Сергій Федонюк

Архітектура нестабільності:
колаборативна комунікація у VUCA-світі міжнародної політики

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Сергій Федонюк

Архітектура нестабільності: колаборативна комунікація у VUCA-світі міжнародної політики

Монографія

Луцьк
Вежа-Друк
2025

УДК 327:32.019
Ф 32

Рекомендовано до друку вченою радою Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 8 від 26 червня 2025 р.)

Рецензенти:

Карпчук Н. П. − доктор політичних наук, професор, професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Юськів Б. М. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук, професор кафедри економіки та управління бізнесом Рівненського державного гуманітарного університету;

Тодоров І. Я. – доктор історичних наук, професор, професор кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій Ужгородського національного університету.

Федонюк Сергій

Ф 32 Архітектура нестабільності: колаборативна комунікація у VUCA-світі міжнародної політики [Текст] : монографія / Сергій Валентинович Федонюк. − Луцьк : Вежа-Друк, 2025. – 516 с.

ISBN 978-966-940-685-9

У монографії розкрито, як мережеві форми колаборації конструюють «архітектуру нестабільності» в глобальному політичному середовищі. Крізь призму концепції VUCA (Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity) автор пропонує аналітичну модель, що поєднує кількісні індикатори мережевої динаміки з якісним аналізом міжнародних комунікацій. Емпіричну базу становлять кейси протестів, практики з формування інформаційної стійкості та інформаційних кампаній. У виданні демонструється, як колаборативні мережі можуть одночасно посилювати волатильність міжнародної політики й надавати інструменти її керованості, пропонуючи сценарії адаптації для демократій.

Монографію адресовано дослідникам міжнародних відносин, фахівцям зі стратегічних комунікацій, безпекових студій та цифрової соціології, а також практикам державного управління й громадського сектору.

УДК 327:32.019

ISBN 978-966-940-685-9

© Федонюк С. В., 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 5
ЧАСТИНА 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ VUCA-КОМУНІКАЦІЇ
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНА РАМКА ДОСЛІДЖЕННЯ VUCA 9
1.1. Концептуалізація VUCA й огляд наукової літератури 9
1.2. Комунікаційна основа VUCA-світу 19
1.3. Міжнародні відносини у світі VUCA 23
1.4. VUCA як інструмент аналізу суспільно-політичних процесів: чотиривимірна аналітична призма 28
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У VUCA-СЕРЕДОВИЩІ 37
2.1. Дослідницький дизайн й емпірична база дослідження 37
2.2. Методи аналізу мережевої колаборативної комунікації 42
2.3. Вивчення впливу VUCA-процесів, заснованих на колаборативній комунікації, на міжнародні та глобальні процеси 59
2.4. VUCA-фактори в комунікаційних процесах 71
ЧАСТИНА 2. КОЛАБОРАТИВНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ВІДПОВІДЬ НА VUCA-ВИКЛИКИ
РОЗДІЛ 3. СТРУКТУРНІ ВИМІРИ Й ЕФЕКТИ КОЛАБОРАТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ 77
3.1. Суть і мережева структура масового співробітництва 77
3.2. Організаційні форми відкритого співробітництва 89
3.3. Пов’язані теорії й концепції в контексті VUCA 105
3.4. Мотивація участі в колаборативних проєктах 108
3.5. Знання як продукт колаборативної взаємодії 112
3.6. Суспільні впливи відкритої комунікації 122
3.7. Міжнародні ефекти масового співробітництва 127
ЧАСТИНА 3. VUCA-ПРИРОДА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ
РОЗДІЛ 4. КОЛАБОРАТИВНА КОМУНІКАЦІЯ ПРОТЕСТНИХ РУХІВ ... 133
4.1. Колаборативна комунікація революцій 133
4.2. Протести й революції в аспекті VUCA 136
4.3. Міжнародний контекст революцій в аспекті VUCA 140
4.4. VUCA-вплив колаборативної комунікації 142
4.5. Напрями впливу комунікаційних інновацій на перебіг революційних рухів 164
4.6. Глобальний вимір комунікаційних інновацій у протестах 178

РОЗДІЛ 5. КОЛАБОРАТИВНА РЕВОЛЮЦІЙНА МОБІЛІЗАЦІЯ.....187
5.1. Революції аналогової доби.....187
5.2. Сучасні «цифрові» протести й революції в контексті VUCA 200
5.3. VUCA-фактори динаміки соціальних рухів: апробація методики VUCA-метрик для репрезентативних кейсів.....222
5.4. Кластеризація кейсів за профілями VUCA та показниками колаборації.....235
5.5. Міжнародний вимір протестної колаборативної комунікації 246
5.6. Колаборативні реакції мереж на VUCA-фактори.....257
5.7. Еволюція мережевої структури сучасних протестів і перспективи.271
РОЗДІЛ 6. КОЛАБОРАТИВНІ КОМУНІКАЦІЇ В ДЕМОКРАТИЧНИХ СИСТЕМАХ 280
6.1. Демократичні інститути в умовах VUCA: комунікаційні виклики .280
6.2. Трансформація політичного дискурсу в умовах VUCA: наслідки для демократичних систем.....283
6.3. Адаптаційні стратегії політичних інституцій до VUCA-реальності.....290
6.4. Політична невизначеність як передвиборчий інструмент: комунікація Дональда Трампа в VUCA-середовищі 294
ЧАСТИНА 4. СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ VUCA: БЕЗПЕКОВИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ВИМІРИ
РОЗДІЛ 7. СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ VUCA 312
7.1. Теоретичні основи стратегічних комунікацій у контексті VUCA 312
7.2. Колаборативні моделі стратегічних комунікацій 327
7.3. Інформаційна безпека в умовах VUCA: виклики та рішення.....336
7.4. Геополітичні комунікації: управління VUCA-факторами на міжнародній арені 352
7.5. Комунікаційні стратегії під час конфліктів: аналіз через призму VUCA 367
РОЗДІЛ 8. ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ТА VUCA-АДАПТАЦІЯ.....385
8.1. VUCA-фактори та їх вплив на європейську інтеграцію 385
8.2. Комунікаційні стратегії адаптації ЄС в умовах VUCA.....392
8.3. Порівняльний аналіз VUCA-політик Європейського Союзу 396
8.4. Комунікаційні стратегії ЄС під впливом сучасних комунікаційних процесів.....402
8.5. Європейська відповідь на комунікаційні VUCA-виклики: моделі та прогнози 406
ПІСЛЯМОВА 416
ДОДАТКИ 419
ДЖЕРЕЛА.....438
ГЛОСАРІЙ.....510

ПЕРЕДМОВА

Спостерігаючи за розвитком суспільно-політичних процесів, відзначимо, що, попри розвиток підходів, методів, технологій управління, вони часто здійснюються всупереч планам і прогнозам, іноді призводячи до критичних станів у державах, регіонах і світі загалом. Масштабні політичні й економічні кризи, революції, війни, геополітичні зміни та розвиток регіональних об'єднань, трансформація стратегічних підходів і розв'язань, – ці й інші подібні явища усе частіше характеризуються мінливістю, невизначеністю, складністю та неоднозначністю.

Сучасний світ постає перед нами як динамічний, взаємопов'язаний, але дедалі менш передбачуваний. Геополітична турбулентність, гібридні загрози, інформаційні війни, пандемії, цифрові революції, енергетичні кризи сьогодні – постійний фон функціонування глобальної системи.

Щоб окреслити природу такої реальності, у науковий обіг увійшла концепція VUCA – *Volatility*, *Uncertainty*, *Complexity*, *Ambiguity*, – що описує умови, у яких формуються й розвиваються сучасні суспільно-політичні процеси. Проте VUCA – це також середовище, у якому виникають нові механізми адаптації, зокрема завдяки інноваційним формам комунікації. Упродовж останніх десятиліть у міру цифровізації суспільства усе більшу роль почала відігравати колаборативна комунікація – децентралізована, горизонтальна, інклюзивна взаємодія, що охоплює мільйони користувачів. Вона стала механізмом масової участі в управлінні, протестах, наукових проєктах, інформаційних кампаніях і навіть у веденні війни.

Соціальні протести, революції й радикальні трансформації виникають і поширюються нестримно, призводячи до раптових політичних змін, іноді за короткі проміжки часу спричиняючи перетворення систем, які до того існували десятками або й сотнями років. Такі критичні моменти виникали в різні історичні періоди й проявляються сьогодні. Арабська весна, українська Революція гідності, численні масові протести та навіть принципові зміни політичної орієнтації головних демократій світу – усі вони мають комунікаційну природу й опираються на активність людей, котрі діють на основі певної мотивації.

З іншого боку, офіційні інститути спрямовані на забезпечення стійкості та цільового розвитку системи, якою є суспільство. Вони або враховують потреби мас, або обмежують їхні можливості для висловлення потреб. І в цьому – своєрідна дихотомія, поділ на демократичну й авторитарну моделі (насправді – різні варіанти, що поєднують риси обох).

Ми стали свідками наймасштабніших потрясінь, що спіткали український народ, який виборює демократичну європейську модель для своєї держави, протистоїть зовнішньому агресору, демонструючи феномен самоорганізації та

ефективної соціальної комунікації. І бачимо, що Україна рухається до членства в Європейському Союзі «зі швидкістю світла», як сказав Високий представник ЄС Жозеп Боррель (Укрінформ, 2024). Як сталося, що традиційно консервативний, орієнтований на довготривалі стратегії Союз розпочав такі несподівані масштабні зміни? Можливо, природа цього феномену схожа з природою революцій, які також трапляються несподівано? І що покладено в основу таких непередбачуваних поворотів?

У цій книзі ми, власне, і шукаємо відповіді на питання – яка комунікаційна природа сучасних соціальних процесів, як вони пов'язані з політичними системами? І як це проявляється в контексті міжнародних політичних відносин, зокрема тих, що важливі для України в контексті її стрімкого руху до Європи, не лише географічної, але й політичної, економічної, культурної.

Сучасні міжнародні відносини розгортаються в середовищі, яке одночасно мінливе, непередбачуване, складне й неоднозначне – у середовищі VUCA. Ця конфігурація стала особливо відчутною після Холодної війни та стрімкого поширення цифрових медіа, що радикально прискорило інформаційні потоки й помножило ризики політичної турбулентності. Саме мережеві, горизонтальні форми взаємодії – колаборативна комунікація в соцмережах, краудплатформах та онлайн-спільнотах – сьогодні визначають, чи перетворюються VUCA-виклики на кризу, чи на можливість для інноваційної самоорганізації суспільства. Дослідити взаємодію між VUCA-чинниками й колаборативною комунікацією значить зрозуміти механіку сучасних протестів, швидких інтеграційних рішень ЄС або волонтерського спротиву України в умовах війни.

Попри активне використання абревіатури VUCA в бізнес-студіях, її прикладний вимір у сфері дослідження політичних комунікацій і міжнародних систем лишається фрагментарним. Головна прогалина – відсутність уніфікованої моделі, яка водночас вимірює чотири компоненти VUCA й пов'язує їх із поведінкою колаборативних мереж. У цьому аспекті провідне дослідницьке питання можна сформулювати так: *як мережево-колаборативна комунікація впливає на суспільно-політичні процеси в VUCA-середовищі та які її ресурси можуть бути використані для адаптації до глобальної турбулентності?*

Тому мета цього дослідження – комплексно пояснити, як VUCA-фактори трансформують міжнародні політичні процеси й роль колаборативної комунікації в цих трансформаціях, а також виробити науково обґрунтовані стратегії підвищення стійкості держав і міжнародних інституцій до глобальної турбулентності.

Отож серед завдань були, по-перше, теоретична концептуалізація – уточнити зміст категорій *Volatility*, *Uncertainty*, *Complexity*, *Ambiguity* у вимірах, зіставних із полем досліджень міжнародних систем та глобального розвитку, та інтегрувати їх із сучасними підходами до мережевої й колаборативної взаємодії. По-друге – виявити механізми, через які горизонтальні мережі (соцмережі, краудплатформи, вікіспільноти)

каталізують або пом'якшують VUCA-ризики. По-третє – розробити аналітичний інструментарій для вимірювання взаємодії VUCA та колаборації. По-четверте – **е**мпіричне випробування, – застосувати інструмент до репрезентативних кейсів й оцінити залежності між VUCA-профілем та ефективністю мережевої мобілізації, із наступною класифікацією кейсів за типами ескалації/адаптації, виокремленням типових траєкторій переходу від онлайн-ентропії до офлайн-колективної дії. У підсумку формується базис розробки рекомендацій для політик безпеки, євроінтеграції й цифрового врядування з урахуванням того, що колаборативна комунікація може слугувати для управління невизначеністю та зміцнення інформаційної стійкості.

Запропоновано декілька нових, із погляду наукової проблематики, підходів. По-перше, монографія вперше інтегрує акронім VUCA в рамку політологічного аналізу міжнародних систем, запропонувавши чотиривимірну призму, що переводить кожен компонент (V, U, C, A) у стандартизовані числові індикатори. Поєднання цієї призми з блоком мережевих показників колаборативної комунікації (*Connection Density*, *Reply Latency*, *Coordination Efficiency*, *Participation Index*) формує єдину восьмивимірну матрицю ⟨ V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi⟩ , придатну для порівняльного виміру кризових та інших процесів, заснованих на колаборативній мобілізації, у глобальному середовищі.

По-друге, дослідження вибудовує міст між мікро- й макрорівнями політики: воно показує, як мережеві патерни «connective action» прискорюють або пом'якшують волатильність і неоднозначність, а отже, безпосередньо впливають на конфігурацію міжнародних режимів та глобального управління. Така операціоналізація дає змогу простежити ланцюг «онлайн-ентропія – офлайн-мобілізація – трансформація інститутів».

По-третє, робота пропонує міждисциплінарну методологію, яка поєднує теорію міжнародних відносин, мережевий аналіз, політичну комунікацію та підходи кризового менеджменту. Завдяки такому синтезу формулюється відтворювана процедура, що дає змогу одночасно вимірювати динаміку VUCA-факторів і мережевих реакцій акторів у поєднанні з параметрами, котрі відображають реакцію макрорівня міжнародних відносин – інструмент для дослідження політичних проблем глобального розвитку.

По-четверте, на емпіричному рівні продемонстровано дихотомію «колаборативність як ризик / колаборативність як стійкість». Аналіз кейсів від Telegram-каналів протестів у Білорусі до модульної структури Wikipedia-UA показує, що один і той самий механізм масової взаємодії здатен або радикально підсилити VUCA-хаос, або, навпаки, стабілізувати інформаційний простір за допомогою швидкого спільного фактчекування й модерації.

Отже, пропонується нова операціональна мова для опису турбулентності міжнародних систем, демонструючи можливості використання

колаборативної комунікації як інструмента управління глобальною невизначеністю.

Монографія складається з чотирьох частин, які послідовно ведуть читача від теорії до прикладних кейсів:

Частина 1 розгортає концептуально-методологічну основу: критичний огляд літератури, операціоналізацію VUCA та опис інтегральних метрик колаборативної комунікації.

Частина 2 демонструє, як масові колаборації (краудсорсинг, вікіспільноти) формують стійкі відповіді на VUCA-виклики.

Частина 3 аналізує VUCA-природу соціально-політичної мобілізації – від революцій «доцифрової епохи» до мережевих протестів 2019–2023 рр.

Частина 4 переносить фокус у сферу стратегічних і безпекових комунікацій: розглянуто моделі НАТО, ЄС, інформаційну стійкість України та адаптаційні стратегії європейської інтеграції.

Така архітектоніка вибудовує аргументацію за наростанням: від визначення проблеми до розробки інструменту, емпіричного тесту, висновків і практичних рекомендацій, що забезпечує цілісність і логічну послідовність дослідження.

ЧАСТИНА 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ VUCA-КОМУНІКАЦІЇ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНА РАМКА ДОСЛІДЖЕННЯ VUCA

1.1. Концептуалізація VUCA й огляд наукової літератури

Суть і походження концепції VUCA

Сучасний світ характеризується непередбачуваними змінами, складними й неоднозначними взаємодіями, що спричиняють нові виклики для організацій і суспільства в цілому. У бізнесі, політиці, технологіях та інших сферах діяльності все частіше виникають ситуації, які важко прогнозувати й ще складніше контролювати. Такий контекст отримав назву VUCA, що відображає основні характеристики цієї нової реальності: мінливість, невизначеність, складність та неоднозначність.

VUCA, акронім, від англійського *Volatility* (мінливість), *Uncertainty* (невизначеність), *Complexity* (складність) й *Ambiguity* (неоднозначність). Мінливість указує на швидкість і частоту змін, які можуть виникати раптово та мати значні наслідки. Швидкість змін значно ускладнює довгострокове планування. Невизначеність відображає відсутність чіткої інформації про майбутні події, що також ускладнює прийняття рішень і підвищує ризики. Складність стосується багатофакторних систем, де різні елементи взаємодіють у складні й інколи непередбачувані способи, що створює додаткові труднощі в управлінні. Неоднозначність, своєю чергою, означає, що навіть за наявності інформації важко зробити потрібний висновок, що підвищує ризики помилок і неправильних розв’язань.

Така специфіка сучасного світу потребує нових підходів до управління, де гнучкість, адаптивність та швидкість реакції стають вагомими факторами успіху. Лідери повинні бути готовими діяти в умовах постійних змін, розвивати нові навички й знаходити нестандартні рішення для нових викликів.

VUCA-характер сучасного світу проявляється в усіх сферах суспільного життя, зокрема в комунікації, політиці та міжнародних відносинах, створюючи нові виклики й можливості для взаємодії між індивідами, організаціями та державами. У сфері комунікації VUCA-реальність виражається через стрімку зміну інформаційних потоків, де нові технології постійно змінюють способи передачі та сприйняття інформації. Соціальні медіа, блоги, платформи для обміну миттєвими повідомленнями сприяють швидкому поширенню інформації без належної перевірки, що підсилює мінливість і невизначеність. Концепція VUCA змінює міжкультурну взаємодію та управління (Primecz, 2024). Одночасно зростає складність у розумінні й інтерпретації цієї інформації, оскільки різноманітність джерел і поглядів спричиняє неоднозначність. У

суспільстві це призводить до більшої фрагментації знань та переконань, що ускладнює досягнення консенсусу з важливих питань.

Як і в комунікації, політичне життя також демонструє риси VUCA-середовища, що проявляється в непередбачуваності виборів, швидких змінах політичних курсів і виникненні нових політичних рухів, які з'являються як відповідь на раптові зміни в суспільних настроях. Тому політичні партії та кандидати адаптують маркетингові й комунікаційні стратегії відповідно до умов VUCA, де невизначеність виборчих процесів та інформаційна складність змушують їх використовувати нові підходи до взаємодії з виборцями (Bulsara, Singh, 2018). Політичні лідери змушені діяти в умовах високої невизначеності, коли довгострокове планування стає все більш ризикованим, а прийняття рішень потребує швидкості та гнучкості. Зростає складність у розумінні політичних процесів, адже вони, окрім традиційних політичних сил, уключають нові, часто спонтанні громадянські ініціативи, які потенційно мають значний уплив на національну й міжнародну політику. У цьому контексті дослідження Алхалді та ін. показує, що швидкі політичні зміни та зростання невизначеності вимагають нових підходів до кризового управління й стратегічного планування (Alkhaldi et al., 2017).

На міжнародному рівні прояви VUCA ще більш очевидні. Глобалізація, технологічний прогрес і зміни геополітичного ландшафту формують середовище, де альянси, економічні відносини й конфлікти швидко змінюються, що підвищує невизначеність та складність управління міжнародними відносинами, коли традиційні дипломатичні інструменти не завжди ефективні. Як зазначає Кучі, зростаюча складність інформаційних потоків і неоднозначність даних упливають на міжнародні політичні рішення та стратегії безпеки (Kuçi, 2022).

У глобальному політичному контексті прикладом VUCA може розглядатися діяльність політика Дональда Трампа на посаді президента США з його підходом «доларової дипломатії» до міжнародної економіки й торгівлі, який полягає в зміцненні американської економічної могутності за допомогою використання торговельних інструментів як геополітичної зброї, що водночас значною мірою посилило напруженість у відносинах США з головними партнерами, зокрема з Китаєм. Як зазначає Джонс, торговельна війна з Китаєм і політика «принципового реалізму» адміністрації Трампа призвели до нестабільності в економічних альянсах та дестабілізації міжнародної торгівлі (Jones, 2017).

Глобальні виклики в VUCA-світі потребують нових підходів до управління складністю в міжнародному контексті, організційної амбідекстрії, тобто здатності збалансовано поєднувати стабільність й інноваційність (Fernández-Pérez de la Lastra, Sánchez-Gardey, 2024).

Неоднозначність у міжнародних питаннях, таких як безпека, пандемії чи кліматичні зміни, ускладнює досягнення глобальних угод, оскільки різні країни можуть мати суперечливі інтереси та інтерпретації проблем. В умовах складності й швидкої трансформації глобального середовища актуалізуються адаптивні відкриті моделі дипломатії, засновані на цифрових рішеннях, що

стає важливим інструментом для управління міжнародними відносинами (Almuftah, Sivarajah, 2016).

Узагальнюючи наведені позиції, VUCA-фактори дедалі більше впливають на міжнародні відносини, ускладнюючи ухвалення рішень, підриваючи стабільність економічних альянсів і посилюючи потребу в нових підходах до глобального управління. В умовах нестабільності й неоднозначності зростає значення адаптивності, цифрової дипломатії та здатності до ефективного реагування. Водночас VUCA-характер сучасного світу спричиняє нові виклики, але також створює й можливості, змушуючи суспільство адаптуватися до умов постійних змін, учитися працювати в умовах невизначеності та складності, шукати нові способи взаємодії й розв'язання проблем в умовах неоднозначності. Це потребує нових підходів до управління, лідерства та комунікації, заснованих на гнучкості, швидкості реакції й здатності до інновацій.

Теоретичні підходи й критика концепції VUCA

Поняття VUCA вперше з'явилось у Військовому коледжі армії США у 1987 р. для характеристики глобальної ситуації після завершення «холодної війни». У цьому контексті концепція слугувала аналітичним інструментом стратегічного лідерства в умовах «мінливого, невизначеного, складного й неоднозначного глобального середовища» (Barber, 1992). Такий аналіз охоплює чотири елементи, що дестабілізують функціонування організацій, орієнтованих на стратегічне планування:

- V (volatility) – мінливість характеру, динаміки та швидкості змін;
- U (uncertainty) – невизначеність, непередбачуваність подій, висока ймовірність несподіваних зламів;
- C (complexity) – складність, зумовлена множинністю взаємодіючих чинників, відсутністю чітких причинно-наслідкових зв'язків;
- A (ambiguity) – неоднозначність реальності, що спричиняє хибні інтерпретації й помилки в ухваленні рішень.

На ці риси, зокрема складність, невизначеність і неоднозначність, звертали увагу теоретики постмодерну в 1990-ті – 2000-і рр. (Chia, 2005; Martin, 1992). Згодом, як зазначає Примеч, на початку XXI ст., до цього набору додано ще один визначальний чинник – мінливість, з акцентом на зростаючу швидкість змін (Primecz, 2024).

Сфера застосування концепції VUCA поступово розширювалась. Низка досліджень засвідчує її аналітичну придатність не лише у сфері військового або бізнес-планування, а й у контексті вивчення політичної поведінки міжнародних акторів, викликів глобального розвитку та трансформації міжнародних систем.

Найактивніше увагу дослідників у XXI ст. привернув уплив VUCA-середовища на бізнес-стратегії, зокрема на процеси планування й управління проєктами (Szpitter, Sadkowska, 2016). Беннет і Лемуен (Bennett, Lemoine, 2014a) систематизували типові виклики VUCA-середовища: це нестабільність вартості та доступності ресурсів, очікувані коливання з непередбачуваними

характеристиками, брак знань, складність регуляторного й політичного ландшафту, а також обмежена можливість формувати точні прогнози внаслідок відсутності релевантних історичних даних. У цьому контексті детальний аналіз окремих проявів VUCA запропоновано в працях Вессіо, Джадда та Квана (Vescio, Judd, Kwan, 2004), Перді-Вонз і Айбаха (Purdie-Vaughns, Eibach, 2008), Боденхаузена і Пірі (Bodenhausen, Peery, 2009).

Кальвоса й Франко (Calvosa, Franco, 2022), проаналізувавши динаміку академічного дискурсу, зазначили, що більшість публікацій на тему VUCA здійснено лише впродовж останніх п'яти років. Вони звертають увагу, що автори часто трактують цю концепцію опосередковано або з відходом від її початкового змісту (Bennett, Lemoine, 2014a; Stiehm, 2002; Whiteman, 1998). Стимулом до розширення її застосування стали, зокрема, спроби осмислення наслідків пандемії COVID-19 для соціальних, економічних і політичних систем. У результаті спектр контекстів, у яких застосовується модель VUCA, істотно зріс.

У публікації Mohd Aris et al. (2021) запропоновано інтерпретацію основних понять концепції та аналіз середовища, що наближається до стану хаосу. Водночас Calvosa та Franco (2022) вказують, що, незалежно від об'єкта дослідження, VUCA асоціюється насамперед із непередбачуваністю, нестабільністю та динамічністю соціального оточення.

Аокі (2021) підкреслює, що концепція VUCA, хоча й активно використовується у бізнес-середовищі, досі недостатньо інтегрована в гуманітарні й соціальні науки. Проте вона надає лаконічне, але влучне пояснення характеру сучасного суспільства. Дослідник зазначає: «Без перебільшення можна сказати, що історія людства була історією VUCA у всіх її різноманітних аспектах…» (Aoki, 2021, *«Humanities and Social Sciences in a VUCA world» section*). Своєю чергою, Примеч (2024) акцентує на мультипарадигмальності сучасних досліджень і вказує на широкий спектр можливостей для застосування концепції VUCA в міжнародному бізнесі та міжкультурному менеджменті, попри її ще обмежене використання в цих сферах: «у зв'язку зі світовою концепцією VUCA відкриваються численні нові дослідницькі можливості, незважаючи на її обмежене сучасне використання в міжнародному бізнесі та міжкультурному менеджменті» (Primecz, 2024, "*Conclusion and future directions" section*).

Можемо припустити, що феномен VUCA простежується в тих сферах суспільного життя, де вирішальну роль відіграє ефективність управління. Із такої позиції, політика й сфера міжнародних відносин природно становлять дослідницьких інтерес. І тут є низка потенційних напрямів для вивчення, оскільки сам менеджмент у цих сферах охоплює різні аспекти – від аналізу, стратегії та планування, до комунікації й інформаційних упливів.

За спостереженням Чічекліоглу, головна відмінність між традиційним і VUCA-менеджментом полягає в характері середовища. У першому випадку теорія управління виходить із наявності стабільних, передбачуваних умов та чітко окреслених цілей, де зв'язок між метою й рішенням лінійний. Натомість у VUCA-контексті – на тлі зростання нестабільності, невизначеності, складності

та неоднозначності – можливості ефективного стратегічного планування істотно зменшуються. Це ускладнює визначення оптимальних рішень і знижує керованість організаційними процесами (Çiçeklioğlu, 2020). У цьому аспекті ми розглядаємо й функціонування соціальних систем: у VUCA-умовах політичним акторам дедалі важче утримувати контроль над елементами таких систем і спрямовувати їх до заданих результатів.

Особливої актуальності ця проблема набуває в разі стрімкого впровадження змін, що створює передумови для виникнення внутрішніх квазіорганізаційних структур – неформалізованих осередків упливу, непідконтрольних владі. На це вказують, зокрема, Сінга й Сінга: під впливом нових технологій змінюється не стільки траєкторія розвитку, скільки сама динаміка змін, що набувають майже миттєвого характеру (Sinha, Sinha, 2020). У суспільствах, де існують глибокі суперечності між владою й активними соціальними групами (як, наприклад, в Україні напередодні подій 2013–2014 рр.), це спричиняє радикалізацію протестних практик, що розгортаються з використанням новітніх технологій комунікації.

У таких умовах виникає явище управлінської невизначеності – як наслідок нелінійної взаємодії численних змінних (Bennett, Lemoine, 2014b). У випадку протестної комунікації це означає, що влада змушена реагувати на ситуацію, не маючи достатньої інформації, а отже не здатна вчасно спрогнозувати й нейтралізувати розвиток подій. Високий ступінь складності у взаємозв'язках, обумовлений численними активними вузлами протестних мереж, спричиняє ситуацію, за якої пряме адміністративне втручання стає малоефективним (Bennett, Lemoine, 2014b). Така динаміка зменшує спроможність державних інституцій стабілізувати соціальні структури відповідно до заздалегідь визначених стратегічних орієнтирів, що значно підвищує шанси протестного руху на успіх.

Окрім складності й невизначеності, критичним елементом VUCA середовища є також неоднозначність. У контексті масових комунікацій вона виявляється у відсутності чітких причинно-наслідкових зв'язків і складності інтерпретації подій (Codreanu, 2016; Sinha, Sinha, 2020). Це позбавляє політичних акторів можливості передбачити, які меседжі чи дії здобудуть популярність у протестних авдиторій, а які залишаться непоміченими.

Ще одна важлива обставина – технологічна асиметрія. Тоді як активісти здатні швидко адаптуватися до нових цифрових інструментів, їх упровадження з боку державних структур ускладнене через інституційно-бюрократичну інертність. Технологічні й організаційні рішення, що надходять на ринок зі зростаючою швидкістю, потребують часу для освоєння, яким система не завжди володіє. Натомість для учасників протестних рухів достатньо доступу до базових засобів зв'язку й мінімального технічного досвіду – і цього виявляється досить, аби ефективно включатися в комунікаційний процес. Саме така асиметрія на користь громадських мереж виступає каталізатором політичної дестабілізації VUCA-середовища.

Інтегруючи ці компоненти в системному погляді на сучасний світ, Йохансен, один із перших соціологів, який свого часу вивчав уплив на людину й організації технологій, згодом названих інтернетом, говорить: «Я думаю, що те, що зараз відбувається у світі, найбільш удало можна описати як "світ VUCA". Він мінливий, неструктурований, складний і неоднозначний... Остаточна дилема полягає в тому, щоб узяти світ VUCA й перетворити його із загрозливого, чим він, безумовно, є, на світ, який не лише загрожує, але й наповнений можливостями» (Euchner, 2013, *p. 10*).

Напрями й тенденції в дослідженні VUCA

Еволюція поняття VUCA та «зрушення поля». Перші академічні спроби теоретизувати VUCA як один з «мегадрайверів» політичних й економічних трансформацій з'явились у менеджмент-студіях. Класичний текст Беннета та Лемуена виокремив чотири виміри нестабільності – *Volatility*, *Uncertainty*, *Complexity*, *Ambiguity* – і продемонстрував, що кожен з них породжує специфічні управлінські ризики (Bennett, Lemoine, 2014a). Подальші роботи розвинули ідею «організаційної гнучкості» (*agility*) як провідної відповіді на VUCA-ризики (Bundtzen, Hinrichs, 2021). У «жорсткій» політичній площині цю логіку інституціоналізували концепції *agile governance*, які закликають до поліцентричності, швидкого зворотного зв'язку й експериментальних нормотворчих майданчиків у глобальному управлінні (Liu, Lee, Goh, 2024). Отже, дослідження поступово зрушилося від корпоративного менеджменту до аналізу транснаціональних режимів і, зрештою, – до міжнародної безпеки. Водночас на сьогодні актуалізується потреба в розробці проблеми, – як підкреслюють Баран і Возний, «керівники та інші лідери мають мало науково обґрунтованих ресурсів, із яких можна було б черпати, щодо використання гнучкості для подолання VUCA, із якою вони стикаються» (Baran, Woznyj, 2021, *para. 3*).

VUCA й колаборативна комунікація: від теорії до емпірії. У політичних комунікаційних студіях напрям VUCA викристалізувався у двох головних векторах:

- масова колаборація як джерело турбулентності, – в одному з попередніх досліджень ми показували, що розширення горизонтальних мережевих практик переводить соціально-економічні кризи в режим «раптових потрясінь», де всі чотири компоненти VUCA підсилюють одне одного (Fedoniuk, 2020b);
- протестна комунікація як простір VUCA-ескалації, – на прикладі революцій від «Арабської весни» до Гонконгу, ми також показали, що самоорганізовані онлайн-мережі «ущільнюють» інформаційні потоки, скорочуючи час відгуку й підвищуючи координаційну ентропію, тобто збільшують і *V*, і *A* (Fedoniuk, 2023).

VUCA в дослідженні мережевих протестів. Сучасні емпіричні роботи розгортають VUCA-рамку вже не лише описово, а й кількісно. Дослідження мобільного лайв-стримінгу в Гонконзі демонструє, що швидкоплинність тактик (*V*) і мережева складність (*C*) підживлювали взаємну адаптацію

протестувальників та поліції (Fang, 2023). Паралельно контент-аналіз «мережевого агітпропу» виявив надвисоку множинність фреймів (*Ambiguity*) як інструмент «емергентного націоналізму» (Ismangil, Schneider, 2023). Отже, комбінація *V* + *C* + *A* формує унікальну динаміку колаборацій, що складно гаситься локальними репресіями.

Глобалізація VUCA-ризиків і «м'яка» влада інституцій. Методологічний зсув до рівня міжнародних режимів відбувається в літературі з агільного державного управління. У роботах із глобального врядування доведено, що поліцентричні, sandbox-моделі нормотворення здатні компенсувати *V* та *U* на етапі кризового прийняття рішень, але, замість цього, підвищують системну *C* (Liu, Lee, Goh, 2024). Водночас у безпекових студіях підкреслюється, що нейтралізація *Ambiguity* є критичною передумовою інформаційної стійкості альянсів на кшталт НАТО і ЄС.

Методологічні орієнтири. В опублікованих джерелах досі не представлено поєднання підходів VUCA й колаборативної комунікації в контексті дослідження політичних систем і глобального розвитку. Більшість теоретичних праць описує VUCA-фактори декларативно. Натомість у контексті управління представлено низку розв'язань щодо окремих аспектів проблематики з цієї сфери, зокрема в такій міждисциплінарній галузі, як гнучке управління (див, наприклад, de Luna et al., 2020).

У сучасних соціальних і політичних студіях VUCA-концепт дедалі частіше переходить із рівня описових метафор у площину формалізованого вимірювання. Однак огляд фахової літератури свідчить про відсутність єдиної, методично злагодженої системи показників, яка б одночасно охоплювала всі чотири виміри й пов'язувала їх із динамікою колаборативної комунікації. Дисциплінарно ця проблема розкидана між трьома напрямами емпіричних досліджень.

По-перше, *подієві та конфліктні бази* (event data) – передусім ACLED (Ролі та ін. довели валідність «тонких» часових зрізів для *Volatility*-аналізу, ґрунтуючись на даних із цієї бази (Raleigh et al., 2023), GDELT (Leetaru, Schrodt, 2013) відкрили можливість високочастотного («денного» й навіть «годинного») відстеження суспільно-політичних подій). Цим закладено стандарт кількісного виміру *Volatility*: частота та амплітуда «піків» у кризових таймлайнах корелюють із раптовими змінами міжнародно-політичного порядку. Для аспекту *Uncertainty* згадані вище автори пропонують використовувати відхилення фактичної динаміки від прогнозних сценаріїв, однак комплексної процедури нормалізації таких похибок поки що не розроблено.

Другий блок становить *мережевий аналіз цифрових слідів*. Праці Bruns, Stieglitz (2014), Newman (2018) задали канон топологічного опису «масових, децентралізованих» мереж протесту, де середня довжина шляху (*L*) і кластерний коефіцієнт (*CC*) є надійними проксі *Complexity*. Натомість вимір *Ambiguity* у цих дослідженнях виявився неявним: він або виводився через динаміку поляризації, або зовсім іґнорувався.

Третій, наймолодший, напрям – *комп'ютерна лінгвістика й тематичний аналіз* **(**TDM**)**. Sinclair і Rockwell (2016) та Ceccato et al, (2004) показали, що семантичне «розшарування» медіатекстів дає змогу чисельно оцінювати багатозначність фреймів, тобто *Ambiguity*. Ця література пересуває VUCA-дебати від загального «тону» контенту до чітко вимірюваних частот конкурентних інтерпретацій, однак майже не торкається мережевої структури самих акторів комунікації. Ми свого часу застосували відповідні інструменти й методи до вже наявного корпусу промов ЄС і НАТО, а також, попередньо, для дослідження стратегічних комунікацій (Fedoniuk, Karpchuk, Yuskiv, 2024).

Крім цих трьох блоків, доцільно згадати *змішані статистичні моделі* (Bates et al., 2015; Crawley, 2013), які дають змогу інтегрувати дані різних рівнів – від мікроповедінки в онлайн-чатах до макроіндікаторів міжнародної безпеки. Утім, головним обмеженням тут є неоднорідність вихідних величин: подієві частоти, структурні характеристики мереж і семантичні ентропії перебувають у різних метричних просторах і потребують уніфікації перед мультифакторним аналізом. Нарешті, Liu, Kliman-Silver, Mislove (2014) випрацювали алгоритми обчислення показників затримки відповіді й координаційної ентропії в соціальних медіа.

Ці розробки дають змогу перейти від статичного опису *Complexity* до динамічних показників колаборативної дії, що ми пропонуємо в наступному розділі, і тим самим об'єднати VUCA-оптику з емпірією мережевої мобілізації.

Як підсумок, сформулюємо дві тези. По-перше, жодна з наявних парадигм не надає цілісної, наскрізної системи індикаторів, які б водночас описували VUCA-ризики й поведінкову логіку колаборативних спільнот. По-друге, пропонований у цій монографії інтегральний вектор ⟨ *V,U,C,A*; *CD, RL, CE, Pi*⟩ (див. розділ 2) фактично синтезує перевірені методики трьох напрямів, заповнюючи лакуну між «подієвим» і «мережево-семантичним» вимірами міжнародних процесів. А така міждисциплінарна операціоналізація відповідає завданню комплексного, відтворюваного та методично обґрунтованого аналізу політичних проблем глобального розвитку.

Порівняльний аналіз літератури засвідчує: подієві ряди дають надійний «темп» *Volatility*; мережеві топології найкраще відбивають *Complexity*; фреймовий TDM є більш точним маркером *Ambiguity*, ніж класичний тон-аналіз. Запропонована нами інтегральна матриця ⟨ *V,U,C,A*; *CD, RL, CE, Pi*⟩ синтезує ці підходи й методи ідентифікації невизначеності та мережеві індикатори, що й становить методологічну новизну.

Методологічні тренди й лакуни

Огляд сучасної літератури дає змогу виокремити шість головних методологічних горизонтів, що задають тон дослідженням політичних процесів у VUCA-середовищі, та окреслити відповідні лакуни, які покликане заповнити це дослідження.

1. Вектор кількісності. За останнє десятиліття поле рухається від описових наративів до складних мережевих та *agent-based* моделей, проте навіть найновіші праці використовують розрізнені показники (індекси центральності, коефіцієнти кластеризації) й досі не пропонують уніфікованої палітри

індикаторів, спроможної фіксувати саме колаборативну дію. Запропонована в роботі сукупність метрик (п. 2.2) – *Reply Latency (RL)* – час відгуку спільноти, *Connection Density (CD)* – густота мережевої взаємодії, *Coordination Efficiency (CE)* – ефективність координації, *Participation Index (Pi)* – індекс участі, – уперше пов'язує комунікаційну динаміку з вимірюваними величинами *V*, *U*, *C*, *A*, роблячи порівняння різних кейсів статистично коректним.

2. Міжрівнева валідація. Численні дослідження описують «вибухи» у *Twitter* або *Telegram*, але майже немає спроб зв'язати мікрорівень – скажімо, 30-секундний відгук активістів – із макрорівнем системної волатильності чи невизначеності. Отримані нами результати показують, як *RL* і *CE* агрегуються на часовому вікні 6–24 години в стабільні показники *V* та *C*, демонструючи причинний ланцюг «миттєва реакція – добова турбулентність – довгострокова політична траєкторія».

3. Український контекст. Після хвилі досліджень Майдану 2013–2014 рр. системного аналізу гібридної агресії РФ і кібербезпеки України у VUCA-рамці майже не з'явилося. У роботі розглянуті українські кейси – від волонтерських OSINT-мереж до вікіспільноти *Wikipedia-UA,* – фіксуючи їх у запропонованих рамках сценаріїв і для того, щоб дати змогу пропонувати прототип дашборду для моніторингу.

4. Геополітичний вимір і європейська інтеграція. У західній літературі VUCA переважно лишається управлінським або військовим терміном, зв'язок із регіональною інтеграцією та новим багатополярним порядком досліджено фрагментарно. Тому ми пропонуємо аналіз узаємозв'язку змінних VUCA й колборативної комунікації та таких системних процесів, як європейська інтеграція й, зокрема, процес руху України до членства в ЄС.

5. Порівняльні протестні студії. Існує величезний масив даних про Арабську весну, «Окупуй Уолл-стріт» чи Гонконзькі протести, але бракує єдиної системи координат, котра дала б змогу порівняти різні «хвилі» мобілізації. Ми пропонуємо типологію сценаріїв і на її основі зіставляємо Гонконг–2019, Білорусь–2020, Євромайдан–2014 та Єгипет–2011, простежуючи еволюцію рухів після пікової фази.

6. Колаборативна комунікація як фактор VUCA. Поняття *connective action* давно описує самозбір протестних груп, але дотепер не було переконливо показано, як саме колективна мережевість підсилює чи, навпаки, пом'якшує VUCA-ризики. Емпіричні глави демонструють два протилежні механізми:

- «*колаборативність як ризик*» – висока *CD* у Telegram-каналах Білорусі підняла волатильність і неоднозначність до критичної межі, чим скористалася зовнішня дезінформація;
- «колаборативність як стійкість» – модульна структура *Wikipedia-UA* за рахунок низької *CE* та швидкого фактчекінгу стабілізувала інформаційний простір у перші тижні вторгнення РФ.

Це дослідження покликане закрити одразу кілька міждисциплінарних лакун, пропонуючи уніфіковані кількісні індикатори, вибудовує міст між

мікро- й макропроцесами, розгортає аналіз на український та європейський матеріал, а головне – вписує феномен колаборативної комунікації в широку VUCA-парадигму міжнародних відносин і глобального розвитку.

Сучасний світ змінюється все швидше, що вимагає нових підходів для його розуміння й адаптації. Пандемія COVID-19 показала, як раптовий зовнішній шок може дестабілізувати системи охорони здоров'я й економіку. Постійний потік новин та інформації про пандемію, економічні кризи й кліматичні зміни сприяв зростанню тривожності серед населення. Протести, що почалися через один інцидент – убивство Джорджа Флойда у США, – спричинили глобальні реакції та рухи за соціальну справедливість. Кіберзагрози й дезінформація в інтернеті ускладнюють розуміння реальних загроз і ситуацій, впливаючи на прийняття рішень на всіх рівнях.

Такі процеси та явища викликають дослідницький інтерес із боку представників різних галузей і дисциплін. Окрім VUCA, з'являються й інші концепції. Наприклад, у 2020 р. футуролог Кашіо в статті *Facing the Age of Chaos* запропонував концепцію BANI (крихкість, тривожність, нелінійність, незрозумілість) як відповідь на сучасні глобальні виклики (Cascio, 2020). Крихкість (*Brittle*) відображає вразливість систем до раптових змін і руйнувань. Системи, які здаються стабільними, можуть легко зламатися під тиском зовнішніх шоків, таких як економічні кризи, природні катастрофи або техногенні аварії. Тривожність (*Anxious*) виникає через постійну невизначеність та відсутність контролю над подіями. Люди стикаються з великою кількістю інформації, яка часто буває суперечливою або неправдивою, що підсилює почуття тривоги. Нелінійність (*Nonlinear*) означає, що причини й наслідки подій не завжди пов'язані прямими та передбачуваними шляхами. Це ускладнює прогнозування, оскільки навіть незначні зміни можуть мати значні наслідки. Незрозумілість (*Incomprehensible*) відображає неможливість повного розуміння складних систем і явищ. У світі, де інформація стає більш багатовимірною, прийняття рішень ускладнюється. Хоча ця концепція поки що використовується майже винятково в дослідженнях економістів та соціологів (наприклад Мотузка, Гринчак, 2023; Bushuyev et al. 2023), вона також може бути застосована для аналізу міжнародних відносин і комунікацій. Однак BANI можна розглядати як варіант розвитку концепції VUCA, у контексті адаптації до нових викликів і враховуючи сучасні тенденції та реалії. Тому ми залишимо це (як і інші концепції, такі як VUCA 2.0 (George, 2017) VUCA 3.0 (VUCA n+1) (Stanescu, Romascanu, 2022) для інших форматів наукових дискусій і зосередимося, власне, на VUCA.

Ми розглядаємо «Світ VUCA» як сучасний глобальний контекст, що характеризується швидкими змінами, невизначеністю, складністю та неоднозначністю за умов, які постійно змінюються й ускладнюються, що вимагає більшої адаптивності та здатності швидко реагувати на нові виклики. У такому контексті волатильність проявляється у швидких змінах, таких як раптові економічні коливання, політичні кризи або природні катастрофи. Невизначеність у VUCA-світі означає відсутність передбачуваності та ясності щодо майбутнього, наприклад, зростання впливу соціальних медіа призводить до поширення

суперечливої інформації, що робить важчим відокремлення фактів від фейкових новин. Складність відображає наявність багатьох взаємопов'язаних чинників, що ускладнюють розуміння ситуації, але суттєво впливають на глобальні події. Наприклад, глобальні ланцюги постачання роблять економічні процеси складними й важкими для передбачення. Неоднозначність означає відсутність чіткості щодо тлумачення подій і явищ, що призводить до різних інтерпретацій одних і тих самих подій різними сторонами, а прийняті рішення часто мають неоднозначні наслідки залежно від інтерпретації.

Таким чином, концепція VUCA постає як аналітична рамка для осмислення складності сучасних глобальних процесів. Її міждисциплінарний потенціал відкриває можливості для вивчення динаміки політичної комунікації, протестної мобілізації та адаптивного врядування.

1.2. Комунікаційна основа VUCA-світу

У цьому підрозділі проаналізуємо роль сучасної комунікації у формуванні VUCA-світу.

Формування світу, який дедалі частіше описують у термінах VUCA, значною мірою зумовлене трансформацією комунікаційної системи – від ієрархічної, спрямованої на масову авдиторію, до інтерактивної, багатовекторної та мережевої. В умовах нових технологічних парадигм функції комунікатора дедалі частіше перебирають на себе не лише професійні суб'єкти, а й звичайні користувачі, що виступають одночасно і як джерела, і як транслятори змісту. Така мережа комунікації дедалі більше нагадує динамічний «цифровий натовп» – тимчасове об'єднання великої кількості осіб, які перебувають у взаємному інформаційному контакті й синхронізовано реагують на зовнішні стимули.

З огляду на спонтанність і динамізм таких узаємодій, контроль за інформаційними потоками істотно ускладнюється. Усе більше зусиль докладається не так до забезпечення централізованого управління, як до маніпулятивного супроводу – формування бажаних інтерпретацій, стимулювання чи гальмування уваги авдиторії, перенесення акцентів. Це особливо важливо для політичного чи маркетингового впливу. Водночас за умов високої щільності незалежних акторів, які продукують, поширюють і коментують інформацію, суттєво ускладнюється стратегічне планування та координування дій, що підриває передумови для стабільності.

У соціальних мережах формуються численні осередки активності, які не мають сталих інституційних меж, а виникають довкола актуалізованих проблем – постійних чи тимчасових. Їх учасниками стають політичні актори, медіаінфлюенсери, а також і широке коло користувачів, що миттєво мобілізуються у відповідь на події – стихійні лиха, надзвичайні ситуації, інформаційні приводи. Комунікація таких спільнот переважно горизонтальна,

децентралізована, але водночас високодинамічна: користувачі легко змінюють фокус уваги, переорієнтовуючись на інші інформаційні канали або теми, що отримують сильніше «подразнення». Такий механізм забезпечує ефект самопідживлення – кожна нова хвиля інтересу генерує додатковий контент, який підхоплюють як аматори, так і професійні медіа.

Приклад пандемії COVID-19 у 2020 р. чітко ілюструє, що швидке поширення інформації через соціальні медіа здатне консолідувати активність авдиторії навколо однієї теми. Протягом короткого періоду вона витіснила політичний порядок денний, активізувала творення масового контенту (меми, дописи), а також стимулювала споживчий попит на товари й послуги, зокрема транспорт і медичні вироби. Імпульс, породжений несподіваним інформаційним подразником, запустив ланцюг непрогнозованих реакцій.

Пандемія продемонструвала типові риси VUCA-середовища. По-перше – повну непередбачуваність і надзвичайну швидкість глобальної реакції: карантинні заходи впровадили практично одночасно в багатьох країнах, а наслідки охопили майже всі сфери суспільного життя. По-друге – складність ситуації, зумовлену взаємодією численних чинників: геоекономічного суперництва, волатильності енергетичних ринків, коливань попиту на стратегічну сировину. І по-третє – глибоку неоднозначність економічної й політичної картини, яка призвела до дестабілізації фінансових ринків, зниження довіри до прогнозів та посилення ризиків помилкових рішень.

Отже, трансформація комунікаційної структури сучасного суспільства, що є наслідком упровадження цифрових технологій, водночас стає головною рушійною силою формування VUCA-середовища, у якому класичні моделі стабільності, управління й прогнозування потребують докорінного переосмислення.

Як зазначає Стхапіт, пандемія COVID-19 спричинила значні зміни в економіці та суспільстві, потребуючи адаптації до нових умов, що підкреслює VUCA-характеристики сучасного світу (Sthapit, 2020). Пандемія створила умови, які ідеально відповідають концепції VUCA. Упровадження карантинних заходів, невизначеність щодо розвитку вірусу та економічні виклики демонстрували високу волатильність, невизначеність, складність і неоднозначність сучасного світу. У цьому контексті Лернер описує саме такий характер наслідків для групи Вишеградських країн (Lehrner, 2021).

Останні десятиліття засвідчили зростання складності в прогнозуванні глобальних макроекономічних процесів, що проявилося як у розбіжності між цільовими показниками, так і в різкій зміні динаміки економічного розвитку. Якщо глобальна фінансова криза 2008 р. формувалася поступово, на основі зрозумілих економічних передумов і заздалегідь фіксувалася в аналітичних прогнозах, то ситуація 2020 р., спричинена пандемією COVID-19, стала прикладом різкої, несподіваної дестабілізації.

На початку 2020 р. провідні інституції, зокрема Міжнародний валютний фонд, оцінювали глобальну економічну ситуацію як відносно стабільну. Так, за прогнозами МВФ, у 2019 р. темпи зростання світового ВВП знизилися до

3,7 % й очікувалося незначне подальше зниження до 3,5 % у 2020 р. Ці оцінки ґрунтувалися на пом'якшенні торговельного конфлікту між США й Китаєм, а також поступовому врегулюванні процесу виходу Великої Британії з ЄС (International Monetary Fund, 2020). Прогнози для розвинених економік також залишалися помірковано оптимістичними: 2,3 % зростання у 2018 р., 2 % – у 2019-му та 1,7 % – у 2020-му.

Однак уже в березні 2020 р. Організація економічного співробітництва й розвитку зафіксувала серйозний перегляд оцінок через наслідки пандемії. Уведення обмежень на переміщення, зупинка виробництва, зниження споживчого попиту як у Китаї, так і у світі загалом, спричинили різке падіння економічної активності. Уже на початку весни зростання глобального ВВП переглянули з пониженням більш ніж на 0,5 %, а китайської економіки – майже на 1 %. У першому кварталі 2020 р. економіки країн G20 скоротилися на 3,4 % у річному вимірі (OECD, 2020b; OECD, 2020a). Наслідки виявилися системними й охопили всі сектори глобального господарства (Gujrati, Uygun, 2020).

На відміну від 2008 р., коли фінансова криза визрівала поступово – з очевидними сигналами на ринку іпотечних зобов'язань у США ще у 2006 р. – пандемія не лише виникла раптово, а й одразу набула глобального масштабу. Криза 2008 р., хоча й була гострою, однак мала попередження у вигляді аналітичних оцінок, що вказували на перегрівання ринку боргових зобов'язань і регуляторні помилки у сфері кредитування (Weissman, 2009). Її поширення відбулося в межах логіки фінансової глобалізації, зокрема надмірної доступності кредитів та залежності економік від позикових ресурсів.

Інша пандемія – H1N1 (свинячий грип) – хоча й мала широке поширення у 2009 р. (від 0,7 до 1,4 млн випадків захворювання), проте не справила суттєвого впливу на макроекономічні показники. Тренди спаду фіксувалися ще до її початку, а вже наступного року економіка продемонструвала ознаки відновлення (Kelly et al., 2011).

Ці спостереження дають підстави припустити, що в період 2008–2009 рр. глобальна система залишалася більш передбачуваною. Однією з причин зростання нестабільності в подальші роки можна вважати зміну характеру комунікації – її дедалі вищу інтерактивність, горизонтальність і масовість. Саме масова медіакомунікація, особливо через соціальні мережі, трансформувала, окрім, власне, процесу обміну інформацією, також і логіку формування суспільних уявлень про ризики, що стало фундаментом для переходу до «суспільства ризику» (Beck, 1986).

Бурдьє підкреслював перформативний потенціал медіа – їх здатність не лише відображати, а й формувати соціальну реальність (Bourdieu, 1991). У кризових ситуаціях, зокрема під час пандемії COVID-19, це проявилось у вибуховому зростанні обсягів інформації, частина якої була фейковою або маніпулятивною. ВООЗ кваліфікувала такий надмірний інформаційний потік як «інфодемію» – комунікаційну кризу, зумовлену надлишком як інформації, достовірної й недостовірної, зокрема навмисного поширення дезінформації

(World Health Organization, 2020a). Альварес-Ременторія з колегами (Álvarez-Rementería Álvarez, Roman Etxebarrieta, Dosil Santamaria, 2021) розглядають інфодемію як окремий тип ризику, що випливає з характеру глобалізованої інформаційної взаємодії. Соціальні мережі в цьому процесі відіграли головну роль як у поширенні достовірних даних, так і в масовій циркуляції помилкових тверджень, що ще більше підвищило непередбачуваність суспільних реакцій.

Пандемія 2020 р. виявила системну вразливість глобального порядку, актуалізувавши всі компоненти VUCA-середовища: від раптової волатильності економіки – до комунікаційної неоднозначності та управлінської невизначеності. Це ускладнює розуміння реальної ситуації й прийняття рішень (Gottlieb, Dyer, 2020; Sacco et al., 2021). Як стверджують Мурад та ін., зростання соціальних мереж під час пандемії спричинило «інфодемію», де неправдива інформація поширюється швидше, ніж сама хвороба. Це призвело до паніки, психологічного стресу й економічних збоїв (Mourad et al., 2020).

Упродовж десятиліття між завершенням глобальної фінансової кризи 2008 р. та початком пандемії COVID-19 світ зазнав суттєвих змін у сфері комунікацій. Розширення доступу до інтернету й зростання кількості користувачів соціальних мереж призвели до розвитку відкритих, децентралізованих форм узаємодії. Така трансформація інформаційного середовища мала безпосередній уплив на рівень волатильності, невизначеності, складності та неоднозначності, що, як відзначається на рівні Всесвітнього економічного форуму, охопили всі сфери глобального бізнесу (Kian, 2020).

Отже, взаємозв'язок між перформативністю медіа й посиленням VUCA-характеристик є не лише емпіричним, але й системним. Глобальна комунікація в сучасних умовах стала структурною силою, яка формує VUCA-світ у його різних проявах. Уже в перші тижні пандемії масовий інформаційний потік – як із боку традиційних медіа, так і соціальних платформ – був насичений неточною, перебільшеною або дезінформаційною інформацією. Це провокувало емоційну нестабільність, породжувало паніку й недовіру, що виливалося в масову відмову від споживання та інвестування. Як наслідок – падіння бізнес-активності, зниження довіри до економіки, відтік капіталу й порушення функціонування підприємств.

Цей ефект можна інтерпретувати як загальну модель розгортання кризових явищ у суспільстві – уключаючи політичні революції та інші потрясіння – у межах парадигми VUCA. Масова комунікація постає тут посередником між ситуаційними подразниками й реакцією цільових авдиторій через три основні аспекти, як-от:

- *інформаційна волатильність* – недостовірний і нестабільний характер інформації провокує різкі зміни суспільних настроїв, дестабілізуючи як споживчі очікування, так і стратегічні рішення організацій;
- *ефект невизначеності* – у ситуації паніки й дефіциту перевіреної інформації, суб'єкти – як індивідуальні, так і колективні – втрачають

орієнтири для планування. Це унеможливлює прогнозування сценаріїв розвитку подій і паралізує здатність діяти раціонально;

– *інформаційна складність і неоднозначність* – надмірна кількість джерел, суперечливість трактувань та конкуренція наративів формують заплутану картину, яка ускладнює аналіз ситуації й прийняття виважених рішень. Різні трактування одних і тих самих подій знижують спроможність соціуму до когерентної реакції.

У такому контексті роль медіа в VUCA-середовищі значною мірою амбівалентна. З одного боку, вони забезпечують доступ до критичної інформації, з іншого – стають джерелом інформаційного шуму, що дезорієнтує користувачів. Комунікаційна інфраструктура сучасного суспільства, орієнтована на швидкість, емоційність і візуальність, сприяє поширенню кризової інформації в неконтрольованому режимі, підсилюючи чинники нестабільності.

Отже, феномен масової комунікації в контексті VUCA-парадигми відіграє функціональну й структуроутворювальну роль у процесах, що супроводжують сучасні кризи. Інформаційні потоки стають не лише фоном для соціально-економічних процесів, а й активними детермінантами, котрі підживлюють динаміку невизначеності, ускладнення управлінських рішень та зниження стійкості систем.

1.3. Міжнародні відносини у світі VUCA

Концепція VUCA, хоча й була сформована для опису змін у військово-стратегічному середовищі, дедалі частіше застосовується як аналітична рамка для осмислення глобальних політичних й економічних процесів. Однак її адаптація до сфери міжнародних відносин ще перебуває на початковій стадії. У спеціалізованій літературі простежується дефіцит цілісних міждисциплінарних досліджень, котрі б охоплювали VUCA як системний чинник трансформації міжнародної політики. Водночас окремі емпіричні й теоретичні розвідки свідчать про поступове проникнення цієї концепції в предметне поле політичної науки, зокрема в її міжнародно-аналітичному вимірі.

Серед найбільш репрезентативних прикладів – праця Воррена (Warren, 2010) стосовно моделювання міждержавних альянсів у контексті VUCA-середовища. Застосування акторно-орієнтованих стохастичних моделей із залученням Марковських симуляцій дає автору підстави враховувати як структурну складність, так і динамічну невизначеність у розвитку альянсних мереж. Такий підхід відкриває можливості для прогнозування міждержавних конфігурацій у нестабільному глобальному середовищі.

Другий кейс демонструє, як у дослідженнях Heinonen et al. (2017) умови VUCA інтерпретуються в контексті енергетичної безпеки. Зміни, спричинені переходом до відновлюваної енергетики та нестабільністю постачань,

висвітлюють потребу в нових підходах до стратегічного планування, адаптованих до високої динаміки середовища. У таких умовах особливої ваги набуває аналіз слабких сигналів, здатність до гнучкого реагування та перехоплення трендів.

Дослідження Мартінса (Martins, 2019) репрезентує інший вектор – роль технологій як VUCA-факторів у сфері міжнародної безпеки. Автор переконливо аргументує, що волатильність, складність і невизначеність, пов'язані з технологічними інноваціями, формують нові контури геополітичної взаємодії, які неможливо ефективно аналізувати без урахування VUCA-параметрів.

Ще один напрям – дослідження інституційної стабільності в умовах VUCA – представлено в роботі Moore et al. (2019). На прикладі Аргентини автори демонструють, як зовнішні чинники нестабільності, посилені через дію міжурядових організацій, можуть провокувати внутрішні інституційні розколи, дестабілізуючи політичне середовище.

Отже, хоч узагальнених теоретичних моделей ще бракує, а наявні приклади, із погляду нашого дослідження, фрагментарні, вони засвідчують наростання уваги до VUCA-парадигми в дослідженнях міжнародних процесів. Її застосування в аналізі альянсів, безпеки, енергетики та інституційної стабільності відкриває нові можливості для інтерпретації складних глобальних трансформацій.

Попри те, що сам термін VUCA сформулювали лише наприкінці 1980-х у межах підготовки командного складу армії США до дій у складному постхолодновоєнному середовищі, окремі компоненти цієї парадигми – волатильність, невизначеність, складність і неоднозначність – віддавна були присутні в аналітиці міжнародних відносин. Яскравим прикладом цього є дослідження Далбі (Dalby, 1990), у якому аналізується трансформація американського безпекового дискурсу після Другої світової війни. Попри відсутність самого терміна, автор концептуалізує світ як мінливий, фрагментований і складний, наголошуючи на політичній неоднозначності понять, що покладені в основу зовнішньої політики США. Він указує на зростання динамізму в зміні союзників, крах колоніальних імперій і зростання кількості нових держав як чинники, що змушували США постійно адаптуватися до нових обставин. Далбі наголошує, що період холодної війни був часом глибокої невизначеності, у якому доводилося вибудовувати складну систему стримування на основі багаторівневого геополітичного аналізу. Саме в таких умовах народжувався підхід до політичного планування, що пізніше втілився в концепції VUCA.

Водночас у військовому контексті це означало, що зміна обстановки відбувається з такою швидкістю, що звичні способи стратегічного аналізу втрачають ефективність. Отже виникла потреба в адаптивному мисленні, дії в умовах неповної інформації та моделюванні рішень за відсутності однозначної інтерпретації подій.

Становлення VUCA як аналітичної рамки в політичній науці особливо посилилося після завершення холодної війни. У дослідженні Робертса підкреслено, що розпад СРСР, утворення нових держав, зростання локальних конфліктів і нестабільність альянсів призвели до зникнення чітких ієрархій та появи множинних точок напруги: «Необхідно визнати множинність перспектив, які існують у світі після холодної війни» (Roberts, 2008, *p. 335*). Це твердження ілюструє зростання складності міжнародних відносин у VUCA-середовищі. Кіршнер (Kirshner, 1998) аналізує, як глобалізація фінансових потоків, ринкова волатильність і зростання непередбачуваних криз перетворили міжнародну політику на простір постійної адаптації до збурень. Події в Балканському регіоні, на Кавказі й на Близькому Сході, а також хвилі економічних турбуленцій додатково підтверджували актуальність підходів, що враховують нестабільність і непередбачуваність.

Із розвитком цифрових технологій та комунікаційних систем VUCA-середовище набуло ще більшої динаміки. Новітні виклики – зокрема кіберзагрози, інформаційні кампанії впливу, тероризм у цифровому середовищі – зробили традиційні підходи до безпеки недостатніми. Martins (2019) показує, що технологічні інновації стали джерелом нової хвилі волатильності у сфері міжнародних відносин, створюючи конфігурації ризиків, яких не існувало в добу індустріального протистояння.

Трансформація системи інформування й комунікації стала одним із факторів актуалізації таких явищ, як гібридний мир та гібридна війна. На прикладі російсько-української війни, що спалахнула на Донбасі на території України, Перепелиця доводить, що таке поєднання війни та миру створює хаос та анархію в міжнародних відносинах, коли таку війну можна одночасно класифікувати як «українську кризу», «внутрішній конфлікт», локальну війну, регіональну війну, глобальний конфлікт, та кваліфікувати як гібридний мир у всіх цих вимірах, і в цій ситуації міжнародна спільнота дезорієнтована, байдужа та пасивна у протидії державі-агресору (Perepelytsia, 2021).

Отже, навіть якщо концепція VUCA з'явилася як інструмент військово-стратегічного аналізу, її застосування в дослідженні міжнародних відносин має як аналітичну глибину, так і історичну тяглість. Вона дає змогу не лише концептуалізувати нові виклики, а й побачити сталі риси міжнародної нестабільності, що виявлялися ще задовго до офіційного формулювання VUCA як терміна.

Після завершення Холодної війни міжнародна система зазнала глибокої трансформації, зумовленої зростанням нових центрів сили, стрімким піднесенням Китаю як глобального актора, а також ревізією зовнішньополітичних стратегій провідних держав Заходу. Ці зміни ускладнили архітектоніку міжнародних відносин і переозначили характер упливів на регіональному рівні. Нове геополітичне оточення змусило держави переосмислювати власні стратегії в умовах підвищеної невизначеності. Зокрема, аналіз Лю демонструє, як геополітичні зсуви в Азіатсько-

Тихоокеанському регіоні після завершення біполярної епохи створили нові ризики для Китаю, що вимагають гнучкої адаптації до динамічних економічних і безпекових викликів (Lu, 2001).

Проблематику лідерства в епоху глобальних змін розкрито в роботах Кокса, який акцентує на тому, що зрушення у світовій ієрархії сприяють формуванню ситуацій стратегічної невизначеності (Cox, 2001). У подібному ключі Вольфорс трактує розпад біполярної системи як несподівану подію, яка зумовила кризу традиційних підходів у теорії міжнародних відносин і спричинила потребу в їх перегляді (Wohlforth, 1998). Аналогічно Сінгх аналізує наслідки терористичних атак 11 вересня 2001 р. як проявів нової форми асиметричних загроз, що докорінно змінили уявлення про безпеку й змусили держави реагувати в умовах радикальної непередбачуваності (Singh, 2002).

Узагальнюючи, відзначимо, що згадані дослідження охоплюють три тематичні напрями: геополітичну багатовекторність (Cox, 2001; Lu, 2001), утрату концептуальної єдності в теорії міжнародних відносин (Wohlforth, 1998) та посилення ролі недержавних акторів у формуванні нової конфігурації безпеки (Singh, 2002).

Отже, невизначеність стала важливою характеристикою постхолодновоєнного міжнародного порядку. Вона виявляється в нестабільності політичних альянсів, ескалації нових безпекових ризиків, а також у трансформації глобальних економічних і технологічних контекстів. Цей стан вимагає від держав і дослідників перегляду моделей аналізу й розробки нових підходів до прогнозування динаміки міжнародних систем.

Із погляду нашого дослідження, головним наслідком демонтажу біполярної структури стало зростання складності глобальної взаємодії. На цьому наголошує Кавальскі, який підкреслює важливість переходу до концепції складних міжнародних відносин, що враховують багаторівневу взаємозалежність та нелінійність глобальних процесів (Kavalski, 2007). Леманн розвиває цю ідею, трактуючи складність як методологічний ключ до розуміння міжнародної політики. Він звертає увагу на здатність адаптивних систем до самоорганізації, що підриває ефективність традиційних моделей прийняття зовнішньополітичних рішень (Lehmann, 2012). У контексті VUCA-парадигми така динаміка підсилює нестійкість міжнародного середовища, ускладнює аналіз стратегічних трендів і створює простір для нових, неієрархічних форм узаємодії.

У вступі до спеціального випуску *Cambridge Review of International Affairs* (Cambridge Review of International Affairs, 2011), що стосується впливу теорії складності на дослідження міжнародних відносин, Буске та Геєр підкреслюють необхідність нового епістемологічного підходу до аналізу глобальних загроз, таких як кібербезпека чи транснаціональний тероризм. Автори наполягають, що в умовах сучасного світу принципового значення набуває розуміння динаміки складних адаптивних систем і характеру їх взаємодії (Bousquet, Geyer, 2011). Цей випуск став платформою для становлення «теорії складності міжнародних відносин» – підходу, започаткованого дослідниками на кшталт

Кавальскі, який прагне осмислити багаторівневу й нелінійну природу глобального середовища.

Значне підвищення неоднозначності як системної характеристики міжнародних відносин після завершення Холодної війни також було предметом окремих досліджень. Робертс указує на багатозначність інтерпретацій причин і наслідків падіння біполярного порядку, що ускладнило вироблення консолідованих стратегічних рішень (Roberts, 2008). Своєю чергою, Кокс убачає в трансформації глобального лідерства головне джерело політичної неоднозначності, а Хопман наголошує на невідповідності між реальністю пост-біполярного світу та застарілими теоретичними парадигмами, неспроможними передбачити раптовий крах біполярності (Cox, 2001; Hopmann, 2003).

Неоднозначність посилилася також унаслідок розширення спектра культурних і політичних моделей, що стали предметом переосмислення в контексті плюралізму. Робертс підкреслює, що глобальне розмаїття політичних систем, ідеологій та підходів до аналізу політики зумовлює потребу приймати багатоголосість у дослідницьких підходах (Roberts, 2008). Цей виклик особливо відчутний у морально-політичній сфері: Давіла показує, як моральна неоднозначність у питанні легітимності втручання й використання сили ускладнює міжнародну дискусію й спонукає до перегляду усталених доктринальних позицій (Dávila, 2004).

Особливу увагу потрібно звернути на роль інформаційних технологій у підсиленні VUCA-ефектів. Сучасні ІКТ і глобальні комунікації стали вирішальним чинником посилення всіх чотирьох компонентів VUCA. Зокрема, миттєва передача інформації через соціальні мережі та традиційні медіа посилює турбулентність глобального середовища. Як відзначають Лахмірі й Бекірос, реакція ринків на інформаційні сигнали відбувається майже миттєво, що запускає каскадні ефекти в інших економіках (Lahmiri, Bekiros, 2017). Наявність численних, часто суперечливих джерел інформації знижує прогнозованість ситуацій та ускладнює прийняття рішень у міжнародній політиці. Соціальні медіа – особливо в кризових умовах – стають провідником фейкових наративів, які можуть радикально змінювати сприйняття й спричиняти хаотичні наслідки.

Глобальні інформаційні мережі збільшують складність системи комунікацій: унаслідок паралельного існування багатьох каналів поширення даних та інтерпретацій створюється багатовимірна структура, де межі між офіційними й неофіційними наративами стираються. Те саме повідомлення може трактуватися по-різному залежно від соціального, культурного чи політичного контексту, що сприяє появі конкуруючих наративів і різновекторних реакцій.

У ситуаціях кризи миттєве поширення інформації часто породжує ірраціональні дії або масову паніку. Швидке загострення конфліктів, санкційна політика або економічні турбуленції дедалі більше зумовлюються

особливостями глобальної інформаційної динаміки. Обсяг інформації зростає, однак водночас зростає й ризик утрати здатності до системного аналізу. З одного боку, аналітичні інструменти дають змогу краще опрацьовувати масиви даних, з іншого – поява нових загроз, як-от кіберзброя, ускладнює передбачення ризиків.

Отже, інтернет і новітні технології породили нову архітектуру взаємодії, у якій уряди, корпорації та громадянське суспільство діють у тісній інформаційній узаємозалежності. Це підвищує ризики неконтрольованих ефектів: події в одній країні можуть миттєво впливати на інші, а багатоканальність інформаційних потоків обмежує спроможність до стратегічної координації на глобальному рівні. Трансформація міжнародних комунікацій задала нові рамки міжнародних відносин, що дедалі більше відповідають логіці VUCA.

1.4. VUCA як інструмент аналізу суспільно-політичних процесів: чотиривимірна аналітична призма

У цьому підрозділі представлено аналітичну рамку, що дає змогу кількісно оцінювати компоненти VUCA в міжнародних процесах.

Операціоналізація компонентів VUCA

Акронім VUCA давно став зручним резюме для опису глобального безладу, однак за риторичною яскравістю часто губиться аналітична точність. Із погляду дослідження міжнародних колаборативних мереж і безпеки, цього недостатньо: важливо виміряти, а не лише проголосити, наскільки мінливим, непередбачуваним, складним і багатозначним є конкретний процес. У цьому аспекті ми пропонуємо процедуру перетворення чотирьох вимірів VUCA в порівняні числові показники з метою створення єдиного «мовного» й «арифметичного» стандарту. Завдяки цьому Майдан, Гонконг чи цифрові антиглобалістські кампанії постають у спільній координатній системі, придатній для порівняльних висновків, відповідно до завдань у сфері дослідження політичних проблем міжнародних систем та глобального розвитку.

Завдання цього дослідження – пояснити динаміку міжнародних соціально-політичних процесів крізь чітко вимірювану лінзу VUCA. Тому насамперед окреслимо операційні дефініції кожного компонента та пов’яжемо їх із групами емпіричних індикаторів:

- *Volatility* (*V*) розуміємо як швидкоплинність й амплітуду зовнішніх подій: це частота та різкість «спалахів» – страйків, сутичок, раптових дипломатичних кроків – які змінюють стан системи. Кількісно *V* фіксується через підрахунок пікових інцидентів у подієвих рядах.
- *Uncertainty* (*U*) означає обсяг непередбачуваності, із яким стикаються актори. Ідеться не так про брак даних, як про мінливість правил гри, що

робить прогнози ненадійними. Емпірично *U* вимірюємо стандартним відхиленням «прогноз – факт».

- *Complexity* (*C*) відбиває кількість взаємозалежних елементів і ступінь їх нелінійної взаємодії. У мережевих термінах це короткі шляхи, високий кластерний коефіцієнт, зворотні петлі й емерджентні структури.
- *Ambiguity* (*A*) позначає множинність і конфліктність інтерпретацій одних і тих самих фактів. Високий рівень *A* фіксується тоді, коли жоден фрейм не домінує в медійному чи політичному дискурсі; він може бути обчислений, наприклад, через семантичний аналіз корпусу текстів.

Чотири компоненти VUCA не діють ізольовано. Зростання *Complexity* підвищує *Uncertainty*, рскільки більша кількість взаємопов'язаних елементів породжує більше непередбачуваних траєкторій. Надмірна *Ambiguity* спроможна маскувати реальні рівні *Volatility*: раптові події сприймаються як «чорні лебеді» тому, що конкуруючі фрейми заважають адекватно оцінити ризик. Водночас стратегії, спрямовані на зниження *Volatility* (наприклад регуляторна стабілізація), часто побічно підвищують *Complexity*, додаючи нові процедури та взаємозв'язки.

Така взаємозалежність дає змогу призмі VUCA виконувати три принципові функції: ідентифікувати домінантний вимір ризику в кожному кейсі; оцінювати синергетичний ефект, коли поєднання двох або трьох компонентів породжує новий рівень загрози чи можливості; локалізувати точку прикладання практичних інструментів – чи потрібна швидка комунікаційна інтервенція для зменшення *Ambiguity*, чи довгострокове інституційне рішення, щоб розплутати *Complexity*.

У такому вигляді чотиривимірна призма стає аналітичним каркасом: кожен емпіричний кейс кодує подію в координатах *V*-*U*-*C*-*A*, а потім аналізує, як саме колаборaційні мережі реагують на цю конфігурацію ризиків. Таке поєднання теорії й вимірюваної практики забезпечує порівняльну валідність висновків у контексті міжнародних систем та глобального розвитку. Відповідно, кожен вимір отримує числовий бал 1–5, який уключається в VUCA-профіль кейса [*V*-x, *U*-y, *C*-z, *A*-w].

Розглянемо, як кожен компонент VUCA вимірюється в емпіричних кейсах.

Volatility (V) – швидкоплинність подій. Уявімо, що ми стежимо за хронікою Гонконзьких протестів. Щойно кількість сутичок або маршів за день «підстрибує» вище звичного рівня, фіксуємо спалах. Чим більше таких стрибків упродовж місяця, тим вищий бал *V*. Дані беремо з відкритих подієвих баз (наприклад ACLED і GDELT), де кожна акція часу й місця має точну часову мітку. Коли спалахів зовсім мало, система отримає $V = 1$; якщо ж протест «кипить» щодня – *V* прямує до 5.

Uncertainty (U) – брак передбачуваності. Невизначеність – це не стільки «не знаємо фактів», скільки «не віримо прогнозам». Ми порівнюємо офіційні або експертні сценарії (скажімо, урядові зведення про те, що «акція буде

нечисленною») з реальною кількістю учасників, яку відстежують ті ж ACLED чи Twitter-дані. Чим більша розбіжність між прогнозом і фактом, тим вищий *U*.

Complexity (C) – кількість та заплутаність зв'язків. Політичні рухи сьогодні – це мережі. Щоб зрозуміти їх складність, будуємо графи взаємодій із *Twitter*, *Telegram* або форуму *LIHKG*. Якщо шлях від будь-якого активіста до іншого короткий, а «вузли» густо згруповані, мережа складніша й отримує високий бал *C* (у цьому аспекті також можна використати запропоновану нами модель колаборативного комунікаційного потенціалу (п. 4.4): вона показує, які саме вузли здатні «поглинати» напругу, коли ситуація різко змінюється).

Ambiguity (A) – множинність трактувань. Навіть на ті самі факти різні медіа накладають різні «фільтри». За допомогою аналітичних інструментів (наприклад *Voyant Tools*) рахуємо, скільки конкуруючих фреймів існує довкола події. Якщо два-три наративи покривають майже весь інформаційний простір, неоднозначність невелика ($A \approx 1$). Якщо ж думок десятки і жодна не домінує – *A* піднімається до 5.

Отже, кожен протест, кампанія чи політична криза отримує підпис, наприклад [*V*–4, *U*–3, *C*–5, *A*–5]. Усі оцінки спираються на відкриті кількісні набори даних й опубліковані мережеві або дискурсивні дослідження. У табл. 1.1 наведено приклади застосування відповідних методик і джерел даних за розглянутими в монографії кейсами.

Щодо *Volatility* ми беремо відкриті подієві бази. Наприклад, для Гонконгу це понад 5300 записів ACLED за 2019–2020 рр., для *Black Lives Matter* (BLM) – 7750 подій із *U.S. Crisis Monitor*. У кожному кейсі рахуємо, скільки разів за місяць частота інцидентів «підстрибувала» вище 90-го перцентиля. Потім ділимо весь діапазон таких стрибків на п'ять квінтилів: найбурхливіші історії (верхні 20 %) дістають $V = 5$, найспокійніші – $V = 1$.

Для *Uncertainty* той самий часовий ряд зіставляємо з офіційними чи експертними прогнозами. Якщо уряд Гонконгу обіцяв «невеликий марш», а натомість місто отримало блокування аеропорту, розрив між прогнозом і фактом зростає. Стандартне відхилення цієї помилки нормуємо до 0–1 і знову ділимо на п'ять квінтилів – так з'являється шкала *U*.

Складність (*Complexity*) мережі вимірюємо двома класичними метриками: середньою довжиною шляху (*L*) та кластерним коефіцієнтом (*CC*). Для того ж *LIHKG*-графа Гонконгу маємо $L \approx 2{,}6$ і $CC \approx 0{,}41$; для твіттер-мережі Майдану – $L \approx 2{,}4$ і $CC \approx 0{,}44$. Перевертаємо *L* (коротші шляхи – вищий «бал»), додаємо до *CC* й усереднюємо: формула $(1/L + CC)/2$ дає число між 0 і 1, яке знову потрапляє до п'яти інтервалів – це і є $C = 1\ldots5$.

Для отримання індикатора *Ambiguity* працюємо з текстами. У *Voyant Tools* можемо порахувати, скільки рівноправних фреймів одночасно описують подію. Якщо два головні наративи («міжнародна змова» й «боротьба за свободу») забирають понад 70 % корпусу – неоднозначність низька ($A = 1$). Якщо ж жоден із десятка фреймів не домінує, отримуємо $A = 5$.

Таблиця 1.1

Приклади застосування відповідних методик і джерел даних

Вимір	Джерело даних	Метод перетворення в шкалу 0-5
Volatility (V)	Event-count із протестних/кризових баз ACLED або аналогічних таймлайн-таблиць; напр., для Гонконгу використано 5392 події з набору ACLED East Asia 2019–2020 (ACLED Data, https://acleddata.com/). Для *Black Lives Matter* можемо взяти 7750 акцій (26 травня – 22 серпня 2020) з U.S. Crisis Monitor (https://acleddata.com/us-crisis-monitor/).	Кількість «системно-значущих» подій за 30-денне «вікно» розбите п'ятьма квінтилями серед усіх кейсів; верхній квінтиль = 5, нижній = 1.
Uncertainty (U)	Різниця між офіційними/експертними прогнозами й фактичною динамікою (наприклад заява МОП РК КНР про «невеликий марш» у Гонконгу) vs фактична ескалація – дані про частоту зміни протестної тактики з LIHKG-чатів (зі статті Liang, Lee, 2022), «перекидання» майданчиків на Тахрірі за хронікою Вікіпедії (Wikipedia contributors, n.d.c).	Стандартне відхилення від «базової» траєкторії, нормоване й також порізане на квінтилі.
Complexity (C)	Опубліковані мережеві метрики (L – average path length, CC – clustering coefficient): Hong Kong LIHKG: $L \approx 2{,}6$; $CC \approx 0{,}41$ (Liang, Lee, 2022); Twitter-граф Майдану: $L \approx 2{,}4$; $CC \approx 0{,}44$ (Bahid et al., 2024); Twitter-граф BLM: $L \approx 2{,}5$; $CC \approx 0{,}45$ (Kishi, Jones, 2020); Трамп-послідовники (#Election2020results): $L \approx 2{,}7$; $CC \approx 0{,}38$ (Deen, Pan, 2022).	Поєднуємо L (інверсна шкала) + CC у композитний індекс $Cx = (1/L + CC)/2$. Далі – квінтильна розбивка 0–5.
Ambiguity (A)	Кількість конкурентних медіафреймів у тематичному корпусі (із *Voyant Tools* або з опублікованих джерел): Hong Kong – 4 домінантні фрейми («іноз. уплив», «насильство», «свобода», «економіка») (Hsiao, Lui, 2025); протест прихильників Д. Трампа (2020 р.) – 5+ конкуруючих фреймів про «вкрадені вибори», «патріотизм», «змову медіа» (Chiu et al., 2022).	Частка головних двох фреймів у всьому корпусі (чим нижча – тим вища A). Індекс інвертовано й зведено до шкали 0–5.

Зазначимо, що в цьому дослідженні ми використовуємо як дані, отримані шляхом аналізу «сирих» баз, опублікованих раніше, так і готові показники, наведені в наукових дослідженнях і звітах. У зв'язку з тим, що розглянуті нами кейси стосуються подій, що відбувалися в минулому, збір первинних даних є складним завданням, але й використання вторинної інформації з достовірних джерел, дає змогу зробити достатньо надійні висновки щодо оцінювання та класифікації цих подій із застосуванням призми VUCA.

Для перетворення метрик на «п'ятірки» усі сирі числа – частоту подій, σ-помилку прогнозу, композит Cx, частку фреймів – спершу приводимо до шкали 0–1. Далі ділимо цей інтервал на п'ять рівних частин (квінтилі) та присвоюємо центри: 0,1 – бал 1; 0,3 – бал 2; 0,5 – 3; 0,7 – 4; 0,9 – 5. Тому, наприклад, 7750 BLM-подій відправляють кейс у верхню п'яту частку ($V = 5$), а в подіях у Чіапасі 1994 р. один-єдиний «спалах» дає лише $V = 2$.

Отримані індикатори інтегруємо з показниками колаборативної комунікації (див. розділ 2) і робимо загальне порівняння, але навіть попередні оцінки показують: раптова щільна мобілізація (BLM, Гонконг) майже завжди поєднує верхні рівні *V* і *C* із короткою реакцією мережі та високою багатозначністю публічного дискурсу. Саме тому наш маркер, наприклад [*V*–4, *U*–4, *C*–5, *A*–5] – уже не красива абревіатура, а стислий діагноз того, що робить політичні рухи настільки вибуховими в епоху VUCA.

Зіставивши VUCA-підпис зі швидкістю реакцій у чатах (*Response Latency*) і густиною взаємодій (*Collaboration Density*) (див. розділ 2), бачимо, які саме комбінації *V–U–C–A* роблять рухи вибуховими або, навпаки, швидко згасають.

Запропонована операціоналізація перетворює VUCA на робочий інструмент. Компактний підпис [*V*–x, *U*–y, *C*–z, *A*–w] повідомляє:

- наскільки стрімко «кипить» подія (*V*);
- як глибоко вона підриває прогностичні моделі акторів (*U*);
- чи здатна мережа самоорганізованих зв'язків амортизувати або посилити кризу (*C*);
- наскільки суперечливим є інформаційний ландшафт навколо неї (*A*).

У поєднанні з динамічними показниками колаборації це дає змогу кластеризувати протестні та інтеграційні кейси за домінантним ризиком і побачити, які саме конфігурації VUCA роблять рухи вибуховими, а які – короткочасними; моделювати сценарії ескалації й деескалації, що є прикладною потребою у сфері міжнародної безпеки та кризового управління; вивести конкретні рекомендації для зовнішньої й інформаційної політики: де варто знижувати *Volatility* за допомогою превентивної комунікації, а де – звужувати *Ambiguity* чітким фреймінгом подій.

На фазі моделювання дані кодуються чотирма окремими каналами, що дає змогу простежити, як, наприклад, спалах *Volatility* запускає хвилю *Uncertainty*, а та – ускладнює мережеву структуру (*Complexity*) та множить інформаційні трактування (*Ambiguity*). Під час інтерпретації ми накладаємо VUCA-підпис на кожний часовий зріз, тож отримуємо динамічну карту того, як ризики переходять один в інший у ході ескалації. Урешті, у блоці порівняння вектори ⟨*V*, *U*, *C*, *A*⟩ проходять кластер-аналіз: це дає змогу бачити типові сценарії («вибухово-густі», «дифузно-амбівалентні» тощо) й фіксувати «чорних лебедів», де комбінація вимірів виходить за звичні траєкторії.

Призма VUCA, окрім того, що описує середовище, також задає методичну послідовність – від вибору матеріалу до зіставлення висновків, гарантуючи, що жоден із чотирьох вимірів не випаде з аналітичного поля.

Таким чином, усі кейси демонструють можливість порівняння різних процесів у координатах VUCA. Запропонований підхід дає змогу на одній шкалі порівнювати Майдан, «Арабську весну» чи мережеві рухи BLM, – модель застосовується для декомпозиції історичних революційних рухів, показуючи, які саме V/U/C/A-фактори ініціюють мобілізацію, а також для

оцінки ефектів колаборативної комунікації – дає змогу зіставити тип ефекту з конкретним виміром. Тобто VUCA є операційною основою дослідження.

Отже, чотиривимірна призма VUCA, інтегрована в міждисциплінарний дизайн нашої роботи, забезпечує методологічну цілісність, відповідає критеріям відтворюваності й закриває методичний «пробіл» у дослідженнях глобальної турбулентності та колаборативної комунікації. Через цю призму аналіз подальших розділів поєднує описові характеристики й вимірювані порівняння, що спрямовано на підсилення наукової та практичної цінності дослідження.

VUCA як інструмент аналізу суспільно-політичних процесів

У нашому дослідженні чотири літери V-U-C-A відіграють роль «спільного знаменника» для тем, які, на перший погляд, лежать у різних площинах – від вуличних мобілізацій до дипломатії ЄС. Кожен вимір допомагає прочитати великі й малі події єдиною аналітичною мовою із погляду дослідження політичних проблем міжнародних систем і глобального розвитку. У такому аспекті поняття VUCA виходить за межі короткої характеристики «хаотичності» світу та перетворюється на системний аналітичний ключ, який послідовно застосовується до кожної групи явищ, що формують політичний ландшафт глобального й національного рівнів.

По-перше, крізь призму *Volatility* ми читаємо динаміку протестних рухів. Для Майдану 2013–2014 рр. *V* показує, як серія різких піків – від ухвалення «законів 16 січня» до лютневих зіткнень – змінила транспортні й інформаційні маршрути столиці; у Гонконгу швидкоплинні «блискавичні марші» довели, що навіть міська інфраструктура може стати частиною тактичної гри. Порівнюючи ці події з епізодами BLM у США та хвилею *"Stop the Steal"*, ми отримуємо єдину шкалу різкості ескалацій, незалежно від континенту й політичного режиму. *Volatility* висвітлює і ритм протестного натовпу, і темп змін у високій політиці. Раптова активізація переговорів про вступ України до ЄС після 24 лютого 2022-го – це та сама різка «амплітуда» *V*, що й неочікуване розростання мереж BLM: у двох випадках рішення ухвалюються за дні, а не за роки.

По-друге, *Uncertainty* висвітлює, як руйнуються усталені сценарії. У кейсах «Арабської весни» та інших вибухових протестів видно, коли офіційні прогнози виявляються систематично хибними, актори посилюють горизонтальні канали колаборативної комунікації. Саме різниця «прогноз – факт» пояснює стрімку втрату контролю над наративом під час цифрових кампаній прихильників Дональда Трампа й водночас демонструє, чому ЄС у кризі COVID-19 перейшов до експериментальної *agile-governance*. *Uncertainty* пояснює, чому стратегічні комунікації стають критично важливими. Коли партнери ЄС не впевнені, чи здатна Україна акцептувати *acquis* у стані війни – зростає розрив між прогнозами й фактами. І тут на передній план виходить державна та громадянська «комунікація пояснення» – інструмент зменшення *U*.

Третій вимір – *Complexity* – дає змогу кількісно визначити, наскільки негомогенні мережі роблять рухи стійкими. Дали ми побачимо, що короткі шляхи й висока кластеризація мережі *LIHKG* підвищують здатність протестів

Гонконгу до самоорганізації після кожного силового «обрізання» каналів зв'язку. Подібна логіка виявлена також у цифрових волонтерських мережах, що підтримують обороноздатність України після 2022 р.: складна, але збалансована топологія дає змогу системі одночасно поглинати удари й нарощувати глобальну підтримку. *Complexity* дає змогу бачити спільну рису в інакше несумірних явищах: багатошаровий протестний граф у Гонконгу, розгалужена система органів ЄС і децентралізований український сектор кібероборони однаково демонструють короткі шляхи та високу кластеризацію. Тому рішення, котрі діють у складних мережах (наприклад платформна підтримка Києва у *Digital Europe*), можна проєктувати із соціальних рухів в інституційний дизайн.

Ambiguity розкриває інформаційний вимір сучасних конфліктів: чим більше конкуруючих фреймів описує, скажімо, гібридну агресію РФ, тим складніше виробити спільну політику стримування. Висока *A* пояснює й те, чому BLM зазнавав одночасно підтримки та жорсткої критики, а український контрнаратив у 2022–2024 рр. зміг скоротити неоднозначність, послідовно маркуючи конфлікт як акт злочинної агресії. *Ambiguity* об'єднує боротьбу з дезінформацією й дипломатичні баталії довкола нових санкцій. Чим більше конкуруючих інтерпретацій (*A*) існує навколо тієї чи іншої політики, тим важче досягти консенсусу – і в Брюсселі, і на вулиці. Зниження *A* через прозорі наративи в інформаційній безпеці укріплює позиції України на переговорах щодо членства, так само як скорочує простір для гібридних упливів у прифронтових регіонах.

Узаємодія вимірів показує, що ті самі сили, які роблять протести «блискавичними» (високі *V* і *C*), одночасно підтягують угору *Uncertainty* в штабах НАТО й множать *Ambiguity* у світових медіа. Навпаки, коли ЄС знижує невизначеність шляхом реалізації чіткого графіка переговорів, частина ескалаційних циклів у соціальних мережах вирівнюється.

Отже, VUCA-призма зв'язує різнорідні процеси однією логікою причин і наслідків: швидкі спалахи *Volatility* стимулюють зростання мережевої *Complexity*; ускладнення підживлює *Uncertainty*, а все це разом, якщо не врівноважене комунікацією, множить *Ambiguity*. Саме цю траєкторію простежуємо в часових зрізах кожного кейса, після чого порівнюємо радар-діаграми та визначаємо типові й атипові сценарії.

У підсумку VUCA-каркас дає змогу інтегрувати емпіричний матеріал – від масових протестів і стратегічних комунікацій до європейської інтеграції та безпекових викликів для України – у цілісну, відтворювану модель аналізу міжнародних політичних процесів, переходячи від опису фактів до порівняння механізмів: де *Volatility* треба «гасити» регуляторними бар'єрами, *Complexity* – приймати як ресурс стійкості, і де *Ambiguity* стає головним полем бою за легітимність.

Теоретичні обмеження VUCA-підходу та шляхи їх подолання

Чотиривимірна призма VUCA дає змогу «звести до спільного знаменника» протестні рухи, інформаційну безпеку, стратегічні комунікації та

євроінтеграційні процеси. Проте кожна абстракція спрощує реальність і тим самим приховує потенційні пастки для дослідника. Тому перед використанням VUCA-рамки зафіксуємо її головні теоретичні обмеження – від редукціонізму «чотирьох літер» до залежності від якості відкритих даних, пропонуючи способи їх нейтралізації. Навіть у формалізованому вигляді призма VUCA залишається схемою, що спрощує дійсність. Щоб уникнути помилкових висновків, важливо усвідомлювати її внутрішні обмеження й закладати механізми компенсації.

Перекладаючи різнорідні явища в чотири виміри, ми ризикуємо «згладити» етнокультурні коди, історичну пам'ять або фактор жорсткої влади: навіть мережа з балом $C = 5$, що формально видається складною та потенційно стійкою, може виявитися вразливою, якщо ключові вузли контролюються авторитарною державою, яка спроможна блокувати інформаційні потоки або здійснювати репресивні втручання. Мітинг у Мінську й демонстрація в Брюсселі можуть мати однакові *V*- й *C*-показники, але зовсім різні репресивні наслідки. Для подолання цих неузгоджень потрібно доповнювати кількісні бали якісними оцінками, послідовно відділяти «узагальнені» та «контекстні» висновки.

Модель не фіксує змістовний вектор дії, тобто VUCA-підпис не розрізняє, чи є сплески *Volatility* наслідком протесту, репресії, або зовнішньої інтервенції. Вона фіксує кореляції між *V*, *U*, *C* й *A*, але не вказує жорсткої причинної послідовності. Це відкриває спокусу «механічно» виводити *U* з *V* або *C* з *U*. Також звернемо увагу на індикаторну неоднорідність, – *Volatility* рахується за подієвими базами, *Ambiguity* – за корпусами текстів, *Complexity* – мережевими метриками. Точність розрахунків залежить від якості відкритих джерел даних: у випадках, коли уряди блокують доступ до соціальних платформ або маніпулюють інформаційними потоками, показники *Volatility* чи *Ambiguity* можуть штучно занижуватися.

Кожен блок має власне джерело похибки, для подолання чого всі показники нормалізуються на одну шкалу 0–5. Проте будь-яка стандартизація, зокрема через квінтильну шкалу, спрощує нюанси, які можуть мати істотне аналітичне значення в конкретних кейсах. Крок у п'ять рівнів завжди умовний: те, що західному досліднику здається «максимальною» *Ambiguity*, для медій глобального Півдня може бути звичним станом. Цензура соцмереж, брак API-доступу або мовні бар'єри здатні занижувати *V* та спотворювати *A*. Ураховуючи це, маємо комбінувати офіційні джерела з OSINT-даними, фіксувати пропуски й проводити чутливісний аналіз, описуючи всі «прогалини».

Попри це, чотиривимірна призма VUCA в поєднанні з мережевими та семантичними метриками дає цілісний і водночас математично строгий інструмент аналізу. Через цю лінзу в наступних розділах ми «прочитуємо» кейси – від Гонконгу й Майдану до європейських інтеграційних процесів – і робимо висновки про те, де й коли колаборативна комунікація перетворюється з рушія змін на джерело нестабільності.

Розглянуті застереження підвищують валідність наших висновків про протести, інформаційну безпеку та європейські інтеграційні процеси. Відкритість обмежень робить запропоновану VUCA-рамку придатною для подальших порівнянь і реплікацій у політичній науці. Обмеження не скасовують евристичної сили VUCA-підходу, але задають чіткі рамки його коректного використання, усвідомлення редукціонізму й індикаторної неоднорідності змушує комбінувати кількісні бали з якісним контекстом.

Отже, VUCA-призма залишає за собою роль центральної аналітичної рамки цього дослідження, але застосовується усвідомлено – із прозорим інструментарієм, застереженнями та механізмами самокорекції, з орієнтацією на практичну придатність рекомендацій для управління ризиками в міжнародних системах.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У VUCA-СЕРЕДОВИЩІ

2.1. Дослідницький дизайн й емпірична база дослідження

Дослідження комунікацій у світі VUCA потребує міждисциплінарного підходу. VUCA-феномени охоплюють широкий спектр явищ – від стратегічного управління до масових соціальних рухів – і жодна окрема наукова дисципліна не може вичерпно пояснити їх природу. Тому в основу роботи закладено плюралізм теорій та методів, що поєднує інструментарій кількох галузей знань. Зокрема, використано теорії з міжнародних відносин, соціології, досліджень масової комунікації, теорії організацій, а також концепції з менеджменту й військової справи, де й зародився акронім VUCA. Такий міждисциплінарний підхід дає змогу врахувати політичні, соціально-культурні, технологічні та психологічні чинники, які разом формують сучасне VUCA-середовище.

Опора на кілька дисциплін обґрунтовується тим, що VUCA-світ характеризується взаємопереплетенням глобальних процесів. Наприклад, у політичних дослідженнях відзначається, що після завершення Холодної війни міжнародні відносини стали більш багатозначними й непередбачуваними саме через різнорідність чинників, які впливають на світовий порядок. Як підкреслює Робертс, для розуміння постбіполярного світу потрібно прийняти плюралізм у теоріях, системах, культурах і методах аналізу; лише такий плюралізм дає змогу адекватно осягнути складні й неоднозначні глобальні процеси (Roberts, 2008). Ця теза безпосередньо відображає необхідність міждисциплінарного підходу: поєднання різних теоретичних перспектив (політологічної, соціологічної, комунікативістської тощо) сприяє більш глибокому розумінню VUCA-феноменів (Checkel, 2010).

Теоретична рамка дослідження інтегрує концепти з кількох галузей. По-перше, це власне концепція VUCA, запозичена з військової стратегії та менеджменту, але перенесена в аналіз суспільно-політичних процесів. У роботі розглянуто класичні визначення кожної компоненти VUCA та їх адаптацію до соціально-комунікаційного контексту. По-друге, залучено теорії стратегічних комунікацій, інформаційної безпеки, зокрема враховано підходи до стратегічної комунікації в епоху постправди й гібридних загроз (наприклад критику спрощеного трактування стратегічних комунікацій, в тім і в українському дискурсі (Divišová, 2022; Harkavyi, Siryi, 2022; Korystin, Svyrydiuk, 2023). По-третє, використано концепції масового співробітництва та колективної дії із соціології й менеджменту (наприклад, ідеї Тапскотта та Вільямса щодо масової колаборації в бізнесі й суспільстві) (Tapscott, Williams, 2010, див. п. 3.1). По-четверте, ураховано теорії соціальних рухів і мережевої комунікації, зокрема теорію мережевого суспільства Кастельса (Castells, 2010) та концепцію «колективної/конективної дії» (Bennett, Segerberg, 2013). Також застосовано

поняття з теорії складних адаптивних систем і теорії мереж – для моделювання поведінки великих комунікаційних мереж у стані невизначеності. Ці теоретичні компоненти покладено в основу загальної концепції дослідження й розробки чотиривимірної моделі аналізу, де кожен компонент VUCA співвіднесено з конкретними типами комунікативних практик.

Отже, методологічна основа дослідження є міждисциплінарною: вона поєднує політичну науку (для аналізу міжнародних систем та глобального розвитку), комунікативістику (для розуміння мережевої комунікації й медіавпливів), соціологію (для пояснення масової мобілізації та колективної поведінки) й теорії управління (для осмислення стратегій дій в умовах невизначеності). Інтеграція різних підходів розширює аналітичний інструментарій і забезпечує перевірку результатів із різних поглядів, що підвищує надійність висновків. Таким способом реалізовано потребу комплексного бачення VUCA-феноменів, яка відповідає сучасним тенденціям політичних досліджень глобального розвитку в умовах невизначеності.

Основне дослідницьке питання можна сформулювати так: *яким чином колаборативна мережева комунікація впливає на суспільно-політичні процеси в умовах VUCA-середовища та як її ресурси можуть бути використані для адаптації до глобальної турбулентності?*

Виходячи з цього питання, дослідження має кілька взаємопов'язаних завдань:

- концептуально уточнити феномен VUCA в міжнародно-політичному вимірі;
- інтегрувати VUCA-підхід із теорією мережевої колаборативної комунікації, розробити аналітичну призму VUCA та відповідні індикатори/метрики для оцінювання впливу комунікаційних мереж на політичні процеси;
- сформувати методологію змішаного типу для вивчення мережевих процесів;
- простежити еволюцію колаборативної мобілізації та виокремити узагальнені патерни розгортання VUCA-ефектів у різні епохи;
- емпірично протестувати модель на багаторівневих кейсах;
- дослідити стратегічні та безпекові аспекти колаборативної комунікації й оцінити потенціал StratCom для пом'якшення VUCA-ризиків у сфері міжнародної безпеки;
- порівняти адаптивність демократичних і авторитарних систем до VUCA-викликів;
- оцінити вплив колаборативної комунікації на процеси європейської інтеграції, зокрема в аспекті зовнішньої політики України;
- розробити рекомендації для державних та міждержавних інституцій щодо підвищення інформаційної стійкості, управління політичною невизначеністю та використання мережевої колаборації як ресурсу глобального розвитку й безпеки.

Це відповідає логіці від теоретичного до прикладного: спершу формулюється теоретико-методологічна рамка (частина 1 монографії), далі

здійснюється аналіз конкретних проявів феномену (частини 2–4 стосовно окремих аспектів колаборативної комунікації в політиці).

У роботі застосовано комбінацію якісного та кількісного підходів, що відповідає принципу мікс-дизайну (*mixed methods*). Поєднання кількох методів і типів даних покликане забезпечити тріангуляцію, тобто взаємну перевірку результатів і їх доповнення з різних сторін (Drieger, 2013). Такий підхід виправданий під час вивчення складних соціальних систем, якими є мережеві комунікації в умовах глобальної невизначеності. З одного боку, кількісний аналіз дає змогу виявити структурні патерни та динаміку (наприклад статистичні тенденції, мережеві показники), з іншого – якісний аналіз заглиблюється в змістові й контекстуальні аспекти (наприклад мотивації акторів, смисли комунікацій). Комбінування методів (контент-аналіз, аналіз мереж, кейс-стаді, порівняльний аналіз тощо) забезпечує більш цілісне розуміння феномену, що підсилює валідність висновків про роль комунікації в VUCA-світі (Drieger, 2013).

Дослідження побудовано за принципом багаторівневого кейс-аналізу. На теоретичному рівні (розділ 1) здійснено концептуалізацію VUCA та розроблено чотиривимірну аналітичну призму (V-U-C-A) для оцінки явищ глобальної турбулентності. На методологічному рівні (розділ 2) обґрунтовано інструментарій дослідження. В наступних частинах розглянуто емпіричні кейси, що відображають різні аспекти колаборативної комунікації як відповіді на VUCA-виклики. Зокрема, у частині 2 виконано аналіз масового (відкритого) співробітництва як нової моделі взаємодії (наприклад краудсорсингові платформи, онлайн-спільноти знань типу «Вікіпедії»), у частині 3 – VUCA-природу соціально-політичної мобілізації (на прикладі сучасних протестних рухів і революцій, що організуються через мережі), у частині 4 – стратегічні комунікації в умовах VUCA (із фокусом на міжнародні та безпекові аспекти, уключаючи досвід ЄС й інформаційні кампанії). Така структура дає змогу порівняти різні середовища (громадські ініціативи, протестні рухи, державну та наддержавну комунікацію) із погляду спільної аналітичної рамки VUCA.

Вибір емпіричних випадків продиктований прагненням максимально продемонструвати прояви VUCA-факторів і роль колаборативної комунікації в різних контекстах – від протестної мобілізації за різних політичних умов і з використанням різних технологій, до продуктивної колаборації та політичної комунікації, аби продемонструвати варіативність та водночас системність проявів VUCA. По-перше, обрано кейси масових протестних рухів (Арабська весна, Євромайдан, протестні кампанії 2010-х – поч. 2020-х рр.), які ілюструють самоорганізацію суспільства в умовах нестабільності й невизначеності, а також роль цифрових мереж у мобілізації. По-друге, уключено кейси громадянської колаборації у виробництві знань (наприклад волонтерські проєкти на зразок *Wikipedia*), щоб простежити, як горизонтальна комунікація справляється зі складністю великих проєктів і неоднозначністю інформації. По-третє, проаналізовано приклади політичної комунікації в

демократичних системах на межі 2010–2020-х рр., зокрема феномен мережевої комунікації виборчих кампаній (використання соціальних медіа в політичній комунікації Дональда Трампа). Цей випадок показовий із погляду волатильності інформаційного поля й нових форматів колективної участі виборців (через репости, меми, флешмоби). По-четверте, розглянуто міжнародний та європейський виміри, зокрема комунікаційні стратегії Європейського Союзу в умовах VUCA (як-от протидія дезінформації, стратегічні наративи під час криз, цифрова дипломатія). Це дає змогу перевірити універсальність аналітичної моделі в різних культурно-політичних середовищах і на різних рівнях – від локального до наднаціонального.

Емпірична база дослідження розгалужена та включає різні типи джерел. Для теоретичної частини використано широку академічну літературу: монографії, наукові статті й огляди, що стосуються концепції VUCA, масової комунікації, теорій мереж і соціальних рухів. Критичний огляд літератури охоплює праці як іноземних, так і вітчизняних науковців, у тому числі новітні дослідження 2018–2024 рр., що відображають актуальний стан наукової дискусії. Емпіричні розділи ґрунтуються на таких джерелах даних:

- *цифрові дані соціальних мереж*. Для аналізу сучасних кейсів залучено дані з відкритих платформ, таких як *Twitter*, *Facebook*, *Telegram*, а також спеціалізовані спільноти (наприклад форуми розробників, вікіпроєкти). Зокрема, вибірки публікацій (пости, твіти) за релевантними хештегами та ключовими словами, що стосуються протестних подій і політичних кампаній. Ці дані покладено в основу кількісного аналізу мережевої структури та контент-аналізу повідомлень;
- *офіційні документи та звіти*. Для дослідження інституційного рівня комунікації використано документи міжнародних організацій (резолюції, стратегії, комюніке), аналітичні звіти ЄС і НАТО щодо стратегічних комунікацій, матеріали урядових програм із питань інформаційної безпеки;
- *моніторингові платформи та бази даних*. Для підтвердження та доповнення даних із соціальних мереж використано інформацію з незалежних платформ моніторингу, як-от *EUvsDisinfo*, *Global Disinformation Index* (GDI) й ін. Вони забезпечують контекст щодо поширення дезінформації та мережевих упливів під час вибраних подій, що дало змогу здійснити перехресну перевірку (верифікацію) отриманих результатів. Зокрема, дані *EUvsDisinfo* використано для ідентифікації основних наративів дезінформації навколо протестів, а аналітичні дослідження (наприклад *Graphika*) – для виявлення ключових вузлів впливу в соцмережах;
- *медіаматеріали та цифрові архіви*. Історичні й актуальні кейси підкріплено аналізом медійних повідомлень (новинні статті, інтерв'ю, репортажі) та даними цифрових архівів. Наприклад, архівні публікації та збірки постів із хронологією подій.

Задіяно також архіви твітів і результати досліджень громадської думки щодо впливу соціальних мереж на довіру та участь громадян.

Методи збору й обробки даних адаптовано під кожний тип джерел. Цифрові дані в нашому випадку у зв'язку зі значною часовою дистанцією до більшості досліджених подій отримано з опублікованих баз даних. Документальні джерела й матеріали медіа опрацьовано методом контент-аналізу та критичного дискурс-аналізу (для виявлення ключових тем і смислів). Усі зібрані дані впорядковано в систему кодів і категорій відповідно до компонентів VUCA (див. п. 1.4). Для забезпечення достовірності здійснено перевірку даних з альтернативних джерел: наприклад, інформацію із соціальних мереж звіряли з повідомленнями авторитетних медіа й фактчек-платформ.

Просторово-часові рамки дослідження охоплюють події та процеси періоду приблизно 2010–2024 рр., коли вплив цифрових комунікацій на глобальні процеси став особливо помітним, що дає змогу врахувати як становлення мережевих рухів початку 2010-х (Арабська весна, *Occupy Wall Street*), так і новітні прояви (протести 2019–2023 рр., інформаційні кампанії під час пандемії COVID-19, війни на Близькому Сході й в Україні). Географічно дослідження має глобальний характер з акцентом на різних регіонах: Північна Америка (приклад США – виборча кампанія в умовах VUCA), Європа (ЄС та країни Східної Європи – протести, євроінтеграційні процеси, інформаційна безпека), а також Близький Схід (арабські революції) й пострадянський простір. Окрім того, тенденції в розвитку комунікаційної колаборативності розглянуто в історичному контексті з охопленням основних інноваційно-революційних етапів у цій сфері – від Реформації до сучасних цифрових медіа. Таке широке охоплення дає змогу простежити універсальні тенденції в міжнародному контексті.

Водночас міждисциплінарний і багатокейсовий дизайн накладає певні обмеження. Через широту тематику дослідження не претендує на повний аналіз кожного кейса, а радше висвітлює типові тенденції. Просторові рамки охоплюють переважно Західний світ (Європа, Північна Америка) й частково Близький Схід, тому висновки можуть меншою мірою стосуватися регіонів Глобального Півдня, які мають інший контекст комунікацій. Висновки цього дослідження є релевантними переважно для цифрових комунікацій в умовах відносно вільної комунікації, що характерно для демократичних, постіндустріальних суспільств і суспільств на шляху демократичних перетворень. Натомість ці висновки не претендують на пояснення процесів у консолідованих авторитарних або гібридних режимах, де соціальна комунікація обмежена або жорстко контролюється.

Темпоральні межі (переважно 2010–2024) означають, що дуже нові явища (2025 р. і пізніше) виходять за рамки цього аналізу. Методологічно робота спирається на доступні відкриті дані; деякі аспекти, як-от закриті алгоритми соцмереж чи приховані комунікації урядів, лишаються поза полем зору. Проте обрана стратегія дослідження – багатоаспектний аналіз із різних джерел – мінімізує ці обмеження шляхом перевірки гіпотез у різних контекстах. Як підсумок, дизайн дослідження забезпечує надійну базу для формування висновків про природу й наслідки комунікаційних процесів у VUCA-середовищі.

2.2. Методи аналізу мережевої колаборативної комунікації

Операціоналізація компонентів VUCA-моделі, розглянута в п. 1.4, дає змогу кількісно характеризувати тип нестабільності, у якій функціонує та чи інша міжнародна політична система чи комунікаційне середовище. Проте навіть найточніше вимірювання волатильності, невизначеності, складності й неоднозначності інформаційного простору не дає відповіді на одне з важливих питань: як саме актори цієї системи – індивідуальні користувачі, організації, неформальні об'єднання – реагують на цю нестабільність у процесі взаємодії між собою?

Тому ми вводимо в дослідження додатковий вимір, який уможливлює аналіз комунікативної поведінки суб'єктів у ситуаціях VUCA-середовища. Ідеться про колаборативну комунікацію – спосіб, у який соціальні групи та спільноти формують, підтримують і транслюють спільну координацію в умовах політичної нестабільності, інформаційної багатозначності або технологічної турбулентності. Уключення цього виміру дає змогу перейти від опису середовища до аналізу поведінки в ньому. Таким способом дослідження виходить за межі статичної діагностики й переходить до динамічного виміру: ми аналізуємо, як у середовиші діють ті, котрі опинилися в його політичній чи інформаційній орбіті.

Колаборативна комунікація тут виступає як операціоналізована сукупність комунікативних проявів, що можуть бути кількісно виміряні. Це дає змогу здійснити вивірене зіставлення між рівнем турбулентності середовища та інтенсивністю й структурою колективної дії, що формується внаслідок горизонтальної взаємодії в цифрових мережах.

Такий підхід дає змогу досліджувати принципово важливе явище – чи нестабільність перетворюється на колективну мобілізацію, чи розчиняється у фоновому інформаційному шумі. Інакше кажучи, ми переходимо від констатації факту наявності дестабілізувальних чинників до моделювання можливих сценаріїв реагування на них. У центрі уваги опиняється здатність комунікаційних мереж до самоорганізації, синхронізації й стратегічної поведінки, яка суттєво варіюється навіть за однакових параметрів VUCA-середовища.

Отже, звернення до вимірювання колаборативної комунікації – це логічний та методологічно обґрунтований крок у дослідженні складних динамічних процесів, що розгортаються на перетині політичної турбулентності й цифрової взаємодії.

Сутність колаборативної комунікації

У нашому дослідженні поняття колаборативної комунікації використовується для аналітичного опису взаємодії між акторами, що розгортається в цифровому середовищі та спрямована на формування або підтримку узгоджених дій у відповідь на виклики VUCA-світу. Ідеться про структуровану комунікацію, яка має характер послідовної координації між численними учасниками, часто без ієрархії, формального керівництва або організаційної інфраструктури. У цьому полягає принципова відмінність між

колаборативною комунікацією та, наприклад, масовим інформуванням або односпрямованою пропагандою.

У прикладному вимірі колаборативна комунікація проявляється в таких явищах, як узаємне узгодження дій (координація протестів, кампаній, цифрових ініціатив); розподіл ролей і завдань (модератори, медіаактивісти, логісти, документатори); мобілізація ресурсів (гроші, інформація, матеріальна допомога); колективне вироблення й адаптація наративів (узгоджена риторика, ключові повідомлення, символіка). Особливість сучасної колаборативної комунікації полягає в тому, що вона опосередкована цифровими платформами, які формують нові умови для взаємодії: знижений поріг входження, надшвидка передача сигналів, можливість публічної реплікації, збереження історії, масштабованість.

Із погляду аналізу комунікаційних мереж, колаборативна комунікація – це високоінтенсивна, багатовузлова й переважно горизонтальна взаємодія, яка розвивається в умовах структурної нестабільності. Вона передбачає функціональну взаємозалежність між учасниками, які координують дії, адаптуються до динамічної ситуації й колективно виробляють нову реальність.

Отже, колаборативна комунікація – це механізм, за допомогою якого цифрові спільноти можуть генерувати політичну суб'єктність, чинити вплив на події або підвищувати ефективність колективного реагування в умовах нестабільності. Тому її кількісне вимірювання та інтеграція з характеристиками VUCA-середовища важливі для повного розуміння сучасних комунікаційно-політичних процесів.

Вимірювання колаборації

Щоби перейти від поняття колаборативної комунікації до її системного аналізу, треба здійснити операціоналізацію, тобто перевести абстрактну ідею координації в цифрових мережах у набір конкретних, вимірюваних показників. Такий перехід потрібний як для кількісного зіставлення кейсів, так і для подальшої інтеграції з індикаторами VUCA, які описують контекст нестабільності.

У межах цього дослідження ми виокремили чотири основні метрики, кожна з яких відображає важливий аспект колаборативної комунікації в соціальних мережах або інших цифрових просторах. Їх обчислення здійснюється на рівні фіксованого часово́го інтервалу (наприклад 24 години) для кожного кейса окремо.

Connection Density (CD) – густота мережевої взаємодії. Цей показник характеризує щільність зв'язків між активними учасниками комунікації. Побудова графа взаємодій (на основі згадувань, відповідей, поширень тощо) дає змогу обчислити частку фактичних зв'язків серед усіх можливих: $CD=2E/N(N-1)$, де E – кількість зафіксованих зв'язків у межах часово́го інтервалу, N – число активних учасників (визначення *density* як частки реалізованих від потенційних контактів – класична практика аналізу соціальних мереж (Wasserman, Faust, 1994)). Високе значення *CD* свідчить про

щільну, добре інтегровану комунікаційну мережу, яка спроможна швидко реагувати на зовнішні сигнали й мобілізуватись.

Reply Latency (RL) – час відгуку спільноти. Цей індикатор вимірює оперативність реакції авдиторії на повідомлення, тобто інтервал часу до появи першої відповіді на первинний пост. Узагальнене значення *RL* обчислюється як медіана таких інтервалів для всіх повідомлень у межах періоду. Менше значення *RL* – ознака високої динамічності, чутливості та потенційної готовності до координації.

Coordination Efficiency (CE) – ефективність координації. CE – це частка повідомлень, що містять заклики до дії або координаційні сигнали. Для його обчислення застосовують словниковий підхід: виявляються ключові фрази, типові для мобілізаційного дискурсу (наприклад: «поширте», «приєднуйтесь», «донатьте», «йдемо на площу» тощо). Отримане значення дає змогу оцінити, наскільки комунікація спрямована на організацію спільної дії, а не лише на вираження емоцій або обмін думками.

Participation Index (Pi) – індекс участі. Цей показник визначає ступінь концентрації активності в комунікаційній мережі. Він розраховується як частка контенту, створеного 10 % найактивніших користувачів. Високий *Pi* свідчить про домінування вузької групи «лідерів думок», тоді як низьке значення – про рівномірну й децентралізовану участь.

Кожна з цих метрик фіксує різні аспекти колаборативної поведінки – від структурної щільності взаємодій до швидкості реакції та мобілізаційного змісту повідомлень. Вони логічно взаємодоповнювані й разом формують набір індикаторів, необхідних для подальшого об’єднання з вимірами VUCA та побудови комплексної моделі нестабільності й колективної дії.

У виборі саме такого чотирикомпонентного блоку мережевих показників – *Connection Density, Reply Latency, Coordination Efficiency ma Participation Index* – ми спираємося на міждисциплінарний корпус досліджень, що демонструє вирішальне значення цих характеристик для формування колективної дії в цифрових середовищах.

По-перше, *густота зв’язків (CD)*. Емпіричні роботи з аналізу протестних рухів у *Twitter* і *Telegram* показують, що саме висока щільність ретвіт- або форвард-графа корелює з прискореною дифузією мобілізаційних меседжів та довшою «життєздатністю» руху (González-Bailón, Wang, 2016; Steinert-Threlkeld, 2018). Відповідно, *CD* виступає інтегральним показником когезії, без якого швидка самоорганізація малоймовірна. По суті, показник *Connection Density* є адаптацією класичного поняття густоти графа, – відношення кількості наявних зв’язків до максимально можливої кількості в орієнтованій мережі. У згаданих вище дослідженнях цей індикатор використовувався для аналізу рівня взаємопов’язаності учасників цифрових протестів, однак зазвичай – як статистичний знімок повної мережі. Наша модель натомість застосовує його в динаміці – на фіксованих часових зрізах (наприклад, 24 години), що дає змогу порівнювати структури різних комунікаційних середовищ як «щільні» або «розріджені» в їх здатності до внутрішньої циркуляції повідомлень.

По-друге, *час відгуку (RL)* визначає, наскільки оперативно мережа реагує на новий стимул. Дослідження онлайн-координації під час Арабської весни та протестів *Black Lives Matter* демонструють, що медіанна затримка відповіді < 5 хвилин істотно підвищує шанси перетворення інформаційного сплеску на офлайн-мобілізацію (Lotan et al., 2011; Starbird, Palen, 2013). Отже, *RL* є часовим еквівалентом «нервозності» колективного організму. *Reply Latency*, що фіксує часовий інтервал між публікацією повідомлення й першою відповіддю на нього, має концептуальну близькість до таких понять, як «*response time*» або «*reaction lag»*, які фігурують у дослідженнях кризових комунікацій (Starbird, Palen, 2013). На відміну від попередніх досліджень, які розглядали швидкість відповіді в контексті кризових подій або технічного моніторингу, ми подаємо *RL* як метрику колективної чутливості, засновану на масиві цифрових ланцюжків відповідей, нормалізовану на шкалі від 0 до 1 та інтегровану в систему індикаторів для оцінки мережевої динаміки.

Третій показник, *ефективність координації* (*CE*), спрямований на змістовий бік комунікації. Лексичні маркери типу *join, retweet, донать* чи *支援 (підтримай)* добре зарекомендували себе як проксі для «тактичних» меседжів, на відміну від емоційних або інформаційних (Gerbaudo, 2012; Margetts et al., 2016). Високе значення *CE* сигналізує про переважання інструктивного дискурсу, що є необхідною умовою переходу від онлайн-обговорення до колективної дії. *Coordination Efficiency* – індикатор, який оцінює частку повідомлень із координаційною функцією (тобто таких, що містять заклики до дії), ґрунтується на аналітичній традиції дослідження так званих *tactical messages* або *call-to-action* комунікації (зазначені вище дослідження Gerbaudo (2012), Margetts et al. (2016)). Однак, на відміну від попередніх якісних або вибіркових підходів, ми пропонуємо, як варіант, словникову автоматизовану ідентифікацію повідомлень, створюючи багатомовний список лексем, та формалізуємо *CE* як відсоткову частку таких повідомлень у межах аналізованого корпусу.

Нарешті, *індекс участі (Pi)* фіксує ступінь (де)централізації виробництва контенту. Роботи стосовно Євромайдану й руху *"Stop the Steal"* показали, що надмірна концентрація повідомлень у небагатьох «хабах» робить мережу вразливою до точкової дезінформації або блокування, тоді як ширший розподіл продукції підвищує стійкість та адаптивність (Freelon, McIlwain, Clark, 2016; Tufekci, 2017). Отже *Pi* дає кількісну оцінку балансу між ядром лідерів і периферією учасників. *Participation Index* відображає ступінь концентрації активності в мережі. Хоча сама ідея диспропорції учасницького внеску («правило 90–9–1» (Arthur, 2006) фігурує в соціології інтернету досить давно, а в протестних дослідженнях трапляються згадки про концентрацію повідомлень серед обмеженої кількості «інфлюенсерів» (Freelon, McIlwain, Clark, 2016), ми запропонували уніфіковану формулу: *Pi* розраховується як частка контенту, створеного 10 % найактивніших авторів, і нормалізується для порівняння між кейсами.

Отже, *CD* дає змогу оцінити структурну здатність мережі утримувати інформаційні потоки всередині себе, *RL* відображає швидкість реакції мережі, *CE* – здатність мережі продукувати інструктивний, організаційно зорієнтований контент, а *Pi* дає змогу порівнювати ступінь централізації чи децентралізації виробництва комунікаційного потоку.

У сукупності ці чотири метрики охоплюють структурний (*CD*), часовий (*RL*), семантичний (*CE*) та соціальний (*Pi*) виміри колаборативної комунікації. Їх взаємодія детермінує, чи перетвориться інформаційний вибух у стійку колективну дію, чи залишиться короткочасним «гулом» у мережі. Тому включення *CD*, *RL*, *CE* та *Pi* до методичного каркасу нашого дослідження теоретично обґрунтований і емпірично верифікований попередніми порівняльними роботами. Обрані чотири метрики для оцінки колаборативної комунікації мають теоретичне підґрунтя в міждисциплінарному полі соціальних й інформаційних наук, однак у запропонованому вигляді вони формулюються вперше. Ми спираємося на апробовані концепції, що використовувалися в дослідженнях цифрового активізму, інформаційної мобілізації та мережевої динаміки, але надаємо цим показникам уніфіковану аналітичну форму, котра дає змогу інтегрувати їх у порівняльну модель і застосовувати до різних емпіричних кейсів за однаковою логікою.

Поєднання показників з індикаторами VUCA

Описані індикатори колаборативної комунікації дають змогу оцінити структуру, динаміку й функціональну ефективність взаємодії між акторами в межах конкретного кейса чи часово́го інтервалу. Однак самі по собі вони не розкривають ширшого контексту, у якому ця взаємодія відбувається. Для цього необхідно зіставити їх із характеристиками середовища, тобто з параметрами VUCA, які фіксують рівень нестабільності, із якою стикається комунікаційна мережа.

Інтеграція показників колаборативної комунікації з VUCA-індикаторами здійснюється за три послідовні етапи:

1. Приведення до уніфікованої шкали. Оскільки всі обрані метрики мають різну природу й діапазони вимірювання (наприклад, *CD* перебуває в інтервалі від 0 до 1, *RL* – у годинах, *Pi* – у відсотках), першим кроком є нормалізація. Для кожного показника визначаємо мінімальне та максимальне значення в межах сукупності кейсів, усі значення трансформуються в шкалу від 0 до 1, а потім розбиваються на п’ять квінтилів, що відповідають бальній шкалі від 1 до 5.

За цією ж процедурою, як ми розглядали в п. 1.4, нормуються й чотири компоненти VUCA – *Volatility (V), Uncertainty (U), Complexity (C), Ambiguity (A),* – що дає змогу уніфікувати всі вісім вимірів за масштабом та інтерпретаційною логікою.

2. Формування інтегрованого вектора стану системи. Після нормування обраний часовий зріз (пікове «вікно» активності в межах кейса) представляється у вигляді восьмикомпонентного вектора:

$$\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle .$$

Перші чотири координати цього вектора відображають тип та інтенсивність нестабільності середовища, решта чотири – реакцію комунікаційної мережі на цю нестабільність. Така конструкція дає змогу поєднати в одному формалізованому об'єкті дві принципово різні, але взаємопов'язані групи показників – контекстуальні (VUCA) і поведінкові (колаборативні).

3. Стандартизація для аналітичного використання. Для подальшого аналізу (кластеризації, побудови сценаріїв, машинного навчання тощо) кожен показник перетворюється так, щоб мати середнє значення нуль і стандартне відхилення одиниця. Отже, ми виключаємо ситуацію, коли один із вимірів, наприклад *Participation Index,* мав би непропорційно більший вплив на результати лише через ширший діапазон своїх значень.

Ця інтеграція відкриває нові аналітичні можливості. Якщо раніше ми могли лише спостерігати за поведінкою системи або оцінювати рівень її нестабільності окремо, то тепер маємо єдину векторну модель, яка дає змогу здійснювати порівняльний аналіз кейсів у восьмивимірному просторі; виявляти типові конфігурації середовища та реагування (сценарії); моделювати траєкторії розвитку подій; створювати систему раннього попередження на основі змін у векторі.

Іншими словами, поєднання VUCA-індикаторів із показниками колаборативної комунікації (табл. 2.1) дає змогу перейти від роздільного аналізу середовища й поведінки до цілісного аналізу їх взаємодії, що має значення для розуміння сучасних мережевих процесів у міжнародному політичному контексті.

Таблиця 2.1

Умовна відповідність метрик і вимірів

Вимір аналітики	**Середовище VUCA**	**Метрична пара колаборації**	**Пояснення**
Структурний	*Complexity* (*C*)	*Connection Density* (*CD*)	*C* відображає заплутаність системи; *CD* – густоту реальних зв'язків у графі, тобто «скелет» мережі.
Часовий	*Volatility* (*V*)	*Reply Latency* (*RL*)	*V* фіксує швидкість і частоту «спалахів» подій; *RL* показує, наскільки швидко спільнота реагує на сигнал.
Змістовий (семантичний)	*Ambiguity* (*A*)	*Coordination Efficiency* (*CE*)	*A* демонструє кількість конкуруючих фреймів; *CE* – частку повідомлень-закликів, тобто наскільки потік змістово орієнтований на спільну дію.
Соціальний	*Uncertainty* (*U*)	*Participation Index* (*Pi*)	*U* відбиває брак передбачуваності для акторів; *Pi* показує, наскільки участь концентрована чи розподілена між людьми

Значення інтеграції

Інтеграція індикаторів VUCA з показниками колаборативної комунікації формує універсальну аналітичну рамку, яка дає змогу описати стан комунікаційного середовища й прогнозувати поведінку соціальних акторів, аналізувати здатність до мобілізації й типізувати сценарії розвитку подій.

Класичні підходи до аналізу нестабільності зазвичай фокусуються або на структурних умовах середовища (наприклад рівень дезінформації, інтенсивність подій, складність взаємодії акторів), або на поведінці окремих груп (кількість учасників протесту, чисельність публікацій, темп росту мереж). Методологічну прогалину між цими двома полюсами, власне, і заповнює векторна інтеграція VUCA + комунікаційні показники. Тобто ми не просто знаємо, що середовище є, скажімо, мінливим та неоднозначним (високі значення *V* й *A*), – ми також бачимо, як саме в цьому середовищі реагують учасники, наскільки вони згуртовані (*CD*), швидкі в реакції (*RL*), координовані (*CE*) і рівномірні в активності (*Pi*).

Поєднання восьми показників у єдиний стандартизований вектор дає змогу застосувати методи кластерного аналізу (наприклад експертно-описовим способом або, за доступності достатньої кількості даних – k-means) для виявлення типових конфігурацій середовища й поведінки. Це дає змогу сформувати низку сценарних архетипів, що повторюються в різних кейсах. Такі сценарії стають одиницями подальшого порівняльного аналізу та основою для розробки систем прогнозування й реагування.

Завдяки поєднанню динамічних VUCA-показників і поведінкових характеристик комунікаційної мережі з'являється можливість виявляти критичні фази розвитку подій – ті часові відрізки, коли подальша ескалація стає ймовірною. Наприклад, зростання волатильності (*V*) та складності (*C*), у поєднанні з високою густотою взаємодій (*CD*) і зменшенням часу відповіді (*RL*) свідчить про формування осередку координації. Навпаки, високі значення *A* за низьких показників *CE* і *CD* – це індикатор інформаційної розмитості, коли спільнота шукає інтерпретацію, але ще не знайшла ядра мобілізації. Це – вікно можливостей для впливу.

У розділі 5 ми використовуємо ці вектори для профілювання репрезентативних кейсів, кожен із яких оцінюється за всіма вісьма показниками. На основі цього можемо порівнювати події за рівнем системної ризикованості; відстежувати внутрішню динаміку кожного кейса в часі; ідентифікувати «точки біфуркації», де система переходить із латентного стану до фаз активної дії.

Отже, інтеграція VUCA й показників колаборативної комунікації може бути розглянута як методологічно цілісна система, що дає змогу описувати сучасні інформаційно-політичні процеси структурованим способом, виділяти та класифікувати сценарії розвитку подій і прогнозувати можливу ескалацію й динаміку реагування. Цей підхід дає змогу виявляти як «гострі фази» нестабільності, так і моменти зародження колективної дії, тобто ті моменти, коли комунікаційна система починає працювати як скоординований суб'єкт.

Запропонована інтеграція індикаторів VUCA із показниками колаборативної комунікації є методологічною інновацією, яка поєднує в собі кілька підходів у дослідженні інформаційно-політичних процесів.

По-перше, це вихід за межі дихотомії «структура–дія». Адже в більшості традиційних досліджень VUCA використовується як засіб опису середовища: оцінюються рівні невизначеності чи складності, із яких виводяться умовні ризики або потенціали. З іншого боку, у сфері вивчення цифрових комунікацій переважає фокус на поведінці спільнот, що ґрунтується на метриках активності, реакційності або емоційного фону. Наш підхід об'єднує ці два напрями, даючи змогу дослідити не лише характер середовища або поведінку у вакуумі, а власне взаємодію між структурою та дією: як саме змінюється колаборaційна спроможність мережі залежно від того, яким є її контекст, тобто рівні *V*, *U*, *C*, *A*.

По-друге, це операціоналізація колаборації як вимірюваного явища. Колаборація в цифрових середовищах часто фігурує в науковій літературі як якісне або описове явище. Ми ж пропонуємо конкретний набір метрик – *CD*, *RL*, *CE*, *Pi,* які фіксують різні сторони колективної взаємодії, що дає змогу систематизувати спостереження за значною кількістю кейсів, здійснювати об'єктивне порівняння на основі числових даних і формалізувати сценарне моделювання, що раніше було можливе лише на інтуїтивному чи описовому рівні.

По-третє, – створення інтегральної одиниці аналізу – вектора стану системи. Побудова восьмикомпонентного вектора ⟨*V*, *U*, *C*, *A*; *CD*, *RL*, *CE*, *Pi*⟩ є аналітичною конструкцією, яка дає змогу перейти до обробки даних методами машинного навчання, кластерного аналізу, а також візуального порівняння й картографування процесів. Цей вектор стає універсальною одиницею вимірювання та порівняння для дуже різних випадків: від спонтанного інформаційного сплеску до довготривалої протестної кампанії, від централізованої комунікації політичних еліт до децентралізованих краудсорсингових ініціатив.

І, по-четверте, це перехід до сценарного мислення, – модель дає змогу також працювати з майбутнім, закладаючи основу для сценарної типологізації конфігурацій середовища та дії, виявлення «зародкових» станів потенційно критичних подій і, відповідно, створення системи раннього попередження, заснованої на емпіричних даних, а не лише на гіпотезах чи експертних судженнях.

Отже, інноваційність запропонованого підходу полягає в перехресті трьох осей: структурної складності середовища (VUCA); функціональної поведінки спільнот (колаборація); аналітичної точності (кількісне моделювання) з метою системного, формалізованого й порівняльного вивчення соціально-політичних процесів у цифрову епоху з урахуванням факторів, які визначають їх перебіг і наслідки.

Платформи-джерела

Для обчислення кількісних показників колаборативної комунікації – таких як густота мережевих зв'язків (*CD*), швидкість реакції (*RL*), координаційна спрямованість (*CE*) та індекс участі (*Pi*) – необхідний доступ до деталізованих,

структурованих даних цифрової взаємодії. Це означає, що потрібно працювати лише з тими платформами, які забезпечують достатню глибину інформації для побудови мережевих графів, визначення напряму взаємодії, фіксації часових параметрів і семантичного аналізу повідомлень.

У разі використання первинних мережевих даних потрібно, щоб задовольнялися такі базові вимоги:

- можливість реконструювати соціальну графу, тобто встановити, хто з ким і як взаємодіє (через репости, згадки, відповіді, редагування тощо);
- наявність часових міток – із точністю до хвилини або секунди, необхідних для вимірювання латентності відповідей (*RL*);
- доступ до текстового або семантичного вмісту повідомлень, що дає змогу визначати функціональне навантаження повідомлень, зокрема наявність закликів до дії (*CE*);
- ідентифікація учасників узаємодії, принаймні через псевдонім або хешований ID, що є передумовою для обчислення індексу участі (*Pi*).

Першою групою платформ, які повною мірою відповідають цим вимогам, є мікроблогінгові сервіси, передусім *Twitter* (нині – *X*). Вони забезпечують добре структуровані API, що дають змогу отримати як метадані повідомлень (час, автор, тип взаємодії), так і їх повний текст.

Другою важливою групою є канали та групи в месенджерах, таких як *Telegram* і *Discord*, які також використовуються як майданчики для масової взаємодії. Попри те, що їхня архітектура не завжди підтримує класичні соціальні графи, вони містять публічні обговорення, у яких можливо фіксувати як згадки та відповіді, так і часову динаміку обміну повідомленнями.

До третьої категорії входять платформи широкого користування, як-от *Facebook* (через сервіс *CrowdTangle* для дослідницького доступу). Хоча й мають певні обмеження в автоматизованому зборі даних, однак вони є надзвичайно цінними джерелами для аналізу *CE,* завдяки насиченому координаційному контенту, націленому на мобілізацію, а також для обрахунку *Pi* у випадках централізованих кампаній.

Особливий інтерес становлять енциклопедичні та спільнокористувацькі ресурси, такі як *Wikipedia*. У них фіксуються не пости, а редагування, конфлікти редагувань і їх хронологія. За допомогою відкритого потоку подій *Wikimedia EventStreams* можливо в режимі реального часу або ретроспективно фіксувати, хто й коли вносив правки, як реагували інші редактори та наскільки розподіленою є участь у редагувальному процесі. Такі платформи особливо важливі для кейсів інформаційної боротьби за трактування подій, зокрема в статтях про війни, протести чи політичні рішення.

Зрештою, можуть бути залучені також середовища публічних стримів і трансляцій, як-от чати під відео на *YouTube* або *Twitch*. У таких каналах спостерігаємо короткочасну, але вкрай насичену комунікацію, що відображає пікову активність авдиторії. Ці середовища дають змогу аналізувати негайні

реакції (*RL*) та локальні сплески координації (*CE*), зокрема в ситуаціях мобілізаційної комунікації під час криз або виступів публічних осіб.

Отже, вибір платформ здійснюється відповідно до дослідницьких цілей кейса, характеру події, очікуваного рівня колаборації й особливостей цільової авдиторії. Незалежно від джерела, усі платформи проходять попередню оцінку на предмет придатності до обчислення чотирьох основних метрик – *CD*, *RL*, *CE*, *Pi* – і лише тоді включаються до бази даних відповідного кейса. Такий підхід гарантує як методологічну послідовність, так і порівнюваність отриманих результатів між різними об'єктами дослідження.

Процедура збирання

Для того щоб показники колаборативної комунікації мали аналітичну цінність, дані, на основі яких вони обчислюються, окрім того, що повинні надходити з надійних і структурованих джерел, також мають проходити чітко визначену процедуру збирання, попередньої обробки та перетворення в метричну форму. У цьому дослідженні така процедура організована в кілька етапів, які забезпечують як відповідність цільовим параметрам, так і можливість відтворення результатів.

Першим кроком є визначення відповідного часово́го інтервалу, у межах якого здійснюється спостереження. Цей вибір залежить від динаміки кейса: для короткотривалих, стрімких подій (наприклад інциденти, заворушення, інформаційні атаки) використовуються 6-годинні або 24-годинні слоти; для процесів із поступовою ескалацією або тривалими інформаційними кампаніями (як-от протестні рухи, маніпулятивні наративи, виборчі стратегії) доцільно застосовувати ширші, наприклад, 72-годинні зрізи. Це дає змогу зберігати темпоральну резолюцію, достатню для відстеження динаміки метрик без надмірного дроблення інформації.

Наступним етапом є збирання первинних повідомлень – твітів, постів, коментарів, редагувань, повідомлень у чатах тощо – з урахуванням часових обмежень, установлених на попередньому кроці. Для кожного повідомлення фіксуються принаймні такі параметри: ідентифікатор автора (анонімізований або псевдонімізований); час створення повідомлення (із точністю до хвилини або секунди); ідентифікатор адресата (у разі відповіді, згадки, пересилання); текстове наповнення (повний текст або змістовне прев'ю). Залежно від платформи ці дані надходять у форматі *JSON* або *XML* і проходять попередню перевірку на цілісність, дублювання й наявність ключових полів.

Після збирання даних формується граф узаємодій для кожного часово́го слоту. У цьому графі вузлами виступають унікальні користувачі або автори повідомлень, а ребра утворюються на основі фактів взаємодії: згадування, відповіді, репости, коментарі, суперечливі редагування тощо. Цей етап важливий для подальшого обчислення показників *CD* (густота мережі), *RL* (час реакції) та *Pi* (дисбаланс участі), оскільки дає змогу як виявити факти комунікації, так і відтворити їх структуру й спрямованість.

Окремо обробляється семантичний зміст повідомлень для обчислення показника *CE* (ефективність координації). Тут застосовується гнучкий словниковий підхід: для кожної мови або кейса створюється набір фраз, що типово використовуються в закликах до дії («приєднуйтесь», «ретвітніть», «йдемо», «поширте», «donate now», «join us» тощо). Визначення *CE* ґрунтується на частці повідомлень, які містять хоча б один із таких тригерів. Цей метод дає змогу адаптувати аналіз до мовних, регіональних і культурних особливостей конкретної події, забезпечуючи релевантність виявлених координаційних маркерів.

Із міркувань етичності та відповідності вимогам *GDPR* (у межах ЄС) або *CCPA* (у межах США), можуть зберігатися лише хешовані або умовні ідентифікатори користувачів. Окрім того, дані проходять попередню фільтрацію на предмет бот-активності. Для цього використовується кілька критеріїв: аномально висока частота публікацій, регулярність у часових шаблонах постингу, низька текстова варіативність повідомлень.

Для забезпечення порівнюваності метрик *CE* (ефективність координації) в різних мовних середовищах здійснюється нормалізація текстового контенту. Тексти приводяться до уніфікованого вигляду за допомогою стандарту *Unicode-NFKC*, що дає змогу коректно обробляти символи з різних мовних систем і уникати дублювання варіантів написання.

Крім того, словники координаційних закликів адаптуються під кожен кейс. Наприклад, для протестних подій у Гонконзі використовуються як англомовні фрази («join us», «retweet», «support now»), так і локальні китайські вирази («請加入», «轉推», «支援»), що дає змогу максимально точно виявити змістовну спрямованість повідомлень.

Отже, процедура попередньої обробки даних ґрунтується на трьох принципах, як-от: етичність, достовірність і відтворюваність. Її дотримання дає змогу гарантувати якість вхідних даних, уникнути спотворень у результатах і водночас забезпечити відповідність міжнародним стандартам поводження з цифровою інформацією, що важливо у сфері політичних та соціальних досліджень.

Уся ця процедура реалізована як відтворюваний конвеєр «дані – структура – метрика», який застосовується послідовно до кожного кейса, що забезпечує стандартизацію підходу, прозорість аналітичних рішень і сумісність результатів у межах загальної моделі інтеграції VUCA- та комунікаційних індикаторів.

Обчислення кожного з чотирьох показників колаборативної комунікації – *CD*, *RL*, *CE*, *Pi* – потребує наявності певного мінімального набору даних, який не всі цифрові платформи надають у повному обсязі. Тому ще до початку аналізу проводиться оцінка придатності кожного джерела для розрахунку відповідних метрик. Кожна з метрик потребує специфічних атрибутів у даних, без яких вона або не може бути розрахована взагалі, або її значення буде методологічно некоректним.

Густота зв'язків (*CD*) потребує, щоб у даних були наявні ідентифікатори як автора, так і адресата повідомлення. Це можуть бути згадки (*@user*), прямі відповіді, пересилання або позначення в тредах. Час реакції (*RL*) ґрунтується на порівнянні часових міток між початковим повідомленням і його відповіддю. Далі потрібна наявність точних таймстемпів для обох дій – з роздільністю принаймні до хвилини, а бажано й до секунди. Координаційна ефективність (*CE*) є показником змістового характеру повідомлень, тому важливо мати повний текст або принаймні репрезентативне прев'ю повідомлення. Платформи, які приховують текст або надають лише заголовки, непридатні для аналізу *CE*. Крім того, бажано, щоби повідомлення мали довжину понад 100–120 символів, що дає змогу надійно ідентифікувати заклики до дії. Індекс участі (*Pi*) обчислюється на основі кількості повідомлень від кожного користувача, тому необхідною умовою є наявність стабільного, недубльованого ідентифікатора автора.

У зв'язку з цими залежностями не кожен цифровий майданчик може забезпечити обчислення всіх чотирьох метрик одночасно. Залежно від повноти доступних даних, платформи в межах кейса використовуються диференційовано: якщо для певного кейса доступна лише платформа, що підтримує *CD* і *CE*, але не дає змоги коректно розрахувати *RL* або *Pi*, в аналіз включаються тільки перші дві метрики; якщо ж платформа забезпечує повний набір даних, обчислюються всі чотири показники, й вектор $\langle CD, RL, CE, Pi \rangle$ є повним.

У випадку дефіциту даних для одного з вимірів, значення відповідної координати в інтегрованому векторі позначається як технічно відсутнє (*NA*), і подальший аналіз проводиться з корекцією на цю неповноту.

У разі обґрунтованої можливості допустиме використання показників, отриманих на основі якісної оцінки на підставі аналізу доступних релевантних джерел. Оскільки для частини кейсів, розглянутих у дослідженні, отримати повні добові масиви первинних даних про активність учасників мережевої взаємодії досить складно, застосовували також адаптований підхід до обчислення операційних індикаторів. Ідеться про компромісну методику, яка зберігає змістовну адекватність і порівнянність результатів, водночас ґрунтуючись на відкритих агрегованих статистичних джерелах, доступних без додаткових обмежень.

Сутність цього підходу полягає в переході від розрахунку на основі «пікового тижневого вікна» до використання статистики за «піковий календарний місяць». Такий перехід є виправданим у випадках, коли добові логи недоступні, оскільки дає змогу спиратися на щомісячні підсумки редагувань, активності користувачів, частки конфліктних дій та обсягів чистих доданих даних, які надаються у відкритому доступі, зокрема через API проєктів *Wikimedia* або дослідницькі агрегатори даних соціальних медіа. При цьому всі формули обчислення індикаторів залишаються незмінними, що забезпечує логічну цілісність методики.

Наприклад, на основі точно обчисленого кейса протестів у Гонконгу встановлено співвідношення між активністю в піковий місяць і піковий тиждень (коефіцієнт $k_p \approx 0{,}24$). Це дало змогу масштабувати отримані за місяць значення індикаторів до семиденної шкали, що, своєю чергою, дає змогу зберегти зівставність результатів між усіма кейсами. Верифікація такого підходу засвідчила, що відхилення результатів, у порівнянні з повними тижневими розрахунками не перевищує 5–7 %, що прийнятно з огляду на дослідницькі завдання цього проєкту.

Отже, компромісна методика дала змогу зберегти єдиний стандарт обробки інформації в межах усіх розглянутих кейсів, уникнути залучення непрозорих або ручних даних, а також забезпечити достатню точність для аналітичного узагальнення.

Як зазначено вище, не всі кейси дають змогу отримати повноцінні добові лог-файли, необхідні для точного розрахунку восьмикомпонентного вектора $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$ за описаною процедурою. Особливо це стосується випадків, де джерелом є агреговані інформаційні системи (наприклад *Wikipedia*) або попередньо оброблені масиви, доступні у формі щомісячних підсумкових звітів. У зв'язку з цим виникла необхідність здійснити адаптацію обчислень під такі формати з дотриманням порівнюваності результатів із такими застереженнями:

– *принцип збереження структури індикаторів.* Усі вісім індикаторів зберігають свої базові формули й логіку інтерпретації. Незалежно від деталізації джерела (добовий лог чи щомісячна агрегація), ціль полягає в тому, щоб обчислити значення кожного параметра в уніфікованій шкалі від 1 до 5 (квінтильна нормалізація) із подальшою побудовою цілісного вектора, що описує динаміку та структуру мережевої взаємодії в обраний піковий період;
– *пошук пікового періоду.* За наявності детальних логів використовуємо семиденне «пікове вікно», якщо доступні лише агреговані дані (наприклад, за місяць), обирається місяць із максимальною сумою активності. За потреби, значення, отримані за місячними підсумками, масштабуються до тижневого еквівалента.

Адаптація окремих індикаторів:

– *Volatility* (*V*): визначається на основі порівняння інтенсивності активності в піковий період й середньою базовою активністю. Для агрегованих даних використовується місячна сума редагувань/узаємодій, нормалізована в шкалі квінтилів;
– *Uncertainty* (*U*): для соцмереж – частка повідомлень із нечітким змістом або невизначеним джерелом. Для агрегованих систем, наприклад *Вікіпедії* – частка правок із ризиком, флагованих ревізій або патрулювань, узята з аналітичних оглядів або офіційної статистики;
– *Complexity* (*C*): оцінюється через кількість активних учасників, що діяли протягом періоду, або кількість взаємозв'язаних одиниць у мережі. За

відсутності структурованого графа – кількість редакторів або контрибуторів як сурогатний показник;

- *Ambiguity* (*A*): рівень багатозначності визначається через частку конфліктних редагувань, реверсій, неперевірених джерел. Якщо доступні лише агреговані значення, то використовуються оцінки, типові для відповідного контексту;
- *Connection Density* (*CD*): оцінюється через кількість узаємодій між учасниками. Для *Wikipedia* – це патрулювання, обговорення, повторні правки;
- *Reply Latency* (*RL*): за відсутності точних часових відміток – за експертними оцінками швидкості реагування (наприклад, відомо, що середній час на патрулювання правок у *Вікіпедії* – кілька хвилин);
- *Coordination Efficiency* (*CE*): зафіксовані приклади організованої діяльності (марафони, тематичні ініціативи, централізовані списки завдань) використовуються як ознаки високої ефективності координації;
- *Participation Index* (*Pi*): обчислюється як співвідношення внеску топ-10 % користувачів до загального обсягу активності. У разі обмеженого доступу до розподілу активності використовуються агреговані показники з аналітичних звітів (наприклад, частка редагувань, що припадають на ядро редакторів).

Нормалізація й побудова вектора

Зібрані або наближені значення кожного з індикаторів переводяться у квінтильну шкалу: 1 – найнижчий рівень за наявним розподілом; 5 – найвищий. Це дає змогу зіставити різні кейси, навіть якщо джерела даних не є структурно ідентичними.

Застосування такого підходу до агрегованих джерел дає змогу зберегти змістову й формальну цілісність методики, а також розширити діапазон її застосування. Кейс *Wikipedia-UA* став прикладом успішної реалізації цієї адаптації: усі вісім індикаторів обчислено на основі відкритих щомісячних статистик і без доступу до повних логів редагувань, але зі збереженням логіки оцінювання, притаманної загальній моделі.

Коли ж первинні дані (наприклад добові журнали активності з соціальних медіа або месенджерів) недоступні або знищені, методика допускає використання публічно оприлюднених, рецензованих корпусів повідомлень, зібраних іншими дослідниками та опрацьованих у форматі, придатному для подальшої обробки. Це стосується, зокрема, кейсів, пов’язаних з авторитарними режимами або обмеженим доступом до відкритих платформ (як-от Білорусь 2020, Арабська весна, Революція гідності), де прямий збір даних із джерела часто неможливий із технічних, етичних чи юридичних причин.

Використання таких вторинних корпусів ґрунтується на низці критеріїв: публічність і наукова перевірка джерела (*ICWSM*, *arXiv*, *Zenodo*, *Dataverse*), повнота метаданих (дати, авторство, канали, forward/reply-зв’язки), зазначення

способу збору (наприклад через *Telegram API* або вебскрейпінг) та наявність мінімально необхідної структурної інформації для ідентифікації комунікаційної активності.

Під час аналізу подібного корпусу:

- обирається піковий період (місяць або тиждень) на основі кількісного підсумку активності (наприклад кількості повідомлень або forward-зв'язків);
- обчислюються вісім індикаторів відповідно до методики, використовуючи сурогатні поля корпусу, зокрема:
  – індикатори *V, U, C, A* – за обсягами активності, частками неперевірених повідомлень, кількістю унікальних авторів, співіснуванням кількох наративів;
  – індикатори *CD, RL, CE, Pi* – через forward/reply-графи, середній час відповіді, частку координуючих дій і розподіл активності між ядром та периферією.

Нормалізація відбувається шляхом переведення абсолютних значень кожного індикатора в п'ятибальну шкалу за принципом квінтильної класифікації, з урахуванням діапазону значень у порівнюваних кейсах. За потреби, результати агрегованого місячного аналізу можуть бути масштабовані до тижневої шкали.

Попри відсутність первинних логів, описаний підхід дає змогу отримати надійні кількісні оцінки для всіх восьми індикаторів. Це стає можливим завдяки стандартизації методів збору у вторинних корпусах, фіксації метаданих з точною хронологією, збереженню структурних характеристик (forward/reply, розподіл авторів, класи повідомлень), можливості перехресної перевірки даних із відкритими аналітичними звітами (*TgStat*, *CrowdTangle*, дослідження проєктів *Bellingcat*, *MENA Dash* тощо).

Отже, уключення вторинних дослідницьких корпусів у загальну методику дає змогу розширити спектр кейсів, що піддаються аналізу, зберігши уніфікований стандарт обчислення вектора $\langle V, U, C, A ; CD, RL, CE, Pi \rangle$. Незалежно від джерела даних, індикатори зберігають свою логіку, формули та механізм нормалізації, а отже – дають змогу достовірно класифікувати кейси відповідно до типової сценарної системи, розробленої в межах дослідження.

Умовний приклад повного ланцюга «дані – метрика»

Щоб послідовно проілюструвати застосування описаного вище методологічного підходу – від моменту збирання даних до розрахунку показників колаборативної комунікації й побудови інтегрального вектора, наведемо умовний, реалістично змодельований приклад. Його мета – продемонструвати структуру та логіку розрахунків, які фактично виконуються для емпіричного кейса. Конкретні числові значення в цьому прикладі наведено для ілюстрації, вони не є результатом фактичної обробки великомасштабного масиву даних.

Припустимо, що досліджується цифрова активність у мережі *Twitter* під час протестів проти трудової реформи у Франції 2023 р. Для аналізу обрано 48-годинне пікове вікно – умовно з 15 по 17 березня, коли спостерігали максимальну концентрацію як вуличної активності, так і онлайн-дискурсу.

За умовним припущенням, за період 48 годин пікової активності протестів із використанням офіційного API у мережі *Twitter* зібрано близько 1,3 млн твітів, із яких після очищення й структуризації залишилося понад 1,1 млн валідних записів, у яких – ідентифікатор автора (анонімізований), часова мітка створення твітів, дані про взаємодію (відповідь, ретвіт, згадка), повний текст повідомлення. Припустімо, дані містили повні тексти повідомлень, ідентифікатори авторів, реплік, ретвітів і точні часові мітки. Це дало змогу побудувати мережу взаємодій і здійснити як структурний, так і семантичний аналіз. Ці дані умовно структуруються в мережу взаємодій для обчислення топологічних та поведінкових показників.

У результаті обробки моделюються такі умовно-типові значення метрик колаборативної комунікації:

- *CD* (густота зв'язків): 0,23 – указує на наявність щільного ядра активних користувачів;
- *RL* (медіанний час відгуку): 2 хв 11 с – свідчить про високу оперативність спільноти;
- *CE* (частка координаційних повідомлень): 19 % – демонструє помітну частку закликів до дії;
- *Pi* (індекс участі): 42 % контенту створено 10 % найактивніших користувачів – показник помірної концентрації.

Після проходження процедури квінтильного нормування ці значення трансформуються в бальну шкалу 1–5: *CD* – бал 4, *RL* – бал 4, *CE* – бал 3, *Pi* – бал 2.

Значення VUCA-індикаторів обраховані паралельно за методикою, описаною в п. 1.4: на основі корпусу повідомлень розраховано чотири основні індикатори нестабільності:

- *Volatility* (*V*): упродовж 48 год зафіксовано чіткий сплеск активності (σ зростання понад 230 % у порівнянні з попередніми 48 год) – нормований показник – $V = 5$;
- *Uncertainty* (*U*): теми обговорень чергуються між економікою, політикою, правами людини та безпекою, фіксується високий тематичний розкид – нормований показник – $U = 4$;
- *Complexity* (*C*): у графі комунікацій наявні кілька неформальних «центрів тяжіння», присутні учасники з протилежними ідеологіями, різні групи професійної приналежності (профспілки, політики, освітяни) – $C = 5$;
- *Ambiguity* (*A*): висока фреймова конкуренція: у частини користувачів домінує наратив «захист трудових прав», у частини – «анархія й безлад», частина – «змова політичних еліт». Семантична ентропія вища за середнє значення в 1,6 раза – $A = 5$.

Отже, умовний вектор для відповідного часово́го зрізу має такий вигляд: ⟨ *V*=5, *U*=4, *C*=5, *A*=5; *CD*=4, *RL*=4, *CE*=3, *Pi*=2⟩ . Цей вектор надходить до загального масиву, який містить аналогічні вектори для всіх кейсів у дослідженні, стандартизується й передається до кластерного алгоритму.

Після кластеризації цей вектор потрапляє до сценарного сімейства, центрованого на архетипі «*Flash-Dense*» (див. п. 2.4), що має такі ознаки:

- високі *V*, *C*, *A* – інтенсивна нестабільність у складному та фрейм-розмитому середовищі;
- високі *CD* і *RL* – мережа згуртована й оперативна;
- середнє *CE* – координація є, але не надмірно директивна;
- нижчий *Pi* – участь не централізована (означає гнучкість структури).

Цей сценарій інтерпретується як потужна, швидка мобілізація у фрагментованому, складному інформаційному контексті, з потенціалом до ескалації, але без явного лідерства або керованої організації.

Під час опрацювання реальних кейсів усі етапи попереднього аналізу корпусу, побудови мережевих структур і розрахунку інтегральних показників виконано із залученням великої мовної моделі *ChatGPT* (*OpenAI*, модель o3) в режимі інтерактивного Python-середовища. Вихідні скрипти та проміжні результати згенеровано й верифіковано в ході сеансу взаємодії з моделлю.

Оскільки дослідження охоплює кілька кейсів, застосовано методи порівняльного аналізу: як між кейсами, так і в межах одного кейса (між різними фазами або групами). Зіставлення різних колаборативних подій дало змогу виявити спільні риси мережевої комунікації (наприклад роль хештегів, мемів, лідерів думок) та відмінності, зумовлені контекстом (рівень цензури, культурні чинники). Порівняння між громадянськими ініціативами (волонтерськими проєктами) й політичними мережами (партійними кампаніями) виявило, що, попри спільні принципи самоорганізації, ефективність і стійкість їх комунікації може відрізнятися через різну мотивацію учасників і структуру цілей.

Разом застосовані методи аналізу – мережеві, семантичні, дискурсивні – утворюють єдиний інтегрований підхід до вивчення колаборативної комунікації. Кількісні мережеві метрики підтримуються якісною інтерпретацією, а семантичні структури узгоджуються із соціальними структурами мереж. Такий багатоаспектний аналіз дає змогу простежиувати повний цикл колаборативної комунікації – від структури взаємодії (хто з ким пов’язаний), через динаміку обміну (коли й скільки комунікують) до смислового наповнення (про що говорять і як розуміють). Це відповідає міждисциплінарному характеру роботи й забезпечує ґрунтовні результати щодо впливу мережевої комунікації на соціально-політичні процеси в VUCA-світі.

Отже, описані індикатори та процедура їх розрахунку утворюють методичне ядро дослідження, яке дає змогу здійснювати сценарний аналіз колаборативної поведінки в умовах VUCA-середовища.

2.3. Вивчення впливу VUCA-процесів, заснованих на колаборативній комунікації, на міжнародні та глобальні процеси

Після визначення основних характеристик VUCA й мережевої колаборації (пп. 1.4, 2.2), у цьому підрозділі з'ясуємо, як такі процеси впливають на міжнародні й глобальні динаміки. Ми розглядаємо процеси із погляду дослідження політичних проблем міжнародних систем і глобального розвитку. Із цією метою введемо два індикатори, які відображають вплив на перебіг міжнародних процесів і глобальний розвиток.

По-перше, це незалежний якісно-ранговий індикатор *International Policy Reaction* (*IPR*), який кодує силу та характер офіційної зовнішньої реакції, у вигляді впорядкованої пари: *IPR*=⟨ Level, Modality⟩ (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Індикатор *International Policy Reaction (IPR)*

Компонент	Значення	Коротке тлумачення	Типові «тригери»
Рівень (0–4)	0 – *Absent*	Міжнародна реакція відсутня	–
	1 – *Symbolic*	Окремі заяви МЗС, НУО	Пресрелізи, відкриті листи
	2 – *Agenda*	Уключення питання до порядку денного міждержавного органу; резолюції без санкцій	Резолюції UN GA, ЄП, ПАРЄ
	3 – *Binding*	Політико-правові акти, що зобов'язують сторони	Санкційне рішення Ради ЄС; Угода про асоціацію
	4 – *Structural*	Інституційна трансформація системи міжнародних відносин	Надання статусу кандидата / членство; довгострокові санкційні режими
Модальність (*M*)	C – *Coercive*	Реакція обмежувально-карального характеру	Санкції, ембарго, судові процеси
	P – *Positive*	Реакція інтеграційно-кооперативного характеру	Угоди, програми допомоги, розширення

IPR визначається шляхом ідентифікації найвищого рівня реакції з офіційних документів (ООН, ЄС, національні органи), далі кодується як пара ⟨ Level, Modality⟩ згідно з таблицею. За наявності кількох реакцій – обирається максимальна.

Методика спирається на універсальні відкриті реєстри, як-от:

– Система офіційних документів ООН (UN Official Document System, ODS) та Цифрова бібліотека ООН (UN Digital Library) – резолюції й протоколи засідань;

– Офіційні документи ЄС *(EUR-Lex* та *Official Journal of the EU)* – рішення Ради ЄС, регламенти, директиви;
– EU Sanctions Map, OFAC SDN-List – санкційні режими;
– національні парламентські портали (наприклад *Congress.gov* для США) – закони й слухання;
– інші бази даних документів міжнародних організацій та державних інституцій.

Такий вибір робить *IPR* застосовним до будь-якого регіону й типу процесу – від протестних кампаній (модальність *C*) до інтеграційних або реформаторських траєкторій (модальність *P*).

Наприклад, для кейса європейської інтеграції України:

– 2014 р.: Угода про асоціацію (Level 3, *P*);
– 2022 р.: рішення Європейської ради про кандидатський статус (Level 3, *P*);
– 2024 р.: рішення про початок процедури відкриття переговорів про вступ (Level 4, *P*) – процес перебуває на структурному, позитивному етапі та трансформує міжнародну архітектуру відносин «Україна – ЄС».

Отже, *International Policy Reaction* доповнює наявну модель незалежним, універсальним виміром і дає змогу кількісно / якісно порівняти міжнародний резонанс як кризових, так і інтеграційних VUCA-процесів.

IPR, по суті, фіксує лише нормативно-правові реакції (санкції, угоди, резолюції). Проте VUCA-події нерідко стають ареною суперництва великих держав (США, КНР, РФ, ЄС, регіональних потуг). Тому ми пропонуємо також другий незалежний індикатор – *Geopolitical Actor Involvement* (*GAI*), який покаже масштаб і форму стратегічного втручання, на основі зафіксованих фактів документально підтвердженого залучення.

GAI задається найвищим рівнем (0–5) наявного залучення та позначається у форматі *GAI* = ⟨ Level (Actor1, Actor2…)⟩ (табл. 2.3, 2.4). Методика ґрунтується на відкритих реєстрах, наприклад SIPRI, OECD DAC, UN SC, національних законодавчих баз та репозитаріїв санкцій / озброєнь, що забезпечує універсальність і відсутність потреби в числових розрахунках. До вибірки потрапляють держави й наднаціональні утворення з базового переліку глобальних та регіональних потуг, чию участь у кейсі підтверджено принаймні однією офіційною згадкою у відкритих реєстрах, санкційних і мандатних базах тощо). Базовий перелік становлять усі п’ять постійних членів Ради Безпеки ООН (США, КНР, РФ, Велика Британія, Франція) та Європейський Союз як наднаціональний актор; до нього додаються регіональні лідери, що мають зафіксовані у відкритих реєстрах SIPRI/OECD DAC воєнно-економічні важелі у своїх макрорегіонах, насамперед Індія, Японія, Туреччина, Саудівська Аравія, Іран, Ізраїль, Південна Корея, Австралія, Бразилія й Південна Африка (перелік уточнюється, якщо інший актор демонструє співмірний масштаб утручання).

Таблиця 2.3

Індикатор *Geopolitical Actor Involvement* (*GAI*)

Рівень (0–5)	Критерій	Типові джерела
0 – None	У публічних джерелах немає свідчень участі великих держав	–
1 – Signalling	Публічні заяви/візити високого рівня, символічна підтримка	Пресрелізи МЗС, промови Прем'єр-міністрів
2 – Diplomatic Engagement	Офіційне посередництво, спостерігачі, контактні групи	Мінські/Женевські формати, roadmap'и Держдепу США
3 – Economic Leverage	Кредити, пакети допомоги ≥ $1 млрд; ембарго; переорієнтація торгівлі	OECD DAC, Світовий банк, OFAC
4 – Proxy Support	Надання зброї, тренування сил, кіберутручання, інформаційні операції	SIPRI Arms Transfers, Bellingcat, CrowdTangle
5 – Direct Intervention / Territorial Change	Уведення війська, офіційна військова операція, зміна кордонів	UN SC – протоколи, Jane's, офіційні білі книги оборони

GAI – найвищий рівень, досягнутий будь-яким із головних акторів; перелік акторів фіксується в дужках – наприклад GAI = 4 (US, RU).

Таблиця 2.4

Приклади кодування *GAI* та *IPR*

Кейс	Основні факти	GAI	IPR
Єгипет 2011	США переглянули військову допомогу (~$1,3 млрд/рік), тимчасове замороження; Саудівська Аравія й ОАЕ оголосили пакети фіндопомоги > $5 млрд	3 (US, GCC)	⟨3, *C*⟩
Революція гідності 2014	РФ анексувала Крим і ввела «зелених чоловічків»; США та ЄС запустили FMS- і санкційні режими; НАТО активувала групи посиленого патрулювання	5 (RU, US, EU)	⟨3, *C*⟩

Скажімо, щодо подій у Єгипті під час Арабської весни, то після зречення Мубарака США призупинили поставки важких систем озброєнь і частину військових дотацій (Foreign Military Financing) на тлі закликів до демократичних реформ. Регіональні союзники з Ради співпраці арабських держав Перської затоки (Саудівська Аравія, ОАЕ, Кувейт) натомість надали Каїру понад 5 млрд USD фінансової допомоги, аби стабілізувати нову владу та стримати вплив «Братів-мусульман». Отже, залучення великих гравців набуло характеру економічного важеля, що можемо оцінити рівнем 3.

Узагальнення сценаріїв нестабільності: від внутрішньої VUCA-дестабілізації до міжнародного резонансу

Як зазначено вище, на основі проведеного аналізу для кожного кейса розраховано вісім базових індикаторів, що відображають як середовище (VUCA), так і характеристики комунікаційної мережі, які нормалізовано в

п’ятибальній квінтильній шкалі. Отже, кожен кейс мав свій профіль за чотирма VUCA-факторами (*V*, *U*, *C*, *A*) та чотирма мережевими характеристиками (*CD*, *RL*, *CE*, *Pi*). До цієї схеми додано два макроіндикатори – *International Policy Reaction* (*IPR*) і *Geopolitical Actor Involvement* (*GAI*), котрі відображають, наскільки глибоко подія вкоренилася у зовнішньополітичну практику міжнародних акторів. А потім задля побудови узагальненої типології сценаріїв створено три агреговані індекси:

- *V-Stress* – середнє значення чотирьох VUCA-індикаторів (*V*, *U*, *C*, *A*); відображає загальний рівень нестабільності середовища;
- *Network Mobilization* – середнє значення чотирьох індикаторів мережевої динаміки (*CD*, *RL*, *CE*, *Pi*). Цей індекс показує здатність мережі реагувати, координуватись і транслювати вплив;
- *External Resonance* – середнє (із тяжінням до максимального) значення між рівнем *IPR* та рівнем *GAI*; фіксує, наскільки подія стала об’єктом міжнародного впливу або зовнішнього втручання.

На основі цих трьох вимірів можна побудувати узагальнену матрицю сценаріїв нестабільності, у якій сценарії класифікуються відповідно до поєднання трьох агрегованих індексів *V-Stress*, *Network Mobilization* і *External Resonance*, наприклад:

- *низькі значення V-Stress* або *Network Mobilization* (1–2 у квінтильній шкалі) свідчать про те, що подія, хоч і має певний резонанс, лишається обмеженою у своїх ефектах: сплеск гасне, координація слабка, вплив обмежений;
- *середні значення* (3 бали) відображають проміжні сценарії, які можуть набирати тривалого характеру, але не призводять до структурної трансформації міжнародних відносин;
- *високі значення* (4–5 балів) *V-Stress* і *Network Mobilization* у поєднанні з високими рівнями *IPR*/*GAI* (≥4) сигналізують про події, що стають каталізаторами міжнародних конфліктів або глибоких змін у балансі сил.

Водночас високі внутрішні значення разом із позитивною модальністю зовнішньої реакції (наприклад *IPR* = 4 Р) можуть свідчити не про конфлікт, а про структурну інтеграцію.

Таке поєднання внутрішніх і зовнішніх параметрів дає змогу вийти за межі подієвого опису й побудувати системну типологію. По-перше, можна розрізнити типи нестабільності: не кожна інтенсивна мережа спричиняє міжнародну реакцію; не кожна реакція є наслідком високої турбулентності. По-друге, матриця дає змогу побачити потенційні траєкторії ескалації. Наприклад кейси з комбінацією високих показників внутрішньої нестабільності та зовнішнього резонансу на рівні 3–4, але ще без проксі або прямого втручання, можуть бути зоною ризику. По-третє, можна зафіксувати сценарії пом’якшення нестабільності, наприклад через перехід від коерсивної до позитивної модальності зовнішньої політики.

У такий спосіб можемо ілюструвати динаміку окремих протестів чи інформаційних кампаній, а також запропонувати інструмент для

прогнозування й аналітичного узагальнення механізмів нестабільності в міжнародних політичних системах.

Двоступеневий підхід до аналізу подій

У межах цього дослідження запропоновано двоступеневий підхід до аналізу подій VUCA-природи, що ґрунтуються на колаборативній комунікації:

1. Кількісна оцінка середовища й мережі. Для кожного кейса розраховуються два агреговані індекси:

- *V-Stress* – середнє квінтильне значення чотирьох VUCA-факторів (*Volatility*, *Uncertainty*, *Complexity*, *Ambiguity*), яке відображає загальний рівень турбулентності середовища;
- *Network Mobilization* – середнє квінтильне значення чотирьох мережевих показників (*Connection Density*, *Reply Latency*, *Coordination Efficiency*, *Participation Index*), що характеризує здатність спільноти реагувати, координувати дії та транслювати вплив.

Ці індекси зберігають прозорість вихідних розрахунків і дають змогу реплікувати отримані результати.

2. Ярликова типізація сценаріїв із врахуванням міжнародного контексту. Для полегшення інтерпретації й порівняння кейсів результати кількісного аналізу кодуються сценарними ярликами, що відображають характер внутрішньої мобілізації:

- *Flash, Sustained, Dense, Swarm, Hyper-Flash* та ін., згідно з рівнями *V-Stress* і мережевих показників, а також комбінуються з макрорівнем зовнішньої реакції, який визначається двома індикаторами;
- *IPR (International Policy Reaction)* – юридично-політична реакція міжнародних акторів (рівні 0–4, модальність *C* або *P*);
- *GAI (Geopolitical Actor Involvement)* – глибина геополітичного втручання великих держав (рівні 0–5 із переліком акторів).

Комбінований сценарій має такий вигляд, як: *FD – Pressure* (*Flash-Dense* із реакцією санкційного рівня) або *CM – IP* (*Contained Mobilization* із міжнародним тиском).

3. Використання результатуючої матриці сценаріїв. На завершальному етапі аналізу кейси розміщуються в узагальненій матриці сценаріїв нестабільності, де поєднуються сценарні сімейства мікрорівня (*Flash, Sustained, Dense, Swarm, Hyper-Flash)* із значеннями *External Resonance.*

Ця матриця дає змогу класифікувати кейси та планувати відповідні висновки й рекомендації щодо стримування чи конструктивного каналізування нестабільності.

Згадані вище сценарії мікрорівня виникають з урахуванням таких окремих індикаторів, як *Participation Index* чи *Ambiguity*, і пов’язані з комбінаціями *V-Stress і Network Mobilization* (табл. 2.5) (тут підкреслимо, що належність кейса до сценарію визначається не тільки на підставі числових значень індикаторів, але також з урахуванням характеру їх поєднання й динаміки в контексті подій):

– *Flash*: *V-Stress* високий (квінтиль 4–5): часті й глибокі «спалахи» подій; *Network Mobilization* низький або середній (1–3): спільнота реагує миттєво, але бракує щільної координації і складної мережевої структури. Миттєві, «спалахоподібні» хвилі активності, що швидко згасають без сталого ядра;
– *Sustained*: *V-Stress* переважно середній: помірні зміни та не надто різкі піки; *Network Mobilization* середній або високий: достатня щільність, хороша координація і поступове нарощування зв'язків. Повільний, але стійкий розвиток мережевої активності протягом тривалого часу;
– *Dense*: *Network Mobilization* високий: висока густота зв'язків і складність, незалежно від рівня *V-Stress*; часто *V-Stress* середньо–високий (3–5). Квазіорганізована структура, численні перехресні зв'язки, сильна здатність до колективних рішень навіть без екстремальних спалахів;
– *Swarm*: *Participation Index* високий (4–5), а *Network Mobilization* загалом середній або низький: чітке ядро лідерів (центральний канал) і периферійні учасники; *V-Stress* може бути будь-яким, але зазвичай середнім або високим. «Ройова» модель: ядро координує, периферія оперативно підхоплює сигнали;
– *Hyper-Flash*: *V-Stress* максимальний (5) і *Ambiguity* максимальний (5): вдночас дуже часті спалахи й суперечливі інтерпретації фактів; *Network Mobilization* здебільшого високий (4–5), але структура нестабільна. Майже неконтрольована реактивна система: безладні фрейми, численні «вкиди», відсутність єдиної логіки.

Flash vs *Sustained* чітко відрізняє миттєві вибухи активності від поступового, але тривалого процесу. *Dense* vs *Swarm* показує, чи мережа децентралізована й складна, чи зосереджена навколо вузького ядра. *Hyper-Flash* дає змогу відокремити найекстремальніші випадки, коли механізми координації «зносяться» одночасно з піками турбулентності. Далі ми комбінуємо їх з *IPR/GAI* для отримання повного опису динаміки кейса – від внутрішньої мережевої мобілізації до рівня міжнародної реакції.

Додаткові уточнювальні маркери (наприклад *Moderate-Uncertainty*, *High-Ambiguity*) додаються для внесення нюансів у визначення сценарію, якщо окремі компоненти (у цьому випадку *U* чи *A*) виходять або тяжіють до виходу за межі базових умов. Отже, кожен сценарій безпосередньо корелює зі скомбінованими квінтильними значеннями індикаторів вектора ⟨ *V*, *U*, *C*, *A* ; *CD*, *RL*, *CE*, *Pi*⟩ і його частинами – *V-Stress* і мережевих індикаторів, і далі може бути поєднаний із рівнем міжнародного резонансу *(IPR/GAI)* для побудови повного опису.

Після розрахунку восьмикомпонентного вектора, а також макроіндикаторів *IPR* і *GAI* усі кейси аналізу розміщуються в матриці, що поєднує: вертикаль (мікросценарій) – базові типи мережевої динаміки (*Flash, Sustained, Dense, Swarm, Hyper-Flash*); горизонталь (рівень зовнішньої реакції) – комбінований результат *IPR/GAI*, класифікований у п'ять рівнів: *Local* (1–2) – *Pressure* (3) – *Clash* (4) – *Peak* (5).

Таблиця 2.5

Сценарії мікрорівня колаборативної VUCA-мобілізації

Сценарій	Умови	Типові значення індексів
Flash	Високі частота й амплітуда «спалахів», низький/середній час відповіді	*V-Stress* у верхніх квінтилях (4–5) *Network Mobilization* переважно в нижньому–середньому (1–3)
Sustained	Помірна турбулентність, середній/високий час відповіді)	*V-Stress* = 3–4, *Network Mobilization* ≥ 3
Dense	Висока густота зв'язків і складність, квазіорганізована структура, численні перехресні зв'язки	*Network Mobilization* у верхніх квінтилях (4–5), *V-Stress* зазвичай 3–5
Swarm	Чітке ядро лідерів (центральний канал) і периферійні учасники, ядро координує, периферія оперативно підхоплює сигнали.	*Participation Index* 4–5 *V-Stress* середній або високий
Hyper-Flash	Одночасно дуже часті спалахи й суперечливі інтерпретації фактів, структура мережі нестабільна, майже неконтрольована реактивна система	*V-Stress* = 5 *Ambiguity* = 5 *Network Mobilization* ≥ 4

Також можемо додавати певні спеціальні сценарії для непротестних кейсів, наприклад *Integration* (*P* ≥ 3) – для ситуації, що простежується у комунікації щодо європейської інтеграції України (табл. 2.6).

Рівні зовнішньої реакції визначаються як (наприклад):

- *Local* (1–2) – символічні / декларативні кроки;
- *Pressure* (3) – санкції, економічний та дипломатичний тиск;
- *Clash* (4) – проксі-втручання, інформаційні, кібератаки;
- *Peak* (5) – пряме військове втручання, анексія;
- *Integration* (IPR ≥ 3, P) – позитивні інтеграційні кроки (угоди, статус кандидата).

У результаті за двома параметрами – мікросценарієм і *External Level* – визначаємо готовий сценарій упливу: від *Latent Local* до *Geopolitical Peak* чи *Structural* Integration. Розміщення кейсів у матриці дає змогу побачити, які типи мережевих процесів найчастіше призводять до міжнародних санкцій, проксі-змагань або успішної інтеграції, і на основі цього формулювати стратегії стримування або конструктивного каналізування нестабільності.

Тобто в межах запропонованої результуючої матриці сценаріїв кожна клітинка утворюється на перетині одного з п'яти мікросценаріїв мережевої динаміки (*Flash, Sustained, Dense, Swarm, Hyper-Flash*) та одного з п'яти рівнів зовнішньої реакції (*Local, Pressure, Clash, Peak, Integration*). Кожен такий сценарій, позначений у форматі [мікросценарій] – [рівень зовнішньої реакції], репрезентує якісно відмінний тип нестабільності в міжнародному політичному середовищі й дає змогу зрозуміти, як спалахи мережевої активності трансформувалися в санкції, проксі-операції чи позитивні інтеграційні кроки.

Таблиця 2.6

Сценарії, що поєднують показники VUCA й колаборативної комунікації подій та їх інтегральний міжнародний уплив

Зовнішня реакція (IPR/GAI) → Мікросценарій	**Local (1–2)**	**Pressure (3)**	**Clash (4)**	**Peak (5)**	**Integration**
Flash	*Flash-Local* локальні спалахи, без санкцій	*Flash-Pressure* сплески + санкції/тиск	*Flash-Clash* проксі-операції	*Flash-Peak* пряме втручання	*Flash-Integration* спалах – угода
Sustained	*Sust-Local* тривалий, але не помічений світом	*Sust-Pressure* тиск + санкції/допомога	*Sust-Clash* тиск + проксі	*Sust-Peak* тиск + війна	*Sust-Integration* тривала інтеграція
Dense	*Dense-Local* щільна мережа без зовнішнього резонансу	*Dense-Pressure* квазіорганізація + санкції	*Dense-Clash* складна мережа + проксі	*Dense-Peak* складна мережа + втручання	*Dense-Integration* щільна мережа інтеграція
Swarm	*Swarm-Local* ядро + периферія, без реакції	*Swarm-Pressure* ройова мобілізація + санкції	*Swarm-Clash* рій + інформаційні атаки	*Swarm-Peak* рій + пряма агресія	*Swarm-Integration* рій – співробітництво
Hyper-Flash	*HF-Local* екстремальні спалахи без панівної реакції	*HF-Pressure* гіпершвидкі спалахи + санкції	*HF-Clash* гіпершвидкі спалахи + проксі	*HF-Peak* гіпершвидкі спалахи + пряма сила	*HF-Integration* гіпершвидкі спалахи – структурна згода

Flash-сценарії. Категорія *Flash* фіксує події з високою волатильністю й коротким часом реакції, що сигналізує про спалахоподібну активність у комунікаційній мережі.

– *Flash-Local* позначає випадки, де комунікаційний сплеск залишається обмеженим національним контекстом, наприклад короткотривалий локальний протест у Латинській Америці, що активно висвітлюється в соціальних мережах, але не привертає уваги міжнародних медіа чи політичних акторів (тут і далі в цьому переліку приклади наведено умовно, на основі приблизної оцінки параметрів).
– *Flash-Pressure* відображає стрімкий інформаційний вибух, який супроводжується санкційними або дипломатичними кроками, але без глибокого залучення ключових гравців. Типовим прикладом є окремі хвилі протестів у Росії в 2021 р. після арешту О. Навального, які отримали міжнародне висвітлення й викликали санкції з боку ЄС, але не призвели до структурного конфлікту.

– *Flash-Clash у*казує на ситуації, де стрімка ескалація активності запускає проксі-дії, наприклад підвищення рівня кібератак чи інформаційних кампаній.
– *Flash-Peak* – рідкісний сценарій, у якому короткотривала реакція мережі спричиняє пряме військове або політичне втручання. Цей сценарій потенційно ілюструється випадком миттєвої ескалації протестів у Казахстані 2022 р. із подальшим військовим утручанням сил ОДКБ.
– *Flash-Integration* – сценарій, коли короткий, але помітний спалах комунікації ініціює позитивну зовнішньополітичну реакцію. Прикладом цього є кампанія *#FridaysForFuture*, яка привернула увагу міжнародних організацій та привела до конкретних зобов'язань щодо кліматичних політик.

Sustained-сценарії. Категорія *Sustained* характеризується тривалішою, менш турбулентною, але структурно стабільною мобілізацією зі зростаючим рівнем когерентності мережі.

– *Sustained-Local* – тривалі кампанії, що залишаються переважно в межах національного інфопростору.
– *Sustained-Pressure* – ситуації на кшталт протестів у Польщі проти судової реформи (2017–2020 рр.), що супроводжувалися постійним обговоренням у структурах ЄС і дипломатичним тиском, але не викликали силової ескалації.
– *Sustained-Clash* – коли довготривала мобілізація громадян супроводжується інформаційними війнами, утручанням зовнішніх акторів, уключаючи санкції та проксі-механізми.
– *Sustained-Peak* – випадки, у яких затяжна внутрішня напруга, зрештою, призводить до масштабної геополітичної ескалації.
– *Sustained-Integration* – тип сценарію, характерний для тривалих реформ, що послідовно підтримуються міжнародними структурами. Прикладом може слугувати процес інтеграції України до ЄС у постмайданний період.

Dense-сценарії. Сценарії *Dense* формуються навколо мереж із високою густотою зв'язків (*CD*) або високим структурним показником складності (*C*). Такі мережі мають квазіорганізаційні риси, підвищену чутливість до координаційних сигналів.

– *Dense-Local* – внутрішньо добре організовані мережі без зовнішнього залучення (наприклад ініціативи місцевого самоврядування).
– *Dense-Pressure* – високоорганізовані рухи, які викликають дипломатичну або політичну реакцію (наприклад рух "*Occupy Wall Street"*).
– *Dense-Clash* – потужні структури громадянської мобілізації, що стають мішенями для кібератак або дезінформаційних кампаній.
– *Dense-Peak* – складні мережі, які можуть бути інтерпретовані як загроза суверенітету, що провокує пряме втручання.

– *Dense-Integration* – сценарій, коли сильні громадянські структури (на кшталт антикорупційних ініціатив) інтегруються в міжнародні програми реформ.

Swarm-сценарії. Сценарії *Swarm* (рій) позначають комунікаційні структури, у яких активність концентрується навколо центрального ядра – «диспетчера». При цьому густота зв'язків у мережі залишається помірною.

– *Swarm-Local* – локальні ініціативи, що координуються з одного каналу, без зовнішнього інтересу.
– *Swarm-Pressure* – централізовані мережі, які викликають офіційну реакцію, як-от окремі телеграм-канали протестів у Білорусі.
– *Swarm-Clash* – прикладом може бути використання мережевих «роїв» для поширення проксі-повідомлень (наприклад кампанії «тролів» або бот-мереж під час виборів).
– *Swarm-Peak* – коли централізована комунікаційна структура стає елементом стратегічної конфліктної взаємодії (наприклад організація повстанських дій через інфраструктуру комунікацій).
– *Swarm-Integration* – сценарії, у яких навіть «ройова» мережа приводить до партнерських форматів, наприклад через участь у публічних консультаціях, громадських обговореннях на національному рівні.

Hyper-Flash-сценарії – це випадки з найвищим рівнем волатильності та амбівалентності (типово – $V = 5$, $A = 5$), де одночасно відбуваються численні реакції й інтерпретації без стабільної структури.

– *HF-Local* – надшвидка реактивність без міжнародної реакції.
– *HF-Pressure* – хаотичний рух привертає увагу міжнародної спільноти, викликаючи політичні заклики або санкції.
– *HF-Clash* – неструктурована реакція породжує серію проксі-втручань, наприклад, масовані фейкові кампанії або втручання в інформаційний простір.
– *HF-Peak* – сценарії, у яких безконтрольна динаміка призводить до реальної ескалації конфлікту.
– *HF-Integration* – виняткові випадки, коли хаотичне піднесення теми породжує структурні зміни, наприклад після глобального резонансу кампанії *#MeToo*, яка перетворилася на комплексну реформу в різних країнах.

Загалом, така матриця дає змогу поєднати багатовимірний аналіз мережевої динаміки із зовнішньополітичним контекстом й описати кожен кейс як частину системної взаємодії внутрішньої колаборативної активності з міжнародними механізмами стабілізації або ескалації.

Окремо зупинимося на питанні вибору підходів і показників, передусім стосовно сценарного розв'язання. Так, сценарії давно визнані в міжнародних дослідженнях як корисний інструмент вивчення непередбачуваних, складних та політично чутливих процесів, особливо в умовах невизначеності. Основи сценарного аналізу закладено ще в публікаціях *RAND Corporation* у середині XX

ст. (Kahn, 1960), а згодом метод адаптовано до вивчення політичної динаміки в умовах глобальної нестабільності (Schwartz, 1991; Wack, 1985a, 1985b).

У політичній науці сценарний підхід активно застосовують для аналізу потенційної ескалації конфліктів (Buhaug, Cederman, Gleditsch, 2014), прогнозування демократичних або авторитарних переходів (Geddes, Wright, Frantz, 2014), розробки стратегій запобігання інформаційним операціям (Machado et al, 2020).

У нашому випадку сценарна типологія основана не лише на експертному судженні, але й на кількісно обґрунтованому підґрунті, що додає їй верифікованості. Інтеграція внутрішніх (VUCA та мережа) і зовнішніх (*IPR*/*GAI*) факторів у структуровану матрицю забезпечує, окрім описової, також прогностичну функцію сценаріїв.

Індикатор *IPR* заснований на підходах, запропонованих у роботах стосовно оцінки міжнародного висвітлення криз, дискурсивного реагування держав та інституційного фреймінгу подій. Аналогічні методики використовують в аналізі впливу соціальних конструкцій, уключаючи норми, на формування міжнародної системи й взаємодію між державами (Ruggie, 1998); у дослідженні політичних заяв і санкцій (Biersteker, Eckert, Tourinho (Eds.), 2016); для висвітлення подій у провідних міжнародних медіа (Brüggemann, Engesser, 2014).

Наша шкала *IPR*, яка враховує медіа-, дипломатичну та інституційну реакції від 1 до 5, є аналітично зваженою спробою уніфікувати різні форми зовнішньої політичної присутності в реакції на внутрішню подію. Це відповідає практикам контент-аналізу міжнародного медіапокриття й нормативного моніторингу (наприклад *EU Rapid Alert System*).

Індикатор *GAI* відображає кількість і тип залучених зовнішніх акторів у подіях, що аналізуються. Подібні підходи широко застосовують у конфліктології, зокрема в дослідженнях транснаціональних проксі-операцій, участі держав у зовнішньому впливі на політичні процеси та у вивченні гібридних загроз. *GAI* має спільні риси з підходами до вимірювання «external sponsorship» у громадянських війнах (Salehyan, Gleditsch, Cunningham, 2008); методами відстеження акторної присутності у випадках конфліктного втручання (Uppsala Conflict Data Program, https://ucdp.uu.se/); класифікаціями рівнів залучення в кіберконфліктах (Valeriano, Maness, 2015). Отже, використання *GAI* в нашій методології забезпечує емпірично фіксований і репрезентативний підходи до оцінки неформального чи формального впливу геополітичних гравців.

Індикатори *CD*, *RL*, *CE*, *Pi*, а також композит *Network Mobilization* не є гіпотетичними, а також ґрунтуються на перевірених у соціальних науках і цифровій гуманістиці методах аналізу соціальних мереж (SNA). Аналогічні індикатори використовуються в таких наукових роботах: Barabási, 2003; Watts, Strogatz, 1998 – у вивченні структур мережі; Tufekci, 2017 – у дослідженні цифрової мобілізації протестів; Freelon, McIlwain, Clark, 2016a – для аналізу участі у Twitter-кампаніях.

Крім того, обрані індикатори становлять адаптований міждисциплінарний корпус, що спирається на теорію мережевого суспільства (Castells, 2010); аналіз цифрових дискурсів (Wodak, Meyer (Eds.), 2016); дослідження трансформацій глобального порядку (Held, Koenig-Archibugi (Eds.), 2004).

Натомість у цьому дослідженні пропонуємо цілісний інструментарій аналізу VUCA-процесів, що інтегрує мережеві індикатори (*Reply Latency*, *Connection Density*, *Coordination Efficiency*, *Participation Index*) із компонентами середовища (*Volatility*, *Uncertainty*, *Complexity*, *Ambiguity*) в уніфікований восьмивимірний вектор. Попередні праці соціальної мережевої аналітики послуговувались означеними показниками переважно ізольовано або у вузьких комбінаціях, обмежуючись разовим порівнянням кейсів (Tufekci, 2017; Freelon, McIlwain, Clark, 2016a). Запропонована модель уперше нормалізує всі вісім параметрів за п'ятибальною шкалою, що дає змогу зіставляти динаміку різнотипних подій та безпосередньо передавати отримані профілі до алгоритмів кластеризації сценаріїв. Об'єднання цих індикаторів у матрицю дає змогу здійснити системне типологізування нестабільності, яке має емпіричну основу й відповідає аналітичним потребам сучасної політичної науки як у її пояснювальному, так і прогностичному аспекті.

Обґрунтування сценаріїв нестабільності на основі поєднання характеристик внутрішньомережевої комунікації та рівня міжнародного резонансу може мати практичне значення в контексті дослідження політичних проблем міжнародних систем і глобального розвитку. Такий підхід дає змогу здійснити системний аналіз природи дестабілізаційних процесів, які виникають у межах політичної комунікації в умовах VUCA-середовища, та простежити, за яких обставин локальні події перетворюються на фактори транснаціонального впливу.

Побудова результуючої матриці сценаріїв на перетині мікросценаріїв мережевої динаміки забезпечує типологізацію кризових ситуацій, що важливо для опису й порівняння динаміки окремих кейсів, формування прогностичних припущень щодо їх потенційної ескалації та, що принципово, – для аналізу їх впливу на стабільність міжнародної системи. У науковому плані така типологізація наближає аналіз соціально-політичних процесів до рівня формалізованих моделей, що дає змогу уникати надмірної описовості й надає дослідженню рис відтворюваності та верифікованості.

Застосування цієї матриці забезпечує аналітичну основу для розмежування подій, що мають короткочасний інформаційний ефект у межах однієї юрисдикції, та кейсів, котрі набувають ознак міжнародної кризи або інтеграційної трансформації. Наприклад, протестні кампанії, які мають структуру *Flash–Local*, не становлять суттєвої загрози для регіонального порядку, тоді як сценарії на кшталт *Sustained–Clash* або *Dense–Peak* свідчать про системну дестабілізацію, що потребує стратегічного реагування на міждержавному рівні. Водночас сценарії *Hyper-Flash–Integration* або *Swarm–Pressure* ілюструють можливість конструктивного каналізування мережевої активності в напрямі політичного реформування чи інституціональної адаптації.

Із практичного погляду, така типологія може бути використана, окрім як в аспекті наукової рефлексії, також і для інструментального забезпечення зовнішньополітичного аналізу, адже пропонує каркас для розробки політик запобігання кризовим сценаріям, оптимізації реагування міжнародних організацій на інформаційні кампанії, а також формування механізмів довгострокової підтримки структурної стабільності в державах, що перебувають у перехідному стані.

Із методологічного погляду запропонована модель відповідає актуальним вимогам інтердисциплінарності: вона поєднує елементи теорії міжнародних відносин, мережевого аналізу, цифрової політичної географії та соціолінгвістики. Це дає змогу охопити як структурні, так і дискурсивні чинники формування нестабільності, що важливо для розуміння складних гібридних процесів сучасного світу. Застосування таких сценарних класифікацій відкриває перспективу для розробки нових інструментів політичної діагностики, які можуть бути впроваджені в аналітичних центрах, урядових структурах, міжнародних організаціях. У ширшому контексті це сприяє виявленню закономірностей формування нових структур глобального управління ризиками в епоху нестабільності, що відповідає загальній логіці дослідження трансформацій міжнародного порядку.

2.4. VUCA-фактори в комунікаційних процесах

Центральним викликом методології було операціоналізувати компоненти VUCA у сфері комунікаційних процесів. У цьому підрозділі детально опишемо, як ці компоненти можуть бути представлені у вигляді кількісних або якісних характеристик. Нижче подано метрики й показники, які можуть бути використані для кожного компонента VUCA в аспекті саме комунікації.

Volatility (волатильність) – під цим поняттям у контексті комунікації розуміємо швидкість і мінливість інформаційних потоків, а також нестабільність структур узаємодії. Вимір волатильності відображає, наскільки динамічно змінюється комунікаційне середовище з часом. Ми враховували такий показник, як кількість подій за одиницю часу. У роботі Aromí, Clements (2018) аналізується залежність між увагою медіа й волатильністю, демонструючи, як інформаційні сплески спричиняють динамічні зміни в медіа-активності. Проте для оцінки волатильності можуть бути використані й такі індикатори, як *час реакції на подію* – середній час від появи важливої події до масового відгуку в мережі (наприклад скільки хвилин/годин минає від новини до піку обговорення), малий час реакції свідчить про високу волатильність інформаційного поля: *амплітуда коливань уваги* – різниця між піковими та мінімальними значеннями активності комунікації за певний період (добу, тиждень), – якщо обговорення то стихає, то вибухає – мережа демонструє різкі

коливання активності, характерні для волатильного середовища; *частота змін тем* – кількість змін домінуючих тем дискурсу за одиницю часу, наприклад протягом місяця в спільноті може змінитися кілька провідних тем обговорення (чим більше таких змін – тим більша мінливість); *плинність складу учасників* – показник, що відображає, як швидко змінюється склад активних комунікаторів (входження нових учасників, відхід старих), високий «обіг кадрів» у мережі свідчить про її нестабільність. Ці метрики можемо розрахувати на основі часових рядів даних соціальних мереж (постінг-частота, тренди хештегів тощо). Наприклад, для кейсів протестів зафіксовано, що новини й чутки розходяться миттєво, викликаючи лавиноподібні обговорення, які потім згасають. Frömmel, Mende, Menkhoff (2007) показали, як новини й інформаційні потоки впливають на швидкість та інтенсивність реакції ринку – механізм, подібний до динаміки в соцмережах. Це і є проявом високої волатильності комунікаційного процесу.

Uncertainty (невизначеність), – відображає брак прогнозованості й однозначності в комунікації, фрагментарність знань учасників про ситуацію. У комунікаційному вимірі невизначеність проявляється через неповноту або суперечливість інформації, що ускладнює прийняття рішень. Для її вимірювання доступні дані щодо таких показників: *когерентність/розбіжність інформації,* – показник узгодженості інформаційних повідомлень, що вимірюється як частка суперечливих повідомлень серед загального потоку (наприклад який відсоток постів надає несумісні дані про одну й ту саму подію) (Conrado et al., 2016), чим більше таких протиріч – тим більша невизначеність у авдиторії; *рівень довіри до інформації,* – індикатор, що оцінюється опосередковано через реакції авдиторії (кількість запитань, прохань про перевірку, поширення спростувань): часті запити «чи це правда?» вказують на невизначеність; *передбачуваність розвитку дискурсу* – експертна оцінка або автоматизований прогноз, наскільки можна передбачити, яка тема стане наступною або як зміниться тональність: якщо дискурс розвивається непередбачувано (сюрпризні зміни тем або настроїв), то це кількісно відображає невизначеність; *індекс інформаційної різноманітності* – міра кількості різних версій/пояснень події, що циркулюють одночасно, обчислюється як кількість унікальних інтерпретацій головного питання, виявлених у контент-аналізі (велика кількість альтернативних версій означає, що спільнота не має єдиного бачення, тобто ситуація невизначена). Застосування цих індикаторів, наприклад, показує, що в перші дні стихійного протесту рівень невизначеності дуже високий: учасники поширюють різні чутки, немає єдиного лідерства чи плану, інформація надходить уривками. Утім, поступово, із наповненням поля достовірними даними, невизначеність може знижуватися (що фіксується ростом когерентності інформації).

Complexity (складність) – цей вимір відповідає багатокомпонентності та заплутаності комунікаційних процесів. Складність зростає, коли в узаємодії задіяно багато акторів, тем, каналів і вони різноспрямовано впливають один на

одного. Складність комунікації може оцінюватися через *розмір мережі та щільність зв'язків* – кількість активних учасників і кількість зв'язків між ними: велика мережа із численними перехресними зв'язками формує складну конфігурацію взаємодій (Graham, Hames, Alpert, 2024) (цей показник кількісно визначається коефіцієнтом щільності графа й середнім ступенем вузла); *кількість залучених платформ/каналів* – наскільки мультиканальною є комунікація: якщо співпраця ведеться одночасно через кілька соцмереж, месенджери, пошту, офлайн-зустрічі – система складніша, ніж коли все зосереджено в одному каналі. Ми зафіксували, що сучасні рухи майже завжди мультиканальні (*Facebook* + *Twitter* + *Telegram* + *YouTube* тощо), що ускладнює координацію; *поліваріативність змісту* – кількість різних тем або напрямів дискусії, які тривають паралельно. Так, у спільноті *Wikipedia* одночасно ведуться проєкти з різних галузей знання, у протестному русі – різні групи можуть просувати різні вимоги (чим більше паралельних потоків – тим складніше цілісно управляти комунікацією); *ступінь узаємозалежності акторів,* – оцінка того, як дії одного суб'єкта впливають на інших, висока взаємозалежність (наприклад між регіональними групами протестів, де успіх одних мотивує інших) означає високий рівень складності, бо потрібно враховувати багато взаємозв'язків.

Ці показники дають змогу, зокрема, визначити складність організації протестів: мережа Євромайдану мала більший розмір і зв'язність, ніж попередні рухи, що зробило її дуже комплексною системою. Натомість деякі волонтерські проєкти (з чіткою модерацією) мали нижчу складність, концентруючись на вузькій спільній меті.

Ambiguity (неоднозначність) – характеризує рівень розмитості, множинності тлумачень і непевності сенсів у комунікації. Неоднозначність виникає, коли інформацію можна по-різному інтерпретувати або коли бракує критеріїв для її оцінки. Операціоналізація неоднозначності може здійснюватися через *індекс поляризації інтерпретацій* – міру розбіжностей у розумінні одних і тих самих повідомлень різними групами, що визначається на основі аналізу реакцій, наприклад, якщо одна частина авдиторії сприймає повідомлення як позитивне, а інша – як негативне (згідно з тональністю коментарів), то присутня неоднозначність; *частоту метакомунікації* – скільки разів учасники обговорюють не самі події, а *як* їх розуміти (ставлять запитання на зразок «що це означає?» або дискутують про термінологію), часте виникнення метадискусій сигналізує про неоднозначність у базовому сприйнятті; *наявність конкуруючих наративів* – чи існують у спільноті взаємовиключні пояснювальні моделі подій: це показник, коли на основі дискурс-аналізу встановлюється, чи є, скажімо, два різні наративи про причини протесту (мирний рух проти корупції vs. заколот, інспірований зовні), якщо так – рівень неоднозначності високий, бо немає спільної картини; *кількість повідомлень із невизначеними формулюваннями* – наприклад із використанням слів на кшталт «можливо», «неоднозначно», питань без відповіді: таких

повідомлень більше в ситуаціях, коли учасники самі не впевнені у значенні того, що відбувається. Обчислення цього індикатора можна провести шляхом пошуку лінгвістичних маркерів невпевненості в текстах.

Важливо зазначити, що ці виміри тісно пов'язані між собою. Наприклад, зростання волатильності (швидких змін) часто призводить до збільшення невизначеності, адже учасники не встигають осмислити інформацію. Неоднозначність зростає разом зі складністю: у складних мережах різні групи інтерпретують події по-своєму (Roy et al., 2017). Зокрема, у міжнародному контексті одна й та сама інформація висвітлюється з різним акцентом у різних країнах, що породжує різні реакції. Такі випадки відображаються у високому індексі поляризації інтерпретацій. У складних багатоканальних системах зазвичай спостерігається й підвищена неоднозначність, оскільки різні канали можуть давати різні трактування. Відомо, що різні компоненти VUCA потребують різних підходів до пом'якшення їхніх наслідків (Fridgeirsson, Kristjansdottir, Ingason, 2021).

Комунікаційні системи, зі свого боку, демонструють здатність реагувати на дію факторів нестабільності й протистояти негативним упливам. У нашому дослідженні, як описано в цьому розділі, застосовано чотирикомпонентну оцінку колаборативної комунікації, але можна говорити про ширший спектр критеріїв для її характеристики в аспекті VUCA, для розуміння того, чи є мережеве співробітництво успішним у протистоянні викликам нестабільності, невизначеності, складності та неоднозначності.

Насамперед розглянемо такий критерій, як *адаптивність і швидкість реакції*, що відображає здатність спільноти швидко підлаштовуватися під зміни й реагувати на непередбачувані події. В умовах високої волатильності ефективна комунікація повинна демонструвати гнучкість: оперативне переналаштування планів, перекомунікація нових пріоритетів, мобілізація додаткових ресурсів у короткий термін. Може бути виміряний за допомогою показників, подібних до індикаторів волатильності, але з позитивним знаком – тобто наскільки швидко мережа змогла відповісти (наприклад час реакції на кризу) і чи стабілізувалася вона після стрибка. Високоадаптивна мережа – та, що витримує удари долі без розпаду й навіть використовує їх для навчання. Наприклад, ефективність протестного руху значною мірою залежить від уміння перебудувати комунікацію після дій влади (блокування інтернету, арештів лідерів): успішні рухи знаходили альтернативні канали зв'язку майже миттєво, тоді як менш успішні – втрачали координацію.

По-друге, це зниження невизначеності та спільне знаннєве поле. Колаборативна комунікація ефективна, якщо вона зменшує інформаційну невизначеність для учасників, створюючи більш прозоре та зрозуміле середовище. Критерієм тут є якість колективного інформаційного обміну: чи вдалося спільноті зібрати розрізнені дані, перевірити факти, відкинути дезінформацію та знайти певний консенсус щодо картини подій. Якщо учасники за допомогою комунікації краще орієнтуються в ситуації, мають достовірнішу інформацію – це ознака ефективності. Прикладом може

слугувати волонтерська спільнота OSINT (розвідка з відкритих джерел), де сотні людей обмінюються даними, перевіряють їх і приходять до спільних висновків про перебіг подій. Якщо така спільнота за короткий час змогла встановити істинну послідовність подій, попри інформаційний хаос – її комунікація була ефективною в зниженні невизначеності.

Наступний критерій – *координація та керованість складністю*. Він стосується спроможності мережі впорядкувати свою внутрішню складність: забезпечити координацію дій великої кількості учасників, синхронізацію по різних каналах, розподіл ролей і завдань. Ефективна колаборативна комунікація – це та, що навіть у дуже великій і різнорідній групі дає змогу досягти злагодженості (хоча й без жорсткої ієрархії). Оцінюється за такими проявами: наявність чітких точок фокусування (наприклад центральних вузлів або координаційних хабів, які полегшують навігацію по мережі), узгодженість повідомлень між різними каналами (як-от відсутність взаємосуперечливих закликів у *Facebook* і *Telegram*), здатність мережі масштабуватися без утрати керованості (тобто залучення нових членів не призводить до хаосу).

Позитивним індикатором є поява саморегуляційних механізмів: правил, процедур, модераторів, які спонтанно виникають із середовища для підтримки порядку. Якщо мережа змогла організувати себе так, що всі важливі завдання виконані, інформація передається туди, куди треба, а дублювання чи конфлікти мінімізовані – вона ефективна за критерієм координації. Наприклад, масове співробітництво у *Wikipedia* ефективне, тому що має чіткі правила редагування й модерації, вироблені спільнотою, які дають змогу тисячам користувачів одночасно працювати над різними статтями з мінімальними конфліктами (Kittur, 2007). У протестних рухах критерій координації проявляється в синхронності дій (усі виходять на мітинг у визначений час, дотримуються спільної стратегії тощо) – коли це є, то комунікація виконала свою координаційну функцію ефективно.

Також ефективність колаборативної комунікації може бути оцінена за тим, *наскільки вона допомагає учасникам виробити спільне розуміння*, спільний сенс того, що відбувається, і погодити інтерпретації. В умовах високої неоднозначності успіхом буде досягнення хоча б часткового консенсусу щодо цілей, цінностей, оцінок ситуації. Критерій можна назвати «*колективним фреймуванням*»: наявність єдиного або домінуючого наративу, який поділяє більшість учасників мережі. Якщо комунікація привела до формування чіткого спільного меседжу або гасла, зрозумілого всім (наприклад слоган протесту, який охопив різні групи населення), – то це показник ефективності.

Інший показник – *зниження внутрішніх конфліктів інтерпретацій*: ефективна спільнота з часом «притирає» різні думки, дискутує й доходить згоди, тоді як неефективна – розпадається на фракції з різними картинами світу. Інструментом досягнення цього є відкритий діалог і взаємне навчання учасників. У нашому дослідженні ми помітили, що там, де комунікацію організовано горизонтально й прозоро, неоднозначність зменшується: люди

ставлять питання, отримують відповіді, коригують свої уявлення. Навпаки, якщо структура комунікації фрагментована – сенси дивергують. Отже, спільна мова та спільне бачення – важливі результати, за якими оцінюється ефективність. Наприклад, волонтерська група, що допомагає під час кризи, буде ефективною, якщо всі її члени розуміють пріоритети допомоги однаково й узгоджено діють, а не сперечаються, що важливіше – це значить, що їхня комунікація змогла виробити чіткі смисли. Цей критерій можна назвати *сенсотворенням і зниженням неоднозначності*.

Останнім критерієм ефективності є результат, на який була спрямована колаборативна активність, і *загальний уплив комунікації на ситуацію*. Тут оцінюється, чи вдалося спільноті реалізувати свої заявлені цілі або зробити вагомий внесок у розв'язання проблеми, попри VUCA-виклики. Вимірювання залежить від природи кейса: для волонтерського проєкту – це створений продукт (наприклад кількість і якість статей у вікіпроєкті, чи користовується ними хтось), для протестного руху – чи досягнуто соціально-політичних змін (прийняття закону, відставка посадовця), для інформаційної кампанії – чи вплинула вона на громадську думку або поведінку. У своєму аналізі ми співвідносили комунікаційну динаміку з кінцевими показниками успіху. Часто ефективна комунікація є необхідною умовою успіху колективної дії. Так, саме завдяки ефективній горизонтальній комунікації українське суспільство у 2022 р. продемонструвало феномен самоорганізації та відсічі агресору – і це значною мірою сприяло національній стійкості (Kurnyshova, 2023).

Характеризує результативність і створення стійких мережевих структур, що продовжують функціонувати після зникнення первинного виклику. Якщо колаборативна мережа не розпадається, а еволюціонує в постійну організаційну форму (громадську організацію, онлайн-спільноту для довготривалої роботи) – це свідчить про її ефективність і значний уплив. Іншим показником є тиражування успішного досвіду: коли інші спільноти переймають методи або підходи цієї групи, то її комунікація була настільки ефективною, що стала моделлю.

Зазначені критерії ефективності узгоджуються із загальними принципами мережевих комунікацій в умовах нестабільності. У сучасному VUCA-світі традиційні ієрархічні моделі нерідко виявляються неефективними, поступаючись місцем динамічним, адаптивним, горизонтальним моделям узаємодії (Kuncoro, Thaha, 2023).

Як засвідчують розглянуті вище приклади, масове співробітництво – форма горизонтальної комунікації – є результативним за умови дотримання критеріїв адаптивності, координації та сенсотворення. Наведені критерії фактично описують ці умови: гнучкість, прозорість інформації, самоорганізація, спільні смисли, орієнтація на результат. Багато з них взаємопов'язані: наприклад гарна координація сприяє досягненню мети; спільне розуміння (сенсотворення) підвищує довіру, а отже – і швидкість реакції.

ЧАСТИНА 2. КОЛАБОРАТИВНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ВІДПОВІДЬ НА VUCA-ВИКЛИКИ

РОЗДІЛ 3. СТРУКТУРНІ ВИМІРИ Й ЕФЕКТИ КОЛАБОРАТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

3.1. Суть і мережева структура масового співробітництва

Мінливість, невизначеність, складність і неоднозначність сучасного світу зумовлюють фундаментальні зміни в логіці соціальної організації, комунікації та взаємодії. У таких умовах традиційні ієрархічні моделі координації дедалі частіше виявляються неефективними, тому на зміну їм приходять динамічні, адаптивні, горизонтальні моделі, які ґрунтуються на розподіленій взаємодії великої кількості учасників. Одним із проявів такої взаємодії є масове співробітництво – форма колективної дії, яка реалізується через цифрові засоби, і в якій велика кількість індивідів, часто без централізованого керівництва, координують свою діяльність для досягнення спільної мети. Цей феномен став можливим завдяки розвитку мережевих інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують нівелювання бар'єрів доступу до участі, швидку циркуляцію знань, високу адаптивність систем та гнучкість організаційних структур. При цьому масове співробітництво, з одного боку, є відповіддю на виклики VUCA-середовища, а з іншого – чинником посилення VUCA-характеру сучасного світу, оскільки генерує нові прояви й динаміку непередбачуваності, структурної складності та когнітивної неоднозначності.

Зокрема, колективна взаємодія в цифрових мережах створює умови для надшвидкого поширення інформації, самоорганізованих сплесків активності (як у випадку флешмобів, онлайн-кампаній або децентралізованих рухів), а також появи нових форм соціального впливу, які не піддаються традиційним моделям контролю чи управління. А це відкриває нові перспективи для міжнародного співробітництва, мобілізації суспільних ресурсів, наукової взаємодії, хоча й водночас створює загрози дестабілізації, когнітивного перевантаження та фрагментації суспільного дискурсу.

У цьому розділі ми розглянемо суть масового співробітництва як явища сучасної цифрової взаємодії, окреслимо його теоретичні засади, звернувшись до соціології мереж, теорії колективної дії й економіки відкритих систем. Також спробуємо пояснити основні чинники мотивації до участі в масовому співробітництві та проаналізуємо основні організаційні форми, у яких воно реалізується – від платформ відкритої науки й програмного забезпечення до цифрових громадянських ініціатив і глобальних інформаційних кампаній

Сучасне суспільство, яке характеризується високим рівнем інтеграції та взаємодії учасників за допомогою мереж, зазнало значних трансформацій завдяки розвитку цифрових технологій, а також інтернету. Мережеві

комунікації стали основою для багатьох форм колективної діяльності, охоплюючи як особисті, так і професійні аспекти життя. Ця взаємодія характеризується швидкістю й доступністю інформації, відкритістю та прозорістю, а також глобальністю, що дає змогу об'єднувати людей із різних куточків світу, створюючи підґрунтя для явища, яке можна назвати відкритим або масовим співробітництвом.

Масове співробітництво (Mass Collaboration) як явище досліджено й популяризовано Тепскоттом і Вільямсом, які описують його потенціал у книзі «*Вікіноміка: як масове співробітництво змінює все*» (Tapscott, Williams, 2010). Автори визначають масове співробітництво як новий спосіб організації виробництва та інновацій, котрий ґрунтується на принципах відкритості, співпраці, розподілу знань і глобальної взаємодії. Вони вивчали феномен швидкого впровадження в практику принципу «відкритого коду», більше відомого у сфері IT, що передбачає безкоштовний вихідний код чи програму, доступні для широкого кола незалежних розробників. Цей принцип, уже широко апробований у розробленні програмного забезпечення (*Linux*, *OpenOffice*, *Firefox*, *MySQL*) або соціальних вебпроєктів (*Facebook*, *YouTube* і *MySpace*), від початку 2000-х починає застосовуватися також у створенні нових технологій та в організації бізнесу. Принцип «відкритого коду» чи «відкритих ресурсів», як це доводить Тепскотт, як наслідок, приводить до формування «відкритих» форм організації бізнесу, а також інших форм суспільної діяльності.

Такий підхід дає підстави для формування глобальної системи мережевого сорсингу (ресурсного забезпечення). У зв'язку з принциповою нелімітованістю можливостей міжнародної комунікації щодо залучення ресурсів у сферах, згаданих вище, невідворотно виникають тісні взаємозв'язки між оферентами й споживачами інтелектуальних, інформаційних, а також і матеріальних ресурсів та капіталу в міжнародному масштабі. У всіх прикладах відкритих моделей певним чином залучено учасників із різних країн. Це надзвичайно актуально, наприклад, для соціальних мереж за інтересами, які набули глобальних вимірів.

Поняття масового співробітництва виникло у відповідь на зростаючу потребу в ефективній координації дій між великою кількістю учасників. Воно передбачає, що будь-хто може приєднатися до спільної роботи, роблячи свій внесок у досягнення спільних цілей. Це явище стало можливим завдяки розвитку інтернет-технологій, які забезпечують швидку й ефективну комунікацію між людьми, незалежно від їх географічного розміщення. По суті, масове співробітництво стало фундаментальною складовою сучасних мережевих комунікацій.

Автори концепції *Вікіноміки* виокремлюють чотири основні принципи масового співробітництва, а саме: відкритість, піринг, обмін і глобальні дії. Ці принципи становлять основу для нових моделей виробництва, що базуються на спільнотах, співпраці й самоорганізації, а не на ієрархії та контролі (Tapscott, Williams, 2010).

Ілюстрацією наведених принципів можуть слугувати такі приклади масового співробітництва, як *Wikipedia*, онлайн-енциклопедія, яка редагується волонтерами з усього світу. Цей проєкт демонструє, як колективна робота тисяч людей може забезпечити доступ до надійної та актуальної інформації. Інший приклад – операційна система *Linux*, розроблена спільними зусиллями програмістів із різних країн, що стала основою для низки сучасних технологічних рішень і розвинулася завдяки відкритій моделі співпраці.

Свого часу висунуто також ідею суспільства мережевого інтелекту як варіант моделі мобілізації інтелектуальних ресурсів (Tapscott, 1996). Мережевий характер соціальних структур, що формуються, відзначали Кастельс (Castells, 2010) та ін. Домінуючою ідеєю цих концепцій є стійка мережа інформаційних зв'язків і взаємодій на всіх рівнях соціальної організації. Причому таке суспільство набуває глобального характеру через абсолютну універсалізацію та стандартизацію систем комунікації й технологій інформаційної діяльності.

Дослідження підтверджують важливість масового співробітництва для сучасного суспільства. Наприклад, що мережеві комунікації сприяють ефективнішій узаємодії між учасниками, забезпечуючи обмін знаннями та ресурсами (Monge, Contractor, 2003). Інші науковці підкреслюють роль коеволюції когнітивних і соціальних систем у процесах масової колаборації, де індивіди й маси людей взаємно впливають один на одного, формуючи динамічні саморганізовані системи (Cress et al., 2016). Ці приклади демонструють здатність мережевої взаємодії формувати життєздатні структури без централізованого управління.

Значення масового співробітництва для сучасного суспільства важко переоцінити. Воно сприяє інноваціям і креативності, оскільки залучає велику кількість учасників із різноманітними знаннями й навичками. Це дає змогу швидко адаптуватися до змін та оперативно реагувати на нові виклики. Масове співробітництво також сприяє розширенню доступу до освіти й знань, що підвищує загальний рівень грамотності та професійних навичок у суспільстві.

Ідеї масового співробітництва логічно розвивалися на основі поглядів попередніх футурологів, які ще в середині XX ст. передбачали зміну економічних, соціальних і культурних пріоритетів у постіндустріальному суспільстві. Початок цим ідеям покладено працями Рейсмана, який акцентував увагу на зміні соціальної структури й цінностей у період індустріального занепаду (Reiesman, 1958) та Ґелбрейта, котрий аналізував нові форми економічної організації та управління (Galbraith, 1968). У своїй концепції «суспільства достатку» Ґелбрейт передбачив, як технології й споживацька культура трансформуватимуть економіку, орієнтуючи її на потреби індивідів, а не на виробництво як таке.

Белл деталізував ключові характеристики постіндустріального суспільства, зокрема перехід до економіки знань, де головну роль відіграють інформація, технології та послуги, а не матеріальне виробництво (Bell, 1974).

Ці ідеї стали теоретичною основою для сучасної мережевої економіки, у якій глобальні цифрові платформи, швидкий обмін інформацією й високотехнологічні інновації створюють нову структуру соціальних та економічних відносин.

Динаміку змін у постіндустріальному суспільстві докладно описує Рітцер, аналізуючи, як глобалізація, стандартизація й нові комунікаційні технології перетворюють соціальні інститути, економіку та культуру. Він наголошує на феномені «макдональдизації» суспільства, що підкреслює одночасно ефективність, передбачуваність і контроль, але також указує на ризики стандартизації й утрати локальної унікальності (Ritzer, 2007).

Ці теоретичні концепції разом формують розуміння мережевої економіки як явища, що відображає глобальні трансформації, зокрема швидку цифровізацію, зміну ролі праці, споживання та інновацій, які визначають сучасний економічний і соціальний ландшафт.

Рисою постіндустріального суспільства вбачали щораз більшу роль людського чинника на противагу механістичним індустріальним системам. Сучасні теорії інформаційного суспільства відображають загальну глобальну віртуалізацію економіки, соціальних контактів, культури, відзначають усе більшу динаміку інформаційних відносин (Wark, 1997; Webster, 2006 та ін.).

Теорія інформаційного суспільства, яка виникла як концептуальна відповідь на зміни, пов'язані з домінуванням інформаційних технологій і знань у соціальній та економічній сферах, сьогодні отримала «нове дихання» завдяки розвитку феноменів віртуальної й інтерактивної глобалізації. Вебстер у своїх дослідженнях підкреслює, що інформаційне суспільство – це не просто суспільство з великою кількістю інформації, а новий тип соціальної організації, де знання стають головним ресурсом, а комунікаційні технології визначають узаємодію між акторами (Webster, 2006).

Віртуальна глобалізація проявляється у формуванні цифрових середовищ, які стирають фізичні межі між країнами й культурами, забезпечуючи миттєвий доступ до інформації та створюючи нові форми соціальної, економічної й політичної взаємодії. Інтерактивна глобалізація, своєю чергою, підсилює значення участі індивідів у глобальних процесах, адже цифрові платформи дають змогу, окрім отримання інформації, також впливати на глобальні наративи шляхом створення й поширення власного контенту.

Вебстер указує, що сучасний інформаційний порядок дедалі більше визначається взаємозалежністю глобальних мереж, що формують нову реальність, у якій знання, інформація та комунікації стають основними ресурсами влади й упливу. Це забезпечує додаткову актуальність теорії інформаційного суспільства в епоху цифрової трансформації, глобальних інформаційних потоків і багатостороннього співробітництва (Webster, 2002).

Для розуміння феномену VUCA та ролі відкритого співробітництва у формуванні нових глобальних тенденцій важлива природа соціально-економічних відносин інформаційної ери. Вона розкривається в дослідженнях останніх десятиліть. Доусон і Фостер, Тоффлер, Ґлотц та інші акцентують

увагу на фундаментальних змінах, які відбуваються в соціально-економічних відносинах унаслідок цифровізації й інформатизації. Вони розглядають, як інформаційні технології, мережеві платформи та відкриті форми співпраці змінюють структуру суспільства, роблячи її більш динамічною, але водночас складнішою й менш передбачуваною, тобто такою, що відповідає характеристикам VUCA.

Зокрема, у дослідженнях Тоффлера (Toffler, 1980) та його ж зі співавторами (Dyson et al., 1994) висвітлено те, як знання стають вирішальним фактором продуктивності, замінюючи матеріальні ресурси як основу соціально-економічних відносин. Відтак формується базис для відкритого співробітництва, оскільки обмін інформацією й знаннями сприяє інноваціям і розвитку. Доусон та Фостер звертають увагу на взаємозв'язок між прискоренням соціально-економічного розвитку й перебудовою відносин між державами, бізнесом і громадянським суспільством (віртуальний капіталізм), що створює нові умови для масового співробітництва в глобальному вимірі (Dawson, Foster, 1988).

Ґлотц та Шмід акцентують увагу на появі нових принципів суспільних відносин, заснованих на горизонтальних мережах взаємодії, які замінюють традиційні вертикальні структури влади й управління (Glotz, 2000; Schmiede, 2006). Ці принципи дають змогу ефективніше реагувати на виклики волатильності, невизначеності, складності та неоднозначності, що властиві сучасному світові, а моделі відкритого співробітництва знижують бар'єри між секторами й географічними межами, створюючи платформи для швидкого реагування на зміни та колективного розв'язання проблем.

У контексті VUCA ці дослідження демонструють, що відкритість і гнучкість у співпраці є інструментами адаптації та механізмами формування умов невизначеності й складності. Водночас вони дають змогу суспільству та міжнародним акторам перетворювати ці виклики на можливості для інновацій, інтеграції й зміцнення глобальних позицій.

Поступове формування в працях соціологів та економістів образу суспільства, побудованого на принципах мережевої організації, відображає трансформації, що відбуваються в умовах VUCA-світу. Таке суспільство характеризується здатністю до самоорганізації, адаптивності й інтеграції, що уможливлюють збереження стійкості до зовнішніх дестабілізаційних упливів та оперативного реагування на складні виклики.

У теорії мережевого суспільства, що отримала значний розвиток у дослідженнях Крейвена та Велмана, Мартіна, ван Дейка та ін., підкреслено, що децентралізована структура комунікацій і взаємодії створює умови для ефективного розв'язання складних проблем. Зокрема, Велман разом із Крейвеном у концепції «міста-мережі» та її пізніших версіях наголошували на тому, що мережі здатні об'єднувати локальні й глобальні ресурси для досягнення максимальної ефективності в складних умовах (Craven, Wellman, 1977). Це відповідає сучасному розумінню стійкості в умовах волатильності,

коли децентралізовані мережі виявляються менш уразливими до руйнування. Аналогічно Мартін, розробляючи ранню концепцію «суспільства проводів», підкреслював важливість цифрових інфраструктур для забезпечення стійкої та гнучкої взаємодії між акторами, які діють у складному й непередбачуваному середовищі (Martin, 1977). У цьому контексті звернемо увагу на позицію ван Дейка, який у своїй теорії мережевого суспільства підкреслює центральну роль інформаційних і комунікаційних потоків для формування соціальних структур, наголошуючи, що соціальна взаємодія в цифрову епоху дедалі більше опосередковується мережами, а не ієрархіями, що дає змогу акторам функціонувати автономно, але водночас – у тісній взаємозалежності (van Dijk, 2006). Така мережевість формує передумови для високого рівня адаптивності систем у VUCA-середовищі, оскільки забезпечує гнучке поширення інформації, швидке формування альянсів та спільнот і підвищує загальну когерентність соціального організму.

Важливу роль в адаптації до умов VUCA відіграє здатність мережевого суспільства до швидкого аналізу й пошуку релевантних рішень. Це концептуально узгоджується з ідеями Фрімана щодо центральності мереж як платформи для інновацій (Freeman, 2004), а також із сучасною концепцією «мережевих націй», висловленою ще 1978 р. Гілц та Туроффом. Ці нації, за їхніми словами, уже тоді демонстрували переваги глобальної координації через мережеві структури, що нині набули нового значення в умовах глобальної взаємозалежності (Hiltz, Turoff, 1978).

Фукс (Fuchs, 2004) та Уол-Сміт (Wall-Smith, 2002) аналізують, як інтернет перетворюється на інфраструктуру соціального управління, що підтримує як глобальну інтеграцію, так і локальну адаптацію. Ця подвійна роль мереж підсилює здатність до формування адаптивних структур у відповідь на виклики складності й невизначеності, які детермінують сучасний міжнародний порядок.

Дослідження Барні підкреслює, що мережеве суспільство є як відповіддю на виклики, які ми сьогодні окреслюємо в аспекті VUCA, так і їх джерелом. Його децентралізована структура сприяє гнучкій адаптації до швидких змін, зменшенню невизначеності через доступ до великих обсягів інформації, але водночас ускладнює управління багатосторонніми відносинами. Барні показує, що мережі забезпечують унікальну спроможність розв’язувати складні проблеми завдяки відкритості та інтеграції, але також створюють ризики через інформаційне перевантаження й неоднозначність у прийнятті рішень (Barney, 2003).

Економічні засади сучасного суспільства радикально трансформуються, ґрунтуючись на нових принципах, які відповідають умовам світу VUCA. Самоорганізація стає визначальною рисою економічних систем, адже компанії дедалі більше діють як децентралізовані мережі, здатні швидко адаптуватися до змін. Як зазначав Фукс, сучасне суспільство характеризується антагоністичною самоорганізацією, котра дає змогу підтримувати стабільність у мінливих умовах, але водночас створює нові виклики для координації й управління (Fuchs, 2004). Уже на початку століття дослідники підкреслювали

вирішальну роль знань та інтелектуальної праці, що стають основою економічної діяльності (Stehr, 2002). Це також означає зміну ролі індивіда, який перетворюється на активного учасника інтерактивної економіки, що розвивається у віртуальних просторах, що свідчить про необхідність перегляду традиційних економічних моделей, котрі мають інтегрувати ці нові принципи, щоб ефективно функціонувати в умовах волатильності, невизначеності, складності й неоднозначності сучасного світу.

Отже, мережеве суспільство стає платформою для розв'язання складних проблем і головним чинником формування умов VUCA, у яких нові механізми адаптації, координації та стійкості відкривають перспективи для подолання глобальних викликів.

Сьогодні кіберпростір дає можливості для глобальної комунікації й координації, що приводить до формування нової структури капіталізму з концентрацією капіталу в головних вузлах «мережі» (транснаціональні корпорації, регіони, країни тощо) та високою активністю центрів активності – підприємств, політичних акторів й окремих індивідів, які отримали можливість безпосередньо втручатися в перебіг економічного, культурного та технологічного розвитку, офіруючи свої ресурси через мережу.

Можливості широкого загалу як джерела інновацій детально обґрунтовано в праці фон Хіппеля *Джерела інновацій* (1988), який акцентує увагу на провідній ролі користувачів і спільнот у створенні нововведень. Науковець стверджує, що інновації все частіше генеруються не тільки в межах великих компаній чи дослідницьких інститутів, але й серед кінцевих користувачів, які володіють унікальним досвідом та знаннями про свої потреби (Von Hippel, 1988). Ідеї фон Хіппеля демонструють, що широке залучення громадськості до процесів інновацій забезпечує економічну ефективність і стійкість до непередбачуваних змін, що особливо важливо в умовах глобальної нестабільності й динамічних трансформацій.

У праці *Wikinomics: How Mass Collaboration Changes Everything* Тепскотт і Вільямс дослідили трансформаційний потенціал відкритого ресурсного забезпечення в сучасному бізнесі (Tapscott, Williams, 2010). Зауважимо, що ця книга, що розкриває явище відкритої мережевої економіки, створювалася як відкритий проєкт: від 2007 р. вона функціонувала у форматі вікіплатформи, що дало змогу залучати широке коло учасників до її розробки. Сам термін «вікіноміка» походить від поєднання понять «вікі» – інструменти для відкритої редагованої взаємодії – та «економіка», що підкреслює зміну парадигми в організації бізнесових процесів.

Автори демонструють зміщення від традиційної, ієрархічної моделі компаній до відкритих, прозорих структур, орієнтованих на масове співробітництво (*mass collaboration*) й взаємодію між рівноправними учасниками (*peer collaboration*). Ґрунтуючись на матеріалах аналітичного центру *New Paradigm Learning Corporation*, дослідження висвітлює, як

підприємства дедалі частіше використовують зовнішні знання й ресурси, замість опори на внутрішні, закриті структури.

Цей підхід сприяє формуванню відкритих мережевих компаній, що інтегрують експертні й споживацькі спільноти в глобальному масштабі з використанням цифрових комунікаційних каналів. Інтернет при цьому є не стільки інструментом розповсюдження інформації, скільки високодинамічним середовищем, спроможним акумулювати та активувати колективний інтелект. Одним із чинників такого переходу стало широке впровадження високошвидкісного доступу до мережі.

У новій економічній моделі переосмислюється й класичне розуміння фірми як базового суб'єкта ринкової економіки, запропоноване ще Коузом (Coase, 1937). В умовах інформаційно прозорого середовища трансакційні витрати на залучення зовнішніх ресурсів істотно знижуються, що сприяє поширенню таких практик, як аутсорсинг – делегування певних функцій спеціалізованим зовнішнім агентам.

Прикладом ефективної реалізації відкритої бізнес-моделі є кейс компанії *Goldcorp*, яка, не отримавши результатів від внутрішніх геологічних розвідок, відкрито опублікувала карти родовищ золота й запросила онлайн-спільноту запропонувати розв'язання. Завдяки залученню фахівців із різних галузей – від геології до математичного моделювання – компанія ідентифікувала нові перспективні зони розробки, що забезпечило їй додатковий прибуток у понад 3 млрд дол. (Tapscott, Williams, 2010).

Особливої ваги в умовах мережевої взаємодії набули соціальні мережі (*social networking services*) – онлайн-платформи, що забезпечують створення та підтримку соціальних зв'язків між користувачами на основі спільних інтересів, професійної чи особистої взаємодії. Ці сервіси функціонують за принципом автоматизованої дифузії інформації через заздалегідь налагоджені зв'язки, що дає змогу учасникам системи ефективно реагувати на новини, запити чи ініціативи в межах спільноти.

Значущість соціальних мереж зростає внаслідок їх активного використання як інструменту акумуляції й мобілізації інформаційних, інтелектуальних і фінансових ресурсів. У бізнес-середовищі великі компанії впроваджують мережеві платформи, що дають працівникам змогу використовувати власні соціальні зв'язки для взаємодії із зовнішніми партнерами. Така модель сприяє реалізації переваг масової співпраці, розширюючи канали інновацій та обміну знаннями.

Соціальні мережі забезпечують широкомасштабну комунікацію за мінімальних витрат, часто навіть за рахунок самих учасників, що особливо важливо для малого бізнесу. У цьому контексті соціальні платформи виступають засобом управління взаєминами з клієнтами, інструментом маркетингу й середовищем продажу.

Професійно орієнтовані соціальні мережі (як-от *LinkedIn*) виконують функцію бізнес-комунікаційних платформ, що об'єднують спеціалістів галузей і створюють умови для обміну досвідом, ідеями та практиками. Такі

сервіси акумулюють авдиторії з чіткими професійними інтересами й забезпечують інструменти для створення користувацького контенту (блоги, відео, аналітика), що перетворює споживача на активного контент-продуцента.

Сучасний глобальний ринок ресурсів характеризується кількома базовими рисами: мережевою організацією взаємодії, орієнтацією на відкриті моделі, відмовою від ієрархічно замкнених структур, множинністю точок генерації та споживання ресурсів (держави, корпорації, політичні партії, науково-дослідні інституції, окремі фахівці) й принципом необмеженості участі в процесі за допомогою загального інформаційного доступу.

Використання ресурсів у такій моделі спирається на принципи масової взаємодії, що уможливлює залучення користувачів цифрових платформ до процесу генерації інтелектуального продукту. Такий підхід концептуалізується поняттям краудсорсингу – форми децентралізованого залучення ідей, ресурсів і рішень від широкого загалу (Howe, 2006). Як зазначав фон Хіппель, ефективність інноваційного процесу значною мірою зростає за умови орієнтації на користувача, котрий бере участь не лише у формулюванні потреб, але й у безпосередньому формуванні продукту (Von Hippel, 1988). Краудсорсинг відкриває компаніям доступ до творчого потенціалу авдиторії, яка готова безоплатно або на символічних засадах ділитись ідеями, очікуючи втілення власних задумів у реальних продуктах або послугах.

У праці Ґелбрейта (Galbreath, 2002) висвітлено трансформацію характеристик масового співробітництва впродовж трьох історичних етапів – промислової доби (1880–1985), інформаційної доби (1955–2000) й доби відносин (із 1995 р.). Ця еволюція відображає суттєві зміни в способах створення вартості, управлінських структурах, конкурентних стратегіях і використанні ресурсів.

У промислову добу основою створення вартості виступало виробництво матеріальних товарів, що відображалося в централізованій структурі управління та п’ятирічному циклі стратегічного планування. Основні інвестиції спрямовувалися в землю й машини, а головним стратегічним ресурсом була сировина. Конкуренція зосереджувалася на можливості виходу на ринок, а базис ринкової вартості визначався балансовою вартістю.

Перехід до інформаційної доби знаменувався акцентом на інформації як основі створення вартості, що зумовило трансформацію управлінської структури в децентралізовану та скорочення циклу стратегічного планування до трьох років. Основні інвестиції стали спрямовуватись у розвиток інформаційних технологій і телекомунікаційних мереж, які стали головними стратегічними ресурсами. Економіка орієнтувалася на спеціалізацію, а природа конкуренції змістилася до ринкової афіліації. Базис ринкової вартості визначався співвідношенням прибутку та доходу.

Доба відносин, яка розпочалася з 1995 р., ґрунтується на знаннях як основному джерелі вартості. Управлінська структура стала віртуальною, а стратегічне планування – безперервним процесом. Інвестиції спрямовуються у

створення активів відносин, а головним ресурсом стали люди й інструменти знання. Економічні процеси характеризуються масовою індивідуалізацією та персоналізацією, а природа конкуренції ґрунтується на довірі та співпраці. Базисом ринкової вартості стають довіра, ринкова капіталізація та співвідношення між ринковою й балансовою вартістю. Ці зрушення демонструють зростання ролі знань, інформації та довіри як основних факторів сучасної економіки, підкреслюючи значущість масового співробітництва й відносин у створенні стійких конкурентних переваг у сучасному світі.

Рік 1995 уважається символічним початком доби відносин через кілька значних подій і технологічних досягнень, які спричинили радикальні зміни в способах ведення бізнесу, комунікації та взаємодії між суб'єктами економіки. Цей рік став переломним моментом у розвитку інтернету. Зокрема, саме тоді на ринок вийшла перша публічна версія веббраузера *Netscape*, який відкрив доступ до інтернету для широкого загалу, що заклало основу для глобальної цифрової комунікації, створення мережевих платформ і інтерактивної взаємодії між організаціями, споживачами та співробітниками. У цей період почався масовий перехід від традиційних моделей економіки, орієнтованих на виробництво й спеціалізацію, до моделей, які ґрунтувалися на сервісах, персоналізації та інтеграції клієнтів у процес створення продукта. Підприємства почали акцентувати на управлінні відносинами з клієнтами (Customer Relationship Management), що стало важливим інструментом підвищення конкурентоспроможності. У 1990-ті роки організації почали переходити від централізованих управлінських структур до більш гнучких і віртуальних моделей, які давали змогу інтегрувати глобальні команди, адаптуватися до швидких змін ринку й залучати партнерів за допомогою мережевої взаємодії, що підсилювалося розвитком телекомунікацій і технологій відеоконференцій. Стало можливим безперервне стратегічне планування. Довіра між бізнесом, клієнтами й партнерами була центральним елементом економічного успіху. Це викликано необхідністю зміцнення репутації в глобальному середовищі, де швидке поширення інформації робило прозорість і відповідальність важливими факторами. Економіка почала дедалі більше залежати від нематеріальних активів, таких як репутація бренду, інтелектуальні ресурси й партнерські відносини, які замінили традиційні показники, як-от виробничі потужності або фізичні активи.

Сьогодні виробники звертаються до споживачів не тільки з приводу формулювання потреб, але й щодо створення продуктів і модифікацій для задоволення цих потреб. Про поширення такого підходу в економіці в середині 2000-х писали Огава та Піллер (Ogawa, Piller, 2006). Також уже понад два десятиліття ресурси широкого загалу використовуються в політиці, наприклад під час президентських кампаній (Stirland, 2008).

Краудсорсинг як форма масового співробітництва відіграє важливу роль під час виборчих кампаній. Наприклад, платформи для мобілізації громадськості й моніторингу чесності виборів дають змогу ефективно залучати значну кількість громадян. Серед таких ініціатив – використання

цифрових платформ для масового збору даних про порушення на виборах, що забезпечує прозорість виборчого процесу та підвищує довіру до результатів. У контексті краудсорсингу масове співробітництво дає змогу об'єднати зусилля волонтерів, спостерігачів і громадянського суспільства, створюючи ефективні механізми контролю за виборами. Для прикладу, платформа *Crowd4U* застосовує волонтерський підхід до виконання складних завдань, таких як організація спостереження за виборами та створення інформаційних звітів (Ikeda et al., 2016). Також широко використовується підхід «крауд-журналістики» – для створення інтерактивних звітів і повідомлень від спостерігачів виборчого процесу, що значно підвищує оперативність збору інформації та її поширення.

Краудсорсинг також інтегрується у виборчі кампанії через інструменти для збору коштів і залучення виборців за допомогою соціальних мереж, що дає змогу кандидатам налагоджувати прямий контакт з електоратом. У таких ініціативах використовується інтерактивний обмін даними, що залучає до процесу широку громадськість та забезпечує двосторонню комунікацію між виборцями й організаторами кампаній. Перші приклади залучення ресурсів у такий спосіб відомі від середини 2000-х рр. Зокрема, Барак Обама, кандидат у президенти США на виборах 2008 р., зібрав близько 600 млн дол США у формі внесків від кількох мільйонів осіб. А, як зазначає Ґросс, іще під час кампанії 2004 р. кандидат Говард Дін за пів року зібрав 11 млн дол. пожертвувань через інтернет (Gross, 2004).

Краудсорсинг відіграє важливу роль у фінансуванні виборчих кампаній у США, забезпечуючи кандидатам залучення значних коштів через масові пожертви від громадян. Цей підхід стає все більш помітним, яскраво проявившись під час президентських виборів 2024 р. У перші 24 години після оголошення віцепрезидентки Камали Гарріс кандидатом від Демократичної партії кампанія зібрала 81 млн дол., що стало рекордом для одноденного збору коштів у США. У серпні 2024 р. її кампанія залучила 361 млн дол. (Miller, 2024). Кампанія кандидата від Республіканської партії Дональда Трампа, незважаючи на значні внески від великих донорів, також активно залучала кошти від дрібних спонсорів, хоча зібрана в такий спосіб сума була майже втричі меншою, ніж у Гарріс за такий самий період (Schneider, 2024). Ці приклади демонструють зміну механізмів фінансування політичних кампаній у напрямі інклюзивності й децентралізації.

Масове співробітництво має вплив у всіх сферах, де проявляються неструктуровані взаємодії між зацікавленими учасниками. Таким є, наприклад, міжнародне наукове співробітництво, що позитивно впливає на продуктивність дослідників і якість їхніх наукових публікацій. Міжнародна співпраця між університетами, фірмами й окремими дослідниками сприяє інноваціям та підвищує цитованість наукових робіт (Jeong, Choi, Kim, 2014; Kwiek, 2015). Академічна співпраця між індивідами з різних країн сприяє розвитку міжкультурної комунікації й обміну знаннями. Це підвищує якість

наукових досліджень і сприяє формуванню глобальної наукової спільноти (Abramo, D'Angelo, Solazzi, 2011).

Така системна сфера, як міжнародна політика, теж зазнає впливу масового співробітництва, зокрема через соціальні платформи, які сприяють активному залученню громадян до політичних процесів, даючи змогу обмінюватись ідеями, організовуватися для спільних дій і впливати на політичні рішення (De Vries, Hobolt, Walter, 2021). Важливу роль у формуванні міжнародних відносин відіграють сучасні мережеві медіа, впливаючи на сприйняття громадськості й розподіл відповідальності за глобальні проблеми. Вони можуть як підтримувати, так і підривати політичні зусилля в цій сфері (Murphy 2014). Масове співробітництво на онлайн-платформах формує двосторонні відносини між індивідами й масами людей, що впливає на поведінку і тих, і інших. Це сприяє формуванню нових форм колективного знання та дій, що можуть мати значний вплив на глобальні політичні процеси (Cress et al., 2016).

Масове співробітництво зазвичай передбачає певний рівень взаємної вигоди для його учасників, що покладено в основу розглянутих вище моделей такої колаборації. Однак, залежно від контексту, структурних умов і мотивацій учасників, узаємна вигода може варіюватися, і це питання можна розглядати в різних аспектах. Наприклад, взаємний розвиток у розробці програмного забезпечення, за допомогою взаємодії між кінцевими користувачами, аматорами та професійними розробниками (Andersen, Mørch, 2016). Певну проблему становить те, що колаборативні мережі, з одного боку, дають учасникам економічні вигоди й конкурентні переваги, однак можуть також створювати нових конкурентів і спричиняти відмову від джерел конкурентної переваги (Beckett, 2005).

Узаємна вигода може полягати не тільки й не стільки в отриманні певних бізнес-активів. Наприклад, спільні дослідження між різними групами, як ми розглядали вище, сприяють узаємному навчанню та підвищенню практичної корисності досліджень. Масове співробітництво дає змогу учасникам здобувати нові навички, розширювати свої знання й досвід за допомогою взаємодії з іншими учасниками. Це особливо актуально для наукових та освітніх проєктів, де обмін знаннями – важливий елемент співпраці (Zamiri et al., 2022).

Водночас у зв’язку з просторовим рознесенням учасників (таку модель іноді називають дисперсним співробітництвом) виникають проблеми підтримки взаємного знання між учасниками, що може негативно вплинути на взаємну вигоду (Cramton, 2001). Колаборація відкриває потенціал для інновацій і перетворення людського капіталу на нові продукти й послуги, що сприяє економічному розвитку. Вона забезпечує інтенціональну взаємну вигоду учасників, на відміну від простої кооперації, котра є більш прагматичною та конкретизованою, але порівняно менш ефективною (Ridley, 2021). Сьогодні масове співробітництво вже змінило світ, додавши соціальним узаємодіям різноманітності, швидкості, точності, ефективності й доступності.

3.2. Організаційні форми відкритого співробітництва

У цьому підрозділі розглянуто організаційні моделі відкритого співробітництва, що формуються в умовах цифрової епохи, та їх прояви в політиці, економіці й міжнародних відносинах.

Як зазначено в попередньому підрозділі, концептуалізацію ідей відкритого співробітництва в умовах інтернет-комунікацій ґрунтовно розроблено Тепскоттом і Вільямсом (Tapscott, Williams, 2010). Вони визначили базові принципи цієї взаємодії у вигляді «трьох С»: Collaboration, Co-creation and Curiosity – співпраця, спільна творчість і зацікавленість. У своїй праці дослідники наводять низку прикладів успішного застосування цієї моделі для досягнення якісно нового рівня ефективності в організації бізнес-процесів. Брісборн на основі варіантів цифрової взаємодії запропонував типологізацію форм відкритого співробітництва (Brisbourne, 2007), виокремивши декілька основних напрямів, які розглянемо далі й інтерпретуємо в контексті нашого дослідження.

Спільне створення продукту: модель CBPP (Commons-Based Peer Production)

Одним із таких напрямів є піринг-моделі (peer production), що передбачають кооперативну діяльність без централізованої ієрархії. Концепцію commons-based peer production (CBPP) уперше обґрунтована Бенклером у праці *Пінгвін Коуза: Linux і природа фірми* (Benkler, 2002). Ідеться про модель економічного виробництва, у якій велика кількість учасників координує свої зусилля (здебільшого онлайн) задля створення значущих продуктів – від програмного забезпечення до текстових матеріалів – без традиційних структур контролю чи грошової винагороди.

Подальші дослідження Крауна та Крауна й Базаза деталізували принципи CBPP, наголошуючи на його інституційній природі як процесу координації добровільної праці в межах спільного проєкту (Krowne, 2005; Krowne, Bazaz, 2004). У цьому контексті Бенклер також запропонував уживати термін «суспільне виробництво», який акцентує на перевагах децентралізованої колективної діяльності, спроможної змінювати ринкову логіку та уявлення про свободу (Benkler, 2002).

Краун, своєю чергою, сформулював два базові «закони» успішного масового співробітництва (Krowne, 2005):

- *закон 1* (поріг позитивного внеску): для сталого розвитку CBPP-проєкту співвідношення позитивних внесків до негативних має складати не менше як два до одного. На практиці ефективні проєкти досягають значень, коли кількість позитивних унесків перевищує кількість негативних від 10 до 1000 разів;
- *закон 2* (динаміка згуртованості): за умови дотримання першого закону, якість згуртованості спільного продукту (наприклад енциклопедичної статті) загалом зростає, хоча на окремих етапах можливі тимчасові зниження через невпорядковані доповнення, що коригуються координаторами.

До найвідоміших прикладів піринґового виробництва належать *Wikipedia*, операційна система *Linux*, а також науковий проєкт розподілених обчислень *SETI@home* Університету Каліфорнії в Берклі (University of California, Berkeley, n.d.), у межах якого створено віртуальний суперкомп'ютер на основі добровільно наданих обчислювальних ресурсів приватних комп'ютерів з усього світу.

У політиці піринґ-моделі реалізуються в контексті прямої демократії та краудсорсингу політичних рішень. Це, зокрема, платформи, де громадяни безпосередньо обговорюють і голосують за політичні рішення (онлайн-форуми, платформи для голосування та інші цифрові інструменти для участі в процесі прийняття рішень). Так, платформа *Decidim* (https://decidim.org/), створена в Барселоні для підтримки процесів участі громадян у прийнятті рішень, дає змогу мешканцям міста обговорювати політичні ініціативи, голосувати за проєкти й брати участь у розробці міських політик. *vTaiwan* (https://vtaiwan.tw/), онлайн-платформа в Тайвані, яка використовується для громадських обговорень і консультацій, допомогла формувати політику уряду з питань, пов'язаних з інтернет-управлінням, фінансовими технологіями й цифровою економікою.

Іншою моделлю піринґу є краудсорсинг законодавчих ініціатив, коли громадяни можуть спільно розробляти законопроєкти та політичні ініціативи, які потім передаються на розгляд парламенту або інших урядових органів. Це, наприклад, платформа *Open Ministry* (https://www.avoinministerio.fi/) у Фінляндії, – якщо ініціатива збирає 50 000 підписів, парламент зобов'язаний її розглянути. У США, за часів президентства Б. Обами, якщо петиція на платформі *We the People* (https://petitions.obamawhitehouse.archives.gov/) набувала 100 000 підписів протягом 30 днів, то вона отримувала офіційну відповідь від Білого дому.

На рівні міжнародних відносин *Commons-based Peer Production* проявляється в моделях міжнародних колаборацій і коаліцій. Це глобальні громадянські ініціативи, де громадяни різних країн можуть об'єднувати зусилля для розв'язання таких глобальних проблем, як зміна клімату, права людини або боротьба з бідністю, які координуються через інтернет. Глобальна громадянська платформа *Avaaz* (https://secure.avaaz.org/), що організовує петиції та кампанії з різних питань, має мільйони членів по всьому світу, що об'єднуються для підтримки важливих соціальних і політичних ініціатив. *Global Citizen* (https://www.globalcitizen.org/), платформа, яка мобілізує людей для досягнення цілей сталого розвитку ООН, дає змогу користувачам брати участь у різних акціях та кампаніях для сприяння глобальним змінам.

Міжнародні наукові колаборації – це ще одна форма піринґової організації, за якої дослідники з різних країн об'єднують зусилля для проведення спільних досліджень, обміну даними й розробки нових технологій. Наприклад, проєкти з відкритого доступу до наукових даних і спільних досліджень у галузі медицини або екології. Так, міжнародний дослідницький проєкт *Human Genome Project*, заснований із метою секвенування геному людини, залучав учених з різних країн і вважається одним із найбільших

прикладів міжнародної наукової співпраці. На пірингових засадах функціонують проєкти *CERN*, Європейської організації з ядерних досліджень. *Великий адронний колайдер* є одним з найбільших наукових інструментів, розроблених завдяки міжнародній співпраці.

Значним явищем стали національні й міжнародні волонтерські рухи та громадянські ініціативи, зокрема волонтерські мережі для політичної активності, із допомогою яких активісти координують зусилля для організації протестів, кампаній з інформування та інших форм політичної активності. У США діє *Indivisible* (https://indivisible.org/), громадська організація, що об'єднує волонтерів для активного впливу на політичні процеси, створена після виборів 2016 р. Вона об'єднує тисячі місцевих груп, які працюють над підтримкою прогресивних політичних ініціатив. Іншим прикладом є *Extinction Rebellion* (https://rebellion.global/), міжнародний екологічний рух, що використовує ненасильницькі прямі дії для привернення уваги до кліматичної кризи. Рух організований за принципами горизонтальної структури, де волонтери координують свої дії через локальні групи та глобальні мережі.

«Четверту владу» у сфері масового співробітництва репрезентують платформи для громадянської журналістики, де волонтери збирають, перевіряють і публікують інформацію про політичні події та соціальні проблеми. Це сприяє підвищенню прозорості й підзвітності влади. Однією з найбільш відомих є *Bellingcat* (https://www.bellingcat.com/), онлайн-платформа для розслідувальної журналістики, де волонтери використовують відкриті джерела для розслідування воєнних злочинів, корупції та ін. *Bellingcat* здобув визнання за свої розслідування щодо конфлікту в Сирії, отруєння родини Скрипалів і збиття літака рейсу MH17. Некомерційна організація *ProPublica* (https://www.propublica.org/) займається розслідувальною журналістикою та об'єднує професійних журналістів і волонтерів для висвітлення важливих соціальних питань.

На рівні глобальної взаємодії функціонують популярні інтелектуальні продукти у сфері спільного виробництва знань та інформації, засновані на створенні глобальних баз знань й інформаційних ресурсів, доступних для всіх. Це відкриті енциклопедії, наукові журнали з відкритим доступом та інші ресурси, де кожен може зробити свій внесок. У цьому контексті знову згадаємо *Wikipedia*, глобальну онлайн-енциклопедію, яку редагують волонтери з різних країн. Проєкт *OpenStreetMap* (https://www.openstreetmap.org/) створює й забезпечує безкоштовний доступ до картографічних даних усього світу. Користувачі можуть уносити свої правки та доповнення до карт, що сприяє створенню детальних й актуальних картографічних ресурсів.

На засадах масового співробітництва діють також спільні проєкти для збереження культурної спадщини, розвитку освітніх програм та обміну культурним досвідом між країнами. Прикладом можуть слугувати міжнародні проєкти з перекладу літератури, а також, наприклад, *Coursera* й інші платформи для онлайн-навчання, що надають доступ до курсів від провідних

університетів та освітніх установ. Інший приклад – *Global Voices* (https://globalvoices.org/) – міжнародна мережа блогерів і журналістів, котрі публікують новини й історії з різних країн.

Розширення принципів відкритого співробітництва на всі сфери суспільного життя, зокрема такі, як політика та міжнародні відносини, відкриває нові можливості для демократизації процесів прийняття рішень, посилення міжнародної співпраці й створення більш інклюзивних та ефективних суспільних інституцій. Використання піринговых моделей, координації волонтерських зусиль і спільного виробництва знань сприяє розвитку стійких та прозорих систем управління, що відповідають потребам сучасного суспільства.

Ринки ідей: модель Ideagoras

Один із концептів відкритого доступу до інноваційних рішень – ідеаґора (англ. *ideagoras*) – був запропонований Тепскоттом і Вільямсом (Tapscott, Williams, 2010) і детальніше розвинений у їхній публікації *Ideagora: A Marketplace for Ideas* (Tapscott, Williams, 2007a). Сам термін поєднує слово *idea* з грецьким *agora* – міською площею як символом відкритого обговорення, обміну думками й торгівлі. У цьому контексті ідеаґора постає як віртуальний простір, де компанії залучають інновації та інтелектуальні рішення із зовнішнього середовища, не обмежуючись внутрішніми ресурсами.

Одним із найвідоміших прикладів реалізації цієї моделі є платформа *InnoCentive* (пізніше *Wazoku Crowd*), яка функціонує як посередник між компаніями, що шукають рішення, та індивідами або командами, спроможними ці рішення запропонувати. Організації анонімно публікують опис проблем у сфері наукових і технологічних розробок, а зареєстровані користувачі – розробники, експерти, дослідники – подають власні варіанти розв'язання з розрахунком на грошову винагороду.

У межах концепції *ideagoras* виділимо три основні типи учасників: адміністратори-посередники – власники й оператори платформ (наприклад *Nine Sigma*, *YourEncore*, *yet2.com*); компанії-замовники – фірми, що формулюють інноваційні запити; розробники – фізичні особи або організації, які пропонують свої ідеї та рішення.

Реальні приклади ефективності моделі ідеаґори демонструють такі компанії, як *Procter & Gamble, Novartis, DuPont, Dow Chemical, Eli Lilly, Boeing*, які завдяки залученню зовнішніх рішень досягли істотного підвищення результативності R&D-процесів. Так, у випадку *Procter & Gamble* підвищення ефективності дослідницько-конструкторських розробок сягнуло 60 % (Huston, Sakkab, 2006).

Фундаментом *ideagoras* є припущення про те, що значна частина провідних фахівців і носіїв релевантних знань перебуває поза межами конкретної організації або навіть країни, однак, завдяки цифровим платформам, ці ресурси є досяжними «на відстані кількох кліків». Відтак компанії отримують доступ до глобального джерела інновацій, що дає змогу оптимізувати витрати на внутрішні розробки.

Водночас модель *ideagoras* має й низку обмежень. Її застосування передбачає пошук готових рішень під заздалегідь визначену мету, що відрізняється від внутрішнього інноваційного процесу, який зазвичай ґрунтується на стратегії довгострокового розвитку та поступовому нагромадженні ноу-хау. У зовнішніх розробників немає зобов'язань щодо виконання замовлення в обумовлений термін, що потребує ретельної оцінки ризиків і потенційних утрат у разі невиконання поставленого завдання. В окремих випадках такі втрати можуть переважити вигоди, отримані від використання зовнішніх ідей.

Як бачимо, в економічному контексті ідеаґора вже довела свою ефективність, але її принципи також можуть бути адаптовані для розв'язання політичних і міжнародних проблем. Наприклад, у сфері політики – це краудсорсинг політичних ідей та рішень, зокрема *Your Priorities* (https://yrpri.org), ісландська платформа, що дає змогу громадянам подавати ідеї для покращення суспільства й голосувати за них. Ця платформа використовується для залучення громадян до обговорення та вирішення місцевих політичних питань. *Better Reykjavik* (https://betrireykjavik.is/) – інша онлайн-платформа, яка дає змогу мешканцям Рейк'явіка подавати пропозиції щодо покращення міста. Міська влада використовує ці пропозиції для формування політики й ухвалення рішень.

Реалізовано також ідею проведення інноваційних конкурсів і хакатонів, спрямованих на розв'язання міських проблем. Наприклад, за допомогою вдіповідної платформи *GovLab* (https://thegovlab.org/) у Нью-Йорку громадяни, розробники та стартапи можуть пропонувати свої рішення для покращення міського середовища й послуг. У м. Вашингтон реалізовано конкурс *Apps for Democracy*, що залучає розробників до створення додатків, які допомагають громадянам взаємодіяти з урядом й отримувати доступ до міських послуг.

На принципах ідеаґора діють міжнародні інноваційні платформи, серед яких *UNDP Innovation Facility*, програма ООН, яка застосовує такий підхід для залучення інноваційних рішень до розв'язання глобальних проблем, серед яких зміна клімату, гендерна рівність і соціальна справедливість (конкурси, хакатони й інші форми залучення інновацій); *MIT Solve*, – ініціатива Массачусетського технологічного інституту, що сприяє вирішенню глобальних проблем шляхом краудсорсингу інноваційних ідей, залучаючи учасників до подання рішень для викликів, пов'язаних з охороною здоров'я, освітою та стійким розвитком.

Відомі приклади діяльності глобальних партнерств і коаліції, таких як *Global Innovation Exchange* (https://www.r4d.org/) – платформа, яка об'єднує інноваторів, фінансових донорів та організації для обміну ідеями й фінансування проєктів. Інший приклад – *OpenIDEO* (https://www.oprnideo.com/) – глобальна платформа для соціальних інновацій і впровадження рішень для глобальних викликів у сферах охорони здоров'я, освіти та зміна клімату.

Засновано також тематичні колаборативні проєкти, зокрема задля впровадження інновацій у політику, наприклад для спільної розробки політичних програм. Такими є *Participatory Budgeting* (https://www.participatorybudgeting.org/), – ініціатива, у якій громадяни безпосередньо залучаються до прийняття рішень щодо розподілу бюджетних коштів. Цей підхід використовується в низці міст світу, зокрема в Нью-Йорку, Парижі, Порту-Алегрі.

Для аналізу громадської думки й обговорення політичних питань застосовують інструмент *Pol.is*, що дає змогу виявляти спільні погляди та знаходити консенсус серед учасників дискусій. На Тайвані *Pol.Is* використовують у межах ініціатив *vTaiwan* і *Join* для обговорення національних питань і законодавства. Ці платформи дають змогу уряду залучати до процесу прийняття рішень значні кількості користувачів, сприяючи зниженню поляризації та знаходженню консенсусу з різних питань. Наприклад, *vTaiwan* застосували для обговорення регулювання *Uber* і досягнення угоди між урядом, компанією та громадянами (Centre for Public Impact, 2019). *Pol.Is* також використовують в інших країнах, зокрема в США, Франції, Новій Зеландії й ін. для сприяння громадським обговоренням і залученню до прийняття рішень.

Ідеагора як напрям відкритого співробітництва демонструє значний потенціал для залучення інновацій в політику та міжнародні відносини. Використання відкритих платформ для обміну ідеями та краудсорсингу рішень спрямоване на підвищення ефективності управління, сприяння демократизації процесів прийняття рішень і покращення міжнародної співпраці для розв'язання глобальних викликів.

Споживач-учасник: модель прос'юмпції

Ще однією формою відкритого співробітництва, що набуває все більшого значення в умовах цифрової економіки, є *прос'юмпція* (*prosumerism*) – модель узаємодії, за якої представники цільової авдиторії не лише споживають кінцевий продукт, а й беруть активну участь у його формуванні й удосконаленні. В основу цієї концепції покладено включення споживача в інноваційний цикл як рівноправного учасника, що сприяє створенню продуктів відповідно до реальних потреб та очікувань.

Термін *prosumer*, утворений поєднанням слів *producer* і *consumer*, запропоновано Тоффлером у праці «*Третя хвиля*» (Toffler, 1980) у контексті передбачення економіки майбутнього, у якій стирається традиційне розмежування між виробником і споживачем. Певні елементи цієї ідеї вже окреслено раніше в науковій роботі Маклюена та Невітта (McLuhan, Nevitt, 1972), а в подальшому розвинуто в книзі Тепскотта «*Цифрова економіка*» (Tapscott, 1996) і «*Маніфести шляху*» (Levine et al., 2000), де підкреслено трансформацію споживача на активного агента інноваційного процесу.

Прос'юмер – це компетентний споживач, який формулює вищі вимоги до продукту, активно взаємодіє з виробником та фактично впливає на стратегічні рішення щодо розроблення, модифікації або адаптації товарів і послуг. Такий

підхід дедалі частіше застосовують у сфері послуг, пов'язаних із дозвіллям, хобі, творчістю й побутовою самореалізацією.

Маркетингову логіку такого залучення докладно проаналізовано Шварцом у науковій розвідці «*Парадокс вибору: чому більше – це менше*» (Schwartz, 2004). Автор доводить, що надмірна пропозиція товарів викликає дезорієнтацію в споживача, змушуючи його шукати більш індивідуалізовані або самостійно сформовані рішення, чим, власне, і користуються моделі прос'юмпції.

Прикладом реалізації цієї стратегії може слугувати американська компанія *The Home Depot*, що працює у сфері будівництва, оздоблення та побутового облаштування. Із 2003 р. підприємство позиціонує себе як помічника активного користувача, впроваджуючи гасло *You Can Do It. We Can Help*, що підкреслює настанову на проактивну участь споживача у створенні бажаного результату (FloorDaily, n.d.).

Отже, прос'юмпція як форма відкритого співробітництва розширює горизонт можливостей інноваційної діяльності, а також трансформує саму природу економічних відносин між виробником і споживачем, відкриваючи нові моделі створення цінності в умовах VUCA-середовища.

Феномен прос'юмпції, або об'єднання проактивних споживачів, стає все більш помітним не тільки в економічному контексті, але й у політиці та міжнародних відносинах. Так, у дослідженні Weeks, Ardèvol-Abreu, Gil de Zúñiga (2017) аналізується вплив активних користувачів соціальних медіа, які вважають себе лідерами думок й активно намагаються змінити політичні погляди та поведінку інших. Проте вони не тільки споживачі інформації, але і її творці, що відповідає концепції прос'юмпції.

Політична прос'юмпція створює продукти, які безпосередньо впливають на життя самих прос'юмерів, забезпечуючи їм можливості для активної участі в управлінні та покращення якості життя. Громадяни, залучені до процесів прийняття рішень, можуть побачити реальні результати своєї діяльності. Законодавчі ініціативи й закони, які ініціюють самі громадяни, відповідають їхнім потребам та інтересам, даючи змогу безпосередньо впливати на законодавчий процес і бачити, як їхні зусилля змінюють правову базу країни на краще. Це ж стосується розробки за участі громадян політичних програм та стратегій. Завдяки партиципативному бюджетуванню, громадяни мають можливість визначити, куди повинні витрачатися бюджетні кошти, щоб розв'язати найбільш актуальні проблеми.

Прикладом платформи для партиципації є *FixMyStreet* – вебсайт і програма на основі карти, яка допомагає людям у Великій Британії інформувати місцеву владу про проблеми, котрі потребують негайного розв'язання, та бачити реальні дії влади. Це може бути ремонт доріг, відновлення освітлення, очищення вулиць або усунення інших проблем, які впливають на повсякденне життя (Keegan, 2008).

Підзвітність і прозорість, що забезпечуються за допомогою громадянського моніторингу й журналістики, підвищують рівень довіри до

влади. Громадяни, які беруть участь у розслідуваннях та моніторингу діяльності уряду, сприяють виявленню й запобіганню корупції, зловживань і неефективності. Платформи колаборативної журналістики, наприклад *ProPublica*, дають змогу громадянам стежити за тим, як витрачаються державні кошти, і виявляти проблеми в управлінні, що забезпечує більш прозору й відповідальну роботу уряду відповідно до інтересів громадян (The Bridgespan Group, 2013).

Соціальні та культурні ініціативи, що реалізуються завдяки прос'юмпції, збагачують суспільне життя й підвищують рівень соціальної згуртованості, сприяють взаєморозумінню та співпраці між різними соціальними групами.

Спільні наукові дослідження

Однією з ефективних форм організації масового співробітництва в добу цифрової трансформації є спільні наукові дослідження (*collaborative science*), які передбачають об'єднання зусиль наукових установ, компаній або окремих дослідників задля досягнення спільної мети. Така модель особливо актуальна для галузей із високим рівнем наукоємності, зокрема біотехнологій і фармацевтики, де оперативне впровадження результатів та розширення репрезентативної бази досліджень є критичними чинниками успіху.

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології трансформують науку у відкритий, спільний процес, який, згідно з Тепскоттом і Вільямсом (Tapscott, Williams, 2010), характеризується такими рисами:

- швидке поширення технологій та практик, що довели свою ефективність;
- стимулювання технологічних гібридів і рекомбінацій;
- формування моделей наукової діяльності типу *just-in-time*, орієнтованих на оперативність;
- розвиток потужних механізмів обміну знаннями між наукою й бізнесом;
- поява горизонтальних і розподілених моделей дослідження, які передбачають відкритість знань, інфраструктур та мереж.

Прискорення наукового циклу зумовило потребу в нових формах наукової комунікації. Обмеження традиційної системи публікацій, зокрема її тривалість, сприяли поширенню електронних наукових журналів, репозитаріїв і блогів, де обмін даними й ідеями відбувається в реальному часі. Ці практики забезпечують оперативне виявлення помилок, синтез нових гіпотез і підвищення наукової валідності результатів за допомогою багаторазового публічного рецензування.

Розвиток інструментів web 2.0 став підґрунтям для формування нового підходу – науки 2.0 (*Science 2.0*), концептуально осмисленого в статті Уолдропа в журналі *Scientific American* (Waldrop, 2008). Яскравим прикладом реалізації цього підходу є проєкт *OpenWetWare* (https://openwetware.org/), створений у Массачусетському технологічному інституті для відкритого обміну методиками, даними й експертними оцінками в галузі біології.

До наймасштабніших прикладів реалізації принципів спільної науки належать:

– проєкт «*Геном людини*» (*Human Genome Project*) – міжнародна ініціатива з розшифрування повної послідовності людського геному;
– «*Слоунівський цифровий огляд неба*» (*Sloan Digital Sky Survey*) – один із найвідоміших астрономічних проєктів, що передбачає відкритий доступ до великомасштабних даних про космос;
– «*Великий адронний колайдер*» (*Large Hadron Collider*) – фізичний експеримент світового масштабу, дані якого аналізуються децентралізовано міжнародною спільнотою фізиків.

Підсумовуючи, зазначимо, що спільні наукові дослідження оптимізують витрати та прискорюють інноваційний цикл, а також формують нову парадигму продукування знання – відкриту, динамічну, адаптивну до умов VUCA-середовища.

У сферах політики й міжнародних відносин спільні наукові дослідження також можуть відігравати значну роль, аналогічно до їх застосування в біотехнологіях чи фармацевтиці. Тут ідеться про трансформацію процесів прийняття рішень і міжнародної співпраці, що ґрунтується на науково обґрунтованих даних і результатах. Завдяки сучасним комунікаційним технологіям, політична наука й міжнародні відносини стають більш відкритими до колаборації та спільної роботи, що означає швидке поширення нових підходів і стандартів у політичному аналізі й міжнародній співпраці. Наприклад, платформи для обміну даними та інформацією між урядами, міжнародними організаціями й науковцями дадуть змогу оперативно застосовувати нові методи у сфері управління кризами, протидії змінам клімату або контролю за дотриманням прав людини.

Моделі «точно в строк» у політиці застосовні до адаптивного управління та реагування на кризи, де швидкість прийняття рішень має вирішальне значення для швидшого й ефективнішого реагування на глобальні виклики.

Поширення горизонтальних і розподілених моделей досліджень також важливе для міжнародних відносин. Спільні дослідницькі проєкти, як-от ті, що стосуються глобального розвитку або боротьби з епідеміями, можуть бути реалізовані через відкриті мережі співпраці між країнами, міжнародними організаціями й науковими установами, сприяючи залученню більшої кількості учасників, розширюючи доступ до даних і підвищуючи рівень інноваційності рішень.

Спільні наукові дослідження в контексті політики й міжнародних відносин набувають усе більшого значення, оскільки дають змогу об’єднувати зусилля науковців, урядів та міжнародних організацій для вирішення глобальних викликів. Один із прикладів – згаданий вище «*Глобальний проєкт із розшифровки геному людини*», який змінив підходи в біотехнологіях і медицині й уплинув на політику охорони здоров’я у світі. Його результати мали значний уплив на глобальну сферу охорони здоров’я та політику в галузі біотехнологій. Проєкт об’єднав дослідників із багатьох країн, що дало змогу створити нові стандарти в галузі генетики й біоетики.

Інший приклад – *Міжурядова панель зі зміни клімату* (IPCC, https://www.ipcc.ch/) – яка об'єднує дослідників із різних країн для аналізу даних про зміну клімату. Їхні звіти стали основою для розробки міжнародних кліматичних угод, таких як Паризька угода, і значно вплинули на формування політики низки країн у напрямі скорочення викидів парникових газів.

Проєкт *COVAX* є ще одним доказом ефективності спільних наукових зусиль у розв'язанні глобальних проблем. Ця ініціатива, спрямована на забезпечення справедливого доступу до вакцин проти COVID-19, стала прикладом того, як наука, політика та міжнародні відносини можуть об'єднуватися для захисту здоров'я. Проєкт став елементом глобальної стратегії боротьби з пандемією, забезпечуючи політично узгоджений механізм розподілу вакцин, який ураховує потреби країн із низьким і середнім рівнями доходу.

Отже, спільні наукові дослідження в політиці та міжнародних відносинах дають змогу об'єднувати зусилля для розв'язання глобальних проблем, сприяють розвитку наукової дипломатії та зміцненню міжнародної співпраці, забезпечуючи ефективніше управління глобальними викликами й підтримку стабільності у світі.

Платформи для участі: Civic Tech та суспільно-політична взаємодія

Іще однією з форм організації масового співробітництва в цифрову епоху є платформи для участі (*platforms for participation*) – інфраструктурні рішення, які залучають зовнішніх учасників до реалізації спільних бізнес-, соціальних або технологічних ініціатив. Такі платформи об'єднують ресурси, дані, інструменти й ідеї різних суб'єктів – користувачів, розробників, організацій – у межах відкритих цифрових середовищ.

Тепскотт і Вільямс (Tapscott, Williams, 2010) класифікують платформи для участі за функціональним призначенням, виділяючи такі основні типи:

- *платформи для взаємодопомоги й реагування на надзвичайні ситуації*. Класичним прикладом є волонтерський проєкт *KatrinaList*, створений для збирання й обробки інформації про постраждалих від урагану Катріна. Згодом він був трансформований у потужний сервіс пошуку людей *PeopleFinder*. Подібні функції реалізує також проєкт *FamilyLinks*, ініційований Міжнародним комітетом Червоного Хреста (Green, 2005);
- *платформи для вебпослуг і цифрових спільнот*. Прикладом є *BBC Backstage* – ініціатива корпорації BBC, спрямована на стимулювання інноваційної активності у сфері цифрового контенту. Платформа заохочує розробників створювати нові сервіси й продукти на базі відкритого API BBC, у тому числі застосунки для навігації телевізійними програмами, рейтингові сервіси та мобільні застосунки (BBC, 2011. Jan. 26).
- *платформи інтеграції даних.* У цю категорію входить, наприклад, проєкт *HousingMaps* (HousingMaps, n.d.), який об'єднує картографічну базу з інформацією про оренду й продаж нерухомості. Таке поєднання дає змогу візуалізувати комерційну активність у просторі та дає користувачам інструмент для прийняття рішень у режимі реального часу.

Завдяки гнучкості архітектури, відкритості до зовнішніх ініціатив і принципу взаємокорисної участі, платформи для участі стають основою інноваційних екосистем, де цінність створюється колективно. Вони забезпечують масштабованість рішень, прискорення зворотного зв'язку й мобілізацію широких спільнот, що є факторами успіху в умовах VUCA-середовища.

Платформи для участі в сучасних сферах політики та міжнародних відносин стали невід'ємним інструментом для забезпечення прозорості, підзвітності й активної участі громадян та організацій у глобальних процесах. Ці платформи, засновані на принципах відкритого співробітництва, дають змогу різним стейкхолдерам узаємодіяти, обмінюватись інформацією й спільно розв'язувати складні проблеми. У сфері міжнародних відносин платформи для участі використовуються для покращення координації між державами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством. Сайти, як-от згаданий вище *Family Links* Міжнародного комітету Червоного Хреста, дають можливість людям, розлученим через конфлікти чи стихійні лиха, знайти один одного. Це й гуманітарна місія, і важливий елемент у відновленні соціальних зв'язків та стабільності в постконфліктних регіонах.

У політичному контексті платформи для участі також сприяють розвитку електронного врядування. Онлайн-портали дають змогу безпосередньо взаємодіяти з урядовими структурами, подавати петиції, брати участь у громадських обговореннях і стежити за процесом прийняття рішень.

У міжнародних відносинах платформи для участі є інструментом для координації спільних ініціатив між різними країнами. Наприклад, проєкти, спрямовані на боротьбу зі зміною клімату, часто ґрунтуються на онлайн-платформах для обміну даними, передовим досвідом і координування дій для досягнення спільних цілей. Наприклад, платформа *Global Voices* дає змогу громадянам різних країн публікувати новини, статті та аналізи, висвітлюючи важливі міжнародні питання й проблеми, які часто залишаються поза увагою основних медіа.

У цьому контексті знову згадаємо *Avaaz* – глобальну платформу для проведення кампаній, яка об'єднує людей з усього світу для підтримки важливих соціальних, екологічних та політичних ініціатив, даючи змогу впливати на міжнародні політичні процеси шляхом підписання петицій, організації мітингів й інших форм активізму. Наприклад, у 2015 р. *Avaaz* ефективно мобілізувала громадськість, що сприяло укладенню Паризької кліматичної угоди під час COP21 (IICAT, 2012). Під час сирійської кризи платформа мобілізувала понад 2 млн дол. для гуманітарної допомоги біженцям, зокрема фінансуючи *Білі шоломи* – добровольчу рятувальну бригаду, яка допомагала сім'ям, що опинилися під обстрілами (Avaaz, 2017). *Avaaz* також організовує глобальні кампанії, як-от протести на захист тропічних лісів Амазонії, та активно бореться з дезінформацією: під час європейських виборів 2019 р., захищаючи демократичний виборчий процес,

виявлено й видалено значну кількість акаунтів, що поширювали фейкові новини, (Avaaz, 2019). Ці приклади демонструють можливості використання цифрових технологій і масового співробітництва для залучення громадян до розв'язання глобальних викликів, підсилюючи їхн роль у формуванні сталого й справедливого майбутнього.

Колективне виробництво: глобальні продукційні мережі

Концепція глобальних заводських цехів (global plant floors) передбачає організацію процесу виробництва, коли розробка окремих елементів продукту або самого готового виробу здійснюється незалежними учасниками чи безпосередньо споживачами. Ця модель ґрунтується на принципах відкритої взаємодії, децентралізації виробничих процесів та масової персоналізації продукту, де кожен учасник виступає водночас як розробник, виробник і користувач. Характерним прикладом є компанія *Ponoko*, яка надає цифрову платформу для конструювання, виготовлення й реалізації продуктів, залучаючи до співпраці будь-кого, хто має бажання включитись у процес створення фізичних об'єктів (Ponoko, n.d.).

Як підкреслюють Тепскотт і Вільямс, технології цифрового виробництва так само, як свого часу цифрова революція в інформаційній сфері, відкривають доступ до інструментів створення матеріальних об'єктів широкому колу користувачів. У перспективі це може призвести до трансформації самого підходу до виробництва й споживання, зосередивши засоби виготовлення продукції в руках родин, спільнот або незалежних творців. Наслідком такого зсуву стане формування нового типу економічної взаємодії, що поєднує масове виробництво з гнучкістю індивідуалізованого дизайну й персоналізованого виготовлення (Tapscott, Williams, 2010).

Автори наводять приклад китайської мотоциклетної індустрії, яка використовує принципи Глобального заводського цеху для створення ефективної та гнучкої мережі виробництва (Tapscott, Williams, 2007b). Китайські виробники мотоциклів організували систему, у якій близько 2000 невеликих компаній тісно співпрацюють у процесі розробки, виробництва й збуту продукції. На відміну від традиційних вертикально інтегрованих корпорацій, ці компанії діють як частини розподіленої виробничої мережі, де кожен учасник спеціалізується на конкретній частині виробничого процесу – від постачання деталей до кінцевого складання. Як відзначають дослідники, китайська індустрія є прикладом надзвичайно гнучкої й адаптивної моделі виробництва, де кожен з учасників мережі може швидко адаптуватися до змін попиту, модифікувати виробничі лінії або розробляти нові продукти.

У розглянутій вище моделі виробництва всі компанії взаємодіють між собою на горизонтальному рівні, без централізованого контролю або власника, що є класичним проявом мінливості (*Volatility*) й складності (*Complexity*) в VUCA-світі. Кожна компанія може співпрацювати з іншими залежно від умов ринку, що спричиняє формування складної мережі взаємодій. Мінливість ринку змушує компанії підтримувати високий рівень комунікації та співпраці, що дає їм змогу швидко адаптуватися до мінливих обставин. Мережа відкрита

для нових учасників, що стимулює конкуренцію та інновації. Наприклад, постачальники деталей можуть працювати з кількома виробниками, а нові компанії легко інтегруються в цю систему, якщо пропонують кращі продукти чи умови. Тобто формується середовище, де інформація та інновації вільно циркулюють між учасниками мережі, що є основою для досягнення конкурентних переваг в динамічних умовах VUCA-світу.

Ідею масового співробітництва застосовано в компанії *Boeing* під час розробки лайнера *Dreamliner* (787) (Alsever, 2008). Партнери, які виготовляють частини літака, не розглядаються як постачальники, а радше – як колеги.

Концепція *глобального заводського цеху* у сфері політики та міжнародних відносин відкриває нові можливості для створення спільних політичних ініціатив, міжнародних угод і глобальних стратегій. У цій моделі кожен учасник – держава, громадська організація чи експертна група – працює над окремою частиною проєкту, що, урешті, інтегрується в єдиний продукт. Це дає змогу досягати більшої ефективності та інклюзивності в управлінні глобальними проблемами, забезпечуючи різноманітніший і гнучкіший підхід до їх розв'язання.

Як приклад застосування принципів *Глобального заводського цеху* в міжнародних відносинах розглянемо процес розробки Паризької кліматичної угоди. Ця угода, підписана у 2015 р., є важливим міжнародним договором, що об'єднує зусилля країн у боротьбі зі змінами клімату. Процес її розробки був надзвичайно складним і включав участь багатьох різних зацікавлених сторін, кожна з яких працювала над окремими аспектами угоди (Hermawan, 2021). У цьому контексті про нову логіку міжнародної взаємодії й «підхід знизу вгору» йдеться у Фалькнера (Falkner, 2016). Кожна країна мала свої власні пріоритети та виклики, пов'язані з кліматичними змінами. Наприклад, розвинені країни, зокрема США й країни ЄС, зосереджувалися на скороченні викидів вуглецю та просуванні технологій відновлюваної енергії. Водночас країни, що розвиваються, передусім Індія й Бразилія, підкреслювали важливість фінансової підтримки для адаптації до кліматичних змін і впровадження екологічно чистих технологій. Маленькі острівні держави, які перебувають під загрозою підвищення рівня моря, виступали за більш жорсткі обмеження на глобальні викиди, щоб захистити свої території від затоплення. У процесі підготовки кожна з таких груп працювала над своєю частиною угоди, розробляючи конкретні положення та зобов'язання, які б відповідали їхнім потребам. Крім того, робили свій внесок також громадянські організації, наукові групи й представники приватного сектору, пропонуючи інноваційні рішення та підходи до реалізації кліматичних заходів, – експертні групи розробляли моделі фінансування, що враховують інтереси різних країн, а громадські організації виступали за збереження біорізноманіття й захист прав корінних народів.

Усі ці окремі частини згодом інтегровано в єдиний документ – Паризьку угоду. Кожен учасник мав можливість зробити свій внесок у формування угоди, що зробило її результатом глобального співробітництва. У підсумку, документ ураховує інтереси як розвинених країн, так і тих, що розвиваються,

забезпечуючи баланс між скороченням викидів і підтримкою стійкого розвитку, хоча на процес підготовки впливали амбіції, диференціації, а також «підводні» політичні течії (Rajamani 2016).

Застосування концепції *глобального заводського цеху* також сприяє розвитку міжнародних науково-дослідницьких проєктів та інших глобальних ініціатив. Наприклад, у сфері охорони здоров'я підхід до розробки вакцин може бути децентралізованим, де різні лабораторії працюють над окремими аспектами – від розробки рецептури до тестування й виробництва, що прискорює весь процес і дає змогу залучити експертизу з усього світу, забезпечуючи швидшу й ефективнішу розробку, що особливо актуально під час глобальних криз на кшталт пандемії COVID-19.

Отже, концепція *глобального заводського цеху* має значний потенціал для трансформації підходів до розв'язання глобальних проблем у політиці й міжнародних відносинах, де кожен учасник може зробити свій внесок у досягнення спільних цілей.

Цифрові спільноти знань: Wiki Workplaces і відкриті R&D

Це форма масового співробітництва, заснована на залученні вікіподібних інструментів для розробки або підвищення якості продукції. На сайті корпорації *IBM* описано концепцію *Innovation Jam*, яку компанія використовує для генерування інноваційних ідей за допомогою відкритої колаборативної комунікації серед своїх співробітників, клієнтів і партнерів. (Quitzau, 2020). Концепція з'явилася в *IBM* у 2001 р., коли компанія шукала нові способи залучити своїх працівників до процесу інновацій та ідейного обміну. Спочатку це було внутрішнє обговорення, організоване в рамках стратегічної сесії, де співробітники з різних підрозділів мали змогу обмінюватись ідеями щодо покращення продуктів і послуг компанії. У 2006 р. *IBM* значно розширила масштаби *Innovation Jam*, запросивши понад 150 000 співробітників, клієнтів, бізнес-партнерів і навіть членів родин узяти участь у 72-годинному онлайн-обговоренні. Це стало найбільшим у світі онлайн-брейнстормінгом, який генерував понад 46 000 ідей, частину з яких використано для розвитку нових продуктів і стратегій компанії.

Застосування технологій штучного інтелекту (*Project Debater* від *IBM*) дало змогу підвищити ефективність *Innovation Jam*. Штучний інтелект може аналізувати велику кількість даних, ідей і пропозицій, що надходять від учасників, визначати тенденції, виявляти приховані зв'язки між різними ідеями та пропонувати можливі напрями для наступного обговорення. У згаданій вище статті підкреслено, що модель *Innovation Jam* використовували під час пандемії COVID-19 для генерування нових стратегій і підходів до роботи в умовах невизначеності та швидких змін.

Фактично *Innovation Jam* – це відкрита платформа для обговорення ідей і розробки інновацій, заснована на принципах колаборативності й масового співробітництва, даючи змогу уникати обмежень традиційної ієрархічної структури та сприяючи відкритості в спілкуванні й обміні ідеями. В умовах VUCA-світу така форма колаборативної комунікації є особливо цінною. Вона

дає змогу компаніям адаптуватися до нових викликів, генеруючи широкий спектр ідей і рішень, що враховують різні погляди та досвід учасників: в умовах мінливості *Innovation Jam* забезпечує гнучкість у пошуку розв'язань, даючи змогу швидко реагувати на зміни в зовнішньому середовищі; в аспекті невизначеності – допомагає зібрати різні думки та прогнози, що уможливлює краще розуміння можливих сценаріїв розвитку подій і прийняття обґрунтованих рішень; за умов складності великих організацій та ринкових систем *Innovation Jam* дає змогу узгодити інтереси різних учасників, зокрема клієнтів і партнерів, що забезпечує інтегроване розуміння проблеми й полегшує пошук спільних рішень; також ця модель сприяє мінімізації неоднозначності; коли можливі кілька правильних підходів або інтерпретацій, вона допомагає зібрати та структурувати різні варіанти, щоб краще оцінити їх переваги й недоліки.

У політиці та сфері міжнародних відносинах концепція *вікіробочих місць* також відкриває нові можливості для співпраці й колективного розв'язання складних проблем, даючи змогу залучати до спільної роботи над політичними рішеннями, міжнародними угодами чи глобальними стратегіями широку авдиторію, уключаючи уряди, міжнародні організації, громадянське суспільство та індивідуальних експертів.

Наприклад, під час створення міжнародних угод, таких як розглянута вище Паризька кліматична угода, можна було б застосовувати вікіподібних платформ для інтерактивного обговорення й редагування документів. Інший можливий приклад – це ініціативи з розробки та впровадження політичних рішень на рівні міжнародних організацій.

Один з успішних прикладів застосування концепції в*ікіробочих місць* у сфері політики можна простежити в ініціативах Європейського Союзу щодо розробки нових законодавчих пропозицій. Наприклад, Європейська комісія періодично організовує публічні консультації, де всі зацікавлені сторони можуть подавати свої пропозиції та коментарі щодо майбутніх законодавчих ініціатив. Цей процес схожий на вікіплатформу, де кожен може зробити свій внесок, а результати обговорень відображаються у фінальних документах. Ще один приклад – це онлайн-платформи для громадянського обговорення в контексті ООН, зокрема *MyWorld 2030* (My World 2030, n.d.), де громадяни з усього світу можуть обговорювати питання сталого розвитку й формувати пропозиції для включення до програмних документів ООН. Ці платформи діють за принципом вікі, де кожен учасник може внести свої пропозиції або коментарі, які стають частиною загального обговорення.

Узагальнення: трансформація організаційної взаємодії

В організації відкритого співробітництва важливі руйнування корпоративних бар'єрів і ділова комунікація між представниками внутрішнього й зовнішнього середовищ корпорації. Відкрите співробітництво передбачає розширення чи навіть розмивання меж організації в традиційному розумінні, яка дедалі частіше використовує для досягнення цілей зовнішні знання та ресурси, а не покладається лише на внутрішні, закриті й ієрархічні, моделі.

Поширення форм відкритого співробітництва, таких як ідеаґора, прос'юмпція, платформи для участі, спільні наукові дослідження, глобальний заводський цех та вікіробочі місця, значно трансформує взаємодію між людьми, що, своєю чергою, посилює феномен VUCA. По-перше, це нестабільність – масове співробітництво, зокрема ідеаґора, які сприяють швидкому обміну ідеями й ініціативами, що прискорює політичні та соціальні зміни. Так формується середовище, де зміни відбуваються швидше, ніж раніше, і часто в непередбачуваному напрямі. Завдяки платформам для участі та прос'юмпції, групи громадян швидко об'єднуються для просування своїх інтересів, що може раптово змінювати політичний ландшафт. Це робить політичну ситуацію більш мінливою й непередбачуваною.

По-друге, невизначеність: у світі, де відкриті форми співробітництва стають нормою, традиційні ролі та структури влади розмиваються, що призводить до невизначеності щодо того, хто контролює процеси прийняття рішень і як ці рішення реалізовуватимуться. Це також непередбачуваність наслідків – відкриті форми співробітництва залучають значну кількість учасників із різними інтересами та поглядами, що ускладнює прогнозування результатів співпраці й можливих наслідків прийнятих рішень.

По-третє, складність: зростання значення спільних наукових досліджень і платформ для участі призводить до створення мережевих структур, де взаємодіють численні учасники з різними інтересами, цілями та ресурсами, що, у результаті, спричиняє створення складних форм організації, де зміни в одному компоненті можуть мати непередбачувані наслідки для всієї системи. Виникає глобальна взаємозалежність: у світі глобальних продукційних мереж та інших відкритих форм співробітництва рішення, прийняті в одній частині світу, зазвичай значно впливають на інші регіони. Це посилює складність управління глобальними проблемами.

По-четверте, це неоднозначність. У контексті відкритого співробітництва, особливо ідеаґори, одне й те саме питання може мати численні інтерпретації та підходи до розв'язання, що формує середовище, де важко визначити єдиний правильний шлях. Кількість інформації суттєво зростає, що ускладнює процес відокремлення релевантних даних від шуму, і прийняття обґрунтованих рішень, підвищуючи рівень неоднозначності.

У неодноразово вже згаданій нами праці, Тепскотт та Вільямс стверджують, що масове співробітництво, зокрема у вигляді платформ для участі, істотно змінює не тільки бізнес, але й соціальні та політичні структури, сприяючи прискоренню змін і створюючи нові можливості для інновацій та суспільного розвитку. Науковці підкреслюють, що завдяки цим процесам зміни відбуваються швидше й у непередбачуваних напрямах, що безпосередньо впливає на політичні та соціальні процеси (Tapscott, Williams, 2010). Вілкінсон, Майєр і Рінґлер розглядають великомасштабні інноваційні процеси в Європі, які стали можливими завдяки відкритому співробітництву різних зацікавлених сторін. Ці процеси прискорюють соціальні та політичні зміни, роблячи суспільства адаптивнішими й готовими до нових викликів, що формує

динамічне середовище, у якому зміни відбуваються швидше, але менш передбачувано (Wilkinson Mayer, Ringler, 2014).

Отже, розповсюдження відкритих форм співробітництва посилює VUCA-характеристики сучасного світу, створюючи середовище, де зміни відбуваються швидше, є менш передбачуваними, більш складними та неоднозначними. Цей VUCA-світ потребує нових підходів до управління, прийняття рішень і співпраці, у тому числі на міжнародному рівні. Традиційні методи управління, орієнтовані на стабільність і прогнозованість, утрачають ефективність в умовах, де швидкі зміни та складні взаємозв'язки стають нормою.

3.3. Пов'язані теорії й концепції в контексті VUCA

У цьому підрозділі ми розглядаємо концепції, які дають змогу глибше зрозуміти механізми масової взаємодії в умовах VUCA-середовища. Серед таких концепцій, що розкривають узаємодію людей у суспільстві, існує декілька теорій і моделей, схожих за своєю суттю. Опишемо декілька, що мають аналогії з масовим співробітництвом і пояснюють різні аспекти людської взаємодії.

Насамперед зупинимося на такій принциповій ознаці відкритого співробітництва, як, власне, співробітництво (колаборація, *Collaboration*). Цей термін використовувався в наукових дисциплінах для опису різних типів узаємодії. Однак, як зазначають Бедвелл та ін., досі відсутня ясність щодо відмінностей і спільного між концепціями співпраці й іншими взаємодіями, що призводить до концептуальної плутанини, яка впливає на практику та дослідження в галузі управління людськими ресурсами. Науковці зазначають, що «попередні спроби розробки теорії ще не мали комплексного міждисциплінарного підходу. Це призвело до нездатності інтегрувати ключові теми різних дисциплін у загальний погляд на співпрацю» (Bedwell et al., 2012, *p. 128*), пропонуючи мультидисциплінарну концептуалізацію співпраці й обговорюючи наслідки цієї інтегративної теорії для управління людськими ресурсами та розробки стратегії. Узагальнюючи, визначимо співпрацю як процес, у якому люди діють разом, щоб досягти спільної мети, що передбачає тісну взаємодію, координацію зусиль і розподіл завдань. Співпраця потребує від учасників узаєморозуміння та спільного підходу до розв'язання проблем.

Розвиваючи концепцію масового співробітництва, Кресс й ін. говорять про коеволюцію когнітивних і соціальних систем (*Coevolution of Cognitive and Social Systems*). Ця модель описує взаємодію індивідів та мас людей на онлайн-платформах, коли обидві сторони взаємно впливають одна на одну. Індивіди формують характеристики маси користувачів, але й маси також діють на поведінку окремих користувачів. Ця взаємодія розглядається як динамічний процес, у якому системи самоорганізуються (Cress et al., 2016).

Інша концепція взаємної співпраці (*Mutualistic Collaboration*) розглядає взаємодію, у якій актори отримують вигоду одночасно, координуючи власні дії для досягнення спільної користі. Говорячи про людське суспільство взагалі та про його природу, науковці припускають, що унікальні для людського виду форми співпраці, а також їх унікальні форми пізнання, спілкування й соціального життя походять від мутуалістичної співпраці (Tomasello et al., 2012). Подібну концепцію розвивають де Фрайтас й ін., розмірковуючи, що люди надзвичайно схильні до співпраці, та ця співпраця буває двох видів – альтруїстична й мутуалістична, коли актори приносять користь собі та іншим одночасно, а однією з основних форм мутуалізму є координація, за якої учасники погоджують свій вибір для взаємної вигоди. Автори називають це спроможністю передбачати дії інших учасників на основі спільного розуміння мети й намірів (*Coordination and Strategic Mentalizing)*. Ця концепція підкреслює значення спільних знань для успішної координації дій і включає формальні (такі як стандарти й поділ праці), а також неформальні приклади (дружба та ієрархії влади) (De Freitas et al., 2019).

Феномен узаємовигідної співпраці вивчається в контексті різних сфер. Наприклад, концепція колаборативного навчання (*Collaborative Learning*) сконцентрована на спільних зусиллях для розв'язання спільних проблем і досягнення загальних цілей, що відрізняється від кооперації, координації та колективної діяльності тим, що потребує створення спільного простору проблеми, яку учасники мають розв'язати разом (Baker 2015). Відкрита інновація (*Open Innovation*) стосується залучення зовнішніх ідей і ресурсів для створення інноваційних продуктів і послуг. Серед прикладів – співпраця між університетами, промисловими компаніями та іншими зацікавленими сторонами (Beck et al., 2020). Концепція відкритого урядового співробітництва (*Open Government Collaboration*) уключає залучення громадян до процесів прийняття рішень і співпраці з державними установами за допомогою використання платформ краудсорсингу та спільного вироблення політик (Lucke, Grosse 2014). Дослідження мереж знань (*Knowledge Networks*) зосереджуються на процесах формування й функціонування колабораційних мереж, застосовуючи семантичну обробку відкритих джерел знань для аналізу та виявлення популярних тем й інтересів у наукових співтовариствах (Piedra et al., 2017).

Ці концепції та теорії підкреслюють важливість відкритості, співпраці та взаємодії в сучасному суспільстві, пропонуючи нові можливості для колективного навчання, інновацій і розв'язання соціальних та наукових проблем шляхом ефективного використання мережевих комунікацій і цифрових технологій.

У значній частині досліджень порушуються питання розвитку інтелектуальних ресурсів завдяки співпраці в мережі. Відома концепція суспільства мережевого інтелекту (*Networked Intelligence Society*) є частиною ширшої теорії мережевого суспільства, вперше детально розглянута Кастельсом, котрий описав мережеве суспільство як соціальну структуру, характерну для інформаційної епохи, де основні форми соціальної організації

побудовані на базі мереж, підтриманих новітніми інформаційно-комунікаційними технологіями (Castells, 2000).

Визначальною характеристикою мережевого суспільства є використання мереж для організації виробничих і споживчих відносин, влади й досвіду. Мережі забезпечують основу для гнучкої децентралізації та водночас ефективного прийняття рішень. У концепції колективного інтелекту підкреслюється, що взаємодія багатьох незалежних агентів приводить до створення нових знань і рішень, які в сумі перевищують можливості окремих учасників унаслідок обміну інформацією та спільному розв'язанню проблем на основі мережевих платформ (Fontana et al., 2009). З'явилася навіть ідея глобального мозку, пов'язана з інтеграцією розподіленого інтелекту в економічну систему, де пропозиції та запити узгоджуються без посередництва грошей, що дає змогу ефективніше координувати дії всіх учасників (Heylighen, 2017).

Звісно, ми вибрали лише декілька прикладів, адже тільки за ключовими словами *Mass Collaboration* у пошуковій системі *Google Scholar* станом на середину 2024 р. знайдено понад 5390 наукових публікацій.

Окремо зупинимося на тих, що досліджують це питання у практичному контексті, наприклад у зв'язку з реалізацією такої концепції, як CAPS (*Collective Awareness Platforms for Sustainability and Social Innovation*). У Європейському Союзі ініціатива CAPS спрямована на створення платформ, що сприяють колективній обізнаності й інноваціям, залучаючи до спільної роботи над соціально значущими проєктами широке коло учасників. Ці платформи використовують для підтримки співпраці між громадянами, дослідниками, підприємцями та урядами сучасні інформаційно-комунікаційні технології.

CAPS спрямовано на розв'язання різних соціальних й екологічних проблем за допомогою платформ відкритого співробітництва. Головне розв'язання – застосування цифрових платформ для інформування та залучення громадян до обговорення важливих питань; створення умов для спільної роботи над інноваційними рішеннями, які можуть мати значний соціальний уплив; підтримка проєктів, що сприяють сталому розвитку, уключаючи захист довкілля й підвищення якості життя громадян. Каппас та ін. виконали систематичний огляд на тему CAPS, зосереджений на аналізі публікацій про колективні платформи обізнаності і їх уплив на різні аспекти суспільства (Kappas et al., 2019). Пассані та ін. описують концепцію CAPS і пропонують огляд проєктів, що підтримують соціальні інновації шляхом використання цифрових технологій. Науковцями розглянуто вплив CAPS на соціальні, економічні, політичні й екологічні аспекти (Passani et al., 2016). Книга Сацю та ін. містить статті з двох CAPS-воркшопів стосовно фінансової колективної обізнаності й екологічного моніторингу (Satsiou et al., 2016). Відомо також достатньо інших публікацій, у яких розкрито різні аспекти цієї проблематики, але детальніше на темі колаборації в контексті діяльності Європейського Союзу ми зупинимось у четвертій частині цього видання.

Існує низка концепцій, у яких досліджено взаємодію людей у суспільстві та які мають аналогії з масовим співробітництвом. Підкреслено значення спільних зусиль, координації та взаємного впливу для досягнення спільних цілей, підвищення ефективності й покращення соціальної взаємодії. По суті, масове співробітництво, що виникло на основі мережевої комунікації, стало невід'ємною частиною сучасного суспільства, сприяючи виконанню складних завдань і створенню інноваційних продуктів, відіграючи важливу роль у розвитку соціальної структури й покращенні якості життя.

3.4. Мотивація участі в колаборативних проєктах

За умов VUCA-середовища, позначеного посиленою невизначеністю та фрагментацією, ідентифікація мотиваційних детермінант учасників колективних ініціатив критична для підтримання їх ефективності й стійкості. Мотивація є центральною змінною, що зумовлює залучення до процесів масової співпраці. У цьому підрозділі проаналізовано персональні, соціальні та психологічні чинники, які визначають готовність індивідів долучатися до колаборативних проєктів у турбулентних умовах VUCA.

Однією з визначальних ознак масового співробітництва є подвійна мотивація його учасників, котра полягає як у прагненні споживати ресурси з мережі, так і в готовності надавати власні ресурси для спільного використання. В умовах протестної активності таким ресурсом, зазвичай, є інформація, важлива для координації дій і формування спільного бачення проблеми, що об'єднує учасників руху.

Під час революційних подій Арабської весни таким ресурсом стали відеозаписи на платформі *YouTube*, які активно поширювались учасниками мереж. В Україні під час подій Майдану головну роль відігравали прямі трансляції стрімерів за допомогою платформи *UStream*, що оперативно репостилися в соціальних мережах. У випадку протестів у Білорусі 2020 р. головним комунікаційним інструментом стали повідомлення, фотографії та відео, які тисячі учасників передавали адміністраторам каналів у месенджері *Telegram* (зокрема *NEXTA*), звідки вони миттєво потрапляли до стрічок мільйонів підписників. Отже, учасники масової взаємодії були активними її продуцентами, а не лише споживачами інформації, що забезпечувало горизонтальну структуру комунікації та високий рівень залучення. У всіх випадках спільною рисою було поєднання доступності цифрових технологій із внутрішньою мотивацією до участі в протесті через обмін критично важливою інформацією.

Питання мотивації до інформаційної взаємодії в цифрових середовищах розкрито в дослідженні Йоста й співавт., які доводять, що соціальні мережі сприяють поширенню інформації, необхідної для координації протестної діяльності, завдяки внутрішній мотивації користувачів (Jost et al., 2018). У таких випадках обмін охоплює як практичні відомості – про місце й час зібрання, маршрути руху, присутність поліції, випадки насильства або надання

правової допомоги, – так і емоційний чи мотиваційний контент, який посилює солідарність учасників протесту або протиставляє їх опонентам, що свідчить про формування нової моделі соціальної взаємодії, у якій інформаційні потоки є водночас інструментом дії та джерелом мотивації.

Вигода й мотивація учасників масового співробітництва для розв'язання соціальних, політичних і міжнародних проблем має свої особливості. Мотивація охоплює широкий спектр факторів, серед яких – суспільна користь, особисте задоволення, економічні вигоди, соціальна ідентичність та обмін досвідом. Рушії залучення до таких ініціатив можуть варіюватися від особистих вигод до альтруїстичних цілей: учасники беруть участь у масовій співпраці у зв'язку з бажанням зробити внесок у суспільну користь і отримати особисте задоволення від участі. Хамарі та ін. відзначають, що участь у колаборативних проєктах детермінується усвідомленням соціальної відповідальності, а також задоволенням від самого процесу співпраці (Hamari, Sjöklint, Ukkonen, 2016).

Масове співробітництво є ефективним підходом до розв'язання складних соціальних й екологічних проблем, що потребують колективних зусиль і співпраці різних стейкхолдерів. Наприклад, колаборативне управління екологічними проблемами сприяє досягненню стійких рішень шляхом спільного обговорення та узгодження дій (Bodin, 2017).

Соціальна ідентичність і почуття приналежності до глобальної спільноти можуть мотивувати людей до участі в міжнародних колаборацiях, сприяючи формуванню глобальної соціальної ідентичності й кооперації, що перевищує місцеві інтереси. Глобальна соціальна ідентичність може мотивувати людей до співпраці навіть тоді, коли це не приносить негайної особистої вигоди (Buchan et al., 2011). Глобальна співпраця сприяє міжкультурному обміну та взаєморозумінню між представниками різних націй і культур, що дає змогу нівелювати стереотипи й упередження, а також сприяє розвитку толерантності та взаємоповаги. Учасники масового співробітництва навчаються один в одного, розширюючи свої горизонти й знаходячи нові підходи до розв'язання спільних проблем.

Сферою, де відкрита колаборація проявляється досить яскраво, є масові протести й революції, що привертають велику кількість учасників, кожен з яких має власні причини та мотиви для участі, адже участь у протестах значною мірою мотивується сильним почуттям соціальної ідентичності й приналежності до певної групи. Це підсилює бажання бути частиною колективної дії, спрямованої на досягнення спільних цілей. Дослідження свідчать, що групова ідентичність і колективний гнів – важливі фактори мотивації до участі в протестах (van Stekelenburg, Klandermans, van Dijk, 2011).

Участь у масових протестах та революціях приносить учасникам певні вигоди, які можна розділити на особисті, соціальні, політичні й психологічні. Учасники можуть відчути, що їхні дії мають значення та вони роблять внесок у важливу справу, що сприяє їхньому особистому самовираженню й реалізації.

Участь у масових рухах підвищує самооцінку та впевненість у собі, оскільки люди відчувають, що їхні голоси й дії мають значення. Протести дають можливість зустрічатися з однодумцями, установлювати нові та розширювати наявні соціальні контакти: участь у колективних діях сприяє розвитку почуття солідарності й підтримки між учасниками, що є важливим джерелом моральної та емоційної підтримки. Люди «хочуть бути часткою чогось емоційно потужного» (Померанцев, 2024, *с. 80*).

Успішні протести здатні приводити до змін у політичних рішеннях, законодавстві чи урядовій політиці, що безпосередньо вигідно учасникам, які прагнуть таких змін. Також протести посилюють політичну вагу й голос групи, до якої належать учасники, що дає їм змогу ефективніше впливати на майбутні політичні процеси.

Серед психологічних бенефітів – зменшення почуття безсилля та апатії: участь у протестах дає відчуття контролю й активної ролі в розв'язанні проблем. Іншим ефектом є колективний катарсис – протести стають способом випуску накопичених негативних емоцій і стресу, особливо коли учасники поділяють загальні переживання й турботи. Крім того, участь у протестах часто пов'язана з організаційними, комунікаційними та лідерськими завданнями, що сприяє розвитку нових навичок і знань. Протести сприяють обміну інформацією та підвищенню обізнаності про соціальні, політичні й економічні проблеми. Участь у протестах приводить до зростання рівня соціальної підтримки та зміцнення зв'язків між учасниками, що має довготривалий позитивний ефект на їхнє соціальне благополуччя (Walgrave, Wouters, 2022). Крім того, вона уможливлює психологічне задоволення від відчуття причетності до колективних дій і від досягнення спільних цілей (van Stekelenburg, Klandermans, van Dijk, 2011).

Історичні приклади, такі як Революція гідності в Україні, демонструють, що масові протести можуть приводити до значних політичних змін, уключаючи відставку урядів, зміни в законодавстві й політичні реформи, що безпосередньо впливає на учасників протестів і їхнє майбутнє.

Мотиваційний профіль учасників колективних ініціатив відзначається високою диверсифікацією: кожен актор керується унікальною комбінацією цілей та інтересів. Різнорідність мотивацій, з одного боку, підсилює інноваційний потенціал мережі, а з іншого – ускладнює координацію, знижуючи ймовірність стійкого консенсусу. У VUCA-середовищі це генерує додаткову невизначеність і потребує інституційних та технологічних механізмів, спроможних інтегрувати гетерогенні мотивації в єдину рамку колективної дії.

Диверсифікованість мотивації учасників мас-колаборативних ініціатив може відчутно впливати на перебіг соціально-політичних процесів загалом, зокрема спричиняючи їх нестабільність і мінливість. Коли різні групи й індивіди переслідують власні цілі, це призводить до постійних змін у пріоритетах та напрямах руху соціально-політичних рухів, що ускладнює прогнозування майбутніх подій і результатів. Невизначеність, яка виникає у

зв'язку різноманітністю мотивацій, ускладнює прийняття рішень на всіх рівнях. Політичні лідери й організатори ініціатив стикаються з труднощами в координації дій, оскільки кожна група або індивід, природно, мають дещо відмінні власні очікування та вимоги, що провокує зволікання або навіть параліч в ухваленні важливих рішень.

Складність управління процесами зростає зі збільшенням кількості різних інтересів і мотивацій, а це ускладнює розробку й упровадження єдиних стратегій, що відповідають потребам усіх зацікавлених сторін. Як результат, соціально-політичні процеси ризикують стати менш ефективними та більш фрагментованими. Двозначність цілей і методів їх досягнення також може призводити до конфліктів та непорозумінь серед учасників процесу, що, своєю чергою, знижуватиме рівень довіри між різними групами й посилюватиме соціальну напругу.

Феномен диверсифікованості мотивацій у колаборативних ініціативах досліджено в контексті соціальної психології, організаційної поведінки та політичних наук. Кландерманс, Джаспер і МакАдам розкрили мотиви, котрі спонукають людей брати участь у соціальних рухах, у тому числі залучення та участь у колективних діях (Jasper, 2004; Klandermans, 1997; Klandermans, 2011; McAdam, 1988). Олсон у книзі "*The Logic of Collective Action…"*, розробляючи оригінальну теорію групової й організаційної поведінки, розглядає, як індивідуальні інтереси конфліктують із колективними цілями і як це впливає на ефективність колективних дій (Olson, 1971). Дослідження у сфері організаційної поведінки, як-от наукові роботи Hackman, Oldham (1976), фокусуються на впливі різних мотиваційних факторів на ефективність командної роботи. Дослідження у сфері політичної психології показують, як різні психологічні й мотиваційні фактори впливають на політичну участь та активізм. Наприклад, наукова розвідка Ельстера у сфері пояснення соціальної поведінки через раціональні та емоційні мотиви (Elster, 2015). А згаданий вище Джаспер досліджував, як емоції й особисті мотиви впливають на участь у протестах і соціальних рухах.

Безпосередньо в контексті VUCA феномен диверсифікованості мотивації розглядається переважно в аспекті менеджменту. Наприклад, дослідження, у якому аналізують роль так званих турбулентних середовищ (що виникають унаслідок дії різних мотивацій учасників колективної дії) у розвитку гібридних партнерств для регіональних інновацій, використовуючи модель VUCA для оцінки впливу на партнерства протягом їхнього життєвого циклу (Ungureanu, Bertolotti, Macrì, 2018). Показано, що спроби подолати VUCA-загрози можуть створювати нові турбулентності всередині самих партнерств.

3.5. Знання як продукт колаборативної взаємодії

Як зазначено в п 3.1, у сучасному суспільстві відкрите співробітництво значно впливає на такий фактор виробництва, як знання, де вони є головним ресурсом і джерелом конкурентних переваг. Розглянемо кілька основних аспектів такого впливу.

Вплив масового співробітництва на знання як фактор виробництва

По-перше, це демократизація знань і їх доступність: відкрите співробітництво сприяє вільному обміну інформацією між учасниками, що дає змогу знанням поширюватися швидше й охоплювати більшу авдиторію. Це стосується як внутрішньоорганізаційного обміну знаннями, так і глобального виміру, де різні організації, компанії та навіть держави можуть співпрацювати для спільного розв'язання проблем. Завдяки відкритим платформам для співпраці, знання стають доступнішими для тих, хто раніше мав обмежений доступ до них через географічні, фінансові або організаційні бар'єри. Це сприяє більш рівномірному розподілу інтелектуальних ресурсів і покращує можливості для інновацій.

По-друге, покращення управління знаннями: відкрите співробітництво створює умови для ефективнішого управління знаннями в організаціях. Знання більше не замикаються у вузьких колах експертів чи відділів, а відбувається активний обмін між усіма зацікавленими, що підвищує загальний рівень компетенції організації. У динамічному середовищі відкритого співробітництва знання постійно оновлюються, адже інформація швидко надходить із різних джерел, що дає змогу організаціям оперативно реагувати на зміни в технологіях, ринку або регуляторних вимогах.

Третій аспект – це мультиплікативний ефект знань: знання, здобуті за допомогою відкритого співробітництва, мультиплікативно впливають на інші фактори виробництва – людські й матеріальні ресурси та капітал. Наприклад, працівники, які беруть участь у відкритих навчальних програмах або проєктах, підвищують свою кваліфікацію й ефективніше використовують наявні ресурси, що веде до загального підвищення продуктивності. Крім того, відкрите співробітництво сприяє виникненню інновацій і нових технологій, які значно покращують ефективність виробничих процесів. Ці знання підвищують ефективність використання наявних ресурсів і сприяють формуванню нових ринків та можливостей для економічного зростання.

По-четверте, це колективне використання знань: однією з основних переваг відкритого співробітництва є можливість спільного розроблення рішень й інновацій на основі знань, які походять від різних учасників, що дає змогу створювати продукти й послуги, котрі враховують різні перспективи та є більш адаптованими до ринку. Нарешті, оскільки знання в умовах відкритого співробітництва розподіляються між великою кількістю учасників, то знижуються індивідуальні витрати на їх отримання й використання. Це особливо важливо для малих і середніх підприємств, які можуть скористатися

результатами співпраці без необхідності вкладати значні ресурси в дослідження та розробку.

П'ятим аспектом є отримання конкурентних переваг: в організаціях, які ефективно використовують відкриті форми співробітництва для управління знаннями, формується стійка конкурентна перевага, оскільки такі організації швидше адаптуються до змін, упроваджуючи інновації й застосовуючи колективні знання для досягнення власних цілей. Завдяки ефективному управлінню знаннями в межах відкритого співробітництва, організації досягають кращих результатів під час використання тих самих або навіть менших ресурсів, що забезпечує економічний ефект і конкурентоспроможність на ринку.

Наші припущення підтверджують автори низки публікацій. Кім та Парк на матеріалах із Республіки Корея досліджують, як співробітництво у сфері досліджень і розробок діє на інноваційну продуктивність організацій. Науковці підкреслюють, що відкриті форми співробітництва сприяють ефективнішому використанню знань та підвищують інноваційний потенціал організацій. Зазначене дослідження демонструє, що знання, здобуті шляхом колаборації, мають мультиплікативний ефект, підвищуючи ефективність інших виробничих ресурсів (Kim, Park 2008). Бек і Лі аналізують, як відкрите співробітництво сприяє розповсюдженню знань серед учасників із різних культурних і національних контекстів. Застосовуючи приклади проєктів із відкритим кодом, науковці показують, що, завдяки відкритим платформам, знання швидко поширюються між різними учасниками, стимулюючи інновації та покращуючи управління (Baek, Lee 2018). Це підкреслює важливість відкритого співробітництва для оптимізації процесів обміну знаннями. Дю Шатеньє й ін. розглядають виклики, із якими стикаються організації під час колективного створення знань у межах відкритих інноваційних команд. Науковці зазначають, що різноманітність учасників може як сприяти інноваціям, так і спричиняти труднощі в управлінні знаннями. Однак, коли ці виклики успішно подолані, відкриті форми співробітництва значно підвищують ефективність виробництва знань та сприяють інноваційній діяльності (Du Chatenier et al. 2009).

Знання як ресурс організації

У сучасній економіці знання розглядають як самостійний і високовартісний ресурс, спроможний генерувати мультиплікативний ефект щодо інших факторів виробництва. Їх наявність та ефективне управління ними істотно впливають на рівень продуктивності й раціональність використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів. Зокрема, працівники, які володіють відповідними знаннями й професійним досвідом, спроможні оптимізувати використання ресурсів відповідно до меж своєї компетентності. Отож, важливу роль у формуванні конкурентних переваг організацій відіграють механізми поширення знань, їх трансформації та практичного застосування в межах організаційної системи.

На відміну від капіталу, природних, технічних або людських ресурсів, знання як основа інтелектуального капіталу мають низку унікальних властивостей, що зумовлені інформаційною природою цього ресурсу:

- цінність знань визначається не їх доступністю, а релевантністю до розв'язання конкретної проблеми;
- на відміну від матеріальних ресурсів, вартість знань не зменшується внаслідок тривалого використання, однак знижується під час появи більш ефективних знань, що задовольняють потреби на вищому рівні;
- взаємодія та комбінування різних знань можуть приводити до формування нових ціннісних ресурсів для організації;
- зберігання знань, зазвичай, не потребує значних витрат, а ефективність їх використання, аналогічно до людських ресурсів, залежить насамперед від мотивації суб'єктів знання;
- для знаннєвомістких товарів і послуг характерне зосередження основних витрат на початковій фазі життєвого циклу продукту, що визначає особливості їх калькуляції;
- облік потоків знань в організації проблематичний, оскільки не існує прямої економічної відповідності між обсягами знань, які залучаються, та результатами їх застосування.

Отже, знання набувають ознак стратегічного активу, застосування якого потребує розробки спеціалізованих підходів до їх ідентифікації, збереження, поширення й інтеграції у виробничі та управлінські процеси.

Для підтвердження цих висновків про специфічні характеристики знань, що відрізняють їх від інших ресурсів, наведемо кілька прикладів (відповідно до черговості наведеного вище переліку). Так, компанія *Google*, щоб надавати релевантні результати пошуку, використовує алгоритми, засновані на знаннях про поведінку користувачів. Цінність цих знань полягає не в їх загальній доступності, а в спроможності швидко й ефективно розв'язувати конкретні проблеми користувачів, такі як знаходження інформації в інтернеті. Саме здатність алгоритму задовольняти запити користувачів визначає його цінність.

У сфері програмного забезпечення технологічні стартапи, такі як *Dropbox* або *Slack*, свого часу швидко втратили частину своєї цінності у зв'язку з появою нових, удосконалених технологій і сервісів, що краще задовольняють потреби користувачів. Цінність їхніх знань та інноваційних рішень знижувалася в міру появи на ринку нових розв'язань, таких як *Google Drive* або *Microsoft Teams*.

Компанія *Tesla* активно поєднує знання в галузі електроніки, автомобільної промисловості й програмного забезпечення для створення нових продуктів, таких як електромобілі та автономні системи керування. Комбінування знань із різних галузей дало змогу *Tesla* створити продукти, що стали новими ресурсами для компанії й ринку загалом.

Знання, збережені у вигляді цифрових баз даних, наприклад у *IBM Watson* (https://www.ibm.com/watson), потребують мінімальних витрат на їх зберігання

в порівнянні з іншими ресурсами. *Watson* накопичує великі обсяги медичних даних, які застостовуються для діагностики та лікування, а ефективність їх використання залежить більше від здатності лікарів правильно інтерпретувати ці дані, ніж від витрат на їх зберігання.

Розробка фармацевтичних препаратів, як у випадку з *Pfizer* і вакциною проти COVID-19, демонструє, що більшість витрат на знання зосереджено на початкових стадіях розробки – дослідження, тестування та випробування, тоді як витрати на виробництво готового продукту порівняно низькі. Основні інвестиції відбуваються на стадії накопичення знань і їх перетворення в кінцевий продукт.

У компанії *Microsoft*, де знання втілюються в програмному забезпеченні, важко відстежити економічну відповідність між знаннями, які вводяться на початку процесу розробки, і тими, що виходять у кінцевому продукті. Наприклад, у створенні нової версії *Windows* бере участь значна кількість знань від різних команд, але економічний ефект від кожного окремого внеску складно оцінити, оскільки результат є інтеграцією різних потоків знань.

У сучасних організаціях знання стали об'єктом системного управління, що охоплює низку функціональних сфер – від управління людськими ресурсами та IT до технологічного розвитку й організаційної стратегії. Вони одночасно розглядаються як накопичений інтелектуальний капітал (запас) і як динамічний процес трансформації та руху інформації (потік). Девенпорт і Прусак визначають знання як «поєднання оформленого досвіду, цінностей, контекстної інформації та експертних уявлень, яке забезпечує основу для оцінювання й інтеграції нового досвіду та інформації» (Davenport, Prusak, 1998, *p. 5*). У цьому визначенні наголошено на практичній значущості знань, що виявляється в процесах, процедурах, практиках і нормах, які структурують організаційну діяльність.

Управління знаннями (knowledge management) постає як цілісний процес, котрий передбачає оптимізацію всіх етапів життєвого циклу знань – від їх створення, екстерналізації та акумулювання до зберігання, поширення й повторного використання. Знання в такому контексті інтерпретуються як контекстуалізована інформація, що ґрунтується на досвіді та набуває вартості завдяки здатності до адаптації, трансформації й реінтерпретації. Їх динамічна природа потребує підходів, які визнають змінність і контекстуальність знання як основну ознаку.

Розвиток знань

Концептуальною основою сучасного підходу до управління знаннями стала модель спіралі знань, запропонована Нонакою й Такеучі (Nonaka, Takeuchi, 1995). У цій моделі описано чотири основні процеси перетворення знань у межах організації, як-от:

– *соціалізація* – трансфер неявного знання від однієї особи до іншої без вербалізації (наприклад шляхом спостереження, наслідування, сумісної діяльності);

– *екстерналізація* – перехід неявного знання в явну форму за допомогою застосування метафор, аналогій, моделей та описів;
– *комбінування* – інтеграція різних елементів явного знання за допомогою формалізованих засобів (документи, бази даних, лекції, цифрові технології);
– *інтерналізація* – процес, за якого явне знання асимілюється суб'єктом і стає частиною його неявного досвіду (наприклад через навчання дією).

Спіраль знань ілюструє, як завдяки багаторазовим ітераціям між цими процесами формується нове організаційне знання. Особливу увагу в цій моделі надано неформалізованому знанню – інтуїції, особистому розумінню, емоціям, передбаченням – як важливому джерелу інновацій і рішень. Отже, формалізація знань не повинна пригнічувати їх первісне, неявне походження, а навпаки – сприяти продуктивному поєднанню обох форм у рамках організаційної динаміки.

Відкрите співробітництво значно впливає на функціонування спіралі знань, розробленої Нонакою й Такеучі, яка описує процеси перетворення явних і неявних знань у межах організації. Співробітництво створює сприятливі умови для взаємодії носіїв й учасників процесів циркуляції знань, що веде до ефективнішого створення нових знань та інновацій у сучасних організаціях. По-перше, відкрите співробітництво сприяє соціалізації завдяки підвищенню рівня взаємодії між учасниками, які обмінюються неявними знаннями під час спільної роботи, обговорення й спостереження. Наприклад, платформи для спільної роботи, вікіробочі місця дають змогу співробітникам із різних підрозділів і навіть організацій обмінюватися своїми інтуїціями, здогадками та практичним досвідом, що сприяє збереженню й передачі прихованих знань у неформалізованій формі.

Значно виграє від відкритого співробітництва також процес комбінування, для якого забезпечується доступ до широкого спектра явних знань, які можна легко передавати й комбінувати через книги, документи, лекції та цифрові технології. Наприклад, використання відкритих даних і спільних баз знань (як-от платформа *GitHub*) дає змогу комбінувати знання від різних учасників для створення нових продуктів, послуг чи технологій, що підвищує можливості для інновацій та прискорює процес створення нових знань.

Також відкрите співробітництво підтримує процес екстерналізації, надаючи можливості для обговорення, пояснення й кодифікування інтуїцій і досвіду учасників через метафори, аналогії та іншими способами. Наприклад, участь у відкритих форумах й обговореннях (як у випадку з відкритими інноваціями) дає змогу експертам пояснювати складні ідеї та концепції, перетворюючи свої неявні знання в явні. Як результат, створюються умови для розширення бази знань організації.

Інтерналізація, або перетворення явних знань у неявні, також виграє від відкритого співробітництва, оскільки учасники можуть практично застосовувати знання, здобуті під час реалізації спільних проєктів чи інших

форм співробітництва. Наприклад, участь у відкритих навчальних програмах або воркшопах дає змогу перетворювати теоретичні знання на практичні навички, що сприяє їх інтеграції в неявні знання.

Отже, відкрите співробітництво значно впливає на всі чотири процеси спіралі знань, підтримуючи активний обмін як явними, так і неявними знаннями. Воно сприяє створенню нових знань й інновацій, дає змогу інтегрувати інтуїцію та досвід у колективний інтелект організації, що забезпечує ефективне функціонування спіралі знань і збагачення організації новими ресурсами, підвищення її здатності до адаптації та розвитку в умовах динамічного середовища.

Джерела знань і їх циркуляція

В умовах відкритого співробітництва організації отримують нові знання з різних джерел, що забезпечують доступ до широкого спектра інформації, досвіду й інновацій. Одним із таких джерел, яке в принципі не використовувалося в умовах традиційної «фірмової» моделі, є краудсорсинг, який дає змогу залучати знання від великої кількості людей. Наприклад, на платформі *InnoCentive* (пізніше проєкт *Wazoku*) компанії публікували проблеми, які вони хотіли розв'язати, а експерти з усього світу пропонували свої рішення, що давало змогу організаціям отримувати інноваційні ідеї від численних учасників із різних галузей (Allio 2004).

Іншим важливим джерелом знань є спільні проєкти та стратегічні альянси. Вони дають змогу організаціям ділитися досвідом і ресурсами з іншими учасниками ринку. Так, *Airbus* та *Boeing* регулярно співпрацюють з університетами й дослідницькими центрами для розробки нових технологій. Такі альянси дають змогу залучати сучасні наукові знання та інтегрувати їх у свої проєкти. Відкрите інноваційне середовище також є потужним джерелом нових знань. Наприклад, розробка операційної системи *Linux* відбувалася завдяки внеску тисяч розробників з усього світу через відкриту платформу. Таким способом забезпечується вільний обмін знаннями та ідеями, що сприяє постійному вдосконаленню продукту (про такі форми співпраці щодо розробки програмного забезпечення з відкритим кодом ще на початку 2000-х писали Лернер і Тіроль (Lerner, Tirole, 2005).

Важливу роль відіграють також спільноти практики, де люди з однаковими інтересами обмінюються досвідом та знаннями. Вони можуть формуватися як усередині, так і поза межами організації. Наприклад, спільноти розробників, які підтримує *Google*, дають змогу швидко виявляти нові тенденції й технології, котрі можна інтегрувати в продукти компанії. Пан і Лейднер досліджували використання інформаційних технологій для підтримки обміну знаннями всередині та між спільнотами практики. Науковці наголошують на важливості цих спільнот для ефективного управління знаннями в організаціях, підкреслюючи їх вплив на глобальний обмін знаннями. Це підтверджує значення спільнот практики для створення нових знань й інтеграції сучасних технологій у продукти компаній (Pan, Leidner, 2003). Алджувайбер проводить

огляд літератури стосовно ролі спільнот практики в обміні знаннями в організаціях, підкреслює, що глобалізація спонукає компанії створювати такі спільноти для підвищення ефективності управління знаннями. Це підтверджує тезу про важливість спільнот розробників, таких як у *Google*, для швидкого виявлення нових технологій і тенденцій (Aljuwaiber, 2016).

Важливим джерелом знань також є відкриті дані й дослідницькі мережі. *NASA*, наприклад, надає доступ до великих обсягів наукових даних, що використовуються для створення нових досліджень та інновацій у різних сферах (NASA, n.d.).

Знання теж надходять від самих користувачів і клієнтів. Наприклад, *Lego* застосовує платформу *Lego Ideas* для залучення клієнтів до створення нових моделей, що дає змогу компанії отримувати цінні знання про потреби й переваги своїх споживачів (Antorini, Muniz, Askildsen, 2012).

Відкрите співробітництво характеризується високим ступенем свободи комунікації між учасниками, що створює умови для інтенсивного обміну ідеями, знаннями та досвідом. Такий підхід значно розширює горизонти креативності й інноваційності, сприяючи формуванню колективної інтелектуальної динаміки. Водночас саме ця свобода може спричинити складнощі в координації спільної діяльності, особливо в умовах мультиекспертних (багатоекспертних) систем, де залучено фахівців із різними компетенціями, поглядами та підходами до розв’язання проблем.

Простежено зростання кількості прикладів ефективного управління подібними колаборативними структурами. Удосконалення цифрових платформ, алгоритмів розподіленої координації та принципів саморегуляції в умовах відкритих мережевих систем дає змогу забезпечити результативну взаємодію учасників навіть у складних міждисциплінарних або транснаціональних проєктах. Це свідчить про поступовий перехід від ієрархічних до мережево-адаптивних моделей управління в середовищах відкритої співпраці.

Так, розглянуто способи автоматизації пошуку експертів у багатокористувацьких віртуальних середовищах, що полегшує співпрацю в команді на основі цифрових платформ (Maybury et al., 2001)**;** доведено ефективність рекомендаційних систем для залучення експертів у проєктах з відкритим доступом, зокрема в контексті викликів координації й початкових даних (Allaho, Lee, 2014)**;** проаналізовано механізми виявлення експертів у глобальних проєктах із відкритим кодом, що сприяє ефективному багатосторонньому співробітництву (Schettino et al., 2019).

Багатоекспертні системи стали основою для функціонування таких глобальних платформ, як вікіпроєкти та інформаційно-пошукові системи. Їх основною перевагою є спроможність об’єднувати численні інтелектуальні ресурси в межах динамічної, адаптивної й гнучкої структури. Ці системи забезпечують простоту інтеграції, зручність підтримки, масштабованість і відкритість до модифікацій, що особливо важливо в умовах стрімких змін інформаційного середовища. До складу таких систем можуть входити модулі

віддаленого навчання, пірингові обчислювальні ресурси, хмарні сервіси та агентні компоненти.

В експертних системах агенти – зазвичай, програмні засоби – характеризуються автономністю, проактивністю, реактивністю, здатністю до навчання й адаптації. Якщо до цього додаються можливість соціальної комунікації та доступ до знань, тоді такий агент визначається як інтелектуальний. Архітектура колаборативної експертної системи передбачає взаємодію множини агентів, кожен із яких виконує спеціалізовану функцію. Такі системи вирізняються децентралізацією, модульністю, стійкістю до збоїв, ефективним використанням ресурсів, адаптивністю, здатністю до самоорганізації й динамічного переналаштування під час виконання завдань.

Окремий вектор розвитку пов'язаний з інтеграцією експертних систем у процеси гнучкого виробництва, зокрема у форматі продукційних ліній, адаптованих до потреб мікросегментованих ринків або прос'юмерських моделей. У цьому контексті експертна система є генератором рішень для індивідуалізованих замовлень, ґрунтуючись на знаннях із кейсбази. Система аналізує нове завдання, підбирає релевантні попередні випадки, здійснює конфігурацію рішень, а згодом забезпечує зворотний зв'язок та оновлення знаннєвої бази.

Участь прос'юмерів у виробничому циклі передбачає конфігурування продуктів з урахуванням їхніх індивідуальних уподобань, а відповідні алгоритми експертної системи забезпечують адаптацію виробничих процесів до таких запитів. Застосування цієї моделі актуальне для галузей, де важлива варіативність продукції за умов збереження уніфікованої технологічної основи, наприклад в автомобільній промисловості.

Колаборативна експертна система функціонує на основі архітектури, що не прив'язана жорстко до конкретного прикладного середовища. Вона спроможна здійснювати модульне накопичення знань, їх динамічну рекомбінацію й обслуговування через агентну інфраструктуру. Основним джерелом знань виступають експерти, які взаємодіють у відкритому середовищі за допомогою *collaborative software*. Їхня діяльність координується спеціальними агентами-колекторами, котрі забезпечують класифікацію контенту, підтримку структурованості обговорень та інтеграцію знань.

У реальному застосуванні така система може включати інструменти машинного навчання, як-от *Weka* (Waikato Environment for Knowledge Analysis), що забезпечує візуалізацію, кластеризацію, регресійний і класифікаційний аналіз, вибір ознак і моделювання прогнозів. Отже, вебспільнота діє як активне джерело знань, а сама система реалізовує напівавтоматизоване вилучення, оновлення та використання знаннєвих ресурсів у режимі реального часу (Boddu, Kalyanapu, 2019).

Приклади впровадження таких систем – проєкти на кшталт розглянутого вище *InnoCentive* – засвідчують, що до експертного процесу можуть бути залучені тисячі учасників. При цьому гнучкість архітектури дає змогу винести окремі

функції, зокрема збір знань, на аутсорсинг, що лише підвищує масштабованість і функціональну ефективність колаборативної експертної системи.

Зміщення продукції та обміну знаннями у сферу відкритого співробітництва глибоко впливає на VUCA-світ. Так, відкрите співробітництво прискорює обмін ідеями та інноваціями, що призводить до швидких змін у технологіях, ринкових умовах і суспільних структурах. Це збільшує мінливість, оскільки нові знання й технології можуть швидко змінювати встановлені стандарти, змушуючи організації постійно адаптуватися до нових реалій. Наприклад, стрімкий розвиток технологій відкритого програмного забезпечення (наприклад *Linux*), демонструє, що швидке впровадження нових ідей через відкриті платформи спроможне радикально змінити технологічні ландшафти й ринкові умови.

Оскільки відкриті форми співробітництва залучають велику кількість учасників із різними інтересами та ідеями, то передбачити результат цих узаємодій стає складніше. Тому збільшується невизначеність, оскільки організації можуть не знати, як впливатимуть нові знання або інновації на їхню діяльність. У контексті краудсорсингу як на платформі *InnoCentive* організації не можуть точно передбачити, які рішення будуть запропоновані та як вони вплинуть на бізнес, що збільшує рівень невизначеності.

Також відкрите співробітництво призводить до створення складних мереж узаємодії між різними учасниками – компаніями, дослідницькими центрами, урядовими установами й окремими фахівцями, – що підвищує складність, оскільки всі ці учасники взаємодіють у межах різних проєктів, застосовуючи різні знання та технології, що потребує ефективної координації. Спільні проєкти між університетами й корпораціями приводять до формування складних мереж знань, якими треба управляти для досягнення результатів.

В умовах відкритого співробітництва організації стикаються з множинністю підходів і рішень, що призводить до посилення неоднозначності в розумінні того, який напрям розвитку найкращий. Багатозначність даних та різні інтерпретації отриманих знань можуть спричиняти труднощі в прийнятті рішень. Наприклад, використання відкритих даних може створювати ситуації, де різні дослідницькі групи інтерпретують ті самі дані по-різному, що ускладнює прийняття однозначних рішень.

Відкрите співробітництво суттєво вплинуло на генерацію й циркуляцію знань у сферах інформації та комунікації, трансформуючи традиційні моделі обміну інформацією й підкреслюючи VUCA-характеристики сучасного світу.

По-перше, результатом стала демократизація знань і доступу до інформації: відкрите співробітництво значно розширило доступ до знань та інформації завдяки краудсорсинговим платформам, відкритим даним і спільнотам практики. Це привело до того, що знання тепер можуть створюватися, редагуватися й поширюватися великою кількістю людей із різних регіонів і професійних сфер. Наприклад, *Вікіпедія* як одна з яскравих форм відкритого співробітництва в інформаційній сфері дає змогу будь-якому користувачу створювати та редагувати контент, що значно прискорює

циркуляцію знань і робить інформацію доступнішою для широких мас. Також зміцнюються горизонтальні зв'язки між виробниками й споживачами інформації, адже усуваються бар'єри між експертами та громадськістю.

По-друге, це поява нових моделей комунікації: відкрите співробітництво стимулювало розвиток таких моделей, де інформація циркулює швидко й вільно між різними учасниками, незалежно від їхнього статусу чи місця розташування. Завдяки соціальним мережам, блогам, онлайн-форумам та іншим платформам, будь-хто може створювати й поширювати інформацію, що суттєво змінює традиційні канали комунікації. Платформи соціальних медіа, такі як *X* (*Twitter*) і *Facebook*, створюють умови для негайного обміну інформацією на глобальному рівні. Це дає змогу швидко поширювати новини, ідеї та обговорення, що кардинально змінює способи взаємодії між людьми й організаціями.

По-третє, це зміна ролі традиційних медіа, які в умовах відкритого співробітництва втратили монополію на виробництво та поширення інформації. Вони тепер конкурують з альтернативними джерелами інформації, що спричиняє необхідність адаптації до нових умов й активної взаємодії з користувачами через онлайн-платформи. Наприклад журналістика даних і краудсорсинг інформації, що використовується такими медіа, як *The Guardian*, дають змогу залучати громадськість до збору й аналізу даних, створюючи більш інтерактивну й динамічну модель новин (Bouchart, n.d.; Dunlop 2009).

Водночас зміщення генерації й розподілу інформації до сфери відкритого співробітництва впливає на VUCA-характеристики сучасного світу. Швидка циркуляція інформації через відкриті платформи значно збільшує мінливість у глобальному інформаційному середовищі. Нові тенденції, ідеї та інформація поширюються миттєво, викликаючи швидкі зміни в суспільстві, політиці й економіці. Наприклад вірусні кампанії в соціальних мережах можуть змінити суспільні настрої або політичні рішення за лічені дні. Збільшення кількості джерел інформації та швидкість її поширення підвищують рівень невизначеності, оскільки стає складніше відрізнити достовірну інформацію від недостовірної. У результаті прийняття рішень стає більш ризикованим (поширення фейкових новин у соціальних мережах ускладнює формування об'єктивного уявлення про події та призводить до непередбачуваних наслідків).

Різноманітність каналів комунікації й джерел інформації спричиняє формування складних мереж узаємодії між різними групами людей та організацій, що робить управління інформаційними потоками складним завданням, яке потребує глибокого розуміння взаємозв'язків і впливів між різними акторами. Так, компанії, що працюють на глобальних ринках, повинні враховувати різні культурні, мовні й регіональні особливості комунікації, що ускладнює розробку ефективних маркетингових і комунікаційних стратегій. В умовах відкритого співробітництва також посилюється неоднозначність, оскільки різні учасники, природно, по-різному інтерпретують ті самі факти або події. Це призводить до ситуацій, де складно зрозуміти, який шлях розвитку

або стратегія найбільш доцільні. А різні інтерпретації результатів опитувань громадської думки спричиняють неоднозначні висновки щодо політичних тенденцій або результатів виборів.

Отже, відкриті форми співробітництва кардинально змінюють виробництво й циркуляцію знань, особливо у сферах інформації та комунікації. Вони сприяють демократизації доступу до знань, появі нових моделей комунікації й зміні ролі традиційних медіа, що, своєю чергою, посилює VUCA-характер сучасного світу. Мінливість, невизначеність, складність і неоднозначність стають ще більш вираженими, створюючи нові виклики для організацій та суспільства загалом. Однак ці самі умови відкривають нові можливості для інновацій, адаптації та розвитку в умовах постійних змін.

Отже, знання як продукт колаборативної взаємодії трансформують моделі інноваційної діяльності та впливають на головні характеристики VUCA-середовища. Їхня цінність полягає не лише в змісті, а й у способах створення, збереження й циркуляції.

3.6. Суспільні впливи відкритої комунікації

У цьому підрозділі проаналізовано суспільні наслідки переходу до відкритих комунікаційних моделей як інструменту трансформації знань і соціальної структури.

Динамічний розвиток мережевої комунікації та засобів її реалізації є однією з головних ознак сучасного суспільства. Цей процес безпосередньо пов’язаний з активізацією інноваційних й організаційних рішень у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, адже, як ми розглянули в попередньому підрозділі, вихідною основою технологічного прогресу, що забезпечує модернізацію суспільства, є знання. Знання циркулюють у межах певних предметних галузей, котрі пов’язані з виробництвом продуктів або формуванням концепцій. У традиційній моделі, репрезентованій, зокрема, Коузом (Coase, 1937) у межах концепції «природи фірми», знання розглядаються як ресурс, який функціонує в межах відносно закритої системи з контрольованою циркуляцією й доповненням.

У сучасних умовах, завдяки лібералізації комунікації та поширенню відкритих управлінських моделей, істотно розширюється коло суб’єктів, котрі можуть брати участь у генерації знань. Це створює підґрунтя для зростання ефективності інтелектуального розвитку, що має значення не лише в економічному чи технологічному, а й у ширшому суспільному вимірі.

Історичні передумови відкритої циркуляції знань

Історично розвиток суспільства був тісно пов’язаний із можливостями поширення знань. Саме знання, тобто систематизована згідно з певними правилами інформація, становлять основу будь-якого соціального або

економічного поступу – як у межах окремих організаційних структур (напр., компаній), так і в масштабах соціуму загалом. Раніше (п. 3.5) ми детально розглянули механізми соціалізації, екстерналізації, комбінування й інтерналізації знань у межах предметних галузей, що разом формують так звану «спіраль знань» – головний інструмент когнітивного розвитку суспільства.

Оскільки відсутні докази еволюційних змін інтелектуальних можливостей людини впродовж історії, вирішальну роль у зростанні знаннєвого потенціалу відіграють саме засоби передачі та відтворення знань. Найпершим із них була мова, яка забезпечила координацію діяльності великих соціальних груп і стала основою формування цивілізацій (Harari, 2011). Наступним етапом стала писемність, що уможливила акумуляцію знань та сприяла становленню державних інституцій (Diamond, 1997). Винахід друкарства, своєю чергою, сприяв значному прискоренню поширення знань, трансформувавши як способи мислення, так і суспільні інститути (McLuhan, 1962).

У неписемних суспільствах передавання знань здійснювалося лише усно – від учителя до обмеженого кола учнів. Така форма була надзвичайно вразливою до втрат і спотворень, оскільки не передбачала екстерналізації чи комбінування ідей. За спостереженням Чоя, поява писемності зробила знання систематизованими й доступними, на відміну від усних культур, де інформація передавалась обмеженими каналами та підлягала суттєвим змінам у процесі трансляції (Choi, 2024).

Фіксація знань на матеріальних носіях дала змогу систематизувати накопичене, здійснювати його повторне застосування й аналітичне осмислення. Як зазначає Леон, саме можливість зовнішньої фіксації екстерналізованих знань стала передумовою для прискореного розвитку науки та культури (Leon, 2011). Проте в умовах обмеженого доступу до писемності цей прогрес охоплював переважно вузькі соціальні групи – жерців, філософів, алхіміків і т. ін.

Наступним етапом у розвитку механізмів циркуляції знань стало запровадження друкарства, що істотно розширило коло суб’єктів, уключених у процес поширення знань. На фазі передачі явних (кодифікованих) знань між індивідами, крім традиційних усних засобів (лекції, промови тощо), з’явилися тиражовані носії – книги, журнали, газети. Це зумовило суттєве посилення ролі комбінування знань у межах спіралі знань, а також розвиток інфраструктури обробки кодифікованої інформації – друкарень, видавництв, бібліотек.

Істотне зростання попиту на структуровані знання активізувало також процеси екстерналізації – переходу від неявних, неструктурованих знань до формалізованих текстів. Як доводять Rey-García та ін., запровадження друкарського верстата стало визначальним чинником поширення наукової й культурної спадщини, забезпечивши масштабованість доступу до знань і формування нових інформаційних сервісів (Rey-García et al., 2024). Як результат, зросло значення таких форматів представлення знань, як описові

таблиці, обчислювальні алгоритми, схеми систематизації, що стимулювало формування спеціалізованих засобів обробки інформації та підготовку відповідного персоналу.

Вплив стандартизації на соціальні інститути, обмеження закритих комунікаційних систем

У термінах інформаційної теорії явне знання – це структурований опис предметної галузі, сформований у межах певної семіотичної системи й заснований на інформаційно не визначеному базисі неявних знань. Отже, кодифікація неявного знання потребує відповідних засобів, методів і фахової підготовки суб'єктів трансляції відповідно до функціональних, методологічних та інституційних умов конкретної сфери. Так, підготовка монографії з питань зовнішньої торгівлі передбачає трансформацію експертних висловлювань, обговорень, семінарських дискусій у формалізовану структуру згідно з методологічними вимогами наукового публікування у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Із моменту запровадження друкарства процес стандартизації детерміновано технічними чинниками – спочатку параметрами друку, згодом – особливостями електрозв'язку та комп'ютерної обробки. Ці чинники вплинули як на семантико-синтаксичний рівень репрезентації знань (наприклад формати документів, структури даних), так і на прагматичний – пов'язаний із компетенціями й досвідом кінцевого користувача.

Зазначене виявляється у феномені інтерпретанта, тобто суб'єкта, який, отримавши стандартизовану інформацію, впливає на оточення через її трансляцію відповідно до прийнятої ним моделі знань. Як приклад, наведемо викладача, який формує у студентів нове знання згідно з власною когнітивною структурою, що базується на певній теорії (наприклад наукова або теологічна версія походження Всесвіту).

Таке тяжіння суб'єктів до певних теоретичних чи методологічних систем, що забезпечують стабільні семіотичні відношення (розвинену термінологію, логіку подання, формалізовані процедури), з одного боку, полегшує процес «прирощення» знань, але з іншого – обмежує потенціал креативності. Як зазначає Сонг, наявність усталених стандартів і моделей у системах представлення знань підвищує стабільність та керованість комунікації, однак водночас знижує ймовірність появи нових ідей унаслідок впливу формалізаційних бар'єрів (Song, 2017).

Висока собівартість засобів поширення інформації історично зумовила стандартизацію комунікаційних форматів, що, своєю чергою, привело до професійної спеціалізації учасників комунікаційного процесу й формування окремих професій (редакторів, журналістів, видавців, друкарів), а також галузевих наукових спеціальностей. Значна вартість доступу до інформації спричинила її концентрацію в спеціалізованих середовищах, що зумовило виокремлення професійних груп і сегментацію знань за галузевим принципом (Smith, Venkatraman, Dholakia, 1999).

У подібній комунікаційній системі зміст і формат циркуляції знань визначаються галузевою належністю. Як наслідок, значна частина суспільства залишається виключеною з процесу генерації та обміну знаннями. Так, представник однієї наукової спеціальності має обмежені можливості для адекватного сприйняття його ідей у межах іншої спеціальності. Тобто в суспільстві з високим рівнем інформаційної спеціалізації існує, подібно до античних соціумів, порівняно велика частка населення, фактично виключена з процесів циркуляції й прирощення знань. Наявні також замкнені «епістемні кола» – об'єднання фахівців, які претендують на монополію у сфері наукового знання (наукові авторитети, члени професійних об'єднань тощо).

Відкрите співробітництво й соціальні мережі

Як і в минулому, коли технології трансформували суспільний устрій через зміну форм знань, цифрова революція започаткувала нову фазу, що ґрунтується на відкритій комунікації. Ситуацію докорінно змінюють поява й поширення відкритих (масових) моделей співробітництва, які забезпечують можливість залучення до процесів генерації та обміну знаннями широких верств суспільства. Для включення в ці процеси достатньо володіння базовими навичками використання ІКТ. У таких умовах кожен користувач може створювати й поширювати контент, доповнюючи предметні сфери незалежно від наявної галузевої належності. При цьому поняття «галузі» або «фірми» втрачає жорстко окреслені межі, притаманні класичній індустріальній моделі.

Ознакою сучасного етапу розвитку комунікацій є активне функціонування соціальних мереж, які дають змогу створювати, поширювати та інтерпретувати інформацію, уключаючи користувачів у процеси перерозподілу інформаційних ресурсів. Учасники соціальних платформ здійснюють екстерналізацію знань, їх кодифікацію, комбінування й повторну інтерналізацію за допомогою комунікативних механізмів. Отже, спіраль знань може розгортатися не лише в інституційному контексті (освітні та наукові заклади), а й у межах динамічних спільнот, які формуються навколо конкретних, часто вузькоспеціалізованих, предметних інтересів.

Відповідно, комунікація в середовищах із відкритим доступом – соціальних мережах, платформах спільного редагування тощо – створює умови для включення всіх соціальних груп у процес циркуляції знань. Така модель орієнтована не на стандартизовані потреби масових сегментів (галузей, корпорацій, цільових ринків), а на задоволення індивідуалізованих інформаційних запитів, що характерно для сучасних відкритих бізнес-моделей і концепції мікросегментації.

У системі відношень «сутність–зв'язок» в умовах відкритого співробітництва інтерпретант (користувач) має відносну свободу визначення й репрезентації об'єктів і явищ. Це, з одного боку, виводить його за межі усталених семіотичних систем, а з іншого – надає ширші можливості для маніпулювання інформацією задля виконання прикладних завдань. Цей фактор обумовлює ефективність краудсорсингових платформ, таких як

розглянута в попередньому підрозділі *Innocentive*, орієнтованих на залучення до процесу генерації рішень неспеціалістів, не обтяжених усталеними семантико-синтаксичними конструкціями професійних доменів і типовими моделями прийняття рішень. Так, переможцем конкурсу на очищення дна океану від нафти, розлитої з танкера *Exxon Valdez*, стала особа з досвідом роботи з бетоном, яка знала, що вібрація підвищує пластичність матеріалу. Запропоноване нею розв'язання – використання бетонних вібраторів – виявилося неочікувано дієвим, хоча самому автору воно здавалося надто очевидним (IdeaConnection, 2009). Це стало можливим лише завдяки винесенню спіралі знань за межі професійного кола нафтової індустрії, де відповідні семіотичні зв'язки не були розвинуті.

Такі рішення кваліфікуються як креативні, оскільки поєднують інноваційність із відсутністю галузевої обумовленості. Однак традиційна модель організації знань із її інституційною та дисциплінарною замкненістю значною мірою перешкоджає міжгалузевому запозиченню.

Відкритість масового співробітництва створює умови для обміну знаннями між учасниками, незалежно від їхньої професійної чи галузевої приналежності. Вільний доступ до публікацій, рецензій, коментарів функціонально виконує роль елементів спіралі знань, а відсутність жорстких процедурно-бюрократичних бар'єрів забезпечує швидкість обігу знань, суттєво перевищуючи темпи верифікації в стандартних науково-публіцистичних каналах.

У цьому контексті відкритому співробітництву притаманні дві визначальні риси. Перша – це об'єктна орієнтація. На відміну від інституціоналізованих систем, де знання структуровано у зв'язку з понятійно-методологічними рамками дисциплін, у відкритих комунікаційних групах акцентовано на безпосередньому об'єкті проблеми. Учасники, не маючи усталених схем, орієнтуються на емпіричне спостереження й аналогії. Прикладом є згаданий вище випадок, коли фахівець із будівництва, не маючи знань у сфері нафтовидобування, на основі спостереження й аналогії з бетонними сумішами запропонував ефективне рішення.

Друга – конвергенція засобів і методів. Сьогодні будь-який користувач, маючи базові ІКТ-компетентності й доступ до мобільних пристроїв, може стати автором і транслятором знань. Конвергенція охоплює як канали поширення інформації, так і компетентнісні рамки. Новини з-за кордону можуть оприлюднити блогер, дипломат, журналіст або навіть глава держави. Водночас змістовна компетентність замінюється здатністю до медіапосередництва. Особливо яскраво цей феномен починає проявлятися з популяризацією технологій штучного інтелекту.

Такий підхід є результатом об'єктно-орієнтованої логіки, у якій суб'єкт зосереджений на розв'язанні конкретної проблеми, а не на опануванні всієї предметної сфери. Звідси випливає попит на універсальні цифрові інструменти й загальнодоступну інфраструктуру зв'язку.

Зі зростанням продуктивності та доступності програмного й апаратного забезпечення навіть неспеціаліст отримує змогу брати участь у складних наукових або технологічних проєктах. Відкрите співробітництво в цьому аспекті перетворюється на джерело додаткових людських ресурсів, ефективність яких найбільше залежить від процедур селекції й мотивації з боку організації, яка ініціює комунікацію.

У межах такої моделі стає релевантним питання розширення меж організації. За умов відкритого залучення зовнішніх учасників межі між «власними» й «запозиченими» ресурсами розмиваються. Спіраль знань уже не є властивістю організації, натомість сама організація функціонує як елемент цієї спіралі, що формується довкола продукту чи ідеї у відкритому суспільному середовищі.

Отже, відкрита комунікація докорінно трансформує суспільні механізми поширення, інтерпретації й генерації знань. Її головними рисами є інклюзивність, об'єктна орієнтація та динамічна селекція змісту, що забезпечують швидке оновлення знаннєвих структур і посилюють потенціал соціальних змін.

3.7. Міжнародні ефекти масового співробітництва

У цьому підрозділі проаналізовано головні міжнародні ефекти масового співробітництва: економічні, демографічні, політичні та інформаційні впливи.

Масове співробітництво впливає на міжнародні відносини через різні механізми, що охоплюють обмін знаннями, економічну співпрацю та політичні взаємодії. Наприклад, у науковій сфері масове співробітництво проявляється, зокрема, у співпраці над науковими проєктами й у пірінговому рецензуванні, що, зазвичай, підвищує показники цитованості наукових робіт, підтверджуючи позитивний вплив на науковий прогрес та обмін знаннями між країнами (Chinchilla-Rodríguez, Sugimoto, Larivière, 2019). Тенденцію до різкого зростання міжнародної наукової колаборації простежено вже на початку епохи масового співробітництва Лейдерсдорфом і Вагнером. Зазначимо, що інтернаціональна наукова співпраця часто призводить до формування ядра країн, які найактивніше взаємодіють і використовують знання з глобальної мережі (Leydesdorff, Wagner 2008).

Напрями й форми масового співробітництва ми аналізували в п. 3.1–3.2, а зараз розкриємо кілька наслідків, які воно спричиняє. Якщо розглядати *mass collaboration* як спосіб ефективнішого залучення ресурсів, то, як уже йшлося, на першому плані будуть знання, а отже, і люди, що з ними пов'язані, тобто людські ресурси. У результаті включення людських ресурсів у міжнародну систему мережевої взаємодії, завдяки ефективнішому використанню людських ресурсів за рахунок ефективного перерозподілу праці між країнами, збільшується сукупний обсяг світового виробництва, а поширення

міжнародного сорсингу спричиняє тенденцію до вирівнювання заробітної плати в різних країнах. Це підтверджують Парк і Чо, відзначаючи, що глобалізація та циркуляція знань сприяють ефективнішому використанню людських ресурсів, що, урешті, підвищує продуктивність на глобальному рівні (Park, Cho, 2016).

Наприклад, у порівнянні з трудовою міграцією, для країни-оферента людських ресурсів за схемами трудових мереж, наслідком є те, що найбільш активна та цінна частина людських ресурсів залишається в країні та, зазвичай, продовжує брати участь у створенні національного доходу, на противагу трудовій еміграції, за якої трудові ресурси втрачаються для національного господарства. Постійна орієнтація на експорт ідей та інтелектуальної праці, на відміну від відтоку трудових ресурсів, спричиняє зростання довіри до економіки країни, підвищує рівень її інвестиційної привабливості. Цей ефект фіксують Тулє й Чарніцкі, зазначаючи, що комерціалізація науки через академічне підприємництво дає змогу утримувати інтелектуальні ресурси в країні, що сприяє економічному розвитку (Toole, Czarnitzki, 2010). Також нівелюється проблема «відтоку мізків», оскільки сам інтелектуальний ресурс залишається в родинній країні. Шер наголошує, що інноваційні мережі та стратегічні зв'язки сприяють утримуванню талантів у країні, забезпечуючи їх участь у національному розвитку (Sher, 2003).

На відміну від трудових мігрантів, які значну частку зароблених коштів витрачають у країні перебування, учасники міжнародних трудових мереж отримують засоби в родинній країні, а характер і структура їх споживання стимулюють розвиток інтелектуально-орієнтованих галузей. У випадку трудової міграції на батьківщину зазвичай не повертаються найбільш кваліфіковані й високооплачувані працівники, натомість мережева взаємодія створює умови для започаткування лідерами власних бізнес-проєктів у власній країні. У цьому контексті, як підкреслюють Замірі та Камарінья-Матос, масове співробітництво створює можливості для розвитку інноваційних проєктів, що сприяє науково-технічному прогресу країни (Zamiri, Camarinha-Matos, 2019).

Трудові мігранти, зайняті за кордоном переважно низькокваліфікованою працею, повертаючись на батьківщину, інвестують передусім у розвиток ситуаційно найбільш рентабельного бізнесу (операції з нерухомістю, громадське харчування, транспортні перевезення тощо). Учасники ж міжнародних трудових мереж орієнтуються на укріплення досягнутих позицій у сфері інтелектуальної праці, створюючи позитивні передумови для загального науково-технічного прогресу країни. Семпсон зазначає, що технологічна дифузія та навчання на робочому місці сприяють перетворенню «відтоку мізків» на «приріст мізків», що підвищує інтелектуальний потенціал країни (Sampson, 2013). Отже, як бачимо, мережеві практики знижують ризик «відтоку мізків», зберігаючи активність інтелектуальних ресурсів усередині країни.

Так само, як і еміграція, мережева участь позитивно впливає на економіку країн, які характеризуються значними рівнями безробіття. Це стосується як установлення трудових відносин у межах оформлених аутсорсингових

компаній, так і дистанційного працевлаштування в іноземних компаніях (що на сьогодні потребує додаткового правового опрацювання). Кайоде та ін. підкреслюють, що ІКТ-глобалізація й ринок праці також сприяють «приросту мізків», підвищуючи рівень зайнятості та економічний розвиток (Kayode, AlFurqan, Adeyanju, 2011).

Щодо краудсорсингових схем участі резидентів у створенні доданої вартості за межами країни з отриманням особистого доходу, то це питання також може бути актуалізоване в правовій площині, наприклад, шляхом міжнародної інтеграції реєстрів платників податків чи загального декларування витрат. Загальне декларування або фіксація витрат убачається цілком досяжним у разі повного заміщення готівкових розрахунків операціями в межах електронних платіжних систем, що вже сьогодні цілком можливо з технічного погляду. Про позитивний уплив мережевої глобалізації йдеться в дослідженні Хана й Башара, які стверджують, що вона створює рівні умови для всіх учасників через аутсорсинг та залучення інтелектуальних ресурсів, що сприяє економічному зростанню й вирівнюванню заробітної плати (Khan, Bashar, 2016).

Окрім усього, що зазначено вище, праця в глобальній мережі сприяє реалізації невикористаного потенціалу вже формально працевлаштованих осіб. Так, офіційно працюючі лікарі можуть у час поза основною роботою брати участь у реалізації, наприклад, біомедичних проєктів, а, скажімо, водії вантажівок – у покращенні конструкції автомобілів. Також у межах мережевої взаємодії нівелюється дія низки чинників, які обмежують можливості формального працевлаштування, як-от вік працівника, місце його проживання, а також, можливо, наявність формальної кваліфікації.

Окрім економічного ефекту, масове співробітництво значно впливає на політичні процеси й механізми міжнародного управління. У політичній сфері масове співробітництво спричиняє такі ефекти, як політизація міжнародної співпраці, що може чинити як стабілізуючу, так і дестабілізуючу дію на міжнародні відносини. Також його переваги активно використовуються в контексті застосування м'якої сили.

Відкрите співробітництво, що характеризується егалітарністю, меритократією та саморегулюванням, сприяє політизації міжнародної співпраці завдяки кільком механізмам. Насамперед воно сприяє залученню до процесу прийняття рішень широкої громадськості, що підвищує прозорість і підзвітність міжнародних інститутів. Це сприяє політизації, оскільки більше людей стають обізнаними про діяльність таких інституцій та мають можливість висловлювати свої думки й критикувати рішення. Також це сприяє залученню політичних акторів: політичні лідери та активісти використовують відкриті платформи для просування своїх політичних цілей. Відкрите співробітництво дає їм інструменти мобілізації підтримки й впливу на рішення міжнародних інститутів, що також підвищує рівень політизації, оскільки політичні питання стають більш видимими, обговорюваними. Крім того,

відкрите співробітництво створює нові можливості для політичної активності та впливу на міжнародні рішення через відкриті форуми, онлайн-платформи для обговорення й спільної роботи, що дає змогу ширшому колу учасників здійснювати вплив на політичні процеси (De Vries, Hobolt, Walter, 2021).

Політизація міжнародної співпраці може мати як стабілізуючі, так і дестабілізуючі наслідки. З одного боку, більші прозорість і залученість громадськості сприяють підвищенню легітимності міжнародних інститутів та довіри до них і більш ефективному впровадженню міжнародних рішень. Відкрите співробітництво створює умови для конструктивного діалогу між різними зацікавленими сторонами (Zürn et al., 2012). Наприклад, у випадку Європейського Союзу підвищена увага до його рішень і дій має наслідком покращення процесів прийняття рішень та забезпечує більшу відкритість, що, урешті, підвищує довіру до інститутів ЄС серед громадян країн-членів. Політизація також стимулює конструктивний діалог між різними зацікавленими сторонами. Наприклад, у процесі міжнародних переговорів щодо кліматичних змін підвищена увага з боку громадськості й активістів призвела до глибших і всебічних обговорень за участі громадських організацій, науковців та політичних лідерів з усього світу, що, зрештою, сприяло досягненню Паризької угоди у 2015 р. і її імплементації (Hermawan, 2021).

Проте надмірна політизація може призводити до конфліктів, утрати довіри та зниження здатності міжнародних організацій виконувати свої функції. Зростання націоналістичних настроїв потенційно призводить до блокування міжнародних угод або виходу країн із міжнародних організацій, що підриває міжнародне співробітництво. Наприклад, вихід Великої Британії з ЄС (*Brexit*) був результатом зростання націоналістичних настроїв та політичної критики ЄС серед британських політиків і громадськості як ефект політизації. Це спричинило значну політичну й економічну нестабільність як у Великій Британії, так і в ЄС (Harrois, 2023). Водночас зазначимо, що вихід *Brexit* відбувся за значної участі політичних та медійних лідерів, а також за зовнішнього втручання (Gillett, 2017). Тобто політичні підприємці можуть використовувати відкриті платформи для підриву легітимності міжнародних інститутів, що створює додаткові виклики для глобального управління. У контексті діяльності ЄС про це пишуть Юнкос і Поморска (Juncos, Pomorska, 2021). Загалом, зростання націоналістичних і популістських рухів є дестабілізуючим чинником для міжнародного співробітництва.

Також відкрите співробітництво значно сприяє зростанню м'якої сили (soft power) у міжнародних відносинах, тобто здатності впливати на інших акторів через привабливість культури, політичних цінностей та політик, а не шляхом примусу або економічного тиску. Одним із важливих аспектів відкритого співробітництва є міжнародна освітня співпраця. Наприклад, співпраця між США й Китаєм у сфері освіти значно сприяє зростанню м'якої сили обох країн. Китай, публічно декларуючи опозицію до «гегемонії» США та протиставляючи свої підходи в міжнародній політиці американським, водночас ефективно використовує потенціал індивідуальної комунікаційної

активності студентів, які навчаються в США. Вони повертаються додому після навчання з позитивними враженнями про американську культуру й цінності, що сприяє зміцненню відносин між країнами та формуванню позитивного іміджу США в Китаї (Leou-On, 2015). Водночас ці студенти під час навчання спілкуються з контактною авдиторією в США, сприяючи поширенню інформації про Китай. Міжнародне наукове співробітництво також є важливим аспектом м'якої сили Китаю. Спільні наукові дослідження та проєкти допомагають покращити імідж Китаю як країни, що підтримує інновації й науковий прогрес. Наприклад, співпраця з американськими дослідниками сприяє появі численних публікацій китайських науковців, які відзначаються високим рівнем цитованості, підкреслюючи наукову значущість таких проєктів (Ren, Montgomery, 2015). Отже, освітня мобільність є механізмом двосторонньої комунікації, посилюючи м'яку силу як приймаючої, так і відправляючої сторони.

За допомогою відкритого співробітництва реалізуються проєкти у сфері культурної дипломатії. Наприклад, таким чином Китай активно просуває свою культуру за допомогою Інститутів Конфуція, які діють по всьому світу, що сприяє формуванню позитивного іміджу Китаю на міжнародній арені. Інститути Конфуція співпрацюють з університетами та школами, даючи студентам можливості вивчати китайську мову й культуру. Тобто формується своєрідна платформа для масового співробітництва у сфері освіти, де велика кількість студентів і викладачів узаємодіють та обмінюються знаннями (Hartig, 2016). Також діє електронна версія Інституту (Шевчук, 2011).

Нові медіа й публічна дипломатія також відіграють важливу роль у зміцненні м'якої сили за допомогою відкритого співробітництва. Соціальні мережі та інтернет-платформи дають змогу країнам ефективно комунікувати зі світовою авдиторією, поширюючи культурні й політичні цінності, а також активно застосовувати ці інструменти для покращення міжнародного іміджу та посилення впливу. Масове співробітництво за допомогою соціальної комунікації активно використовується державами. Так, Росія застосовує масову співпрацю у сфері соціальних медіа для досягнення своїх зовнішньополітичних і геополітичних цілей. Серед таких засобів – складні кампанії з інформаційного впливу, спрямовані на підрив стабільності іноземних держав та просування власних інтересів. Використання соціальних медіа дає змогу РФ проводити масові інформаційні й дестабілізаційні, кампанії, засновані на поширенні пропаганди, дезінформації та маніпулятивного контенту. Крім того, Росія застосовує культурну дипломатію й соціальні медіа для просування своїх культурних цінностей і формування позитивного іміджу. Це, зокрема, організація віртуальних культурних заходів, мовних курсів та фестивалів, що спричиняють насадження культурних зв'язків і впливу на суспільну думку в інших країнах. Використання децентралізованих медіа-структур також є важливою частиною стратегії, що дає змогу застостовувати приватні проксі для поширення позитивних меседжів у

соціальних мережах, підтримуючи стабільність власного уряду й підриваючи ліберальні цінності на Заході.

Цю проблематику вже значною мірою вивчено. Так, Гельмус розглядає методи, які Росія застосовує для впливу через соціальні медіа на країни Східної Європи. Науковець зазначає, що Росія використовує складні соціальні медіакампанії, уключаючи твіти новин, неназвані коментарі на вебсторінках, акаунти тролів і ботів, а також фейкові хештеги й кампанії у *Twitter* (Helmus, 2018). Особливо наголошено на ситуації в Україні, де ці методи застосовувалися найактивніше. Вайнберг і Доусон досліджують використання Росією військових наративів у своїх операціях впливу на *Twitter*. Росія застосовує ці наративи для підтримки чи дискредитації політичних акторів й ескалації соціальних питань. Також досліджено, як використання військових профілів і наративів підсилює серед авдиторії антивладні настрої. Науковці аналізують дані з архіву *Twitter*, зазначаючи, що значна частина твітів (12,9 % з 1,357 млн твітів англійською мовою) пов'язана з військовою тематикою (і це до початку повномасштабного збройного вторгнення РФ в Україну у 2022 р.) (Weinberg, Dawson, Edwards, 2021). У публікації 2023 р. ці автори знов аналізують застосування Росією військових наративів в операціях впливу на *Twitter*. Виявлено, що вже 22,6 % твітів, пов'язаних з такими операціями, містили військовий контент або походили від фейкових військових акаунтів (Weinberg, Dawson, Edwards, 2023). Росія використовує ці наративи для підвищення антивладних настроїв та ескалації соціальних конфліктів у США, зокрема шляхом застосування наративів про жертви ветеранів і зради урядом.

Ходжсон аналізує, як Росія використовує децентралізацію медіа й соціальні мережі для підтримки стабільності уряду (Hodgson, 2021). Науковець наводить три аргументи на підтримку цієї тези: виробництво й поширення інформації, вплив на іноземні та внутрішні авдиторії й застосування приватних проксі для поширення позитивних меседжів у соціальних мережах, зокрема *Twitter*. Російська пропаганда, за словами Ходжсона, загрожує лібералізму на Заході.

У підсумку зазначимо, що масове співробітництво комплексно впливає на міжнародні відносини – від трансформації ринку праці й інтелектуальної мобільності до глибоких політичних і культурних змін. Його подвійна природа – інструмент і розвитку, і дестабілізації – визначає необхідність нових підходів до глобального регулювання та міждержавного діалогу.

ЧАСТИНА 3. VUCA-ПРИРОДА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ

РОЗДІЛ 4. КОЛАБОРАТИВНА КОМУНІКАЦІЯ ПРОТЕСТНИХ РУХІВ

4.1. Колаборативна комунікація революцій

Колаборативність і відкрите співробітництво проявляються в сучасних соціальних феноменах, коли інтересанти об'єднують зусилля для досягнення спільних цілей без ієрархічної структури або централізованого контролю. Це, зокрема, громадські ініціативи й рухи, що виникають як відповідь на соціальні або політичні проблеми. Вони ґрунтуються на спільній участі громадян, які мають спільну мету й використовують відкриті платформи для координації дій. Відкрите співробітництво тут полягає в спільній роботі над досягненням соціальних змін без централізованого керівництва. Таким був *Occupy Wall Street* – соціальний рух, що розпочався 2011 р. як протест проти економічної нерівності та впливу великих корпорацій на уряди. Рух не мав єдиного лідера чи централізованої структури, але завдяки відкритим зборам й обговоренням в інтернеті тисячі людей об'єднали зусилля для привернення уваги до цих проблем. На прикладі цього руху Савіо демонструє, що координації можливо досягнути навіть без формальної організації, коли рішення ухвалювалися шляхом спільних дискусій і консенсусу (Savio, 2015).

У пп. 3.1 і 3.2 ми розглядали приклади результативної неієрархічної колаборативної мобілізації, що виникають в інших сферах суспільного життя, де шляхом колаборації створюються інноваційні продукти, пришвидшується прогрес та зростає ефективність (наприклад відкрита наука (Austin, Hair, Fullerton, 2012), економіка (Levine, Prietula, 2014), програмне забезпечення (Constantino et al., 2021). Об'єднують ці соціальні феномени кілька принципових аспектів, які відображають суть колаборативності й відкритого співробітництва.

По-перше, це децентралізація й горизонтальність, де нема єдиного керівного органу або авторитарної структури. Рішення приймаються спільно, шляхом консенсусу або участі всіх зацікавлених сторін, що дає змогу уникнути ієрархічних обмежень і забезпечує рівноправну участь усіх учасників у процесі прийняття рішень.

По-друге, колективна участь і спільні зусилля – об'єднання навколо спільної мети або проблеми, яку розв'язують разом. Колективна участь забезпечує синергію, коли сукупні зусилля значної кількості учасників забезпечують результат, який перевищує суму індивідуальних внесків. Залучення та співпраця стають визначальними факторами успіху.

По-третє, відкритість і прозорість: відкрите співробітництво передбачає доступність процесів, ресурсів й інформації для всіх учасників. Усі мають доступ до комунікації, що дає змогу брати участь у процесах на рівних умовах, забезпечує прозорість і підвищує довіру між учасниками, що критично важливо для успішної співпраці.

По-четверте, інклюзивність: такі ініціативи зазвичай відкриті для різноманітних груп та індивідів, незалежно від соціального статусу, місця проживання чи професії, що дає змогу залучати широкий спектр перспектив і знань, збагачуючи процес та сприяючи інноваційним й ефективним рішенням.

По-п'яте, гнучкість та адаптивність – усі ці соціальні феномени демонструють високу гнучкість і здатність адаптуватися до змін в оточенні. Відсутність жорстких структур та правил дає змогу швидко реагувати на нові виклики й можливості, що виникають у процесі співпраці.

По-шосте, інноваційний потенціал: відкрите співробітництво приводить до виникнення нових ідей, технологій і підходів, які важко було б розробити в межах традиційних структур. Такий інноваційний потенціал є результатом колективної творчості та взаємодії.

По-сьоме, спільна відповідальність і розподіл результатів: учасники відкритих ініціатив беруть на себе спільну відповідальність за результати співпраці. Водночас успіхи й досягнення розподіляються серед усіх учасників, що підвищує мотивацію до участі та сприяє стійкості ініціативи.

Соціальні феномени, засновані на масовому співробітництві, об'єднує дух колективної роботи, основа яких – співпраця, відкритість і спільна мета, коли важлива спільна дія для досягнення результатів, що виходять за межі можливостей окремих індивідів або організацій, відображаючи тенденцію до переходу від традиційних, ієрархічних моделей організації до більш гнучких, децентралізованих і відкритих форм взаємодії.

Колаборативність та відкрите співробітництво формують сучасні соціальні феномени, котрі сприяють розвитку інновацій, економічного зростання й соціальних змін, шо демонструє можливість колективних зусиль розв'язувати складні проблеми, які важко або неможливо здійснити традиційними методами. Завдяки колаборативності масові акції та протестні рухи стають глобальними, як-от *Black Lives Matter* (BLM), що привернув увагу до проблеми расової нерівності та змінив політичний порядок денний у низці країн. Як стверджують Вані й ін., колаборативна структура BLM дала змогу долучити широку авдиторію, сприяючи зміні політичного дискурсу й залученню до боротьби за соціальну справедливість різних етнічних груп (Vani et al., 2023). Тобто відкрите співробітництво може мобілізувати людей для активних дій і змінювати суспільні норми й політичні процеси.

Глобальні громадські кампанії, як-от *#MeToo*, показують, що колаборативність може значно впливати навіть на міжнародному рівні. Цей рух, що виник у соціальних мережах, як стверджують Леві та Меттссон, завдяки відкритому співробітництву в соціальних мережах, став міжнародним рухом, який відобразився на політиці низки країн, сприяючи зміні

законодавства й підвищенню суспільної обізнаності щодо проблеми сексуального насильства (Levy, Mattsson, 2023). Отже, колаборативність і відкрите співробітництво в соціальній комунікації та політиці відкривають нові можливості для впливу на суспільні процеси, сприяючи інклюзивній участі й, відповідно, розвитку демократії та забезпечуючи ефективніше розв'язання складних соціальних і політичних проблем. Це може свідчити про трансформацію моделей соціальної взаємодії, де пріоритет набувають горизонтальні структури й інклюзивність участі.

У цьому дослідженні детальніше розглядаємо революції як одну з форм соціальних рухів і протестної активності, що має давню історію, проявляється яскраво й часто має дуже значні соціально-політичні наслідки, причому навіть у глобальному вимірі. Революції завжди були потужним інструментом соціальних і політичних змін, де колаборативний характер комунікації відіграє вирішальну роль. Незважаючи на те, що колаборативність у сучасному розумінні часто асоціюється з технологіями та соціальними мережами, навіть історичні приклади революцій демонструють елементи співпраці й узаємодії, які можна розглядати як прототипи сучасних форм колективної комунікації.

Американська революція (1775–1783) є одним із перших прикладів колаборативної комунікації в масштабах цілої нації. Незважаючи на політичну й економічну незалежність різних колоній, вони об'єдналися для боротьби проти спільного ворога – британської корони. Колоністи використовували комітети кореспонденції, які діяли як мережа для обміну інформацією та координації дій між різними регіонами. Ця форма комунікації сприяла швидкому поширенню революційних ідей і дала змогу колоніям ефективно співпрацювати для досягнення незалежності. Спільна розробка таких важливих документів, як Декларація незалежності, також стала результатом колаборативної взаємодії між лідерами колоній, які представляли різні інтереси, але об'єдналися навколо спільної мети (Wood, 1993).

Велика французька революція (1789–1799) також демонструє, що колаборативна комунікація між різними соціальними групами може привести до радикальних змін. Революційні комітети, клуби й асамблеї стали платформами для обговорення та координації дій, що об'єднували представників різних соціальних верств – від буржуазії до робітників і селян. Взаємодія між ними сприяла формуванню нових політичних та соціальних ідей, які швидко поширювалися за допомогою друкованих видань і під час публічних зібрань, забезпечуючи умови для масової мобілізації й, у результаті, до кардинальних змін у французькому суспільстві (Doyle, 1990).

У сучасну епоху соціальні мережі стали головним інструментом колаборативної комунікації під час революцій і протестів. Учасники протестів Арабської весни використовували *Facebook*, *Twitter* та *YouTube* для координації дій, поширення інформації й залучення нових прихильників. Протести, що почалися в Тунісі, швидко поширитися на інші країни регіону, створюючи ефект доміно, який призвів до падіння декількох політичних режимів. Учасники могли

швидко обмінюватись інформацією й реагувати на зміни в реальному часі, що робило їхні дії ефективнішими (Howard, Hussain, 2011).

Протести Євромайдану та Революції гідності (2013–2014), що почалися як реакція на рішення уряду не підписувати Угоду про асоціацію з ЄС, швидко переросли в національний рух за демократичні зміни. *Facebook* і *Twitter* стали основними платформами для організації протестів, збору коштів і розповсюдження інформації. Важливою рисою цього руху була співпраця між різними громадськими організаціями, активістами й звичайними громадянами, які разом працювали над досягненням спільної мети, що призвело до значних політичних змін (Onuch, 2014).

Сучасні протести в Гонконзі, зокрема *Революція парасольок*, що розпочалась у 2014 р., і протести 2019–2020 рр., ще більше підкреслюють значення колаборативності в боротьбі за політичні права. Для координації дій та уникнення поліцейських репресій протестувальники використовували додатки миттєвого обміну повідомленнями. Відсутність чітко вираженого лідера підкреслила горизонтальну структуру протестів, де рішення приймалися колективно шляхом обговорення в онлайн-спільнотах, що дало змогу рухам залишатися гнучкими й стійкими, незважаючи на інтенсивні репресії з боку влади, демонструючи, що колаборативна комунікація може підтримувати стійкість та ефективність протестного руху в умовах сучасних викликів (Lee , Chan, 2015; Au, 2022).

Ці та інші приклади ми детальніше розглянемо в наступних підрозділах, на прикладах історичних і сучасних революцій підтверджуючи, що колаборативний характер комунікації між учасниками є головним фактором успіху соціальних рухів. Від узаємодії між різними соціальними групами у XVIII ст. до використання соціальних мереж у XXI ст. колаборативність дає змогу об’єднувати зусилля, обмінюватись інформацією й разом досягати значних соціально-політичних змін, що підтверджує важливість колективної дії та відкритих форм комунікації в процесі трансформації суспільств.

4.2. Протести й революції в аспекті VUCA

Комунікація в межах соціальних протестів і революцій є головним чинником трансформації масових рухів у добу VUCA. У цьому підрозділі проаналізовано її роль у динаміці суспільних змін.

Соціальний протест передбачає колективну активність групи індивідів, спрямовану на демонстрацію невдоволення окремими аспектами суспільного функціонування – політичними, економічними, соціальними. Він може набувати різноманітних форм: мітингів, страйків, актів громадянської непокори, голодувань тощо. У науковій літературі представлено декілька підходів до інтерпретації передумов і чинників соціального протесту. Теорія соціальних рухів акцентує увагу на формуванні колективної ідентичності,

ефективності мобілізації ресурсів і значущості політичного контексту для організації протестної діяльності. Відповідно до цієї парадигми, соціальні рухи виникають як відповідь на відчуття ізоляції та безсилля в умовах сучасного суспільства; створення спільноти на основі спільних цінностей і цілей компенсує дефіцит інституційної включеності (Камінська, 2010).

Альтернативну інтерпретацію запропоновано в теорії ресурсної мобілізації (McCarthy, Zald, 1977). Її автори наголошують, що вирішальним чинником протестної активності є наявність й ефективне залучення таких ресурсів, як час, кошти, організаційні зв'язки та компетентності. Головним стає не стільки ступінь соціального незадоволення, скільки здатність мобілізувати наявні ресурси для досягнення визначених цілей.

Політичний протест як форма соціальної дії з підвищеним рівнем конфліктності має на меті трансформацію політичного порядку шляхом тиску на органи державної влади. У разі ескалації, що супроводжується мілітаризацією протистояння (використанням поліцією бронетехніки, снайперів тощо), протестна діяльність може трансформуватися в акти масової громадянської непокори з потенційним переходом у революційний рух. Революція, своєю чергою, є радикальною формою суспільного конфлікту, що характеризується системними змінами в політичному та соціальному устрої. Її супроводжують перевороти, насильство, руйнація легітимної інституційності й перерозподіл влади.

Теорії революції розглядають спектр факторів, що спричиняють її виникнення, серед яких домінують соціальна нерівність, політичне пригнічення, економічна дестабілізація. Зокрема, теорія соціальної нерівності – один із найстаріших підходів до пояснення революційних процесів – пов'язує революційний потенціал суспільства з накопиченням соціально-економічної асиметрії. Представники цього напряму (К. Маркс, М. Вебер, Г. Зіммель, Р. Дарендорф та ін.) вказують на те, що, досягнувши критичного рівня, структурна нерівність провокує соціальну фрустрацію й конфлікти, які можуть призвести до революції (Milner, 1987).

Історичні приклади підтверджують цю тезу. Так, Французька революція 1789 р. інтерпретується як реакція на глибокі соціальні диспропорції між привілейованими групами населення й експлуатованими нижчими верствами (Encyclopaedia Britannica, 2023). Аналогічно, Жовтнева революція 1917 р. в Російській імперії пояснюється крізь призму нерівного доступу трудових мас до матеріальних ресурсів і політичної влади (Lindert, Nafziger, 2014).

Аналізуючи взаємозв'язок між теорією соціальної нерівності й чинниками VUCA, доцільно акцентувати на тому, що волатильність, невизначеність, складність і неоднозначність суспільного середовища здатні поглиблювати структурні асиметрії в розподілі ресурсів. Соціальні нерівності в таких умовах не лише закріплюються, а й ускладнюють прогнозування поведінки суспільних груп, спричиняючи зростання протестного потенціалу.

У контексті VUCA-компонентів теорія соціальної нерівності набуває таких інтерпретацій:

- *волатильність*: соціальні нерівності функціонують у межах складної динамічної системи взаємозв'язків між політичними, економічними, культурними та соціальними чинниками, навіть незначні флуктуації в одному з компонентів можуть зумовити каскадні ефекти, що призведуть до дестабілізації й революційних трансформацій;
- *невизначеність*: зростання соціальної нерівності посилює відчуття небезпеки, недовіри до інституцій і тривожності щодо майбутнього, створюючи умови для радикалізації суспільних настроїв та зниження порогу до участі в протестах;
- *складність*: соціальні нерівності є результатом узаємодії множинних змінних, які постійно еволюціонують, що унеможливлює одномірні пояснення, натомість вимагаючи системного підходу до аналізу причин і етапів потенційної ескалації до революцій;
- *неоднозначність*: нерівність у доступі до ресурсів інтерпретується різними соціальними групами по-іншому, що ускладнює вироблення узгоджених стратегій реагування та провокує конфлікти щодо легітимності системного устрою.

Однією з концептуальних моделей революційного розвитку, що корелює з VUCA-парадигмою, є теорія рівноваги (або переривчастої рівноваги). Вона виходить із припущення, що революційні зміни відбуваються через порушення балансу між основними політичними акторами, зниження здатності еліт до лідерства й інституційного управління. У момент, коли інституційна неспроможність перетворюється на структурну, маргіналізовані групи отримують вікно можливостей для радикальних дій.

Порівняння з теорією еволюційних зламів, запропоноване Юргенсом, акцентує на кумулятивному характері змін: стійкий стан порушується внаслідок накопичення чинників, що ініціюють фазовий перехід до нового стану (Jürgens, 2020). Так само, політична нестабільність, управлінські прорахунки й ерозія довіри до влади створюють критичну масу, після якої відбувається ескалація до протесту або революції.

Попри відмінності між підходами, усі теорії революцій подібні в тому, що рушієм революційного процесу є глибоке розходження між очікуваннями соціуму та реальними умовами функціонування політичної системи. Як зазначає Тіруне, тригерами революцій можуть бути економічні труднощі, політична репресивність, соціальна нерівність і неефективність інституційної відповіді: «масштабні протести революцій можуть бути викликані економічними проблемами, соціальною нерівністю, обмеженням політичних прав, характером політичного режиму, який спричиняє неефективність держави» (Tiruneh, 2014, "*Economic Development" section*). Зі свого боку, Кочія розглядає революцію як фазу прискореної історичної еволюції, що зумовлена нестабільністю економічних, соціальних, демографічних, етнічних та

релігійних чинників і призводить до радикальної трансформації соціального порядку (революція пов'язана з «нестабільністю різноманітних економічних, соціальних, демографічних, етнічних, антропологічних і, можливо, релігійних факторів – це «фаза історичної еволюції націй, яка породжує швидкі та радикальні (соціальні, економічні й політичні) зміни в суспільстві») (Соссіа, 2019, *"Defiition" section*).

Водночас важливо розрізняти підґрунтя протестної активності в демократичних та автократичних політичних режимах. Кастельс відзначає, що, хоча джерела протестів є різнорідними – економічна несправедливість у розвинених демократіях чи реакція на авторитаризм і кризи в автократіях, – їх спільним знаменником є глибоке почуття індивідуального й колективного обурення, спричиненого соціальною нерівністю та зарозумілістю політичного істеблішменту (Castells, 2013a, p. xxxviii). У демократичних суспільствах протестні рухи, зазвичай, не мають на меті зміну політичного режиму, а спрямовані на висунення вимог соціально-економічного характеру. При цьому важливу роль у мобілізації відіграють опозиційні партії як агенти протестного впливу (Su, 2015).

Натомість в автократіях революційна динаміка виникає на стику процесів демократизації, соціальної модернізації та нерівного доступу до ресурсів, що разом формують передумови до ескалації. У порівняльному аналізі революцій минулого й Арабської весни науковці на кшталт Ейдта доводять, що поєднання структурних передумов і сприятливого моменту дії є визначальним фактором виникнення революційних подій (Aidt et al., 2015).

Отже, чинники VUCA відіграють роль не лише описової характеристики сучасного суспільства, але й інтегруючого концепту для пояснення причин революційних протестів у різних політичних умовах. У такій перспективі комунікація, що враховує динаміку VUCA, виконує головну функцію мобілізації, координації та легітимації протестних дій.

Аналіз наявних досліджень дає підстави стверджувати, що саме швидкість і глибина змін слугують каталізатором революційних процесів. Зокрема, Чалмерс ще в середині XX ст. визначив, що дисфункція політичного устрою, яка розвивається поступово, може не призвести до значних потрясінь, але швидкі й глибокі трансформації викликають депривацію, дезорієнтацію та соціальну аномію, що створює підґрунтя для масових протестів (Johnson, 1964). Аналогічну логіку пропонує Олсон, пов'язуючи революційні ситуації з появою нових економічних розривів унаслідок швидкого зростання, яке породжує нові соціальні страти – як заможних, так і маргіналізованих (Olson, 1963). Девіс, своєю чергою, указує, що саме розрив між зростанням очікувань населення та наступною стагнацією є основою для протестної активізації, оскільки психологічний ефект утрати переважає над логікою абсолютного рівня добробуту (Davies, 1962).

У теоретичному контексті доцільно також звернутися до концепції референтної групи Мертона, відповідно до якої, революційна мобілізація може

бути зумовлена не об'єктивною бідністю, а дисонансом між фактичним станом і стандартами, сформованими порівнянням із «референтною» групою, що задає зразки вищого рівня життя. Широке поширення інформаційно-комунікаційних технологій сприяє формуванню таких уявлень навіть у найбідніших прошарках, провокуючи фрустрацію та соціальний дистрес. Особливо небезпечним є поєднання швидких змін із нормативною складністю, яка унеможливлює формування сталих ціннісних орієнтирів (Merton, 1957, *p. 244*).

Не менш важлива й роль культурних чинників. Бенкс наголошував, що культурна змінність, ідентифікаційна невизначеність, складність міжкультурних взаємодій і неоднозначність у сприйнятті цінностей можуть бути джерелом конфліктів й основою для революційних зрушень (Banks, 1976). Отже, із погляду VUCA-контексту, революційний протест є політико-економічною та культурно-комунікаційною подією, в основі якої – нестабільність нормативної та ідентифікаційної структур сучасного суспільства. Теорії революцій, розглянуті в аспекті VUCA, демонструють, що соціальна нестабільність, зумовлена як структурними, так і культурними чинниками, – це закономірнй наслідок узаємодії волатильності, невизначеності, складності й неоднозначності в сучасному суспільстві.

4.3. Міжнародний контекст революцій в аспекті VUCA

У цьому підрозділі здійснено аналіз ролі міжнародних факторів, зокрема зовнішньополітичного впливу, глобальних комунікацій і транснаціональних мереж, у розвитку революційних процесів у контексті VUCA. У межах підходу, запропонованого Скокпол, соціальні революції розглянуто як результат складної взаємодії внутрішніх соціально-політичних чинників і зовнішнього впливу, передусім із боку міжнародного середовища. Дослідниця доводить, що революційні процеси зумовлені не лише внутрішніми дисфункціями державного управління, а й, значною мірою, зовнішнім тиском – військовим, політичним, економічним – із боку інших держав або наддержавних акторів, що призводить до ослаблення адміністративного контролю та дезінтеграції елітного консенсусу (Skocpol, 1979).

У контексті цього підходу виокремлено такі механізми впливу міжнародного середовища на революційні процеси: 1) пряма зовнішня підтримка або протидія революційним рухам; 2) транснаціональне поширення ідей, моделей і стратегій мобілізації; 3) економічна залежність від зовнішніх ресурсів та її дисбалансуючий ефект на внутрішню соціальну структуру; 4) уплив збройних конфліктів, окупацій чи інтервенцій як дестабілізуючих чинників політичного ландшафту.

У світлі VUCA-парадигми у теорії Скокпол акцентовано на складності й багатовимірності зовнішньої взаємодії як чинника революційного процесу. Зовнішнє середовище характеризується високим рівнем змінності,

непередбачуваності й багатозначності, що створює постійну турбулентність для внутрішніх соціально-політичних систем.

Особливої актуальності ця динаміка набуває в умовах сучасної глобалізованої комунікації. По-перше, інформаційно-комунікаційні технології є дієвим інструментом мобілізації та координації протестної активності. У випадку Арабської весни (2010–2011) соціальні мережі, зокрема *Facebook* і *Twitter*, стали каналами для швидкого поширення протестних меседжів та координації дій (Smidi, Shahin, 2017).

По-друге, новітні медіа створюють умови для транснаціональної циркуляції революційних ідей і досвіду, як засвідчив рух *Occupy Wall Street* (DiSalvo, 2015).

По-третє, соціальні платформи забезпечують доступ до альтернативної інформації, спроможної руйнувати монополію державної пропаганди. Під час Євромайдану в Україні 2013–2014 рр. саме соціальні мережі були засобом інформування громадськості, репрезентації протестної ідентичності й викриття репресивних практик (Shveda, Park, 2015).

По-четверте, революційні актори активно використовують комунікаційні засоби для апеляцій до міжнародної авдиторії. Протести в Білорусі 2020 р. супроводжувались активною присутністю в глобальному інформаційному просторі, що сприяло формуванню міжнародної підтримки протестного руху (Bush, 2020).

По-п’яте, ІКТ дають змогу протистояти дезінформації, яка поширюється владними структурами. У ході протестів у Росії 2011 р. опозиційні групи активно використовували соціальні мережі для спростування фейкових наративів й утвердження альтернативного дискурсу (Treyger, Cheravitch, Cohen, 2022).

Ці приклади свідчать, що комунікаційне середовище стало активним чинником формування та реалізації протестного потенціалу. Водночас його вплив амбівалентний: соціальні мережі й цифрові інструменти застосовуються не лише для підтримки революцій, але й для їх моніторингу, дезорганізації та репресій.

Отже, VUCA-світ проявляється у внутрішніх викликах і зовнішньому комунікаційному тиску, який діє нерівномірно, непрогнозовано й часто парадоксально. Міжнародний контекст революцій демонструє, як глобальна волатильність, складність і неоднозначність – через канали комунікації та взаємозалежностей – посилюють або трансформують внутрішньополітичні динаміки революційних рухів.

У цьому контексті роль технологічних революцій, насамперед у галузі телекомунікацій і медіа, набуває вирішального значення для трансформації як революційних практик, так і механізмів їх стримування. А революція сьогодні, окрім того що є соціальним актом, стає комунікаційним процесом глобального масштабу.

4.4. VUCA-вплив колаборативної комунікації

У цьому підрозділі проналізовано вплив колаборативної комунікації на мінливість, невизначеність, складність і неоднозначність, зокрема через емпіричне моделювання мережевої взаємодії. Головним припущенням цього дослідження є те, що саме завдяки неструктурованій колаборативній комунікації, заснованій на принципах масового співробітництва, формується основа для розгортання ефектів нестабільності, зокрема в контексті VUCA. Розглянемо природу виникнення нестабільності в умовах сучасної мережевої комунікації.

Теоретичні основи VUCA-комунікації

Однією з визначальних характеристик мережевої комунікації є нівелювання ролі організаційних центрів, що формує горизонтальну структуру взаємодії. За Кастельсом, «горизонтальність мереж підтримує співпрацю та солідарність, підриваючи потребу у формальному лідерстві» (Castells, 2015). У своїй концепції комунікаційної влади автор виокремлює чотири типи контролю, що реалізуються в межах мереж: 1) домінування включених суб'єктів над невключеними; 2) установлення правил доступу до мережі; 3) контроль усередині самої мережі між її учасниками; 4) влада «програмістів» – здатність створювати й адаптувати мережі відповідно до власних інтересів і цінностей (Castells, 2013a, *p. 42–47*). Саме ця остання форма влади – «потужність створення мережі» – є фундаментом так званих мережевих соціальних рухів, які формуються не централізовано, а в динамічній взаємодії всередині самих мереж. А питання учасників таких рухів, за логікою Кастельса, залежить від конкретної конфігурації мереж у кожному конкретному контексті та в кожному конкретному процесі (Castells, 2011).

У цьому контексті важлива концепція «логіки сполучної дії» [*connective action*], запропонована Беннетом і Сегерберг, згідно з якою основою мобілізації в сучасному мережевому середовищі є не ідентичність групи або формальне членство, а персоніфікована участь – активна саморепрезентація «ідей та механізмів організації», що поширюються через цифрові платформи (Bennett, Segerberg, 2012, *p. 744*). Це означає перехід від моделі колективної дії, заснованої на стабільних ідентичностях, до моделі, де кожен індивід бере участь через персоналізовані канали ідентифікації й комунікації.

Наведене дає підстави зробити висновок про децентралізацію й деієрархізацію комунікаційного процесу. У подальших працях Кастельс підкреслює, що розвиток мережевих комунікацій, зокрема в інтернет-середовищі, зруйнував традиційну модель інформаційної ієрархії, усунувши класичні ролі «інформаційних воротарів» (Castells, 2015).

Утім, окремі дослідники вказують на обмеженість «горизонтальної» моделі. Зокрема, Ґербаудо звертає увагу на формування «м'яких» структур управління в межах мережевих рухів. На його думку, соціальні медіа відіграють роль «режисера сцени» [*choreographer of collective action*],

створюючи комунікаційне середовище для узгодження дій навіть за відсутності формалізованих структур (Gerbaudo, 2012, *p. 21*).

Незважаючи на ці застереження, мережеві форми організації виявляють високий рівень узгодженості дій, що ґрунтується на спільних цінностях і мотиваційному залученні учасників. Завдяки можливостям соціальних мереж кожен учасник може бути водночас як комунікантом (ініціатором повідомлення), так і комунікатом (об'єктом упливу), що значно підвищує швидкість циркуляції смислів та рішень.

У цьому контексті доцільним убачаємо введення поняття «мережевого натовпу» – тимчасового, динамічного утворення, що виникає під упливом зовнішніх стимулів і характеризується високим ступенем емоційного резонансу та спонтанності. Ця форма самоорганізації відрізняється від інших типів соціальних груп (мас, публіки, авдиторій) спільністю емоційного досвіду й негайністю комунікативної реакції (Glynn et al., 2018).

За Беннетом і Сегерберг, саме логіка сполучної дії дає змогу таким «натовпам» досягати самоорганізованої мобілізації, зберігаючи при цьому гнучкість, адаптивність і динамізм комунікаційної взаємодії (Bennett, Segerberg, 2013). Це вказує на фундаментальні зрушення в архітектурі соціальної взаємодії, що відбуваються в умовах VUCA-середовища, де традиційні інституційні моделі комунікації дедалі частіше поступаються місцем горизонтальним, децентралізованим те технологічно опосередкованим формам соціальної координації.

Серед характеристик мережевої комунікації, що зумовлюють її «вірусність» і мають особливе значення в умовах VUCA-середовища, визначальною є її відкрита, нефільтрована природа. Інтерактивна комунікація на базі соціальних мереж передбачає принципову свободу обміну інформаційними ресурсами, що відображає загальну логіку відкритого (масового) співробітництва. Його головною рисою є орієнтація не на внутрішньоорганізаційні структури, а на динамічну взаємодію із зовнішнім мережевим середовищем. За такої моделі втрачається класичне розуміння організації як суб'єкта, що визначається внутрішньою ієрархією й регламентацією, а натомість формується децентралізоване середовище спонтанної взаємодії, не підпорядковане жодному формалізованому впливу.

У цьому контексті Бредлі пропонує визначення масового співробітництва як «здатності великої кількості людей, які можуть не мати попереднього зв'язку, ефективно працювати задля спільної мети» (Bradley, 2011). Така модель співпраці ґрунтується на відкритості організаційної структури, що в разі комунікації в соціальних медіа реалізується як горизонтальність зв'язків за відсутності стабільних і формальних центрів прийняття рішень. Як зазначають Бімбер, Фланагін і Штоль, організаційна структура в умовах мережі може мати суто віртуальний характер, а в окремих випадках – узагалі бути відсутньою як формалізована одиниця (Bimber, Flanagin, Stohl, 2012). Існують і гібридні варіанти, коли класичні форми організації комбінуються з

мережевими, що утворює нову конфігурацію взаємодії – «гібридну організацію» (Bennett, Segerberg, 2013, *p. 47*).

Утім, забезпечення стійкого довгострокового залучення учасників до колективної діяльності часто потребує наявності організаційної стратегії, яка передбачає інституційну основу для підтримки стабільного функціонування (Bimber, Flanagin, Stohl, 2012, *p. 181*). Проте в короткостроковій перспективі соціальні мережі демонструють надзвичайну ефективність у мобілізації значних мас користувачів навколо певних тем або подій, що набувають резонансного характеру. Як результат, формуються множинні осередки соціальної активності, які можуть виникати спонтанно, як відповідь на кризові ситуації, соціальні потрясіння чи інші збурення громадської думки. Причому користувачі спільнот, що вже існують, здатні швидко переорієнтовуватися на нові інформаційні подразники, формуючи навколо них нові канали комунікації, котрі генерують інформаційне «підживлення» актуальної теми.

Ці процеси спричиняють динамічну взаємодію між децентралізованими спільнотами й інституціалізованими медіа: теми, що набули популярності в соціальних мережах, стають об'єктом зацікавлення професійної журналістики й потрапляють до порядку денного традиційних медіа. Так мережева соціальна комунікація набуває ознак моделі циркуляції знань, подібної до спіралі знань, описаної Нонакою й Такеучі (Nonaka, Takeuchi, 1995). Із цієї перспективи соціальна інновація, спрямована на розв'язання конкретної проблеми, постає результатом колективного знаннєвого циклу, що розгортається у відкритій, неконтрольованій інституціями динаміці.

В умовах такої мережевої взаємодії комунікація не ґрунтується на системно-структурних ієрархіях, а є об'єктно зорієнтованою. Тобто взаємодія відбувається не між організаційними одиницями, а навколо об'єктів – тем, подій, меседжів. Об'єкт у такому контексті розглядається як фокус взаємодії, а сама структура комунікації описується як сукупність незалежних агентів, що перебувають у режимі обміну повідомленнями. Це сприяє формуванню неінституціалізованих, проте високодинамічних форм політичної й соціальної активності, у яких консолідація відбувається за рахунок спільного інтересу, а не належності до формальних структур. У результаті така форма мережевої взаємодії дедалі частіше стає основою успішних соціально-політичних ініціатив, що функціонують поза межами класичних інституційних меж.

Відповідно до об'єктно зорієнтованої природи мережевої комунікації, її функціонування характеризується стохастичністю. Оскільки така комунікація здійснюється за участі необмеженої кількості незалежних агентів, позбавлених фіксованої організаційної чи структурної прив'язки, її поведінку доцільно описувати з використанням моделей, властивих для сукупностей великих чисел. Однією з головних характеристик цих моделей є наявність марківської властивості: імовірнісний розподіл майбутніх станів системи залежить винятково від її поточного стану, а не від історії змін (Dennis, Fu, Slavkovik, 2021). Це означає, що динаміка подій у соціальних мережах, які функціонують як колаборативні платформи, не має «пам'яті» в класичному розумінні й тому

є суттєво не передбачуваною. Відповідно, події в мережі можуть моделюватися як ланцюг Маркова – послідовність станів, де кожен наступний визначається лише попереднім, без урахування глибших структурних передумов (Chen, Ying, 2013). Така модель не фіксує довготривалої тенденційності, проте саме ця особливість є визначальною для аналізу впливу в соціальних мережах. Із погляду прогнозування мережевої активності це створює фундаментальну аналітичну проблему: відсутність фіксованих структур і центрів унеможливлює побудову стійких та надійних прогнозних моделей. Відповідно, колаборативні цифрові середовища виявляються вкрай слабко контрольованими, що є типовим викликом для політичних систем у VUCA-світі.

Це підтверджується прикладом Євромайдану в Україні. У 2012 р. Національний інститут стратегічних досліджень у своїх аналітичних прогнозах не виявив ознак наближення масштабного протестного вибуху (NISS, 2012). Ба більше, соціологічні опитування за декілька місяців до початку протестів демонстрували низький рівень очікування протестної активності: лише 25,5 % респондентів вважали такі акції можливими (Українська правда, 2013, 11 червня). Цей приклад ілюструє низьку передбачуваність соціальних процесів у мережевих системах й актуалізує потребу нових аналітичних підходів до оцінки ризиків у VUCA-середовищі.

Марківська властивість соціальних мереж проявляється також у механізмах ранжування інтернет-сторінок: сторінки, що отримують більше посилань від уже популярних джерел, із часом закріплюються як найбільш релевантні, утворюючи індукований стаціонарний розподіл (Rocca, 2019). Відтак формується циклічна система обміну впливами, у якій усе більшу комунікативну увагу сконцентровано навколо головних вузлів. Проте без цілеспрямованого фокусування, наприклад за допомогою залучення інституційних медіа, така система залишається квазіхаотичною й неадаптованою до стратегічного управління.

Модель комунікаційного поля

Отже, стохастична природа комунікації в соціальних мережах зумовлена її самоврядною, децентралізованою структурою, формує унікальне середовище для самоорганізованої активності. Водночас саме ця особливість спричиняє істотну слабкість у прогнозуванні й підвищену нестабільність соціально-політичних процесів, які сьогодні часто ініціюються, підтримуються та ескалуються саме в мережевому вимірі.

Можемо пояснити це, припустивши наявність у системи колаборативної комунікації властивості поля. Існують дослідження, що обґрунтовують польові властивості системних соціальних взаємодій. Наприклад Бурдьє пояснював концепт «поле», як відносно замкнену й автономну підсистему соціальних відносин, що функціонує незалежно від зовнішніх примусів, як мережа відносин між об’єктивними взаємодіями соціальних суб’єктів, яка існує незалежно від їх індивідуальної свідомості та волі (Bourdieu, 2005). Бурдьє

зазначає, що в суспільстві існує декілька полів (економічне, релігійне, політичне, культурне тощо), які мають власну структуру. Соціальне поле наявне там, де присутні суб'єкти, що взаємодіють між собою через обмін інформацією, наприклад у межах певної кількості учасників протестної комунікації. За Бурдьє, важливою ознакою поля є взаємодія суб'єктів, які розпоряджаються ресурсами, щоб отримати прибуток, і формують певну структуру. І хоча соціальне поле Бурдьє радше статичне й відображає тривалі соціальні явища та процеси в суспільстві, цю концепцію цілком можна застосувати й до більш динамічних процесів, до яких належить колаборативна комунікація (Swartz, 2016). Про застосування теорії поля в соціальних комунікаціях ідеться також у Чернявської (Чернявська, 2015).

Ми використаємо модель, що ґрунтується на концепції потенціалу поля, тобто взаємодії між об'єктами, які мають певну спільну характеристику, у нашому випадку, наприклад, володіння інформаційним ресурсом, суттєвим в аспекті колаборативної комунікації масового співробітництва. Можемо назвати це *мас-колаборативним (або просто колаборативним) комунікаційним потенціалом*. У фізиці значення потенціалу для точкового об'єкта, що належить полю взаємодії, прийнято вважати рівним добутку величин (наприклад мас), поділеному на квадрат відстані між ними.

Комунікаційним системам поняття відстані також властиве та може бути представлене в постаті комунікативної дистанції (*communicative distance*), тобто співвідношення між інформацією, що передається й одержується адресатом, обумовлене його індивідуальними особливостями (селективне сприйняття відповідно до його інтересів, інтелектуального потенціалу, соціокультурних особливостей та ін.), затримкою й/або неповнотою інформації, котра одержується, зумовленими просторовою віддаленістю та соціальною ізоляцією адресата. Для комунікації в соціальних мережах, наприклад, застосовується поняття концептуальної дистанції між людьми (Dekker, 2005).

У нашому випадку суттєвою є наявність певного фактора, який означає, що певні учасники колаборативної комунікації обмінюються інформацією між собою інтенсивніше, ніж з іншими. В умовах значної кількості комунікаторів у сучасних колаборативних системах інтерес викликає вивчення взаємодії центру концентрації колаборативного комунікаційного потенціалу з *n*-кількістю суб'єктів колаборативної комунікації в межах поля, утвореного всіма ними в процесі обміну інформацією. Міру взаємодії певного *i*-го комунікатора з іншими комунікаторами цілком можна виразити рівнянням, аналогічним до того, що застосовується, наприклад, для визначення потенціалу поля розселення в соціально-економічній географії, де також ключовим факторами є відстань і взаємодія між людьми (Lipets, Chizhov, 1972). Виходячи з такої позиції, потенціал мас-колаборативної комунікації для *i*-суб'єкта (*Pi*) в межах поля колаборативної комунікації буде сумою його комунікаційної активності (*Ci*) й відношень комунікаційної активності

кожного з *n*-кількості суб'єктів протестної комунікації (для *j*-суб'єкта – *Cj*) до комунікаційної дистанції між цим суб'єктом та *i*-суб'єктом у квадраті (R^2ij):

$$P_i = C_i + \sum_{j=1}^{n} \frac{C_j}{R_{ij}^2}.$$

У нашому випадку колаборативної комунікації можемо припустити спрощений варіант поля, у якому всі комунікатори є рівноцінними й мають однакові можливості генерувати та споживати інформацію в контексті колаборації. Його можна представити у формі площини з рівномірним розміщенням суб'єктів комунікації у вершинах рівносторонніх трикутників. У такому разі проявляється ефект центральності, тобто більш «центральні» комунікатори, які мають меншу суму комунікаційних відстаней до інших суб'єктів поля, мають більший потенціал. Наприклад, серед семи рівновіддалених суб'єктів, які формують шестикутник із одним об'єктом поля у центрі фігури, за умови рівних значень їх полеформуючого фактора центральний суб'єкт матиме приблизно в 2,17 раза вище значення потенціалу (для умови, коли початкові потенціали вузлів однакові (*Ci=Cj=1)*, отримаємо співвідношення потенціалів периферійних вузлів до центрального, як 12,99 до 5,99).

Тобто, наприклад, для поля комунікації протесту в умовах поширення інформації через соціальну мережу з однаковою активністю її учасників, якщо навіть певна кількість суб'єктів з абсолютно однаковою кількістю контактів проявляє однакову інформаційну активність, то один із них (той, що виявився «ближчим» до більшості цих суб'єктів), матиме більші потенційні можливості впливати на інших учасників мережі. У результаті навіть в абсолютно «рівномірному» полі колаборативної комунікації виникає база для флуктуацій, – в умовах колаборативної комунікації значної кількості різноманітних суб'єктів це потенційно призведе до утворення «центрів тяжіння», навколо яких і формуватимуться осередки такої комунікації.

Якщо врахувати, що ці «центральні» суб'єкти також взаємодіють між собою в межах поля, то йдеться про утворення певної структури з ієрархічними рівнями (на практиці ефект формування гексагональних ієрархічних структур такого виду для рівномірно розміщених соціальних об'єктів описано Кристаллером (Christaller, 1933) і покладено в основу *теорії центральних місць*).

Навіть за умови абсолютно однаково активних учасників комунікації протесту існуватиме тенденція до формування за їх участі певних структур, які можуть відігравати роль опорного каркасу неформальної організації, котра матиме консолідуюче й спрямовуюче значення в розвитку колаборації. Реальне ж поле колаборативної комунікації представлене значною кількістю суб'єктів, серед яких наявні ті, що через низку факторів мають вищий колаборативний комунікаційний потенціал. Як результат, імовірність появи неформальних лідерів ще підвищується, а можливість протидіяти цій появі (наприклад з боку влади у випадку комунікації протесту) пов'язана зі

складністю прогнозування розвитку процесів у такого виду системах, що також породжує невизначеність. Цей результат загалом відповідає моделі «мудрості натовпу» Ґальтона (Galton, 1907) і спрямовує учасників колаборативної мережевої комунікації до остаточно правильних рішень.

На рис. 4.1 відображено модель гексагональної структури вузлів колаборативної комунікації, розмір яких відображає їх потенціал. Вузли *A, B, C, D, E, F, G* представляють учасників мережі, причому розмір кожного вузла відповідає його комунікаційному потенціалу. Ребра між вузлами показують комунікаційні дистанції між учасниками, де менше значення ваги означає ближчу комунікаційну відстань. Кожен вузол та ребро підписано відповідними значеннями, що відображають комунікаційну дистанцію. Центральний вузол (*D*) має найбільший комунікаційний потенціал завдяки меншій комунікаційній дистанції до багатьох інших учасників, що позначено більшим розміром. Інші вузли (*A, B, C, E, F, G*) розміщені рівномірно навколо нього й мають менший потенціал.

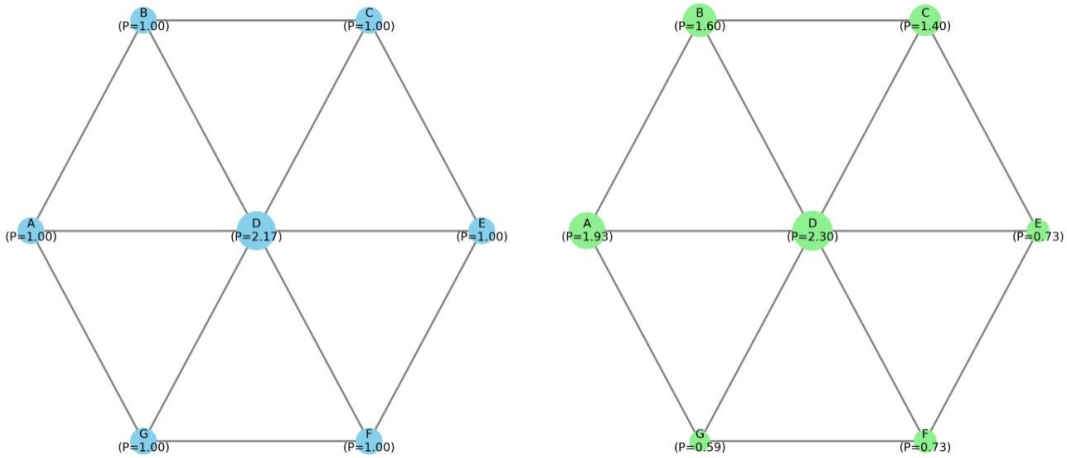

Рис. 4.1. *Елементарна модель мас-колаборативного потенціалу поля із 7 комунікаторів*

Ліворуч на рисунку 4.1 усі вузли містять однаковий початковий потенціал (1). Центральний вузол (D) завдяки своєму розтміщенню має потенціал, що дорівнює 2,17, тобто у 2,17 раза більше, ніж периферійні вузли.

Праворуч простежуємо початковий потенціал вузлів є випадковим і коливається в межах від 0,5 до 2. Центральний вузол (D) має потенціал, збільшений у 2,17 раза від свого початкового випадкового значення.

Як бачимо, геометрична центральність суттєво впливає на потенціал вузла, незалежно від початкових умов.

Наступний рисунок (див. рис. 4.2) ілюструє мережу з великою кількістю учасників, де розмір вузлів ураховує як власний потенціал, так і сусідніх вузлів. Це означає, що вузли, розміщені поруч із вузлами з високим потенціалом, також мають збільшений потенціал унаслідок впливу сусідів.

Усього 37 вузлів, розмір кожного з них пропорційний його загальному потенціалу, ураховуючи вплив сусідніх. Вузли, які містяться ближче до великих вузлів, мають більший розмір, що відображає їх підвищений потенціал (так званий «наведений» потенціал). Великі вузли та їхні сусіди формують центри тяжіння, навколо яких концентрується комунікація.

Ця модель ілюструє, як виглядає поле комунікаційного потенціалу в мережі з великою кількістю учасників, ураховуючи вплив сусідніх вузлів, за інших рівних умов. Центральні вузли з високим потенціалом мають більший уплив на мережу, створюючи структури з підвищеною комунікаційною активністю. Для моделювання такої мережної комунікації створено граф із вузлів і ребер. Вузли (учасники комунікації) розташовані гексагонально, їх початковий потенціал рівний 1. Ребра (зв'язки між вузлами) додавалися між сусідніми вузлами з урахуванням комунікаційної дистанції.

На рис. 4.2 відображено багаторівневу гексагональну структуру потенціалів вузлів. Розмір їх зображень пропорційний до значення потенціалу. Підписи біля кожного вузла показують значення потенціалу (округлені для зручності сприйняття). У центрі знаходиться вузол із найбільшим значенням потенціалу (5). Кожен вузол має базовий потенціал 1, а решта – це накопичений вплив (фінальний потенціал) від усіх інших учасників мережі, залежно від відстані до них. У результаті впливу інших вузлів (ефект «наведення») навіть найменше значення потенціалу дорівнює 3,2.

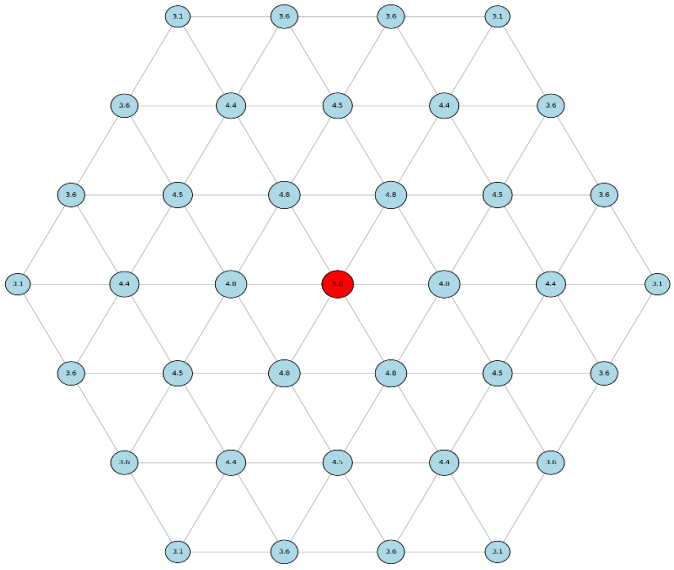

Рис. 4.2. *Модель мас-колаборативного потенціалу з 37 комунікаторів у гексагональному розміщенні* (*радіус кружечків, що ілюструють комунікаторів, пропорційний їх комунікаційному потенціалу*)

Наступний рисунок (рис. 4.3) відображає аналогічну ситуацію, але з умовою, що початковий потенціал вузлів варіює в діапазоні від 1 до 10. Розміри вузлів демонструють фінальні потенціали після врахування впливів усіх інших вузлів. Центральні вузли загалом мають вищі значення потенціалу, але вплив індивідуальних початкових значень також помітний. Вузол із максимальним потенціалом виділено (значення потенціалів – від 12,8 до 28,4).

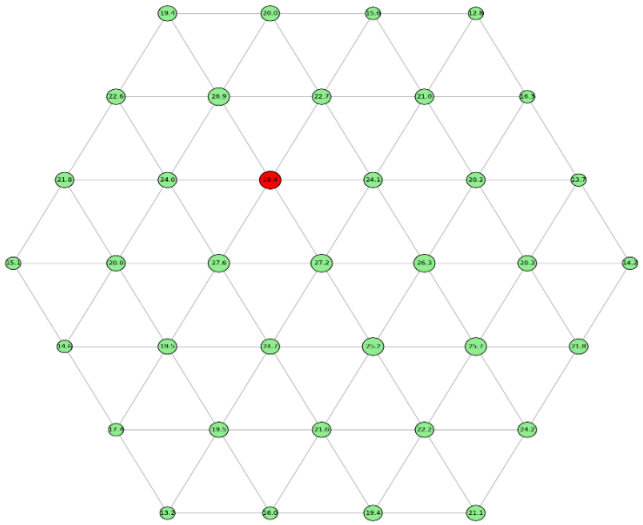

Рис. 4.3. *Модель мас-колаборативного потенціалу з 37 комунікаторів у гексагональному розміщенні за умови значень початкових потенціалів вузлів у діапазоні від 1 до 10*

У цій моделі краще простежити складну взаємодію просторової центральності й індивідуального потенціалу.

Моделювання комунікаційної взаємодії в умовах колаборативного середовища здійснювалося засобами математичного та графового аналізу у віртуальному середовищі великої мовної моделі *ChatGPT* (модель o3) з використанням мови програмування *Python* і бібліотек *NetworkX* (для створення й обробки графів) і *NumPy* (для геометричних обчислень).

Згенеровано гексагональну сітку (*hexagonal grid*) із заданим радіусом (наприклад три рівні від центру), що формує регулярну структуру розміщення вузлів у двовимірному просторі. Така топологія забезпечує рівномірне покриття площини й дає змогу моделювати реалістичні умови просторово організованої взаємодії.

Кожному вузлу мережі надавалося початкове значення потенціалу C_i, яке або було фіксованим для всіх вузлів (C_i=1), або призначалося випадковим чином у межах інтервалу від 1 до 10 для моделювання нерівномірної активності учасників мережі.

Для кожного вузла *i* обчислено підсумковий потенціал P_i, що враховує як власний потенціал, так і вплив усіх інших вузлів у мережі з урахуванням обернено пропорційної залежності від квадрата евклідової відстані до них.

У цьому підході відображено логіку взаємодії в середовищі соціальних мереж, де інтенсивність комунікаційного обміну зменшується зі зростанням відстані (фізичної або концептуальної) між учасниками.

Результати моделювання візуалізовано як графи: розміри вузлів пропорційні значенням Рі, інші візуальні маркери позначають інтенсивність потенціалу, вузли з максимальними значеннями потенціалу виокрамлено.

На наступному рисунку (рис. 4.4) змодельовано ситуацію з великою кількістю комунікаторів, розміщених у гексагональній мережі з випадковими початковими потенціалами в діапазоні від 1 до 10. Розмір кожного вузла пропорційний його підсумковому потенціалу, розрахованому за формулою з урахуванням квадратів відстаней до всіх інших вузлів. За допомогою теплової шкали потенціалу візуально проявляється структура сформованої колаборативної мережі. Інтенсивність забарвлення вузла відображає його підсумковий потенціал: світлі відтінки – низький потенціал, насичено темні – високий; окремо позначено вузол із максимальним потенціалом (вузол із найбільшим потенціалом позначено) .

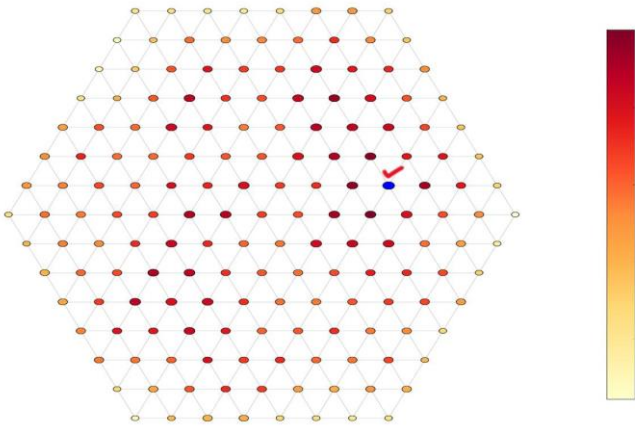

Рис. 4.4. *Модель мас-колаборативного потенціалу великої кількості комунікаторів у гексагональному розміщенні за умови значень початкових потенціалів вузлів у діапазоні від 1 до 10 (максимальне значення на шкалі – 40, мінімальне – 15)*

Завдяки великій кількості комунікаторів добре видно ієрархічні зони впливу, які формуються навколо центру, що демонструє, як у великих мережах природно формуються зони тяжіння навіть за випадкових вихідних умов. Порівняльна таблиця (табл. 4.1) демонструє різницю між центральною й периферійною областями мережі за кількістю вузлів і значеннями потенціалів.

Таблиця 4.1

Значення потенціалів центральної та периферійної зон

Зона	Кількість вузлів	Середній початковий потенціал	Середній кінцевий потенціал	Максимальний кінцевий потенціал	Мінімальний кінцевий потенціал
Центральна	43	4.86892	33.59340	39.85839	28.74582
Периферійна	126	5.39291	28.82724	40.02970	16.10952

Гістограма (рис. 4.5) відображає розподіл фінального потенціалу для центральної (світла) та периферійної (темна) зон (накладення виділено найтемнішим): центральна зона має вузький, більш зсунутий управо розподіл, більшість вузлів сконцентровано навколо вищих значень потенціалу; периферійна зона характеризується ширшим розкидом потенціалів із більшою кількістю вузлів із низькими значеннями, але також трапляються й високі потенціали (імовірно, через сильні початкові значення). Це підтверджує ефект централізації в мережах: геометрична позиція підсилює вплив навіть за випадкових початкових умов.

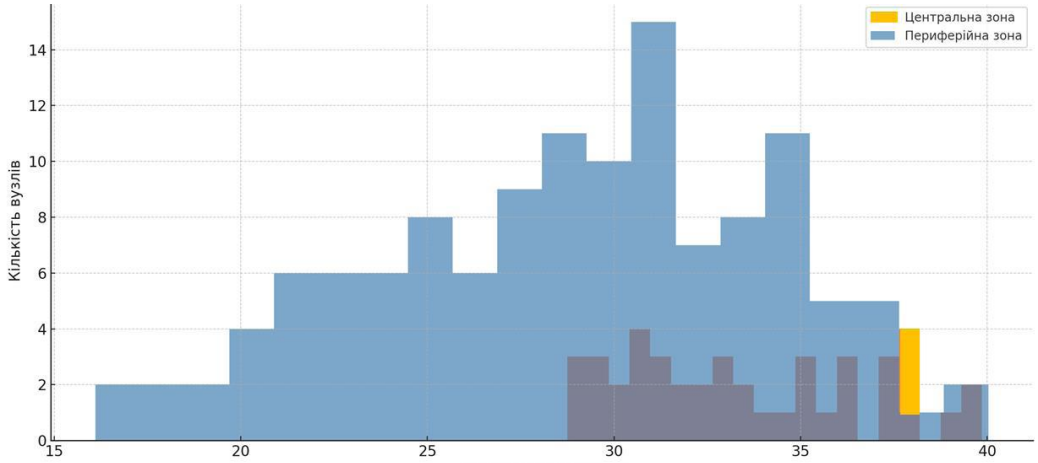

Рис. 4.5. *Розподіл фінального потенціалу в центральній та периферійній зонах*

Наступний рисунок (рис. 4.6) – картограма колаборативної мережі з кластеризацією вузлів за фінальним потенціалом. Мережу розбито на чотири кластери, які умовно відображають групи вузлів із подібними рівнями потенціалу: червоний – найнижчі значення потенціалу; помаранчевий – середні, зелений – вищі, синій – найбільші (осередки впливу).

Візуалізація показує, як структурована мережа саморганізовується у функціональні області впливу навіть на основі простих локальних взаємодій.

Синій кластер – найвпливовіший (вузлів – 43; середній початковий потенціал – 7.43; середній фінальний потенціал – 36.33; середня відстань до центру – 6.08). Це кластер найвищого впливу, із великими початковими значеннями й помірною центральністю. Імовірно, він уключає найбільш «центральних та активних» учасників мережі.

Зелений кластер – центрально-стабільний, найбільший (вузлів – 70; початковий потенціал – 4.49; фінальний потенціал – 31.02; найменша середня відстань до центру – 6.76); вузли – із помірним початковим впливом, але максимально виграють від просторової близькості до центру.

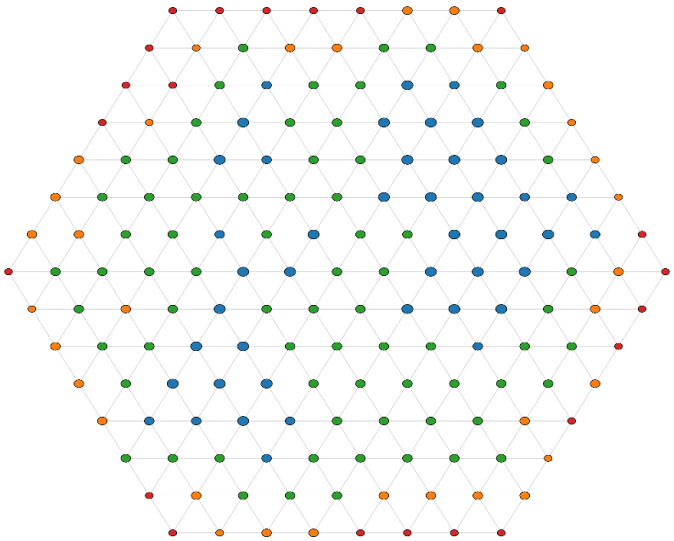

Рис. 4.6. *Картограма колаборативної мережі з кластеризацією вузлів за фінальним потенціалом*

Помаранчевий кластер – середньоперифері́йний (вузлів – 34; початковий потенціал – 5.20; фінальний потенціал – 26.23; відстань до центру – 10.36); учасники з достатньо високими початковими значеннями, але втрачений вплив через віддаленість від ядра мережі.

Червоний кластер – найменш упливовий (вузлів – 22; початковий потенціал – 3.55; фінальний потенціал – 20.54; найбільша відстань до центру – 11.20). Це найперифері́йніші вузли з найнижчими показниками – можливо, слабо інтегровані або маргінальні комунікатори.

Отже, потужність вузла в мережі залежить не лише від індивідуального потенціалу, а й від просторової позиції. Навіть вузли з меншими початковими значеннями можуть стати впливовими, якщо розміщені у вигідній мережевій конфігурації. Мережа формує функціональні зони – ядро, приядерні рівні, периферію.

Звісно, центральність вузлів проявляється не лише за умови гексагонального розміщення. Наступна модель, побудована на основі регулярної решітки, демонструє аналогічні прояви взаємодії комунікаторів, що зображено на рис. 4.7.

Кожному вузлу призначено випадкове початкове значення потенціалу в діапазоні від 10 до 100. Потім для кожного вузла обчислено загальний потенціал, ураховуючи його власний потенціал та вплив сусідніх вузлів. Графік побудовано за допомогою бібліотеки *NetworkX* і *Matplotlib*. Розміри вузлів пропорційні їх потенціалу: чим більший потенціал, тим більший розмір вузла. Застосовано алгоритм розташування вузлів *grid_2d_graph* для великої кількості учасників.

Якщо від початку в межах розглянутого вище поля комунікації виявиться суб'єкт зі значно вищим рівнем комунікаційної активності (наприклад блогер, стрімер чи просто активний дописувач соціальних мереж), то проявиться ефект, за якого комунікаційно близька до нього область поля матиме також вищі значення потенціалу (так званий «наведений» потенціал), а отже, вищий потенціал комунікації матимуть й інші суб'єкти, що містяться в цій області поля. Відтак проявиться ефект «тяжіння», тобто формування все більш потужних осередків колаборативної комунікації. Подібні явища характерні для української революції 2013–1014 рр., коли навколо близько десятка стрімінгових каналів за декілька днів об'єдналися практично всі учасники протесту. Також і білоруські протести 2020 року характеризувалися швидкою консолідацією мільйонів учасників навколо кількох *Telegram*-каналів. Водночас можемо припустити, що швидкість консолідації учасників сучасних протестів пояснюється технологічними можливостями генерування й передавання контенту.

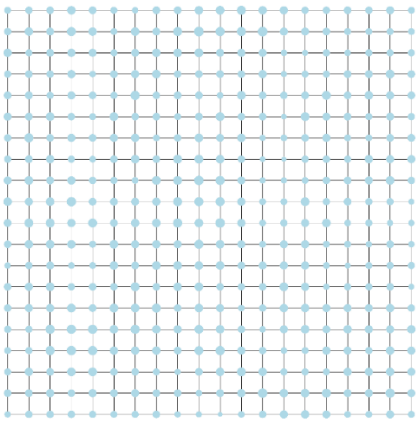

Рис. 4.7. *Модель мас-колаборативного потенціалу для мережі з 400 комунікаторів*

На рис. 4.8 показано ту саму мережу з великою кількістю учасників, але за умови, що один із центральних вузлів отримав подвоєні комунікаційні можливості, що відображає його більшу схильність до комунікації. Вузол у центрі сітки (центральний вузол) має подвоєний початковий потенціал, що відображає особу, яка має кращі комунікаційні можливості або більшу схильність до комунікації. Розмір кожного вузла пропорційний його загальному потенціалу, ураховуючи уплив сусідніх вузлів. Вузли відображені світлим відтінком, окрім центрального, який виділено темним для підкреслення його підвищеного потенціалу.

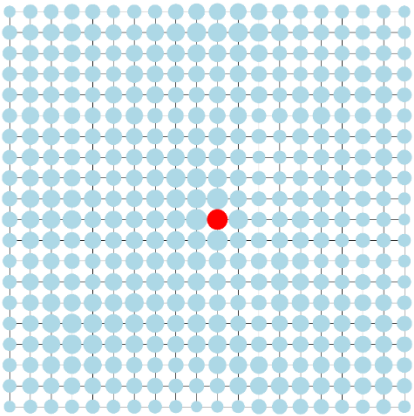

Рис. 4.8. *Модель мас-колаборативного потенціалу мережі з 400 комунікаторів, де один із центральних комунікаторів має початково подвоєний потенціал*

Центральний вузол значно більший, що підкреслює його підвищений потенціал. Вузли, котрі містяться поруч із ним, також мають збільшений потенціал через його вплив. Центральний вузол створює сильний центр тяжіння, навколо якого концентрується комунікація. Інші вузли, що розміщені ближче до нього, також мають підвищений потенціал. Ця модель ілюструє, як присутність вузла з підвищеним комунікаційним потенціалом упливає на структуру мережі, створюючи сильні центри комунікації та підвищуючи потенціал сусідніх вузлів. Це відповідає реальним ситуаціям, коли більш комунікативні особи значно впливають на мережу, підвищуючи загальну комунікаційну активність.

Вузли з більшим потенціалом передають інформацію ефективніше, що створює каскадний ефект у мережі (ефект доміно). Цей ефект можна порівняти з реальними ситуаціями, наприклад у соціальних мережах, де один дуже активний користувач значно підвищує активність у своїй мережі контактів, створюючи «центри тяжіння» для інформаційного потоку. Отже, навіть невелика зміна в потенціалі одного центрального вузла в порівнянні з пересічним рівнем активності значно впливати на всю мережу, що підкреслює важливість центральних фігур у мережній комунікації.

Емпірична верифікація

Для емпіричного обґрунтування теоретичних висновків щодо впливу центральності вузлів у мережах на їхній комунікаційний потенціал проведено аналіз реальних даних комунікаційної мережі *Twitter*. Джерелом даних став відкритий набір "ego-Twitter" від *SNAP* (*Stanford Network Analysis Platform*), отриманий із публічного вебкроулінгу соціальних зв'язків на платформі *Twitter* (McAuley, Leskovec, 2012).

Із використанням бібліотеки *NetworkX* у віртуальному середовищі LLM *ChatGPT* (модель o3) створено граф комунікаційних узаємодій, який уключає 64 вузли, що репрезентують користувачів *Twitter*, і 86 ребер, котрі відповідають комунікаційним зв'язкам (наприклад підписки між користувачами). Розміри вузлів відображають кількість безпосередніх зв'язків конкретного вузла з іншими вузлами мережі. Розрахунок центральності вузлів також здійснено за ступеневою центральністю (*degree centrality*), що визначає кількість прямих зв'язків кожного вузла з іншими вузлами мережі. Підписи на графі позначають вузли з найбільшими значеннями ступеневої центральності, що дає змогу візуально виокремити головних комунікаторів у структурі комунікації мережі *Twitter*. Довжина ребер на графі умовна й не має кількісного значення, оскільки використаний алгоритм *spring_layout* розміщує вузли з урахуванням загальної структури та щільності зв'язків, а не реальної відстані чи сили зв'язку.

Для наочності отримані дані візуалізовано, при цьому розмір вузлів графа встановлено пропорційно до їх ступеневої центральності (рис. 4.9).

Результати емпіричного аналізу підтвердили теоретичні висновки щодо ролі центральності вузлів у формуванні комунікаційного потенціалу. На представленій візуалізації мережі *Twitter* (рис. 4.9) виокремлюються вузли із суттєво вищими показниками центральності. Найбільш центральні вузли (наприклад вузол 49044426 (ідентифікатор користувача з набору даних *twitter_combined.txt.gz*, який ми використовували), що має ступеневу центральність 0.14 (кількість прямих зв'язків вузла з іншими вузлами, нормалізована на розмір мережі, тобто цей вузол має зв'язки із близько 14 % усіх інших вузлів у графі, або, враховуючи, що в графі 64 вузли, – це приблизно 9 зв'язків)), мають більші діаметри на графі, що вказує на їх важливість у процесах передачі інформації всередині мережі. Ці вузли можуть бути ефективними комунікаторами та значно посилювати інформаційні сигнали завдяки своєму стратегічному положенню в мережі.

Хоча отримані результати узгоджуються з основними положеннями теорії соціальних мереж, потрібно зазначити, що емпіричний аналіз ґрунтувався винятково на показниках ступеневої центральності. Натомість у нашій теоретичній моделі важливу роль відіграє також поняття комунікаційної дистанції й потенціалу взаємодії, який залежить не лише від кількості зв'язків, але й від структурної близькості між суб'єктами мережі. Оскільки ці аспекти не враховано в обчисленнях, то подані висновки треба розглядати як часткову

емпіричну верифікацію теоретичної моделі, що потребує подальшого уточнення за допомогою розширених методів аналізу.

Утім, емпіричний аналіз мережі *Twitter* певною мірою підтверджує зроблені нами теоретичні висновки про значення центральних вузлів у комунікаційних мережах. Виявлені емпірично центральні вузли мають істотно більший комунікаційний потенціал, що відповідає нашим теоретичним моделям і підкреслює важливість урахування структури зв'язків і центральності під час аналізу колаборативних комунікаційних процесів у сучасних соціальних мережах.

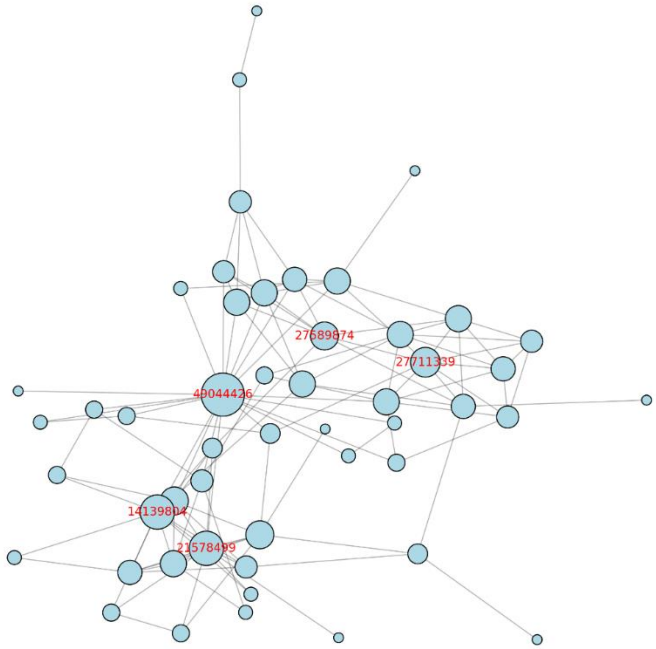

Рис. 4.9. *Візуалізація графа комунікаційної мережі Twitter*

Комунікаційна дистанція

Повертаючись до фактора відстані в цій моделі потенціалу, для визначення комунікаційної дистанції між учасниками та критеріїв активності комунікаторів можнемо використовувати різні підходи й метрики, спираючись на дослідження в галузі соціальних мереж, комунікаційних технологій та аналізу мережевих структур, як-от Wasserman, Faust (1994), де описано різні методики для вимірювання центральності, міцності зв'язків, й інших важливих метрик у соціальних мережах (кількість узаємодій між користувачами як метрика комунікаційної дистанції).

Робота Грановеттера *The Strength of Weak Ties* (Granovetter, 1983) базова для розуміння ролі слабких і сильних зв'язків у соціальних мережах, тож на її основі можемо розробляти підхід до визначення сили зв'язків (наприклад

аналіз тривалості та якості взаємодій). А що стосується активності комунікаторів, то, наприклад її часовий вимір розроблено ще в 1949 р. Шенноном і Вівером (Shannon, Weaver, 1949).

Комунікаційна дистанція між учасниками може бути визначена на основі декількох факторів:

- *фізична дистанція* – відстань між географічними розташуваннями учасників (наприклад у метрах або кілометрах): цей критерій важливий для мереж, у яких фізичне розміщення впливає на комунікацію;
- *тіснота взаємодії*, – кількість взаємодій між учасниками (наприклад кількість повідомлень, лайків, коментарів): чим частіше відбуваються взаємодії, тим менша комунікаційна дистанція;
- *сила зв'язків*, що визначається на основі тривалості та якості взаємодій (наприклад тривалість розмов, глибина обговорень): більш міцні зв'язки означають меншу комунікаційну дистанцію;
- *схожість інтересів*, що визначається на основі спільних інтересів або тем обговорень: учасники з більш схожими інтересами мають меншу комунікаційну дистанцію;
- *соціальна близькість*, яка визначається через соціальні зв'язки (наприклад дружба, родинні стосунки): близькі соціальні зв'язки зменшують комунікаційну дистанцію.

Активність комунікаторів також може бути виміряна за допомогою різних метрик:

- *кількість повідомлень:* загальна кількість надісланих повідомлень або постів у соціальній мережі. Значна кількість повідомлень свідчить про високу активність;
- *інтенсивність узаємодій* – загальна кількість лайків, коментарів, репостів або відповідей на повідомлення: чим більше взаємодій, тим вищий рівень активності;
- *часова активність* – частота публікацій і взаємодій протягом певного періоду часу: висока частота активності свідчить про постійну залученість комунікатора;
- *якість узаємодій* – глибина та змістовність обговорень (наприклад довжина коментарів, наявність аргументованих відповідей): більш якісні взаємодії вказують на вищий рівень активності;
- *кількість контактів* – кількість унікальних користувачів, з якими комунікатор взаємодіє: висока кількість контактів свідчить про розгалужену мережу зв'язків.

Можна використовувати конкретні метрики та розрахунки на основі зібраних даних, як-от:

- *частота взаємодій* – комунікаційна дистанція (R) між учасниками A і B визначається як обернено пропорційна до кількості взаємодій між ними: $R_{AB} = 1/ N_{AB}$, де N_{AB} – кількість взаємодій між A і B;

– *сила зв'язків* – комунікаційна дистанція враховує тривалість взаємодій: $R_{AB} = 1/ S_{AB}$, де S_{AB} – загальна тривалість взаємодій між *A* і *B*;
– *активність комунікаторів* (*C*) – активність учасника *A* визначається як сума його повідомлень, взаємодій та кількості контактів: $C_A = M_A + I_A + K_A$, де M_A – кількість повідомлень, I_A – кількість взаємодій, K_A – кількість контактів.

Для того щоб інтегрувати методики визначення комунікаційної дистанції на основі частоти взаємодій, сили зв'язків і активності комунікаторів в одну формулу, можемо застосувати зважене об'єднання цих факторів.

Комунікаційна дистанція R_{ij} між двома учасниками *i* та *j* може бути визначена на основі трьох компонентів, а саме:
– *частоти взаємодій* (F_{ij}): кількість взаємодій між учасниками *i* та *j*;
– *сили зв'язків* (S_{ij}): загальна тривалість або якість взаємодій між учасниками *i* та *j*;
– *активності комунікаторів* (*Ai* й *Aj*): індивідуальна комунікаційна активність учасників *i* та *j*.

Для об'єднання цих компонентів у єдину формулу можна використати зважене середнє, де частки визначаємо відповідно до важливості кожного компонента:

$$Rij = \frac{\alpha}{Fij} + \frac{\beta}{Sij} + \gamma \left(\frac{1}{Ai}1 + \frac{1}{Aj}\right),$$

де:
– R_{ij} – комунікаційна дистанція між учасниками *i* та *j*;
– F_{ij} – частота взаємодій між учасниками *i* та *j*;
– S_{ij} – сила зв'язків між учасниками *i* та *j*;
– A_i та A_j – активність комунікаторів *i* та *j*;
– α, β, γ – вагові коефіцієнти, що відображають важливість кожного компонента.

Обернена пропорційність частоті взаємодій означає, що більша кількість взаємодій зменшує комунікаційну дистанцію, обернена пропорційність силі зв'язків означає, що міцніші зв'язки зменшують комунікаційну дистанцію, обернена пропорційність активності комунікаторів означає, що більш активні комунікатори мають меншу комунікаційну дистанцію.

Вагові коефіцієнти можуть бути обрані емпірично, залежно від конкретних умов дослідження й даних. Вони визначають відносну важливість кожного з трьох компонентів у загальній комунікаційній дистанції.

Припустимо, що ми маємо такі дані для двох учасників:
– частота взаємодій (*Fij*) – 50 взаємодій.
– сила зв'язків (*Sij*) – 200 одиниць (наприклад хвилин спілкування).
– активність комунікаторів (*Ai* і *Aj*) – 30 та 40 відповідно.

Якщо вагові коефіцієнти обрані як $\alpha = 1$, $\beta = 1$, $\gamma = 1$, тоді комунікаційна дистанція між цими учасниками буде:

$$Rij = 0.02 + 0.005 + 0.0333 + 0.025 \approx 0.0833.$$

Ця формула дає змогу інтегрувати різні аспекти взаємодії між учасниками в єдиний показник комунікаційної дистанції, що може бути використано для наступного аналізу мережевої комунікації.

Для практичного застосування запропонованої формули комунікаційної дистанції у дослідженнях мережевої комунікації важливо визначити джерела емпіричних даних для кожного з її складників. Наведемо короткий опис можливих підходів до збору та обробки інформації для реалізації кожного з компонентів моделі.

Частота взаємодій (*Fij*) може бути отримана як кількість прямих комунікаційних актів між учасниками *i* та *j*. У випадку аналізу даних соціальних мереж (наприклад, *Twitter*), до таких взаємодій можуть належати реплаї, коментарі, відповіді у тредах, згадки тощо. Дані можна отримати через API-платформи або відкриті набори з заархівованими логами взаємодій.

Сила зв'язків (*Sij*) може вимірюватися за допомогою тривалості та глибини взаємодій. Зокрема, це може бути середня довжина відповідей, кількість циклів взаємного обміну повідомленнями або ступінь емоційного/аргументативного наповнення тексту (на основі лексичного аналізу). Така оцінка релевантна для аналізу дискурсивної активності в мережах.

Активність комунікатора (*Ai*, *Aj*) може визначатися як узагальнене значення, що поєднує кількість опублікованих повідомлень, кількість узаємодій із іншими користувачами (взаємні реакції, відповіді, вподобання) та кількість унікальних контактів. Формально це може бути записано як:

$$A_i=M_i+I_i+K_i,$$

де *Mi* – кількість повідомлень, *Ii* – кількість узаємодій, *Ki* – кількість унікальних контактів.

Оскільки всі зазначені вище компоненти можуть вимірюватися в різних одиницях, їх безпосереднє порівняння неможливе без приведення до єдиної шкали. Із цією метою доцільно застосувати нормалізацію до інтервалу [0, 1] за формулою:

$$x' = \frac{x-x_{min}}{x_{max}-x_{min}}.$$

Після нормалізації компоненти можна включити до остаточної формули обчислення комунікаційної дистанції у зваженому вигляді:

$$R_{ij} = \alpha\left(1 - F'_{ij}\right) + \beta\left(1 - S'_{ij}\right) + \gamma\left(\frac{1}{A'_i} + \frac{1}{A'_j}\right),$$

де α, β, γ – вагові коефіцієнти, що задаються залежно від мети дослідження.

Запропонований підхід до формалізації та обчислення комунікаційної дистанції дає змогу адаптувати модель для роботи з реальними даними з таких відкритих джерел, як соціальні медіа. Інтеграція у формулу кількісних характеристик активності й узаємодій дає змогу реалізувати більш точне моделювання комунікаційного потенціалу.

Отримані нами результати моделювання комунікаційних потенціалів у мережах узгоджуються з фундаментальними теоретичними положеннями про

мережеву комунікацію та соціальні мережі, що були раніше запропоновані в науковій літературі. Так, виявлене посилення комунікаційного потенціалу вузлів, розміщених ближче до геометричного центру мережі, підтверджує концепцію центральності (centrality) в соціальних мережах. Відомо, що центральні вузли відіграють головну роль в інформаційному обміні й розповсюдженні впливу (Freeman, 1979; Borgatti, 2005).

Припущення щодо потенціалу колаборативного комунікаційного поля загалом узгоджується з моделлю аналізу соціальних мереж, що ґрунтується на вивченні кластерів і мостів, наприклад як методології ідентифікації мостів учасників мережі на основі вихідної міри центральності зваженого внеску. Центральність за зваженим внеском – це внесок вузла соціальної мережі в загальний рівень публікаційної активності, який дорівнює сумі активності кожного вузла в кластері, з'єднаному мостом із ядром мережі, відносно загального рівня мережевої активності (наприклад розглядається методологія використання зваженої центральності для визначення важливості вузлів у мережах, що визначається через аналіз їх участі в кластерних структурах (Kamis, Chiclana, Levesley, 2018). Зазначену модель на практиці застосовано в контексті виявлення найбільш впливових мостів і їх блокування для зниження протестного потенціалу за матеріалами протестів у Росії та Білорусі, про що пишуть російські автори.

Описана нами модель, заснована на полі колаборативної комунікації, узгоджується з результатами дослідження слабких зв'язків Грановеттера щодо порогових моделей соціальної поведінки. Автор довів доречність таких моделей у ситуаціях, коли багато акторів поводяться залежно один від одного, де мало інституціоналізованих прецедентів та наявної структури (Granovetter, 1978). По суті, поріг є одним з ефектів комунікаційного поля, а також діє як фактор невизначеності, сприяючи швидкій самоорганізації соціальної системи всупереч плановим чи прогнозованим моделям. Сьогодні слабкі зв'язки розглядаються як значущий фактор поширення контенту між кластерами соціальних мереж. Про роль слабкої комунікації в розгортанні протестів Арабської весни писав Аль-Дженайбі в тому сенсі, що, використовуючи слабкі зв'язки, вироблені в інтернеті соціальними мережами (*Facebook* та ін.), активістам удалося швидко поширити заклики до політичної мобілізації (Al Jenaibi, 2014).

Отриманий нами ефект різкого посилення комунікаційного потенціалу одного з вузлів (наприклад завдяки технологічному чиннику, як під час Євромайдану) відповідає відомому феномену – «ефекту ампліфікації» в соціальних мережах. Згідно з дослідженнями Беннетта й Сегерберг, поява технологічно підсилених комунікаторів може різко змінювати динаміку мережі, спричиняючи каскадний уплив, який трансформує інформаційний ландшафт (Bennett, Segerberg, 2013).

Візуальні моделі з утворенням концентричних зон тяжіння комунікаційного потенціалу відповідають класичній моделі центральних місць

Крісталлера, де теж передбачено формування гексагональних мережевих структур для ефективної взаємодії між суб'єктами, які розташовані в просторі (Christaller, 1933). Також цей принцип підтверджується сучасними дослідженнями соціальних мереж, де йдеться про те, що просторовоблизькі вузли мають тенденцію формувати кластери з підвищеною внутрішньою взаємодією (Barabási, 2016).

Також з опублікованими раніше результатами узгоджується припущення про вплив технологічного фактора на структуру комунікації (приклади Євромайдану й Арабської весни). Наше моделювання з підсиленням вузла (технологічна ампліфікація) має безпосереднє підтвердження в емпіричних дослідженнях соціальних рухів, де використання соціальних медіа та стрімінгових технологій суттєво підвищило потенціал окремих комунікаторів (Tufekci, Wilson, 2012; Onuch, 2015).

Підсумовуючи зазначимо, що в основу сучасної колаборативної комунікації покладено свободу обміну інформацією. Швидкість розгортання соціальних процесів минулого залежала від швидкості поширення друкованих повідомлень, натомість протести епохи соціальних мереж поширюються, миттєво «заражаючи» значні маси людей. При цьому відбувається формування певних комунікаційних структур. Кастельс зазначає, що «Рухи вірусні, слідуючи логіці інтернет-мереж». (Castells 2015, *p. 252*). А Фріман зауважує, що вузли з високою центральністю мають потенціал для контролю за комунікацією: вони можуть діяти як посередники або перешкоджати потоку інформації в мережі (Freeman, 1979).

Розглянута в цьому підрозділі основа для комунікаційного самоструктурування можлива в колаборативних системах, представлених проактивними суб'єктами, учасники яких здійснюють обмін інформацією з іншими учасниками мережі. Натомість для систем, у яких домінують структуроутворюючі інституційні медіа, така організація не характерна через одновекторність комунікації й відсутність взаємного «тяжіння» між представниками авдиторії.

Отже, наші результати узгоджуються з головними положеннями соціології, теорії комунікації та соціальних мереж, підтверджуючи універсальність виявлених феноменів і їх значущість для розуміння сучасних форм колаборативної взаємодії.

Інтерпретація в контексті VUCA

Отримані результати моделювання колаборативної комунікації можуть бути безпосередньо інтерпретовані крізь призму концепції VUCA, що описує особливості сучасного соціального середовища. Так, наша модель демонструє, що в системі з великою кількістю рівноправних, активних комунікаторів комунікаційні центри можуть швидко змінюватися, а флуктуації в структурі мережі виникають стихійно. Навіть за рівного потенціалу центральне розміщення або незначне зростання активності окремого вузла (наприклад завдяки технічним перевагам, як під час трансляцій на Майдані) призводить до різкого підвищення його впливу. Це посилює динамічність і

непередбачуваність інформаційних процесів. Тобто колаборативна комунікація генерує високу мінливість завдяки нестабільності центрів упливу.

У нашій моделі враховується стоахастичний характер комунікаційної взаємодії, зокрема у випадках, коли потенціал формується за рахунок суми взаємодій з іншими вузлами. Зважаючи на велику кількість одночасних і незалежних учасників, прогнозування розвитку подій стає дуже складним (властивість Маркова, динамічне переформатування кластерів). Тому мережа втрачає стабільні осі прогнозування, що підсилює невизначеність.

Ми бачимо, що у великій мережі виникає багаторівнева ієрархічна структура (аналогії з моделлю Кристаллера), де взаємодії одночасно відбуваються на декількох рівнях. Додаткове ускладнення виникає під час урахування комунікаційної дистанції, вагових коефіцієнтів та активностей, що призводить до появи багатовимірної комунікаційної геометрії й система стає складною не лише за структурою, але й за логікою впливів.

Також, відповідно до нашої моделі, потенціал учасника не завжди визначається його офіційним статусом чи роллю: навіть випадковий учасник може здобути високу релевантність у полі комунікації (як у випадку зі стрімерами, Telegram-каналами чи мем-спільнотами), що створює невизначеність у тлумаченні джерел авторитету й легітимності впливу. Унаслідок децентралізації та «слабкої структурованості» виникає неоднозначність у тлумаченні джерел сигналів.

Модель колаборативної комунікації, побудована на множині активних суб'єктів із динамічним комунікаційним потенціалом і взаємозалежністю, природно відтворює характеристики VUCA-середовища. Вона пояснює, як мережева самоорганізація на основі об'єктно зорієнтованої взаємодії посилює волатильність, невизначеність, складність і неоднозначність сучасних соціальних процесів.

Колаборативна комунікація формує стохастичне поле взаємодії, у якому потенціал окремих акторів не є фіксованим, а динамічно змінюється залежно від їх активності, структурної позиції в мережі та щільності зв'язків. У таких умовах ключову роль відіграє не лише кількість зв'язків, а й характер уключення вузла в комунікаційні потоки, що обумовлює його вплив на загальну структуру поля.

Розроблена модель дає змогу кількісно оцінювати комунікаційний потенціал кожного вузла та просторову конфігурацію інформаційної взаємодії. Вона показує, що VUCA-характеристики не є зовнішніми ознаками середовища, а виникають безпосередньо як результат мережевої організації взаємодії. Мінливість проявляється у флуктуаціях впливу, коли зміна активності навіть одного вузла може призвести до каскадного переформатування системи. Невизначеність зумовлена асиметрією доступу до інформації й непередбачуваністю реакцій, складність – нелінійністю структури та взаємозалежністю учасників, а неоднозначність – багатозначністю сигналів у багатоцентровому просторі.

Графове моделювання підтвердило, що в мережах колаборативної взаємодії виникають ефекти тяжіння, перерозподілу впливу, зміщення центрів і нестійких зон високої активності. Емпіричні приклади, зокрема аналіз мережевої динаміки у *Twitter*, продемонстрували практичну придатність моделі: реальні мережі в умовах соціальних зрушень виявляють структури, аналогічні до описаних теоретично. Це дає підстави стверджувати, що модель може бути використана для аналізу цифрової мобілізації, вивчення ризиків дестабілізації, оцінки впливу інформаційних кампаній у кризових умовах, а також прогнозування поведінки мереж у VUCA-середовищі.

4.5. Напрями впливу комунікаційних інновацій на перебіг революційних рухів

У цьому підрозділі розглянуто наукові підходи, що пояснюють роль комунікаційних інновацій у революційних процесах, а також порівнюються кейси успішних і неуспішних протестів залежно від доступу до інформаційних технологій.

Соціальна революція у вимірі сучасних комунікаційних технологій стає дедалі актуальнішою темою в умовах VUCA-світу. ІКТ за останні десятиліття значно трансформували способи взаємодії людей та суттєво змінили підхід до організації протестів, революцій і громадянських рухів. Водночас їх уплив вийшов далеко за межі локальних подій, набуваючи міжнародного виміру. Завдяки поширенню соціальних медіа, платформ для обміну інформацією та мобільних технологій, суспільні рухи отримали нові інструменти для мобілізації, обміну думками й пошуку підтримки на глобальному рівні.

Протести Арабської весни, Майдану, руху *Occupy Wall Street* та інші події ілюструють новий етап у використанні технологій для створення «глобальних майданчиків» комунікації. Ці платформи дають змогу долати географічні й культурні бар’єри, формуючи глобальні мережі солідарності. Водночас вони ускладнюють механізми регулювання інформаційних потоків, сприяють децентралізації влади та посилюють значення громадської думки в міжнародному політичному просторі.

У контексті дослідження ролі соціальних комунікаційних технологій у трансформації революційних процесів, аналізуючи міжнародні аспекти цих змін і виявляючи напрями наукових досліджень, які пояснюють зазначені динамічні процеси, окреслимо основні парадигми сучасної наукової думки, що пов’язують революції, соціальні медіа та їх міжнародний уплив.

У межах нашого дослідження проаналізовано низку публікацій стосовно ролі комунікаційних технологій у протестних і революційних процесах. Початковим етапом аналізу став пошук релевантних наукових джерел у провідних міждисциплінарних часописах, орієнтованих на проблематику інформаційно-комунікаційних технологій. Попри обмежену кількість

безпосередньо релевантних робіт у цій галузі, увагу привернув літературний огляд (Ґаррет), у якому розкрито взаємозв'язок інформації, комунікації та суспільства в контексті протестної активності (Garrett, 2006). Додатково в процесі перегляду академічної періодики в галузях соціології, політичних наук, комунікацій і маркетингу враховано методологічні рекомендації (Вебстер і Ватсон) щодо систематизації наукових джерел у відповідних оглядах (Webster, Watson, 2002).

Аналіз із використанням релевантних ключових слів – «революція», «інформаційно-комунікаційні технології», «протест», «соціальні медіа», «Арабська весна», «Occupy Wall Street», «Майдан» – дав змогу ідентифікувати низку публікацій, що репрезентують кілька основних напрямів дослідницької думки у сфері вивчення трансформацій протестної динаміки під впливом цифрових технологій.

По-перше, це дослідження, які зосереджені на впливі ІКТ на динаміку протестів та їх вірусність. Зокрема, аналізується здатність нових комунікаційних практик сприяти самостійній організації учасників рухів без необхідності централізованих структур управління (Howard, 2010). Як зазначає Кастельс, у сучасних умовах «рухи є вірусними, за логікою інтернет-мереж» (Castells, 2015, *p. 252*).

По-друге, розглядаються дотичні чинники, що виникають унаслідок упровадження нових технологій у протестну комунікацію. Зокрема, Вольфсфельд і співавтори досліджують уплив цифрових мереж на мотиваційні аспекти протестної активності (Wolfsfeld, Segev, Sheafer, 2013). У дослідженнях Андерсон (Anderson, 2011), Хусейна та Говарда (Hussain, Howard, 2012), успіх арабських революцій пояснюється саме включенням ІКТ у локальні політичні й соціокультурні контексти. Зі свого боку, Аль Дженайбі наголошує на тому, що технології, передусім, розширили інструментарій протестної мобілізації, збільшивши її ефективність (Al Jenaibi, 2014).

По-третє, окрема група досліджень демонструє системний підхід до аналізу глибинних причин «революційності» ІКТ, ураховуючи регіональні особливості й міжнародну політичну кон'юнктуру (Burkhart, Older, 2003).

По-четверте, сформувалася потужна традиція досліджень, що зосереджуються на комунікації в соціальних мережах як головному інструменті громадської мобілізації в умовах цифрової демократії. Наприклад, у праці Рейні та Велмана (Rainie, Wellman, 2012) наголошено, що саме соціальні медіа створюють умови для оперативного об'єднання протестних учасників і координації їхніх дій. У такому самому ключі виконано аналіз механізмів перетворення онлайн-активності на офлайн-протести, а також формування репертуару дискусій, символічного наповнення протестної комунікації та легітимації революційних ідей (Lim, 2012).

Отже, попри відносну новизну тематики, у дослідницькому полі чітко окреслено змістові напрями, що підтверджують уплив цифрових комунікацій на природу й динаміку протестних рухів. Їх розгляд в аспекті VUCA-

середовища дає змогу краще зрозуміти змінність, невизначеність, складність і неоднозначність сучасних революційних трансформацій.

Аналізуючи технологічне підґрунтя сучасних протестних рухів, можемо з упевненістю стверджувати, що основну увагу в більшості досліджень звернуто саме на вплив інтернету. Так, соціологиня Туфекчі у монографії *Twitter and Tear Gas: The Power and Fragility of Networked Protest* (Tufekci, 2017) розглядає інтернет як нову форму публічної сфери, що трансформує логіку протестної мобілізації. Авторка наголошує, що цифрові платформи є не лише віртуальним продовженням реального світу, а й набувають автономного значення як середовище формування й координації колективних дій. У цьому контексті дослідниця порівнює класичні протестні рухи, зокрема Марш на Вашингтон 1963 р., із протестами на площі Тахрір у 2011 р., демонструючи радикально вищу швидкість і масштаб мобілізації в цифрову епоху.

Натомість Морозов, відомий критик оптимістичних уявлень про вплив цифрових технологій на демократичні трансформації, стверджує, що інтернет може слугувати не лише засобом мобілізації громадськості, але й інструментом авторитарного контролю, масового спостереження, цензури й дезінформації. У працях *The Net Delusion* (Morozov, 2011) і *To Save Everything, Click Here* (Morozov, 2013) простежуємо критику наївної віри в інтернет як універсальний засіб демократизації; увагу акцентовано на амбівалентному характері цифрового середовища.

Цінним доповненням до академічного дискурсу є свідчення безпосередніх учасників революційних подій. Так, Ваєль Ґонім, активіст єгипетської революції 2011 р., у книзі *Revolution 2.0: The Power of the People is Greater than the People in Power* (Ghonim, Runnette, 2012), описує трансформаційний потенціал соціальних медіа як інструменту самоорганізації й мобілізації протестного руху. Він розповідає, як анонімне адміністрування Facebook-сторінки, де йдеться про поліцейське насильство, стало імпульсом до масових вуличних демонстрацій у Каїрі.

Певною противагою до цих підходів виступає позиція Джоді Дін, учасниці руху *Occupy Wall Street* й авторки праць *Crowds and Party* (Dean, 2016) та *Democracy and Other Neoliberal Fantasies* (Dean, 2009). Вона аналізує межі протестної активності в мережевому середовищі, зазначаючи, що натовп як форма політичного вираження, хоч і є мобільним та чутливим до інформаційних подразників, проте не здатний до тривалого існування без чіткої організаційної структури. Дін також уводить концепт «комунікативного капіталізму», що описує інтеграцію персоналізованої масової комунікації в межі неоліберального порядку, у якому мовленнєві акти девальвуються й утрачають політичну результативність.

Отже, спектр інтерпретацій упливу інтернету на протестну мобілізацію коливається від технологічного оптимізму до скептицизму, що відображає складність і суперечливість цифрових механізмів політичної дії в сучасному світі.

Історія соціальних революцій має численні приклади використання комунікаційних технологій як інструменту мобілізації, координації дій і формування політичної свідомості. Зокрема, у період Американської революції важливу роль відігравали листи Комітетів листування, які забезпечували горизонтальний обмін інформацією та сприяли координації дій між колоніями (The Editors of Encyclopaedia Britannica, 2016). Французька революція (1789–1799) також характеризувалася інтенсивним використанням на той час новітніх форм друкованої продукції – газет, листівок, памфлетів, які поширювали революційні ідеї, мобілізували громадськість й активізували масову участь у протестних діях.

Аналогічна роль комунікацій належить медіа також у визвольних рухах XX ст. Зокрема, у ході боротьби за незалежність Індії (до 1947 р.) радіо та преса стали важливими інструментами поширення ідей ненасильницького опору, пропагованого М. Ганді і його послідовниками (Chatterjee, 1989). Під час подій Празької весни 1968 р. використання радіо й телебачення дало змогу протестним рухам у Чехословаччині транслювати події в реальному часі, мобілізувати громадян і забезпечити зовнішню підтримку реформаторських ініціатив (Updegraff, 2022).

У XXI ст. комунікаційні інновації набули нового змісту. У випадках протестних кампаній, таких як Арабська весна або Революція гідності в Україні, головну роль відігравали цифрові платформи, зокрема соціальні мережі (*Facebook*, *Twitter*, *YouTube*) та мобільні додатки, що забезпечували оперативне інформування, горизонтальну мобілізацію й самоорганізацію протестних груп, давали змогу миттєво реагувати на події, координувати дії учасників протестів і транслювати інформацію в глобальний інформаційний простір.

Отже, розвиток комунікаційних технологій є визначальним чинником у трансформації соціальних революцій, посилюючи їх динаміку, підвищуючи ефективність мобілізації й даючи нові можливості для формування публічного простору, що сприяє політичним і соціальним змінам. У кожному з розглянутих випадків ідеться про суттєві, а іноді й радикальні соціокультурні трансформації, що відбуваються внаслідок перебудови соціальної структури, цінностей, норм та інститутів. Це процес, у ході якого наявні соціальні системи змінюються або трансформуються внаслідок комплексного впливу структурних і контекстуальних чинників.

Класичні теорії революцій формувалися на основі марксистського підходу, зокрема технологічного детермінізму М. Бухаріна, політичних стратегій В. Леніна та Мао Цзедуна (Тиса, 2014), філософії історії Д. Лукача й концепцій культурного гегемонізму А. Ґрамші (Тиса, 2018), а також структуралізму Л. Альтюссера (Ярош, 2009). Незважаючи на методологічні відмінності, усі ці підходи залишаються вірними засадничим положенням марксизму, зберігаючи зосередженість на класовій боротьбі як рушієві соціальних змін.

Однак у межах цього дослідження на особливу увагу заслуговує фактор комунікації, який, хоча й не є прямою причиною революцій, як це пояснюється в згаданих класичних теоріях, але вважається головним механізмом їх реалізації. Комунікація забезпечує швидке поширення протестних ідей, координацію дій і формування альтернативних форм соціальної організації.

У цьому контексті надзвичайно важливий підхід Скокпол, яка у своїй теорії соціальних революцій виокремлює три засадничі аналітичні принципи (Skocpol, 1979):

- необхідність застосування неволюнтаристського, структурного підходу до вивчення причин і перебігу соціальних революцій;
- урахування міжнародного контексту й історичної еволюції глобальних відносин, а не обмеження рамками внутрішньополітичної динаміки окремих держав;
- розгляд держави як автономного суб'єкта, не зведеного до функцій соціально-економічних структур.

Узагальнюючи, можемо стверджувати, що в основу революцій покладено протестне ядро, яке функціонує в межах ширших, наддержавних процесів. Головним чинником інтеграції цього ядра в соціально-політичні структури є комунікація, особливо в умовах, коли новітні технології сприяють виходу інформаційних потоків з-під державного контролю. Саме це створює передумови для формування альтернативних організаційних структур, які засновані на нових комунікаційних реляціях і не залежать від наявних ієрархій.

У цьому зв'язку знову набуває значущості теза Скокпол про відносну автономність державної влади, що може діяти незалежно як від більшості населення, так і від впливу еліт. Водночас міжнародний контекст відіграє важливу роль у революційних процесах, передусім як чинник, що проявляється через транснаціональні комунікаційні зв'язки.

Із погляду комунікації, соціальна революція визначається специфічними формами інформаційної взаємодії, що відіграють провідну роль у мобілізації мас і формуванні колективної думки. Комунікаційні процеси забезпечують поширення ідей, ідеологем та концептів, що покладені в основу революційної трансформації. Медіа – від друкованої преси, радіо й телебачення до соціальних мереж – відіграють провідну роль у формуванні дискурсу змін, конструюванні образів і комунікації революційних меседжів.

Комунікація також є інструментом координації дій, консолідації зусиль і структуризації протестної активності. Через канали комунікації здійснюється обмін повідомленнями, планування акцій і створення горизонтальних коаліцій. Окрім того, комунікація слугує засобом мобілізації громадськості: завдяки емоційно насиченому контенту (зображенням, відео, наративам), формуються образи героїв, жертв та репресивних сил, що стимулює емпатію й готовність до участі.

Прикладами ефективного інформаційного впливу є відео самоспалення Мохаммеда Буазізі, що спричинило протестну хвилю Арабської весни; кадри

розгону студентів на Майдані, які стали каталізатором Революції ідності; або ж відео загибелі Джорджа Флойда, що викликало глобальну хвилю протестів під гаслом *Black Lives Matter* (див. п. 5.2). У кожному з випадків соціальні мережі стали не лише каналом розповсюдження інформації, а й простором для конструювання колективного емоційного стану та протестної солідарності.

Як зазначено вище, масштабні протестні рухи часто мають джерелом соціальну нерівність, економічні труднощі, політичні обмеження чи авторитарний характер правлячих режимів (Tiruneh, 2014). Однак, саме завдяки комунікації, ці проблеми транслюються до широких суспільних кіл, набуваючи характеру спільного занепокоєння й стимулюючи суспільну реакцію.

Терроу розглядає політичний протест як форму колективної дії, що спрямована проти владних еліт і супроводжується делегітимацією політичних інститутів (Tarrow, 1994). Підкреслюється, що протест, попри свою емоційність, має стратегічний вимір і цілеспрямовану логіку. Революційний потенціал реалізується в момент накопичення соціального невдоволення до критичного рівня, після чого відбувається вибух активності. У цьому контексті комунікація відіграє роль каталізатора, що трансформує індивідуальні відчуття в колективну дію.

Фукс (Fuchs, 2004) відзначає, що сучасні інформаційно-комунікаційні технології, зокрема соціальні мережі, відіграють вирішальну роль у феномені «вірусності» протестів. Така вірусність полягає в здатності протестного руху швидко поширюватися, мобілізуючи нових учасників без централізованої структури. Прикладом є бразильські протести 2013 р., значну частину учасників яких залучено саме під час подій шляхом онлайн-комунікації (Nicoletti, 2014).

У цьому контексті комунікація набуває самовідтворювального характеру: публічне обговорення протестної проблематики підвищує чутливість до несправедливості, трансформуючи нормалізовані соціальні практики в неприйнятні. Так, трансформація образу президента Лукашенка у 2020 р. – від «батька нації» до «гнобителя» – відбулася під впливом комунікативного конструювання протестного наративу.

Соціальні медіа також утворюють простір для обходу офіційної цензури, що особливо значуще в контексті авторитарних режимів. Вони забезпечують альтернативні канали комунікації, вільні від контролю держави, і дають учасникам протестів можливість створювати власні наративи. Урешті, комунікаційні інновації є центральним чинником у запуску, структуризації та поширенні сучасних протестів та революційних процесів.

У минулому протестна комунікація здебільшого асоціювалася з фізичною присутністю учасників у публічному просторі – мітингами, демонстраціями, перформансами. Водночас сучасні форми протестної активності суттєво відрізняються від класичних революцій, заколотів чи переворотів. Вони мають характер кампаній, що виникають як реакція на суспільні тригери – політичні,

економічні або правові сигнали, а також на інформаційні скандали, викриті через мас-медіа.

Розширення доступу до комунікаційних технологій трансформувало кожного учасника в потенційного комунікатора. За таких умов навіть одиничний тригер може запустити масштабну ланцюгову реакцію, що охоплює масові акції, публікацію маніфестів, артикуляцію альтернативних цінностей, уключення спонтанних дій у структуровані дискурси й формування паралельних (неінституціоналізованих) організаційних утворень.

Комунікація відіграє системоутворювальну роль у сучасних революційних процесах, формуючи канали для інформаційного обміну, мобілізації та координації учасників. Її вплив проявляється в кількох основних аспектах:

- *інформаційна швидкість і гнучкість:* соціальні мережі й цифрові комунікаційні платформи забезпечують оперативне поширення новин, ідей, закликів до дії, що уможливлює швидку реакцію на зміни соціально-політичного контексту;
- *прозорість і легітимація:* комунікація розкриває зловживання владою, корупцію, нерівність у доступі до ресурсів, сприяючи формуванню суспільного несприйняття й посиленню легітимності протестної позиції;
- *інтеграція та ідентичність:* комунікація створює умови для об'єднання окремих індивідів і груп довкола спільних цінностей, цілей та наративів, будучи засобом формування колективної ідентичності й взаємного визнання учасників руху;
- *альтернативність і доступ:* завдяки децентралізованій природі мережевої комунікації, протестувальники отримують змогу обходити державні бар'єри контролю інформації, формуючи альтернативні дискурси, незалежні від офіційних джерел;
- *організаційна ефективність:* комунікаційні засоби забезпечують координацію дій, планування протестних акцій, обмін досвідом і стратегічними рішеннями, створюючи синергію зусиль на локальному й глобальному рівнях.

Синтезуючи ці виміри, Кастельс резюмує: «Влада – це більше, ніж спілкування, а спілкування – це більше, ніж влада. Але влада покладається на контроль комунікації, оскільки контрвлада залежить від прориву такого контролю» (Castells, 2013a, *p. 3*).

Отже комунікація постає інструментом протесту, його фундаментальною передумовою, умовою масштабування, інтеграції та трансформації соціальної дії в політичний процес.

У сучасному світі комунікація стала одним із найсильніших інструментів для мобілізації громадян, підтримки революційних ідей і формування широкої соціальної підтримки в боротьбі за зміни. Але для глибшого розуміння колаборативної природи комунікації революцій та протестів, її VUCA-характеру, розгляньмо низку історичних прикладів.

Ефективність протестних рухів, що ґрунтуються на мережевій взаємодії, значною мірою залежить від їх здатності забезпечити безперешкодний і швидкий обмін інформацією між учасниками. Визначальну роль у цьому відіграють застосовані комунікаційні технології та методи їх використання.

Нижче розглянемо основні напрями впливу новітніх засобів комунікації на перебіг і результати революційних процесів. *По-перше, це прискорення мобілізації та розширення масштабів протесту*. Сучасні технології – мобільний інтернет, соціальні мережі, месенджери – забезпечують оперативне поширення інформації серед значної кількості осіб, що створює умови для стрімкого формування масових протестних рухів і поширення їх активності на широкі території. У минулі епохи аналогічну функцію виконували інші інноваційні на той час засоби, наприклад доступна друкована преса, яка, завдяки зростанню рівня грамотності, стала засобом масової просвіти й мобілізації. У сучасних умовах цифрові платформи значно підвищують доступність інформації, що дає змогу громадянам оперативно отримувати факти, аналітику та формулювати позицію щодо політичних подій. Як засвідчують дослідження, соціальні медіа є потужним інструментом активізації політичної мобілізації, забезпечуючи колективні дії у відповідному соціокультурному контексті (Manzoor, 2016).

По-друге, формування громадської думки та публічної легітимації протесту. Нові технології дають змогу генерувати й поширювати наративи, образи та повідомлення, що впливають на масову свідомість. Соціальні медіа переважають традиційні засоби інформації в аспектах недовіри до цензури, відсутності асоціацій з офіційною владою та ефекту новизни, що саме по собі підштовхує до підтримки змін. Додатковим чинником є можливість збереження анонімності, що особливо цінна в умовах авторитарних режимів. У різні історичні епохи аналогічну роль відігравали новостворені незалежні видання, листівки й підпільна преса, яка забезпечувала голос опозиційним авторитетам без розкриття їхніх особистостей. Сьогодні цю функцію виконують децентралізовані платформи, зокрема блокчейн-месенджери, які допомагають учасникам уникати переслідувань, зберігаючи водночас здатність до ефективної комунікації.

По-третє десакралізація просторових і геополітичних меж протестної активності. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології нівелюють територіальні обмеження, уможливлюючи координацію дій, незалежно від фізичної присутності. Така транснаціональна природа протестів дає змогу формувати глобальні рухи солідарності, що виходять за межі однієї держави. Від американської боротьби за незалежність і революцій 1848 р. до новітніх форм інтернет-протестів, спільна риса – прагнення до міжрегіональної взаємодії. У цьому контексті особливо важливою є здатність цифрових платформ до залучення уваги міжнародної спільноти, яка може забезпечити інформаційну, політичну або ресурсну підтримку, додаючи протестам додаткової легітимності й сили впливу.

Як результат, комунікаційні інновації сутнісно змінюють природу самих революцій – від традиційних форм масової мобілізації до децентралізованих, горизонтальних рухів, спроможних швидко адаптуватися до контексту, масштабуватися та набувати глобального резонансу.

Порівняння протестів, що відбувалися в той самий час, але з різним рівнем успіху, наочно демонструє важливість застосування новітніх комунікаційних технологій для досягнення швидкої мобілізації й масштабних змін. У тих випадках, коли протестувальники мали доступ до сучасних технологій і могли вільно їх використовувати, рухи набирали сили й досягали своїх цілей. Навпаки, коли уряди обмежували доступ до таких технологій або контролювали інформаційні потоки, протестні рухи швидко згасали та не досягали значних результатів.

Так, протести, що наприкінці 2010 р. охопили Туніс, Єгипет, Лівію й інші країни регіону, значною мірою покладалися на використання соціальних мереж для координації дій і мобілізації населення. Завдяки цьому, протести швидко набрали обертів та привели до значних політичних змін, уключаючи повалення режимів у Тунісі та Єгипті. Натомість протести після президентських виборів в Ірані 2009 р., відомі як «Зелений рух», не досягли таких успіхів, як протести Арабської весни. Хоча активісти також використовували соціальні мережі, доступ до інтернету був обмежений, а уряд активно блокував соціальні платформи й контролював інформаційні потоки. Тому протестувальники не змогли ефективно координувати свої дії та мобілізувати достатньо людей, що призвело до швидкого придушення протестів урядом Ірану.

Контраст з Арабською весною свідчить, що новітні комунікаційні технології можуть бути вирішальним фактором у досягненні успіху протестів (Abbott, 2011). У зазначеній статті Ебботт досліджує вплив нових інформаційно-комунікаційних технологій і соціальних медіа на політичні процеси в країнах Південно-Східної Азії. Здійснено аналіз того, як ці технології вплинули на спроможність організовувати протести, мобілізувати маси й кидати виклик авторитарним режимам. Підкреслено, що нові ІКТ значно посилили здатність протестних рухів до швидкої мобілізації. Завдяки соціальним медіа, активісти змогли поширювати інформацію та організовувати акції швидше, ніж це було можливо раніше. Це проявилося, зокрема, під час протестів у Малайзії й Таїланді. Також Ебботт робить висновки про значну роль соціальних медіа в демократизації регіону, адже соціальні платформи дають громадянам можливість висловлювати свої думки, поширювати політичні ідеї та організовуватися, що ставить під загрозу авторитарні режими. Зазначається, що, незважаючи на спроби урядів контролювати ці платформи, протестувальники знайшли способи обходити цензуру й продовжувати свою діяльність.

Незважаючи на позитивні аспекти, Ебботт також звертає увагу на виклики, пов’язані з використанням нових ІКТ, підкреслюючи, що уряди намагаються застосовувати ті самі технології для моніторингу, маніпуляцій і пропаганди,

що ускладнює завдання протестувальників. Крім того, навіть у разі успіху протестів, соціальні медіа не завжди гарантують довготривалі політичні зміни. У статті також наведено порівняння між різними країнами регіону, що дає змогу виявити фактори успіху й поразки протестних рухів у контексті застосування новітніх технологій. Наприклад, у В'єтнамі, де уряд має сильний контроль над інтернетом, протестні рухи не змогли досягти значного успіху.

Можемо також порівняти Революцію гідності (2013–2014) та російські протести проти фальсифікації виборів (2011–2012). Протести в Україні значною мірою покладалися на застосування соціальних мереж і мобільного інтернету для координації дій. Активісти використовували *Facebook*, *Twitter* й інші платформи для поширення інформації, організації акцій і залучення нових учасників. Завдяки цим інструментам, протестний рух швидко зростав та, зрештою, привів до зміни політичного керівництва країни. Натомість протести в Росії, що відбувалися проти результатів парламентських виборів, не мали такого самого успіху. Хоча протестувальники використовували соціальні мережі для організації акцій, уряд активно контролював інтернет-простір, обмежував доступ до певних платформ і застосовував репресії проти активістів. Відсутність вільного доступу до новітніх комунікаційних технологій та жорсткий контроль із боку уряду завадили протестувальникам ефективно координувати дії, що, урешті, призвело до зниження протестної активності й збереження режиму (Oates, 2013).

Протести в Єгипті, які спричинили повалення Хосні Мубарака, активно використовували соціальні мережі для мобілізації. Інтернет і мобільні комунікаційні технології дали змогу організаторам протестів швидко збирати людей на акції, поширювати інформацію про місця проведення мітингів та координацію дій. Це привело до швидкого зростання протестного руху і його перемоги. Водночас протести в Бахрейні (2011 р.), хоча й також спиралися на новітні комунікаційні технології, не досягли успіху через жорстку реакцію влади, яка активно блокувала інтернет і придушувала акції протесту. Відсутність повноцінного доступу до сучасних комунікаційних технологій та жорсткий контроль інформаційних потоків значно обмежили можливості протестувальників ефективно координувати дії й досягти поставлених цілей (Law, 2011).

Новітні комунікаційні технології відіграють критичну роль у мобілізації протестів, але успіх протестів або їх придушення залежать від здатності уряду контролювати чи обмежувати ці технології. Розглянемо кілька факторів, які визначають, чому в одних випадках владі вдалось обмежити використання новітніх технологій, а в інших – ні. В Ірані (2009 р.) влада мала значний контроль над національною телекомунікаційною інфраструктурою, що дало змогу швидко обмежити доступ до інтернету, зокрема до соціальних мереж. Інтернет-цензура, обмеження швидкості інтернету та блокування сайтів значно знизили ефективність комунікації між протестувальниками. Цей

технологічний контроль дав змогу владі придушити протести, не давши їм розвинутися в масовий рух.

У випадку Арабської весни в Тунісі та Єгипті, незважаючи на спроби урядів обмежити доступ до інтернету, протестувальники змогли знайти альтернативні канали комунікації, такі як мобільний інтернет й інші соціальні платформи. У Єгипті уряд намагався повністю відключити інтернет, але це призвело до протилежного ефекту – мобілізації ще більшої кількості людей, які протестували проти таких дій влади. Як результат, технологічні зусилля влади обмежити доступ до інформації не вдалися – і це сприяло успіху протестів.

Російська влада у 2011–2012 рр. мала потужні інструменти для моніторингу та контролю за інтернет-активністю громадян. Крім того, протестувальники не мали достатньо досвіду для ефективного обходу блокувань і цензури, що дало змогу уряду ефективно контролювати інформаційні потоки та знизити рівень протестної мобілізації. Недостатня підготовка й технологічна обізнаність протестувальників у поєднанні з високим рівнем державного контролю за інформаційними технологіями призвели до невдачі протестів.

Українські протестувальники під час Євромайдану виявилися більш обізнаними в технологіях і мали вищий рівень креативності щодо застосування соціальних мереж і мобільних платформ для координації своїх дій. Вони активно використовували VPN, проксі-сервери й інші технології для обходу блокувань, що дало їм змогу залишатися на зв'язку та мобілізувати людей навіть за умов тиску з боку влади. Технологічна обізнаність і здатність адаптуватися до нових викликів сприяли успіху революції.

Уряд Бахрейну під час Арабської весни 2011 р. мав сильну підтримку з боку Саудівської Аравії та інших країн Перської затоки, що дало йому змогу ефективно придушити протести за допомогою жорстких заходів. Влада обмежила доступ до інтернету, здійснила арешти активістів і застосувала військову силу для придушення руху. Міжнародна спільнота не чинила достатнього тиску на владу Бахрейну, що допомогло їй зберегти контроль над ситуацією. Натомість у Єгипті жорсткі заходи уряду щодо обмеження інтернету викликали міжнародний резонанс і засудження, що посилило внутрішній тиск на режим Мубарака. У поєднанні з невдоволенням населення й активною підтримкою міжнародної спільноти протестувальникам удалося зламати опір влади. Цей приклад ілюструє, що шанси на успіх революцій значно підвищуються, коли уряди не можуть повністю контролювати інформаційні потоки, а протестувальники отримують міжнародну підтримку.

Тобто успіх або невдача протестів значною мірою залежить від здатності урядів контролювати новітні комунікаційні технології. Там, де влада мала потужні інструменти контролю та змогла ефективно обмежити доступ до інформації (Іран, Росія, Бахрейн), протести зазвичай зазнавали поразки. Однак у випадках, коли протестувальники мали високий рівень технологічної

обізнаності, змогли обійти блокування й здобули підтримку міжнародної спільноти (Єгипет, Україна), протести переростали в успішні революції.

Попри переваги, які дають протестним рухам новітні комунікаційні технології, їх використання неминуче викликає протидію з боку державної влади та інших зацікавлених акторів, особливо в авторитарних або гібридних політичних режимах. Ця протидія охоплює низку напрямів, що мають на меті нейтралізувати вплив інноваційних засобів комунікації.

Насамперед широко застосовується обмеження доступу до інформації. Інструментами такого впливу є цензура в традиційних і цифрових медіа, блокування інтернет-ресурсів, соціальних мереж, мобільного зв'язку або примус до відключення інфраструктури інтернет-провайдерів у конкретних регіонах. Такі заходи спрямовані на перешкоджання поширенню протестного контенту, порушення горизонтальних зв'язків між активістами, ускладнення мобілізації й координації.

Водночас новітні цифрові технології унеможливлюють повне блокування інформаційних потоків. Досвід протестів у Білорусі (2020 р.) продемонстрував обмежену ефективність спроб заборони доступу до месенджера Telegram, який залишився головним каналом координації протестної активності. Аналогічно, під час Революції гідності в Україні активісти використовували локальні Wi-Fi-мережі для ведення стрімів, попри обмеження швидкості мобільного інтернету. У період Арабської весни уряд Єгипту вдавався до повного блокування інтернету й мобільного зв'язку (Al Jazeera, 2016, January 25), однак цей крок викликав міжнародну критику та мобілізував додаткову підтримку протестного руху.

Другий поширений інструмент протидії – дезінформація й пропаганда, спрямовані на дискредитацію протестних рухів і розкол їх підтримки. Держава прагне монополізувати інформаційний простір, створюючи спотворені наративи, що зображують протестувальників як іноземних агентів, маргіналів або загрозу для національної безпеки. Важливу роль у поширенні таких повідомлень відіграють як традиційні державні медіа, так і контрольовані цифрові платформи. Зокрема, під час протестів на площі Тахрір у Каїрі поширювалися безпідставні твердження, згідно з якими американська мережа швидкого харчування нібито забезпечувала протестувальників безкоштовною їжею, що мало на меті створити враження зовнішнього впливу на рух (The Jakarta Post, 2020, November 30). Подібні інформаційні кампанії сприяють зниженню довіри до активістів, послаблюють солідарність між учасниками та спричиняють внутрішню фрагментацію.

Цифрові технології використовуються державами для активної цифрової протидії, зокрема шляхом упровадження засобів кіберспостереження, онлайн-цензури й створення так званих «армій тролів» для маніпуляції громадською думкою. Зростання ролі цифрового контролю перетворює інформаційний простір на поле гібридної конфронтації між протестною активністю та репресивними інструментами режимів. Як зазначає один з оглядачів,

«автократичні держави втягнулися в гонку цифрових озброєнь» (The Jakarta Post, 2020, November 30), що свідчить про зміну характеру протистояння в інформаційному вимірі революційних процесів.

Одним із головних напрямів протидії революційним рухам із боку авторитарних режимів є використання дезінформації, стеження й репресивного потенціалу цифрових технологій. Зокрема, у ході Революції гідності в Україні 2014 р. активну роль відігравала російська пропагандистська кампанія, спрямована на делегітимацію протестного руху. Інформаційні атаки, ініційовані через контрольовані державою медіа, мали сформувати негативні образи учасників протесту, зокрема нав'язували наративи про «неонацистів» і «радикалів», що нібито застосовували насильство проти беззбройних працівників правоохоронних органів. Як зазначає Назарук, подібна дезінформація мала на меті підірвати суспільну підтримку протесту та створити підстави для зовнішнього втручання (Назарук, 2014).

Аналогічні інформаційно-психологічні технології використовувались у внутрішньому конфлікті в Сирії. Різні сторони поширювали вигадані новини, фальсифіковані відеоматеріали та інші засоби візуальної маніпуляції задля впливу на громадську думку як усередині країни, так і за її межами (AFP, 2018, July 14).

Окрім дезінформації, сучасні авторитарні режими широко застосовують технології цифрового спостереження, що трансформуються у форму репресивного управління населенням. Цей феномен у науковій літературі вже окреслено як *«цифрові репресії»* (Earl, Maher, Pan, 2022). Ідеться про системне застосування відеоспостереження, аналітики інтернет-трафіку, збору метаданих, вимоги до провайдерів надавати доступ до приватної інформації та інші заходи контролю з боку держави.

Китай є найбільш показовим прикладом, де технології стеження досягли інституціалізованого масштабу. Системи масового відеомоніторингу, алгоритмічна аналітика й інтегровані платформи соціального оцінювання активно застосовуються для контролю за населенням, особливо в регіонах, схильних до соціального протесту, як-от Сінцзян, що забезпечує превентивне виявлення протестного потенціалу та його негайне придушення (Buckley, Mozur, 2019).

Російська Федерація реалізує подібні практики стеження, уключаючи моніторинг онлайн-комунікацій, утручання в особисте листування й використання зібраної інформації для ідентифікації та переслідування опозиційно налаштованих громадян (AP News, 2023, May 23).

Іранський уряд також відомий застосуванням спеціалізованих програмних засобів для моніторингу соціальних мереж, аналізу цифрових слідів і блокування платформ, які використовуються для координації протестної активності (Tech Monitor, 2022, November 3).

У Білорусі під час протестів 2020 р. урядовці здійснювали масштабні обмеження інтернет-доступу, паралельно організовуючи цифрове стеження за активістами. Ідентифікація учасників протестів відбувалася із використанням

записів із камер відеоспостереження, доступу до телекомунікаційних даних й аналізу цифрової активності громадян, що надалі слугувало основою для затримань і кримінального переслідування.

Отже, розвиток комунікаційних інновацій супроводжується ескалацією засобів цифрового контролю, що утворює нову конфігурацію взаємодії між владою та протестними мережами – конфігурацію, у якій переваги відкритої комунікації постійно конкурують зі спробами її технічного й адміністративного придушення.

Попри значний тиск із боку авторитарних режимів, новітні комунікаційні технології створюють простір для обходу інформаційних блокад і залучення міжнародної підтримки, що підвищує ефективність протестних рухів, надаючи їм ширшого впливу та політичної значущості в глобальному контексті. Отже успішність тієї чи іншої сторони конфлікту залежить не стільки від кількісних ресурсів, скільки від здатності ефективно використовувати комунікаційні технології для досягнення цілей – як у плані мобілізації, так і в боротьбі за легітимність. Отже, в умовах VUCA-середовища комунікаційні інновації стають визначальним фактором мобілізації, організації та результативності протестів. Їх ефективність залежить від рівня державного контролю, технологічної грамотності активістів і ступеня міжнародної підтримки.

Водночас дезінформація може використовуватися не лише як засіб придушення протестів, але і як інструмент штучного стимулювання протестної активності. Відомі випадки, коли дезінформаційні кампанії організовувалися ззовні задля дестабілізації соціально-політичної ситуації в інших країнах. Зокрема, журналіст Дж. Авлон у власному розслідуванні наводить дані про тривалу й систематичну участь Російської Федерації у підбурюванні протестних рухів у різних державах за допомогою інструментів соціальних мереж (CNN, 2021, November 4).

Цілеспрямоване втручання російських інформаційно-психологічних структур у протестну комунікацію, зокрема в контексті руху *Black Lives Matter* у США, продемонструвало новий рівень маніпулятивної активності. Як зазначає Ейсвес (Aceves, 2019), російські оперативники створили сотні фальшивих акаунтів у соціальних мережах і поширили тисячі повідомлень, які свідомо посилювали суспільну напругу та загострювали расові протиріччя. Деякі з них засуджували *Black Lives Matter*, інші – білих націоналістів, а частина прямих закликів мала насильницький характер. Метою цих інформаційних операцій було розбалансування політичного процесу, підрив довіри до демократичних інститутів і створення умов для внутрішнього конфлікту в американському суспільстві.

Отже, сучасна протестна комунікація може бути як інструментом демократичного волевиявлення, так і полем боротьби за інформаційну перевагу, де технології можуть як підтримувати соціальні зміни, так і бути використані з метою зовнішнього втручання та деструкції.

4.6. Глобальний вимір комунікаційних інновацій у протестах

У цьому підрозділі розглянуто те, як сучасні комунікаційні технології формують глобальний вимір протестів, зокрема за допомогою міжнародної солідарності, посередництва, реакції держав і транснаціонального поширення ідей. У центрі уваги – приклади Арабської весни, Революції гідності та порівняння з попередніми революціями.

Міжнародна солідарність і координація протестів

Нові комунікаційні технології забезпечують революційним рухам глобальну платформу для зв'язку, обміну ідеями та координації дій, що посилює їх уплив. Завдяки масовому поширенню інформації через соціальні мережі, месенджери й інші цифрові канали, сучасні протестні рухи ефективніше привертають увагу міжнародної спільноти, здобувають підтримку глобальних громадських організацій і здійснюють тиск на уряди. Важливий також транснаціональний обмін досвідом, що сприяє еволюції стратегій протесту та зміцненню міжрухової солідарності. Водночас потрібно враховувати, що ці самі технології застосовуються урядами для моніторингу, репресій і дискредитації активістів, що створює нові виклики для протестних рухів.

Глобальний вимір комунікаційних інновацій змінює динаміку революцій, робить їх більш видимими, спроможними до швидкої консолідації, але й водночас уразливішими до зовнішнього втручання та внутрішньої фрагментації. Відтак зростає значення ефективного й стратегічного застосування цифрових інструментів для досягнення цілей протесту. Поширеним стало явище глобалізації протестів: акції набувають масового характеру, охоплюють декілька країн одночасно, застосовують схожі технології та формують подібний порядок денний.

У ґрунтовному дослідженні Ортіса й ін. доведено, що, починаючи із середини 2000-х рр., соціальні протести демонструють системну та масову присутність у понад 100 країнах світу. Наголошено, що, попри зростаюче застосування репресивних заходів із боку авторитарних режимів, протест перетворився на сталу форму соціального існування низки груп населення (Ortiz et al., 2022). На подібних засадах Еяль (Eyal, 2021) розглядає протест як прояв нової глобальної солідарності, що формується завдяки цифровим комунікаціям, які оптимізують організацію протестів і слугують механізмом для привернення уваги до локальних проблем на міжнародному рівні.

Міжнародний уплив цифрових комунікацій у протестному контексті проявляється в таких напрямах, як глобальне поширення інформації, міжнародна солідарність і підтримка, формування каналів для медіації конфліктів та вплив на міжнародну політику. Соціальні медіа, відеохостинги, месенджери й інші онлайн-платформи дали протестним рухам змогу ефективно транслювати свої меседжі глобальній авдиторії, що активізує підтримку та впливає на міжнародні політичні процеси.

Симптоматичною в цьому контексті була хвиля протестів, що прокотилася світом після запуску руху *Occupy Wall Street* у вересні 2011 р. За кілька тижнів аналогічні демонстрації пройшли у понад 80 країнах – від Гонконгу до Фербенкса, від Маямі до Лондона, Берліна й Сіднея (The Atlantic, 2011, October 17). В усіх випадках технології комунікації стали каталізаторами транснаціонального об'єднання протестного досвіду.

Іншою важливою складовою частиною є міжнародна солідарність між протестними спільнотами. Під час революційних хвиль у країнах Близького Сходу та Північної Африки активісти використовували соціальні медіа не для встановлення координаційних зв'язків з однодумцями в інших країнах. Як наслідок, формувався єдиний комунікаційний простір, у якому ідеї, методи протесту й символіка циркулювали між різними культурними контекстами. Згідно з дослідженням Вебба (Webb, 2018), цей феномен можна інтерпретувати як прояв нової транскордонної громадянськості, яка ґрунтується не на формальних інституціях, а на горизонтальних зв'язках та інформаційній взаємодії в глобальній мережі.

Міжнародні медіа й інформаційні агентства використовують комунікаційні інновації для висвітлення революційних подій і представлення інформації з різних сторін, що суттєво впливає на формування глобальної громадської думки щодо революційних трансформацій. Як зазначає Хондкер, нові медіа є не єдиним, але вирішальним фактором соціальних революцій, особливо в умовах відсутності відкритих медіа й розвинутого громадянського суспільства. Водночас глобалізація медіа, за оцінкою Хондкера, забезпечує горизонтальні комунікаційні зв'язки, що виступають у ролі інфраструктури для соціальної мобілізації (Khondker, 2011).

Нові інформаційні технології змінюють також парадигму міжнародної журналістики, зокрема у висвітленні протестів. Дослідження Бідарта демонструє, що більшість висвітлених подій Арабської весни ґрунтувалися на відеокадрах, отриманих безпосередньо на місці подій, часто без участі міжнародних кореспондентів. При цьому значна частина медіаматеріалів представляла позицію учасників подій, а не аналітиків чи експертів (Bidart, 2019). Це свідчить про нову конфігурацію джерел легітимного голосу в міжнародному публічному просторі, коли первинними стають саме ті, хто безпосередньо бере участь у подіях.

У деяких випадках комунікаційні інновації підтримують зусилля міжнародних посередників у конфліктах, що супроводжують революційні події. Прикладом є конфлікт у Сирії (із 2011 р.), у межах якого ООН застосовувала цифрові платформи – соціальні мережі, вебсайти, відеозв'язок – для організації діалогу між урядом й опозицією, що дало змогу сторонам обмінюватися позиціями, висловлювати пропозиції та досягати часткових домовленостей, зокрема щодо перемир'їв (United Nations, 2019).

Як підкреслює Хірлблінґер, цифрові технології дають можливість інтегрувати в процес миротворчої медіації ширші групи зацікавлених сторін, не

обмежуючись фізичною присутністю за столом переговорів. Один із розглянутих кейсів – миротворчий процес у Колумбії, що передбачав тривалу взаємодію між урядом і повстанськими силами (FARC). Під час перемовин 2012 р. використано низку цифрових інструментів, зокрема спеціальний вебпортал і мобільний застосунок *Mesa de Conversaciones*, що дало змогу організовували консультації з громадськістю щодо порядку денного мирного процесу (Hirblinger, 2020).

Іншим прикладом є процес у Лівії 2018 р., організований Центром гуманітарного діалогу в межах Плану дій ООН. Офлайн-консультації із залученням громадян, які залишалися поза політичним діалогом еліт, були підтримані онлайн-кампанією, що включала сайт, Facebook-сторінку, Twitter-акаунт, онлайн-анкетування й інші форми дистанційної участі. Основною метою кампанії було залучення маргіналізованих соціальних груп, зокрема жінок, молоді та національних меншин, які не мали змоги брати участь у традиційних формах політичного діалогу.

Отже, комунікаційні інновації, забезпечуючи горизонтальні зв'язки між протестними рухами в глобальному масштабі, воночас інституціоналізуються, зокрема як інструменти миротворчої дипломатії.

Уплив на міжнародні відносини

З іншого боку, революційні події та їхні наслідки відчутно впливають на міжнародні відносини, оскільки реакція міжнародних акторів визначається їхніми стратегічними інтересами, зовнішньополітичними пріоритетами й ціннісними орієнтирами. У цьому контексті комунікаційні інновації відіграють роль каталізатора, що забезпечує постійний моніторинг подій і формує канали для оперативного реагування міжнародної спільноти.

Показовим у цьому аспекті є приклад Революції гідності в Україні, коли активісти використовували соціальні мережі для прямої взаємодії зі світовою громадськістю, поширення відео- та фотоматеріалів із місця подій, а також для комунікації з міжнародними медіа й неурядовими організаціями. Із публікацією в режимі реального часу зображень масових протестів, випадків насильства та проявів солідарності творилось емоційно насичене інформаційне середовище, яке активно підхопили міжнародні медіа, політичні лідери та громадські діячі. Це сприяло глобалізації українського протестного порядку денного й актуалізувало питання дотримання прав людини, демократії та суверенітету України в політиці міжнародних організацій і держав.

Зрештою, така інформаційна мобілізація стала однією з причин політичного та санкційного тиску на Росію з боку міжнародної спільноти, а також джерелом легітимації зовнішньої підтримки України в її подальшому спротиві. У цьому виявляється потенціал нових комунікаційних технологій як інструмента міжнародного впливу, який може істотно змінювати конфігурації глобальних альянсів і позиціонування держав на світовій арені.

Водночас технології комунікації під час Революції гідності спричинили зростання волатильності в міжнародних відносинах. Швидкість і масштаби поширення інформації, а також зростання міжнародного тиску були пов'язані з непередбачуваністю в реакціях міжнародних акторів і змушували їх швидко

адаптуватися до нових реалій. Своєю чергою, складність ситуації полягала в багатошаровості конфлікту, який уключав різні внутрішні й зовнішні чинники, що ускладнювало прийняття рішень. Одночасно неоднозначність трактування подій підсилювала розбіжності між різними міжнародними акторами, зокрема між Заходом і Росією, щодо майбутнього України та її місця в міжнародній політиці.

Під час Революції гідності соціальні мережі й стрімінгові платформи сприяли швидкому поширенню інформації, що зробило ситуацію більш волатильною, тобто схильною до раптових і непередбачуваних змін. Швидка ескалація протестів і жорстокі дії уряду стали відомими міжнародній спільноті практично в режимі реального часу завдяки соціальним медіа та стрімінговим платформам. Кадри насильства, репресій проти мирних протестувальників і драматичні події на Майдані, які поширювалися через *Facebook*, *Twitter* та *YouTube*, миттєво привертали увагу міжнародної авдиторії, політиків, медіа й громадськості.

Оскільки інформація розповсюджувалася миттєво, міжнародні актори були змушені реагувати на події, часто не маючи достатньо часу на аналіз або стратегічне планування, унаслідок чого виникали передумови для швидкої зміни позицій і політичних рішень. Наприклад, стрімка ескалація протестів і жорстокі дії уряду України змусили міжнародну спільноту, зокрема Європейський Союз та Сполучені Штати, переглянути зовнішню політику стосовно України та Росії. Миттєве поширення відео та зображень насильства на Майдані підвищило волатильність міжнародних відносин, оскільки держави швидко змінювали свої підходи до ситуації, реагуючи на нові дані й громадський тиск, – були запроваджені санкції проти українських урядовців, відповідальних за насильство проти протестувальників, уключаючи заборони на в'їзд і заморожування активів. Також відбувся перегляд політики щодо Росії: після анексії Криму та підтримки конфлікту на сході України ЄС і США ухвалили жорсткі економічні санкції проти низки секторів російської економіки.

Одночасно зміцнилася підтримка України, Захід почав активно надавати політичну, економічну та військову допомогу, уключаючи фінансову підтримку, реформування державних інституцій і підготовку військових. Окрім того, Революція гідності сприяла швидкому підписанню Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що стало важливим кроком у зближенні з Європою. Також радикально змінилася риторика західних лідерів, які почали публічно засуджувати російську агресію й висловлювати підтримку демократичним прагненням України, що відобразилося в нових підходах до взаємодії з обома країнами (із цієї проблематики проведено дослідження Fedoniuk, Karpchuk (2024).

Швидке поширення інформації про жорстокість українського уряду вплинуло на громадську думку в Європі та США, що, зі свого боку призвело до політичного тиску на уряди цих країн. Політики опинилися під тиском власних виборців, які вимагали рішучих дій у відповідь на порушення прав людини й

демократичних принципів. Стрімкість ескалації протестів посилила відчуття невідкладності, що сприяло прийняттю швидких рішень на рівні урядів. Дослідження свідчать, що міжнародна спільнота була змушена швидко реагувати на події в Україні у зв'язку зі стрімким розвитком ситуації й масовим поширенням інформації. Наприклад, у наукових роботах стосовно аналізу міжнародних реакцій на Революцію гідності зазначається, що раптове та швидке зростання насильства й численні жертви серед протестувальників стали каталізаторами для введення санкцій і зміни політики щодо Росії. Ці дії були частково зумовлені тиском громадської думки, яка формувалася під впливом миттєвих повідомлень про ситуацію в Україні (Brantly, 2019; Bohdanova, 2014).

Ситуація в Україні під час Революції гідності стала джерелом значної невизначеності для міжнародних акторів. Через швидкі зміни на місці подій, що відбувалися в реальному часі завдяки новим комунікаційним технологіям, уряди й міжнародні організації не мали чіткого розуміння того, як розгортатимуться події та якими будуть їх наслідки. Як результат, рішення ухвалювалися на основі неповної або змінюваної інформації, що ускладнювало стратегічне планування. Наприклад, у ході протестів важко було передбачити, як саме завершиться революція, яким буде новий політичний режим в Україні і як це вплине на відносини з Росією та Європейським Союзом. Невизначеність також зросла через різні інтерпретації подій, які поширювалися через соціальні медіа, що спричинило розбіжності в сприйнятті ситуації між різними міжнародними акторами (Bohdanova, 2014).

Наприклад, тривалий час залишалося невідомим, чи приведуть протести до відставки президента Януковича або до жорсткого придушення руху, що ускладнювало стратегії підтримки протестувальників із боку міжнародної спільноти. Однією з найбільших невизначеностей була політична перспектива, що залежала від політичних сил, які могли прийти на зміну владі Януковича. Міжнародні актори не могли точно знати того, чи новий уряд буде прозахідним, проросійським або нейтральним. Ця невизначеність утруднювала розробку довгострокових стратегій співпраці з Україною, зокрема, щодо питанн економічної допомоги, безпеки й інтеграції до європейських структур. Соціальні медіа сприяли поширенню різних, часто суперечливих інтерпретацій подій, що відбувалися в Україні. Західні країни бачили протести як боротьбу за демократію і європейські цінності, тоді як Росія та деякі інші держави представляли події як державний переворот, підтриманий Заходом.

Ці розбіжності в сприйнятті подій призвели до розколу в міжнародному дискурсі й ускладнили вироблення єдиної позиції щодо підтримки України. Наприклад, у той час, як ЄС і США активно підтримували протестувальників, низка інших країн зайняли вичікувальну позицію, оскільки не могли визначитися з правильним підходом до ситуації. Китай утримувався від активної підтримки будь-якої зі сторін конфлікту. Офіційна позиція Пекіну полягала в тому, що внутрішні справи України повинні вирішуватися без зовнішнього втручання. Китай намагався зберігати нейтральність і закликав до мирного врегулювання конфлікту шляхом переговорів, уникаючи критики як ЄС і США,

так і Росії. У цьому контексті Лілей пропонує багатовимірний аналіз української кризи в китайській академічній літературі (Lilei, 2015). Автор розглядає, як ситуація в Україні обговорювалася в науковому полі з різних сторін, уключаючи міжнародні політичні економічні, політичні й безпекові аспекти. Цей аналіз містить також позицію Китаю щодо кризи, відзначаючи обережний підхід і спроби зберігати нейтралітет, щоб уникнути загострення конфлікту з основними міжнародними гравцями. Згодом схожий підхід китайська влада продемонструвала й щодо повномасштабної збройної агресії Росії проти України, що відображено в риториці її очільника з приводу відносин із ключовими міжнародними акторами (Fedoniuk, Karpchuk, Yuskiv, 2024).

Індія також зайняла вичікувальну позицію. Уряд країни висловив стурбованість із приводу насильства, але утримався від однозначних висловлювань стосовно дій Росії в Криму та на сході України. Індія дотримувалася політики невтручання й закликала до мирного вирішення конфлікту, балансуючи між Китаєм і Росією (Jagtiani, Wellek, 2022). Аналогічно обережної позиції дотримувалася Туреччина, попри свою роль як регіонального лідера. З одного боку, Анкара висловила підтримку територіальній цілісності України й засудила анексію Криму, але водночас намагалась уникнути різких кроків проти Росії, із якою в неї були тісні економічні та енергетичні зв'язки. Туреччина виступала за діалог між усіма сторонами конфлікту (Chuny, 2015). Також обрежну позицію зайняв Ізраїль, намагаючись зберегти баланс у відносинах з обома сторонами – Україною та Росією, ураховуючи при цьому фактори, пов'язані зі стратегічним партнерством зі США й відносинами з сусідськими державами. Ізраїль утримався від різких заяв і не підтримав санкції проти Росії, хоча висловив стурбованість щодо насильства та закликав до мирного врегулювання конфлікту (Bornio, 2018).

Революція гідності продемонструвала складність ситуації, яка виникає, коли в гру вступає велика кількість зацікавлених сторін із різними цілями й інтересами. Комунікаційні технології сприяли залученню численних внутрішніх і зовнішніх акторів, кожен із яких мав свої інтереси та мотиви. З одного боку, це були протестувальники, які виступали за демократичні зміни й інтеграцію з Європейським Союзом, іншого – російський уряд намагався зберегти свій уплив на Україну, використовуючи інформаційні ресурси та пропаганду. Західні країни втягнулися в конфлікт, намагаючись підтримати демократичні прагнення українців і стримати російську агресію. Як результат, взаємодія різних сторін, уключаючи держави, міжнародні організації, медіа та громадянське суспільство, ускладнювала прогнозування розвитку подій та ухвалення рішень на міжнародному рівні (Zelinska, 2017).

Неоднозначність у трактуванні подій Революції гідності також мала великий уплив на міжнародні відносини. Завдяки соціальним мережам і стрімінговим платформам, інформація про події в Україні поширювалася миттєво, але часто без належного контексту, що спричиняло різні інтерпретації

одних і тих самих фактів. Наприклад, події на Майдані трактувалися як боротьба за демократію та права людини в одних країнах, тоді як інші, зокрема Росія, представляли їх як загрозу державному суверенітету й приклад «кольорової революції», що фінансується Заходом. Така неоднозначність у сприйнятті подій спричинила розбіжності в міжнародному дискурсі, що ускладнило координацію дій між державами та міжнародними організаціями у відповідь на війну в Україні (Surzhko-Harned, Zahuranec, 2017).

Значення колаборативної комунікації

Під час Революції гідності в Україні соціальні мережі й стрімінгові платформи стали основними інструментами для поширення інформації про події в реальному часі. Важливими особливостями цієї комунікації були її демократичність і неконтрольованість: будь-хто міг стати автором або розповсюджувачем контенту – тож журналісти, активісти і просто свідки подій миттєво ділитись інформацією із широкою авдиторією без утручання з боку офіційних структур чи урядових цензорів. Колаборативний підхід до комунікації сприяв формуванню складного інформаційного простору, де різні голоси мали можливість бути почутими.

У цьому контексті Богданова робить висновок, що соціальні медіа дали змогу широким масам долучатися до протестів і сприяли поширенню інформації, що ускладнювало контроль із боку традиційних медіа (Bohdanova, 2014). Завдяки відкритості й швидкості поширення інформації російська пропаганда, яка традиційно спиралася на контрольовані канали масової інформації, не змогла нав'язати світовій громадськості свою версію подій так швидко та ефективно, як це робила раніше. Замість цього, російські наративи про «кольорову революцію» й «загрозу державному суверенітету», фінансовану Заходом, зіштовхнулися з великою кількістю альтернативних інтерпретацій, які ґрунтувалися на реальних свідченнях очевидців і матеріалах, поширених у соціальних мережах. Проте це також спричинило розбіжності в міжнародному дискурсі внаслідок поширення суперечливої інформації й різних версій одних і тих самих подій.

Ґауфман відзначає, що російські медіа використовували наративи Другої світової війни для формування образу учасників Євромайдану як фашистів, що посилювало емоційний вплив на російську авдиторію та підкріплювало пропагандистську риторику (Gaufman, 2015). Інше дослідження аналізує стратегічну комунікацію Росії під час кризи в Україні, зокрема через телеканал *Russia Today* (RT), який активно використовував наративи про жертви й радикалів для легітимізації російських дій (Zhang, Zhou, 2023). Але, попри зусилля потужної російської пропаганди, колаборативна й демократична комунікація, що розвивалася під час Революції гідності, дала змогу українському суспільству донести свою думку до міжнародної спільноти та таким чином протистояти спробам російської пропаганди монополізувати інформаційний простір.

Схожа ситуація, коли, завдяки колаборативній комунікації, до світової громадськості доведено реальну картину подій, склалася під час революційних процесів у Північній Африці й на Близькому Сході. Міжнародний уплив

Арабської весни, здійснений через соціальні медіа, – добре досліджене явище (див., наприклад, Smidi, Shahin, 2017). Користувачі цифрових платформ фіксували події з місць протестів, уключаючи порушення прав людини та насильство з боку державної влади. Ці візуальні й текстові свідчення поширювалися в режимі реального часу, привертаючи увагу міжнародної спільноти, провокуючи засудження репресивних дій і сприяючи посиленню підтримки протестних рухів.

Особливу роль у цьому процесі відігравала онлайн-трансляція з місця події, яка уможливила негайну реакцію широкої світової авдиторії. Із перших днів протестів відеозапис самоспалення Мухаммеда Буазізі набув вибухового міжнародного резонансу, ставши тригером революційної хвилі в регіоні (European Parliament. Mohamed Bouazizi..., 2020). Завдяки соціальним медіа сцена крайнього відчаю молодого чоловіка, що відображала протест проти соціальної несправедливості й поліцейського свавілля, стала відома за межами Тунісу, викликавши глобальну хвилю обурення та солідарності, спонукаючи людей в інших країнах до активних дій проти власних авторитарних урядів. Результатом цієї хвилі були масові протести, підтримка з боку правозахисних організацій і, зрештою, крах режиму Бен Алі в січні 2011 р. (BBC, 2011, January 15).

У Єгипті соціальні мережі також забезпечили активістам змогу швидко організовуватися, поширювати інформацію, координувати дії та звертатися до міжнародної громадськості. Це сприяло формуванню широкої міжнародної підтримки й привернуло увагу до масштабів порушень прав людини в Єгипті. Публікації в інтернеті, трансляції подій, свідчення очевидців стали інструментом тиску на уряд Хосні Мубарака, який утратив міжнародну легітимність (Number10, 2011, January 29). Активізація міжнародних організацій, правозахисних структур і дипломатичних зусиль спричинила значне посилення зовнішнього тиску на владу. Санкції, ембарго та критика з боку міжнародної спільноти дискредитували режим в очах світової громадськості. Ці чинники в сукупності призвели до відставки Хосні Мубарака в лютому 2011 р., що стало значущим результатом інформаційного впливу на міжнародному рівні (Britannica, Editors of Encyclopaedia, 2024, January 18).

Установлено значущу роль нових медіатехнологій у формуванні впливу революційних рухів Близького Сходу як на регіональному, так і на міжнародному рівнях, (Malmvig, Lassen, 2013). Події Арабської весни стали чи не першим прикладом практично миттєвого впливу революцій, підтриманих за допомогою цифрових комунікаційних засобів, на конфігурацію міжнародних відносин і геополітичні інтереси держав. Сполучені Штати, з одного боку, декларували підтримку демократичних змін і надавали допомогу опозиційним силам, а з іншого – прагнули уникнути дестабілізації в стратегічно важливому регіоні (The Conversation, 2021, February 11). Росія натомість, побоюючись поширення протестних настроїв на власну територію, підтримувала чинні режими, пропонувала миротворчі ініціативи й застосовувала дезінформаційні технології для маніпулювання сприйняттям подій (The New Arab, 2020,

December 18). Туреччина, навпаки, використала революційні процеси для розширення регіонального впливу, підтримуючи опозиційні сили та позиціонуючи себе як посередника (Barkey, 2011). Іран і Саудівська Аравія, відповідно до власних стратегічних інтересів, намагалися посилити свою присутність, підтримуючи союзників, або ж зберегти статус-кво, як у випадку з Ер-Ріядом (Salloukh, 2013).

Наведені приклади свідчать, що революції, посилені комунікаційними інноваціями, здатні змінювати баланс міжнародних відносин, викликати реакції зовнішніх акторів залежно від їхньої геостратегії та векторів упливу. Крім того, самі комунікаційні інструменти стають засобом упливу на сприйняття революційних подій у глобальному інформаційному середовищі.

Щоб глибше зрозуміти еволюцію ролі комунікації в революціях, доцільно звернутися до історичних прикладів. До появи цифрових технологій аналогічну роль забезпечували інші форми комунікаційних інновацій. Так, під час Американської революції (1775–1783) вирішальну роль у поширенні ідей незалежності відігравав друк (Kaplan, 1979; Parkinson, 2016). Комітети з листування, котрі діяли в колоніях, стали ранніми формами мережевої взаємодії, покладеними в основу подальших протестних комунікацій. Завдяки текстам Бенджаміна Франкліна й Томаса Пейна формувався позитивний міжнародний імідж революціонерів, що сприяло зовнішній підтримці, зокрема з боку Франції (Office of the Historian, n. d.; History, 2023, July 11). Як зазначає Беккер, завдяки створенню кур'єрських мереж і систематичному обміну новинами між ключовими столицями, американська революція стала інформаційною подією для всієї Європи (Becker, 2011).

Аналогічну роль відігравали друковані медіа під час Французької революції (1789–1799), що супроводжувалася вибухом друкованого слова, зображень і візуальної культури, сприяючи демократизації політичної комунікації. Як зазначає Райхардт, політична мобілізація в цей період здійснювалася за допомогою масового поширення газет, сатир, пісень і гравюр, що викликало резонанс подій у європейському інформаційному просторі (Reichardt, 2012).

Під час революцій 1830–1831 і 1848–1849 р. у Європі комунікаційні інновації знову відіграли визначальну роль у транснаціональному поширенні ідей. Газети, памфлети й символіка забезпечували обмін інформацією, новинами та закликами до солідарності. Як зазначає Шмідт-Функе, ці революції формували Європу як комунікативний простір пам'яті та дії, у якому інтенсивна циркуляція новин сприяла формуванню єдиної протестної свідомості (Schmidt-Funke, 2017).

Комунікаційні інновації стали потужним каталізатором змін у глобальному протестному русі, чий уплив проявляється у волатильності рішень, невизначеності позицій акторів, складності транснаціональних реакцій і неоднозначності трактувань. Отже, глобальний вимір протестів у цифрову епоху розширює масштаби революцій та ускладнює міжнародні відносини.

РОЗДІЛ 5. КОЛАБОРАТИВНА РЕВОЛЮЦІЙНА МОБІЛІЗАЦІЯ

5.1. Революції аналогової доби

У цьому підрозділі проаналізовано, як технології комунікації аналогової доби (від друкарського верстата до радіо й телебачення) впливали на революційну мобілізацію. Основна увага – історичним прикладам, які демонструють формування ефектів VUCA у зв'язку з відносною новизною інформаційних технологій.

Із плином часу нові інформаційні та комунікаційні технології забезпечували суспільству, з одного боку, нові можливості для висловлення позицій, а з іншого – засоби для спостереження, контролю й управління. Друкарський верстат, телеграф, телефон, копіювальний апарат, телебачення та інтернет у різні епохи ставали як рушієм поширення ідей, так і інструментом політичного й адміністративного регулювання. Проте в початкові періоди масового використання, коли ці технології ще не були інтегровані в управлінські системи, вони часто ставали факторами дестабілізації, оскільки створювали вікно можливостей для комунікаторів, не обтяжених адміністративними обмеженнями.

Новизна технологій давала змогу ініціювати процеси, які не могли бути заздалегідь спрогнозовані чи ефективно блоковані владою у зв'язку з відсутністю відповідного досвіду. Така ситуація загалом відповідала характеристикам середовища, позначеного VUCA-факторами: швидка динаміка, невизначеність у зв'язку з відсутністю історичних аналогій, складність узаємодій і неоднозначність результатів. Водночас нові технології комунікації призводили до появи небувалих раніше форм соціальної, політичної й економічної активності, які не підлягали наявним регуляторним моделям.

Для цілей аналітичного дослідження запропонуємо дихотомічний поділ технологій революційної (протестної) комунікації на засоби опосередкованої та безпосередньої комунікації. Перша група охоплює технології, які передбачають наявність проміжного медіатора між комунікаторами, наприклад друковані видання, радіо- й телетрансляції, електронні листи або онлайн-медіа. Друга група репрезентує прямий, персоналізований, нерідко синхронний обмін інформацією, який відбувається, зокрема, у соціальних мережах і мобільних застосунках. Із технічного погляду, засоби опосередкованої комунікації здебільшого ґрунтуються на аналогових технологіях (друк, телебачення, телефонний зв'язок), тоді як засоби безпосередньої комунікації представлені цифровими інструментами, в основу яких покладено механізми віртуальної соціальної взаємодії.

Реформація й друкарський верстат

Характерною рисою революційних рухів є їх схильність до експлуатації щойно впроваджених технологій саме в момент, коли ці технології ще не стали частиною усталених владних структур. Історично вагомим прикладом є публічне викриття індульгенцій римо-католицької церкви Мартіном Лютером у 1517 р., що супроводжувалося масовим поширенням його тез завдяки друкарському верстату – новації, щойно освоєної в Європі. Як зазначає Мартін, «п'ятсот років тому протест ченця проти римо-католицької церкви став вірусним... Так само, як і в наш час, радикально нова комунікаційна технологія стимулювала демократизацію думки» (Martin, 2017).

До появи друку доступ до інформації був монополізований освіченими елітами, а рукописні книги контролювалися владними або церковними інституціями. Запровадження друкарства змінило цю модель: друковані тексти Лютера стали доступними широким верствам населення, здатного до читання, що дало змогу трансформувати окремий богословський протест у масовий суспільно-релігійний рух – Реформацію, що стало прикладом використання комунікаційної інновації для запуску масштабних трансформацій у структурі влади та соціальному порядку.

Друкарський верстат дав змогу швидко відтворювати й поширювати 95 тез Лютера та інші його твори по всій Німеччині і Європі. Швидкість поширення була вирішальним фактором для популяризації його реформаторських ідей, які могли б залишитися локалізованими без технології друку (Pettegree, 2015).

Мартін Лютер був одним із перших, хто усвідомив і застосував силу друкарського верстата як інструмента масової комунікації. Використання розмовної мови зробило його ідеї доступними для ширшої авдиторії, що значно посилило вплив (Strauss, Edwards, 1995). Роботи Лютера, надруковані у формі доступних памфлетів, значно вплинули на громадську думку й були важливими для здобуття підтримки Реформації. Доступність друкованих матеріалів дала змогу ідеям проникнути в різні соціальні верстви, уключаючи неписьменних, шляхом усних читань та за допомогою ілюстрованих творів (Bagchi, 2016). Візуальні елементи передавали основні меседжі й робили зміст доступнішим для всіх верств населення (Schaefer, 2015).

Важливо, що друкарський верстат допоміг перевести релігійну реформу в політичні та соціальні рухи, що сприяло формуванню нової публічної сфери, де можна було обговорювати й оскаржувати ідеї, формуючи середовище інтелектуальної й релігійної динаміки (Potter, 2021). Друкарський верстат був невід'ємною частиною Реформації Мартіна Лютера, перетворюючи її з локальної суперечки на масштабний релігійний рух завдяки швидкому та широкому поширенню ідей і сприянню новому публічному дискурсу. Хоча друковані продукти були доступні насамперед обмеженому колу освічених верств, упливових осіб і лідерів громадської думки, вони могли передавати ці ідеї далі, забезпечуючи підтримку серед менш грамотного населення (Bagchi, 2016).

Новизна технології друку відіграла визначальну роль в успіху Реформації. За кілька місяців ідеї Лютера стали відомими, а за кілька років – упливовими

(Pettegree, 2015). Дослідження показують, що міста з друкарськими верстатами мали значно вищі шанси стати протестантськими, що підкреслює вплив друку на поширення Реформації (Rubin, 2014).

Друкарський верстат був відносно новою технологією, винайденою Йоганном Гутенбергом у середині XV ст. На момент Реформації він уже широко використовувався, але Лютер став одним із перших, хто зрозумів його потенціал для масової комунікації та пропаганди (Pettegree, 2015). Хоча противники Реформації також застосовували друк, їхні зусилля спочатку були менш ефективними. Більшість католицьких теологів не бачили потреби використовувати нові методи масової комунікації, покладаючись на традиційні, такі як усна проповідь і церемонії (Cole, 1975).

Натомість Лютер успішно застосував друкарський верстат для швидкого поширення своїх ідей, що дало йому змогу випередити опонентів. Його памфлети були написані розмовною німецькою мовою, що робило їх доступними для широкої авдиторії, тоді як католицька пропаганда часто залишалась елітарною й складною для розуміння масами (Bagchi, 2016). Із часом католицька церква адаптувалася й почала ефективніше використовувати друкарський верстат для поширення ідей, створюючи літературу, спрямовану на боротьбу з єресю, та реформу католицької практики у своїх дієцезіях (Walsby, 2017). Але ці запізнілі заходи вже не змогли вплинути на успіх Реформації.

Технологія друку під час Реформації мала значний уплив на історичний процес, генеруючи ефекти VUCA, які допомогли й ускладнили реалізацію реформаторських ідей Мартіна Лютера. Упровадження друкарського верстата сприяло швидкому та непередбачуваному (із боку католицької церкви) поширенню ідей. Лютер зміг оперативно випустити численні памфлети, які швидко розійшлися по всій Німеччині та Європі, що стало фактором нестабільності в релігійному й політичному житті регіону. Друковані видання провокували невизначеність, оскільки нові ідеї швидко поширювалися серед мас, спричиняючи зміни в громадській думці та політичних настроях. Це змусило католицьку церкву й світські влади швидко реагувати на нові виклики, часто не маючи чіткого розуміння майбутніх наслідків (Rubin, 2014).

Використання друкарського верстата призвело до ускладнення інформаційного середовища. Різноманітні групи застосовували друк для поширення своїх ідей, що створювало багатошарову інформаційну картину, яку було важко контролювати (Bagchi, 2016). Друкарський верстат сприяв неоднозначності, оскільки інформація могла бути інтерпретована по-різному різними групами населення. Лютер і його опоненти використовували друк для поширення своїх меседжів, але ці меседжі могли бути сприйняті й потрактовані, залежно від авдиторії (Creasman, 2012).

Масова преса та революції XVIII – початку XX ст.

Ситуація радикально змінилася зі зростанням рівня писемності, передусім серед соціальних груп, що мали потенціал бути рушіями революційних змін. Цей фактор став визначальним під час Французької революції, де вирішальне

значення мала не поява нової інформаційної технології як такої, а саме масове оволодіння нею з боку соціальних низів. У цьому сенсі головну роль відіграла не технологічна новизна, а її соціальна доступність.

Американська революція (1775–1783 рр.), що завершилася здобуттям незалежності колоній Північної Америки від Великої Британії й утворенням Сполучених Штатів Америки, засвідчила важливість комунікаційних інновацій у процесах мобілізації громадськості та легітимації революційних вимог. Уперше в історії на такому масштабі використовували друковані засоби поширення ідей: газети, памфлети, прокламації стали інструментами публічного переконання й міжколоніальної координації. Зокрема, тексти Томаса Пейна, його памфлет *Common Sense* стали аргументами на користь незалежності, поширеними серед широких верств населення (Кармазіна, 2011). Організовані комітети кореспонденції забезпечували обмін повідомленнями між колоніями, а публічні виступи таких діячів, як Дж. Вашингтон, Дж. Адамс і Т. Джефферсон, тиражувалися в газетах і сприяли формуванню спільного уявлення про цілі революційної боротьби (Wallace, 2023). Тобто комунікаційні інновації стали механізмом політичної консолідації й символічної легітимації нового політичного проєкту.

Французька революція, своєю чергою, спиралася на значно вищий рівень писемності у французькому суспільстві наприкінці XVIII ст. Рівень писемності в Парижі напередодні революції сягав 86–93 % (Roche, 1981, *pp. 208–209*), а читання стало значущою практикою як для міського населення, так і для сільської прислуги, яка прибувала до столиці. Широке використання письма, зокрема для приватних і правових цілей, засвідчувало не лише функціональну грамотність, але й готовність до включення в громадсько-політичні процеси (Roche, 1978).

Інформаційні ресурси Старого режиму були жорстко регламентовані: офіційна цензура контролювала публікації, дозволи на друк мали супроводжуватись іменем цензора й відповідними атестаціями (Pottinger, 1958), видання газет потребувало королівських ліцензій (Taylor, 2013). Проте вже після скликання Генеральних штатів у травні 1789 р. спостерігався вибух інформаційної активності: лише за перші два місяці надруковано близько 300 політичних брошур, що, схоже, стало важливим чинником революційної мобілізації (Gough, 1988). У період 1789–1799 рр. з'явилося понад 1300 нових газет – і це супроводжувалося бурхливим розвитком періодичної літератури. Відомим стало явище політичних кав'ярень у Парижі, де громадяни колективно читали й обговорювали брошури та газети.

Цей механізм активно використовували також і противники революції. Зокрема, 1790 р. роялісти розпочали видання брошури *Ami du Roi* [Друг короля], яка стала контрпропагандистською відповіддю революційним медіа (Chisick, 1988).

Технології друку стали детермінантою інформаційного середовища революції, оскільки забезпечували швидке й масове поширення ідей. У дослідженні *The Revolution in Print* (Darnton, Roche (eds.), 1989)

проаналізовано, як саме інституційні, технічні та логістичні аспекти друку впливали на хід подій, формуючи нову якість політичної комунікації. Так, швидкість, доступність і тиражованість стали технологічними передумовами масової участі в революції.

У межах цього дослідження не розглядаються детально причини революцій, проте зауважимо, що найпоширенішим поясненням є зростання соціального невдоволення економічним і політичним становищем у державі. Прикладом може слугувати Франція, яка, попри економічне піднесення у XVIII ст. і статус однієї з найбагатших країн Європи, у 1770–1780-х рр. переживала економічну кризу, неврожаї, голод, зростання бідності й інші соціальні потрясіння. Ці обставини спричинили різке погіршення становища більшості населення й актуалізували вимоги політичних змін (Doyle, 1990).

Разом із загальним рівнем писемності значну роль у формуванні революційного потенціалу відігравала тематика доступної інформації. Наприклад, на німецьких землях наприкінці XVIII ст. більшість книжок, які належали простому населенню, мали релігійний зміст: у Тюбінгені 4/5 книжок пересічних мешканців стосувалися саме релігії (François, 1982). Проте з активним упровадженням світської освіти, зокрема після закону Марії Терезії 1774 р. про обов'язкову шкільну освіту для дітей віком від шести років, відбулося поступове зміщення запитів: до 1828 р. частка освічених серед дітей зросла з 1/6 до 9/10 (Ducreux, 1989). Паралельно змінювався інформаційний ландшафт: зростала кількість світських видань, розширювався доступ до політичної, економічної та соціальної інформації.

Упродовж першої половини XIX ст. в Європі стрімко формувався ринок преси. Починаючи з 1830-х рр., виникали інформаційні агентства, як-от *Havas* у Франції, а технологічні інновації в друкарській справі (наприклад високошвидкісні преси, здатні здійснювати 1100 двосторонніх відбитків на хвилину) та використання дешевшого паперу з деревної маси зробили можливим масове виробництво дешевих газет (Meggs, 1998, *pp. 130–133*). Водночас телеграф радикально скоротив час поширення новин, а впровадження платної реклами (уперше – у французькій газеті *La Presse* у 1836 р.) дало змогу знизити вартість газет для читачів і розширити авдиторію (Kurian, 1982, *pp. 341–342*).

Саме внаслідок цього інформаційного насичення європейського простору вже 1848 р. простежено масштабну хвилю революційних подій, що отримали назву *Весна народів* (*Springtime of the Peoples*). У багатьох країнах Європи – від Франції до Угорщини – відбувалися повстання, соціальні протести й політичні революції, спричинені, з одного боку, зростаючими вимогами до політичних свобод, а з іншого – прагненням до національного самовизначення в імперіях.

У цьому контексті визначальним став ефект інформаційного доміно, зумовлений пришвидшеним поширенням новин про успіхи опозиційних сил. Аналогічно до сучасної епохи соціальних мереж, у середині XIX ст.

повідомлення про перемоги протестувальників у сусідніх країнах стимулювали мобілізацію в інших національних і культурних середовищах, що посилило масштаб і синхронність революційних хвиль.

У Європі середини XIX ст. активізувалися процеси індустріалізації, які створювали уявлення про перспективи економічного зростання, проте водночас зумовлювали й нові соціальні виклики. Швидкий розвиток промисловості призвів до поглиблення соціальної нерівності, що викликало невдоволення серед різних соціальних верств, насамперед серед представників середнього класу й робітництва, чиї соціальний і економічний потенціали не знаходили належного політичного представництва (Barzun et al., 2024). У Франції ключові важелі впливу належали фінансовій еліті – банкірам, біржовим спекулянтам, власникам залізничних компаній і гірничодобувної промисловості. Ці групи утворювали так звану «фінансову аристократію», тоді як промислова буржуазія, середній клас та робітники опинилися в політичній опозиції (Marx, Engels, 1989).

Накопичене соціальне та політичне невдоволення сприяло революційним вибухам, зокрема у Франції – у 1830 р. й особливо – у 1848 р. Ці події стали каталізаторами революційної хвилі, що охопила значну частину європейського континенту (Stearns, 2022). До головних чинників мобілізації мас можна віднести економічну нестабільність, різке подорожчання харчів, зростання безробіття, корупцію в урядових структурах, а також наявність майнового цензу, який позбавляв політичних прав широкі верстви населення (Coutant, 2008).

Проте вирішальну роль у поширенні протестних ідей відіграла ліберальна преса, яка щойно здобула відносну свободу дій і змогла охопити широку читацьку авдиторію. Через пресу протестні групи поширювали свої вимоги, мобілізовували населення й домагалися нових політичних свобод. У цьому контексті важливим моментом стало опублікування 22 лютого 1848 р. заклику редактора газети *Le National* Армана Марраста до масової демонстрації у відповідь на заборону публічних зборів префектом Парижа (Anceau, 2005). Заклик Марраста призвів до мобілізації робітників, студентів та інших соціальних груп – і вже за три дні Липневу монархію повалено.

Невдовзі після цих подій у Парижі з'явилося близько 300 нових газет, ще стільки ж виникло в провінціях. Нова свобода друку дала змогу кожному, хто мав ресурси, засновувати власне видання (Ambroise-Rendu, 1999). Цей медіа-ефект мав транснаціональний характер: революційні події у Франції стали поштовхом до протестів у низці інших країн, що відбувалися під безпосереднім упливом ліберальної преси. Зокрема, масові виступи та мобілізація через пресу були зафіксовані в Данії (Søllinge, 2020) й у німецькомовних країнах Європи (Dill, 1970).

Революційна хвиля, що розпочалась у Франції 1848 р., швидко охопила більшість європейських країн. Уже в березні того року масові демонстрації відбулися в низці держав, і вирішальну роль тоді відіграла ліберальна преса, яка, розвиваючись у попередні десятиліття, сформувала стійкі канали поширення

політичних меседжів, завдяки чому протестна авдиторія отримувала оперативну інформацію, що сприяло синхронізації дій у різних країнах.

У Данії центральне місце в інформаційному супроводі подій посіла ліберальна газета *Fædrelandet*, заснована ще 1834 р., яка впродовж 1840-х рр. активно виступала за запровадження конституційного ладу й підтримувала революційні виступи березня 1848 р. (Søllinge, 2020).

На німецьких землях перше велике повстання відбулось у Відні 13 березня 1848 р., і його висвітлення набуло широкого розголосу завдяки активності німецькомовної преси (Dill, 1970). У цей період відбулося формування партійних медійних мереж, що супроводжували різні політичні сили. Показовим є створення *Neue Rheinische Zeitung* – першої соціалістичної газети, редактором якої був Карл Маркс (Olson, 1966).

Важливість інформаційного чинника в революційному процесі підкреслює Оттен, який розглядає 1848–1849 рр. у Німеччині як комунікаційну революцію, аргументуючи, що саме комунікаційна інфраструктура – швидкий розвиток друкованої преси, запровадження телеграфного зв'язку, а також установлення зв'язку з освіченим середнім класом – стали вирішальними чинниками мобілізації протестної авдиторії (Otten, 2010). Революція вплинула й на саме медійне середовище: кількість газет і брошур стрімко зросла, інформаційне поле радикалізувалося й урізноманітнилося.

Аналіз політичних моделей революцій 1848 р. дає підставу виокремити дві основні тенденції. У Франції, Швейцарії, Іспанії та Португалії протест був спрямований проти обмеження прав і слабкості парламентських механізмів, тоді як в Австрійській імперії, Італії та на німецьких землях домінували вимоги проти іноземного контролю й рестрикцій Віденського конгресу (Narayan, 2016). Водночас ці революції мали спільну рису – вірусоподібний характер поширення. За короткий час вони охопили континент, демонструючи ознаки «мережевого» типу мобілізації, заснованого на поширенні ідей рівності та свободи.

Нам'єр описує ці події як революції інтелектуалів, наголошуючи на ролі освіченої буржуазії, яка ініціювала революційні зміни та забезпечила їх інституційну реалізацію після поразки барикадного етапу (Namier, 1992). У цьому контексті принципово важливі достатній рівень освіченості населення та існування налагодженого інформаційного середовища, спроможного забезпечити поширення протестних ідей та мобілізацію на їх основі. Комерційно зорієнтоване видавництво стало інструментом охоплення саме тієї цільової авдиторії, яка була готовою до протестних дій, що й стало однією з передумов масштабної революційної активності в Європі.

Революційна хвиля 1848–1849 рр., що ґрунтувалася на поширенні освіти, зростанні рівня писемності й провідній ролі преси та комунікації, не поширилася на Російську імперію. Однією з головних причин була низька загальна грамотність населення, а також обмежений характер розвитку масової преси, яка переважно орієнтувалася на потреби соціальних еліт. Лише в другій половині XIX ст. у зв'язку з проведенням реформ, початком

індустріалізації та розгортанням загальної освіти в Росії почали формуватися структурні передумови для масової протестної активності продемократичного спрямування.

Економічне зростання в Російській імперії розпочалося пізніше, ніж у країнах Західної Європи – лише наприкінці XIX ст., досягнувши піку на початку XX ст. (Hobsbawm, 1999). Цей процес супроводжувався типовими для індустріальних держав соціальними проблемами, аналогічними до тих, що передували революціям 1848–1849 рр. у Європі. Водночас відбувалося стрімке зростання писемності. За даними російських джерел, у період від 1860–1870-х рр. до кінця XIX ст. кількість грамотного населення в губерніях Центральної Росії зросла в 10–15 разів, а до 1917 р. – у 30 разів, досягнувши приблизно половини всього населення. Ці дані підтверджує і Брукс (Brooks, 1985).

На тлі зростання писемності й розвитку видавничої сфери інформаційне підґрунтя для революційних подій у Росії сформувалося на початку XX ст. Про визначальну роль преси у формуванні суспільної свідомості й протестних настроїв перед революціями 1905 і 1917 рр. докладно пише Берент. Застосована методологія, структура й інструментарій цих подій значною мірою відповідали загальноєвропейським моделям революційної комунікації, сформованим упродовж XIX ст. (Behrent, 2012).

Водночас, як стверджує Реддік, упродовж XIX ст. на заваді масовому розгортанню революційного руху в Росії стояла саме неписемність широких верств населення. У зв'язку з цим основне революційне навантаження було на інтелігенції, що, утім, обмежувало можливості для ефективної мобілізації. Лише з уключенням широких мас до комунікаційного простору революційні процеси стали результативними (Reddick, 1944).

Отже, у всіх розглянутих вище випадках – від революцій XVIII ст. до початку XX ст. – інформаційні технології, що відповідали рівню суспільного розвитку, були важливою умовою розгортання протестної мобілізації. Революції розвивалися на ґрунті глибинних соціально-економічних або політичних криз, але ставали можливими у зв'язку з появою нових способів комунікації, які, уперше охоплюючи широкі верстви населення, забезпечували ефективний обмін інформацією й координацію дій. У революціях розглянутого періоду вирішальне значення мала масова преса в умовах нещодавно набутої загальної писемності.

Застосування новітніх для свого часу комунікаційних технологій чинило суттєвий VUCA-вплив на суспільства, трансформуючи процеси поширення ідей, мобілізації населення та створення умов для революційних змін. Газети, памфлети й комітети кореспонденції стали головними інструментами підготовки та координації протестної діяльності в добу Американської революції. Завдяки публічності й друкованому слову ідеї свободи, прав людини та незалежності набули широкого розголосу, сприяючи об'єднанню колоній у спільному русі проти британського колоніального управління.

У Франції швидке зростання рівня писемності в поєднанні з активним функціонуванням незалежної преси забезпечило умови для поширення

революційної ідеології серед широких соціальних верств. Французька революція продемонструвала, як зміни в інформаційному середовищі можуть радикально трансформувати політичний порядок. Масовий доступ до друкованої продукції сприяв залученню нових соціальних груп до участі в протестах і значно ускладнив можливості централізованого контролю з боку влади (Fedoniuk, 2023).

У середині XIX ст. аналогічні процеси спостерігали в контексті революцій Весни народів. Зростання ринку друкованої продукції, поява світської масової літератури й активна діяльність ліберальної преси створили інформаційне підґрунтя для мобілізації населення в умовах авторитарних режимів (Rantala, Hakkarainen, 2022). Преса поширювала ідеї соціальної рівності, свободи та національного самовизначення, а також забезпечувала комунікаційну інфраструктуру для координації протестних дій.

У Російській імперії аналогічні зміни відбулися наприкінці XIX – на початку XX ст., коли зростання рівня писемності й поширення незалежної преси забезпечили умови для горизонтального поширення протестних ідей серед робітничих і селянських мас. В умовах ослаблення політичного контролю друковані видання стали потужним чинником формування революційної свідомості та сприяли організації повстань.

Телекомунікаційні технології XX ст.

У першій половині XX ст. роль комунікаційних технологій у революційних трансформаціях набула нового виміру. Авторитарні політичні режими встановили централізований контроль над інформаційними потоками, що перетворило пресу, радіо й інші канали масової комунікації на інструменти пропаганди та маніпуляції. Так, радянська держава активно просувала комуністичну ідеологію за допомогою контрольованої преси, зокрема за кордоном, через видавничі проєкти, пов’язані з Віллі Мюнцбергом (McMeekin, 2003).

У нацистській Німеччині радіо стало центральним засобом масової мобілізації. Завдяки поширенню радіоприймачів і централізованій радіотрансляції пропагандистські меседжі Гітлера досягали широких верств населення, забезпечуючи контроль суспільної свідомості й консолідуючи підтримку тоталітарного режиму. Отже, на межі епохи аналогових і цифрових технологій комунікаційні інновації перетворилися як на каталізатор протестної активності, так і на засіб її нейтралізації в умовах централізованої влади.

Період масових глобальних протестів 1968 р. позначився широким застосуванням нових на той час комунікаційних технологій, які забезпечили ефективну координацію протестної активності та сприяли поширенню протестних настроїв на міжнародному рівні. Зокрема, студенти активно використовували компактні радіоприймачі, що дало змогу оперативно отримувати інформацію про перебіг подій, координувати дії й мобілізовувати нових учасників протестного руху. У Франції під час подій травня 1968 р. значну роль відіграли комерційні радіостанції *RTL* і *Europe n°1*, які

забезпечували незалежне інформування на тлі паралізації державного мовлення (Legay, 2017).

Трансляції новин незалежними радіостанціями стали каталізатором перетворення локальних студентських протестів на широкомасштабний рух громадянської непокори, що охопив значні сегменти населення – студентів, робітників, інтелігенцію. Радіо стало засобом мобілізації, оперативної координації дій та поширення радикальних ідей, формуючи в протестувальників відчуття солідарності й цілеспрямованості. Таке технологічне рішення забезпечило ефективне горизонтальне поширення меседжів, що відповідає структурі вірусного інформаційного впливу в умовах VUCA-середовища.

Окрім внутрішнього ефекту, важливим наслідком використання мобільного радіо стала його роль у транснаціоналізації протестів. Інформація про події у Франції оперативно досягала інших країн, активізуючи подібні рухи в Німеччині, Італії, Чехословаччині та США. Комунікаційна інфраструктура, створена на основі мобільного радіо, дала змогу підтримувати зв'язок у межах окремих країн і забезпечити обмін досвідом між активістами з різних регіонів, що уможливило емерджентну взаємодію глобального масштабу.

Показовим прикладом паралельного використання радіотехнологій у контексті протестної комунікації стала Празька весна в Чехословаччині. Радіо було основним каналом поширення інформації, координування дій і комунікації з міжнародною громадськістю (Updegraff, 2022). Незалежні радіотрансляції забезпечували альтернативу офіційному дискурсу, мобілізували населення й водночас спричинили загострення геополітичного протистояння між Сходом і Заходом.

Отже, у протестних подіях кінця 1960-х рр. мобільне радіо виконувало функції, аналогічні тим, які в XXI ст. були покладені на соціальні мережі, як-от: горизонтальна комунікація, швидке поширення меседжів, подолання цензури, організація спільних дій і створення відчуття спільної мети серед протестувальників. Це дає підстави назвати радіо основною комунікаційною інновацією протестної динаміки того періоду.

Студентські протести 1968 р., що відбувалися в різних країнах світу, уключаючи США, Францію, Мексику, Японію та Польщу й ін., і суттєво вплинули на політичні та соціальні процеси, також мали виражений VUCA-характер. Вони виникали раптово й часто були відповіддю на конкретні події, такі як насильство з боку поліції або політичні рішення урядів. Наприклад, у Югославії студентські протести почалися як реакція на поліцейське насильство та невдоволення умовами в університетах (Fichter, 2016). Протестувальники не завжди мали чіткий план дій або не розуміли, як саме їхні дії вплинуть на політичну ситуацію, що призводило до невизначеності результатів протестів. Відсутність ясності щодо наступних кроків часто ускладнювала координацію дій. Студентські протести залучали велику кількість різних груп із різними цілями, що ускладнювало узгодження дій і стратегій. У Мексиці протестувальники виступали проти репресивних дій уряду та боролися за права

студентів, що вилилося в численні акції та зіткнення з поліцією (Brewster, 2002). Події часто інтерпретувалися по-різному спостерігачами. Наприклад, протести в Польщі мали різні сприйняття серед студентів й уряду, що призводило до різних версій подій і мотивів їх учасників (Junes, 2008).

Особливе місце серед акцій 1968 р. посідають масові протести в США. Їх унікальність полягає в тому, що це були перші широкомасштабні демонстрації, які транслювалися в кольоровому телевізійному форматі. Американські телемережі щойно перейшли на повнокольорове мовлення, і кадри з розгону демонстрації 28 серпня 1968 р. в Чикаго, де поліція з надмірною жорстокістю діяла проти протестувальників, транслювалися по всій країні. Як зазначає Калберт, ці події стали медійним еквівалентом «світанку поліцейської держави», а за своїм символізмом прирівнювалися до радянського вторгнення в Прагу, яке відбулося за кілька днів до того (Culbert, 1998).

Американські протести також марковані високою динамікою ескалації та непередбачуваними наслідками. Причина полягала в зростаючому невдоволенні війною у В'єтнамі, порушенням громадянських прав і неефективністю інституційної відповіді. Протестувальники об'єднувалися в широку коаліцію, що включала студентські групи, активістів за громадянські права, пацифістів та ін. Така гетерогенність ускладнювала розробку єдиної стратегії й спричиняла зростанню невизначеності результатів.

Головну роль відіграли телевізійні трансляції, які візуалізували складність і багатоплановість протестного руху, формуючи неоднозначне сприйняття подій у глядачів. По-перше, авдиторія співчувала жертвам насильства з боку поліції; по-друге – окремі групи розглядали демонстрантів як деструктивну силу. Це типова риса VUCA-середовища, де ідентичні події викликають полярні оцінки залежно від позиції спостерігача.

Отже, студентські протести 1968 р. стали прикладом соціальних рухів, що реалізуються в умовах інформаційної фрагментації, непередбачуваності й слабкої інституціональної реакції. Вони показали, як медіатехнології, зокрема портативне радіо й кольорове телебачення, стають чинником формування соціально-політичної динаміки протесту.

Американські протести також мали VUCA-характер і відіграли значну роль у політичному й соціальному житті країни. Вони швидко ескалували та набули значних масштабів, демонструючи швидкі й непередбачувані зміни в суспільстві. Війна у В'єтнамі та рухи за громадянські права створили умови для швидкої мобілізації значних мас людей. Наприклад, події 28 серпня 1968 р. під час Демократичної національної конвенції в Чикаго, де поліція жорстоко придушувала протестувальників, показали, як швидко можуть змінюватися обставини й наскільки непередбачувані наслідки таких зіткнень.

Протести спрямовувалися проти війни у В'єтнамі, яка була непопулярною та викликала значне невдоволення в суспільстві. Але протестувальники не мали чіткого уявлення про те, як їхні дії вплинуть на політику уряду чи закінчення війни. Телевізійні трансляції насильницьких подій додавали

невизначеності, показуючи жорстокість і кровопролиття, які підривали довіру до уряду та правоохоронних органів. Протести залучали значну кількість різних груп із різними цілями, уключаючно студентів, активістів за громадянські права й антивоєнних демонстрантів. Відеозаписи протестів, що транслювалися по телебаченню, показували цю складність, висвітлюючи різні аспекти руху та різні погляди учасників. Також телетрансляції провокували неоднозначність, оскільки, наприклад, кадри з Чикаго, де поліція б'є протестувальників, викликали різні інтерпретації.

Із середини 1980-х рр. комунікаційний складник протестних рухів почав якісно змінюватися завдяки цифровим інноваціям. Одним із ранніх прикладів використання новітніх технологій для організації протестів став телефонний сервіс *Minitel*, який активно застосовувався учасниками студентських протестів у Франції 1986 р. Цей сервіс, що поєднував функції цифрового довідника й текстової комунікації в мережі, відкривав принципово нові можливості для горизонтального обміну інформацією, координації дій і швидкої мобілізації (Morder, 2016). Поширення *Minitel* серед французького населення посилило ефект масової комунікації, забезпечивши оперативність та децентралізований характер протестної взаємодії.

Через кілька років, у 1989-му, потенціал новітніх комунікаційних технологій став очевидним під час протестів на площі Тяньаньмень у Пекіні, де головну роль у міжнародному висвітленні подій відіграло супутникове телебачення (Deane, 2009). Попри те, що саме телебачення не використовувалося протестувальниками як канал взаємної комунікації, його присутність дала змогу світовій громадськості стежити за подіями в реальному часі. Водночас супутникове мовлення залишалося недоступним для більшості громадян КНР, оскільки телемережа країни контролювалася державним мовником CCTV, який діяв під керівництвом Центрального відділу пропаганди Комуністичної партії Китаю (Kops, Ollig, 2007). Це значно обмежувало потенціал інформаційної самоорганізації. Прогалина між технічною можливістю поширення інформації та її доступністю для безпосередніх учасників протесту є типовою рисою ситуацій, позначених характеристиками невизначеності й асиметрії VUCA-середовища.

Імовірно, цей технологічний розрив мав на увазі телемагнат Руперт Мердок, коли після подій на Тяньаньмень заявив, що телекомунікації «виявилися однозначною загрозою для тоталітарних режимів», оскільки «супутникове мовлення дає можливість спраглим до інформації мешканцям багатьох закритих суспільств обходити контрольовані державою телевізійні канали» (The Guardian, 2008, April 22).

Перехід до цифрової епохи

У 1990-х рр. інновації у сфері цифрової комунікації почали застосовуватися не лише для інформаційного обміну, а й для стратегічної мобілізації. Відомим прикладом є діяльність повстанців у Чіапасі (Мексика, 1994), які використали електронну пошту для поширення позиції в міжнародному інформаційному просторі (Froehling, 1997). Це стало першим

кейсом, де інтернет був стратегічним каналом для формування глобальної солідарності з місцевим протестним рухом.

Із початку 2000-х рр. інтернет і незалежні онлайн-медіа набули системного значення в організації протестів. В Україні під час протестів 2000–2001 рр. приводом для масової мобілізації стала інформація, поширена інтернет-виданням *Українська правда*, що звинуватило державу у вбивстві журналіста Георгія Гонгадзе. Цей інформаційний імпульс став основою довготривалого антивладного протесту, що згодом трансформувався в масовий рух під час Помаранчевої революції 2004–2005 рр. У Таїланді в другій половині 2000-х рр. інтернет також став головним інструментом для протестної організації, однак його вплив частково нівельовано державним утручанням: уряд увів широкомасштабну цензуру, намагаючись обмежити вплив цифрових медіа на протестну динаміку (Chachavalpongpun, 2010). Ці та інші подібні приклади, засновані на інтернет-технологіях, але без застосування соціальних мереж, віднесемо до перехідного типу, що поєднував риси централізованої й персоналізованої комунікації.

Отже, технології комунікації стають потужними інструментами соціально-політичної мобілізації лише тоді, коли їх поширення охоплює критичну масу населення та не обмежується жорсткою регуляторною рамкою. Їх уплив на протести має ознаки VUCA-факторів: технології можуть радикально змінити хід подій у короткий термін, створити простір для багатовекторної інтерпретації й ускладнити реакцію влади внаслідок швидкоплинності та децентралізованості процесів.

Аналізуючи вплив новітніх комунікаційних технологій на революційні рухи й соціальні потрясіння, можемо відзначити, що вони стали суттєвим фактором у формуванні VUCA-середовища. Уперше такі технології дали змогу взаємодіяти поза усталеною системою соціальних комунікацій, яка зазвичай контролюється чинною владою та іншими соціальними інститутами. Це відкриває шлях для масової колаборації, що на початках є несистемною й безлідерською. Новітні для свого часу комунікаційні платформи дають змогу швидко мобілізувати великі групи людей, передавати інформацію та координувати дії, швидко поширювати протестні настрої й активності, що може призвести до раптових соціальних і політичних змін.

Однією з характерних особливостей цих рухів є відсутність на початкових етапах чітко визначеного лідерства. Революції часто починаються з масових спонтанних акцій, організованих за допомогою нових технологій, які швидше освоює «прогресивна», налаштована на протест частина суспільства, що ускладнює протидію з боку зазвичай більш інертної («консервативної») влади, оскільки відсутність централізованого керівництва робить важчим контроль і придушення протестів. Масова комунікація в мережах, створених протестувальниками за допомогою цих технологій, також характеризується відкритістю й інтерактивністю, що сприяє швидкому поширенню ідей і залученню нових учасників.

Влада часто не встигає реагувати на швидкі зміни в інформаційному полі, що призводить до непередбачуваних наслідків, адже раптові масові акції протесту можуть виникнути зі, здавалося б, незначної події, яка несподівано набуває широкого розголосу в соціальних мережах. Крім того, неоднозначність інформації, що поширюється в мережах, ускладнює аналіз ситуації та прийняття рішень, що підсилює VUCA-ефекти, сприяючи дестабілізації як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Аналіз свідчить, що навіть у доцифрову добу комунікаційні інновації виступали не лише засобами передавання інформації, а й каталізаторами трансформаційних процесів, які різко змінювали баланс сил у суспільстві. Із цієї перспективи аналогові революції можуть розглядатися як прототипи VUCA-моделей соціальних змін, де інформаційні прориви дестабілізували усталені інституційні порядки та створювали передумови для системних зрушень.

5.2. Сучасні «цифрові» протести й революції в контексті VUCA

Із початку XXI ст. соціальні медіа стали стратегічним ресурсом для мобілізації масових протестів і соціальних рухів. Їх уплив поширюється як на розвинені країни, так і на держави Глобального Півдня, зокрема країни Північної Африки, Близького Сходу, Південно-Східної Азії та пострадянського простору. У багатьох випадках соціальні медіа виконують подвійну функцію – засобу поширення інформації й інструменту самоорганізації протесту, що розвивається завдяки децентралізованому ресурсному обміну серед самих учасників (Nicoletti, 2014).

Кастельс указує, що інтернет-технології перетворилися на «привілейований інструмент для дії, інформування, вербування, організації та протидії» (Castells, 2001, *p. 137*). Завдяки соціальним платформам, протестні ініціативи здатні мобілізувати учасників, а також інтегрувати локальні рухи в глобальні мережі, засвоюючи досвід попередніх кампаній і перетворюючись на впливових політичних суб'єктів. Водночас змінюється й соціальний профіль активістів: політичну риторику поступово витісняє компетентність у сфері медіа та цифрової комунікації, що відображає глибокі структурні зрушення в природі сучасних протестів (Castells, 2001, *p. 138*).

Популярність соціальних медіа, що зробила їх найвідомішими вебсайтами, значно сприяла поширенню соціальних протестів (Mansour, 2012). Роль соціальних медіа як каталізатора мобілізації підкріплюється статистичними даними. Згідно з дослідженням *ComScore*, уже 2011 р. користувачі в регіонах Близького Сходу, Латинської Америки, Європи та Африки витрачали близько 25 % свого часу в інтернеті на взаємодію з платформами соціальних медіа – на 35 % більше, ніж 2010 р. (ComScore, 2011). Це свідчить про стрімке зростання

їхньої популярності як простору для соціальної взаємодії та формування протестної культури.

Досвід останніх десятиліть свідчить, що масштабні протестні кампанії дедалі частіше ініціюються або координуються через цифрові платформи. Соціальні медіа прискорюють циркуляцію протестних наративів і створюють умови для горизонтальної комунікації, що дає змогу швидко формувати й адаптувати спільні стратегії дій. Феномен «цифрового натовпу» сьогодні перетворився на сталий компонент політичної динаміки в умовах VUCA-світу.

У книзі «*Мережі обурення та надії: соціальні рухи в епоху інтернету*» Кастельс аналізує, як соціальні мережі стали ключовим інструментом для організації й мобілізації сучасних соціальних рухів. Він підкреслює, що інтернет і соціальні платформи дають активістам можливість швидко поширювати інформацію, об'єднувати однодумців та координувати дії без посередництва традиційних медіа або офіційних структур. Кастельс зазначає, що на основі цих мереж виникають нові форми колективної дії, які характеризуються децентралізованою структурою й горизонтальними зв'язками між учасниками. На прикладах Арабської весни та руху *Occupy Wall Street* демонструється, що соціальні мережі сприяли поширенню почуття обурення й надії, що стало рушійною силою для масових протестів і вимог соціальних змін (Castells, 2013b).

Соціальні медіа також відіграють головну роль у привернення уваги міжнародної громадськості та впливових політичних акторів до протестів, що відбуваються в різних країнах. Першим значним прикладом стала хвиля повстань і протестів, відома як Арабська весна (2010–2012 рр.), що охопила країни Північної Африки та Близького Сходу.

Ці події мають певну історичну аналогію з революційною хвилею 1848 р., коли демократичні зміни, розпочаті у Франції й Німеччині, поширилися на інші країни Європи – Данію, Люксембург, Бельгію та Нідерланди. У випадку арабських країн масові протести також супроводжувалися крахом низки авторитарних режимів, тоді як інші держави регіону в екстреному порядку вдалися до проведення політичних реформ або соціальних заходів для мінімізації протестної напруги (Aidt et al., 2015). В обох випадках простежено феномен «вірусного поширення» протестів – ефект ланцюгової реакції, коли успіх повстання в одній країні надихає до активних дій громадян в інших державах регіону.

Арабська весна

Під час Арабської весни вирішальне значення мала інфраструктурна база цифрової комунікації. Якщо раніше масові протести ґрунтувалися на розвитку друкарства, газетної справи й телеграфу (наприклад у Західній Європі в XIX ст.), а в Російській імперії початку XX ст. – на досягненні рівня світської масової писемності та поширенні незалежної преси, то у XXI ст. революційна мобілізація стала можливою завдяки «інтернетизації» суспільств, яка супроводжувалася частковим виходом комунікаційних платформ із-під

контролю держав у низці авторитарних режимів. Цей процес ґрунтувався на стрімкому зростанні комп'ютерної грамотності, поширенні мобільного інтернету, розвитку відео- й стрімінгових сервісів, а також еволюції соціальних мереж як інструментів горизонтального зв'язку та швидкої мобілізації.

За даними Міжнародного телекомунікаційного союзу, упродовж 2004–2009 рр. країни Північної Африки продемонстрували значне зростання цифрової інфраструктури. Кількість абонентів мобільного зв'язку зросла в Тунісі у 2,5 раза, в Єгипті – у понад шість разів, а в Лівії – у 17 разів. У той самий період кількість користувачів інтернету в цих державах збільшилася, відповідно, у 4, 4,7 та три рази (ITU, 2022). Цей технологічний прорив забезпечив передумови для виникнення мережевих форм протестної комунікації, які стали основою для масових мобілізацій, обходу державної цензури й активного міжнародного резонансу. Ці процеси розгорталися досить стрімко, на тлі суттєвих обмежень громадянських і політичних свобод, у контексті формального контролю за традиційними медіа й водночас майже вільного обміну інформацією в цифровому середовищі (Wolfsfeld, Segev, Sheafer, 2013).

У науковій літературі акцентовано на резонансному ефекті, який виник унаслідок раптової появи нових комунікаційних технологій у локальних соціокультурних контекстах, що підвищувало емоційну напругу та сприяло мобілізації (Anderson, 2011; Hussain, Howard 2012; Howard, Parks, 2012). Водночас, як зазначає Аль Дженайбі, інформаційно-комунікаційні технології не були першопричиною протестів, але створили додатковий простір для розширення їх потенціалу, зокрема шляхом активізації горизонтальних зв'язків і розширення поля дії активістів (Al Jenaibi, 2014).

Більшість дослідників переконані, що рушієм громадянської мобілізації стала комунікація між об'єднаними в мережі громадянами, що й дає підстави розглядати ці події як прояв «цифрової демократії» – демократизації інформаційного простору поза межами офіційних інституцій, за рахунок інтерактивної та самогенерованої комунікації (Rainie, Wellman, 2012, *p. 207*). Соціальні медіа виступили технічною інфраструктурою революцій – платформи для об'єднання, формування спільної мети, конкретизації вимог і координації дій.

Інтенсивна динаміка впровадження мережевих комунікаційних технологій у країнах регіону відбувалася паралельно з відсутністю ефективного контролю з боку держави. Упродовж досить тривалого періоду це сприяло формуванню нових патернів інформаційної взаємодії, стійких схем комунікації й суспільної організації на основі соціальних мереж як інструментів горизонтального узгодження (Lim, 2012). Визначальну роль відіграли глобальні платформи Facebook і Twitter, а також візуальні інструменти типу YouTube, що функціонували на основі мобільного широкосмугового доступу до інтернету. Саме вони забезпечили спонтанну, але водночас масову й скоординовану консолідацію протестного потенціалу.

Ще в першій половині 2000-х рр. у звіті корпорації RAND указано ризики, пов'язані з революційним впливом ІКТ на суспільні процеси в «не-вільних»

країнах Північної Африки та Близького Сходу. Автори звіту зауважили, що швидке технологічне оновлення в контексті обмежених громадянських прав і низького рівня політичної свободи створює сприятливий ґрунт для інформаційних дестабілізацій (Burkhart, Older, 2003). У цих країнах, де традиційні медіа жорстко регулювалися державою, саме нові інформаційні технології стали альтернативним каналом соціальної артикуляції.

Чинники VUCA виявляються там, де втрачається контроль за перебігом комунікаційних процесів або виникають нові канали комунікації, що швидко охоплюють переважну частину авдиторії. Ці чинники стали каталізаторами соціальних потрясінь, які розгорнулись у Північній Африці та на Близькому Сході у 2010–2011 рр. Регіон мав низку особливостей, що посилили VUCA-природу Арабської весни. Насамперед ідеться про довготривале домінування авторитарних режимів і політичних династій, які утримували владу протягом десятиліть, що зумовлювало невизначеність щодо можливих змін та незрозумілість стосовно формулювання конкретних вимог, адже в умовах репресивного контролю будь-яка опозиційна активність тривалий час залишалася маргіналізованою. Влада, сконцентрована в руках вузького кола осіб або родин, викликала сумніви щодо сценаріїв розвитку після її падіння.

Як зазначають Brownlee, Masoud, Reynolds (2015), саме авторитарний характер режимів був однією з першопричин протестів у регіоні, хоча революційні зміни відбулися не у всіх країнах. У Тунісі, де все почалося, режим президента Бен Алі тривав 23 роки, а невдоволення зростало на тлі високого безробіття, корупції й соціальної нерівності (Cavatorta, Haugbølle, 2012). Падіння режиму призвело до глибокої політичної невизначеності. У Єгипті, де тридцятирічне правління Хосні Мубарака завершилося його відставкою, політична система була жорстко централізованою. Як зауважує Маджед, навіть за формального існування багатопартійності, «партія, близька до державного апарату, завжди залишалася головною», а опозиція була позбавлена реальних шансів на участь у владі (Majed, 2005, p. 11). У Лівії масові протести швидко переросли в громадянську війну, що призвела до повалення режиму Муамара Каддафі, чий правлячий стиль вирізнявся крайньою диктатурою та ізоляціонізмом (Martinez, 2014). У Сирії початок протестів 2011 р. завершився широкомасштабною громадянською війною, що виявила глибину етнічних, релігійних і політичних протиріч у країні.

Системною рисою більшості країн регіону була корупція, що поєднувалася з економічною нерівністю, безробіттям і монополізацією ресурсів у руках вузького кола осіб. Власне, початок Арабської весни спровоковано самоспаленням туніського торговця М. Буазізі, який протестував проти зловживань влади (thestar.com, 2011). Як зауважує Мнавар, корупція стала не просто явищем, а базовою системною характеристикою, котра пронизувала всі рівні суспільного життя: державний апарат, правоохоронну систему, бізнес, освітні та судові інституції (Mnawar, 2015).

Ця глибоко вкорінена системна корупція породжувала загальний клімат недовіри й дезорієнтації. Громадяни не мали уявлення, кому довіряти, як відрізнити правду від маніпуляції, а інформацію від офіційних джерел сприймали з підозрою. Така атмосфера викликала постійну змінність суспільних настроїв, непередбачуваність подій і радикальність вимог. Протести переростали з локальних акцій у всеохопні масові рухи, що поступово змінювали фокус і тактику відповідно до реакції режимів та зовнішнього середовища.

Як указують Cook, Moretti, Rudin, (2012), масовість протестів пояснюється не лише сплеском обурення окремими інцидентами корупції, а й усвідомленням системності цієї проблеми. Корупція стала маркером загальної неефективності й репресивності політичного режиму. Звідси – змінність вимог протестувальників, динаміка їхніх стратегій, неоднозначність цілей і невизначеність щодо можливих наслідків. Це і є яскравий прояв VUCA-природи протестів: вони виростали з раптових інцидентів, змінювалися в русі, залучали нові групи та щоразу продукували непередбачувані результати.

Навіть соціально й економічно стабільні країни регіону несподівано стали свідками повстань, які спричинили зміну політичних режимів, а подекуди – і збройні конфлікти. При цьому ситуація з корупцією, на перший погляд, не видавалася катастрофічною: згідно з рейтингом Transparency International за 2010 р., Єгипет посідав 98 місце у світі, а Туніс – 59-те, що було вище, ніж у деяких країн Європи, зокрема Італії, Румунії та Греції (Transparency International, 2010). Однак ці показники погіршувались і в локальному контексті корупція сприймалася як елемент щоденної несправедливості. Вона стала VUCA-фактором завдяки протестній комунікації, що дала змогу громадянам переосмислити економічні й політичні обставини.

Неоднозначною була й економічна ситуація. Хоча макроекономічні індикатори демонстрували зростання – регіон стикався з високим безробіттям, особливо серед молоді, значним розривом у доходах і відчутною соціальною нерівністю. При цьому, як свідчать дані, у Єгипті та Тунісі рівень задоволення життям був вищим, у порівнянні з деякими постсоціалістичними країнами Європи (Федонюк, Стрілка, 2014). Отже, економічна ситуація не була безпосередньою причиною революцій, але вона набувала дестабілізуючої сили через комунікаційні механізми, що виводили на поверхню локальні прояви соціальної несправедливості.

Авторитаризм, корупція й економічна нерівність посилювалися відсутністю політичних свобод. Обмеження участі громадян у політичному процесі, цензура, придушення інакомислення створювали відчуття безвиході. У поєднанні з технологічно забезпеченим вільним поширенням інформації це породжувало атмосферу неоднозначності, у якій наростали громадянське невдоволення й готовність до протесту.

Додатковим чинником стала складність етнічного та релігійного складу населення в багатьох країнах регіону. Велике розмаїття груп із різними інтересами, історичними образами й ідентичностями перетворювалося на фактор

невизначеності, а подекуди – і дестабілізації. У різних суспільствах боротьба за демократію набувала специфічних форм. У цьому контексті, наприклад, Хашан зазначає, що ісламська компонента в політичних рухах нерідко спотворювала уявлення про демократичні перетворення (Khashan, 2012).

Окрему роль у VUCA-природі подій зіграли зовнішні втручання. США, Європейський Союз та інші міжнародні актори надавали політичну, фінансову й технічну підтримку опозиційним рухам у країнах, де спалахнули протести. Ця підтримка підсилювала можливості опозиції, послаблювала позиції режимів і змінювала конфігурацію внутрішніх подій. Наприклад, під час повстання в Лівії опозиційні сили отримали зброю, розвіддані й логістичну допомогу з боку західних держав, що, однак, не змогло гарантувати успіх демократичного переходу (Terry, 2015). У Єгипті Сполучені Штати, які тривалий час були стратегічним партнером режиму Мубарака, у критичний момент публічно закликали його до реформ і згодом відмовили в політичній підтримці (Northam, 2011). У Тунісі Європейський Союз активно сприяв проведенню політичних реформ, надаючи фінансову допомогу на перехідний період (European Commission. The EU's response to the 'Arab Spring'..., 2011). У Сирії західні держави, зокрема США, Туреччина й Саудівська Аравія, підтримали повстанців як фінансово, так і військово (Reuters, 2015).

Отже, навіть ті чинники, що традиційно не вважаються детермінантами соціальних вибухів (наприклад не найгірші показники корупції чи економіки), в умовах VUCA-переходу перетворювалися на тригери через особливості сприйняття, посилені новими технологіями комунікації. Усі ці процеси взаємодіяли й взаємопідсилювалися, створюючи ситуацію, у якій майбутнє ставало дедалі менш передбачуваним, а протест – щоразу масовішим.

Окрему роль у формуванні VUCA-ландшафту Арабської весни зіграли зовнішні актори, які переслідували власні геополітичні цілі, використовуючи як пряме втручання, так і інструменти інформаційного впливу. Росія та Іран були звинувачені в поширенні дезінформації й пропаганди задля формування сприятливого для себе сприйняття подій, підтримки певних сторін у конфлікті та дискредитації незалежних джерел інформації. Ці країни намагалися використати ситуацію для зміцнення власних позицій, поширюючи наративи про стабільність, порядок і підтримку легітимної влади, водночас посилюючи соціальні розколи, релігійну напругу й антагонізми між протестувальниками та урядом (Chubin, 2012; Dannreuther, 2015).

Ситуація в Лівії, де проведено міжнародну військову операцію, продемонструвала подальше ускладнення й посилення непередбачуваності. Військове втручання міжнародної коаліції сприяло поваленню режиму Муамара Каддафі, однак країна занурилась у тривалу кризу, стала ареною боротьби між різновекторними збройними формуваннями та фактично набула рис «держави, що не відбулася» (Al Jazeera, 2017, May 30). Конфлікт вийшов

з-під контролю, а відсутність узгоджених цілей серед зовнішніх гравців лише посилювала волатильність ситуації й унеможливлювала стабілізацію.

Іноземні держави втручалися в події як із декларативно демократичними намірами, так і з прагматичних стратегічних міркувань. США підтримували опозиційні рухи, сприяючи політичним реформам і розвитку громадянського суспільства, однак реальний уплив виявився обмеженим, попри очікування, викликані промовою Барака Обами в Каїрі 2009 р. про «новий початок» (The Conversation, 2021). Росія, навпаки, зосередила зусилля на підтримці чинних режимів, позиціонуючи себе як гаранта стабільності й порядку, використовуючи дипломатичні механізми та активну присутність в інформаційному просторі (The New Arab, 2020).

Туреччина підтримувала опозиційні сили в Сирії і Єгипті, прагнучи водночас зміцнити свої економічні позиції та роль регіонального посередника в мирних процесах (Barkey, 2011). Іран активно посилював уплив через підтримку шиїтських угруповань, особливо в Іраку, Сирії, Лівані і Ємені, надаючи гуманітарну й військову допомогу. Саудівська Аравія ж, побоюючись зміцнення позицій Ірану, діяла в протилежному напрямі – підтримувала прорежимні сили задля збереження статус-кво, стабільності та стримування шиїтської експансії (Salloukh, 2013).

Отже, зовнішні втручання, зокрема використання інформаційних кампаній, військова підтримка або протидія протестам, лише посилювали невизначеність, розмитість цілей, складність прогнозування наслідків і динамічність ситуації. Це остаточно оформило VUCA-природу регіональних трансформацій у контексті Арабської весни із нестабільністю як домінантною ознакою міжнародної взаємодії в епоху цифрових революцій та глобалізованої комунікації.

Арабська весна стала прикладом масштабної народної мобілізації, спрямованої на досягнення демократичних і соціальних змін у країнах Північної Африки та Близького Сходу. Проте перебіг і результати цих трансформацій значною мірою детермінувалися зовнішніми втручаннями, що ускладнювали ситуацію, посилювали нестабільність та сприяли формуванню VUCA-середовища, у якому протестна комунікація розвивалася як реактивна, динамічна й багатовекторна структура.

Одним із найпотужніших VUCA-факторів Арабської весни була масова комунікація. Високі темпи інформатизації, широке впровадження мобільного інтернету й соціальних медіа сформували умови для швидкої координації протестних дій, обміну інформацією та мобілізації мас. Ці технології стали каталізатором й інструментом організації протестів, оскільки забезпечували можливість оперативної взаємодії між громадянами в обхід традиційних каналів, контрольованих державою. За даними Світового банку, уже 2010 р. частка користувачів *Facebook* у Тунісі становила 15,8 %, що перевищувало аналогічні показники в низці європейських країн, а частка регулярних користувачів інтернету в окремих країнах регіону сягала 10–30 % (The World Bank, n.d.).

Цей феномен, що ґрунтувався на «інфореволюційності» регіону, указує на важливість відкритої мережевої комунікації в умовах обмежених громадянських і політичних прав. Соціальні медіа стали платформою для об'єднання протестних спільнот, артикуляції вимог та координації дій. Традиційні режими не були готові до такої трансформації комунікаційного ландшафту. Ще 2003 р. аналітичні прогнози RAND фіксували потенціал дестабілізації в регіоні через нерівномірний розвиток ІКТ на тлі репресивних політичних систем (Burkhart, Older, 2003).

Арабська весна втілила всі чотири компоненти VUCA. По-перше, *волатильність* проявлялась у високій динаміці подій, які ескалували спонтанно й без централізованого лідерства. Революція почалася спонтанно, не була прогнозована та розвивалася надзвичайно швидко (Herd, 2011) По-друге, *невизначеність* зумовлена непередбачуваністю політичних змін і відсутністю чітких сценаріїв розвитку подій. По-третє, *складність* проявлялась у геополітичній фрагментації регіону, різнорідності протестних груп, мовно-культурних бар'єрах і багаторівневій узаємодії між внутрішніми й зовнішніми акторами. По-четверте, *неоднозначність* полягала в розмитості вимог, суперечностях між групами протестувальників і конкуренції інформаційних інтерпретацій (Lynch, 2015).

Події 2010–2012 рр. продемонстрували як силу громадської взаємодії, так і вразливість політичних систем до дезінтеграції під тиском масових комунікацій. У відкритому медійному середовищі соціальні мережі стали одночасно ресурсом мобілізації та чинником дезорієнтації, оскільки сприяли не лише швидкому поширенню ідей, а й інформаційним маніпуляціям, зниженню порогу достовірності повідомлень й ускладненню формування єдиної комунікативної стратегії протесту.

Отже, Арабська весна є прикладом VUCA-події глобального масштабу, що засвідчила радикальну трансформацію характеру масової мобілізації. Вона відкрила нову епоху протестної комунікації, у якій традиційні ієрархії поступаються мережевим структурам, а швидкість, розмитість і децентралізованість стають визначальними характеристиками суспільно-політичних процесів. Ці тенденції й далі впливають на перебіг подій у світі, формуючи нові виклики для демократичних інституцій та міжнародної стабільності.

Українська Революція гідності

У багатьох аспектах ситуація, що склалася в Україні наприкінці 2013 р., перед початком Революції гідності, мала ознаки, подібні до передумов протестів у країнах Арабської весни. Однією з головних стало стрімке поширення засобів міжособистісної комунікації й незалежних каналів медіа у зв'язку з розширенням доступу до інтернету. У той самий період простежено погіршення ситуації з громадянськими та політичними свободами, що, як і в країнах Північної Африки й Близького Сходу, поєднувалося з відносно

невисоким рівнем бідності та корупції в міжнародних порівняннях (Helliwell, Layard, Sachs, 2013; Transparency International, 2013; UNIAN, 2013).

Тогочасна динаміка цифровізації в Україні вказує на зростання потенціалу до масової комунікаційної мобілізації. У 2013 р. частка громадян, які мали комп'ютери (уключаючи планшети), сягала 54 %, з яких 79 % були підключені до інтернету (у 2008 р. – лише 40 %). Понад половина українців віком від 16 років користувалися мережею хоча б раз на місяць, а 65 % інтернет-користувачів – соціальними мережами (у 2010 р. – 35 %) (Вишлінський, 2013). Водночас розвиток мобільного інтернету стримувався: оператори в Україні започаткували впровадження 3G 2015 р., тобто значно пізніше у порівнянні з Тунісом (2006) чи Єгиптом (2008) (BBC Ukrainian, 2015; Економічна правда, 2009, 25 листопада).

Також українська влада прагнула централізувати контроль над каналами масової інформації. Перехід на цифровий стандарт Т2 супроводжувався монополізацією управління ефіром, здійснюваною структурами, пов'язаними з родиною президента Януковича (Malyshevsky, 2013). Також фіксувалися спроби обмеження супутникового телебачення через уведення платного мовлення та фізичної ліквідації супутникових антен (ТСН, 2012; Українська правда, 2012, 2 квітня).

У цьому контексті вирішальну роль у формуванні протестного поля зіграло онлайн-телебачення, зокрема незалежні стрим-канали, які використовували соціальні мережі як основні канали дистрибуції контенту. Особливої популярності набули прямі трансляції з місця подій, організовані стримерами за допомогою смартфонів й інтернет-планшетів. До найбільш упливових платформ належали *Espreso TV*, *Hromadske.tv*, *Spilno.TV*, *Спільнобачення*, *UkrStream.tv*, *Радіо Свобода* та *Аронець live*. Для реалізації трансляцій активно використовувалися платформи потокового відео, зокрема *Ustream*, яка забезпечувала можливість безкоштовного мовлення без обмеження за кількістю переглядів. Особливу увагу варто приділити кейсу *UkrStream.tv* – некомерційному проєкту, який зібрав понад 40 млн переглядів. Модель його функціонування ґрунтувалася на добровільних пожертвах, а витрати покривалися винятково на технічні потреби (Forbes-Україна, 2014). Незалежні організації, що вже до того проводили заходи з використанням платформи *Ustream*, досягли значного рівня компетентності, що забезпечило ефективне інформаційне висвітлення протестів у режимі реального часу.

Отже, у контексті Революції гідності головним чинником розгортання протестної динаміки стала саме інформаційна мобілізація, зумовлена новими технологічними можливостями в умовах утрати владою монополії на контроль інформаційного простору. У поєднанні з високим суспільним попитом на відкриту комунікацію й прозорість, стрим-технології сформували нову якість протестної комунікації – горизонтальну, масову, динамічну та практично неуразливу для блокування.

Визначальною рисою української Революції гідності, яка відрізняє її від протестів Арабської весни, стала провідна роль нових телевізійних технологій,

тісно інтегрованих із можливостями соціальних мереж. Якщо в країнах Північної Африки та Близького Сходу основним каналом поширення відеоматеріалів був *YouTube*, орієнтований переважно на офлайновий контент, то в Україні протестна комунікація транслювалась у режимі реального часу. Починаючи з грудня 2013 р., сервіс *YouTube Live* зняв обмеження на пряму трансляцію, що дало змогу каналам *UkrStream.tv*, *Espreso.tv*, *Hromadske.tv* й ін. забезпечити постійне відеомовлення з епіцентру подій. Канал *Hromadske.tv*, зокрема, установив рекорд за кількістю годин прямого ефіру на *YouTube*, досягнувши рівня 126 млн переглядів у перші дні протестів (AIN.ua, 2014).

Як і у випадку протестів Арабської весни, в Україні громадяни використали для мобілізації незалежні цифрові канали. Водночас головною відмінністю стала опора на конвергентні рішення: поєднання традиційного телевізійного формату з динамічними платформами відеохостингу та соціальних мереж. Відеотрансляції супроводжувались аналітичними матеріалами, синхронізованими з новинними ресурсами. Такий високий ступінь інтеграції соціальних і професійних комунікаційних каналів, хоча й частково фіксувався в умовах Арабської весни (Ben Moussa, Douai, 2014), в Україні набув системного характеру. Ці особливості докладно проаналізовано у нашому спеціальному дослідженні (Fedoniuk, 2018).

Революція гідності 2013–2014 рр. мала чітко виражену VUCA-природу. *Волатильність* проявлялась у швидкій змінності подій – від спонтанного протесту у відповідь на відмову від підписання Угоди про асоціацію з ЄС до повноцінного національного руху за зміну влади. *Невизначеність* була зумовлена відсутністю єдиного керівного центру, чіткого плану дій і прогнозованого сценарію подій. Протестний рух мав децентралізований характер та включав численні групи з різними мотиваціями й цілями. *Складність* ситуації виявлялась у необхідності координації між численними ініціативами, взаємодії з урядом, реагування на змінну позицію зовнішніх акторів. *Неоднозначність* була представлена розмаїттям інтерпретацій подій, відсутністю єдності щодо майбутньої траєкторії розвитку країни й варіантів її реформування.

Отже, українська Революція гідності є прикладом інформаційно-детермінованої соціально-політичної мобілізації, у якій саме комунікаційні інструменти стали вирішальним чинником перетворення локального протесту на масштабну трансформацію політичного ландшафту.

VUCA-природа Революції гідності проявилася в поєднанні низки взаємозалежних чинників, які зумовили складну, нестабільну й непередбачувану динаміку подій. По-перше, соціально-політичне тло визначалося зростанням корупції, посиленням авторитарного стилю управління, зростанням економічної нерівності та нехтуванням громадянськими правами, що стало каталізатором накопиченого суспільного невдоволення. По-друге, жорстка реакція державного апарату на мирні акції протесту, зокрема застосування сили, спричинила ескалацію конфлікту й

розширення протестного руху. По-третє, незважаючи на широке залучення різних соціальних груп, протестний рух був ідеологічно неоднорідним, що ускладнювало досягнення єдності та потребувало складної координації між учасниками. По-четверте, зовнішній уплив, зокрема з боку Російської Федерації, яка підтримувала прорежимні сили, створював додаткові ризики й перешкоди для стабілізації політичної ситуації. І, нарешті, п'ятим (визначальним) чинником виступила масова комунікація в соціальних мережах, які стали головним інструментом мобілізації, координації та оперативного реагування на події.

Як і в умовах Арабської весни, раптове розширення альтернативних каналів масової комунікації було основою для розвитку подій, що призвели до зміни політичного режиму. Критичним чинником стала не абсолютна кількість користувачів інтернету, а саме темпи зростання залучення до цифрових платформ. Під час протистояння на Майдані Незалежності різко зросла активність користувачів у соціальних мережах і на незалежних інформаційних ресурсах. Зокрема, зафіксовано істотне збільшення кількості переходів на сайт «Українська правда» – у пік подій його відвідуваність сягнула 1,6 млн за добу (Дмитренко, 2014). Це свідчить про переорієнтацію інформаційного споживання громадян у бік незалежних джерел, не пов'язаних із владою або олігархічними структурами.

Визначальним чинником волатильності інформаційного середовища стала поява інноваційної на той час технології – онлайн-телебачення. Потокове мовлення, організоване індивідуальними стрімерами безпосередньо з місця подій, набуло широкого розповсюдження. У ситуації, коли традиційні медіа підпадали під жорсткий контроль із боку влади та афілійованих із нею фінансово-промислових груп, онлайн-телебачення стало альтернативним й оперативним каналом поширення інформації. Незалежні стрім-канали забезпечували безперервне відеотранслювання у форматі, доступному широкій авдиторії, орієнтованій на телевізійний дискурс. Наповнення таких каналів здійснювалося через соціальні мережі, що посилювало ефективність їх поширення та збільшувало охоплення.

Отже, поєднання структурних проблем, силового тиску, фрагментації протестного руху, зовнішніх упливів і, передусім, масової комунікації сформували багатовимірну VUCA-конфігурацію Революції гідності. У цих умовах цифрові технології стали інструментом протесту й фактором, що визначав швидкість, інтенсивність і масштабність суспільно-політичних змін.

Про значення саме нових (та заснованих на новітніх технологіях) каналів комунікації свідчить те, що, попри зростання присутності провідних телевізійних каналів в інтернеті, вони не зіграли суттєвої ролі в організації протестів. Частка авдиторії їхніх сайтів залишалася відносно низькою – близько 12 % у січні 2014 р. й лише 14 % – у жовтні того самого року (Дослідження: як події Євромайдану відобразились..., 2014). Основне навантаження щодо поширення інформації та організації дій протестувальників припадало на соціальні мережі й незалежні стрим-канали.

Потокові трансляції з місця подій, організовані мобільними індивідуальними стримерами за допомогою смартфонів або планшетів, забезпечували безперервний потік інформації та швидке реагування на перебіг подій.

Український протест відрізняло від Арабської весни те, що головним чинником протестної комунікації стала поява новітніх цифрових телевізійних технологій, інтегрованих із можливостями інтернету. Унаслідок цього в Україні відбулась успішна інституалізація комунікації: новинні онлайн-канали відігравали провідну роль в організації інформаційного потоку, співпрацюючи з незалежними стримерами та швидко адаптуючись до потреб протестної авдиторії. Тобто, на відміну від революційної комунікації в країнах Північної Африки та Близького Сходу, український глядач отримував новинну стрічку через телевізор, із підписом телеканалу. Така модель забезпечила ширше охоплення, оперативність і достовірність інформації, що сприяло мобілізації громадян та координації дій у режимі реального часу.

Зазначені особливості комунікації визначально вплинули на VUCA-природу протесту. Швидкість передачі інформації, широка доступність контенту, гнучкість дій стримерів і мобільність технічних засобів створили нову конфігурацію інформаційного простору, що сприяла динамізації протестного руху. Водночас, завдяки участі незалежних стримерів, протестний рух виявив високий рівень децентралізації, відкритої взаємодії та самоорганізації на основі цифрових платформ.

У структурному плані Революція гідності, подібно до Арабської весни, мала характер відкритої колаборації. Вона відбувалася без централізованого керівництва, із широкою участю громадян, які взаємодіяли через соціальні мережі та стримінгові платформи. Водночас децентралізований характер взаємодії спричиняв неоднозначність, адже різні групи мали власні бачення цілей і методів досягнення результату. Відкрита комунікаційна архітектура давала змогу формувати колективні рішення, однак ускладнювала стабільне стратегічне планування, що робило ситуацію нестабільною й малопередбачуваною.

Колаборативна VUCA-природа Революції гідності також уплинула на міжнародний вимір. Висока динаміка подій, масовість протестів, надзвичайна активність у соціальних мережах і відсутність чіткого політичного представництва ускладнювали реакцію зовнішніх акторів. Заяви міжнародних організацій, зокрема ООН, на ранньому етапі протестів були стриманими й переважно закликали до утримання від насильства (Euronews, 2013). Відсутність централізованого лідерства та складна структура протестного руху ускладнювали діалог міжнародної спільноти з протестувальниками. Так, наприкінці листопада 2013 р. канцлер ФРН Ангела Меркель у контексті розвитку ситуації на Майдані наголосила на потребі прямих переговорів із Росією, фактично уникаючи спілкування з українськими протестними структурами: «Європейський Союз і Німеччина мають поговорити з Росією» (EUobserver, 2013, November 27).

Політика Європейського Союзу щодо України залишалась інерційною – попри масштаб протестів, вона не зазнала перегляду в бік надання чіткої перспективи членства (тема членства в ЄС стала предметом політичного порядку денного лише після повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 р.) (Fedoniuk, Karpchuk, 2024).

Загалом, відкритий колаборативний VUCA-характер Революції гідності ускладнював оцінку подій, передбачення їх розвитку й вироблення стратегії реагування з боку міжнародних акторів. Водночас ця модель забезпечила масштабність протестного руху, підвищила його стійкість до зовнішнього впливу та підкреслила нову роль цифрових комунікацій як чинника трансформації політичного процесу.

Білоруські протести

Масові громадські протести, що розгорнулись у Білорусі після президентських виборів 2020 р., стали найбільшими в історії цієї держави. Їх безпосереднім приводом стало суспільне невдоволення офіційними результатами голосування, які різко контрастували з очікуваннями громадськості. Серед структурних передумов протестів – посилення авторитарного стилю управління й послідовне обмеження громадянських прав і свобод. Згідно з оцінками *Freedom House*, режим у Білорусі характеризувався як «консолідований авторитарний», а індекс свободи в мережі демонстрував тенденцію до зниження – від 38 у 2016 р. до 35 у 2020 р., що відповідало класифікації країни як «не-вільної» (Freedom House, 2020).

У зазначеному контексті рушієм протестної мобілізації стали нові канали цифрової комунікації, насамперед мобільний месенджер *Telegram*. Завдяки відносній захищеності від зовнішнього втручання та цензури, саме ця платформа стала основним засобом обміну контентом у протестному середовищі. Особливу популярність здобули анонімні канали без відкритої ідентифікації авторів, які в умовах авторитарного режиму слугували безпечним майданчиком для поширення інформації. Поява таких каналів стала результатом трансформації класичних блогів в авторитарних суспільствах, де можливість самовираження в публічному просторі обмежена. За аналогічною схемою месенджер блокувався або обмежувався в низці країн із високим рівнем цензури, зокрема в Ірані, Росії, Китаї, Афганістані, Казахстані, Пакистані, Індонезії та Бахрейні (Freedom House, 2017).

На відміну від інтерактивних соціальних мереж, авдиторія Telegram-каналів здебільшого є пасивним реципієнтом інформації, що виявилося зручним для населення, адаптованого до односторонніх комунікаційних форматів державних медіа. При цьому поступово сформувався альтернативний Telegram-медіадискурс, у межах якого відтворювалися теми, жанри й наративи, характерні для традиційної медійної системи (Kitsa, 2023).

Процес активного входження авдиторії *Telegram* у соціально-політичний дискурс у Білорусі простежено ще з 2017 р., коли молоде міське населення (вікова група 18–34 років) почало переходити до цієї платформи в пошуках свободи самовираження та цифрової автономії (Stepanov, 2018). У період, що

передував виборам, динаміка зростання білоруських Telegram-каналів була вражаючою: упродовж 2019 р. їх кількість зросла більше ніж удвічі, досягнувши показника близько 1500 активних каналів. До 7 жовтня 2020 р. 18 каналів уже мали понад 100 тис. підписників, а більшість серед тридцяти найпопулярніших належала до категорій «політика» та «новини й медіа».

У фазі найбільшої протестної активності (липень–серпень 2020 р.) ці канали стали осередками масового поширення інформації. Зокрема, авдиторія Telegram-каналів *NEXTA*, *NEXTA Live*, *TUT.BY News* сягала від 400 тис. до понад 2 млн підписників. У період виборів кількість підписників зросла в 6–13 разів, а кількість переглядів окремих каналів сягала десятків мільйонів щодня. Наприклад, канал *TUT.BY News* протягом серпня 2020 р. згенерував 415,5 млн переглядів.

Отже, цифрові комунікаційні канали, передусім *Telegram*, були визначальним фактором мобілізації громадськості й координації дій протестувальників у Білорусі. Вони забезпечили інфраструктуру для поширення інформації, альтернативну державній, і стали основою відкритої колаборації в умовах авторитарного тиску. Це значною мірою сформувало VUCA-простір протестної активності. Протестна комунікація в Білорусі 2020 р. активізувалася завдяки стрімкому розвитку непідконтрольних інформаційних каналів, які об'єднали незалежних комунікаторів і стали основою для мобілізації протестної авдиторії, унаслідок чого події розгорталися вірусоподібно, на тлі спонтанної консолідації учасників протесту в напрямі революційного сценарію.

У межах нашого дослідження проаналізовано головні риси протестної комунікації, що формували VUCA-характер цих подій. Із боку держави – це інформаційна блокада, репресивні загрози, використання для поширення дезінформації аналогового телебачення, а також подальше впровадження контрольованих Telegram-каналів, які мімікрували під незалежні медіа й підривали довіру до достовірних джерел. Із боку протестувальників – висока мобільність, активне застосування месенджерів і соціальних мереж для координації дій, поширення інформації, залучення незалежних журналістів та медіа, а також використання криптовалют для забезпечення анонімності й уникнення фінансового тиску.

Такі умови сформували типове VUCA-середовище з ознаками нестабільності, швидкозмінності, неоднозначності та непередбачуваності. Учасники протесту змушені були ухвалювати стратегічні рішення в умовах високих ризиків, у тому числі пов'язаних з інформаційною безпекою, оскільки влада активно втручалася в комунікаційні потоки, застосовуючи технології впливу на громадські настрої.

Водночас саме особливості комунікації в *Telegram* стали однією з причин того, що революційний сценарій не був реалізуваний. Влада досягла значного успіху в контролі інформаційного середовища, зокрема завдяки діяльності проросійських Telegram-каналів, які співпрацювали з аналітичними

структурами РФ і застосовували апробовані технології впливу. Ці канали поширювали дезінформацію, підривали довіру до опозиційного лідерства та провокували внутрішній розкол серед протестувальників. У сукупності ці чинники забезпечили стабілізацію режиму після виборів 2020 р. і зірвали перспективу революції. Як засвідчено в окремих джерелах, вирішальну роль у цьому аспекті відіграло зовнішнє втручання з боку Росії (CSCR, 2023, October 31; Fedoniuk, 2020a).

Комунікація в месенджері *Telegram* під час протестів у Білорусі 2020 р. зумовила низку VUCA-ефектів, що засвідчили хаотичний та непередбачуваний характер перебігу подій, особливо на початковій фазі.

Передусім, проявилася *волатильність* – швидке поширення інформації через *Telegram* спричиняло різкі коливання громадських настроїв. Цей канал став інструментом мобілізації, а також маніпуляції, формуючи широкий спектр реакцій на повідомлення про події. Друга ознака –*невизначеність:* значна частина каналів залишалася анонімною, що викликало сумніви в достовірності інформації, стимулювало спекуляції та впливало на динаміку протестної активності. Третім чинником є *складність*: децентралізована структура *Telegram* ускладнювала контроль із боку влади, робила неможливим повноцінне спостереження за обігом інформації й швидке реагування. Також спостерігалася *неоднозначність:* канали, що діяли в межах протестного руху, мали різне спрямування. Одні декларували підтримку демократичних змін, інші – зокрема проросійські – поширювали дезінформацію та пропагандистські наративи, імітуючи незалежність.

Отже, VUCA-природа Telegram-комунікації зумовила високий рівень складності й непередбачуваності, що істотно вплинуло на перебіг протесту. Незважаючи на успішну мобілізацію за допомогою цифрових каналів, правлячий режим зумів адаптуватися до нових умов, використовуючи ці самі канали для протидії протестній активності, збереження контролю над ситуацією та недопущення здійснення революційного сценарію.

Інші сучасні «вибухові» протести

Авторитарні режими традиційно прагнули обмежити доступ до інформаційних технологій із метою стримування поширення альтернативних ідей і недопущення організації інакомислення. Водночас у кожному випадку масштабних протестів учасники знаходили способи обходу цих обмежень, завдяки власним зусиллям оперативно опановуючи нові технології. У сучасних умовах конфлікт між репресивними системами та протестним рухом перемістився у сферу інформаційно-комунікаційних технологій і віртуальної взаємодії.

Сучасні протестні рухи застосовують широкий спектр комунікаційних стратегій і цифрових інструментів, що забезпечує оперативну мобілізацію прихильників, привернення уваги глобальних медіа й активізацію зовнішньої підтримки. Завдяки ефективному використанню інформаційного ресурсу сучасні протести, зазвичай, розвиваються динамічно, демонструючи «вибуховий» характер та ознаки VUCA-середовища, притаманні протестній комунікації.

Протести у Франції 2023 р.

Одним із найпоказовіших прикладів сучасних протестів із потужною інформаційною динамікою були заворушення у Франції, що почалися влітку 2023 р. після вбивства підлітка Нахеля Мерзука. Приводом ескалації стала відеофіксація інциденту, котра миттєво поширилася в соціальних мережах, набувши вірусного характеру та спричинивши масштабну хвилю протестів. А соціальні медіа виступили не лише засобом мобілізації й координації дій, але й каналом поширення насильства та сенсаційних відеоматеріалів, що підсилювали соціальну напругу (WIRE, 2023).

Перші акції протесту розпочалися 27 червня 2023 р. біля поліцейської дільниці в Нантері, але швидко переросли в масові заворушення з підпалами, вандалізмом і сутичками з правоохоронцями. У відповідь президент Еммануель Макрон ініціював термінову кризову нараду, однак протестна хвиля поширилася всією Францією (The Brussels Times, 2023, July 17), а потім охопила Бельгію (VRT, 2023, June 30) та франкомовні кантони Швейцарії (Swissinfo, 2023). Географія протестів, сконцентрована у франкомовному середовищі, засвідчує їх комунікаційну природу.

Соціальні медіа відіграли в розгортанні подій центральну роль. Відео з моментом убивства, що поширювалося з позначкою поліцейської відмови визнати провину, підсилювало емоційну напругу й стимулювало масові демонстрації. Хоча влада розглядала обмеження доступу до соціальних платформ, така ініціатива викликала різку критику як несумісна з демократичними стандартами. Складність полягала в пошуку балансу між гарантуванням свободи вираження поглядів і підтриманням громадського порядку. Через соціальні мережі відбувалась організація маршів пам'яті, залучення міжнародної підтримки, але водночас – поширення контенту, що стимулював ескалацію.

Особливістю цих протестів стало інтенсивне поширення дезінформації з боку праворадикальних та антиміграційних груп, спрямоване на дискредитацію протестувальників, етнічних меншин і політики мультикультуралізму. Ця кампанія набрала глобального масштабу: в Індії та США представники партії «Бхаратія Джаната» використовували французькі події для поширення антиісламських наративів (Kulsum, 2023b). Соціальні мережі рясніли фейковими відео: уривки з фільмів, відео з концертів або заворушень в інших країнах подавалися як документальні свідчення протестів у Франції. Відомий приклад – використання кадрів пограбування в США 2020 р. й інцидентів в Австралії та Мексиці (Fichera, Ramírez, 2023; Kulsum, 2023a). Наприклад, Пол Голдінг, лідер ультраправої партії «*Спочатку Британія*», поширив відео пограбування торгового центру в Каліфорнії 2022 р. з підписом «Орди іммігрантів грабують ювелірний магазин у Франції», проте пізніше видалив цей запис (Kulsum, 2023b, n. pag.).

Водночас поширювалися фальшиві офіційні повідомлення, зокрема фейковий пресреліз про блокування інтернету, який французьке МЗС було

змушене офіційно спростовувати (Marcelo, 2023). Лідери європейських праворадикальних угруповань, як-от Пол Голдінг, також поширювали фальшиві відео, спрямовані на дискредитацію іммігрантів, однак частину таких публікацій згодом видаляли (Kulsum, 2023b).

Масштабна дезінформаційна активність загострила напруження, посилила страх і невизначеність у суспільстві, сприяла ескалації насильства. У цьому контексті спотворення реального перебігу подій підривало довіру до офіційних джерел, ускладнювало оцінку ситуації та розуміння її причин. Це відкриває новий аспект VUCA-динаміки протестів – зростання ролі неінституціоналізованої дезінформації як чинника непередбачуваності, складності, неоднозначності й швидкозмінності середовища.

Отже, заворушення у Франції влітку 2023 р. демонструють колаборативну VUCA-природу сучасних протестів. Соціальні мережі стали інструментом як для самоорганізації громадян і міжнародної солідарності, так і для транснаціонального поширення деструктивних наративів. Ця подвійність ролі цифрових платформ перетворює протести з локального явища на глобальний інформаційний процес, у межах якого традиційні інститути втрачають монополію на вплив. Урешті, VUCA-характер протестної динаміки проявився не лише у Франції, а й у глобальному медійному й політичному резонансі.

Протести у США, 2020–2021 рр.

Одним із наймасовіших протестних рухів сучасності стали демонстрації в США, що розпочалися після вбивства співробітником поліції в Міннеаполісі (штат Міннесота) 2020 р афроамериканця Джорджа Флойда. Упродовж кількох днів вони охопили майже всю територію країни, а також поширилися за її межі, зібравши, за оцінками, до 26 млн учасників – найбільшу кількість в історії США (Buchanan, Bui, Patel, 2020). Протести відбувались одночасно в багатьох містах, привертаючи значну увагу громадськості й медіа.

Соціальні мережі відіграли головну роль у швидкому поширенні інформації: відео, фото та повідомлення оперативно циркулювали на цифрових платформах, забезпечуючи своєчасну поінформованість громадян і стимулюючи їх до участі в протестах. Така масштабна мобілізація стала можливою завдяки глобальній доступності й активному застосуванню сучасних комунікаційних технологій.

Особливістю цих протестів було інтенсивне використання платформи *Instagram*. Як зазначають Ченґ, Річардсон і Феррара, вирішальним чинником у розвитку протестів стало поєднання візуального контенту з можливостями платформи, що сприяло появі неінституційних лідерів громадської думки (Chang, Richardson, Ferrara, 2022). Саме візуальні елементи – фотографії, відео, інфографіка – викликали сильну емоційну реакцію авдиторії та стали засобом мобілізації. Оскільки такі лідери не мали офіційного мандата чи формального представництва, їхню поведінку було складно передбачати, що посилювало VUCA-характер протестів.

Ситуацію ускладнювало реагування з боку держави, особливо в умовах синхронного поширення протестів у багатьох регіонах. Неструктурованість

руху, поєднана з динамічною зміною інформаційного тла, посилювала непередбачуваність і нестабільність. Інформаційні потоки безпосередньо впливали на настрої не лише протестувальників, а й правоохоронців, ускладнюючи ухвалення стратегічних рішень.

Важливим чинником стала також міжнародна підтримка. Завдяки масштабності протестів та інтернаціоналізації інформаційного поля, події в США швидко набули глобального резонансу. Соціальні мережі й міжнародні медіа забезпечили швидке поширення новин, зумовлюючи значний суспільний відгук. Цей уплив підкреслює здатність соціальних платформ мобілізувати та об'єднувати різні авдиторії в умовах політичної напруги, додаючи протестам рис VUCA-середовища.

Швидке й спонтанне поширення акцій протесту, відсутність централізованого лідерства, множинність джерел інформації та варіативність інтерпретацій подій створювали атмосферу соціальної напруги. Протести розгортались одночасно в різних локаціях, не маючи чіткої координації, що підвищувало ризик неочікуваних загострень. Водночас цифрова інформація нерідко ставала об'єктом маніпуляцій: факти спотворювались, акценти зміщувалися, контексти змінювалися. Наративи різних сторін – протестувальників, силових структур, офіційної влади – були неоднозначними та залежали від джерела поширення, що посилювало інформаційний хаос і демонструвало типову VUCA-динаміку сучасних суспільно-політичних протестів.

Іншим прикладом, який варто розглянути, є кампанія "*Stop the Steal"* (*StS*), що розгорнулась у США після президентських виборів 2020 р., – один із найяскравіших прикладів дезінформаційної мобілізації в умовах сучасного VUCA-середовища. Її ядром стала недовіра до результатів виборів, інтенсивно підживлювана онлайн-дискурсом, де наратив «украденої перемоги» об'єднував конспірологічні фрейми, політичну риторику Дональда Трампа й альтернативну медіаекосистему.

Особливістю кейса було те, що протест не формувався навколо конкретної програми дій або верифікованих вимог, а навпаки – розгортався навколо емоційно зарядженого, амбівалентного фрейму, який множив версії, відкидав офіційні джерела та залучав широкі маси за допомогою цифрових платформ (Prochaska et al., 2023).

Після оголошення результатів виборів у короткий термін онлайн-активність переросла в масову офлайн-мобілізацію, яка стала кульмінаційною в контексті післявиборчої кризи (Matatov, Naaman, Amir, 2022; Vishnuprasad et al., 2023): 4–7 листопада 2020 р. фіксувалося вірусне поширення хештегу *#StoptheSteal* у *Twitter* і стрімке зростання Facebook-груп (деякі з них перевищили 300 тис. учасників менше ніж за дві доби); 14 листопада відбулася масова акція *Million MAGAmarch* у Вашингтоні як фізична проєкція онлайн-мобілізації; протягом грудня 2020 – січня 2021 рр., коли після санкцій із боку *Facebook* і *Twitter,* відбувся перехід активності на *Telegram* та *Parler*, риторика

радикалізувалася; 6 січня 2021 р. відбувся штурм Капітолія, що стало безпрецедентним проявом протестного насильства в новітній історії США.

Рух функціонував як децентралізована мережа з високим ступенем взаємопов'язаності, у якій окремі інфлюенсери (зокрема офіційний акаунт Дональда Трампа, активісти на кшталт Ali Alexander, Roger Stone, Michael Flynn) відігравали роль «інформаційних центрів», що координували хвилі ескалації (DeCook, Forestal, 2022; Dempsey et al., 2024).

Платформи *Telegram*, *Parler*, *Reddit*, *YouTube*, а також сегменти *Twitter* формували поліфункціональну інформаційну екосистему, що давала змогу одночасно генерувати дезінформацію, мобілізовувати, делегітимізовувати інституції та формувати альтернативні реальності.

Цей випадок став прикладом гібридної комунікаційної коаліції, де приватні алгоритмічні платформи, політичні актори й медіа об'єднали зусилля у створенні самопідкріплюваного динамічного наративу.

Дискурс кампанії ґрунтувався на трьох центральних фреймах: «Вибори були вкрадені» – твердження про фальсифікації, підкріплені конспірологічними наративами («домініон-машини», «мертві душі» тощо); «Ми маємо захищати Конституцію» – звернення до уявної правової місії учасників, часто з апеляцією до права на повстання; «Глибинна держава та змова медіа» – делегітимація журналістики, судової влади й урядових структур (Lees, Parker, 2021; Berry, 2024).

Ці фрейми існували одночасно та без узгодження, створюючи високий рівень неоднозначності (*Ambiguity*), що унеможливлював інституційну контркомунікацію.

В аспекті VUCA-аналізу кейса можемо виокремити таке:

Volatility – протест мав високу подієву мінливість: окремі акти радикалізації (від акцій протесту біля окружних виборчих дільниць до маршу на Вашингтон) генерувались у режимі 12–24 годин, онлайн-імпульси (твіти Трампа, відеозвернення активістів) спричиняли миттєву хвилю реакцій (Shahin, 2022);

Uncertainty – інституційна невизначеність посилювалася реакцією республіканських лідерів, які або прямо не визнавали результати виборів, або делікатно утримувалися від заяв (Bartels, Carnes, 2023), що створювало вакуум, який легко заповнювали деструктивні наративи;

Complexity – мережева структура *StS* охоплювала різнорівневі канали без єдиного центру – від інфлюенсерів до тисяч локальних чатів (Prochaska, 2023), висока динаміка взаємодії учасників і наднизька рольова стабільність сприяли самопідживлюваному накопиченню фейків і постправди;

Ambiguity – кампанія продемонструвала виняткову здатність утримувати множинні конкуруючі наративи без потреби їх узгодження (Klingner, 2022), унаслідок чого суспільний консенсус був суттєво підірваний, а інституційна легітимність поставлена під сумнів.

Кейс "*Stop the Steal"* ілюструє особливий сценарій протестної ескалації в умовах цифрової дезінформації. Його унікальність полягає в тому, що

ініціатором протесту стала політична й інформаційна еліта, а мобілізація ґрунтувалася не на доказах або вимогах, а на багатошаровій амбівалентності.

Цей приклад виявляє слабкі місця демократій, де свобода вираження поєднується з відсутністю механізмів швидкого реагування на високі показники *Ambiguity* та *Volatility*. Водночас цей рух продемонстрував силу цифрової колаборації і її темний бік – координацію без відповідальності, швидкість без стабільності, комунікацію без істинності. По суті, "*Stop the Steal"* є одним із переконливих прикладів для аналізу повороту колаборативної дії в бік деструктивної турбулентності та яскравим попередженням про те, як важливо для демократичних систем моніторити й утримувати під контролем головні параметри VUCA-середовища.

Протести в Гонконзі, 2019–2020 рр.

Масові протести в Гонконзі, що розпочались у 2019 р. у відповідь на спробу ухвалення законопроєкту про екстрадицію до материкового Китаю, стали прикладом високотехнологічного протестного руху з виразними ознаками VUCA-середовища. Молодь активно використовувала цифрові комунікаційні платформи, зокрема *Telegram* і місцевий форум *LIHKG,* для координації дій, обміну інформацією та уникнення ідентифікації з боку влади. Протестувальники впроваджували цифрові інструменти, які забезпечували анонімність і зменшували ризик відстеження.

Протестна кампанія виявилася радикалізованою: поєднувала акти насильства, підпали, вандалізм, що, як зазначає Ванґ, нетипово для політичної культури Гонконгу, орієнтованої на мирні форми участі (Wang, 2023). Автор пояснює зміну протестної тактики не лише загрозою переходу до авторитарної моделі управління, а й технічними чинниками, що зумовили «вибуховий» характер протестів. У цьому контексті зазначені особливості протесту лише посилюють VUCA-природу подій.

Протести 2019–2020 рр. були безлідерськими, із великою кількістю автономних груп, що діяли незалежно одна від одної. Учасники відмовилися від централізованого керівництва, зберігаючи горизонтальну організацію. Як зазначив Джошуа Вонг, один із лідерів протесту 2014 р. («Окупуй Гонконг»), «коли нема єдиної особи, яка приймає рішення, уряду важко передбачити, що станеться, і розпочати будь-які придушення» (Banjo et al., 2019). Відсутність формального лідерства ускладнювала дії влади й підвищувала непередбачуваність розвитку протестного руху.

Соціальні мережі стали засобом колективного прийняття рішень: зокрема, у Telegram-каналах адміністратори запускали голосування серед тисяч користувачів. Наприклад, визначаючи наступну ціль протесту – аеропорт, метро або торговий центр, – 79 % із понад 4000 респондентів підтримали ескалацію саме в аеропорту. Подібне голосування на платформі *LIHKG* засвідчило 1046 голосів за блокування реєстрації в аеропорту, проти – лише 36; водночас пропозицію щодо блокування метро відхилено зі співвідношенням майже три до одного (Banjo et al., 2019).

Недостатність централізованого керівництва та водночас інформаційне перевантаження (велика кількість даних, коментарів і суперечливих оцінок) провокували додаткову невизначеність. Відсутність єдиної стратегії й тактики робила розвиток подій неоднозначним як для протестувальників, так і для зовнішніх спостерігачів. Як підкреслюють Банджо та співавт., «влада не може просто заблокувати організаторів і відправити всіх додому. Водночас час жоден лідер не має достатньо впливу, щоб скасувати протести... або навіть сказати іншим демонстрантам, що робити далі» (Banjo et al., 2019).

Отже, протестний рух у Гонконзі продемонстрував усі чотири характеристики VUCA-середовища: нестабільність, невизначеність, складність і неоднозначність. Така динаміка стала можливою завдяки використанню децентралізованих цифрових комунікацій і самоорганізованій структурі, що унеможливлювало просте придушення протестів із боку держави.

Завдяки застосуванню соціальних мереж протестувальники в Гонконзі могли оперативно реагувати на зміну обставин, що зумовлювало високу волатильність протестного процесу. Ситуації колективного прийняття рішень, описані вище, розгорталися протягом лічених годин, ускладнюючи можливість швидкого реагування з боку влади. Коли державні структури ініціювали нові дії або запускали поліцейські операції, протестувальники майже миттєво координували відповіді через цифрові канали комунікації, адаптуючи тактику до поточних обставин.

Протестна активність охопила понад 20 районів Гонконгу, що призвело до високого рівня децентралізації й ускладнило управління протестами із боку як учасників, так і силових структур. У межах руху співіснували дві основні групи – так звані «мирні, раціональні та ненасильницькі» й «бійці», котрі застосовували радикальніші методи. Незважаючи на відмінності в тактиці, обидві групи утримувалися від публічної критики одна одної та навіть забезпечували взаємну приховану підтримку (Kuo, 2019). Такий формат співіснування різних стратегій сприяв ще більшій непередбачуваності й варіативності дій протестувальників.

Тактична багатоваріантність, динамічна зміна ситуації та підтримка з боку значної частини населення створювали під час гонконзьких протестів амбівалентне інформаційне поле, яке ускладнювало аналітичне розуміння та передбачення наступних подій. У результаті влада втрачала змогу впливати на динаміку протестів класичним способом, а спроби придушення не мали тривалого ефекту.

Колаборативна й децентралізована структура протестного руху в Гонконзі 2019–2020 рр. суттєво вплинула на міжнародну реакцію. Завдяки використанню для поширення інформації соціальних медіа, протестувальники оперативно привернули увагу глобальної авдиторії. Відео, фото й повідомлення з місця подій миттєво ставали предметом міжнародної дискусії, спричиняючи реакцію з боку урядів, міжнародних організацій і громадянського суспільства. Уряди різних країн, а також міжнародні

правозахисні інституції виступили з заявами на підтримку протестувальників, закликаючи уряд КНР дотримуватися міжнародних стандартів прав і свобод (BBC News, 2019, November 28). Паралельно уряд Китаю займав жорстку позицію, публічно засуджуючи протести й намагаючись контролювати інформаційний простір. Китайські офіційні особи звинувачували іноземних акторів у втручанні у внутрішні справи держави та закликали утриматися від політичної підтримки протестного руху (Needham, 2019).

Протести в Гонконзі засвідчили наявність чітко виражених VUCA-ознак, що випливали з безлідерської структури руху, складності управління численними автономними групами, непередбачуваності поведінки учасників й амбівалентного характеру взаємодії між ними. Така конфігурація стала серйозним викликом для владних інституцій, що є типовою ознакою VUCA-середовища.

Узагальнюючи, зазначимо, що в сучасних протестах і революціях, які ґрунтуються на колаборативній комунікації, відкрита взаємодія стала головним чинником організації та функціонування громадських рухів. У таких протестах відсутні централізовані структури управління, натомість превалює горизонтальна модель організації, що передбачає рівноправну участь у прийнятті рішень буквально всіх учасників. Координація дій здійснюється за допомогою цифрових інструментів масової комунікації: соціальні мережі, месенджери, форуми, які забезпечують швидке поширення інформації та оперативну мобілізацію значної кількості людей.

Анонімність є ще однією характерною рисою таких рухів: учасники, аби зменшити ризики репресій, зазвичай уникають публічної ідентифікації, що сприяє вільному обміну ідеями й знижує бар'єри для участі. Рішення в таких протестах приймаються колективно – шляхом обговорень і голосувань у цифровому середовищі, що забезпечує високу гнучкість та адаптивність протестного руху до зміни зовнішніх умов.

Унаслідок зазначених особливостей колаборативна протестна модель формує типове VUCA-середовище. *Волатильність* зумовлена високою швидкістю поширення інформації й здатністю до миттєвої мобілізації. Рухи часто виникають спонтанно, без попередньої підготовки та швидко охоплюють нові території. *Невизначеність* випливає з відсутності чітко сформульованих стратегій і цілей, оскільки учасники зазвичай мають різні бачення щодо розвитку ситуації, унаслідок чого протест стає важкопрогнозованим навіть для самих його учасників. *Складність* протестів зумовлюється багатоакторністю, багатоголосістю позицій і розгалуженістю комунікаційних потоків. Це ускладнює як внутрішню координацію, так і зовнішнє управління чи реакцію з боку влади. *Неоднозначність* виявляється в тому, що безлідерські рухи мають відкриту структуру, де кінцеві результати можуть бути суперечливими або непередбачуваними, а наслідки – різноспрямованими, залежно від локальної динаміки чи комунікативного середовища.

Отже, безлідерська модель протестної мобілізації, заснована на відкритій взаємодії та цифровій колаборації, формує нову парадигму соціального спротиву. Такі рухи більш волатильні, невизначені, складні й неоднозначні, що ускладнює їх ефективне прогнозування або стримування традиційними методами. У цьому контексті колаборативна комунікація виступає головним фактором появи нових форм політичної дії та трансформації взаємодії між суспільством і владою в умовах VUCA-світу.

Отже, як бачимо, що сучасні протестні рухи функціонують у VUCA-середовищі. Для всіх розглянутих кейсів характерні високий рівень нестабільності, відсутність прогнозованості, ускладнена координація дій і неоднозначність трактувань навіть усередині самих рухів. Стратегічна роль у таких умовах належить цифровим платформам, які, з одного боку, забезпечують мобілізацію та самоорганізацію, а з іншого – сприяють фрагментації, маніпуляціям і підвищенню непередбачуваності результатів.

5.3. VUCA-фактори динаміки соціальних рухів: апробація методики VUCA-метрик для репрезентативних кейсів

Мета цього підрозділу – продемонструвати, як модель VUCA дає змогу охопити різноманітні типи цифрової протестної активності: від централізованої до децентралізованої, та від мобілізаційної до дезінформаційної.

Розглянувши у двох попередніх підрозділах приклади протестів, заснованих на колаборативній комунікації, продемонструємо, як теоретично виведені показники V-U-C-A (п. 1.4) й метрики колаборативного потенціалу (розділ 2) працюють in vivo, тобто в реальних, різнотипових комунікаційних ситуаціях. Щоб уникнути фрагментарності та водночас репрезентувати повний спектр VUCA-характеристик, ми відібрали шість репрезентативних кейсів, що описані в цій праці. Вони демонструють різні траєкторії соціально-політичних процесів у глобальному VUCA-середовищі, охоплюючи як масові протестні рухи, так і приклади стійкості відкритих мереж, а також інформаційно-політичні кампанії в демократичних країнах:

- три протестні рухи з високою волатильністю (Гонконґ 2019–2020 рр.; Білорусь 2020 р.; Єгипет 2011 р.);
- дві інформаційно-поляризаційні кризи в демократіях (Євромайдан 2013–14 рр. та кампанія "*Stop the Steal*" 2020 р. (США));
- один приклад відвертої «колективної стійкості» у відкритій спільноті знання (*Wikipedia-UA*, 2022 р., описаний далі, у п. 7.5).

Кожен кейс досліджуємо як окрему комунікаційну систему, яка зазнає впливу або сама формує параметри волатильності, невизначеності, складності й неоднозначності:

Єгипет (2011): молодіжні протести, ініційовані через хештеги *#Jan25* та *#Egypt*, стали каталізатором повалення багаторічного режиму Хосні Мубарака; соціальні медіа були рушієм мобілізації, поширення інформації й міжнародної уваги. Попри спроби режиму повністю заблокувати інтернет, протестна мережа продемонструвала високу гнучкість та адаптивність;

Євромайдан і Революція гідності (2013–2014): масові демонстрації в центрі Києва, що почалися як реакція на відмову від Угоди про асоціацію з ЄС, поступово переросли в структурований громадський рух із чіткими горизонтальними форматами координації. Онлайн-комунікація через *Facebook*, *Twitter* і стрими незалежних медіа забезпечила високу згуртованість учасників і стала базою для довготривалої самоорганізації;

Гонконг (2019–2020): антиекстрадиційні виступи в Гонконзі переросли в масштабний антиавторитарний рух нового типу – децентралізований, горизонтальний, лідер-менш, де основними каналами координації стали форуми *LIHKG* та анонімні Telegram-групи. Пік протистояння припав на серпень 2019 р., коли одночасно відбувалися марші в кількох десятках районів міста, блокування аеропорту та стрімка ескалація з боку поліції;

Білорусь (2020): після оголошення результатів президентських виборів білоруське суспільство. мобілізувалося до безпрецедентного рівня протестної активності, а Telegram-канали, насамперед *NEXTA*, були основним координаційним інструментом. Масові виступи охопили всю країну, а динаміка взаємодії в мережі та на вулиці стала прикладом надшвидкого формування колективної дії;

"Stop the Steal" (США, 2020–2021): дезінформаційна кампанія, що заперечувала результати президентських виборів у США, мобілізувала широкі верстви населення за допомогою платформ *Twitter*, *Facebook*, *YouTube* й *Parler*. Потік конспірологічних і псевдопатріотичних наративів спричинив зростання соціальної поляризації, що призвело до атаки на будівлю Конгресу США 6 січня 2021 р.;

Wikipedia-UA (2022): у перші дні повномасштабного вторгнення Росії в Україну українська й англомовна спільноти *Wikipedia* активізувалися для створення та оновлення достовірного контенту про війну. В умовах тотальної інформаційної напруги платформа забезпечила верифіковане, стійке, самоорганізоване подання даних, що зробило її своєрідною інформаційною інфраструктурою колективної стійкості (кейс описано в п. 7.5).

Ці шість кейсів структуровано відповідно до чотирьох компонентів VUCA-моделі. Кожен приклад дає змогу продемонструвати вплив цифрово-мережевої комунікації на природу волатильності, невизначеності, складності й неоднозначності – і як це можна виміряти.

Спочатку розглянемо кейси революційних протестів за хронологією – від Єгипту (2011) до Білорусі (2020) та США (2020–2021), а в розділі 7 – приклад мобілізації української англомовної спільноти Вікіпедії.

Єгипет–2011, перша стійка цифрова мобілізація

Події в Єгипті у січні–лютому 2011 р. стали однією з ланок у ланцюгу транснаціональних протестів, відомих під назвою Арабська весна. За надзвичайно короткий період – від 25 січня 2010 р. до 11 лютого 2011 р. – у країні відбулася масштабна цифрова мобілізація, яка завершилася відставкою багаторічного президента Хосні Мубарака. Центральними елементами протестної екосистеми стали *Facebook* і *Twitter*, які забезпечили оперативне поширення інформації й координацію дій у режимі реального часу. Урядова цензура, зокрема цілковите вимкнення інтернету 28 січня, лише посилила ефект солідаризації.

Для нашого дослідження кейс Єгипту опрацьовано на основі агрегованих даних із наукових публікацій та подієвих баз (додаткову інформацію розміщено в додатку А). З огляду на часову віддаленість подій і недоступність повних масивів первинних повідомлень (наприклад архівів *Twitter* за 2011 р.), у цьому випадку використано вторинні агреговані метрики, що містяться у відкритих наукових публікаціях, технічних звітах і базах подій (El Gody, 2022; Ewies, 2012; Lotan et al., 2011; Moody, 2014; Wikipedia contributors. Tahrir Square... (n.d.); Wilson, Dunn, 2011 та ін.).

Обрано піковий період – 25 січня – 11 лютого 2011 р., протягом якого зафіксовано 1150 протестних подій (за даними ACLED – Moody, 2014), що в середньому становить понад 60 інцидентів на добу. Аналіз Twitter-корпусу *#Jan25* (195 тис. повідомлень (Bastos, Travitzki, Raimundo, 2012) та відтворення мережевої структури (62 тис. вузлів, 1,6 млн зв'язків) дали змогу оцінити інтенсивність узаємодії, складність мережі, рівень централізації координації й наративну неоднозначність. Усі індикатори нормалізовано відповідно до методики, описаної в першому розділі монографії.

Кожен із восьми індикаторів, що входить до аналітичного вектора $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$, відтворено на основі вже опублікованих розрахунків або узагальнень, котрі містять відповідні кількісні показники: добову інтенсивність протестів, кількість активних учасників, щільність мережевих зв'язків, швидкість реакцій, частку координаційних повідомлень тощо.

Такий підхід, попри відсутність обробки повного первинного датасету, забезпечує достатню точність для виконання головного завдання дослідження – позиціонування кейса в системі сценарної класифікації. Він дає змогу побудувати репрезентативний профіль кейса, виявити тип комунікаційної динаміки й порівняти з іншими подіями. Для кожного індикатора восьмикомпонентного вектора $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$ обчислено сирі значення з опорою на доступні корпуси, після чого здійснено нормалізацію відповідно до методики, зафіксованої в п. 1.4. Зокрема, усі метрики приведено до шкали 0–1, а далі поділено на п'ять рівних частин, кожній з яких відповідає умовний центр квінтиля: 0,1 (бал 1), 0,3 (2), 0,5 (3), 0,7 (4), 0,9 (5). У випадку індикатора *RL* (затримка реакції) застосовано інверсну нормалізацію, оскільки менший часовий лаг відповідає кращому рівню адаптації мережі.

Як результат, сформовано такий восьмикомпонентний вектор:

$$\langle V = 4,\ U = 4,\ C = 5,\ A = 4;\ CD = 4,\ RL = 4,\ CE = 4,\ Pi = 5 \rangle .$$

Інтенсивність і динаміка подій (*Volatility*) виявилися високими, хоча не досягли абсолютного максимуму. Щоденна кількість протестних інцидентів зафіксованих у хроніках та подієвих базах (Moody, 2014; Wikipedia contributors. Tahrir Square... (n.d.)), стабільно перевищувала поріг 60–70 акцій на добу, що свідчить не про серію точкових «вибухів», а про безперервний тиск громадянського суспільства протягом майже трьох тижнів. Це дає підстави зафіксувати для кейса значення $V = 4$ – високу, але не пікову швидкоплинність подій.

Показник невизначеності (*Uncertainty*) також перебував на високому рівні ($U = 4$). Основне джерело невизначеності – розрив між офіційними оцінками ситуації, які заспокоювали громадськість («усе під контролем», «невеликий мітинг»), і реальними масштабами протестів. За різними джерелами (Moody, 2014; Wikipedia contributors. Tahrir Square... (n.d.)), урядові структури занижували чисельність учасників, тоді як журналістські розслідування та спостереження медіафіксерів (BBC News, 2011, February 1; Al Jazeera English, 2011, February 8) оцінювали кількість протестувальників у сотні тисяч. Така відмінність між прогнозом та фактом викликала відчутну інформаційну непередбачуваність, характерну для подій у VUCA-середовищі.

Складність комунікаційної мережі (*Complexity*) у цьому кейсі досягла найвищих показників ($C = 5$). Дослідження структури єгипетської Twitter-екосистеми, виконані El Gody (2022) й Ewies (2012), указують на формування так званої «малосвітової» мережі з короткою середньою довжиною шляху між вузлами ($L \approx 5{,}7$) і значною кластеризацією ($CC \approx 0{,}27$). Це означає, що користувачі швидко передавали інформацію через мережу завдяки багатьом зв’язкам, зокрема горизонтальним, без обов’язкового залучення центральних «хабів». Така конфігурація робить мережу стійкою до зовнішніх перешкод та спроможною швидко адаптуватися до змін ситуації.

Водночас рівень багатозначності (*Ambiguity*) був також високим (A = 4), хоча й не граничним. У протестному дискурсі співіснували щонайменше три основні фрейми: політичний («відставка Мубарака»), соціально-економічний («зубожіння», «безробіття») й ціннісний («гідність», «свобода», «революція»). Усі ці фрейми мали значну частку присутності в медійному полі та користувалися підтримкою різних сегментів протестного руху. Проте провідний фрейм – вимога зміни влади – домінував, забезпечуючи певне загальне спрямування руху й даючи змогу уникнути повної фрагментації.

Як засвідчує аналіз цифрових метрик, щільність координаційної взаємодії (*Coordination Density*) в єгипетському Twitter-протесті була високою ($CD = 4$). Середнє число згадок, ретвітів або reply-комунікацій на одного активного користувача в пікові дні сягало ≈ 4,6, що свідчить про високу комунікаційну активність і мобілізацію всередині мережі. Водночас, реактивність мережі (*Response Latency*) була високою ($RL = 4$), що підтверджується результатами розподілу часових затримок у відповідях – більшість реакцій з’являлася протягом перших хвилин після публікації оригінального повідомлення. Така

швидкість реакції свідчить про готовність учасників мережі до оперативного реагування на зміну ситуації на вулицях або в інформаційному просторі.

Ефективність координаційної поведінки (*Coordination Efficiency*) оцінюється на рівні 4. Частка повідомлень, що містили прямі заклики до дії («виходь», «залишай роботу», «всі на Тахрір»), становила близько 19 %. Це означає, що Twitter-екосистема активно залучалася до організації реальних подій, хоча не була строго централізованою або командною. І нарешті, індекс участі (*Participation Index*) указує на надзвичайно високий рівень периферійної активності ($Pi = 5$): 10 % найактивніших користувачів створили лише ≈ 65 % контенту. Це означає, що решта 90 % учасників також відігравали значущу роль, генеруючи велику частину повідомлень, тобто протест був масовим і децентралізованим.

Підсумовуємо, що, кейс «Єгипет – 2011» може бути віднесений до сценарного типу *Sustained-Dense / Moderate-Ambiguity*. Це тривалий, добре організований протест із вираженою цифровою мобілізацією, високим рівнем мережевої координації та активною участю широких верств. Подібна структура забезпечила успішність першої хвилі революції й визначила її як один із центральних прикладів епохи VUCA-мобілізацій.

«Україна – Євромайдан», цифрова мобілізація гідності

Протестна хвиля в Україні, що розпочалась у листопаді 2013 р. й переросла в Революцію гідності, стала переломним моментом у сучасній політичній історії України та одним із найбільш значущих прикладів цифрової мобілізації на пострадянському просторі. Попри початковий локальний характер виступів, ініційованих після відмови уряду продовжити підготовку до підписання Угоди про асоціацію з ЄС, уже впродовж кількох тижнів протест трансформувався в повномасштабний рух із потужною самоорганізацією, гетерогенними ідеологічними фреймами та активним використанням цифрових інструментів для координації дій, мобілізації ресурсів і поширення інформації (див. п. 5.2).

Для потреб дослідження обрано піковий часовий інтервал – 19–25 січня 2014 р., що припадає на найгостріший етап протистояння на вулиці Грушевського в Києві, коли відбулися перші масові зіткнення з правоохоронцями, почалась ескалація насильства й протест набув максимальної інтенсивності. Аналітичні дані отримано з відкритих Twitter-корпусів і рецензованих досліджень щодо мережевої структури та динаміки цифрової комунікації в межах протесту (Bahid et al., 2024; BBC News, 2014, February 18; Dorn, Giardullo, Stodilka 2019; GDELT Project, 2014; Lyebyedyev, Makhortykh, 2018; OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine, 2014; Slobozhan, Brik, Sharma, 2021). Це дало змогу реконструювати індикатори для восьмикомпонентної моделі без повної первинної реконструкції цифрових потоків (див. додаток В).

У результаті, з урахуванням нормалізації метрик до п’ятибальної шкали, сформовано такий профіль:

$$\langle\ V = 5,\ U = 3,\ C = 5,\ A = 4;\ CD = 4,\ RL = 4,\ CE = 4,\ Pi = 4 \rangle\ .$$

Інтенсивність протестної активності досягла максимального рівня в січні–лютому 2014 р., зокрема впродовж пікового тижня (19–25 січня) зафіксовано понад 92 тисячі твітів на день, що відповідає найвищому (п'ятому) квінтилю за шкалою *Volatility*. Реконструкція часових рядів на основі *GDELT* свідчить про наявність системних «спалахів» активності, характерних для високошвидкісних інформаційно-протестних процесів.

Індекс невизначеності (*U*) зафіксовано на рівні 3. За оцінками BBC, OSCE та низки аналітичних джерел, близько 17 % повідомлень у публічному інформаційному просторі містили маркери невизначеності або суперечливі відомості (наприклад тег «unverified», конфліктні чисельні оцінки подій). Хоча це не є екстремальним показником, проте свідчить про середній рівень розриву між очікуваннями та реальністю, а також інформаційну фрагментацію.

Складність мережевої взаємодії протесту (*C*) оцінюється на найвищому рівні – 5 балів. Згідно з аналізом понад 409 тисяч унікальних авторів *Twitter*, активність охоплювала широкий спектр учасників. Побудовані графи взаємодії (на основі дослідження Bahid et al., 2024) демонструють ознаки високої кластеризації та скорочених зв'язків, що відповідає характеристикам складної, але стійкої мережевої архітектури.

Інформаційна багатозначність (*Ambiguity*) у дискурсі протесту визначається через наявність щонайменше трьох домінантних фреймів: проєвропейського, антикорупційного й національно-патріотичного. Така структура фреймів не надто розгалужена, але вказує на наявність альтернативних точок фокусування в різних сегментів протестної коаліції. Отже, *Ambiguity* отримує оцінку 4 – високий, але не хаотичний рівень множинності.

Метрики цифрової взаємодії підтверджують виняткову щільність і координаційний потенціал мережі. Щільність координації (*CD*) досягала 4,2 *reply,* або *forward*-реакцій на одного активного автора, що відповідає значенню 4 в нормалізованій шкалі. Реактивність мережі (*RL*), визначена як середній час між публікацією та першою відповіддю, становила близько 8 хв, що є показником оперативності (бал 4). Частка call-to-action-повідомлень у Facebook-архіві «Євромайдан SOS» становила 17,7 %, що забезпечує оцінку 4 за показником координаційної ефективності (*CE*). Ці дані ґрунтуються на агрегованих показниках із рецензованих досліджень і відкритих звітів OSCE.

Попри відсутність точних обрахунків індексу участі (*Participation Index*), можемо припустити, що мобілізація мала змішану природу: центральні вузли були важливими, однак активна периферія відігравала значущу роль.

Отже, результати кількісного моделювання дають підстави характеризувати Євромайдан як протест типу *Flash-Dense / Moderate-Uncertainty* (стрімка ескалація, але з помірною тематичною розпорошеністю; мережа щільна, координація висока, участь помірно централізована). Цей сценарій об'єднує високу цифрову інтенсивність, високу складність мережі, помітну інформаційну неоднозначність і значну координаційну ефективність

за помірної централізації участі. Подібна структура сприяла динамічному поширенню протесту та швидкому формуванню суспільного консенсусу щодо політичних вимог руху.

Гонконгські протести 2019/20

Для апробації методики побудови восьмивимірного векторного профілю комунікаційної активності в умовах VUCA-середовища здійснено повномасштабне дослідження цифрового корпусу, пов'язаного з протестами в Гонконзі 2019 р. У дослідженні використано сукупність відкритих наборів даних, отриманих із публічних репозиторіїв, зокрема Griffin (2020); Fattorel (2022); Nikiforos et al. (2020a); Urman, Ho, Katz, (2021) (див. додаток С). Метою було відтворити типову структуру мережевої мобілізації й дослідити вплив комунікаційної складності на перебіг нестабільних подій.

Загальний інтегральний вектор кейса набув такого вигляду:

$\langle\ V{=}4, U{=}3, C{=}4, A{=}5; CD{=}3, RL{=}4, CE{=}4, Pi{=}3\rangle$ (див. додаток С).

Показник волатильності (V=4) характеризує ступінь добових коливань активності в інформаційному просторі. Протестний рух у Гонконзі відзначався різкими коливаннями інтенсивності комунікації, що пов'язано з конкретними значущими подіями. Наприклад, 1 липня 2019 р. – штурм Законодавчої ради; 18 серпня – масовий марш на 1,7 млн учасників; 31 серпня – побиття протестувальників у метро. У ці дні спостерігали піки активності у *Twitter*, що підвищувало добову волатильність. Значення $\sigma/\mu = 3{,}16$ високе та вказує, що ці інформаційні сплески значно перевищували фоновий рівень, активність мережі мала характер яскраво виражених спалахів (наприклад у дні масових демонстрацій, штурмів університетів тощо), між якими відбувалися періоди відносного затишшя. Така поведінка притаманна фазам гострої ескалації. Високе значення V означає, що протестний рух здатен мобілізуватися дуже швидко та концентровано реагувати на зовнішні події або репресивні дії влади.

Показник невизначеності (U=3) вказує на рівень тематичної фрагментації обговорень. Тематика протестного дискурсу була одночасно різноманітною й структурованою. Упродовж серпня–вересня 2019 р. спільнота обговорювала політичні вимоги (п'ять основних вимог протестувальників), випадки поліцейського насильства, міжнародну реакцію (зокрема законопроєкт США *Hong Kong Human Rights and Democracy Act*) і безпекові загрози. LDA-аналіз засвідчив помірну конкуренцію між цими темами, що відповідає балу 3. Значення нормалізованої ентропії $\approx 0{,}58$ означає, що в інформаційному потоці одночасно співіснувало кілька провідних тем (поліцейське насильство, автономія, міжнародна підтримка тощо), однак одна-дві з них мали домінуючі позиції. Це вказує на помірний рівень конкуренції між наративами, за якої спільнота здатна підтримувати відносно єдину інформаційну рамку.

Індикатор *Complexity* (C=4) дає змогу оцінити складність мережевої структури. Мережа протестної комунікації була багатоярусною: паралельно існували локальні Telegram-групи, англомовні Twitter-активісти, акаунти журналістів, міжнародні правозахисні організації, а також активні канали в *YouTube* і *Reddit*. У Twitter-мережі на цю різноманітність накладалася

структура репостів, згадок і відповідей, що формувало поліцентричну, складну мережу, яка давала змогу рухові адаптуватися до змін без централізованого керівництва. Значення 0,80 за формулою (*1/L* + *CC*)/2 свідчить про наявність складної, децентралізованої, поліцентричної системи взаємодій. У графі спостерігаються множинні зв'язки між учасниками без явного домінування одного центра, що характерно для горизонтальних мереж спротиву, зокрема побудованих за принципами «безлідерських протестів». Така конфігурація стійка до зовнішніх утручань й ускладнює розпад руху після видалення окремих вузлів.

Найвищий бал *Ambiguity* (*A*=5) за показником фреймової неоднозначності вказує на дуже високу конкуренцію між наративами в межах протестного дискурсу. Провідні теми часто змінювались, а ключові фрейми не були фіксованими. У різні дні комунікаційний фокус протестів змінювався. Наприклад, після подій у метро 31 серпня 2019 р. домінуючими стали гасла про поліцейське насильство, а вже 4 вересня – після оголошення про відкликання законопроєкту – увага змістилася на вимогу політичної відповідальності влади. 15 вересня під упливом звернень до міжнародної спільноти зросла вага англомовного дискурсу. Така варіативність щоденного фрейму відображається у високому показнику JS-дивергенції між топ-15 тегами, що й дало значення *A* = 5. Це свідчить про гнучкість протестної мережі, її здатність адаптувати фокус до контексту та залучати різні сегменти суспільства. Водночас такий рівень амбівалентності може вказувати на брак узгодженої стратегії, що підвищує ризик внутрішньої фрагментації в довгостроковій перспективі.

Незважаючи на велику кількість учасників, зв'язки між ними не були надмірно щільними (*Connection Density* (*CD*) = 3). Це узгоджується з організаційною логікою руху "Be Water" – мобільність, децентралізація, уникання фіксованих структур. У *Twitter* це проявилось у відсутності великих центрів концентрації взаємодій. Проте мережа була достатньо зв'язаною, щоби забезпечити циркуляцію основних повідомлень. Значення густоти взаємодій у мережі (0,0061) типове для природних, неавтоматизованих комунікаційних мереж.

У зв'язку з цим зазначимо, що в соціальних мережах на кшталт *Twitter* або *Telegram*, побудованих на взаємодіях між індивідами (*reply*, *mention*, *retweet*, *forward*), густота (*density*) реальних, неавтоматизованих графів взаємодій рідко перевищує 0,01, що пов'язано з природною обмеженістю людської уваги, нерівномірністю участі й обмеженою кількістю адресатів для кожного повідомлення. González-Bailón, Wang (2016) у дослідженні мереж протестів у *Twitter* зазначають, що середня густота графа (на денному рівні) для політичних хештегів коливалася в межах 0,001–0,008, при цьому вищі значення фіксувались у фазах пікового залучення з низьким бот-утручанням, а Conover et al. (2011), аналізуючи політичну поляризацію у *Twitter*, отримали середні значення густоти для комунікаційних графів на рівні ≈0,005–0,007,

залежно від періоду. Водночас Varol et al. (2017), досліджуючи мережі з домінуванням бот-активності, відзначають, що штучно згенеровані мережі (наприклад скоординовані інформаційні атаки) часто мають аномально високу густоту, іноді понад 0,02–0,05, оскільки кожен бот спрямовано взаємодіє з багатьма іншими).

Значення *CD* = 0,0061, отримане в нашому кейсі, не вказує на аномальну активність або штучну централізацію й відповідає відомим патернам органічних соціальних мереж, де інформація циркулює крізь децентралізовані, частково перекривні кластери. Тобто мережа вільна від інтенсивного бот-навантаження, структура комунікаційного простору була гнучкою, без домінування надзвичайно активних центральних вузлів, а потік інформації забезпечувався багатьма слабкими, але реальними зв'язками.

Середній бал означає, що мережа була достатньо зв'язаною для підтримки циркуляції повідомлень і координації, але без надмірного перевантаження й централізації. У сукупності з високими значеннями *C* та *CE* це свідчить про баланс між зв'язаністю й гнучкістю структури.

Щодо індикатора *Reply Latency* (*RL* = 4), то медіана затримки між твітом і відповіддю становила 2 хв 4 с, що є ознакою порівняно високої реактивності спільноти. Це означає, що мережа функціонувала як швидкий комунікаційний механізм, здатний оперативно реагувати на новини, заклики та події в офлайн-середовищі. Оперативність відповіді у *Twitter* під час гострих епізодів була вражаючою. Після арештів в аеропорту (13 серпня) або після виступів речника МЗС Китаю на брифінгах спостерігали лавиноподібне розгортання коментарів і реплік. Медіанна затримка між твітом та першою відповіддю становила ≈2 хв, що свідчить про надзвичайно високий ступінь уключеності авдиторії. Таке значення *RL* характерне для мереж із високим ступенем залучення й довіри між учасниками.

Coordination Efficiency (*CE* – бал 4). Частка координаційних закликів у понад 60 % повідомлень свідчить про активну функцію мережі як інструмента мобілізації. Це підтверджує наявність сталих стратегій колективної дії: заклики приєднатися, підтримати, поширити були не спорадичними, а частиною звичного риторичного репертуару. Масову комунікацію у Twitter використовували для обміну інформацією та координації дій. Повідомлення містили інструкції, пункти збору, рекомендації щодо безпеки, а також заклики до участі в маршах ("*Join us this Sunday"*, "*Bring helmet"*, "*Share this map"*). Частка таких твітів сягала 60 %, що свідчить про високу координаційну функцію мережі. Такі умови є сприятливими для ефективного розгортання протестної дії й утримання її ритму.

Індекс *PI* (бал 3) фіксує, наскільки сконцентроване продукування контенту в руках обмеженої кількості акторів. Незважаючи на наявність яскраво виражених інфлюенсерів (наприклад активістів Joshua Wong, Nathan Law), більшість контенту створювалася ширшим колом учасників. 10 % найактивніших акаунтів відповідали за 41 % повідомлень, що означає помірну централізацію. Це відповідає характеру горизонтальної мережі з ядром і

розвиненою периферією та означає, що спільнота мала як активне ядро учасників, так і широку периферію – типовий патерн для протестних хвиль, що поєднують спонтанність з елементами сталішої активістської діяльності.

Загальний профіль кейса вказує на потужну, самоорганізовану комунікаційну систему, яка швидко реагувала на події, гнучко адаптувала фокус і мала достатню структурну складність, щоби підтримувати мобілізацію без централізованого контролю. Ці характеристики дали змогу протестному руху в Гонконзі залишатись активним протягом кількох місяців, навіть попри жорсткі обмеження й цілеспрямовану дезінформаційну кампанію з боку КНР.

За сукупністю значень протестний кейс віднесено до сценарного типу *Flash–Dense*, який характеризується високою інформаційною волатильністю, складною топологією мережі, активною мобілізаційною здатністю та відсутністю жорсткої централізації. Такий тип сценарію відповідає високому ступеню динаміки, оперативній адаптації до зовнішніх упливів і стійкості до дезорганізаційних чинників, що характерно для новітніх форм масової політичної активності в глобальному комунікаційному середовищі. Сценарій типовий для швидких, резонансних форм протестного впливу в умовах невизначеності, що здатні трансформуватись у чинник глобального політичного порядку денного.

Інтерпретовані в межах логіки дослідження політичних проблем міжнародних систем і глобального розвитку, ці результати дають підставу для кількох узагальнень. По-перше, кейс демонструє, як локалізований конфліктний процес у постколоніальному регіоні набуває транснаціонального звучання, безпосередньо впливає на міждержавні відносини, регіональну стабільність і дискурс прав людини в глобальному вимірі. По-друге, мережа протестної комунікації в Гонконзі є прикладом високоадаптивного, самоорганізованого політичного суб'єкта, який існує не у формі традиційної політичної організації, а як децентралізована, проте здатна до скоординованої дії система. Цей тип актора чинить опір внутрішньому тиску й активно взаємодіє із зовнішніми політичними та медійними структурами – від міжнародних журналістських платформ до правозахисних організацій і урядів демократичних країн.

Емпіричні дані свідчать про надзвичайно динамічну й масштабну комунікацію навколо протестів у Гонконзі. Аналіз мережевої структури, високий рівень семантичної варіативності (*Ambiguity* = 5), складна координація (*CE* = 4), а також численні згадки в глобальних медіа (*New York Times*, *BBC*, *Deutsche Welle* тощо) свідчать, що протест мав зовнішньополітичну динаміку – викликав офіційні реакції з боку ЄС, США, міжнародних організацій; він вплинув на глобальний дискурс прав людини, зокрема щодо свободи зібрань, цифрової приватності та поліцейського насильства; протестна мобілізація, хоч і виникла як локальна реакція на екстрадиційний законопроєкт, перетворилася на чинник тиску в міждержавних відносинах (наприклад уведення в США акту про права людини в Гонконзі у 2019 р., санкції, загострення відносин із Китаєм).

Протестна мережа в Гонконзі постає як нетрадиційний політичний суб'єкт, що діє не через інституції або партії, а як мережева самоорганізація. Цей тип актора виконує політичні функції, не маючи легального статусу політичної організації: він комунікує з міжнародними суб'єктами (медіа, урядами, правозахисними структурами), бере участь у символічній політиці, поширює вплив на глобальні інформаційні потоки.

Кейс демонструє, що нові суб'єкти глобальної політики – децентралізовані цифрові спільноти – спроможні чинити опір авторитарному тиску зсередини, впливати на зовнішні політичні процеси, використовувати міжнародну інфраструктуру підтримки прав людини і демократичних свобод, що відкриває поле для переосмислення класичних уявлень про політичних акторів у міжнародній системі, розширює понятійний апарат дослідження глобального розвитку, уключаючи роль мережевих ініціатив, цифрового спротиву й інформаційної автономії в авторитарних і постколоніальних контекстах.

Окремо зазначимо, що інформаційно-комунікаційний вимір сучасних протестів набуває стратегічного значення для аналізу міжнародної безпеки та політичної стабільності. Зокрема, у кейсі Гонконгу чітко зафіксовано втручання зовнішніх інформаційних акторів (із боку КНР), що дестабілізували інформаційне середовище й впливали на сприйняття протестів як усередині країни, так і в глобальних медіа.

Білорусь–2020. Цифрова мобілізація протесту в Telegram

Події, що розгорнулися в Білорусі в серпні 2020 р., після президентських виборів, стали одним із яскравих прикладів масової цифрової мобілізації в авторитарному політичному середовищі. Центральну роль у координації протестів відіграв месенджер *Telegram*, який в умовах блокування більшості незалежних медіа й соціальних мереж фактично замінив інформаційно-комунікаційну інфраструктуру опозиції. Провідний канал *@nexta_live*, що мав на той момент понад 1,3 млн підписників, виступав джерелом інформації та диспетчерським центром координації дій, формуючи мережу із сотень локальних чатів у містах і районах країни.

У межах нашого дослідження кейс Білорусі опрацьовано на основі агрегованих даних за піковий місяць – серпень 2020 р.: Kuznetsova (2023); Slobozhan, Brik, Sharma (2023), а також контент-оглядів (Aleksejeva, 2020; Digital Forensic Research Lab, 2020; Walker, 2020; Wassberg, 2022; Williams, 2020) (див. додаток D).

На основі цієї сукупності обчислено базові метрики, зокрема добову інтенсивність обміну, кількість активних авторів, середню затримку відповіді, частку повідомлень із маркерами невизначеності. Додатково проведено мережевий аналіз графів пересилань і відповідей, а також оцінку структури участі в контентогенерації.

На підставі цих розрахунків для кейса Білорусі сформовано нормалізований вектор індикаторів, що входять до восьмикомпонентної моделі VUCA-мережі:

$$\langle\ V{=}5,\ U{=}4,\ C{=}5,\ A{=}4;\ CD{=}4,\ RL{=}4,\ CE{=}4,\ Pi{=}5\rangle\ .$$

Інтерпретація цього вектора засвідчує особливості протестної екосистеми:

V (*Volatility*) = 5: протест супроводжувався інформаційним вибухом – у середньому понад 80 тис. повідомлень на добу (у 7–8 разів більше за попередні місяці);

U (*Uncertainty*) = 4: частка контенту з ознаками невизначеності сягала 18,4 %, що свідчить про інформаційну напругу та потребу у верифікації;

C (*Complexity*) = 5: зафіксовано понад 350 тис. унікальних авторів, що створює надскладну горизонтальну структуру;

A (*Ambiguity*) = 4: одночасно циркулювали принаймні три конкурентні фрейми — демократичний, прорежимний і дезінформаційний;

CD (*Connection Density*) = 4: середній ступінь мережі пересилань і відповідей становив ≈ 4,6 взаємодій на автора;

RL (*Reply Latency*) = 4: час між повідомленням і відповіддю в середньому не перевищував 6 хвилин, що демонструє порівняно швидку реакцію системи;

CE (*Coordination Efficiency*) = 4: ≈ 19 % усіх повідомлень мали характер *call-to-action*, зокрема на марш, страйк чи спротив; головну роль відігравав канал *@nexta_live*;

Pi (*Participation Index*) = 5: топ-10 % авторів створювали ≈ 70 % контенту, хоча периферія теж демонструвала високу активність, згідно з критеріями нормалізації, що відповідає п’ятому квінтилю участі.

Підсумкове позиціонування кейса на матриці сценаріїв дає підстави віднести його до типу *Flash-Swarm* / *Central-Dispatcher*. Це означає, що протест мав риси надшвидкого спонтанного інформаційного вибуху («рою»), але при цьому зберігав ознаки централізованого управління через кілька ключових вузлів, насамперед канал *@nexta_live*.

Отже, кейс Білорусі є ілюстративним прикладом гібридної мережевої мобілізації, яка поєднує горизонтальну динаміку й саморегуляцію з жорстким ядром координації. Така модель виявляється ефективною навіть в умовах інформаційного тиску, часткової інтернет-блокади та відсутності альтернативних медіа. Протестна екосистема *Telegram* у Білорусі демонструє, що за умов високого зовнішнього тиску можлива надшвидка масова мобілізація зі збереженням ефективної координації й миттєвого циклу зворотного зв’язку. Це ставить кейс у верхній сегмент нашої типології як показовий приклад цифрового «спалахового рою» з централізованим ядром. Він засвідчує ефективність гібридної моделі цифрової мобілізації в умовах інформаційного тиску та цифрової блокади, де VUCA-параметри утворюють адаптивну, але вразливу до централізованого втручання систему.

“Stop the Steal”. Гіпермасова дезінформаційна мобілізація в умовах VUCA-середовища

Після президентських виборів у США в листопаді 2020 р. у цифровому просторі розгорнулася масштабна хвиля протестної активності, що отримала назву *“Stop the Steal”*. Вона стала одним із найбільш репрезентативних прикладів гіпермасової дезінформаційної мобілізації в умовах VUCA-

середовища – складного, турбулентного й сповненого суперечливих смислів. Основним мотивом цієї кампанії стала недовіра до легітимності результатів голосування, а її ядро формував наратив про фальсифікації, які нібито змінили підсумки виборів на користь Джо Байдена.

Особливістю цієї мобілізації було поєднання експлозивної динаміки цифрової комунікації, високої фрагментованості джерел інформації та багатоканальної взаємодії. Кампанія охопила *Twitter*, *Facebook*, *Reddit*, *Parler*, *YouTube* й інші платформи, породивши одночасно тисячі взаємопов'язаних потоків, серед яких можна відмітити як централізовані інформаційні «вузли» – акаунти лідерів думок, так і численні децентралізовані ініціативи окремих користувачів.

Пікова фаза тривала з 4 по 7 листопада 2020 р., коли добова кількість публікацій із темою виборчого шахрайства досягала понад 3 млн твітів. Загалом у межах цієї хвилі виявлено понад 33 млн повідомлень, які безпосередньо чи опосередковано підтримували або обговорювали твердження про фальсифікації. У цифровому ландшафті кампанії переважали наративи діагностичного типу «нас обдурили», «нас позбавили права голосу» та мобілізаційні фрейми («боріться», «відвойовуйте», «повертайте Америку»). Значна частина комунікації відбувалася за допомогою візуальних матеріалів – скриншотів, мемів, змонтованих у вигляді зображень цитат, що поширювались із надзвичайною швидкістю. Виявлено, що 50 % топових зображень ставали вірусними протягом перших 3 годин із моменту публікації.

Оскільки повноцінна обробка 33-мільйонного корпусу твітів і суміжних платформ потребує значних обчислювальних ресурсів та часу, у цьому кейсі застосовано вторинний підхід: усі показники восьмикомпонентної моделі отримано з уже опублікованих агрегованих статистик і технічних звітів. Критеріями відбору були доступність сирих файлів або репозиторіїв (CSV / JSON / PDF), опис методик збору, фільтрування й анотування даних, рецензований або інституційно перевірений характер джерела, міжплатформне охоплення, що дає змогу порівнювати Twitter-динаміку з Facebook, Parler та іншими майданчиками. Використано джерела: Abilov et al. (2021); BBC News. US election protests... (2020, November 14); Brown (2022); Chen, Lukito, Koo (2023); Election Integrity Partnership (2021); Hendrix (2022); Matatov, Naaman, Amir (2022); Murdock, Carley, Yağan (2021) (додаток Е).

Мережевий аналіз свідчить про комбіновану структуру – високу централізацію (близько 200 акаунтів із верифікацією зосередили найбільший обсяг ретвіт-активності) в поєднанні з активною периферією. Участь в обговореннях брали як акаунти-«гіганти», так і тисячі менш відомих користувачів, що підсилювали ефект горизонтальної самоорганізації.

Показник координаційної щільності виявився високим: майже п'ята частина повідомлень містила чіткі заклики до дії, часто повторювані – "*march"*, "*show up"*, "*fight back"*. Привертає увагу ефективність координації між платформами: понад 40 % контенту, який публікувався в одній мережі, дублювався в іншій, зокрема між *Twitter*, *Facebook* і *Parler*. Це свідчить про

здатність учасників кампанії до швидкої адаптації й відновлення каналів поширення попри блокування акаунтів і видалення вмісту.

Інформаційна невизначеність (*U*) була підсилена розривом між офіційними повідомленнями державних установ, незалежними журналістськими оцінками та твердженнями активістів. Учасники кампанії активно послуговувалися поняттями «не підтверджено», «шахрайство», «викривлення», формуючи поле когнітивної невизначеності. Це мало серйозні наслідки для суспільного сприйняття легітимності інституцій.

Інтегрально, цифровий протест "*Stop the Steal"* демонструє високу волатильність, складну структуру комунікації, багатофреймовість і мобілізаційну ефективність. На основі розрахованих показників за восьмикомпонентною моделлю отримано такий вектор характеристик протесту:

$$\langle\ V{=}5,\ U{=}5,\ C{=}4,\ A{=}5;\ CD{=}4,\ RL{=}4,\ CE{=}4,\ Pi{=}4\rangle\ .$$

Ці значення дають підстави віднести кейс до типу "*Hyper-Flash / High Ambiguity"* — сценарію гіпермасової мобілізації з дезінформаційним ядром, де основною рушійною силою є емоційно насичений, швидко поширюваний контент, спрямований на делегітимацію державних інституцій і виборчого процесу. Такий тип протесту характерний для інформаційно насиченого та слабо модерованого середовища цифрової демократії, де процеси сенсотворення дедалі більше визначаються спонтанною колективною активністю, а не інституційним порядком.

Проаналізовані кейси демонструють спільні ознаки VUCA-протестної динаміки: високу волатильність, складність мережевої структури, домінування фреймової неоднозначності та швидку реактивність. Водночас простежуємо різні рівні централізації, фреймової конкуренції й інституційної взаємодії.

5.4. Кластеризація кейсів за профілями VUCA та показниками колаборації

Після індивідуального аналізу кейсів у цьому підрозділі ми кластеризуємо їх за спільними характеристиками комунікації та ризикового середовища, що дасть змогу виявити повторювані сценарії цифрової мобілізації в умовах VUCA.

У цьому дослідженні спираємося на ідею, що будь-який епізод колективної дії в цифровому чи інформаційному середовищі можна описати в координатах восьми вимірів: чотири відображають ризиковий фон VUCA (*Volatility* (*V*), *Uncertainty* (*U*), *Complexity* (*C*), *Ambiguity* (*A*)), ще чотири – внутрішню архітектуру комунікаційної мережі (*Connection Density* (*CD*), *Reply Latency* (*RL*), *Coordination Efficiency* (*CE*), *Participation Index* (*Pi*)). Кожний параметр – «рухома ручка», яку соціальна система мимоволі налаштовує у відповідь на зовнішні стимули та внутрішні потреби. У реальності ж поєднання

цих «ручок» не безмежне: простежуємо лише небагато стабільних конфігурацій, або сценарних профілів.

Початкове групування кейсів за сценарними типами здійснювалося з використанням експертно- маркованого підходу, заснованого на фіксованих порогових правилах та інтерпретації значень ключових індикаторів. Така стратегія є виправданою з кількох причин, які мають як практичний, так і методологічний вимір. По-перше, він дає змогу отримати робоче класифікаційне розбиття за короткий проміжок часу, без необхідності попереднього формування багатовимірного дата-кубу з сотень денних векторів і складного машинного навчання. Така оперативність є особливо цінною на етапі первинного аналізу або роботи з неповними даними. По-друге, такий підхід забезпечує спільну мову для різних дослідницьких дисциплін: історики, політологи та соціологи, які працюють з описовими джерелами – хроніками, аналітичними оглядами, архівами цифрової активності, – можуть адаптувати ці порогові критерії для роботи з кейсами, де немає повноцінної цифрової телеметрії (наприклад Реформація чи Весна народів). Отже, класифікаційна модель стає міждисциплінарною та транспозиційною.

У разі формування повного корпусу денних зрізів буде можливо реалізувати машинну кластеризацію за допомогою алгоритму *k-means* із використанням евклідової відстані в стандартизованому восьмивимірному просторі. Застосування кількох критеріїв – таких як *elbow method* (оцінка загальної інерції залежно від кількості кластерів) та *silhouette score* (оцінка щільності й відокремленості кластерів) – дасть змогу визначити оптимальну кількість сценарних типів на основі внутрішньої структури даних. Це уможливить встановлення точних статистичних меж для індикаторів на кшталт «високий *RL*» або «помірна густота», замість умовно експертних інтервалів, перевірити стійкість кластерів до перестановок і випадкових варіацій даних (через бутстреп-тестування), уточнити сценарні маркери – наприклад відмежувати *Flash–Dense* від *Hyper-Flash* на основі реальних відстаней між векторами, а не лише формальної подібності значень.

Водночас очікується, що логіка сценарного позначення збережеться: зв’язок між окремими індикаторами (як-от *Flash* = *V* + *RL* або *Dense* = *CD* + *C*) відображає реальні функціональні вузли цифрової динаміки протестів і тому з високою ймовірністю повториться в структурі кластерних центроїдів.

У нашому ж випадку початковою точкою стала нормалізація кожного з восьми індикаторів у межах триступеневої градації: «низький рівень» (1–2 бали), «середній рівень» (3 бали), «високий рівень» (4–5 балів). Така градація ґрунтується на логіці використаної п’ятибальної шкали й забезпечує порівнянність кейсів між собою.

На наступному етапі визначено основні маркери сценаріїв, які уможливлюють типологізацію протестів за їх комунікаційною конфігурацією. Кожне з виявлених сценарних сімейств репрезентує характерну конфігурацію цифрової комунікації в межах протестної або мобілізаційної активності. Назви

сценаріїв сконструйовано на основі комбінування змістових маркерів, які відображають динамічні й структурні властивості мережі:

- *динамічні параметри* – це насамперед показники волатильності (*V*), часу реакції (*RL*) та семантичної мінливості (*A*), які характеризують швидкість, непередбачуваність і пластичність цифрової взаємодії;
- *структурні параметри* – це густота зв'язків (*CD*), складність мережі (*C*), ефективність координації (*CE*) та ступінь централізації участі (*Pi*), що свідчать про особливості організації, централізації й самоорганізації мережевих структур.

Назви сімейств побудовані як бінарні або тринарні словосполучення, де кожен компонент виконує діагностичну функцію:

- *Flash* – указує на високу волатильність і низький або середній час реакції (*RL*). Таке поєднання сигналізує про спалахоподібну активність, швидке реагування на зовнішні стимули й потужний мобілізаційний ефект (типовими є різкі стрибки кількості повідомлень, масове поширення ключових фреймів за короткий проміжок часу);
- *Sustained* – стабільніший і триваліший режим активності: волатильність залишається високою або помірною, а час відповіді може бути середнім або високим (це сценарії затяжного характеру, із поступовим нарощуванням мережевих зв'язків, високою когерентністю та зростанням органічної участі користувачів);
- *Dense* означає високу густоту зв'язків у мережі (*CD*) або її високу складність (*C*), що характерно для комунікацій із тісною взаємодією між учасниками, численними перехресними зв'язками, формуванням квазіорганізаційних структур і підвищеною чутливістю до координаційних сигналів;
- *Swarm* – указує на високу централізацію участі (*Pi*) за умов середньої або низької густоти зв'язків. Це комунікації з виразним ядром – центральним каналом або групою впливу, навколо якого активізуються периферійні агенти (така структура властива ройовим або «диспетчерським» моделям мобілізації (наприклад кейс білоруського протесту на основі комунікації в *Telegram*)).
- *Hyper-Flash* уводиться тоді, коли одночасно досягають максимуму показники волатильності (*V* = 5) й амбівалентності (*A* = 5). У таких випадках мережа поводиться як неконтрольована реактивна система: миттєво реагує на будь-який укид, породжує численні паралельні фрейми та не здатна утримувати стабільну структуру інтерпретацій;
- *Moderate-Uncertainty* / *High-Ambiguity* / інші уточнення – це додаткові маркери, які вносять нюанси у визначення сценарію наприклад, додаток / Moderate-Uncertainty у сценарії *Flash–Dense / Moderate-Uncertainty* означає, що попри загальну динамічність мережі, її тематична фрагментація залишається обмеженою, що підвищує загальну скоординованість.

Отже, назви сценаріїв є своєрідними семантичними ярликами, які поєднують кількісно вивірені параметри комунікаційної активності в інтегральні моделі, що забезпечує аналітичне узагальнення й практичну функцію – дає змогу на основі добових векторів VUCA-комунікації в нових кейсах попередньо ідентифікувати сценарій розвитку подій.

Важливо відзначити, що така типізація ґрунтувалася на комбінації попередньо отриманих кількісних значень індикаторів. Наприклад, кейс протестів у Гонконзі 2019–2020 рр. класифіковано як *Flash-Dense*, оскільки він поєднує високу волатильність, короткий час відгуку і складну, поліцентричну структуру мережі. Натомість кампанія *"Stop the Steal"* отримала класифікацію *Hyper-Flash / High-Ambiguity* у зв'язку з рекордним рівнем волатильності (V = 5), максимальним семантичним розкидом (A = 5), значною густотою мережевих зв'язків і швидкою реакцією, зумовленою, зокрема, автоматизованими механізмами поширення.

У результаті аналізу виокремлено п'ять основних сценарних типів, кожен із яких представлено нижче з описом характеристик та кейсів-репрезентантів (див. також табл. 5.1).

Flash-Dense

Типовий сценарій: стрімкий початок мобілізації з високою інтенсивністю інформаційних потоків, у поєднанні з добре структурованою, хоча й децентралізованою мережею учасників, здатною підтримувати швидке реагування та сталу циркуляцію сигналів координації. Профіль моделі: ⟨ V = 4–5, U = 3–4, C = 4, A = 5; CD = 3, RL = 4, CE = 4, Pi = 3⟩ .

Для сценаріїв цього типу характерна поява несподіваної хвилі комунікаційної активності – своєрідний «вибух» цифрової мобілізації на тлі кризового або тригерного епізоду. Однак, на відміну від сценаріїв типу *Flash–Swarm*, тут інформаційна активність не залишається фрагментарною чи емоційною. Високі показники складності (C = 4) та ефективності координації (CE = 4) свідчать про наявність сформованої архітектури горизонтальних зв'язків, що забезпечує як гнучкість реагування, так і певну сталість мережевої структури.

Показник амбівалентності (A = 5) демонструє постійне зміщення семантичних акцентів, що дає змогу протестній мережі адаптуватися до змін у зовнішньому інформаційному тлі. Водночас середній рівень щільності зв'язків (CD = 3) й участі (Pi = 3) свідчать про розосереджену, але достатньо згуртовану авдиторію, де циркуляція інформації не залежить від централізованих вузлів, але все ж не є хаотичною.

Кейс-представник – Гонконґ 2019–2020. Цифровий протестний простір під час антиекстрадиційної кампанії в Гонконзі демонструє риси цього сценарію. Після перших сутичок у червні 2019 р. протестна мережа розгорнулася практично за кілька днів, не маючи чіткої організаційної структури, але ефективно функціонуючи завдяки гнучкій тактиці "Be Water". Попри середню густоту зв'язків (0,0061), мережа зберігала складну конфігурацію й здатність до швидкої координації ($RL \approx 2$ хв).

Участь була достатньо широкою, із відносно рівномірним розподілом активності, без домінування «інфоцентрів». Комунікація здійснювалася здебільшого через *Twitter* і *Telegram*, де одночасно циркулювали численні фрейми – від гасел, спрямованих на міжнародну підтримку, до локальних інструкцій для мітингувальників. Високий рівень *Ambiguity* (*A* = 5) відображає гнучке перемикання протестної авдиторії між наративами залежно від фази конфлікту, цільової авдиторії та зовнішніх умов.

Сценарії типу *Flash-Dense* демонструють здатність до високої адаптивності в умовах VUCA-середовища. Вони поєднують мобільність початкового спалаху з функціональною складністю мережі, що дає змогу підтримувати тривалу присутність у цифровому просторі без утрати гнучкості або ефективності. Такі мережі менш уразливі до атак через окремі вузли, спроможні самостійно переформатовуватися й адаптувати свій меседж до нових обставин, що робить їх потенційно ефективними гравцями в міжнародному інформаційному середовищі.

Flash-Dense / Moderate-Uncertainty

Типовий сценарій: стрімкий початок протестної мобілізації з добре структурованою комунікаційною мережею, що підтримує координацію дій, водночас знижуючи рівень інформаційної ентропії завдяки присутності кількох стабільних, об'єднавчих наративів. Профіль моделі: ⟨ *V* = 5, *U* = 3, *C* = 5, *A* = 4; *CD* = 4, *RL* = 5, *CE* = 4, *Pi* = 4⟩

Сценарії цього типу поєднують динамічний запуск комунікаційної активності – як реакцію на несподіваний або системний тригер – зі здатністю підтримувати інформаційний порядок і тематичну цілісність. Рівень невизначеності (*U* = 3) помірний, що свідчить про структурованість інформаційного простору протесту. Зазвичай, це досягається завдяки чіткому позначенню основних вимог або ціннісного ядра, довкола якого формується ширша підтримка.

Високий рівень складності мережі (*C* = 5) в поєднанні з підвищеною густотою зв'язків (*CD* = 4) свідчить про сильну інтеграцію активних учасників, готових до підтримки й ретрансляції координаційних сигналів. Інтервал реакції (*RL* = 5) – короткий, що вказує на рівновагу між обговоренням й мобілізацією. Участь сконцентрована навколо обмеженого, але не монополізованого ядра (*Pi* = 4).

Кейс-представник – Євромайдан 2013–2014. Протестна мобілізація в Україні, що почалася з мирних акцій у листопаді 2013 р., набула стрімкого розгортання після силового розгону студентів у ніч на 30 листопада. Уже протягом кількох днів інформаційна мережа значно зросла, а цифрові платформи стали основним інструментом самоорганізації. Водночас тематичне ядро залишалося чітким: асоціація з ЄС, право на гідність, опір авторитаризму, що обмежувало рівень ентропії, даючи змогу авдиторії швидко узгоджувати дії.

Систематичне використання *Facebook*, *Twitter*, *Livestream* та інших соцмереж і незалежних медіа забезпечило координацію великої кількості акторів без централізованої структури. Показники *CE* і *RL* – порівняні з Гонконгом, однак рівень *Pi* свідчить про дещо вищу концентрацію навколо «інфраструктурних» облікових записів (волонтери, модератори, сторінки організацій). Мережева густота та складність залишалися високими, попри періоди відносного згасання протестної активності.

Сценарії типу *Flash-Dense / Moderate-Uncertainty* вказують на особливий баланс між динамічною ескалацією й структурованістю цифрової спільноти. Вони здатні ефективно поєднувати емоційно заряджену мобілізацію з логікою довготривалої політичної кампанії. Сталість тематичних фреймів сприяє зниженню ризику внутрішнього розпаду мережі та полегшує взаємодію із зовнішніми акторами – від медіа до міжнародних організацій. Така модель комунікації найбільш стійка до маніпуляцій і водночас сприйнятлива до інституційного оформлення в разі досягнення цілей протесту.

Flash-Swarm / Central-Dispatcher

Типовий сценарій: стрімке й масове включення великої кількості користувачів у комунікаційний процес із короткими циклами реакції, фрагментованою мережею та сильною залежністю від координаційного ядра – одного або кількох центральних диспетчерів. Профіль моделі: ⟨ $V = 5$, $U = 4$, $C = 4–5$, $A = 4$; $CD = 3–4$, $RL = 4$, $CE = 4–5$, $Pi = 5$⟩ .

Події, що належать до цього сценарного сімейства, розгортаються як блискавичне інформаційне нашарування: авдиторія раптово мобілізується, комунікація нарощує обсяги в геометричній прогресії, а емоційна напруга підтримується на високому рівні завдяки системним закликам до дії. Мережа взаємодій у таких випадках зазвичай характеризується помірною або досить високою щільністю та порівняно високою складністю, однак центральне місце в ній посідають один або кілька акторів, які виконують функцію диспетчерів – каналів, спроможних транслювати координаційні імпульси широкій авдиторії.

Інтервал реакції спільноти ($RL = 4$) залишається порівняно низьким, що свідчить про її високу чутливість до таких імпульсів. Показник координаційної ефективності високий і вказує на те, що значна частина контенту стосується не стільки обміну думками чи новинами, скільки прямих вказівок, як діяти. Це часто поєднується з високим рівнем участі невеликої групи лідерів ($Pi = 5$), що формують основний інформаційний потік.

Кейс-представник – Білорусь 2020. Масові протести після президентських виборів у серпні 2020 р. стали прикладом протестної мобілізації, що відбулася за лічені дні. Telegram-канал *NEXTA* виступив головним «диспетчером» координаційного процесу, централізовано формуючи повідомлення, маршрути мітингів, інструкції з безпеки, тактичні поради тощо. Відповідно, частка контенту, що містив прямі заклики до дії, сягала понад 70 %, а в мережі чітко простежувалася залежність інформаційного потоку від одного координаційного вузла.

Тематика була досить стабільною, а провідні фрейми – протест проти насильства, вимога чесних виборів, солідарність – залишалися незмінними протягом тривалого часу, що дало змогу авдиторії уникнути втрати орієнтації навіть після хвиль репресій. Проте структура взаємодій залишалася менш складною, ніж у Євромайдані або Гонконгу, що свідчить про менший ступінь горизонтальної самоорганізації. Водночас мережа демонструвала здатність швидко адаптуватися до блокувань і змін технічного середовища.

Сценарії типу *Flash-Swarm / Central-Dispatcher* характеризуються винятково високою мобілізаційною ефективністю, але залежать від стабільності й довіри до координаційного ядра. Вони надзвичайно дієві в умовах кризового сплеску, однак мають обмежену довготривалу життєздатність без переформатування мережі. Такі моделі можуть демонструвати надзвичайну стійкість протягом короткого періоду, проте вразливі до дезорганізації у випадку втрати основного джерела координації. У глобальному вимірі такі кейси часто привертають увагу через потужність візуального й символічного ефектів протесту, навіть якщо він не має сталої організаційної інфраструктури.

Sustained-Dense / Moderate-Ambiguity

Типовий сценарій: тривала протестна або інформаційна активність із високою щільністю зв'язків, добре інтегрованою мережею та середнім рівнем семантичної варіативності, що забезпечує гнучкість, але не призводить до фрагментації. Профіль моделі: $\langle V=4, U=4, C=5, A=4; CD=4, RL=4, CE=4, Pi=5\rangle$.

Сценарії цього типу формуються не як спонтанна відповідь на інцидент, а як результат глибокого накопичення соціального напруження й поступового розгортання протестного потенціалу. Волатильність комунікації ($V=4$) нижча у порівнянні з надшвидкими мобілізаціями, однак підтримується на стабільно високому рівні протягом кількох тижнів або місяців. Надзвичайно високий рівень мережевої складності ($C=5$) свідчить про розгалужену, поліцентричну структуру взаємодій, що забезпечує гнучкість і самозбереження протестного руху навіть в умовах тиску чи репресій.

Семантична амбівалентність ($A=4$) надає протесту адаптивності: зміст меседжів змінюється у відповідь на розвиток подій, але зберігає рамки основного порядку денного. Комунікаційна густота ($CD=4$) вказує на добре злагоджену спільноту учасників, які підтримують сталі канали зв'язку. Показник часу реакції ($RL=4$) короткий, хоча й не миттєвий, що свідчить про активне, але не хаотичне середовище. Координаційна ефективність ($CE=4$) також залишається високою: значна частка повідомлень спрямована на мобілізацію, тактичні дії та підтримку внутрішньої дисципліни.

Кейс-представник – Єгипет 2011/12. Протестний рух, ініційований через хештеги *#Jan25* та *#Egypt*, розпочався як демонстрація солідарності з Тунісом, але вже за кілька днів охопив більшість великих міст країни. Навіть після відключення інтернету 27 січня, мережа протестної комунікації була швидко

відновлена завдяки використанню міжнародних проксі-серверів, альтернативних каналів зв'язку й підтримку з боку закордонних журналістів, ІТ-фахівців і правозахисних організацій.

Цифрова інфраструктура протесту швидко пристосувалася до нових умов: організаційні поради, точки збору, координація волонтерів та гуманітарної допомоги поширювалися через мобільні мережі, *Bluetooth* і навіть друковані листівки. Учасники тримали сталий тиск в інформаційному просторі, поступово зміщуючи фокус протесту з гасел про зміну уряду на вимогу негайної відставки Хосні Мубарака.

Попри високу структурну складність мережі ($C = 5$) та гнучкість тем ($A = 4$), комунікація залишалася зорієнтованою на реалістичні цілі, з чітким фокусом і виваженим темпом. Показник *Pi* свідчить про рівномірну участь багатьох користувачів без надмірної концентрації уваги на окремих лідерах або впливових облікових записах.

Близьким до цього сценарного сімейства кейс-представником є *Wikipedia-UA 2022* (див. п. 7.5) – приклад непротестної мобілізації. Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. українське та англомовне вікітовариство активізувало зусилля з оновлення й створення релевантного, достовірного контенту про війну. Від початку конфлікту мережа учасників демонструвала сталу активність без вибухового сплеску, із постійною участю як досвідчених, так і нових редакторів.

Інформаційний простір залишався відносно стабільним: попри велику кількість нових фактів, структура контенту (статті, категорії, шаблони) давала змогу зберігати логіку подачі. Це привело до помірної семантичної гнучкості й порівняно високого рівня невизначеності, але водночас і до високої надійності мережевої взаємодії. Значення свідчить про значну частку обговорень та інструкцій, спрямованих на покращення якості й узгодженості матеріалів.

На відміну від протестних рухів, ця мережа не мобілізувалась у публічному просторі, а діяла як цифрова інфраструктура колективної стійкості, з чіткими внутрішніми правилами, горизонтальною відповідальністю та помірною централізацією. Значна щільність і середня складність забезпечили внутрішню узгодженість і стійкість до зовнішнього втручання.

Сценарії типу *Sustained–Dense / Moderate-Ambiguity* є найстійкішими в довгостроковій перспективі. Вони демонструють здатність до сталого функціонування, не втрачаючи динаміки й координаційного потенціалу. Цей тип є прикладом самоорганізованої, але структурно впорядкованої комунікації, що ефективно відповідає на виклики інформаційного середовища не миттєвою емоційною реакцією, а послідовною когнітивною адаптацією. Його роль у сучасних глобальних процесах – у побудові інформаційної довіри – зростає.

Hyper-Flash / High-Ambiguity

Типовий сценарій – надшвидкий сплеск комунікаційної активності із гіперволатильною структурою, високим рівнем фреймової конкуренції та майже миттєвим поширенням сигналів у перенасиченому інформаційному

середовищі. Профіль моделі: ⟨ $V = 5$, $U = 4–5$, $C = 3–4$, $A = 4–5$; $CD = 4$, $RL = 4$, $CE = 4$, $Pi = 4–5$⟩ .

Цей сценарій є проявом «інформаційного вибуху», де велика кількість повідомлень з'являється в короткий проміжок часу, а комунікація зростає неконтрольовано, підживлювана як органічною мобілізацією, так і автоматизованими системами поширення. Волатильність у таких випадках досягає максимуму: графік активності показує різкі піки на тлі нестабільної базової частоти. Водночас, значення амбівалентності указує на надзвичайну семантичну фрагментацію – відсутність домінуючих тем або меседжів, які витримували б хоча б кілька днів поспіль.

Реакція авдиторії майже миттєва, медіанна затримка – близько 90 секунд), а густота зв'язків вища у порівнянні з більшістю природних протестних мереж. Це пояснюється кількістю залучених і наявністю штучно створених узаємодій, зокрема ретвітів із ботакаунтів та координованих груп. Тематичне моделювання вказує на високу ентропію, що типово для потоків, де сотні паралельних історій циркулюють без внутрішньої узгодженості.

Кейс-представник – "Stop the Steal" 2020/21. Кампанія розгорнулась у США після президентських виборів 2020 р., об'єднавши різні сегменти суспільства навколо тези про фальсифікацію результатів. Вибухове зростання активності спостерігали відразу після оголошення результатів голосування, а кульмінації досягло 6 січня 2021 р. – у день штурму Капітолію. Аналіз Twitter-потоків, платформ *Parler* і *YouTube,* свідчить про нетипову взаємодію між офіційними акаунтами, анонімними користувачами й автоматизованими обліковими записами. Усі вони формували мозаїку фреймів – від міфів про таємні сервери в Німеччині до хештегів про «громадянську війну».

Показник Participation Index (*Pi* = 4) засвідчує відносно сильну концентрацію активності навколо окремих центральних облікових записів, зокрема, медійних фігур і груп, які координували розгортання меседжів у *Parler* та *Telegram*. Це в поєднанні з високим *CE* (4) указує на спроможність кампанії до організації дій, навіть якщо вони не підкріплені єдиною програмою.

Сценарії типу *Hyper–Flash / High-Ambiguity* виявляються найбільш потенційно деструктивними в глобальному політичному контексті. Вони виникають зненацька, використовують максимальний потенціал платформ для мобілізації та здатні швидко порушити політичну стабільність. Основна їх загроза полягає в тому, що семантична невизначеність дає змогу втягнути до участі авдиторію з різними (часто несумісними) мотиваціями, створюючи враження масової легітимності. Ця характеристика робить їх улюбленим інструментом для інформаційно-психологічних операцій і дезінформаційних кампаній на межі внутрішньої та зовнішньої політики.

Таблиця 5.1

Сценарна типізація за профілями VUCA й показниками мережевої колаборації

Сценарій	Типова динаміка	Типовий вектор	Типовий кейс
Flash-Dense	Стрімкий початок мобілізації з високою інтенсивністю інформаційних потоків у поєднанні з добре структурованою, хоча й децентралізованою мережею учасників, здатною підтримувати швидке реагування та сталу циркуляцію сигналів координації.	⟨ *V* = 4–5, *U* = 3–4, *C* = 4, *A* = 5; *CD* = 3, *RL* = 4, *CE* = 4, *Pi* = 3⟩ .	Гонконг 2019–2020
Flash-Dense / Moderate-Uncertainty	Стрімкий початок протестної мобілізації з добре структурованою комунікаційною мережею, що підтримує координацію дій, водночас знижуючи рівень інформаційної ентропії завдяки присутності кількох стабільних, об'єднавчих наративів.	⟨ *V* = 5, *U* = 3, *C* = 5, *A* = 4; *CD* = 4, *RL* = 4, *CE* = 4, *Pi* = 4⟩	Євромайдан (Революція гідності) 2013–2014
Flash-Swarm / Central-Dispatcher	Типовий сценарій: стрімке й масове включення великої кількості користувачів у комунікаційний процес із короткими циклами реакції, фрагментованою мережею та сильною залежністю від координаційного ядра – одного або кількох центральних диспетчерів	⟨ *V* = 5, *U* = 4, *C* = 4–5, *A* = 4; *CD* = 3–4, *RL* = 4, *CE* = 4–5, *Pi* = 5⟩ .	Білорусь 2020
Sustained-Dense / Moderate-Ambiguity	Типовий сценарій: тривала протестна або інформаційна активність із високою щільністю зв'язків, добре інтегрованою мережею та середнім рівнем семантичної варіативності, що забезпечує гнучкість, але не призводить до фрагментації	⟨ *V* = 4, *U* = 4, *C* = 5, *A* = 4; *CD* = 4, *RL* = 4, *CE* = 4, *Pi* = 5⟩	Єгипет 2010–2011
Hyper-Flash / High-Ambiguity	Типовий сценарій – надшвидкий сплеск комунікаційної активності із гіперволатильною структурою, високим рівнем фреймової конкуренції та майже миттєвим поширенням сигналів у перенасиченому інформаційному середовищі	⟨ *V* = 4–5, *U* = 4–5, *C* = 3–4, *A* = 5; *CD* = 4, *RL* = 4, *CE* = 4, *Pi* = 4⟩	*"Stop the Steal"* 2020–2021

Як бачимо, побудова сценарної типології на основі векторів ⟨ *V*, *U*, *C*, *A*; *CD*, *RL*, *CE*, *Pi*⟩ , що описують особливості VUCA-середовища та параметри колаборативної комунікації, дала змогу здійснити кластеризацію протестних і мобілізаційних епізодів. У ході аналізу виявлено п'ять стабільних груп, які репрезентують різні типи колективної дії. Ще один окремий кейс – *Wikipedia-UA* – не входить до протестних сценаріїв, але утворює додаткову референтну конфігурацію, що дає підставу говорити про наявність структурно відмінних сценаріїв.

Щоб перевірити універсальність отриманої класифікації, можемо застосувати її до описаних у цьому дослідженні історичних подій, які не належали до корпусу кластеризації (оцінки якісні):

- *Реформація Лютера* (1517–1546), імовірно, відтворює структуру *Sustained–Dense* за характеристиками низької волатильності (тривалий процес) та густоти мережі (листування, друковані послання);
- *Весна народів 1848 р.* – типовий приклад *Flash-Swarm* із децентралізованими, швидко активованими структурами, фрагментованим тематичним простором і швидким згасанням;
- *Велика французька революція* – висока волатильність, централізація дискурсу, етапність фреймів – відповідає *Flash-Dense*;
- студентські рухи 1968 р., повстання в Чіапасі 1994 р., Тяньаньмень–1989 – приклади або Flash-Swarm, або Hyper-Flash, залежно від питомої ролі інформаційних каналів.

Усі ці приклади розміщені на вже наявних координатних площинах і не створили жодного «випадку, що не вкладається» – навпаки, вони підтвердили стабільність й універсальність виявлених сценаріїв. Зазначимо, що ці оцінки здійснено якісно, з урахуванням обмеженої цифрової телеметрії та вони слугують гіпотетичним порівнянням у рамках концептуальної типології.

Вихід за межі протестної сфери. Окремий інтерес становить застосування кластерної структури до явищ, не пов’язаних із протестом, наприклад до стратегічних комунікацій Європейського Союзу. Якісний аналіз цифрової динаміки поширення євроінтеграційних меседжів, офіційних заяв, документів, реакцій на кризи (агресія РФ проти України, виборчі кампанії) засвідчив: вектор $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$ підтверджує релевантність типології і для стабільних інституційних моделей, що додатково верифікує обраний підхід.

Проведена кластеризація дала підстави виокремити п’ять повторюваних сценарних моделей, кожна з яких має власний профіль показників VUCA й мережевої динаміки. Модель засвідчила стабільність під час застосування до історичних і сучасних кейсів, як протестних, так і інституційних. Це підтверджує її аналітичну цінність та потенціал до прогнозування. Надалі типологія може бути застосована для моніторингу цифрових кампаній, верифікації ризиків у політичних кризах і дослідження структурної стійкості цифрових спільнот.

5.5. Міжнародний вимір протестної колаборативної комунікації

Аналіз кейсів, наведений у п. 5.4, виявив значні відмінності в мережевій динаміці. Проте важливо зрозуміти, як ці процеси стають предметом міжнародного впливу. Цей підрозділ стосується вивчення ступеня інтернаціоналізації локальних протестів за допомогою індикаторів зовнішньої політичної реакції. Із цією метою до кожного кейса додано два якісні індикатори макрорівня (див. пп. 2.2–2.3):

- *IPR – International Policy Reaction* – рангує офіційні кроки зовнішніх акторів (рівень 0–4; модальність *C* – коерсивна або *P* – позитивна);
- *GAI – Geopolitical Actor Involvement* – фіксує глибину та форму стратегічного залучення провідних держав (рівень 0–5 з уточненням акторів).

Нижче наведено п’ять різних подій, які ми розглядали в попередньому підрозділі (Єгипет–2011, Євромайдан 2013–2014, Гонконг 2019–2020, Білорусь–2020 та *“Stop the Steal”*–2020–2021, у яких поєднання внутрішніх мережевих конфігурацій і зовнішнього резонансу дає змогу простежити градації нестабільності від «державної кризи» до «геополітичного вузла».

Єгипет

Міжнародний резонанс (IPR = ⟨3, C⟩). Європейський Союз зафіксував правову реакцію обов’язкового характеру: 17 лютого 2011 р. Європейський парламент ухвалив резолюцію P7_TA(2011)0064 (European Parliament. European Parliament resolution of 17 February 2011, 2011), із вимогою переглянути співпрацю з Каїром і призупинити експорт озброєнь; 21 березня 2011 р. Рада ЄС запровадила санкційний режим проти осіб, відповідальних за привласнення держкоштів, у вигляді Регламенту Ради № 270/2011 (Council Regulation (EU) No 270/2011, 2011) та Рішення Ради 2011/172/CFSP (Council of the European Union. Council Decision 2011/172/CFSP, 2011). Комбінація резолюції та юридично зобов’язальних економічних обмежень відповідає рівню *Binding* із коерсивною модальністю.

Геополітичне залучення (GAI = 3 (US, GCC)). Після зміни влади США заморозили постачання «престижних» систем озброєнь та призупинили частину військової допомоги, посилаючись на необхідність демократичних реформ; водночас Саудівська Аравія й ОАЕ надали понад 5 млрд USD екстреної фінансової підтримки для стабілізації нового режиму (Neuman, 2013). Масштаб економічного важеля (багатомільярдні кредити та обмеження FMS-пакета) класифікується як *Level 3 – Economic Leverage*.

Висока волатильність і невизначеність (*V*, *U*) середовища в поєднанні з густою, швидко самоорганізованою мережею активістів (високі *CD i CE*) трансформували внутрішній соціально-політичний стрес у подію системного масштабу. Код *IPR* = ⟨3, *C*⟩ засвідчує, що нестабільність інституціоналізувалась у санкційний режим ЄС, тоді як *GAI* = 3 (*US*, *GCC*)

демонструє активне економічне «перетягування канату» провідних зовнішніх акторів. Отже, єгипетський кейс ілюструє, як колаборативна комунікація в умовах VUCA каталізує нестабільність, що виходить за національні межі й переформатовує баланс сил у регіоні.

Євромайдан і Революція гідності

Міжнародний резонанс (IPR = ⟨3, C⟩). Після розстрілів на Майдані та втечі президента Януковича Європейський Союз негайно запровадив обов'язкові санкції: Регламент Ради № 208/2014 (Council of the European Union. Council Regulation (EU) No 208/2014, 2014) і Рішення Ради 2014/119/CFSP від 5 березня 2014 р. заморозили активи 18 українських посадовців, відповідальних за зловживання бюджетом та насильство проти протестувальників. Паралельно в США підписано Executive Order 13660 (6 березня 2014 р.), що заблокував майно осіб, причетних до підриву українського суверенітету (The White House, 2014). Сукупність юридично зобов'язальних економічних обмежень на рівні ЄС і США відповідає рівню *Binding* із коерсивною модальністю.

Геополітичне залучення (GAI = 5 (RU, US, EU)). Незабаром після зміни влади Росія розпочала операцію із «зеленими чоловічками» та 18 березня 2014 р. анексувала Крим, тобто здійснила пряме військове втручання й зміну кордонів (рівень 5). У відповідь США та ЄС розгорнули багатоступеневі санкційні режими, а НАТО посилило патрулювання східного флангу (Wikipedia contributors, Annexation of Crimea...n. d.). Отже, у кейсі одночасно присутні пряма сила (RU) та економічно-дипломатичний важіль (US, EU), що фіксується кодом 5.

Висока волатильність (раптова делегітимація влади) і неоднозначність перспектив (*U*, *A*) наклалися на щільну самоорганізовану мережу протесту (висока *CD* ≈ 30 000 осіб постійного ядра, *CE* > 1,5) та швидку політизацію онлайн-комунікації (*Pi*). Комбінований ефект VUCA-факторів перетворив локальну кризу на системну нестабільність, що інституціоналізувалась у санкційний режим *IPR* = ⟨3, C⟩ і переросла в боротьбу великих держав за контроль над геополітичним простором *GAI* = 5 (RU, US, EU). Кейс демонструє, як колаборативні мережі спроможні катапультувати внутрішній конфлікт у сферу високої геополітики, переформатовуючи структуру безпеки всієї Східної Європи.

Гонконг

Міжнародний резонанс (IPR = ⟨3, C⟩). У листопаді 2019 р. Конгрес США ухвалив Hong Kong Human Rights and Democracy Act (Public Law 116-76) (U.S. Congress, 2019), що запроваджує щорічну перевірку автономії Гонконгу й механізм персональних санкцій. У липні 2020 р. набули чинності Hong Kong Autonomy Act (Public Law 116-149) (U.S. Department of the Treasury, n. d.) та Executive Order 13936 "Hong Kong Normalization" (Executive Office of the President, 2020), які анулювали преференційний торговельний режим і відкрили санкційну програму OFAC проти посадовців КНР/САР. Це юридично зобов'язальні акти коерсивного характеру, а отже, реакція досягає рівня *Binding* (*Level 3*).

Геополітичне залучення (GAI = 3 (US, UK)). США – економічний важіль шляхом запровадження комплексних санкцій і перегляду експортних ліцензій. Велика Британія – відкриття імміграційного маршруту BN(O) Visa Scheme (січень 2021 р.), що надає гонконгцям право проживання й наступного громадянства, тобто масштабний фінансово-гуманітарний пакет (UK Ministry of Housing..., 2021). Обидва кроки відповідають рівню *Economic Leverage* (*Level 3*).

Середовище демонструвало високу волатильність і неоднозначність (високі значення *V* та *A*) після ухвалення Закону про нацбезпеку, тоді як рух протесту спирався на щільну й стійку горизонтальну мережу (висока *CD*, *RL*≈0,65) із широким використанням Telegram-каналів, форумів *LIHKG* і краудсорсингових карт дій (високі *CE*, *Pi*). Комбінація VUCA-факторів конвертувала локальний конфлікт у системну нестабільність, інституціоналізовану через *IPR* = ⟨3, C⟩ та підсилену (*GAI* = 3) економічним утручанням США й Великої Британії. Кейс показує, як колаборативна мережа, діючи в турбулентному середовищі, спроможна ініціювати зміни в глобальній політико-економічній конфігурації, залишаючись при цьому без прямого військового компоненту.

Білорусь

Міжнародний резонанс (IPR = ⟨3, C⟩). Після сфальсифікованих президентських виборів 9 серпня 2020 р. ЄС уже 2 жовтня ухвалив Виконавче рішення Ради (CFSP) 2020/1388 (Council of the European Union. Council Implementing Decision (CFSP) 2020/1388, 2020), яким запровадив персональні санкції проти посадовців, причетних до насильства й фальсифікацій. У грудні того самого року Генасамблея ООН підтримала резолюцію A/RES/75/179 (United Nations General Assembly, 2020), що засудила репресії та вимагала нових виборів. США посилили тиск запровадженням Виконавчого указу 14038 (9 серпня 2021 р.) (Executive Office of the President, 2021) і розширеною програмою OFAC-санкцій (Office of Foreign Assets Control, n. d.). Сукупність юридично зобов'язувальних обмежувальних заходів на рівні ЄС та США відповідає рівню *Binding* (*Level 3*) із коерсивною модальністю (*C*).

Геополітичне залучення (GAI = 3 (RU, EU, US)).

- Росія: 14 вересня 2020 р. Москва надала Мінську екстрений кредит у 1,5 млрд USD і пообіцяла силову підтримку за потреби, тобто застосувала значний економічно-безпековий важіль (Soldatkin, 2020).
- ЄС та США: багаторівневі санкції (п'ять пакетів ЄС 2020–23 рр. (Council of the European Union. Timeline – EU sanctions against Belarus..., n.d.); комплекс OFAC-обмежень (Office of Foreign Assets Control, n.d.) створили протилежний фінансовий і торговельний тиск.

Масштаб дій в обох напрямах – кредити/гарантії та санкції – відповідає рівню *Economic Leverage* (*Level 3*).

Спалах волатильності й невизначеності (високі значення *V* та *U*) після оголошення результатів виборів наклався на густу горизонтальну мережу: понад 250 Telegram-каналів (*NEXTA*, *BYPOL*, *Беларусь головного мозга*)

координували мітинги в більш ніж 30 містах; середня денна «активна ядрова» участь оцінювалась у 100–150 тис. осіб (високі *CD*, *CE*). Локальна мережа конвертувала накопичений VUCA-стрес у системну нестабільність, що формалізувалася в санкційний режим *IPR* = ⟨3, C⟩ та активувала симетричні економічні важелі великих сил *GAI* = 3 (RU, EU, US).

Отже, колаборативна комунікація в репресивному спроможна «експортувати» нестабільність у міжнародний простір, перетворюючи внутрішню політичну кризу на арену конкуренції геополітичних гравців.

"Stop the Steal"

Міжнародний резонанс (IPR = ⟨2, C⟩). Після штурму Капітолію 6 січня 2021 р. Палата представників США 30 червня 2021 р. ухвалила H.Res. 503 (U.S. House of Representatives, 2021), створивши *Select Committee to Investigate the January 6th Attack* – повноцінний парламентський інструмент слідства та слухань, які тривали 2021–2022 рр. Це рішення, хоч і було внутрішнім рішенням країни, де відбувався протест, формалізувало подію в порядку денному державної влади провідного міжнародного актора, що відповідає *Level 2 – Agenda* з коерсивною модальністю (*C*).

Геополітичне залучення (GAI = 4 (RU, IR)). Розвідтовариство США в розсекреченій *Intelligence Community Assessment* (Office of the Director of National Intelligence, 2021) установило, що Росія й Іран системно здійснювали інформаційні операції, спрямовані на підрив довіри до результатів виборів 2020 р. і поширення гасел *"Stop the Steal"* – класичний різновид проксі-підтримки через кібер / дезінформаційні ресурси, тобто *Level 4 – Proxy Support*.

Поєднання високої неоднозначності результатів виборів (висока *A*) та онлайн-екосистеми, де Telegram-канали й альтернативні платформи (*Parler*, *Gab*) формували щільну мережу (високе значення *CD*), перетворило локальну дезінформаційну кампанію на фізичний штурм парламенту. Код *IPR* = ⟨2, *C*⟩ фіксує інституційний вимір нестабільності у вигляді масштабного парламентського розслідування, тоді як *GAI* = 4 (RU, IR) демонструє, що внутрішня колаборативна мережа стала платформою для зовнішніх інформаційних утручань великих держав. У підсумку кейс *"Stop the Steal"* показує, як навіть у високорозвиненій демократії колаборативна комунікація за наявності VUCA-факторів може швидко перейти від онлайн-мобілізації до подій, що ставлять під загрозу стабільність національних політичних інститутів і стають майданчиком геополітичного суперництва.

Для завершення аналізу міжнародного впливу VUCA-процесів, заснованих на колаборативній комунікації, реалізовано підсумкову класифікацію кейсів на основі двовимірної матриці: сценарій мікрорівня (характер динаміки комунікаційної мережі) та рівень зовнішнього резонансу (*External Resonance*) (табл. 5.2). Останній визначено як максимальне значення між *IPR* (міжнародна політична реакція) й *GAI* (ступінь залучення геополітичних акторів), нормалізоване в п'ятирівневу шкалу – від *Local* до *Integration*. Такий індикатор дає змогу стандартизувати зовнішній вплив у

порівнюваній формі, навіть якщо він виявляється в різних інституційних формах – від заяв до військової підтримки чи правових рішень.

Отже, кожен кейс одержав повну позначку сценарію впливу у форматі [Мікросценарій]–[Рівень], для класифікації події за логікою її внутрішнього розвитку й міжнародними наслідками. Наприклад, кейс Гонконгу 2019 р. описується як *Flash–Pressure* – сценарій, що характеризується максимальними значеннями волатильності та амбівалентності й надвисоким рівнем зовнішнього втручання, уключаючи ухвалення спеціальних актів Конгресом США. Натомість кейс Wikipedia-UA описано як *Sustained–Local*, що вказує на стійку, але обмежену в охопленні цифрову самоорганізацію, що не привела до суттєвої міжнародної реакції.

Важливе методичне уточнення стосується уніфікації мікросценаріїв. У процесі аналізу окремі кейси засвідчили складні траєкторії або перехід між кількома типами мережевої динаміки (наприклад від *Flash* до *Sustained*). Проте для побудови узагальненої матриці сценаріїв як перетину п’яти мікросценаріїв (*Flash*, *Sustained*, *Dense*, *Swarm*, *Hyper-Flash*) із п’ятьма рівнями зовнішнього впливу складені або гібридні характеристики приведено до одного домінантного сценарію на основі емпіричного переважання або функціонального ефекту. Наприклад, Євромайдан, що мав ознаки як *Flash*, так і *Sustained*, класифіковано як *Flash*, оскільки вирішальні фази його комунікаційної ескалації були короткотривалими й різко амплітудними. Натомість довгострокові процеси євроінтеграції України (2014–2024) мають чітко виражену *Sustained*-динаміку.

Для порівняльного аналізу обрано п’ять базових мікросценаріїв, які найчастіше проявлялися в попередньому аналізі кейсів. Зовнішній резонанс оцінюється як середнє значення між *IPR* і *GAI*.

Описані сценарії полегшують порівняння кейсів і формують основу для типології міжнародної нестабільності, даючи змогу виявити типи колаборативної мережевої динаміки, які найчастіше призводять до санкцій, проксі-дій або, навпаки – конструктивної інтеграції. Це відкриває перспективи для практичних висновків щодо стримування або каналізування подібних процесів у глобальному політичному середовищі.

Кейс Єгипту 2011 р. репрезентує класичний приклад сценарію *Dense–Pressure* у межах запропонованої нами типології, що поєднує характеристику внутрішньої колаборативної динаміки та рівень зовнішнього резонансу.

Порівняно високий рівень зовнішньої реакції (External Resonance = 3) засвідчує, що протест мав помітний медійний резонанс і був предметом зовнішньополітичної артикуляції. Попри те, що реакція США, ЄС й інших акторів обмежувалася дипломатичними заявами та непрямим тиском, інтенсивність висвітлення, постійна присутність у транснаціональних інформаційних потоках (зокрема через роль Аль-Джазіри), а також активне обговорення майбутнього авторитаризму на Близькому Сході дають підстави трактувати цей уплив як *Pressure*.

Таблиця 5.2

Сценарії впливу VUCA-процесів на міжнародні політичні системи: поєднання мережевої динаміки та рівня зовнішньої реакції

Кейс	Мікросце нарій	IPR	GAI	External Resonance	Рівень зовнішнього впливу	Сценарій впливу
Єгипет (2011)	*Dense*	3	3	3	*Pressure*	*Dense–Pressure*
Євромайдан (2013–14)	*Flash*	3	5	4	*Clash*	*Flash-Clash*
Гонконг (2019)	*Flash*	3	3	3	*Pressure*	*Flash-Pressure*
Білорусь (2020)	*Swarm*	3	3	3	*Pressure*	*Swarm-Pressure*
"*Stop the Steal*" (2020–21)	*Hyper-Flash*	2	4	3	*Pressure*	*HF-Pressure*
Wikipedia-UA (2022–23)	*Sustained*	2	2	2	*Local*	*Sust–Local*

Кейс продемонструє, як динаміка цифрової колаборації в авторитарному контексті здатна спричинити структурні зсуви в міжнародних системах. Події в Єгипті актуалізували проблематику легітимності владних режимів у глобальному порядку, вплинули на зовнішньополітичні наративи великих держав, посилили занепокоєння щодо прозорості інституцій і втручання в інформаційні простори. З іншого боку, вони засвідчили також неспроможність міжнародної спільноти оперативно трансформувати спонтанні хвилі демократизації в інституційно стабільні механізми, що, урешті, призвело до реставрації авторитарного контролю в Єгипті. Цей випадок підтверджує необхідність розробки більш гнучких механізмів зовнішньої підтримки процесів трансформації в посткризових суспільствах.

У практичному аспекті сценарій *Dense-Pressure* демонструє, що інтенсивні інформаційні мобілізації потребують передбачуваних і скоординованих реакцій на міжнародному рівні. Він також ілюструє потенційну дестабілізацію стратегічно важливих регіонів під впливом спонтанної колаборативної комунікації, яка не обмежується державними каналами чи інституціоналізованими акторами. Відповідно, такий тип сценарію може бути інтегрований у системи попередження криз і моделі прогнозування політичної волатильності в глобальному вимірі.

Кейс Євромайдану та Революції гідності (листопад 2013–лютий 2014) також класифіковано як сценарій *Flash–Clash*, що відображає поєднання різко амплітудної комунікаційної динаміки та високого рівня зовнішньої реакції. Мережа протестної взаємодії спочатку характеризувалась інтенсивною волатильністю (*V*), низьким часом реакції (*RL*) і високою ефективністю координаційних закликів (*CE*), що відповідає моделі *Flash*. Хоча згодом протест набув ознак тривалого етапу (*Sustained*), класифікацію приведено до

уніфікованого вигляду відповідно до домінантної фази з найбільшим упливом, тобто фази інтенсивного ескалаційного зростання (грудень–січень), коли мережа функціонувала у високочастотному режимі, мобілізуючи великі маси учасників через цифрові платформи й інформаційні ресурси громадянського суспільства.

Проте визначальним у цьому випадку є не внутрішня динаміка, а міжнародний резонанс, який досяг майже значення – External Resonance = 4 (при *GAI*=5), що відображає інтенсивне медійне висвітлення, дипломатичні заяви, а також інституціоналізовані наслідки на рівні міжнародної політики. Уже під час ескалації насильства в січні–лютому 2014 р. західні держави активно реагували шляхом спеціальних заяв, публічного тиску, візитів високопосадовців (зокрема представників ЄС і США), а згодом – уведенням адресних санкцій проти представників української влади. Крім того, після завершення протестної фази зовнішня реакція не зупинилась, а перетворилася на довготривалу політику підтримки – через асоціацію з ЄС, допомогу в реформуванні сектору безпеки, гуманітарну допомогу, гранти й розвиток антикорупційних механізмів.

Цей сценарій є прикладом структурного зсуву в міжнародній політиці, що відбувається внаслідок потужного мережевого протесту. Він демонструє, що колаборативна комунікація в VUCA-середовищі може активувати механізми геополітичного переорієнтування та спричинити перебудову зовнішньої політики цілого регіону. Наслідком протестів стала не лише зміна влади, а й запуск глибокого процесу європейської інтеграції, перегляд стратегій НАТО, формування нових форматів міжнародної взаємодії й поступова трансформація України в суб'єкта регіональної безпеки.

У практичному аспекті сценарій *Flash–Clash* у випадку Євромайдану засвідчує можливість перетворення локального протесту в точку входу до нової архітектоніки міжнародних відносин. Тобто цифрова колаборація в умовах структурного конфлікту може дестабілізувати наявні політичні системи, а потім ініціювати процеси довготривалого переформатування союзів, міжнародних зобов'язань і регіонального балансу сил. Отже, кейс Євромайдану є прикладом колаборативної мобілізації та механізмом трансформації глобальної взаємодії в пострадянському просторі.

Кейс протестів у Гонконгу 2019 р. представлений у класифікації як сценарій *Flash–Pressure*, що відображає інтенсивну форму цифрової колаборативної мобілізації в умовах високої волатильності та амбівалентності. Цей формат характеризується високою реактивністю мережі, швидким поширенням численних паралельних фреймів, відсутністю сталих домінантних інтерпретацій і гіпермобільністю протестної координації.

Мережа протесту в Гонконгу функціонувала без централізованого ядра – навпаки, вона реалізувала модель децентралізованого «лідерства без лідерів», ґрунтуючись на таких платформах, як *LIHKG*, *Telegram*, *Reddit* і *Twitter,* що сприяло одночасному існуванню різних тактичних наративів й адаптивності протесту до репресивних контрзаходів. Водночас високий рівень

семантичного конфлікту та відсутність консенсусної рамки зробили протест значно фрагментованим у внутрішньому сприйнятті, що відповідає визначенню *Flash*.

Показник *External Resonance* = 3 фіксує значну увагу до подій у Гонконгу з боку міжнародних акторів. Протест отримав масоване висвітлення в таких медіа, як *The New York Times*, *BBC*, *Al Jazeera*, *Deutsche Welle*, *Le Monde*, що забезпечило його постійну присутність у глобальному інформаційному просторі. На політичному рівні реакція вийшла за межі декларативного осуду: Конгрес США ухвалив *Hong Kong Human Rights and Democracy Act* (2019), а представники ЄС, G7 і низки правозахисних організацій засудили дії Пекіна. Як результат – протест вкоренився в міжнародну політико-правову площину як частина ширшого конфлікту між демократичними країнами й авторитарною КНР, що також підтверджує статус *Pressure* у міжнародному вимірі.

Цей кейс є репрезентативним прикладом політичної інтернаціоналізації локального конфлікту. Він ілюструє, як комунікаційна мережа, збудована за горизонтальними принципами, спроможна мобілізувати транскордонну увагу, формувати зовнішньополітичний тиск і трансформувати локальний протест у глобальну точку напруги. При цьому протестна динаміка в Гонконгу водночас підкреслює обмеження цифрової колаборації для досягнення стабільних політичних змін за умов непрозорої системи репресій і обмеженого міжнародного впливу на Китай.

Із практичного погляду, сценарій *Flash–Pressure* є сигналом для зовнішньополітичних структур та міжнародних організацій щодо необхідності напрацювання гнучких механізмів реагування на ескалацію цифрових протестів у зонах стратегічного суперництва. Він також підтверджує, що високий зовнішній резонанс не завжди призводить до зміни політики режиму, але здатен посилити міжнародні конфліктогенні лінії та отримати тривалі геополітичні наслідки.

Кейс протестів у Білорусі 2020 р. представлений у типології як *Swarm–Pressure*, що фіксує специфічну конфігурацію колаборативної мережі з одночасно високою мобілізацією периферійних учасників довкола обмеженого центрального ядра та високим рівнем міжнародного резонансу. Обрана класифікація ґрунтується на виявленій структурі ройового типу, у котрій Telegram-канали (зокрема *Nexta*, *@TUTby*, *@belsat*) виконували функцію диспетчерських центрів, довкола яких активізувалася широка авдиторія учасників. При цьому сама мережа не була тісно пов’язаною чи складною за структурою, що й зумовило сценарну характеристику *Swarm*.

Особливістю білоруського кейса було поєднання централізованого каналу мобілізації з децентралізованою участю – показник *Participation Index* (*Pi*) свідчив про домінування ініціативного ядра, тоді як *Reply Latency* (*RL*) відображав оперативне реагування на координаційні сигнали. Така конфігурація мережі сприяла швидкому розгортанню протестів, їх високій

масштабності, але водночас і обмеженій спроможності до автономного розвитку за відсутності зовнішнього імпульсу.

Показник *External Resonance* = 3 вказує на значний рівень міжнародного впливу. Зовнішня політична реакція включала низку офіційних заходів: ЄС запровадив санкції проти представників режиму Лукашенка, були відкриті справи щодо злочинів проти людяності в міжнародних судах, прийнято резолюції Європарламенту, НАТО, ОБСЄ та Ради Європи. США виступили з послідовною критикою режиму, а Литва, Польща й Чехія ініціювали серію програм підтримки громадянського суспільства Білорусі. Протест також набув значного висвітлення в західних медіа, ставши предметом фреймінгу в контексті боротьби за демократичні цінності.

Кейс Білорусі є прикладом трансформації внутрішньополітичного конфлікту в предмет міжнародної політики з досить активним впливом на зовнішньополітичні пріоритети держав-сусідів. У той час як внутрішня структура протесту не демонструвала повноцінної спроможності до системної трансформації, зовнішній тиск уплинув на позиціонування Білорусі в міжнародних організаціях, посилив ізоляцію режиму та спричинив поступове переорієнтування на РФ як єдиного союзника.

Практичне значення сценарію *Swarm-Pressure* полягає у виявленні ризику для міжнародної безпеки, що виникає внаслідок технологічно посередкованої мобілізації, яка не має внутрішньої стійкості, але викликає різку реакцію зовнішнього середовища. Такий формат є чутливим до проксі-конфліктів, оскільки не дає змоги досягти внутрішнього врегулювання без активної участі зовнішніх акторів. Кейс Білорусі демонструє, що цифрова ройова модель протесту може стати інструментом міжнародного тиску навіть у ситуаціях, коли самі протести залишаються в межах однієї держави. Це дає підстави вважати сцнарії *Swarm-Pressure* сигналом раннього попередження для зовнішньополітичних структур й аналітичних центрів щодо можливого геополітичного загострення.

Кейс *«Stop the Steal"* у США (2020–2021) класифіковано в рамках запропонованої типології як *Hyper-Flash-Pressure*. Він репрезентує сценарій, у якому мережева динаміка має ознаки централізованої вибухової мобілізації з активним, але не максимальним зовнішнім резонансом (*External Resonance* = 3), що відповідає рівню *Pressure*, який фіксує помітну, але не стратегічно переломну міжнародну реакцію. Події в США стали об'єктом масованого висвітлення в провідних міжнародних медіа та викликали занепокоєння серед союзників і міжнародних організацій. Проте реакція залишилася на рівні заяв і фреймінгу в термінах загроз демократії, без формальних санкцій чи втручання в американську політичну систему. Деякі міжнародні аналітичні центри, урядовці та правозахисні структури виступили з попередженнями про небезпеку політизації інституцій, однак це не набуло інституційного оформлення у вигляді рішень ООН, ОБСЄ чи ЄС. Водночас геополітичні ефекти виявилися досить значними (*GAI*=4).

Кейс “*Stop the Steal”* принципово важливий, оскільки демонструє, що колаборативна комунікація, навіть у демократичній системі з усталеними інституціями, може стати інструментом дестабілізації, поляризації й делегітимації результатів виборів. Він свідчить, що цифрові платформи, використані не лише для мобілізації протесту, а й можуть бути спрямовані для інституціоналізованої атаки на механізми демократичної легітимації, що є загрозою для глобального розвитку демократичних систем.

Із практичного погляду, сценарій *Swarm–Pressure* ілюструє межовий випадок, у якому протестне середовище не трансформується в політичну зміну чи міжнародну кризу, але підриває довіру до політичних інституцій, створюючи прецедент для інших держав, котрі можуть застосувати подібні моделі як засіб внутрішньої політичної маніпуляції або інструмент зовнішнього впливу на демократичні країни. Кейс *“Stop the Steal”* свідчить про потребу розробки нормативно-етичних і технологічних механізмів контролю за масовою дезінформацією в умовах цифрової комунікації як на національному, так і на транснаціональному рівні.

Поза межами масових протестних мобілізацій, у дослідженні також розглянуто кейси, що демонструють альтернативні типи VUCA-процесів, заснованих на колаборативній комунікації. Це, зокрема, латентна цифрова діяльність української спільноти в межах *Wikipedia-UA*, що виступає як механізм підтримання інформаційної стійкості під час широкомасштабної дестабілізації (п. 7.5). Приклади засвідчують, що ефекти колаборативної комунікації не обмежуються фазами соціального збурення чи відкритої конфронтації. Навпаки, саме в умовах підвищеної нестабільності, викликаної війною, викривленням публічної сфери або довготривалими реформами проявляється стратегічна функція горизонтальної участі, яка слугує або стабілізаційним, або інтеграційним чинником.

Кейс *Wikipedia-UA* (2022–2023), попри його менш публічну або інституціоналізовану форму, ілюструє важливий формат низькоінтенсивної колаборативної активності, який у нашій типології класифіковано як *Sustained–Local*. Цей сценарій репрезентує випадки, де цифрова комунікаційна мережа функціонує в стійкому, але обмеженому масштабі – без системного резонансу в міжнародному середовищі, але з фіксованими ефектами в межах національного чи культурного простору.

Із погляду мікросценарію, активність користувачів української Вікіпедії в період 2022–2023 рр. була стабільною та послідовною. Ідеться насамперед про систематичне оновлення, перевірку й доповнення матеріалів, пов’язаних із війною, культурними втратами, пропагандою та історичною пам’яттю. Це дає змогу класифікувати динаміку мережі як *Sustained*: відсутність стрибків волатильності, переважно середній рівень часу відповіді й координації, помірна щільність мережевих зв’язків. Учасники не демонстрували ознак ройової мобілізації чи централізованих координаційних центрів, однак

підтримували високий рівень когерентності в редагуванні та посиланні на авторитетні джерела.

Рівень зовнішнього впливу в цьому кейсі залишався мінімальним, що фіксується через показник *External Resonance* = 2, а отже – рівень *Local*. Попри те, що дії української спільноти редакторів Вікіпедії отримали окремі згадки в західній пресі (наприклад у *Wired*, *The Verge*, *Politico*) і були предметом визнання серед цифрових гуманітаріїв; ці події не стали темою політичних заяв, інституційних рішень або стратегічних реакцій держав чи міжнародних організацій. Умовна «видимість» діяльності обмежилась експертною авдиторією та середовищем самих платформ.

З огляду на наукове значення, кейс Wikipedia-UA показовий, як приклад «мовчазної» колаборації, що не перетворюється на геополітичний чинник, але формує культурну інфраструктурну опору, яка в умовах VUCA-середовища має стратегічну вагу. Це кейс, що дає змогу простежити, як невидима, несинхронізована, але послідовна робота цифрових громад діє як стабілізатор знання, протиставляючи дезінформації форму легітимного, перевіреного наративу. Хоча такі процеси рідко привертають увагу міжнародної політики, саме вони закладають основу для майбутніх форм визнання й інституціоналізації колективної пам’яті.

У прикладному аспекті сценарій *Sustained-Local* підтверджує, що навіть без зовнішньої реакції цифрова комунікація може мати значення для внутрішнього зміцнення ідентичності, збереження культурного суверенітету й нарощування репутаційного капіталу в інформаційній екосистемі. Подібні кейси можуть не мати резонансної динаміки, але виступають як основи інформаційної стійкості, формуючи латентний ресурс, який активується в інші моменти глобальної турбулентності.

Кейс *Wikipedia-UA* свідчить про те, що повільна, «невидима» колаборація в цифровому просторі також є важливою реакцією на VUCA-умови, особливо коли йдеться про інформаційну безпеку та наративний суверенітет. Тут нестабільність набуває форми дезінформаційної агресії, що потребує не протесту, а щоденного мікрорівневого спротиву за допомогою редагування, фактчеку й боротьби за рамки легітимного знання. Ця діяльність, хоча й не викликає зовнішньої реакції високого рівня, формує стабілізуючий фундамент для більш масштабних політичних і геополітичних процесів.

Кейс демонструє, що колаборативна комунікація у VUCA-середовищі може бути не лише тригером ескалації, а й інструментом адаптації, трансформації та інтеграції, що розширює аналітичний горизонт дослідження політичних проблем міжнародних систем, даючи змогу охопити як кризові, так і конструктивні, системно стабілізаційні сценарії, а в моделі сценаріїв нестабільності відкривається важливий простір для аналізу повільних, проте стратегічно значущих змін, спричинених цифровою участю та емерджентною координацією в середовищі, що постійно перебуває в стані багатовимірної невизначеності.

Узагальнено, міжнародна реакція на протестні VUCA-сценарії варіюється залежно від типу мережевої динаміки та рівня інституціоналізації комунікації. Сценарії типу *Clash* демонструють високу ймовірність зовнішнього втручання, тоді як *Pressure у*казує на можливість стабілізації із застосуванням диломатичного впливу, а *Sustained-Local* – без міжнародного резонансу. Це відкриває перспективу подальших досліджень щодо ролі цифрової колаборації в архітектоніці глобальної безпеки.

5.6. Колаборативні реакції мереж на VUCA-фактори

У цьому підрозділі узагальнено емпіричні спостереження, як саме колаборативна комунікація соціальних рухів реагує на волатильність, невизначеність, складність і неоднозначність. Для кожного з факторів наведено кейси та моделі мережевої поведінки.

На основі опрацьованих кейсів розглянемо чотири базових компоненти VUCA крізь призму колаборативної комунікації соціальних рухів, ілюструючи, як цифрові платформи й горизонтальні мережі учасників адаптуються до турбулентного середовища – від блискавичної самоорганізації в умовах раптових сплесків протестної активності (Гонконг-2019–2020, Білорусь-2020) до здатності виробляти «колективний інтелект» для подолання інформаційного хаосу (Євромайдан-2013, *"Stop the Steal"*-2020), ефективно обробляти багатовимірні інформаційні потоки (Wikipedia-UA-2022) і вести боротьбу конкуруючих наративів (євроінтеграційний дискурс vs. російські наративи).

Волатильність (кейси Гонконг-2019–2020 і Білорусь-2020)

Волатильність як компонент VUCA характеризує швидкі й непередбачувані зміни обставин, що ускладнюють стабільне планування. У контексті колаборативної комунікації протестних рухів волатильність проявляється в раптових сплесках активності, нестабільності перебігу подій і «вибухових» інформаційних хвилях. Масова мережева взаємодія може як посилювати волатильність, так і бути засобом адаптації до неї: швидке поширення інформації спроможне миттєво мобілізувати учасників, але й призводить до того, що ситуація на місцях змінюється практично в режимі реального часу. Водночас колективна мережева координація дає учасникам руху змогу оперативно реагувати на виклики волатильного середовища, приймаючи децентралізовані рішення.

Протестний рух у Гонконзі 2019–2020 рр. ілюструє волатильність сучасних масових протестів. Первинним тригером стали зміни до закону про екстрадицію, що викликали масове обурення населення. Особливістю гонконзьких протестів була відсутність чіткої ієрархії та лідерів: рух був переважно горизонтальним і «безголовим». Це ускладнювало владі прогнозування розвитку подій та нейтралізацію протесту традиційними

методами. Як зауважив один з активістів, уряду важко передбачити подальші кроки протестувальників, «коли немає єдиної особи, яка приймає рішення» (Banjo et al., 2019, *n. pag.*). За відсутності центрального керівництва колективні рішення приймали стихійно через цифрові платформи, зокрема анонімні форуми (*LIHKG*) і месенджери (*Telegram*). Молодь використовувала ці інструменти для координації дій та обміну інформацією, уникаючи цензури й стеження.

Завдяки швидкому інформаційному обміну, акції протесту могли синхронно спалахувати в різних частинах Гонконґу, охоплюючи водночас понад 20 районів. Така географічна дисперсія підвищувала *волатильність* ситуації: події розгорталися нерівномірно, з локальними піками напруженості, що ускладнювало загальне управління кризою. Протести набули вибухового характеру, подекуди переростаючи в акти насильства, вандалізму й підпалів, чого раніше не простежували в політичній культурі Гонконґу (Wang, 2023).

Відзначають, що одним із чинників цієї несподіваної радикалізації були саме технологічні можливості координації: цифрові платформи сприяли миттєвій самоорганізації великих груп, що додавало перебігу протесту «нелінійності». Мережеві комунікації стали каталізатором постійних змін: інформація про дії поліції чи нові вимоги протестувальників розліталася за лічені хвилини, зумовлюючи негайну зміну тактики на вулицях. У результаті VUCA-природа гонконзького руху проявилася повною мірою – у його непередбачуваності, динамічності та стійкості протягом тривалого часу. Волатильність тут відіграла двоїсту роль: з одного боку, перманентна мінливість виснажувала сили як протестувальників, так і влади; з іншого – стала запорукою довготривалості протесту, адже відсутність статичної структури унеможливила для влади швидко «обезголовити» рух і придушити його в зародку (Banjo et al., 2019).

Не менш показовим є кейс білоруських протестів 2020 р., що розгорнулися після спроби фальсифікації президентських виборів. Ситуація в Білорусі від самого початку мала ознаки VUCA-середовища: політична нестабільність, невизначеність результатів голосування, надзвичайна складність організації опору в умовах авторитарного контролю та неоднозначність інформаційної картини через цензуру й пропаганду.

Вибухонебезпечним каталізатором протесту стала недовіра суспільства до офіційних результатів виборів, яка масово артикулювалася в соцмережах. За класифікацією *Freedom House*, режим Лукашенка якраз еволюціонував у бік «консолідованого авторитаризму», а рівень свободи інтернету у 2020 р. знизився до 35 зі 100 (статус «не-вільний») (Freedom House, 2020). На цьому тлі виникла нова можливість мобілізації – розвиток непідконтрольних владі каналів масової комунікації, насамперед через месенджер *Telegram*. Протягом буквально кількох місяців до кількох найпопулярніших Telegram-каналів приєдналися сотні тисяч підписників, а загалом онлайн-авдиторія протесту сягнула мільйонів.

Цей процес можна інтерпретувати в термінах нашої моделі колаборативного потенціалу (п. 4.4): завдяки високій комунікаційній активності окремих «вузлів-лідерів» (адміністраторів популярних каналів, які мали початково високий комунікаційний потенціал), навколо них стрімко сформувалися осередки підвищеного потенціалу, що «притягнули» до себе велику кількість інших учасників мережі. Швидкість цієї консолідації безпрецедентна: чисельність підписників топ-каналів зростала у 6–13 разів протягом липня–серпня 2020 р., а окремі новинні дописи збирали сотні тисяч переглядів за лічені години (Федонюк, 2020).

Така вірусна комунікація зумовила крайній ступінь волатильності: події розвивалися хаотично й непередбачувано, оскільки інформаційні імпульси блискавично охоплювали протестну авдиторію. Протести не мали єдиного центру керування – натомість *Telegram* став своєрідним колективним організатором. Кожен учасник отримував через месенджер сигнали, де діяти і як реагувати, що дало змогу акціям спалахувати «спонтанно» по всій країні.

VUCA-характер руху підтримувався низкою комунікаційних особливостей. По-перше, інформація розповсюджувалася надзвичайно швидко, провокуючи миттєві й потужні реакції людей – це прояв волатильності в чистому вигляді. По-друге, анонімність і децентралізація Telegram створювали невизначеність щодо джерел та достовірності відомостей: авдиторія часто не могла відрізнити правдиву інформацію від чуток чи дезінформації. По-третє, для державних структур така децентралізована мережа виявилася складною мішенню – контроль за інформаційними потоками був утруднений, а класичні методи придушення (арешт лідерів, цензура медіа) втрачали ефективність. По-четверте, інформаційне середовище набуло високої неоднозначності: поряд із незалежними каналами виникли фейкові й проросійські Telegram-канали, що імітували опозиційні медіа та навмисно поширювали дезінформацію. Влада, а також залучені зовнішні сили використали ці канали для маніпуляції настроями протестувальників і вкидання суперечливих меседжів, щоб розколоти рух та посіяти сум'яття. Особливо сильним було зовнішнє інформаційне втручання з боку російських структур, які допомагали білоруському режиму генерувати прорежимні наративи в Telegram (Федонюк, 2020).

Як результат, до кінця 2020 р. протестний рух, попри початкову масовість, не досяг революційної зміни влади – волатильне інформаційне середовище зіграло роль запобіжника проти консолідації опозиції. Комунікаційна тактика влади (блокування інтернету, залякування репресіями) в поєднанні з навмисним посиленням невизначеності й неоднозначності шляхом дезінформації дали змогу режиму утримати контроль. Водночас волатильність протесту лишалася високою: перша фаза після виборів була хаотичною та бурхливою, що утруднило організоване завершення революції на користь протестувальників.

Цей кейс свідчить, що колаборативна комунікація у волатильному середовищі – це палка з двома кінцями: вона забезпечує блискавичну мобілізацію та гнучкість руху, але водночас вразлива до інформаційних упливів, спроможних цю мобільність перенаправити або звести нанівець.

Отже, волатильність сучасних соціальних рухів тісно пов'язана з мережевою природою комунікації. У прикладах Гонконґу та Білорусі ми бачимо, що цифрові платформи стали рушіями стрімких змін – як фізичних (ескалація протестних дій), так і інформаційних (сплески й провали уваги). Головну роль відіграють вузли з високим комунікаційним потенціалом – популярні канали, медіа-активісти, лідери думок. Вони спроможні ініціювати лавиноподібні процеси, різко підвищуючи волатильність системи. Водночас розподілена структура мережі (значна кількість пов'язаних між собою активних учасників, порівняно невелика середня комунікаційна дистанція) підвищує адаптивність руху до непередбачуваних змін.

Волатильність перестає бути лише загрозою – вона стає характеристикою, до якої протестний рух пристосовується через колаборативні механізми. Здатність до швидкої реорганізації, мобільність й автономність малих груп, підкріплені ефективною комунікацією, дають змогу рухам виживати в турбулентному середовищі. Проте за відсутності гарантій інформаційної безпеки й стратегії протидії дезінформації волатильність може бути використана противником, як у кейсі Білорусі, де хаотичність і швидкоплинність подій полегшили маніпуляції протестним дискурсом.

Обидва кейси демонструють, як цифрові мережі виступають каталізатором волатильності. Водночас, якщо у Гонконзі переважала горизонтальна спонтанність, то в Білорусі виникла централізація навколо кількох потужних Telegram-каналів, що вказує на варіативність мережевої адаптації до VUCA-середовища.

Невизначеність, колективний інтелект проти інформаційного хаосу (Майдан-2013 та "Stop the Steal"-2020)

Невизначеність (*Uncertainty*) у VUCA-вимірі відображає брак упевненості в прогнозах й оцінках, незрозумілість ситуації та неповноту інформації для прийняття рішень. В умовах суспільних потрясінь невизначеність може паралізувати дії – учасники взаємодії не знають, чого очікувати та кому довіряти. Однак колаборативна комунікація спроможна знижувати невизначеність шляхом акумуляції колективного інтелекту: спільноти обмінюються даними, перевіряють факти, генерують множинні оцінки, що в сукупності дає більш цілісну картину подій. З іншого боку, мережева взаємодія може й посилювати невизначеність, якщо використовується для поширення чуток, конспірології чи навмисно суперечливої інформації.

Розглянемо протилежні за характером кейси, у яких масова комунікація вплинула на невизначеність подій: український Євромайдан 2013–2014 рр., де колективні дії були спрямовані на подолання невизначеності й пошук істини, та американську кампанію *"Stop the Steal"*-2020 р., що, навпаки, стала прикладом навмисного засівання невизначеності й сумнівів у суспільстві.

Євромайдан-2013–2014 (Революція гідності) – масовий протестний рух в Україні, що розпочався наприкінці 2013 р. на тлі раптової зміни геополітичного курсу країни. Відмова уряду підписати Угоду про асоціацію з ЄС зумовила відчуття невизначеності щодо майбутнього держави. Іскрою протесту став заклик журналіста в соцмережах вийти на Майдан Незалежності – приклад того, як одна мережева комунікація спроможна запустити лавину подій.

У перші ж дні протестувальники зіткнулися з інформаційним вакуумом і пропагандою: державні медіа применшували масштаби акцій, натомість у мережах ширилися як правдиві повідомлення очевидців, так і різноманітна дезінформація. У цих умовах сформувалася горизонтальна мережа активістів і громадянських журналістів, які спільно працювали над установленням істини й координацією дій.

Однією з основних практик стало стримінгове висвітлення протестів у режимі 24/7 –з'явилися незалежні онлайн-канали, що вели безперервну трансляцію з Майдану. Ці комунікаційні вузли набули надзвичайно високого потенціалу комунікації, адже слугували головним джерелом достовірної інформації для сотень тисяч людей у режимі реального часу.

Колективний інтелект Майдану проявився в тому, що тисячі громадян одночасно збирали, перевіряли й поширювали дані про перебіг протесту: координати силовиків, потреби медпунктів, плани наступних дій. Через соціальні мережі координувалися групи взаємодопомоги (наприклад ініціатива *Євромайдан SOS*), волонтери самоорганізовувалися для забезпечення протестувальників усім необхідним – від їжі до притулку. Цей постійний обмін інформацією зменшував невідомість – учасники акції краще розуміли ситуацію, були обізнані про реальні наміри влади (завдяки «витокам» інсайдерської інформації в мережу) і могли прораховувати свої кроки.

Коли вночі 30 листопада 2013 р. силовики жорстоко розігнали студентів, уже за лічені години кадри побиття розлетілися соцмережами й незалежними медіа, викликавши хвилю обурення по всій країні. Це зняло невизначеність щодо суті режиму Януковича – навіть аполітичні громадяни зрозуміли серйозність ситуації та приєдналися до протесту. Отже, мережеві комунікації створювали спільну реальність протестувальників, підвищуючи довіру один до одного й упевненість у правильності дій.

Важливо, що Майдан на початку не мав єдиного лідера або чіткої програми: консенсус цілей і стратегій вироблявся саме шляхом постійних горизонтальних обговорень у соцмережах, на форумах, у польових штабах. Цей процес можна розглядати як модель колаборативного сенсотворення: розмаїті групи (студенти, журналісти, опозиційні партії, діаспора, НУО) ділилися баченнями й разом формували спільне розуміння ситуації та план дій. У термінах наших показників, Майдан характеризувався зменшенням середньої концептуальної дистанції між учасниками – завдяки інтенсивній комунікації вони зблизили свої позиції, виробили єдиний наратив (вимога відставки уряду й перевиборів) замість розрізнених незгідних голосів.

Невизначеність щодо майбутнього все ще була великою (ніхто не міг гарантувати успіх революції), проте в розумінні поточного моменту та взаємних намірів вона значно знизилася. Колективний інтелект Майдану, підсилений технологіями, витворив із хаосу цілеспрямований рух. Отже, відкритість комунікації стала одним із факторів перемоги протестувальників – у лютому 2014 р. режим упав, багато в чому завдяки тому, що мільйони людей бачили єдину правду про його злочини й були згуртовані спільною метою.

Зовсім інший сценарій розгорнувся в США після президентських виборів 2020 р. Кампанія *"Stop the Steal"* демонструє, як колаборативна мережа може використовуватися для генерування невизначеності та підриву суспільної довіри. Попри відсутність доказів масових фальсифікацій на виборах, тодішній президент Дональд Трамп і його прихильники розпочали широкомасштабну дезінформаційну кампанію, стверджуючи, що перемогу «вкрадено». Через *Twitter*, *Facebook*, *Parler* та інші платформи ця альтернативна версія реальності стрімко поширилася.

Фактично виникла паралельна інформаційна екосистема, у якій були відкинуті звичні критерії достовірності, натомість панували емоційні заклики й теорії змови. Протягом перехідного періоду (листопад 2020 – січень 2021) Д. Трамп щоденно продукував меседжі, що сіяли сумнів у легітимності виборів (Hoffman, Leslie, Ifeanyichukwu, 2021). Його онлайн-риторика формувала стійкий наратив про нібито масові фальсифікації, який став каталізатором масових протестних дій.

Цей приклад свідчить, що колективна віра значної частини суспільства в альтернативну картину подій, підтриману мережевою комунікацією, може поставити під загрозу самі основи демократичного ладу. Наслідком інформаційної кампанії *"Stop the Steal"* стали масові заворушення, кульмінацією була атака на Капітолій 6 січня 2021 р., коли натовп, натхненний конспірологічними твердженнями, спробував силою скасувати виборчий результат.

На відміну від Майдану, де колективне обговорення сприяло більшому проясненню дійсності, тут відбулося колективне затемнення істини: учасники комунікації у резонансі один з одним переконували себе в тому, чого не було. У мережах виникла своєрідна «камерна луна» – групи однодумців (Facebook-групи, канали в *Telegram*, форуми на *4chan*) ізольовано від альтернативної інформації підтверджували один одному упередження та фейки. Це призвело до різкого розриву спільного інформаційного поля американців: прибічники теорії «вкрадених виборів» і її противники фактично існували в різних реальностях. У вимірах нашого аналізу це відповідає дуже великій концептуальній дистанції між двома кластерами суспільства – проконспірологічним та проінституційним.

Рівень неоднозначності й плутанини в публічному дискурсі сягнув максимуму: не було єдиного консенсусу навіть щодо базового факту, хто є легітимним президентом. Цілий набір демократичних інституцій – від судів до виборчкомів – намагався дати чіткі відповіді (шляхом перевірок, перерахунків

голосів, юридичних спростувань фейків), але значна частка населення відкидала ці роз'яснення, довіряючи лише «своїм» джерелам. Отже, невизначеність у цьому кейсі не зменшилась унаслідок комунікації, а навпаки – була штучно підсилена.

Колаборативний елемент у координації *"Stop the Steal"* теж присутній, – прихильники теорії змови обмінювалися «доказами» (фотографії, відео, вирвані з контексту факти), спільно створюючи масив хибного «знання». Деякі учасники брали на себе ролі народних «аналітиків», які нібито викривали схеми фальсифікацій, і їхні «розслідування» розходилися по соцмережах як вірус. Так виник феномен своєрідного анти-колективного інтелекту, коли широкі маси координовано помиляються, замість того, щоб координовано осягати істину.

Наслідки кампанії *"Stop the Steal"* для політичної стабільності в США виявилися серйозними. Як зазначає Schor, політика Трампа взагалі характеризувалася «дисфункцією демократії», зокрема через систематичне розмивання ролі експертизи та підрив довіри до інституцій (Schor, 2020). Апофеозом цього процесу стала криза 2020–2021 рр., коли внутрішнє VUCA-середовище американської демократії проявилось у крайньому ідеологічному розмежуванні громадян, розмитті спільного поля фактів і правди та кризі довіри до колись непорушних інституцій. У такій атмосфері невизначеність майбутнього й напруга стали хронічними – жодна зі сторін не була певна, що опоненти гратимуть за усталеними правилами. Мережеві платформи, які могли б слугувати для діалогу та порозуміння, були використані радше для мобілізації протистояння й легітимації альтернативних фактів. Зауважимо, що й інституційна комунікація в цій ситуації зазнала поразки. Офіційні роз'яснення державних органів тонули в шумі соціальних мереж. Отож кейс *"Stop the Steal"* підтверджує, що колаборативна комунікація без належних фільтрів достовірності може перетворитися на рушій дестабілізації.

Порівняння Майдану-2013 і *"Stop the Steal"-2020* показує дві сторони впливу масової комунікації на невизначеність. У першому мережеве співтовариство стало інструментом прояснення ситуації, коли шляхом горизонтального обміну інформацією й спільного вироблення рішення невизначеність була максимально знижена. У другому випадку мережеве співтовариство свідомо чи несвідомо дезінформувало саме себе, підвищуючи невизначеність і дезорганізуючи колективний здоровий глузд. Для аналітики VUCA це означає, що одного лише факту колаборативної комунікації недостатньо, аби гарантувати зниження невизначеності – вирішальними є характер та якість цієї комунікації. Показники, які потрібно відстежувати, уключають якість колективного контенту (частка перевірених фактів vs чуток), структуру мережевих зв'язків (чи є містки між різними інформаційними «бульбашками», що зменшують комунікаційну дистанцію) та довіру до інституцій (від якої залежить сприйняття достовірної інформації). Інтеграція таких метрик у VUCA-аналіз (для моніторингу

неоднозначності наративів і поляризації дискурсу) дасть змогу глибше оцінити, чи перетворюється колаборативна комунікація на колективний інтелект або на колективну дезорієнтацію.

Складність (Wikipedia-UA-2022, Єгипет-2011)

Складність (*Complexity*) у VUCA-вимірі позначає велику кількість взаємопов'язаних факторів, заплутані зв'язки між ними та багатовимірність ситуації, що утруднює розуміння причинно-наслідкових залежностей. Суспільно-політичні процеси часто відзначаються високою складністю, адже в них задіяно значну кількість акторів, інформаційні потоки розгалужені, події локального рівня резонують на глобальному, а дрібна випадковість може мати непрогнозовані наслідки.

Колаборативна комунікація стала відповіддю на цю складність, оскільки дає змогу розподілити когнітивне навантаження між багатьма учасниками та забезпечити обмін знаннями в масштабі системи. Розглянемо два різні кейси, де складність відіграє провідну роль і проявляється по-різному: 1) українська Вікіпедія під час війни 2022 р., де глобальна спільнота волонтерів узаємодіє для опрацювання величезного масиву інформації; 2) єгипетська революція 2011 р., де децентралізована мережа протестувальників і симпатиків створила складну комунікаційну екосистему, що сприяла соціальним змінам.

Випадок Wikipedia-UA-2022. Повномасштабне російське вторгнення в Україну в лютому 2022 р. спричинило безпрецедентний сплеск інформаційної активності. Мільйони людей в Україні та світі шукали відомості про розвиток воєнних дій, історичний контекст, безпекові поради тощо. Потік даних був надзвичайно інтенсивним і різноплановим – від новин фронту, які оновлювалися щохвилини, до аналітики про геополітичні наслідки.

Українська Вікіпедія в цей час стала однією з важливих платформ агрегування й верифікації інформації. У квітні 2022 р. вона зібрала понад 106 млн переглядів – другий найвищий місячний показник за всю історію розділу (Protsiuk, 2022). Стаття про російське вторгнення менше ніж за півроку набрала рекордні 3 млн переглядів, що свідчить про величезний суспільний запит на структуроване знання.

Однак цей успіх був би неможливим без самовідданої роботи волонтерської спільноти редакторів, яка зіткнулась із небувалими викликами. Війна безпосередньо торкнулася багатьох активних дописувачів: хтось опинився під обстрілами, хтось пішов воювати чи волонтерити, а хтось змушений був виїхати з країни. Тому в перший місяць повномасштабного вторгнення кількість редагувань в укрвікі різко знизилася (у березні 2022 – до близько 108 тис. редагувань, що на 40 % менше, ніж рік до того) (Protsiuk, 2022).

Здавалося б, така складна ситуація мала призвести до інформаційного колапсу: надто велика нерівність між обсягом потрібної інформації та наявними ресурсами редакторів. Проте спільнота проявила адаптивність і стійкість. По-перше, українські волонтери, попри особисті потрясіння, продовжили редагувати з бомбосховищ або тимчасового переміщення – для декого робота над статтями стала «терапією» й способом бути корисним. По-

друге, активно долучилися діаспора та міжнародні партнери – українці за кордоном подвоїли свій унесок, а глобальна вікіспільнота надала допомогу в патрулюванні правок і захисті від вандалізму (Protsiuk, 2022).

Задля швидкого реагування на виклики складності прийнято нестандартні рішення в управлінні спільнотою, запроваджено інститут «тимчасових адміністраторів» за спрощеною процедурою, щоб оперативно збільшити коло користувачів із розширеними правами. Також дозволено глобальним адміністраторам (стюардам) утручатися в локальний розділ, чого зазвичай у вікіспільнотах подібного масштабу не практикують (Protsiuk, 2022).

Ці кроки свідчать про гнучку зміну правил і структур перед обличчям складності – ієрархія модерації стала більш розподіленою, аби впоратися з навантаженням. Як результат, попри початковий спад, уже влітку активність редакторів частково відновилася (Protsiuk, 2022), а головне – українська Вікіпедія встояла перед навалою дезінформації та інформаційного хаосу. Волонтери оперативно створювали й оновлювали статті про нові події (військові операції, міжнародні реакції, санкції тощо), спираючись на авторитетні джерела. Будь-які спроби проросійських агентів уставити пропагандистські тези наштовхувалися на швидку реакцію спільноти й відкочувалися.

Отже, колективна розподілена структура дала змогу ефективно обробити велику складність інформаційного порядку денного війни. Кожен волонтер брав на себе невеличку частку роботи (перекласти новину, відпатрулювати кілька абзаців, додати джерело), але, завдяки тисячам таких дрібних внесків, утворилася масштабна картина, практично неможлива для охоплення окремою особою або навіть редакцією традиційного медіа.

Можна сказати, що масова колаборація зменшила ефективну складність ситуації для кінцевого користувача – пересічний читач, зайшовши на Вікіпедію, отримував уже впорядковану й перевірену інформацію, незважаючи на те, що «під капотом» відбувалися складні процеси колективного редагування. Показники, які характеризують цей успіх, уключають високу ефективність співпраці – співвідношення корисного результату (якісного контенту) до зусиль, витрачених численними учасниками. Так, рекордні перегляди та стабільна якість статей свідчать, що спільнота діяла результативно. Крім того, середня відстань між будь-якими двома активними редакторами (у сенсі комунікаційних контактів чи спільних проєктів) виявилася невеликою, тобто спільнота згуртувалася як мереживо, де інформація поширюється швидко й допомога приходить оперативно. Умовно кажучи, комунікаційна дистанція в цій мережі знизилася завдяки спільній меті, що сприяло керованості складністю.

Єгипет-2011. Під час Арабської весни 2011 р. Єгипет став одним із епіцентрів революційних подій, у яких соціальні мережі зіграли значну роль. Часто ці події називали Twitter-революцією, хоча насправді успіх протестів визначався не технологією як такою, а спроможністю людей використати мережеві платформи для самоорганізації.

Комунікаційна структура єгипетського протесту була надзвичайно складною та розгалуженою, що, утім, стало перевагою руху. На відміну від традиційних ієрархічних опозиційних організацій, протест 2011 р. розвивався як вільна мережа різнорідних груп – від молодіжних рухів і профспілок до звичайних громадян, які долучилися спонтанно. *Twitter* слугував своєрідною «швидкою інформаційною мережею»: активісти оперативно публікували твіти про розвиток подій на площі Тахрір, про пересування поліції, про нагальні потреби (медицина, вода й т. ін.), використовуючи хештеги *#Jan25*, *#Egypt* та ін. Ці повідомлення миттєво ретранслювалися сотнями інших користувачів, створюючи лавиноподібні інформаційні хвилі. Граф згадувань/ретвітів у *Twitter*, якщо його змоделювати, покаже кілька великих кластерів: 1) ядро єгипетських активістів, що генерували більшість оригінального контенту; 2) медіа та журналісти, що підхоплювали ці новини й доносили до ширшої авдиторії; 3) міжнародні прихильники та діаспора, які взаємодіяли з хештегами, висловлюючи солідарність і тиснучи на свої уряди щодо підтримки протестувальників.

Між цими кластерами було багато перехресних зв'язків. Журналісти напряму контактували з активістами через твіти, активісти отримували поради й ресурси від діаспори, тощо. Така гетерогенна, але пов'язана структура означала, що інформація циркулювала дуже ефективно по всій мережі. Середня відстань між вузлами графа (у термінах передачі повідомлення) була низькою: важлива новина могла за лічені хвилини досягти широкого загалу, проходячи через небагато «стрибків» ретвітів.

Попри зусилля режиму Мубарака заглушити зв'язок (навіть на кілька днів у січні 2011 р. відключали інтернет), мережа протестувальників виявилася адаптивною: активісти перейшли на СМС, проксі-сервери, телефонували друзям за кордон, щоб ті публікували оновлення у *Twitter* від їхнього імені. Це підтверджує ідею, що в умовах високої складності (коли один канал комунікації може впасти, але натомість є інші) стійкість забезпечує саме різноманіття та розподіленість зв'язків.

Можна сказати, що єгипетська протестна комунікація функціонувала як комплексна адаптивна система: вона не мала центру, але мала механізми саморегуляції й емерджентного порядку. Наприклад, час і місце головних демонстрацій координувалися не наказом «згори», а масовим обговоренням у *Facebook* і *Twitter*, що, зрештою, сходилося на консенсусному рішенні. Хоча з боку це виглядало хаотично, на практиці такий підхід ускладнював інфільтрацію та провокації з боку влади, адже не було явно окреслених лідерів чи планів, які можна зірвати.

Декілька впливових акаунтів (високий комунікаційний потенціал) були поєднані між собою множинними комунікаційними каналами через інших користувачів, що стало ознакою зрілої децентралізованої мережі, спроможної виконувати складні завдання колективно. Кількісно такі мережі характеризуються високим коефіцієнтом кластеризації (багато трикутних зв'язків, що забезпечує локальну згуртованість) та одночасно короткими шляхами

глобально. Ці властивості дали змогу протестувальникам швидко мобілізувати сотні тисяч людей і домогтися падіння режиму всього за кілька тижнів.

Звичайно, успіх зумовлений не лише комунікацією – були й соціально-економічні передумови та дії традиційних опозиційних сил. Однак комунікаційний складник став прискорювачем історії: складна, проте гнучка мережа суттєво випередила за ефективністю забюрократизовану владну машину, дезорієнтувавши її.

Отже, і українська Вікіпедія під час війни, і єгипетський Twitter-граф революції свідчать, що високий рівень складності можна перетворити з перешкоди на ресурс завдяки колаборативним мережам. У першому випадку розподілена онлайн-спільнота успішно впоралася зі складністю інформаційного потоку, застосувавши принципи відкритої співпраці, гнучкого менеджменту й залучення додаткових ресурсів (діаспори, глобальної спільноти). У другому – розгалужена соціальна мережа протестувальників застосувала принципи самоорганізації й різноманіття зв'язків, щоб перевершити складність авторитарного контролю.

Обидва кейси підтверджують тезу, викладену в розділі 2, про міждисциплінарний підхід: для аналізу таких явищ потрібно поєднувати методи мережевої науки (щоб кількісно оцінити структуру зв'язків, центральність вузлів, щільність графа), інформатики (щоб відстежувати обсяг і швидкість інформаційних потоків, час реакції), а також соціології та політології (щоб інтерпретувати, як ці комунікаційні параметри впливають на соціальні результати). У кейсі Вікіпедії спостерігаємо ефективне подолання структурної й когнітивної складності, тоді як у кейсі Єгипту – переважно динамічної та масштабної складності. Тобто різні конфігурації мережевої взаємодії можуть забезпечити адаптацію до різних типів викликів

Інтегрувавши ці підходи, ми можемо в межах VUCA-аналізу побудувати чотиривимірну модель складності: 1) структурна складність (кількість акторів і зв'язків); 2) динамічна складність (мінливість зв'язків у часі); 3) когнітивна складність (різнорідність тем та контенту); 4) географічна/масштабна складність (просторовий і глобальний виміри мережі). Кожен із цих аспектів пом'якшується відповідними рисами колаборативних мереж – модульністю, адаптивністю, колективною експертизою й масштабованістю відповідно. Отже, колаборативна комунікація є радше не об'єктом впливу VUCA-факторів, а засобом керування складністю сучасних процесів шляхом самоорганізації та спільного використання знань.

Неоднозначність, конкуренція наративів (євроінтеграційний дискурс vs російські наративи)

Неоднозначність (*Ambiguity*) у VUCA-контексті означає ситуацію, коли події й факти набувають різних інтерпретацій і немає чіткого розуміння їх значення. Амбівалентність характеризує обставини, у яких бракує прозорості, а сигнали суперечливі або оманливі. У сфері масової комунікації неоднозначність часто виникає внаслідок боротьби конкуруючих наративів – різні групи подають

власні версії пояснення подій та авдиторія розривається між ними. Це особливо притаманно гібридним інформаційним війнам, коли плутанина створюється навмисно для ослаблення противника. Для дослідження цього явища проаналізуємо євроінтеграційний дискурс України останнього десятиліття та суперечливі йому російські наративи. Цей кейс показує, що колаборативні зусилля різних акторів (громадянське суспільство, держави, зовнішні гравці) можуть як зменшувати неоднозначність шляхом роз'яснення і просвіти, так і посилювати її за допомогою дезінформації та пропаганди.

*Євроінтеграційний дискурс України і його опонування***.** Прагнення України до зближення з Європейським Союзом було однією з центральних тем суспільно-політичного життя, навколо якої розгорталась інформаційна боротьба. З одного боку, проєвропейськи налаштовані сили – урядові інституції після 2014 р., проєвропейські партії, незалежні медіа, експертне середовище та широкі верстви населення формували наратив євроінтеграції, як про шлях до демократії, економічного розвитку, верховенства права й модернізації. З іншого боку, кремлівська пропаганда й проросійські елементи всередині країни просували альтернативні наративи, намагаючись зробити образ ЄС негативним чи принаймні неоднозначним в очах українців.

Перед кожним важливим кроком на шляху євроінтеграції (підписанням Угоди про асоціацію у 2013, ратифікацією угоди, отриманням безвізового режиму у 2017, подачею заявки на членство у 2022 р.) російські інформаційні кампанії активізовувалися. У хід ішла широка дезінформаційна кампанія, поширювалися меседжі, що нібито Угода про асоціацію знищить українську промисловість, що євроінтеграція змусить легалізувати «нетрадиційні цінності» або що Європа ніколи не прийме Україну як рівну. Ці твердження транслювалися через підконтрольні медіа, армії ботів у соцмережах, а також мережу лояльних експертів і політиків. Водночас українські проєвропейські комунікатори намагалися спростовувати такі наративи, наводячи факти й успішні приклади з інших країн Східної Європи.

Отже, в інформаційному просторі України відбувався постійний конкурсний діалог: один меседж («ЄС принесе процвітання») перекривався контрмеседжем («ЄС принесе руїну») і навпаки. Для масової авдиторії це створювало суттєву неоднозначність, особливо на початку, у 2013 р., коли досвіду євроінтеграції ще не було й обидві сторони оперували гіпотетичними сценаріями. Індекс невизначеності дискурсу в цей період був би дуже високим: опитування громадської думки фіксували ледь не паритет розподілу між прихильниками та противниками євроінтеграції, причому значна частина респондентів зізнавалася, що не до кінця розуміє, чого очікувати від зближення з ЄС.

Тобто інформаційна картинка була непрозорою, суперечливою. Колаборативна комунікація проєвропейських сил полягала в спробах просвітити населення: проводилися публічні форуми, експерти роз'яснювали положення Угоди про асоціацію, волонтери запускали кампанії в соцмережах на підтримку євроінтеграції (наприклад хештег *#UkraineEU* тощо). Поступово, завдяки цим зусиллям, і реальним крокам (початок дії безвізу, перші успіхи

реформ), неоднозначність почала зменшуватися: більшість українців усвідомили переваги європейського курсу, що засвідчили соцопитування після 2017 р. (підтримка ЄС стала стабільно значною (Розумний, 2021).

Однак російська дезінформація не полишала спроб повернути двозначність у дискурс. Коли прямі аргументи про «економічну руїну» втратили переконливість, Кремль перейшов до більш витончених наративів: просувалися тези про «зовнішнє управління» Україною з боку Заходу, про нібито втрату національної ідентичності в разі інтеграції, про «втому Європи від України» тощо. Ці наративи продовжували утримувати певний сегмент авдиторії в стані сумніву, особливо на півдні й сході країни, де історично вплив російських медіа був сильнішим.

*Роль колаборативних ініціатив проти неоднозначності***.** Для протидії російським наративам залучалися державні й громадські інструменти. Із боку ЄС 2015 р. створено спеціальну групу *East StratCom Task Force*, яка моніторила та спростовувала дезінформацію про Євросоюз на пострадянському просторі. Платформа *EUvsDisinfo*, яку веде ця група, за участі волонтерів й аналітиків збирала кейси фейків, публікувала їх розбори українською та іншими мовами. Українські активісти заснували проєкти *StopFake*, *VoxCheck* й ін., котрі колективними зусиллями журналістів і небайдужих громадян перевіряли заяви політиків, викривали проросійські маніпуляції.

У соціальних мережах формувалися спільноти, що гуртом «патрулювали» інформаційний простір: як тільки з'являлася чергова фейкова історія (скажімо, про «ускладнення життя українців унаслідок Угоди з ЄС»), вони (спільноти) швидко давали спростування з фактами й розповсюджували його, намагаючись випередити пропаганду. Хоч повністю нейтралізувати ворожі наративи не вдавалося, такі координаційні дії значно підвищували прозорість дискурсу. Рівень невизначеності поступово знижувався й усе менше спірних тверджень залишалися непроясненими. Наприклад, на початку 2022 р., напередодні повномасштабного вторгнення, більшість українського суспільства вже не мала ілюзій щодо тез типу «Росія нас захищає від ЄС» – такі наративи маргіналізувалися (Public Opinion Survey..., 2022).

Натомість російська сторона перейшла до глобального рівня неоднозначності, намагаючись заплутати вже західну авдиторію щодо причин війни (заяви про «загниваючий Захід», «виправдану денацифікацію» тощо). Тут теж задіяно колаборативні комунікації – мережі проросійських тролів та медіа, що повторювали методички активних заходів. Однак західні демократії, засвоївши уроки 2016–2018 рр. (утручання РФ у вибори, Brexit тощо), розгорнули власні колективні зусилля для зниження неоднозначності, уряди почали відкрито ділитися розвідданими, спростовуючи вигадки (наприклад заздалегідь оприлюднювали плани РФ під фальшивими прапорами), соціальні платформи обмежили російські державні акаунти, незалежні медіа й фактчекери активно пояснювали контекст (Polegkyi, 2023; Storey-Nagy, 2022). У підсумку, наратив про «провокацію НАТО» чи «визвольну місію» РФ не

здобув значного поширення у світі – більшість країн засудили агресію, тобто неоднозначності в оцінці війни було менше, ніж сподівався Кремль.

Важливо, що неоднозначність – це не просто брак інформації (як невизначеність), а надлишок взаємосуперечної інформації. Тому для її зменшення корисно, окрім додавання «правильної» інформації, установлювати зв'язки між розрізненими інформаційними острівцями. У практичному вимірі це означає діалог між різними групами населення, мости між експертами та масовою авдиторією, між урядами й громадянами. Колаборативна комунікація тут може проявитися як модель спільного сенсотворення, наприклад проведення публічних громадських обговорень курсу на ЄС за участі різних сторін. Такі заходи фактично відбувалися – після Майдану влада залучала громадські організації до розробки реформ на виконання Угоди про асоціацію, що підвищувало прозорість і зрозумілість процесів.

Отже неоднозначність у суспільному дискурсі – це виклик, особливо коли її навмисно експлуатують противники відкритого суспільства. Кейс євроінтеграції України свідчить, що колаборативні зусилля здатні поступово знизити неоднозначність шляхом поширення перевіреної інформації, спростування міфів і залучення громадян до обговорення. Водночас цей процес тривалий і потребує скоординованої роботи багатьох акторів.

Інформаційна війна, розв'язана Росією, наочно показує, що в епоху соцмереж виграти боротьбу наративів можна лише колективно: жодне окреме джерело, навіть офіційне, не спроможне самотужки протистояти масованому потоку дезінформації. Потрібна мережева протидія – співпраця держав, медіа, ІТ-компаній, громадянського суспільства на всіх рівнях. Із наукового погляду, інтегрування показника *Ambiguity* у VUCA-аналіз дає змогу відстежувати, наскільки прозорим або заплутаним є інформаційне середовище навколо певного питання. Його поєднання з іншими нашими індикаторами дає змогу побачити повнішу картину: чи є сильні центри впливу, що нав'язують хибний наратив, чи є розрив між групами, які сприймають різні версії правди (високий *CD* між авдиторіями), яка швидкість реагування спільноти на фейки (*RL* для спростувань) і чи ефективно співпрацюють різні суб'єкти для відновлення спільного розуміння (*CE* колаборації фактчекерів, журналістів, органів влади). В умовах неоднозначності як ніколи актуальною є теза, що лише спільними зусиллями можливо створити знання, яке буде прийнятним і довіреним для більшості, розсіюючи туман суперечливих тлумачень.

Отже, аналіз чотирьох компонентів VUCA в контексті колаборативної комунікації засвідчує, що мережі протестувальників і громадських ініціатив спроможні трансформувати загрози в ресурси. Волатильність та невизначеність долаються швидкістю реакції й колективним сенсотворенням, складність – шляхом розподілу навантаження та децентралізованої координації, неоднозначність – через спільну роботу над перевіркою фактів і формуванням консенсусу. Мережеві колаборації не лише реагують на VUCA-фактори, а й навчаються їх застосовувати як інструменти адаптації.

5.7. Еволюція мережевої структури сучасних протестів і перспективи

У цьому підрозділі розглянуто еволюцію структур протестної комунікації в контексті VUCA-світу й окреслено перспективні напрями розвитку технологій, які можуть впливати на мобілізаційні процеси в майбутньому.

Етапи еволюції протестної комунікації

Із розвитком інформаційно-комунікаційних технологій протестна соціальна комунікація пройшла низку трансформацій, що дає підстави виокремити три послідовні етапи її еволюції: 1) децентралізована комунікація на основі сайтів «класичних» соціальних мереж (ССМ-комунікація) (Арабська весна); 2) конвергентна комунікація, що поєднує соціальні мережі з традиційними медіа (Революція гідності); 3) комунікація через комутовані публічні канали, зокрема месенджер *Telegram* (білоруські протести). Хронологія застосування цих моделей відображає технологічну еволюцію протестної комунікації як відповіді на зміну інформаційного середовища та політичних умов.

Перший етап пов'язаний із масовими протестами Арабської весни, коли активне використання соціальних мереж у поєднанні з мобільним інтернетом мало вагомі політичні наслідки. На Близькому Сході та в Північній Африці поширення мобільного зв'язку й інших ІКТ сприяло самоорганізації протестувальників. Протестна активність активізувалася в той момент, коли ці технології стали масово доступними.

Поява нових каналів комунікації відкрила громадянам можливості для вільного обміну інформацією, однак водночас ці інструменти почали розглядатися як виклик усталеному соціальному порядку, зокрема в авторитарних режимах Північної Африки, Близького Сходу та Східної Європи. Упровадження арабської мови в інтерфейс *Facebook* у 2009 р. збіглося з початком інформаційного прориву, що викликав активну протидію з боку держав. Уряди вдавалися до обмежень онлайн-активності, намагаючись стримати комунікаційний потенціал опозиції. Досвід протестів у Тунісі, Лівії, Єгипті й Сирії підтвердив вирішальне значення ІКТ для організації та мобілізації (Palfrey, 2010). Уже в період між 2003–2005 рр. громадяни отримали доступ до значного обсягу інформації, раніше заблокованої. Соціальні мережі стали середовищем, де значно розширилися можливості для користувачів, а інформаційний попит швидко зростав. Більшість країн регіону зіткнулися з хвилею соціальних конфліктів, спричинених як посиленням запитів на вільний доступ до інформації, так і зусиллями держав щодо його обмеження. Зокрема, блокування платформ стало каталізатором для низки ранніх протестних акцій.

Соціальні мережі додали якісно нового виміру протестній динаміці. Уже у квітні 2008 р. єгипетські студенти скористалися *Facebook* як засобом протесту проти урядової бездіяльності на тлі зростання цін на продукти харчування. Молоді активісти поширювали анонімну критику уряду, організовували акції

через соцмережі й мобільний зв'язок. SMS-повідомлення застосовувалися для попередження про дії поліції. Після початку однієї з демонстрацій учасники зафіксували дії поліції на мобільні телефони, а відповідні відеозаписи оприлюднили на *YouTube* протягом кількох годин (Nelson, 2008, *p. 14*).

Інформаційно-комунікаційні технології у випадках протестів на Близькому Сході та в Північній Африці були як чинником, що сприяв їх виникненню, так і наслідком розвитку цих подій. Більшість дослідників наголошують, що головним рушієм протестної активності стала комунікація громадян, об'єднаних у цифрові соціальні мережі – явище, яке можна трактувати як прояв цифрової демократії в умовах соціального невдоволення (Rainie, Wellman, 2012).

Інформація про успіх протестів у Тунісі швидко поширилася в інші країни Близького Сходу та Північної Африки, демонструючи потенціал громадської мобілізації. Одним із результатів стала хвиля демонстрацій, що розпочалася 25 січня 2011 р. на площі Тахрір у Каїрі. *Twitter* і *Facebook* активно використовувалися для поширення закликів до протесту, попри спроби уряду Єгипту обмежити доступ до цифрових платформ. Протягом кількох днів інтернет-з'єднання та канали комунікації між Єгиптом і зовнішнім світом були заблоковані, однак міжнародні медіа продовжували висвітлювати події через традиційні канали новин, а супутникові трансляції забезпечували візуальну присутність протестів у глобальному інформаційному просторі.

Навіть за умов блокування інтернету, *YouTube* залишався важливим інструментом протестної комунікації. По-перше, він став джерелом контенту для телебачення й супутникових каналів. По-друге, з його допомогою інформація досягала тих користувачів, які зберігали доступ до інтернету. До середини 2011 р. на *YouTube* опубліковано понад 5000 відео з тегами Сіді Бузід у Тунісі, 5800 – у Лівії, 6000 – у Сирії, 5500 – у Ємені (Wilson, Corey, 2012). Хоча в деяких країнах YouTube блокувався, обхідні технічні засоби давали змогу зберегти зовнішній доступ до платформи.

Як зазначалося раніше, під час Революції гідності в Україні застосовано нову комунікаційну стратегію, яка стала одним із головних факторів успішної мобілізації протестувальників. На початковому етапі протестів телебачення залишалось основним джерелом масової інформації. Водночас влада прагнула встановити контроль над інформаційним простором шляхом переходу на кодований стандарт цифрового ефірного телебачення Т2 й обмеження прийому супутникових каналів. Це стимулювало пошук альтернативних каналів комунікації.

Вирішальну роль у підтримці протестної активності зіграли незалежні стрим-канали. Стримери забезпечували трансляції з місця подій у режимі реального часу, застосовуючи новітні технології потокового мовлення, зокрема платформу *Ustream*. Контент стримів миттєво поширювався через соціальні мережі, забезпечуючи інформаційне охоплення, незалежно від офіційних каналів.

Отже, технологічна конвергенція, реалізована в межах Революції гідності, ознаменувала друге покоління ССМ-комунікацій у протестних рухах. Поєднання цифрового телебачення з інтернет-мовленням дало змогу здійснювати прямі трансляції, розширити доступ до інформації та залучити до інформаційного процесу широку авдиторію. Така гібридна модель комунікації стала інструментом формування ефективного протестного простору й посилила вплив громадянського суспільства в умовах інформаційної блокади.

Третє покоління протестних технологій соціальної комунікації сформувалося на основі публічних каналів у месенджерах, насамперед у *Telegram*, який став характерним прикладом нової хвилі. Це покоління має принципові відмінності від двох попередніх.

Перше покоління ґрунтувалося на використанні сайтів соціальних мереж, де взаємодія й обмін повідомленнями відбувались у відкритих групах, друге – мало конвергентний характер, поєднуючи ресурси соціальних мереж із напівінституційними та інституційними платформами, орієнтованими на новинний контент. Третє покоління, що репрезентується публічними комутованими каналами, передбачає переважно односторонню масову комунікацію з боку анонімних авторів до широкої, часто неідентифікованої авдиторії. Особливості цієї моделі докладно проаналізовано на прикладі протестів у Білорусі 2020 р. (див. п. 5.2). Нагадаємо, що роль технологічного підґрунтя у протестній мобілізації тоді зіграв *Telegram* (детальніше особливості комунікації в цьому каналі розглядають Гулай і Воробець (2020)).

Публічні комутовані канали відрізняються від попередніх типів тим, що їхній фокус зміщується з інтерактивності на медіадискурс. За структурою вони наближаються до класичних медіа, проте характеризуються високим рівнем неінституціоналізованості й інформаційної невизначеності. Така модель виникла як відповідь на посилення державного контролю над платформами соціальних мереж і спроби обмежити свободу поширення інформації. Анонімні та технічно захищені ІТ-середовища забезпечили умови для оперативного розповсюдження повідомлень під псевдонімами, без ризику ідентифікації авторів.

Принципові відмінності публічних комутованих каналів, у порівнянні з класичними соціальними мережами, полягають у зменшеній можливості зворотного зв’язку, що обмежує інтерактивність, але водночас знижує рівень «цифрового шуму» й захищає авторів від тиску або агресивної реакції. Характерною рисою таких каналів є типовий медійний дискурс, що включає вербальні, медійні, гіпертекстові та жанрово-функціональні елементи, а також вузька тематична спеціалізація, анонімність джерел і поширення інформації з частковою або не повністю встановленою достовірністю.

Відсутність централізованої цензури в публічних каналах дає змогу поширювати широкий спектр повідомлень, у тому числі інсайдерські або неперевірені дані, що пов’язано з.ризиками маніпуляцій, проте водночас

вимагає від авдиторії посиленого критичного мислення та здатності до перевірки фактів шляхом порівняння кількох джерел.

Отже, публічні комутовані канали репрезентують новий рівень цифрової протестної комунікації, у якому відбувається перехід від взаємодії до потокового медіаповідомлення. Вони дають змогу швидко поширювати інформацію в умовах обмеженого доступу до традиційних медіа, але водночас генерують нові виклики щодо перевірки достовірності та оцінки джерел.

Еволюція протестної комунікації за допомогою соціальних мереж і технологій відображає технологічний прогрес та його вплив на VUCA-світ. Розвиток цих технологій, як зазначено вище, можна розглядати в аспекті трьох етапів – використання децентралізованої ССМ-комунікації, конвергентної комунікації та комунікації через комутовані публічні канали.

Перший етап, що існував під час Арабської весни, характеризується застосуванням децентралізованої комунікації через сайти соціальних мереж, котрі стали основними інструментами для обміну інформацією й координації дій протестувальників. Вони давали змогу учасникам протестів співпрацювати в реальному часі, що забезпечувало швидке реагування на дії влади, а це сприяло високій волатильності в політичному середовищі, коли протести могли раптово виникати та ескалувати. Непередбачуваність подій і складність у керуванні інформаційними потоками також посилювали невизначеність та неоднозначність.

Другий етап розвитку протестної комунікації, що простежено під час Революції гідності в Україні, засвідчує перехід до конвергентної комунікації, коли протестувальники використовували соціальні мережі для обміну інформацією й координації дій, але водночас важливу роль у поширенні інформації зігравали також традиційні засоби масової інформації, зокрема телебачення та новинні сайти. Ця комбінація нових і традиційних медіа спричиняла ще більшу волатильність і складність, оскільки інформація швидко поширювалася через як інтернет, так і телевізійні канали, що підсилювало ефект невизначеності, оскільки влада не могла повністю контролювати інформаційний простір, а протестувальники мали доступ до множинних каналів комунікації, що давало змогу ефективніше мобілізувати підтримку.

Третій етап, який проявився під час білоруських протестів 2020 р., характеризується використанням комутованих публічних каналів, зокрема мобільного месенджера *Telegram,* що став своєрідним інформаційним хабом, де учасники протестів могли безпечно спілкуватися й обмінюватися даними, що підвищувало волатильність і невизначеність для уряду. Анонімність та безпека цієї платформи робили її важкодоступною для моніторингу й цензури, що додатково ускладнювало ситуацію для владних структур і створювало неоднозначність у розумінні подій.

Отже, еволюція колаборативної протестної комунікації через соціальні мережі й технології свідчить, що з кожним новим етапом протестні рухи все більше покладалися на інноваційні способи комунікації, що давало їм змогу ефективніше адаптуватися до викликів, організовуватися в умовах зростаючої

волатильності, невизначеності, складності та неоднозначності й досягати значущих результатів.

Перспективні інструменти

У контексті стрімких трансформацій у сфері комунікаційних технологій у найближчій перспективі можна очікувати появу нових інструментів, що стануть технологічною основою для організації протестних рухів. Цей прогноз ґрунтується на низці стійких тенденцій, зокрема описаних у професійних оглядах (див. LinkedIn, n. d.), які окреслюють основні чинники розвитку цифрової протестної комунікації.

По-перше, швидкий темп розвитку цифрових технологій стимулює постійний пошук нових засобів для координації та комунікації. Інновації у сфері зв'язку постійно розширюють інструментарій протестної мобілізації.

По-друге, розширення доступу до інтернету забезпечує можливість долучення до онлайн-активності ширшого кола учасників, що сприяє швидкому поширенню інформації й координації протестних дій на глобальному рівні.

По-третє, спостерігаємо зростаючий запит на конфіденційність та анонімність у цифровій взаємодії. Посилення контролю за онлайн-простором й обмеження свободи слова в окремих країнах стимулюють розвиток технологій захищеного зв'язку, а саме: шифрування, децентралізовані платформи, блокчейн.

По-четверте, активне залучення молоді, яка є технологічно обізнаною, посилює використання новітніх засобів цифрової комунікації для висловлення громадянської позиції. Молодіжні авдиторії дедалі частіше є ініціаторами й учасниками протестних дій.

По-п'яте, продовжується зростання ролі соціальних мереж, які набувають дедалі більшої функціональності. Платформи з акцентом на захист персональних даних і швидку мобілізацію можуть стати основними каналами організації протестів.

Серед додаткових трендів відзначимо зростання інтересу до застосування технологій розширеної та віртуальної реальності (AR/VR), які дають змогу створювати імерсивні форми протестної комунікації. Із цим пов'язане також посилення вимог до інтерактивності – сучасні користувачі очікують активної взаємодії з контентом. Це, своєю чергою, збільшує ефективність платформ, спроможних забезпечити таку взаємодію.

Ще одним чинником є підвищення інформаційної насиченості цифрового середовища: зростання темпів поширення інформації та множинність джерел дають змогу залучати до комунікації все більше користувачів, що підвищує суспільну залученість і поляризацію.

На цьому тлі основою майбутньої протестної комунікації можуть стати дві технології – блокчейн і штучний інтелект. Зокрема, блокчейн та децентралізовані мережі забезпечують високий рівень конфіденційності, захищеності й невідстежуваності комунікацій, допомагаючи уникнути цензури та контролю з боку держав. Платформи з наскрізним шифруванням, як-от

Signal або *Telegram*, що постійно вдосконалюються, забезпечують можливість безпечного обміну інформацією навіть за умов загрозливого середовища.

Блокчейн-технології дають змогу створювати децентралізовані платформи для координації дій та обміну даними, які не потребують централізованого управління. Існують практичні приклади їх застосування в протестному контексті. Зокрема, у Гонконзі ще 2014 р. зібрані в криптовалютах кошти використовувалися для забезпечення учасників протесту харчуванням, медичними засобами й захисним обладнанням (Hertig, 2014). Такий підхід дав змогу уникнути централізованих банківських систем і дій влади щодо блокування рахунків. Криптовалюти, зокрема *Bitcoin* та *Ethereum*, забезпечували швидкий і захищений обіг фінансів, а також анонімність транзакцій. З'являлися також ініціативи щодо створення спеціалізованої криптовалюти для підтримки демократичних рухів у Гонконзі (Chan, 2020).

Застосування технології блокчейн у протестному середовищі не є універсальним для всіх учасників рухів, однак демонструє потенціал використання децентралізованих інструментів для підтримки й фінансування соціальних мобілізацій. Блокчейн-технології відкривають можливості для створення нових додатків і платформ, спрямованих на координацію дій протестувальників, захист їх конфіденційності та забезпечення сталого комунікаційного середовища.

Зокрема, у Гонконзі під час протестів використовували застосунок *FireChat*, який забезпечував обмін повідомленнями без доступу до інтернету, застосовуючи технологію меш-мережі (mesh network), що працює на основі *Bluetooth* і *Wi-Fi* між пристроями (DW, 2014, October 1). Це дало змогу обійти обмеження, накладені владою на інтернет-з'єднання, і підтримувати зв'язок у режимі офлайн. Подібну модель комунікації також задіяно під час протестів в Еквадорі 2015 р., коли доступ до інтернету частково обмежено (Global Voices Online, 2015).

Анонімність і захист даних забезпечуються також іншими блокчейн-платформами, зокрема *Obsidian* (https://obsidian.systems/), що пропонує зашифрований обмін повідомленнями без збереження метаданих. Такі рішення слугують альтернативою централізованим месенджерам, даючи протестувальникам захищене середовище для взаємодії.

Блокчейн також активно використовується для створення децентралізованих медіаплатформ, що дають змогу розміщувати новинний контент без посередників. Така архітектура унеможливлює цензуру, оскільки право на видалення матеріалу має лише його автор. Завдяки моделі підтримки на основі пожертв, ці платформи залишаються незалежними від політичного впливу. Прикладом є ініціатива *No Justice, No Peace*, започаткована активістами *Black Lives Matter*, у межах якої для кожної з 30 жертв поліцейського насильства створено криптовалютні гаманці з токенами, що містили зображення винуватців. Приватні ключі до гаманців були знищені, що унеможливило будь-яке редагування або цензурування (Forcast, 2020).

Значного поширення набула також платформа *Steemit*, побудована на блокчейні, що дозволяє публікацію новин і аналітичного контенту з

винагородою в криптовалюті. Її використовували для висвітлення протестів у Росії та Гонконзі, забезпечуючи обхід цензури й даючи користувачам можливість висловлюватися вільно (charlieheart, 2018; livinguktaiwan, 2019). Подібним інструментом є *Peepeth* – аналог *Twitter* на базі блокчейну *Ethereum*. Повідомлення користувачів, що зберігаються в блокчейні, набувають незмінного характеру, що забезпечує їх достовірність і неможливість ретроспективного редагування (Decrypt, 2020).

Окрема лінія застосування блокчейн-технологій – інструменти для голосування та прийняття колективних рішень серед протестувальників. Такі рішення забезпечують прозорість процесу ухвалення рішень і залучення широкої спільноти до визначення стратегії протестного руху. Наприклад, платформа *Agora* дає змогу проводити голосування на основі блокчейну, забезпечуючи захищеність результатів. 2018 р. цю систему застосовано в Сьєрра-Леоне під час підрахунку результатів президентських виборів. Після публікації результатів опозиційна SLPP заявила про втручання з боку державних органів, що спричинило протести. Проте представники партії наголосили, що перевіряли результати голосування в реальному часі за допомогою телефонів і ноутбуків (Cointelegraph, 2018).

Отже, блокчейн-технології доводять свою ефективність як у фінансовому забезпеченні протестів, так і в інформаційній, комунікаційній та організаційній сферах. Децентралізовані інструменти підвищують стійкість протестних рухів до цензури, контролю й тиску, створюючи нові можливості для прозорої взаємодії, самоорганізації та мобілізації.

Серед перспективних технологій, що можуть суттєво вплинути на майбутню динаміку протестних рухів, важливу роль грає штучний інтелект (ШІ). Одним із головних його застосувань є аналіз великих обсягів даних, що дає змогу протестним рухам виявляти провідні теми суспільного дискурсу, настрої громадськості й основні інформаційні тренди. Це, своєю чергою, уможливлює ефективніше формулювання меседжів, адаптування комунікаційних стратегій та мобілізацію спільноти до підтримки. Іншим важливим напрямом є використання технологій доповненої (AR) і віртуальної реальності (VR), які можуть бути задіяні для створення імерсивних історій, віртуальних маршів або візуалізації протестних подій, що уможливлює залучення міжнародної авдиторії та привернення уваги до головних проблем. Серед інших інструментів відзначимо інтерактивні платформи, чат-боти й голосові асистенти, котрі забезпечують швидкий доступ до організаційної інформації, інструкцій і новин.

У сфері протестної комунікації технології ШІ, імовірно, відіграватимуть дедалі помітнішу роль, сприяючи підвищенню ефективності мобілізації, координації та обміну інформацією між учасниками рухів. Наприклад, ШІ здатен аналізувати повідомлення із соціальних мереж й онлайн-дискурсу задля виявлення домінантних наративів, емоційних реакцій і потенційних конфліктогенів. У ході алжирських протестів неурядова організація «*Перебудова Алжиру* у співпраці з *MarvelousAI*» застосовувала алгоритми обробки природної

мови для виявлення онлайн-трендів й ідентифікації джерел зовнішнього впливу, зокрема з боку Саудівської Аравії та ОАЕ (Foroudi, Voznaya, 2019).

ШІ також використовується для створення персоналізованих повідомлень, автоматизованого поширення інструкцій, реагування на запити протестувальників за допомогою ботів і віртуальних помічників. Технології прогнозного аналізу на основі великих даних можуть бути застосовані для передбачення розвитку протестної активності. Крім того, ШІ може бути ефективним інструментом протидії дезінформації. Платформа *Karrib* у Судані, наприклад, під час революції використовувала ШІ-алгоритми для фактчекінгу, протидіючи спробам маніпулювання інформаційним простором (Suliman, 2019).

Окрему увагу потрібно звернути на здатність ШІ налагоджувати комунікацію між учасниками протестів, посилюючи горизонтальні зв'язки, а також забезпечувати шифрування повідомлень і збереження конфіденційності.

Водночас треба враховувати зворотний бік застосування таких технологій. ШІ дедалі частіше використовується владними структурами для контролю за протестною активністю. Уряд Китаю застосовує ШІ для масового нагляду, використовуючи мережі відеокамер із розпізнаванням обличчя, біометричні системи, моніторинг пошукових запитів, хештегів і коментарів у соціальних мережах для виявлення протестних ініціатив (Forcast, 2020). У межах цієї системи також упроваджено механізми соціального рейтингу, які оцінюють поведінку громадян як у цифровому, так і в реальному просторі (VOA, 2022, July 9). Крім того, застосовується технологія аналізу емоцій для ідентифікації потенційних загроз (BBC. AI emotion-detection..., 2021, May 26).

У відповідь на ці виклики активісти використовують інструменти хактивізму для обходу нагляду та виведення з ладу систем стеження. Як зазначено в дослідженні Петерама й ін., протестувальники можуть знешкоджувати ШІ-системи стеження шляхом технологічних утручань, спрямованих на підрив алгоритмічного нагляду: «хактивізм може почати допомагати протестувальникам уникати стеження та виводити з ладу системи штучного інтелекту» (Petheram et al., 2020, *n. pag.*). У цьому контексті ШІ виступає вже як поле боротьби між владою й протестними рухами.

Отже, штучний інтелект стає потужним інструментом демократизації та організації протестів, але водночас – й інструментом потенційного цифрового авторитаризму. Як резюмує Врайт, «ШІ може стати першою після завершення холодної війни правдоподібною альтернативою ліберальній демократії для авторитарних країн» (Wright, 2018, *n. pag*). Це свідчить про трансформацію природи політичного контролю, коли, завдяки ШІ, тотальний моніторинг населення більше не потребує великих ресурсів, а ризик для громадянської свободи суттєво зростає (Petheram et al., 2020).

Можемо підсумувати, що інновації у сфері комунікацій, зокрема пов'язані зі штучним інтелектом, продовжують трансформувати механізми мобілізації, організації та поширення ідей, що безпосередньо впливає на політичну динаміку сучасного світу й формує нові виміри протестної активності. Водночас ШІ може виступати як інструмент підсилення колективної дії, але

також і цифрового авторитаризму, що посилює неоднозначність і загрозу для прав людини в VUCA-середовищі.

Перспективні технології, зокрема блокчейн та ШІ, мають потенціал значно змінити колаборативний характер комунікації протесту, підвищуючи ефективність і безпеку координації між учасниками протестних рухів. Водночас ці технології потенційно вплинуть на динаміку VUCA-світу, очевидно підсилюючи його характеристики. Волатильність та складність зростатимуть через застосування потужних і різноманітних засобів обробки інформації та комунікації, а неоднозначність і невизначеність – у зв'язку з одночасним використанням передових технологій різними сторонами соціальних процесів. Щодо випадку протестів це, з одного боку, зростання прозорості та прогнозованості для сторони, що контролює ситуацію, а з другого – нові можливості для розробки креативних і несподіваних підходів організаторами подій.

Новітні технології дають змогу піднести до вищого рівня колаборативність учасників політичних процесів, наприклад блокчейн пропонує децентралізовану й безпечну платформу для обміну інформацією, що робить її особливо цінною в умовах протестів, даючи змогу уникнути цензури та контролю з боку урядів, забезпечуючи анонімність і безпеку комунікацій між учасниками протесту. Крім того, блокчейн може використовуватися для децентралізованого фінансування протестних рухів через криптовалюти, що дає змогу протестувальникам залучати ресурси для підтримки своїх дій без потреби залежати від традиційних фінансових інститутів й інструментів. Застосовуючи такі технології, учасникам протестів не загрожуватимуть фінансові блокування або відключення централізованих платформ соціальної комунікації – колаборативність позбудеться потреби використання централізовано керованої інфраструктури.

Отож блокчейн-технології, імовірно, посилять деякі характеристики VUCA-світу, призводячи до зменшення контролю держави над інформаційними потоками, що ускладнює прогнозування й управління соціальними процесами. Водночас блокчейн може знизити неоднозначність шляхом створення прозорих і незмінних записів транзакцій та комунікацій, що робить їх надійнішими й достовірнішими.

Технології на основі ШІ також, найімовірніше, посилять волатильність і складність у VUCA-світі, оскільки вони дають змогу миттєво реагувати на зміни й координувати дії з високою швидкістю та точністю. Водночас ШІ може знизити невизначеність завдяки здатності швидко аналізувати інформацію й передбачати можливі сценарії розвитку подій. Проте неоднозначність може збільшуватися через ризик маніпуляцій і використання дезінформації, ризик поширення якої за допомогою ШІ зростає.

Отже, еволюція протестної комунікації засвідчує зміщення акценту з горизонтальної мобілізації до захищеної, анонімної й багаторівневої взаємодії. У VUCA-середовищі саме гнучкість, анонімність і децентралізованість визначають ефективність колективної дії.

РОЗДІЛ 6. КОЛАБОРАТИВНІ КОМУНІКАЦІЇ В ДЕМОКРАТИЧНИХ СИСТЕМАХ

6.1. Демократичні інститути в умовах VUCA: комунікаційні виклики

У цьому підрозділі описано, як демократичні інституції змінюють свої комунікаційні стратегії в умовах VUCA-середовища, з особливою увагою до викликів децентралізації, ерозії довіри та фрагментації інформаційного простору. Сьогодні демократичні інституції опиняються в центрі складної й динамічної інформаційної екосистеми VUCA, коли політична комунікація вже не є одним потоком повідомлення до мас, а перетворюється на неконтрольований простір численних акторів, які взаємодіють, модифікують, розповсюджують та водночас формують смислові архітектури, часто прямо конкуруючи за увагу й легітимність. Цей простір позбавлений монолітної структури та перетворюється на арену численних, часто конкурентних наративів, які виникають у реальному часі й модифікуються алгоритмічно, відповідно до логіки соціальних медіа.

За умов VUCA традиційні механізми комунікаційних стратегій інституцій – сповіщення, пресрелізи, формальні заяви – утрачають сенс. Як зауважують Bennett і Lemoine, стратегії, побудовані на прогнозуванні й ретельному плануванні, стають неефективними у світі, де «стратегічні плани» швидко втрачають актуальність у зв'язку зі стрімкими змінами зовнішнього контексту (Bennett, Lemoine, 2014b). Сьогодні інституції мають реагувати миттєво – повинні бути готовими до дезінформаційних атак, фальшивих «віральних» кампаній або тематичних флешмобів.

Викликом стає втрата монополії на інтерпретацію подій, коли офіційні меседжі конкурують із мільйонами народжених «знизу» коментарів, мемів, блогів, YouTube-відео, адаптованих під різні авдиторії. У такому середовищі кожен контент може трансформуватися, залежно від платформи, алгоритмів і групового розповсюдження, до рівня самостійного політичного інструменту.

Перехід від централізованого до фрагментованого, поліцентричного інформпростору спричиняє серйозний ризик: демократичні інституції, прагнучи бути гнучкими, формують себе як ще один вузол у мережі, що повинен навчитися чути, запитувати, пояснювати й утручатися не через силові маніпуляції, а завдяки прозорим, колаборативним, комунікаційним стратегіям у реальному часі. Це вимушена трансформація ролі – від інформаційного монотонального центру до мережевого координатора, який працює на межі співтворення політичного порядку.

Політичні інституції, традиційно створені для роботи в часових рамках стабільних медіа та процедур, утрачають спроможність швидко реагувати, а класичне лідерство замінюється потребою в «зрілих» цифрових стратегіях – організації повинні перемістити акцент із реакції на турбулентність до

здатності передбачати, інтерпретувати й перетворювати такі зміни на стратегічні переваги.

У випадку політичної комунікації це означає, що поряд з офіційними заявами, виступами чи пресрелізами з'являються сотні, тисячі, іноді мільйони паралельних наративів – від блогів і подкастів до мемів та відео, які можуть стати фактором політичного резонансу або, навпаки –джерелом фрагментації. Ця модульована, мережево-паралельна комунікація формує вікно для інструменталізації інформаційних потоків, маніпуляції й штучної поляризації.

Пульс VUCA-реальності також активізував суперечність між фактом і його інтерпретацією, – тепер питання не лише в тому, що відбулося, а й хто та яким чином зафреймував це для конкретної авдиторії. Така зміна сенсу стає базовим комунікативним інструментом, а меседжі можуть швидко змінювати значення залежно від платформи, контексту або навіть регіону, а їхня політична вага залежить не лише від оригінального автора, а й від алгоритмів і груп, які поширюють повідомлення далі.

У цьому сенсі VUCA стає тестом на адаптивність демократичних інституцій: чи здатні вони трансформувати способи взаємодії з громадянами, громадськими активістами, платформами? Це фундаментально змінює роль інститутів – із монополістів інтерпретації й комунікації на одного з акторів мережевого поля, який повинен навчитися співпрацювати, розмовляти та слухати у відкритому, часто хаотичному просторі.

У сучасному політичному інформаційному просторі демократії стикаються з фундаментальними комунікаційними викликами, що випливають із VUCA-середовища, але їх краще розуміти крізь призму мережевих динамік, а не абстрагованих компонентів.

Джерела політичного змісту більше не централізовані. Як зауважує дослідження про комунікацію протестів у VUCA-умовах, сучасна організація масових протестів опирається на децентралізовану комунікацію через цифрові мережі, що самі по собі спроможні створити хаотичні центри активності без чіткої ієрархії й прогнозованості (Fedoniuk, 2023). Це означає, що інформація поширюється через екосистему, де особисті повідомлення, меми, групові дискусії й повторні інтерпретації можуть набрати значення, незалежно від офіційних джерел.

Поряд із цією децентралізацією, цифровий простір стає середовищем багатьох «інформаційних реальностей». Дослідження Van Aelst et al. указує на тенденцію до розгалуження джерел і контекстів повідомлень, поглиблення політичної фрагментації та підвищення рівня «релативізму», тобто сприйняття фактів як окремих, ситуативних інтерпретацій (Van Aelst et al., 2017). Така ситуація ускладнює можливість формування єдиної й обґрунтованої аргументаційно збалансованої публічної позиції.

Додатковим аспектом є мультиканальність та інформаційна складність, що дає змогу контенту проникати в різні сегменти суспільства – соціальні мережі, месенджери, блоги, політичні форуми, онлайн-медіа – нерідко одночасно. Як

наслідок – збільшення складності моніторингу та контролю щодо якості інформації, що робить класичні інструменти кризової комунікації, засновані на виданні пресрелізів чи офіційних заяв, неадекватними до швидкості та розмаху сучасних трансляцій.

Як результат, кінцева розмита й неоднозначна публічна сфера втрачає здатність до консолідації спільного дискурсу, коли ті самі політичні питання набувають різних значень залежно від платформи, спільнот або навіть конкретного алгоритму видачі. Це призводить до ситуації, у якій інституції часто вимушені «доганяти» власний порядок денний, що вже трансформувався в інформаційному просторі, відчуваючи все більшу кризу легітимності.

Отже, демократичні інституції повинні визнати, що вони тепер діють у єдиному ускладненому полі відповідальності засобів комунікації, змістів, настроїв і сенсів. Початкові механізми інформаційної взаємодії потребують заміни стратегічними мережевими підходами, такими, що враховують гетерогенні інформаційні потоки, адаптивну присутність у цифровому просторі, а також швидкість та контекстуальність реакцій на кризові збурення.

У контексті VUCA-реальності підставою для легітимності демократичної влади лишається суспільна довіра, однак саме вона зазнає найсильнішого ерозійного тиску. За даними *Edelman Trust Barometer 2024,* частка громадян, які «довіряють урядові робити правильно», знизилася до 42 % у середньому по 28 країнах, а в п’яти провідних демократіях Заходу – нижче ніж 35 % (Edelman Trust Institute, 2024). Тривала спадна траєкторія підтверджена й опитуваннями *Pew Research Center*: у США навесні 2024 р. лише 22 % респондентів висловили довіру федеральному урядові «завжди» чи «здебільшого» – у шість разів менше, ніж на початку 1970-х (Pew Research Center, 2024). Падіння довіри перетворює будь-яку комунікаційну помилку інститутів на доказ їх неспроможності, а будь-яку невизначеність – на підозру в змові. Загалом, наведені дані свідчать, що мережевий хаос змушує інституції втратити темп і контроль над власною репутацією.

Водночас прозорість, покликана відновити легітимність, у цифрову епоху, має «зворотний бік». Фунґ та співавтори показали, що політики цілеспрямовано «селективно відкривають» лише зручні дані, тоді як складні або непопулярні аспекти приховані в «потопі інформації», позбавляючи громадськість критичного контексту (Fung, Graham, Weil, 2007). Неповні чи технічні звіти стають сировиною для маніпуляторів; вони виривають цифри з контексту, перекодовують їх у меми й поширюють як «докази» змови чи корупції. Brookings-аналіз дезінформації навколо виборів у США уточнює, що саме напівправдиві «витоки» та технічні деталі, які не мають «людського» пояснення, найбільше підривають довіру до електоральних процедур (Sanchez, Middlemass, 2022).

Ерозія довіри штовхає громадян або до радикалізації, або до відчуження. Комплексний огляд в *Information systems frontiers* демонструє, що дезінформаційні хвилі й мову ворожнечі в соцмережах супроводжує різке збільшення онлайн-гніву та готовності підтримати позасистемні дії (Vasist,

Chatterjee, Krishnan, 2023). Паралельно, дослідження про «ехо-камери» свідчить, що тривале перебування в ідеологічно однорідних кластерах знижує різноманіття інформації й спонукає до уникання традиційних новин, тобто до апатії, що делегітимізує демократію шляхом «тихого виходу» громадян із публічної сфери (Cota et al., 2019). Світове дослідження *Global Satisfaction with Democracy* фіксує історичний рекорд невдоволення демократією у 2019-му – близько 58 % опитаних заявили, що «демократія не працює» (тренд особливо різкий серед молоді) (Foa et al., 2020).

Тобто сукупність довготривалої недовіри, прозорості без зрозумілого контексту та цифрової радикалізації ставить демократичні інститути перед необхідністю повної перебудови комунікації. Вони більше не можуть діяти як монологи влади й, замість цього, змушені перейти до мережевої взаємодії в колаборативному середовищі «співтворення довіри». У такому середовищі дані пояснюються, а не лише публікуються (партнерства з незалежними пояснювачами та фактчекерами); онлайн-чарунки розмикаються за допомогою міжгрупових модераційних практик (спільні примітки, діалогові панелі); кризові повідомлення надсилаються одночасно через багатоканальні мережі з адаптацією під конкретні авдиторії; довіра вимірюється постійно (інститути повинні мати панелі швидкого зворотного зв'язку й алгоритмічні датчики «температури» суспільних емоцій).

Із позиції такої адаптивної, мережево-орієнтованої парадигми, яка передбачає відкриту, адаптивну та багатоканальну взаємодію, у якій держава перестає бути монологом і стає фасилітатором комунікації, перейдемо до наступного кроку – аналізу трансформації дискурсу та конкретних стратегій, спроможних конвертувати VUCA-хаос у джерело демократичної стійкості.

6.2. Трансформація політичного дискурсу в умовах VUCA: наслідки для демократичних систем

У цьому підрозділі виконано аналіз трансформації політичної комунікації в демократичних системах під впливом як VUCA-факторів, підкреслюючи роль колаборативної взаємодії як головного чинника цієї трансформації.

У VUCA-середовищі політичний дискурс формується як традиційними акторами – державними інституціями, партіями або медіа, так і динамічними мережами громадян, які беруть участь у масовій колаборативній комунікації (нагадаємо, що під масовою співпрацею мається на увазі спонтанна чи організована взаємодія великої кількості користувачів, які без централізованого керівництва спроможні продукувати нові смисли, мобілізувати увагу та змінювати політичні пріоритети). Такий тип комунікації значною мірою реалізується в цифровому середовищі, через соціальні мережі, краудсорсингові платформи, ініціативи типу «community notes» або навіть децентралізовані медіа-протоколи.

Сутність проблеми полягає в тому, що масова співпраця, хоча і є джерелом демократичного збагачення, парадоксально ускладнює збереження стабільного порядку денного, руйнує монополію на політичний зміст і генерує нові ризики для легітимності інституцій. З одного боку, такі форми взаємодії можуть сприяти зростанню соціального капіталу та стійкості до дезінформації, з іншого – їх волатильність, фрагментарність і складність породжують нові форми нестабільності. У цьому контексті відбувається трансформація інструментів політичного дискурсу та його глибинних структур – понять авторитету, довіри, істини, громадянської участі.

Як зазначають Frommherz та Sissons (2023), у VUCA-середовищі комунікація вже не є способом передання повідомлень від джерела до реципієнта. Вона перетворюється на форму реагування на хаос – змагання між змістами в умовах перевантаження інформацією, множинності фреймів і невизначеності правил узаємодії. У такій логіці важливим стає не лише те, що говориться, але й де, як швидко й ким саме артикулюється. Політична комунікація все частіше визначається характеристиками самоорганізованих мереж, а не стратегіями еліт.

Своєю чергою, колаборативна комунікація є головним чинником VUCA-переходу, підсилюючи волатильність через швидку реакцію мереж на події, підживлюючи невизначеність через множинність одночасних наративів, ускладнюючи простір через багатоканальну структуру взаємодій, генеруючи неоднозначність фрагментацією смислів. Водночас саме колективна взаємодія, через підходи до "*connective democracy"* дає можливість знаходити нові моделі адаптації демократичних систем до умов VUCA (Overgaard et al., 2022).

Із погляду розуміння сучасних суспільних процесів і явищ, що розвиваються в умовах тотального інформаційного включення, важливо з'ясувати, як саме VUCA-фактори впливають на трансформацію політичного дискурсу в демократичних системах із особливим акцентом на роль колаборативної комунікації як чинника цього процесу. Зокрема, уваги перебують такі питання: якими є механізми впливу масової співпраці на політичну нестабільність, які ризики й можливості породжує ця трансформація для легітимності демократії та які адаптаційні стратегії спроможні зменшити вразливість до VUCA-факторів, не знищивши при цьому відкритість і плюралізм.

Аналіз трансформації політичного дискурсу в умовах VUCA потребує міждисциплінарної теоретичної рамки, що поєднує елементи політичної комунікації, теорії соціальних мереж, кризового управління та демократичної теорії. Центральними в цьому контексті є три взаємопов'язані підходи: комунікація в умовах VUCA; теорія колаборативної взаємодії й підхід до мережевої взаємодії як засобу управління складністю.

Якщо VUCA, як ми розглядали в розділі 1, відображає нову реальність, у якій державні та суспільні актори повинні реагувати не на стабільні виклики, а на динамічні, багатоаспектні й часто взаємовиключні загрози, то, зокрема, у сфері комунікацій VUCA-логіка означає зміну парадигми – від передбачуваної трансляції меседжів до постійної адаптації до змінного інформаційного поля.

Як стверджують згадані вище Frommherz і Sissons (2023), у такому середовищі комунікація перетворюється на інструмент навігації в хаосі, де не існує фіксованих правил гри, а значення виробляються в умовах постійного тиску змін і швидкоплинних контекстів.

Це означає, що традиційні ієрархічні моделі публічної комунікації стають менш ефективними, а здатність систем до самоорганізації та адаптації – умовою виживання. У політичному дискурсі це проявляється через фрагментацію авдиторій, зростання ролі емоцій і вплив так званих «афективних громад» (*affective publics*), де змісти продукуються не стільки для аргументації, скільки для мобілізації.

Теорія масової співпраці (*mass collaboration*) (див. розділ 3) висвітлює, як цифрові технології надають широким групам людей можливості діяти скоординовано, без централізованого контролю. З огляду на політичний контекст, ідеться про колаборативну комунікацію – процес, у якому громадяни беруть участь у створенні, поширенні, перевірці й інтерпретації інформації.

У цьому контексті знову звернемося до Overgaard та ін. (2022) і їхню концепцію «конективної демократії» – моделі, що визнає мережеву фрагментованість і, замість її подолання, пропонує створення точок перетину за допомогою емпатійного слухання, відкритих діалогів та міжгрупової взаємодії. Це – приклад теоретичної бази для розуміння можливостей трансформації демократії в VUCA-середовищі не шляхом повернення до стабільності, а через прийняття складності як даності й опори на мережеву взаємодію як ресурс стійкості.

Можемо також підійти до проблеми з управлінського погляду, згадавши положення теорій міжорганізаційних мереж як засобів адаптації до складних середовищ. Flieger (2024) указує, що організації, які опиняються в нестабільному, неоднозначному середовищі, не стільки шукають автономії, скільки намагаються зміцнити «реляційну ренту», тобто вигоди від участі в стійких мережевих зв'язках з іншими організаціями, спільнотами чи платформами. У такому підході мережа є вже не так каналом комунікації, як інфраструктурою колективного реагування на VUCA-фактори.

Це означає, що стабільність системи залежить не від централізованих структур, а від сили горизонтальних зв'язків, що особливо актуально для демократичних систем, які не мають змоги централізовано контролювати весь інформаційний простір. У таких умовах міжсекторальні альянси, співпраця між медіа, громадянським суспільством і державними інституціями можуть бути ефективнішими у виробленні стійких дискурсивних відповідей, ніж ієрархічне втручання чи регулятивні обмеження.

Усі три підходи – VUCA-комунікація, колаборативна демократія й мережева адаптація – у сукупності дають змогу сформувати аналітичну рамку, у якій можна осмислити політичну комунікацію як поле напруги між турбулентністю та стійкістю, хаосом і саморегуляцією, фрагментацією й зв'язністю. Саме в цьому полі відбувається трансформація сучасного

політичного дискурсу та саме тут окреслюються головні виклики й можливості для демократичних систем.

Якщо підійти до аналізу трансформації політичного дискурсу в демократичних системах за умов VUCA з прийнятої в нашому дослідженні позиції застосування інтегральної аналітичної рамки, яка поєднує чотири виміри VUCA-моделі з характеристиками колаборативної комунікації, то це дасть змогу, по-перше, системно описати природу дискурсивної нестабільності, а по-друге – виявити механізми, через які масова співпраця посилює або, навпаки, пом'якшує дестабілізуючі ефекти інформаційного середовища.

Volatility та динаміка колективної мобілізації. У вимірі волатильності основним чинником є швидкість поширення й затухання тем у цифровому дискурсі. У мережевій екосистемі це виражається в ефекті "*flash mobilization"*, коли мільйони користувачів можуть протягом кількох годин або днів мобілізуватися навколо певного меседжу чи символу. Масова співпраця в такому випадку сприяє не лише прискоренню комунікаційних процесів, що зрозуміло, але й зменшенню часу життя інформаційних кампаній, адже висока волатильність спричиняє труднощі для формування довготривалих політичних наративів, додаючи нових і конкуруючих, що походять від учасників комунікаційної колаборації, які отримують вікна можливостей для експресивної участі.

Прикладом такого процесу є кампанія *#BlackLivesMatter* у 2020 р., котра продемонструвала, що колективні дії, посилені соціальними мережами, спроможні за короткий час змінити структуру публічної уваги на глобальному рівні (Burton, 2023).

Uncertainty й епістемічна розмитість. Невизначеність у дискурсивному просторі виникає, коли паралельно циркулюють численні версії подій, фактів та інтерпретацій, що унеможливлює формування спільної реальності. Масова колаборація в цифровому просторі, особливо через відкриті платформи й соціальні медіа, часто сприяє підсиленню цієї невизначеності внаслідок алгоритмічної персоналізації, низького порогу входу для продукування контенту та слабкої модерації.

Водночас, як засвідчують дослідження, саме колаборативна комунікація може бути використана для зменшення невизначеності, наприклад, через розбудову колективних механізмів фактчекінгу або спільнотної модерації (Overgaard et al., 2022). Проте такі практики потребують високого рівня цифрової культури, прозорих процедур і взаємної довіри, що часто відсутні в умовах політичної поляризації.

Complexity й мережеве ускладнення. Складність у дискурсивному середовищі зростає через поліцентричність акторів, багатоканальність обміну та відсутність єдиного інформаційного центру. Масова співпраця тут є і каталізатором, і структурним чинником ускладнення – вона створює багатошарові інформаційні графи, у яких учасники взаємодіють із різними ступенями інтенсивності, впливу та видимості.

У таких умовах політичне повідомлення вже не може існувати у вигляді лінійного ланцюга від відправника до адресата. Воно розгалужується, модифікується, цитується, інтерпретується в численних варіаціях, формуючи дискурсивну екосистему, яку практично неможливо охопити класичними інструментами аналізу. Ця складність знижує передбачуваність політичної поведінки громадян, ускладнює управлінські рішення та породжує потребу в нових аналітичних методах, зокрема алгоритмічному моделюванні або графовому аналізі (Flieger, 2024).

Ambiguity й фреймова конкуренція. Неоднозначність як вимір VUCA виявляється через конкуренцію фреймів, коли одна й та сама подія трактується принципово по-різному залежно від контексту, платформи, авдиторії або попереднього досвіду учасника. Мережеві платформи за своєю природою підсилюють цей ефект, оскільки дають змогу численним голосам утворювати альтернативні наративи без централізованого узгодження.

В умовах колаборативної комунікації неоднозначність може виконувати як деструктивну, так і конструктивну функцію. З одного боку, вона сприяє фрагментації публічної сфери, унеможливлюючи формування колективної позиції, а з іншого – стимулює плюралізм та експериментування з новими формами дискурсивної репрезентації, що, за певних умов, спроможне оновити демократичну культуру. Отже, колаборативна взаємодія водночас прискорює мобілізацію й ускладнює стабілізацію політичних тем.

Наведені вище міркування узагальнимо в табл. 6.1.

Таблиця 6.1

Відповідності між вимірами VUCA та характеристиками колаборативної комунікації

Вимір	Прояв у мережевій політиці	Приклад	Ризик / можливість
Volatility	Хвилеподібні сплески хештегів, флешмоби	*#BlackLivesMatter* (2020)	Швидкоплинність вікна можливостей
Uncertainty	Паралельні потоки фактів / фейків	*“Stop the Steal”* (2020–2021)	Ерозія епістемічної довіри
Complexity	Поліцентричні, багато-канальні графи взаємодії	Civic-tech-екосистеми Тайваню	Складність координації
Ambiguity	Конкуренція наративів у мультифреймових медіа	Вакцинні дебати (2021–2024)	Фрагментація публічної сфери

Щоби проілюструвати трансформацію політичного дискурсу в умовах VUCA й виявити роль колаборативної комунікації в цьому процесі, розглянуто кілька прикладів, що демонструють проникнення VUCA-факторів у публічну комунікацію; те, як вони трансформують механізми впливу на громадську думку, створюють ризики делегітимації та водночас відкривають можливості для нових форм демократичної взаємодії.

#BlackLivesMatter і глобалізація імпульсної мобілізації. Рух *Black Lives Matter* (BLM), що активізувався 2020 р. після вбивства Джорджа Флойда, є прикладом високої волатильності мережевого дискурсу в поєднанні з емоційною координацією великої кількості учасників у десятках країн. Упродовж кількох днів відповідні хештеги (*#BLM*, *#JusticeForGeorgeFloyd*) досягли сотень мільйонів переглядів, тоді як відео й символи протесту поширювались із високою швидкістю. Масова колаборативна комунікація через репости, візуальні меми, цифрові мітинги, забезпечила миттєву синхронізацію протестів у різних локаціях.

Однак така динаміка супроводжувалася труднощами із погляду збереження стратегічного порядку денного – у зв'язку з високою волатильністю частина меседжів утрачала актуальність за кілька днів, інші – маргіналізувались або радикалізувалися (Burton, 2023). Цей випадок демонструє як силу, так і крихкість VUCA-дискурсу. Він швидко мобілізує увагу, але утруднює стійке фокусування на політичних цілях.

"Stop the Steal" й алгоритмічне посилення невизначеності. Розглянута вже нами (пп. 5.2, 5.3) кампанія "*Stop the Steal"* у США (2020–2021) ілюструє, що невизначеність може бути штучно згенерована й підсилена завдяки механізмам цифрової колаборації. У результаті циркуляції недоведених тверджень про фальсифікації під час президентських виборів на платформах *Facebook*, *Twitter, Parler* та ін. численні користувачі брали участь у розповсюдженні дезінформації, яка підривала довіру до виборчого процесу. Як відзначає Burton (2023), колаборативна комунікація в такому випадку набула деструктивного характеру: замість перевірки фактів, вона стала інструментом «алгоритмічного підсилення». Алгоритми підлаштовувалися під найемоційніший і найсуперечливіший контент, генеруючи резонанс, який багатьма сприймався як доказ. Тобто колективна активність без інституціонального контексту може сприяти епістемічному хаосу.

Тайванська платформа vTaiwan, – управління складністю за допомогою колективного інтелекту. Позитивним прикладом перетворення складності на ресурс є цифрова платформа *vTaiwan* – інструмент колаборативного політичного обговорення, що поєднує інституціональну підтримку уряду з відкритістю громадянської участі. У межах платформи громадяни беруть участь у розробці політик шляхом цифрових дискусій, голосувань і консенсус-інженерії, яка ґрунтується на аналізі топології думок.

Як зазначає Audrey Tang, міністерка цифрових технологій Тайваню, *vTaiwan* функціонує як прототип «просоціальних медіа», де алгоритми спрямовані не на посилення розбіжностей, а на пошук точок згоди (Tang, 2024). В умовах VUCA це дає змогу управляти складністю без редукціонізму – замість спрощення політичних конфліктів, платформа створює структуровані простори для їх розв'язання шляхом співучасті.

Вакцинні дебати й неоднозначність як дискурсивне поле. Період 2021–2024 рр. позначився високим рівнем фреймової конкуренції в обговореннях щодо вакцинації від COVID-19. У соціальних мережах циркулювали різноманітні

інтерпретації – від науково обґрунтованих до теорій змови. У цих умовах колаборативна комунікація діяла амбівалентно: з одного боку, ініціативи типу *community fact-checking* (наприклад платформа *Cofacts* (https://rightscolab.org/case_study/cofacts/) у Тайвані) стали джерелом корисної протидії дезінформації, з іншого – розпорошення авторитету породило нові хвилі недовіри.

Тобто в умовах VUCA неоднозначність не може бути усунена повністю, проте її наслідки можуть варіюватися залежно від того, чи існують механізми колективного управління цією неоднозначністю, наприклад через прозору модерацію, верифікацію джерел або залучення різних груп до співтворення наративів.

Трансформація політичного дискурсу під впливом VUCA-факторів і колаборативної комунікації має для функціонування демократичних систем складні й часто суперечливі наслідки. Хоча мережеві форми взаємодії створюють нові можливості для участі, вони водночас порушують баланс між стабільністю та відкритістю, підривають епістемічні основи легітимності й ускладнюють процеси демократичного деліберативного узгодження.

Поляризація й деградація публічної сфери. Один із головних наслідків мережевої волатильності – поглиблення політичної поляризації. У VUCA-середовищі, де інформаційні потоки швидко змінюються, а зміст комунікації дедалі більше підпорядковується логіці емоційного збудження, формуються своєрідні афективні бульбашки, у яких авдиторії ізольовані одна від одної та не мають спільного дискурсивного простору. Це підриває засади раціональної демократії й призводить до деградації публічної сфери як арени обговорення (Overgaard et al., 2022).

Індекс демократичної волатильності, запропонований у *Democracy Report 2024*, указує, що з 2015 р. понад 30 країн зазнали серйозних коливань у демократичних стандартах, пов'язаних саме з інформаційними кризами, поляризацією та дезінформацією (Varieties of Democracy Institute, 2024). Це свідчить про глобальний характер проблеми і її глибоке вкорінення в нові форми комунікації.

Крихкість легітимації та ерозія довіри. Другий важливий ефект – делегітимація політичних інституцій унаслідок епістемічної невизначеності. Коли громадяни отримують суперечливу або сфабриковану інформацію, а процес перевірки істинності залишається фрагментарним або спірним, це підриває довіру до виборів, парламентів, судів і навіть базових процедур демократії.

У цьому контексті знову звернемося до кампанії "*Stop the Steal"* у США, що демонструє, як алгоритмічне підсилення недовіри до виборчих процедур може викликати реальні суспільні потрясіння, зокрема штурм Капітолію 6 січня 2021 р. Це не була ізольована подія – схожі патерни спостерігали в Бразилії, Індонезії та інших країнах, де VUCA-дискурс став основою мобілізації сумнівів щодо легітимності влади.

Регуляторна фрагментація й «сплінтернет». У відповідь на виклики VUCA-політики виник феномен стратегії «цифрового суверенітету»,

«кіберсуверенітету», спроб контролювати національний інформаційний простір, обмежити зовнішній уплив, увести локальні правила модерації. Це спричиняє фрагментацію глобального інформаційного середовища та утворення так званого «сплінтернету» (або «кібербалканізації») – розпаду єдиного цифрового простору на регіональні, часто ідеологічно забарвлені сегменти (The Economist, 2010).

Такий підхід, з одного боку, посилює можливості держав у протидії дезінформації, з іншого – створює нові ризики для транскордонної співпраці, пригнічує свободу слова й звужує поле для глобального демократичного діалогу. У таких умовах самі механізми демократичного узгодження стають вразливими до інформаційного протекціонізму та ізоляціонізму.

Вікна стійкості на основі колаборативної комунікації. Незважаючи на згадані вище ризики, колаборативна комунікація може також сприяти зростанню стійкості демократичних систем, якщо правильно інтегрується в інституційне поле. Приклади платформ на кшталт згаданої вище *vTaiwan* або *Community Notes* у *Twitter* свідчать, що колективні моделі верифікації, фактчекінгу й продукування смислів спроможні зменшити негативні ефекти волатильності та неоднозначності.

Водночас у дослідженні Overgaard та ін. (2022) підкреслено, що це можливо лише за умов створення середовища для ”connective democracy”, тобто інфраструктури міжгрупового слухання, відкритого діалогу та спільного розв’язання проблем. У цьому контексті саме колаборативна взаємодія, а не централізований контроль стає перспективним напрямом демократичної відповіді на виклики VUCA.

6.3. Адаптаційні стратегії політичних інституцій до VUCA-реальності

У цьому підрозділі систематизовано підходи політичних інституцій до реагування на виклики VUCA-середовища. На основі міждисциплінарної літератури й емпіричних прикладів виокремлено чотири стратегії адаптації: трансформація демократичної участі, алгоритмічна прозорість, мережеве управління ризиками та нові формати резонансності.

Політичні інституції, які вирішують залишатися демократичними в середовищі, що водночас є волатильним, невизначеним, складним і неоднозначним, більше не можуть обмежуватися класичними рецептами «повідомлення-спростування». Їхня стійкість ґрунтується на чотирьох взаємопов’язаних контурах адаптації, кожен із яких уже тестується на практиці й описаний у міждисциплінарній літературі.

Інституціоналізація connective democracy

У VUCA-середовищі демократичні інституції мають справу не лише з інформаційними загрозами чи кризою довіри, а й зі зміною самої природи

політичної участі. Класичні форми представництва й деліберації, розраховані на стабільне медійне поле та централізовані канали трансляції політичної волі, утрачають ефективність у контексті мережевої фрагментації й лавиноподібного обігу смислів. У відповідь на ці виклики теоретики політичної комунікації пропонують концепт *connective democracy* – моделі, що визнає плюралізм наративів і конфліктність інтересів не як тимчасову аномалію, а як постійну умову демократичного співжиття (Overgaard et al., 2022).

Суть *Connective democracy* полягає в тому, що головна функція інституцій не у фільтрації або уніфікації змістів, а у створенні структур для співіснування множинності, зокрема шляхом проєктування інтерфейсів міжгрупового діалогу, багатоканального зворотного зв'язку й інклюзивної участі в ухваленні рішень. Замість досягнення одномоментного консенсусу передбачається динамічна побудова «карти згоди» – ідентифікація точок перетину, які можуть стати основою для часткових, але життєздатних політик.

У практичному вимірі це означає створення таких цифрових і гібридних форматів участі, які, по-перше, запрошують громадян до висловлення позицій, а по-друге – створюють умови для їх взаємної обробки, переосмислення й інтеграції в політичний процес. Прикладами успішної реалізації таких підходів є:

- платформа *vTaiwan*, де з 2015 р. тайванський уряд використовує алгоритм Pol.is для обробки коментарів громадян, візуалізуючи структуру позицій та автоматично виводячи консенсусні формулювання, що далі покладені в основу регуляторних рішень (Tang (2024); Ho (2023);
- *Decide Madrid* – електронна платформа міської участі в Іспанії, що дає змогу громадянам ініціювати електронні петиції й брати участь у бюджетуванні, консультуванні щодо міських політик і відкритому голосуванні. Дослідження Royo, Pina, Garcia-Rayado (2023) свідчить, що незважаючи на неоднозначні інституційні результати, платформа істотно розширила межі горизонтальної участі;
- *Conference on the Future of Europe* (2021–2022) – спільна ініціатива Європейського парламенту, Ради та Комісії, що зібрала тисячі громадян з усіх держав-членів у змішаному (онлайн й офлайн) форматі. Інноваційність ініціативи полягає в тому, що її висновки мали політичне зобов'язання до імплементації з боку ЄС, принаймні у формі відповідей і звітів, затверджених на вищому рівні (European Commission. Conference on the Future of Europe..., 2022).

Підтримка таких ініціатив із боку політичних інституцій указує на поступовий перехід від ідеалу репрезентативності до ідеалу резонансності, тобто здатності влади не лише говорити від імені громадян, а й відображати ритми, конфлікти й потенціали масової комунікації. У цьому сенсі *connective democracy* діє як функціональне доповнення представницької демократії в умовах VUCA-реальності, що надає політичним інституціям нової адаптаційної гнучкості.

Алгоритмічна прозорість і конструктивна модерація

В умовах VUCA-політики, де інформаційні потоки змінюються блискавично, а джерела легітимності розмиті, особливу роль відіграє структура цифрового середовища, у якому відбувається політична комунікація. Алгоритми, що керують стрічками соціальних платформ, визначаючи послідовність повідомлень, упливають на соціальну видимість політичних акторів, домінування окремих тем і навіть архітектуру публічного резонансу. Якщо ці алгоритми залишаються непрозорими, орієнтованими винятково на збудження або максимізацію залучення, вони підсилюють саме ті риси VUCA-середовища, які підривають демократію: волатильність, поляризацію, епістемічну невизначеність (Burton, 2023).

У відповідь на це виникає потреба в концептуальному переосмисленні функції алгоритмів. Як стверджує Бертон, потрібно переходити від моделей «алгоритмічного підсилення для максимізації кліків» до підходів, орієнтованих на *collective intelligence* – просування змістів, що сприяють міжгруповому розумінню, спільній інтерпретації фактів та емпатійній взаємодії (Burton, 2023). У такому підході важливим стає не тільки зміст, а й принципи модерації: хто, як і за якими критеріями оцінює достовірність, конструктивність або суспільну вартість повідомлень.

Європейський Союз уже інституціоналізує цю парадигму в низці нормативних актів. Зокрема, *Digital Services Act* (DSA) запроваджує обов'язок для дуже великих онлайн-платформ здійснювати регулярну оцінку системних ризиків, зокрема впливу алгоритмів на політичну дискусію, поляризацію та дезінформацію, а також вимоги щодо їх пом'якшення (European Union. Regulation (EU) 2022/2065..., 2022). Також DSA передбачає створення механізмів для незалежного аудиту алгоритмічних систем, прозорості рекламного таргетингу й пріоритетності рекомендацій, які ґрунтуються на «непрофільованих» параметрах, тобто не залежать від поведінкових чи політичних уподобань користувача.

Окремо потрібно згадати Регламент ЄС 2024/900 про прозорість політичної реклами, який зобов'язує платформи розкривати замовника, критерії мікротаргетингу та фактичний обсяг охоплення таких повідомлень (European Parliament and Council of the European Union. Regulation (EU) 2024/900..., 2024). Цей крок важливий не лише для зменшення маніпуляцій, а й для переорієнтації рекламних стратегій на прозорі й соціально відповідальні практики.

Позаюридичні ініціативи також демонструють ефективність «соціально інтегрованої модерації». Прикладом може бути *Community Notes* у платформі *X* (*Twitter*), де користувачі колективно додають пояснення або контекст до потенційно дезінформаційних твітів. Дослідження Allen, Pennycook, Rand (2023) свідчить, що ці примітки суттєво знижують подальше поширення фейкової інформації навіть серед користувачів, які мають поляризовані переконання. Визначальним тут є механізм міжгрупової згоди: примітка публікується лише тоді, коли вона отримала підтримку від користувачів із різними політичними орієнтаціями (див. також: Allen et al., 2021).

У США Федеральна комісія зі зв'язку (FCC) і низка штатів, зокрема Каліфорнія, розглядають законодавчі ініціативи, спрямовані на маркування згенерованого штучним інтелектом політичного контенту, заборону на застосування алгоритмів, які стимулюють маніпулятивну поведінку, та забезпечення права на «зрозумілу стрічку» (explainable feed) (Hooshidary, Kuckuk, 2024).

Отже, алгоритмічна прозорість і конструктивна модерація в VUCA-реальності мають не менш системне значення, ніж класичні механізми політичної відповідальності. Без них публічна сфера втрачає свою когнітивну функцію, перетворюючись на простір резонансів без фільтрів, де алгоритмічна логіка підвищує ймовірність посилення випадкових або крайніх сигналів, знижуючи вагу структурованої аргументації й потенціал досягнення компромісу.

Мультирівневе мережеве управління ризиками

У VUCA-середовищі державні інституції стикаються зі швидким розповсюдженням дезінформації та складністю, яку породжує одночасна участь численних акторів із різних секторів – цифрових платформ, громадянського суспільства, аналітичних центрів. Тому управління ризиками в цій сфері ефективні лише за умови мультиакторної координації. Дослідження Flieger демонструє, що організації, які формують сталі зв'язки через мережі, отримують «реляційну ренту», тобто перевагу, яка виникає внаслідок стійких горизонтальних зв'язків між акторами й дає їм змогу швидше координувати дії. Це створює підґрунтя для розробки моделей, у яких влада, техплатформи та НУО стають рівноправними партнерами з ризик-реагування (Flieger, 2024).

Європейська практика демонструє вдалу реалізацію цієї моделі. У межах *Digital Services Act* запроваджено вимогу оцінювати ризики, пов'язані з політично значущим контентом, і співпрацювати з незалежними аудиторами, що відкриває прямий канал між регулятором, платформами й аналітичною спільнотою. Додатково зауважимо, що *Rapid Alert System* та EDMO *Rapid Response System* у межах Кодексу практики з дезінформації забезпечують інструменти для своєчасного обміну інформацією між країнами-членами ще до появи масових інформаційних операцій (Scott, 2024).

Крім того, приклад *Election Integrity Partnership* (EIP) у США сідчить, що коаліція аналітичних центрів, платформ і державних агентств може виявляти загрози ще до того, як вони поширюються масово. Звіт EIP *The Long Fuse* підтверджує, що в результаті спільної діяльності можна було швидше запобігти швидкому поширенню дезінформації про вибори (Election Integrity Partnership, 2021) (аналіз політичних фактчекінгів засвідчив, що середня затримка між появою фейкової наративи та фактомантажем становить чотири дні (Wack, Duskin, Hodel, 2024), а EIP реагувала в середньому на 3–4 доби раніше, ніж загальні практики фактчекінгу під час виборчих кампаній).

Реалізація таких ініціатив свідчить, що мережеве управління ризиками – це створення системної архітектури, де платформи надають дані, НУО аналізують їх, а державні органи запускають превентивні реакції. Такий підхід

знижує інституційну інертність, укріплює довіру громадян до реакції системи й передбачає певну відповідальність між багатьма стейкголдерами.

Отож, VUCA-дискурс породжує парадокс: цифрові мережі водночас зміцнюють громадську мобілізацію та посилюють уразливість до поляризації й зовнішніх маніпуляцій. Інституції, що поєднують стратегічну комунікацію масової співпраці із системною координацією ризиків, спроможні трансформувати нестабільність на користь динамічної стійкості. Така адаптація дає змогу зберігати відкритість і плюралізм без утрати демократичної ефективності.

6.4. Політична невизначеність як передвиборчий інструмент: комунікація Дональда Трампа в VUCA-середовищі

Сучасні демократичні системи зіткнулися з феноменом, коли децентралізована, колаборативна мережева комунікація створює умови, подібні до VUCA-середовища.

Досвід США у 2016–2024 рр. свідчить, що революційні зміни під впливом децентралізованої комунікації можливі не лише в авторитарних режимах (як це було під час Арабської весни чи Революції гідності в Україні), а й у найміцніших демократіях. Політична комунікація Дональда Трампа стала прикладом трансформації політичного ландшафту великої демократичної держави під упливом соціальних медіа й мережевих платформ, що породжує волатильність політичних процесів, невизначеність інформаційного простору, зростання складності суспільних взаємодій і неоднозначність щодо істини та фактів. Така трансформація створює серйозні виклики для внутрішньої стабільності демократичних інституцій і впливає на характер міжнародних відносин

Фактично можемо говорити, що цифрова мережа комунікацій стала каталізатором системних змін навіть у стабільній демократії, підриваючи усталені механізми й викликаючи ефекти, подібні до тих, що існували під час демократичних революцій в авторитарних державах. Це припущення спирається на декілька тез, які ми розглянемо нижче, а саме: трансформація політичного ландшафту США під впливом соціальних медіа; посилення поляризації та криза довіри до інститутів; нові форми політичної мобілізації; зміни в зовнішній політиці й міжнародній дипломатії; паралелі з досвідом продемократичних революцій, таких як Арабська весна й Революція гідності.

Трансформація політичного ландшафту США крізь мережеву комунікацію

Дональд Трамп увійшов у політику як бізнесмен-аутсайдер, що зумів ефективно використати можливості соціальних мереж для здобуття влади. Його перемога на виборах 2016 р. значною мірою стала можливою завдяки цільовим цифровим кампаніям у соціальних мережах, що дало змогу обійти традиційні медіа й безпосередньо звертатися до виборців. Дослідження Родрігес Андрес

свідчить, що саме соціальні мережі та таргетований контент відіграли вирішальну роль у несподіваній перемозі Д. Трампа у 2016 р. (Rodríguez Andrés, 2018). Це стало прецедентом: уперше алгоритмічно керовані потоки інформації (через *Facebook*, *Twitter* тощо) виявилися потужнішими за класичні медійні канали в політичній кампанії такого масштабу. Подальший досвід підтвердив цю тенденцію: у кампаніях 2020 та 2024 рр. Д. Трамп ще активніше застосовував соцмережі, аби формувати порядок денний і комунікувати зі своїм електоратом без посередництва журналістів. Як відзначають Коста й Кім, ці методи допомогли Д. Трампу обійти традиційні медіа та установити пряму комунікацію з виборцями в передвиборчий період, мобілізуючи свою базу на емоційному рівні (Costa, 2021; Kim, 2024).

Колаборативна мережа прихильників Трампа стала головним ресурсом його політичної комунікації. На платформах *Twitter* (згодом перейменованій на *X*), *Facebook* і *YouTube* його дописи миттєво підхоплювалися, обговорювалися й поширювалися мільйонами користувачів, фактично перетворюючи прихильників на співтворців та ретрансляторів політичних меседжів. Д. Трамп стимулював цей процес, використовуючи провокативний контент і персоналізовані повідомлення, орієнтовані на конкретні групи. Так, алгоритмічний мікротаргетинг допоміг йому адресно звертатися до виборців у головних штатах, застосовуючи дані про їхні вподобання для налаштування політичної реклами й постів (Horan et al., 2024).

Дезінтермедіація комунікації – усунення традиційних посередників (мас-медіа) між лідером і громадянами – стала визначальною рисою стилю Д. Трампа, чий успіх ґрунтувався на створенні паралельних інформаційних просторів, де його голос домінував над голосом інституцій (Diez-Gracia, Sánchez-Garcí-a, Martí-n-Román, 2023). Замість офіційних прес-конференцій чи газетних інтерв'ю, він робив гучні заяви у *Twitter*, які негайно підхоплювалися мільйонною авдиторією, а традиційні медіа були змушені реагувати на вже сформований ним порядок денний. У літературі це явище описано як «голос однієї людини, що сильніший за голос інституції» в соцмережах, маючи на увазі, що пряма комунікація лідера може перевершувати вплив офіційних джерел інформації (Tasenţe, Rus, 2019).

Наслідком такої стратегії стало девальвування ролі традиційних медіа. Трамп систематично підривав довіру до провідних новинних видань і телеканалів, клеймуючи їх як «фейкові новини» (fake news), що, вочевидь, мало наслідком збільшення залежності масової авдиторії від соціальних платформ як джерела інформації та створення альтернативної екосистеми новин, лояльної до Д. Трампа. Дослідження де Паз Ґонзалес і Контрерас Рамірес засвідчує, що стратегія дискредитації традиційних медіа й державних інституцій, застосована Д. Трампом, сприяла конституційним кризам та ескалації внутрішньополітичних конфліктів у США (de Paz González, Contreras Ramírez, 2019). Іншими словами, коли президент відкрито ставить під сумнів

об’єктивність преси, судів чи виборчих органів, це розхитує основи конституційного ладу.

Цифрова екосистема Д. Трампа включала не лише *Twitter*, але й створення власної платформи *Truth Social* (після блокування його акаунтів у 2021 р.), де поширювалися повідомлення без будь-якої цензури чи маркування неправдивої інформації. Усі ці кроки заклали підґрунтя для формування в країні інформаційного середовища VUCA, позначеного непевністю та хаотичністю: громадяни дедалі менше довіряли офіційним джерелам, натомість покладаючись на розрізнені онлайн-наративи.

Поляризація суспільства та криза довіри до інститутів

Одним із найсерйозніших наслідків мережевої комунікації Д. Трампа стала поляризація американського суспільства. Алгоритми соціальних медіа створюють інформаційні бульбашки, у яких користувачі убачають переважно ті новини й думки, що узгоджуються з їхніми поглядами. Прихильники та противники Д. Трампа фактично жили в різних інформаційних реальностях. Соціальні платформи сприяли утворенню кластерів однодумців й «ехо-кімнат», що підсилювало розкол суспільства та унеможливлювало конструктивний діалог між носіями протилежних поглядів. За висновками Кіма, механізми персоналізації контенту у *Facebook* і *Twitter* суттєво посилюють ідеологічну однобічність споживаної інформації, що призводить до радикалізації громадської думки (Kim, 2024).

Аналогічно Сантос і Ґрібелер указують, що поширення відверто неправдивої інформації (фейків) у соцмережах ще більше загострює поляризацію, оскільки різні групи населення вірять у зовсім протилежні «факти» (Santos, Griebeler, 2020). Наслідки цієї поляризації для демократії надзвичайно небезпечні, зокрема це ерозія суспільної довіри: зростає недовіра не лише до медіа, але й до базових державних інститутів – виборчої системи, судів, парламенту.

Як зауважено в аналітичному огляді Брукінґського інституту (США), екстремальна поляризація в США підриває самі засади демократії, що проявляється в зниженні довіри до інституцій, зневазі до фактів, законодавчому глухому куті й навіть спалахах реального насильства (Barrett, Hendrix, Sims, 2021).

За час президентства Д. Трампа рівень довіри республіканців до традиційних медіа зменшився до рекордно низьких показників, натомість вірогідність довіряти інформації з соціальних мереж для цієї групи зросла (Deane, 2024). Тобто значна частина населення почала більше довіряти постам у *Facebook* чи *Twitter*, ніж повідомленням у *New York Times* чи *CNN*.

Дезінформація й інформаційний хаос стали невід’ємною рисою нового середовища. Мережеві платформи заповнилися теоріями змови (як-от *QAnon*, рух прихильників конспірологічної теорії, де Дональд Трамп викриває міжнародну схему сексуальної експлуатації маленьких дітей, до якої нібито причетні лідери Демпартії США та інші американські знаменитості (Wendling, 2021), спотвореними або вигаданими «фактами», котрі безперешкодно ширилися й

знаходили свою авдиторію. Дослідження Доддс і співавторів засвідчило, що цифровий простір за часів Д. Трампа характеризувався «турбулентністю історій», – конкуруючими наративами, які боролися за увагу публіки (Dodds et al., 2021). У такій турбулентності офіційний порядок денний постійно підривався альтернативними версіями подій, котрі циркулювали онлайн.

Фрейзер називає політику Д. Трампа «політикою дисфункції демократії», маючи на увазі системні збої у функціонуванні демократичних норм під упливом його стилю лідерства (Fraser, 2020). Зокрема, неповага до експертних знань і наукових фактів (наприклад заперечення змін клімату чи небезпеки COVID-19) підривала роль експертизи у владних рішеннях, а постійні конфлікти з Конгресом призводили до законодавчих глухих кутів.

Кульмінацією внутрішньої нестабільності, спричиненої мережевою поляризацією, стали події 6 січня 2021 р., коли натовп прихильників Д. Трампа, підбурений конспірологічними твердженнями про «вкрадені вибори», штурмом узяв будівлю Капітолію. Ця безпрецедентна атака на серце американської демократії продемонструвала, як онлайн-мобілізація може перерости в реальне насильство. Зауважимо, що протягом усього перехідного періоду після виборів 2020 р. Д. Трамп використовував *Twitter* та інші платформи, щоб сіяти сумніви в легітимності виборів. Стромер-Ґаллі й інші відзначають, що риторика Д. Трампа в онлайн-просторі 2020 р. формувала стійкий наратив про фальсифікації, який став каталізатором масових протестів і заворушень (Stromer-Galley et al., 2022). Це свідчить про нову реальність: віра значної частини суспільства в альтернативну версію подій, підтриману мережевою комунікацією, здатна поставити під загрозу саму безпеку конституційного ладу.

Отже, внутрішнє VUCA-середовище американської демократії в період 2016–2024 рр. проявилось у крайньому ідеологічному розмежуванні громадян, розмитті спільного поля фактів і правди, а також у кризі довіри до колись непорушних інституцій. Ці фактори створили атмосферу постійної непередбачуваності й напруги з елімінацією суспільного консенсусу щодо базових правил гри.

Нові форми політичної мобілізації

Масова мобілізація громадян за допомогою мережевої взаємодії стала визначальною рисою політичного процесу в США. Якщо раніше політична участь координувалася партіями, громадськими організаціями або через мас-медіа, то за Д. Трампа виникла нова модель – мобілізація через соцмережі, часто спонтанна й децентралізована. Прихильники Д. Трампа об’єднувалися в цифрові спільноти (групи *Facebook*, сабредіти на *Reddit*, форуми на *4chan/8chan*, канали в *Telegram* тощо), де саморганізовувалися для проведення акцій, мітингів і флешмобів на його підтримку.

Наприклад, заклики зібратись у Вашингтоні 6 січня 2021 р. поширювалися вірусно саме на таких платформах задовго до офіційних закликів, що свідчить про горизонтальний, краудсорсинговий, характер політичної активності. У

цьому аспекті Барнард аналізує, як цифрові спільноти прихильників Д. Трампа функціонували в ролі інфраструктури для поширення дезінформації, мобілізації та саморганізації. Дослідження засвідчує використання платформ учасниками так званої «цифрової армії Трампа» для розгортання й посилення динаміки краудсорсингової політичної активності (Barnard, 2024).

Унікальною особливістю комунікації Д. Трампа стало й те, що сам лідер надихав і координував мобілізацію безпосередньо через соцмережі. Він застостовував *Twitter* не тільки для заяв, а й фактично як інструмент управління своїм рухом у реальному часі: будь-який його твіт міг миттєво стати сигналом до дії для мільйонів прихильників. Відзначають, що такий стиль «твітер-президентства» був безпрецедентним в американській історії, оскільки до Д. Трампа жоден лідер не вів постійну публічну комунікацію з електоратом напряму, оминаючи офіційні канали. Це призвело до формування своєрідної «цифрової армії» – онлайн-активістів, готових захищати свого лідера в коментарях, атакувати опонентів хейтом, поширювати пропагандистські хештеги або навіть виходити на вулиці за першим закликом (Bissonette, 2020).

Політична комунікація на платформах також набула інтерактивно-ігрових форм, залучаючи нові авдиторії. У 2020–2024 рр. кампанія Д. Трампа активно освоїла новітні медіасередовища: стрими на *Twitch*, вірусні ролики в *TikTok*, участь у популярних подкастах і колаборації з блогерами. Наприклад, Д. Трамп чи його представники з'являлися в подкасті *The Joe Rogan Experience* (Khan, 2024; Schlott, 2024) та на шоу відомих ютуберів (*Nelk Boys* тощо) – такий крок мав на меті охопити молоду чоловічу авдиторію, яка менше дивиться телевізор (Isenstadt, 2024). Меми й гумористичний контент стали іншим ефективним інструментом: яскраві зображення, музичні відеонарізки та інтернет-жарти на підтримку Д. Трампа поширювалися його спільнотою й тим самим підсилювали відчуття «свого руху» серед прихильників.

Як зазначає Шлотт, дотепні меми та ефектні відеомонтажі кампанії Д. Трампа перевершували за популярністю контент його опонентів у боротьбі за молодіжну авдиторію, особливо на платформі *TikTok*: «У Трампа немає проблем із розвагами в інтернеті, і він уже давно оточений командою, яка знає меми та знає, як зробити все вірусним» (Schlott, 2024). Така креативна колаборація між офіційною кампанією й фанатською базою в онлайні суттєво розширила канали мобілізації: прихильники не просто сприймали повідомлення, а й активно їх співтворили (шляхом реміксів, дописів, флешмобів), стаючи повноцінними учасниками політичної комунікації.

Важливо підкреслити, що нова модель мобілізації, заснована на децентралізованій мережевій узаємодії, значно менш контрольована й передбачувана для владних еліт. Вона може швидко вийти з-під контролю навіть самого ініціатора. Після виборів 2020 р. риторика Д. Трампа про несправедливість виборів призвела до того, що численні радикально налаштовані групи (у тому числі конспірологи, екстремісти) самоорганізувалися для «захисту» його перемоги. Це явище має аналогії з

протестними мобілізаціями в авторитарних державах: там соцмережі також допомагали громадянам самоорганізуватися проти правлячих режимів, минаючи контрольовані державою структури. Різниця лише в тому, що в США мобілізувалися не проти режиму, а проти уявного зовнішнього ворога всередині системи (так званого «діпстейту» або фальсифікаторів виборів), і такий протест був скерований проти демократичного порядку, а не за нього.

Отже, досвід Д. Трампа продемонстрував виникнення нових форм політичної участі й протесту, опосередкованих соцмережами – від масових онлайн-рухів і «народних» інформаційних кампаній до непідконтрольних лідерам сплесків насильства. Це черговий прояв VUCA-характеристик – неоднозначності та невизначеності, – адже межа між спонтанною громадською активністю й організованою маніпуляцією розмивається. Демократична система виявилася не застрахованою від того, що інформаційна зброя, раніше спрямована проти диктатур, може бути повернута і проти самої демократичної стабільності.

Зовнішня політика США в умовах інформаційної турбулентності

Мережевий популізм Д. Трампа вплинув не лише на внутрішні справи, але й суттєво змінив характер зовнішньої політики США, додавши міжнародній арені елементів непередбачуваності та хаосу. Доктрина «Америка понад усе» (America First), яку просував Д. Трамп, супроводжувалась активним використанням публічних платформ для декларування зовнішньополітичних рішень, часто без попередніх консультацій із дипломатами чи союзниками. Це призвело до кількох тенденцій.

По-перше, це відхід від багатосторонності та міжнародних зобов'язань. Д. Трамп послідовно виводив США з низки міжнародних угод й організацій, пояснюючи це захистом національних інтересів. Серед прикладів – вихід із Паризької кліматичної угоди, угоди щодо іранського ядерного досьє (JCPOA), ЮНЕСКО, Ради ООН із прав людини, а також блокування роботи СОТ. Як відзначають Маулана та Юліанторо, зовнішня політика Д. Трампа характеризувалася безпрецедентним відходом від міжнародних режимів й організацій, що підірвало довіру до США як до партнера (Maulana, Yuliantoro, 2024). Ця ізоляціоністська тенденція вносила невизначеність у глобальні справи: союзники вже не були впевнені, чи США дотримуватимуться раніше взятих зобов'язань, а противники отримали шанс посилити свої позиції.

По-друге, це також турбулентність у союзницьких відносинах. Комунікаційний стиль Д. Трампа – різкі заяви у *Twitter* на адресу інших лідерів, непередбачувані рішення про мито або військову присутність – став викликом для традиційних союзів. Європейські партнери по НАТО неодноразово опинялися під тиском заяв Д. Трампа про те, що США можуть скоротити свої зобов'язання щодо колективної безпеки, якщо союзники «недоплачують» за оборону. Це спричиниило безпрецедентну ситуацію невизначеності у сфері безпеки: уперше з часів заснування НАТО американський президент ставив під сумнів принцип колективної оборони. Сісванто наголошує, що лідерство Д. Трампа спричинило турбулентність у глобальних дипломатичних

відносинах, порушивши усталені норми взаємодії між державами (Siswanto, 2018). Дипломати зіткнулися з тим, що прогнози щодо поведінки США стали ненадійними, оскільки особисті імпульсивні заяви президента могли розвернути політику на 180 градусів. Це яскраво проявилося, наприклад, у раптовому оголошенні про виведення військ із Сирії через твіт у 2018 р., що заскочило зненацька й Пентагон, і союзників по коаліції (Zambakari, 2019).

По-третє, це персоналізація зовнішньої політики та зміна дипломатичного тону. Комунікація Д. Трампа в соцмережах була надзвичайно персоналізованою: він публічно ображав лідерів недружніх країн (називав Кім Чен Ина "Little Rocket Man"), водночас демонстрував несподівану приязнь до автократів (компліменти на адресу російського очільника, заперечення втручання РФ у вибори тощо). Це амбівалентне ставлення дезорієнтувало і союзників, і опонентів. Хуміре відзначає, що «трампізм» у зовнішній політиці ґрунтувався на поєднанні націоналістичної риторики з прагматичними угодами з сильними лідерами, навіть якщо ті лідери суперечать демократичним цінностям (Humire, 2024). Д. Трамп відкрито захоплювався «сильною рукою» деяких керівників, що підважувало традиційну роль США як захисника демократії у світі.

По-четверте, це інформаційна невизначеність у міжнародних відносинах. Через активне використання соцмереж у дипломатії виник феномен «дипломатії твітів»: офіційні заяви Держдепу чи Білого дому часто суперечили твіту президента або трактувалися по-різному. Це породило невизначеність і двозначність у сприйнятті позиції США. Досить згадати переговори з Північною Кореєю у 2018–2019 рр., коли ядерний статус цієї країни обговорювався паралельно у форматі самітів і через публічні обміни дописами між лідерами. Міжнародні партнери змушені були моніторити *Twitter* Д. Трампа нарівні з офіційними нотами, щоб зрозуміти реальні наміри Вашингтона. Це суттєво ускладнило класичну дипломатію, засновану на передбачуваності та конфіденційності переговорів (Dian, 2018).

Особливо чутливими були наслідки такого стилю для країн, залежних від підтримки США, наприклад України. 2019 р. Д. Трамп поставив на паузу військову допомогу Україні, намагаючись отримати політичні поступки (так званий «Українагейт»), що ледь не призвело до конституційної кризи в самих США (цей випадок став основою для першого імпічменту Д. Трампа) (Minicozzi-Wheeland, 2020). Надалі, під час передвиборчої кампанії 2024 р., Д. Трамп неодноразово сигналізував про намір «домовитися з Путіним» і припинити війну в Україні на умовах, далеких від прийнятних для Києва. Це викликало тривогу в Європі. Зокрема, аналітики зауважували, що перемога Д. Трампа означатиме різке скорочення підтримки України й нову хвилю криз у відносинах між Вашингтоном і європейськими столицями (Rees, Xu, 2024). Хоча на кінець 2024 р. ці прогнози залишалися гіпотетичними, сама їх поява свідчить про масштаб невизначеності, унесеної трампівським фактором у світову політику.

Підсумовуючи зазначимо, що зовнішня політика США під впливом комунікації та політики Д. Трампа відображала VUCA-прояви: мінливість

курсів (раптові рішення змінити багаторічні політики), невизначеність для союзників і противників (непередбачувана риторика), складність управління альянсами (кризи довіри до лідерства США) та неоднозначність сигналів (протиріччя між словами й діями). Це суттєво ускладнило міжнародну дипломатію та керованість системи міжнародних відносин. Справджуються застереження дослідників міжнародної комплексності, що фрагментованість інформаційних потоків і політична невизначеність ускладнюють ухвалення рішень на глобальному рівні (наприклад, у статті від 2016 р. Ачар'я аналізує, як зростаюча фрагментація глобального управління, уключаючи розпорошеність інформаційних потоків і множинність неузгоджених інституцій, породжує невизначеність, ускладнює координацію між державами й підриває ефективність ухвалення глобальних рішень (Acharya, 2016). У такому контексті навіть усталені демократичні держави можуть стати джерелом нестабільності для світового порядку, якщо їхній інформаційний простір виходить з-під контролю традиційних інституцій.

У межах вивчення адаптаційних стратегій політичних інституцій до нестабільного VUCA-середовища проаналізуємо кейс політичної комунікації Дональда Трампа як кандидата на посаду президента США у виборчій кампанії 2024 р. Його медіаактивність упродовж кампанії зумовила внутрішньополітичну поляризацію й стала джерелом міжнародного резонансу, сформувавши стійку хвилю зовнішньої реакції та спровокувавши адаптаційні процеси серед стратегічних партнерів США. У цьому сенсі кейс репрезентує не протестну, а інституційну форму колаборативної комунікації з потенціалом трансформації міжнародних політичних систем.

Для аналізу обрано два пікові періоди:

– перша фаза кампанії (січень – березень 2024 р.), що відзначалася поновленням медійної активності, активізацією базових груп підтримки та початком мобілізації;

– кульмінаційна фаза (серпень – жовтень 2024 р.), коли повідомлення Дональда Трампа стали визначальними у виборчому порядку денному, а реакція зовнішніх акторів – структурованою й багатоетапною.

Оцінювання параметрів $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$, що покладені в основу агрегованих індексів *V-Stress* і *Network Mobilization*, здійснювалося на основі узгодженої методики, викладеної в розділі 2. Оскільки кейс стосується інституціоналізованої політичної комунікації, а не протестної мобілізації чи конфліктних дій, використовувались адаптовані підходи до напівкількісного оцінювання, які враховують:

- семантичну й тематичну динаміку комунікаційних повідомлень Д. Трампа;
- структурну поведінку його цифрової авдиторії (аналіз активності в *Truth Social*, *Telegram*, Facebook-групах, новинних каналах і YouTube-стримах);
- медіааналіз міжнародного резонансу за результатами моніторингу провідних світових видань (*The Economist*, *Politico*, *Süddeutsche Zeitung*, *Al Jazeera*, *France24*, *Euractiv*, *CNN International* тощо);

– публікації аналітичних центрів (*GLOBSEC*, *ECFR*, *RAND*, *Brookings*), що фіксували зростання міжнародної уваги до кампанії Д. Трампа.

Аргументація значень індикаторів для періоду січень–березень 2024:

Volatility (4). Комунікація Д. Трампа в цей період відзначалася підвищеною динамікою: протягом коротких відтинків часу змінювалися теми атак (від внутрішньопартійної боротьби до критики адміністрації Байдена), оновлювався набір фреймів (вибори як «викрадені», еміграція як «загроза», війна в Україні як «безглузда»). Висока частота дописів у *Truth Social* і резонансні виступи в перших дебатах республіканців забезпечували ефект «спалахів», типових для високої волатильності (Shah, Gerard, Huang, 2024; Кіянка, 2024). Проте події ще не досягали граничної інтенсивності, що дає підстави утримати значення на рівні 4.

Uncertainty (4). Невизначеність посилювалася як у самому політичному процесі, так і в межах республіканського електорату. Наявність конкурентів (наприклад Рона ДеСантіса), паралельні судові справи проти Д. Трампа та можливість його юридичного усунення з перегонів генерували множинні сценарії. Водночас виборці не мали чіткого уявлення про політичну програму, орієнтовану на зовнішню політику, а основна увага приділялася персоні Д. Трампа, а не системній візії, що додатково підсилювало невизначеність (Carson, Hitefield, Wall, 2025). Ці фактори обґрунтовують оцінку в 4 бали.

Complexity (4). У цей період простежена активація мережевих узаємодій між різними рівнями підтримки Д. Трампа: лідери думок, групи в соціальних мережах, окремі медіа, впливові ютубери, регіональні штаби. Координація між ними не завжди була формальною, але фіксувалися регулярні взаємодії: поширення спільних фреймів, паралельні інформаційні кампанії, взаємні цитування (Cinus et al., 2024; Minici et al., 2024). Високий рівень емерджентних структур, що виникали у відповідь на конкретні тригери (суд, мітинг, виступ опонента), дає підстави говорити про високу, але ще не максимальну складність – тому значення 4.

Ambiguity (5). Поляризація тлумачень меседжів Д. Трампа сягнула піку вже в цьому періоді: ті самі висловлювання («захопімо демократію», «нас зрадили», «повернемо владу») інтерпретувались або як нормальна риторика політичної боротьби, або як потенційна підготовка до делегітимації виборів (Carson, Hitefield, Wall, 2025; Стирнік, 2025; Setiawan, Ananda, Kartika, 2025). Високий рівень конфліктності в коментарях під його дописами, контраст між американськими та європейськими медіа в оцінці його заяв, наявність водночас підтримки та осуду з боку впливових фігур (у Конгресі, серед ветеранів партії) засвідчують максимальний рівень амбівалентності – 5.

Connection Density (*CD* = 3). На початку кампанії активність прихильників Д. Трампа в мережі мала доволі розосереджений характер. Водночас уже фіксувалися певні центри координації (наприклад окремі Telegram-канали, альтернативні платформи), які, однак, не мали щільної внутрішньої взаємодії або перехресних посилань. Так, дослідження виявило фрагментовану, але активну мережу координації між платформами *Telegram*, *X* (*Twitter*) та *Facebook* із помірною щільністю взаємодії, що підтверджує середній рівень

зв’язності в мережі прихильників Д. Трампа (Cinus et al., 2024). Блас і співавтори описують децентралізовану й фрагментовану структуру Telegram-груп, де фіксуються лише зародкові центри координації без сильної інтеграції (Blas, Luceri, Ferrara, 2024). Мережа лишалася фрагментованою на кластери з відносною автономією. Це відповідає середньому рівню *CD* = 3.

Reply Latency (*RL* = 4). Час реакції на повідомлення в *Truth Social* і пов’язаних каналах був коротким: коментарі, шерінги, мікроаналітика з’являлися протягом перших хвилин після публікації меседжів. Так, дослідження Шах зі співавторами охоплює понад 1,5 млн постів із Truth Social у період із лютого по жовтень 2024 р. й фіксує миттєву реакцію авдиторії на основні повідомлення Д. Трампа: коментарі, поширення та зворотний зв’язок з’являються у перші хвилини після публікації (Shah et al., 2024).

Інше дослідження засвідчує високу залученість авдиторії (лайки, коментарі, шерінги) в перші хвилини після згадування Д. Трампа, що свідчить про короткий час реакції навіть на інших платформах (Chuai, Lenzini, 2024). Особливо це стосувалося закликів до критики адміністрації Байдена чи участі в публічних заходах. Оперативність була нижчою, ніж у фінальній фазі кампанії, тому *RL* = 4.

Coordination Efficiency (*CE* = 4). Значна частина комунікації містила координаційні сигнали: заклики до участі в дебатах, пожертв, передплат, приєднання до кампаній, відвідування заходів (Cinus et al., 2024). Однак ці меседжі не завжди були синхронізовані між платформами чи достатньо формалізовані. Це обґрунтовує високий, але не максимальний рівень координації – 4.

Participation Index (*Pi* = 5). Комунікація в мережах домінувала навколо центральної фігури Дональда Трампа, його найближчого медіаоточення та низки «мегаплатформ» (наприклад Dan Bongino, Charlie Kirk, Breitbart). Решта учасників реплікували чи поширювали їхні меседжі, що свідчить про максимальний рівень централізації – *Pi* = 5. (Таку оцінку можна аргументувати на основі дослідження Shah et al., 2024).

Аргументація значень індикаторів для періоду серпень–жовтень 2024

Volatility (3). На відміну від початкової фази, комунікація Д. Трампа в цей період була більш структурованою та передбачуваною. Його виступи, меседжі й кампанії слідували чітко узгодженій лінії – участь у дебатах, оголошення головних положень передвиборчої програми, адресні звернення до електоральних груп. У дослідженні Кіянки підкреслюється, що кампанія Трампа у фінальній фазі стала більш керованою, були чітко окреслені меседжі, впроваджена єдина інформаційна лінія, й активно використовувалися медійні події для послідовної трансляції головних гасел (Кіянка, 2024). Спалахи резонансних тем (наприклад заяви про Україну чи НАТО) все ще фіксуються, але не мають хаотичного характеру. Отже, рівень волатильності знижується до 3 – помірного.

Uncertainty (5). Невизначеність сягає піку, на горизонті – день голосування, вірогідність повернення Д. Трампа до влади стає реальною, але водночас незрозуміло, як відреагують на результати основні гравці. У США тривають

юридичні дискусії щодо можливості його дискваліфікації, розгортається дискурс про легітимність виборів і перспективу поствиборчих протестів. Семюельс підкреслює, що риторика Трампа стала ще більш авторитарною, а загроза для американської демократії – унікальною, з численними сценаріями щодо делегітимації результатів виборів (Samuels, 2024). На міжнародному рівні аналітики прогнозують сценарії змін у політиці США щодо України, НАТО, Китаю. Наприклад Ґарретт аналізує сценарії внутрішньої й зовнішньої міграційної політики США у разі перемоги Трампа, включаючи можливу ескалацію конфліктів і зміну позицій щодо головних партнерів (Garrett, 2024). Усе це зумовлює максимальний рівень невизначеності – 5.

Complexity (4). Хоч комунікаційна система Д. Трампа формально видавалася централізованою, насправді вона включала складну мережу динамічних зв'язків: польові штаби, платформи, впливових інфлюенсерів, цифрові лідери думок, синхронізовані Telegram-канали, підтримку сторонніх медіа. Наявність перехресних реакцій та органічне дублювання меседжів засвідчує збереження високої складності – 4, хоча без появи нових емерджентних структур. У цьому контексті звернемо увагу на публікацію Cinus et al. (2024), що досліджує координовану міжплатформну активність у контексті президентської кампанії 2024 р., в тому числі в *Telegram*, і надає актуальні емпіричні дані щодо мережевої організації та інформаційного впливу.

Ambiguity (5). У фінальній фазі кампанії зберігається стійка множинність інтерпретацій. Частина американських медіа й електорату сприймає кампанію Д. Трампа як відновлення «істинної Америки», тоді як інші описують її як пряму загрозу демократії. У Європі триває дискусія, чи становитиме його обрання відкат від трансатлантичної єдності. Ізраїль, Польща, Угорщина та низка азійських країн роблять заяви з прямо протилежними оцінками. Така конфліктна фреймова структура зберігає амбівалентність на рівні 5.

Тут звернемо увагу на дослідження Setiawan et al. (2024), де порівнюються медіафрейми китайського агентства *Xinhua News* і американського *The Washington Post*. Перше інтерпретує перемогу Трампа оптимістично, як можливість подолання напруги, а друге – як загрозу демократії та правам людини. Це підтверджує існування полярних трактувань навіть на міждержавному рівні. Зазначене джерело ілюструє глибоку амбівалентність, характерну для внутрішніх і міжнародних оцінок кампанії Д. Трампа.

Connection Density (*CD* = 4). До цього періоду мережа комунікації навколо Д. Трампа досягає більшої зв'язності. Платформи взаємно посилаються одна на одну, розвивається однотипна аргументація, фрейми у *Truth Social*/*Telegram/YouTube* часто взаємопосилюють одне одного. Шах зі співавторами представили унікальний набір даних *Truth Social* (1,5 млн постів за лютий–жовтень 2024 р.), що дає змогу аналізувати мережеву щільність комунікацій. Дослідження фіксує високу внутрішню взаємодію між платформами, повторювані фрейми й синхронізовану активність користувачів, що узгоджується з описом зростаючої щільності зв'язків між *Telegram*, *Truth*

Social, YouTube тощо (Shah et al., 2024). Хоча система не повністю замкнена, рівень щільності значно вищий, ніж у січні – *CD* = 4.

Reply Latency (*RL* = 5). Миттєві реакції стали нормою: дописи Трампа коментуються, транслюються або реплікуються менш ніж за 30–60 секунд, особливо в мобільних додатках. Частина меседжів стає вірусною ще до того, як його озвучить сам кандидат (через витоки). Максимально висока динамічність реакцій – *RL* = 5. Блас і співавтори представили найбільший відкритий датасет із понад пів мільярда повідомлень у *Telegram*, що стосуються виборів 2024 р., зокрема каналів, пов'язаних із Д. Трампом. У дослідженні фіксується висока швидкість реакцій на повідомлення та миттєве поширення фреймів, що ілюструє короткий час між публікацією оригінального меседжу й реакцією спільноти (Blas et al., 2024). Це прямо підтверджує *RL* = 5 у нашому описі.

Coordination Efficiency (*CE* = 5). У фінальній фазі кампанії зростає частка повідомлень із чіткими закликами до дії: участь у заходах, моніторинг виборів, поширення головних фреймів, спротив «електоральним шахрайствам». Мова координаторів штабу й канальних інфлюенсерів відображає високий ступінь організованої мобілізації. Результат – максимальна ефективність координації – 5.

Так, Cinus et al. (2024) виявили значну кросплатформену координацію між *Telegram*, *Facebook* і *X* (раніше *Twitter*), яка проявилася в синхронізованому поширенні конспіративних і політизованих меседжів, що вказує на високий рівень мобілізаційної ефективності комунікаційних структур Д. Трампа. Мінічі та співавтори ідентифікували мережу ботів та облікових записів, які координовано поширювали заклики до дій, у тому числі повідомлення щодо "електорального шахрайства", з чіткою мовою мобілізації й закликами до участі у виборчому процесі (Minici et al., 2024). Згадані вже вище Blas et al. (2024) на основі найбільшої наявної бази Telegram-каналів, присвячених виборам у США 2024 р., показали, як меседжі штабу Трампа дублювались і підсилювались у мережах із високою щільністю, що також свідчить про ефективну координацію.

Participation Index (*Pi* = 5). Централізація навколо особи Д. Трампа, його медіа-оточення та стратегічно керованих каналів зберігається. Дослідження виявляють високу централізацію взаємодії в мережі навколо невеликої кількості високовпливових вузлів, акаунтів, які продукували та поширювали меседжі, тоді як інші користувачі здебільшого виконували функції ретрансляції (Blas et al., 2024). Домінування невеликої кількості високовпливових вузлів (акаунтів, Telegram-каналів, ютуберів) забезпечує стабільно високий *Pi* = 5.

External Resonance у період січень–березень 2024 р.

Значення: 4 (*IPR* = 3, *GAI* = 4). У першій фазі кампанії міжнародна увага до постаті Дональда Трампа була помірною, але стабільною. Основна частина міжнародного висвітлення ґрунтувалася на:

- аналітичних публікаціях у західній пресі (*The Guardian*, *Deutsche Welle*, *France24*, *Politico Europe*, *Al Jazeera*), які інтерпретували кампанію Трампа як повернення поляризованого наративу до політичного дискурсу США (див., наприклад, Setiawan et al. (2024);

– заявах окремих політиків, які в обережній формі згадували його кандидатуру в контексті трансатлантичних відносин, підтримки України й кліматичної політики (наприклад канцлер Німеччини Олаф Шольц із реакцією на вислів Д. Трампа про «не захист» союзників і натяк, що при іншій адміністрації підтримка України й «зелений» курс можуть опинитися під питанням (Hanke Vela, 2024), Прем'єр-міністр Фінляндії Петтері Орпо, який окреслює загрозу, що зміна президента США (тобто прихід Д. Трампа) може ослабити військову й кліматичну коаліцію Заходу (Verbatim report..., 2024);
– доповідях європейських аналітичних центрів (ECFR, GLOBSEC), де Трампа згадували як потенційний фактор ревізії зобов'язань НАТО, однак у форматі гіпотетичного сценарію, без прямих політичних висновків. Так, Європейська рада з міжнародних відносин (ECFR) ще в травні 2023 р. попереджала, що "restrainers" у Республіканській партії можуть розірвати союз із НАТО й радить Європі вже зараз зміцнювати автономну оборону (Belin, Ruge, Shapiro, 2024a). У червні 2024 р. представлено сценарії, за якими друга каденція Трампа включає вихід США з НАТО й різке урізання допомоги Україні (Belin, Ruge, Shapiro, 2024b). У підсумковому звіті *GLOBSEC Forum 2024***,** фіксують занепокоєння, що в разі перемоги Трампа США можуть вимагати 3,5-4 % ВВП на оборону від європейців і переосмислити гарантії ст. 5 (Taming the Storm..., 2025).

IPR = 3 у цій фазі аргументується тим, що активність медіа висока, але не супроводжується офіційними політичними реакціями чи інституційними ініціативами.

GAI = 4: натомість із боку зовнішніх акторів, передусім РФ і КНР, уже фіксується впорядкована медіаінтервенція, зокрема:

– у російських державних медіа (RT, Sputnik, TASS) регулярно з'являються позитивні згадки про Д. Трампа як кандидата, спроможного «зупинити війну» та «повернути США до ізоляціонізму» (наприклад матеріал *Sputnik* від 15.02.2024 доводить, що «Путін насправді не підтримував Трампа» і виставляє Д. Трампа жертвою американських спецслужб, тобто позитивний образ кандидата, який «не підконтрольний елітам»);
– китайські офіційні медіа (CGTN, Global Times) поширюють аналітику про «деградацію американської демократії», інколи наводячи меседжі, співзвучні з риторикою Д. Трампа (наприклад, 86 % респондентів вважають, що "America vs America" стане нормою (CGTN poll, 2024), або що вибори 2024 р. показують «екстремальну природу гегемонізму США», цитуються промови Д. Трампа про іммігрантів і мита (Global Times, 2024);
– активізуються проксі-актори в соціальних мережах, які зображують Д. Трампа як «антисистемного» реформатора (китайська мережа *Spamouflage* вела фейкові акаунти, що видавали себе за американців і розганяли поляризуючий контент перед виборами 2024 р. (Lotz, 2024), у звіті Microsoft повідомлялося про плани Пекіна використовувати ШІ-контент для впливу на вибори у США (Milmo, 2024).

Отже, поєднання *IPR* = 3 і *GAI* = 4 дає *External Resonance* = 4, що вказує на виразну, хоч і ще не структуровану реакцію зовнішнього середовища на кейс.

External Resonance у період серпень–жовтень 2024 р.

Значення: 5 (*IPR* = 4, *GAI* = 5). У фінальній фазі кампанії реакція міжнародної системи на медіаактивність Д. Трампа досягла системного рівня.

IPR = 4, оскільки в цей період з'являються офіційні заяви від європейських лідерів:

- Еммануель Макрон 3 жовтня попереджав, що «ЄС може загинути» без стратегічної самостійності, що новий термін Трампа нестиме ризики для НАТО (Crisp, 2024);
- Борис Пісторіус (міністр оборони Німеччини) 16 вересня заявляв, що Європі треба стати «політично й економічно готовою до війни», пов'язуючи це з погрозами Д. Трампа щодо «неплатників» у НАТО (Hoering, 2024);
- "Trump task force": 25 жовтня Єврокомісія та посли 27 країн проводять закриті брифінги щодо сценарію перемоги Трампа (торгівля, Україна, тарифи) (Gijs, Wax, Moens, 2024);
- дебати Палати громад 22 жовтня: депутати попереджають, що «друга каденція Трампа може мати руйнівний ефект для безпеки Європи й України» (United Kingdom. Parliament..., 2024);
- статті в *Guardian*, *Der Spiegel* і *Politico* відображають риторику тривоги й необхідність інституційних заходів (розгорнутий аналіз можливого «турбулентного» майбутнього НАТО та цитати Пісторіуса (Sabbagh, 2024), нагнітання дискурсу про «шок Трампа» для економіки та оборони ЄС (Gijs, Verhelst, 2024), *Der Spiegel* (10 листопада, одразу після періоду, але відбиває пікову хвилю) із редакційною колонкою «The End of the West» із тезою про «провал ліберальної демократії» у разі реваншу Трампа (Kurbjuweit, 2024).

Отже, інституційна реакція має офіційний статус і політичну вагу – *IPR* = 4.

GAI = 5 – на цьому етапі інформаційне втручання третіх країн досягає піку. Усі головні чинники зійшлися в одну хвилю, що супроводжувала фініш виборчої кампанії Д. Трампа.

По-перше, російські державні медіагіганти вийшли на майже серійну «промо-кампанію» Д. Трампа. Центральне російське ТБ й агенції *RT/Sputnik* подавали його як політика, спроможного «зупинити війну» та змусити Європу «платити за власну безпеку». Reuters прямо констатувала: «спостерігаючи ефір прокремлівських каналів складається враження, що Кремль відверто тримає кулаки за Трампа» (Osborn, Faulconbridge, 2024).

По-друге, соціальні мережі наповнилися бот-трафіком. Дослідження *Graphika* показало, що іноземні мережі у *TikTok* і *X* запускали ролики з тезами «America for Americans» і «Мир із Росією», які далі підхоплювали більш «ваговиті» акаунти (Stubbs, 2024), звіт *Cyabra*, цитований *Reuters*, зафіксував 15 % фейкових профілів серед «про-Трамп»-твітерян і десятикратне зростання таких акаунтів у березні-квітні (Burnett, Coster, 2024), *X* публічно підтвердила

хвилю проросійських ботів, які бомбардували стрічку тезами про «зраду демократії» й «український тягар для платників податків» (AFP, 2024).

По-третє, офіційні китайські канали вийшли з прямими цитатами Трампа як доказом «деградації американської демократії». CGTN 20 вересня пояснювала світовій авдиторії, що «криза довіри» у США підтверджується словами самого Д. Трампа про «rigged system» (CGTN, 2024). Паралельно *Reuters* повідомляла про масштабну операцію *"Spamouflage"*, яка імітувала американських виборців і розганяла розколюючий контент перед голосуванням (Bing, Paul, 2024).

По-четверте, тегеранський фактор. Іранські посадовці й аналітики не приховували, що повернення Д. Трампа створить для США «нічний кошмар» внутрішніх конфліктів і міжнародної ізоляції: «Трамп підвищить тиск до рівня, що паралізує американську політику», – цитує Reuters їхні оцінки (Nakhoul, Hafezi, 2024).

По-п'яте, офіційне підтвердження Вашингтона. Лютнева *Annual Threat Assessment* попередила Конгрес, що Росія, Китай і Іран «майже напевне продовжать сіяти сумніви щодо легітимності виборів у США в 2024 р.» і комбінуватимуть кібер-та інформаційні операції для підриву довіри до інституцій (Office of the Director of National Intelligence, 2024).

І нарешті, правове відображення: у вересні Мін'юст США висунув обвинувачення двом співробітникам *RT* за таємне фінансування американських інфлюенсерів з метою «розколоти електорат» (Lynch, Goudsward, Bing, 2024).

Як бачимо, спостерігалася багаторівнева й одночасна активність щонайменше трьох держав-акторів, підтверджена як відкритими медіа-кампаніями (російські й китайські офіційні медіа), так і прихованими мережами ботів, визнана у звітах американської розвідки та юридичних провадженнях. Інформаційний простір США фактично опинився в режимі цілеспрямованої зовнішньої атаки на довіру до виборчого процесу та наративи про трансатлантичні зобов'язання. У сукупності ці дії свідчать про високий ступінь системної участі зовнішніх акторів, які активно впливають на хід кампанії й готуються до геополітичного переорієнтування – *GAI* = 5.

External Resonance = 5, що логічно відображає етап трансформації внутрішньої політичної події в США в міжнародний чинник глобальної нестабільності.

Для кожного з періодів сформовано восьмикомпонентний вектор за VUCA-індикаторами та показниками мережевої динаміки, на основі якого обчислено агреговані індекси (табл. 6.2).

Як бачимо, показники *V-Stress* залишаються стабільно високими, що відображає дестабілізаційний ефект публічної риторики Дональда Трампа в умовах виборчої невизначеності. Індекси *Network Mobilization* демонструють зростання – у фінальній фазі кампанії мережеві структури стали тіснішими, більш координованими, а швидкість й ефективність мобілізації – вищими.

Таблиця 6.2

Сценарна типізація кейсів передвиборчої комунікації Д. Трампа

Період	V-Stres	Network Mobilization	External Resonance	Мікро-сценарій	Макро-рівень	Комбінований сценарій
Січень–березень	4,25	4,0	4	Swarm	Pressure	Swarm– Pressure
Серпень–жовтень	4,25	4,75	5	Dense	Peak	Dense–Peak

External Resonance змінюється від помірного (4) до максимального (5) рівня: якщо на початковому етапі переважає загальна тривога, то в серпні–жовтні міжнародні інститути (ЄС, НАТО, аналітичні центри) вже публікують звіти й заяви, які засвідчують реальну підготовку до можливого повернення Д. Трампа до влади.

Ця динаміка дає змогу зафіксувати еволюцію сценарію нестабільності: від *Swarm–Pressure*, що характеризується централізованою мобілізацією з латентним зовнішнім тиском, до *Dense–Peak* – повноформатної ескалації впливу, коли мережа комунікацій набуває ознак замкненої та чутливої до координації структури, а міжнародний резонанс сягнув найвищого рівня.

Отже, кейс передвиборчої комунікації Дональда Трампа свідчить, як цифрова інституційна комунікація за умов VUCA може продукувати не лише локальні дестабілізаційні хвилі, але також трансформувати стратегічні розрахунки союзів, генеруючи ризики для передбачуваності глобального політичного процесу. У цьому контексті обґрунтована сценарна модель дає змогу класифікувати такі події, а також може слугувати підґрунтям для прогнозування реакцій політичних інституцій і формування стратегій стримування.

Паралелі з авторитарними режимами: універсальність ризиків мережевої революції

Явище, зафіксоване в США у зв'язку з комунікаційною діяльністю Д. Трампа, не виникло в історичному вакуумі. Протягом двох останніх десятиліть світ спостерігав низку прикладів, як децентралізована мережева комунікація може ставати рушієм революційних змін. Найбільш відомі з них, які ми розглядаємо детальніше, – Арабська весна (2010–2012) та українська Революція гідності (2013–2014). Ці події продемонстрували, що соціальні медіа можуть слугувати потужним інструментом мобілізації проти авторитарних чи корумпованих режимів.

Під час Арабської весни платформи *Facebook*, *Twitter*, *YouTube* стали простором, де громадяни Близького Сходу й Північної Африки відкрито координували протести й ділились інформацією, обходячи цензуру державних медіа. Дослідження Університету Вашингтона, на основі аналізу мільйонів твітів підтвердило, що соціальні медіа відіграли центральну роль у формуванні політичних дебатів під час Арабських революцій: онлайн-розмови про свободу

та демократію передували головним подіям, а натхненні історії протестів ширилися за межі кордонів (Howard, 2011). Із приводу публікації згаданого звіту оглядачка О'Доннел ще у 2011 р. написала: «У XXI ст. революцію, можливо, не транслюватимуть по телебаченню, але, імовірно, про неї повідомлятимуть у Твіттері, публікуватимуть у блогах, надсилатимуть текстові повідомлення й організовуватимуть у *Facebook*» (O'Donnell, 2011).

Також і в українській Революції гідності цифрові технології підсилили протестний рух. Попри те, що телебачення залишалося важливим джерелом інформації, соціальні мережі відіграли критичну роль в оперативному поширенні новин із Майдану та міжнародній підтримці протестувальників. На Євромайдані активісти стратегічно використовували соцмережі для мобілізації протестувальників, внутрішньої комунікації й організації дій, що дало змогу в надзвичайно стислий термін (кілька днів) вивести на вулиці сотні тисяч людей по всій країні – без єдиного партійного штабу чи лідера на чолі. Хоча першопричиною протестів були політичні рішення Януковича, корупція та ін., соціальні медіа стали ефективним фасилітатором і без них масштаби й швидкість мобілізації були б меншими (Bohdanova, 2014).

Урок, спільний для арабських та українських подій, полягає в тому, що колаборативна мережа громадян може подолати інформаційну монополію влади й різко змінити хід історії. Однак американський досвід часів Д. Трампа показав інший бік цієї універсальної істини: ті самі інструменти, які приносять свободу одним, можуть спричинити хаос для інших. У той час як в авторитарних умовах соцмережі були чинником демократизації, у демократичному контексті вони парадоксально спричинили ерозію демократії. Універсальність ризиків децентралізованої комунікації полягає в тому, що мережеві платформи, не маючи жорстких бар'єрів для поширення контенту, однаково добре поширюють меседжі як свободи, так і ненависті чи брехні. Якщо в Тунісі або Києві 2010-х соцмережі допомогли повалити диктатуру, то у Вашингтоні 2021-го вони дали змогу натовпу тимчасово паралізувати конституційний процес.

Більше того, авторитарні режими винесли уроки зі згаданих революцій і почали самі використовувати соцмережі для своїх цілей – від пропаганди до кібератак і маніпуляцій громадською думкою за кордоном. Російське втручання у вибори США 2016 р. із залученням фабрик тролів і ботів продемонструвало, що децентралізована мережа може бути інструментом гібридної агресії. Отже, ризики мережевої комунікації мають глобальний характер: вони спроможні підірвати стабільність як диктатур, так і демократій, і навіть стати зброєю геополітичного протиборства. VUCA-середовище інформаційної епохи – це нова реальність, де невизначеність та неоднозначність стають загальним викликом для всіх країн.

Досвід політичної комунікації Дональда Трампа у 2016–2024 рр. наочно продемонстрував, що колаборативна мережева комунікація перетворилася на потужний чинник, здатний трансформувати політичні системи навіть утверджених демократій. Цифрові платформи, які спершу сприймалися як

інструмент демократизації та підзвітності влади, у певних умовах породжують ефекти, притаманні VUCA-середовищу: підвищують мінливість політичних процесів, генерують невизначеність та інформаційний хаос, ускладнюють причинно-наслідкові зв'язки (через надлишок акторів і даних) та множать неоднозначність, коли правда стає суб'єктивною категорією.

На прикладі США ми побачили посилення поляризації суспільства й зростання недовіри до інститутів під впливом соцмереж, що ставить під загрозу довготривалу стійкість демократичного устрою. Ми також побачили нові форми політичної мобілізації, більш швидкі, масові та важкопередбачувані, які можуть як зміцнювати громадянську активність, так і виходити за межі правового поля. У міжнародній сфері це вилилося в турбулентність союзницьких відносин і невизначеність глобальної політики, коли навіть союзники демократичної держави не певні її зобов'язань.

Тобто децентралізована комунікація не має кордонів та ідеологій – вона просто є нейтральним середовищем, де можуть зароджуватися сили як прогресу, так і дестабілізації. Ці висновки ведуть до головного питання: як адаптувати демократичні системи до епохи VUCA, спричиненої цифровими мережами? Описані вище події підкреслюють необхідність переосмислення механізмів стійкості демократичних інституцій, коли *Facebook*- і *Twitter*-революції можуть спалахнути будь-де. Потрібні нові підходи до регулювання соціальних платформ, щоб обмежити дезінформацію та поляризацію, не придушуючи свободу слова: підвищення медіаграмотності населення, відновлення суспільного діалогу між різними групами. Демократіям, очевидно, потрібно навчитися жити в умовах постійної мінливості й невизначеності інформаційного середовища, бути гнучкими (*agile*), щоб витримати виклики VUCA-світу (Liu, Lee, Goh, 2024). Як бачимо, цифрова комунікація може одночасно зміцнювати участь громадян і розхитувати інститути. Розуміння цього парадоксу – перший крок до вироблення стратегій, які дають змогу зберегти демократичні цінності й стабільність у добу, коли інформаційні потоки формують політичні реалії швидше, ніж традиційні механізми управління встигають реагувати.

Отже, колаборативна мережева комунікація вивела політику на новий непередбачуваний рівень, де межа між революцією та еволюцією влади стирається. Найбільші демократичні системи повинні усвідомити універсальність цього виклику й підготуватися до нього, адже в цифрову епоху стійкість демократії вимірюється не лише силою інституцій, але і їх здатністю адаптуватися до мінливої мережевої реальності.

ЧАСТИНА 4. СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ VUCA: БЕЗПЕКОВИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ВИМІРИ

РОЗДІЛ 7. СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ VUCA

7.1. Теоретичні основи стратегічних комунікацій у контексті VUCA

Концептуальні основи стратегічних комунікацій, відмінності демократичного й авторитарного підходів

В епоху VUCA, коли світові процеси дедалі більше залежать від узаємодії численних акторів, проблема інформаційної безпеки стає складнішою й водночас більш значущою. Масове співробітництво передбачає відкритість та інклюзивність комунікаційних мереж, що сприяє швидкому обміну інформацією на глобальному рівні, проте також викликає нові ризики, пов'язані з неможливістю контролю інформаційних потоків, їх упливу на суспільну думку. Інформаційна безпека в VUCA-світі виходить за межі традиційного розуміння захисту інформації та зосереджується на керуванні інформаційними ризиками, підвищенні стійкості суспільства до інформаційних загроз і маніпуляцій.

Невизначеність та багатовимірність сучасного інформаційного середовища змушують держави й інших акторів розробляти нові стратегії для протидії негативним інформаційним упливам. В умовах, коли інформація поширюється без обмежень відстані, напряму та швидкості, прогнозувати її вплив стає важче. Демократичні держави, що за своєю природою не контролюють інформаційну сферу, як це роблять авторитарні режими, стикаються з особливо серйозними викликами. Щоб захищати свої інтереси та забезпечувати стабільність, вони змушені спиратися на засоби стратегічних комунікацій.

Стратегічні комунікації дають змогу демократичним державам активно взаємодіяти з різними сегментами суспільства, формуючи позитивні наративи, які зміцнюють стійкість населення до маніпуляцій і дезінформації. Так забезпечується протидія негативним інформаційним упливам і формуються альтернативні дискурси, що підтримують цінності демократії, свободи слова й плюралізму. У VUCA-світі стратегічні комунікації стають багатофункціональним інструментом для захисту національних інтересів, водночас сприяючи розвитку масового співробітництва, що підвищує ефективність глобальних процесів.

Цю тезу потрібно пояснити на тлі протиставлення авторитарних і демократичних підходів до інформаційного простору. Авторитарні режими прагнуть до повного контролю над інформацією, вважаючи її елементом політичної стабільності та безпеки. Натомість у демократичних країнах такий

підхід розглядають як загрозу свободі й відкритості. В умовах, коли держава поглинає інформаційне середовище, зрощуючи медіа з військово-політичними інститутами, виникає феномен інформаційних війн як форми стратегічного використання медіа для досягнення політичних і військових цілей. У цьому контексті набувають поширення гібридні війни з інформаційним компонентом як елементом бойових дій.

У масовій комунікації терміни «інформаційна війна» й «кібервійна» часто застосовуються як синоніми. У журналістській практиці «кібератака» означає незаконний доступ до даних, тоді як «інформаційна війна» охоплює пропагандистські кампанії в телевізійному ефірі та в цифровому середовищі. Водночас інструменти публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю й психологічного впливу можуть бути складовими частинами стратегічних комунікацій, але за відсутності ознак військового конфлікту не підпадають під правове регулювання в контексті міжнародного гуманітарного права, попри наявність у риториці термінів, подібних до «війна» чи «атака».

Потрібно, що саме країни зі східною геополітичною орієнтацією частіше оперують поняттям «інформаційна війна» як базовим у власному правовому дискурсі. Так, в Угоді між урядами держав – членів ШОС про співробітництво в галузі забезпечення міжнародної інформаційної безпеки інформаційну війну визначено як «протиборство між двома або більше державами в інформаційному просторі з метою завдання шкоди інформаційним системам, процесам і ресурсам, критично важливим та іншим структурам, підриву політичної, економічної й соціальної систем, масованої психологічної обробки населення для дестабілізації суспільства та держави, а також примусу держави до прийняття рішень в інтересах протиборчої сторони» (Shanghai Cooperation Organization, 2009).

Натомість у західному підході поняття «інформаційна війна» в офіційних документах не фігурує. Із 1990-х рр. у США активно розвивалася концепція інформаційного протиборства (Information Warfare), що реалізується за допомогою інформаційних операцій. Зокрема, у звіті *Strategic Information Warfare: A New Face of War* (корпорація RAND) термін «стратегічне інформаційне протиборство» визначено як «використання державами глобального інформаційного простору й інфраструктури для проведення стратегічних військових операцій і зменшення дії на власний інформаційний ресурс» (Molander, Riddile, Wilson, 1996).

У 1998 р. вийшов доповнений звіт *Strategic Information Warfare Rising*, який запропонував класифікацію на два покоління інформаційного протиборства. Перше охоплює «класичні» інформаційно-психологічні операції, спрямовані на дезорганізацію управлінських структур супротивника, зазвичай, у рамках традиційних військових кампаній. Друге покоління, на думку авторів зазначеного звіту, є результатом інформаційної революції. Воно охоплює ширший спектр сфер – від інформаційного простору до економіки – і триває не години чи дні, а тижні, місяці, роки (Molander et al., 1998).

Також 1998 р. Міністерство оборони США опублікувало *Joint Doctrine for Information Operations*, у якому визначено головні терміни: інформаційні операції (ІО) – дії, спрямовані на вплив на інформацію й інформаційні системи противника з одночасним захистом власних, які здійснюються в усьому діапазоні військових операцій; та інформаційне протиборство (Information Warfare) – ІО, що проводяться під час криз або збройних конфліктів для досягнення конкретних цілей щодо конкретного противника. Отже, у підході держав Заходу чітко встановлено рамки легітимності застосування інформаційних засобів винятково в межах норм міжнародного гуманітарного права.

У процесі становлення сучасного інформаційного суспільства й кіберпростору у 1990-ті рр. поняття інформаційного протиборства закріпилося в офіційних військових доктринах, передбачаючи не лише кібернетичні чи спеціальні психологічні інструменти, але й ширший спектр засобів інформаційного впливу, що реалізуються в межах інформаційних операцій на всіх фазах конфлікту. Такий підхід за суттю не надто відрізнявся від концепції «інформаційних війн», що набула поширення в російській військово-політичній думці та передбачає інтегральний інформаційний уплив – поєднання військових і цивільних інструментів інформаційного тиску. Проте вже в *Joint Publication on Information Operations* від 2006 р. (оновленій у 2012 р.) офіційна позиція США зазнала суттєвих змін: термін "information warfare" (інформаційне протиборство) вилучено, а самі інформаційні операції (ІО) класифіковано винятково у військовому контексті. Визначено п'ять основних складників: електронне протиборство, операції в комп'ютерних мережах, психологічні операції, безпека операцій та оперативне маскування. Окремо згадано супутні та допоміжні можливості, що сприяють реалізації ІО (U.S. Department of Defense, 2006). Документ також містить розмежування інформаційного середовища як сукупності фізичних, інформаційних і когнітивних компонентів та його взаємозв'язок з іншими військовими інструментами, зокрема стратегічними комунікаціями, цивільно-військовою взаємодією та публічною дипломатією.

Цей підхід знайшов продовження й у НАТО, яке в офіційних документах тлумачить термін "Information Warfare" як «наступальне й оборонне використання інформації та інформаційних систем для нанесення шкоди інформаційній інфраструктурі супротивника під час захисту власної» (NATO, 1999). Інформаційне протиборство в такому розумінні потрактовано як функцію спеціальних операцій і форму здобуття переваги в політичній та безпековій площинах (NRC Working Group on Defence Reform and Cooperation, 2006).

Еволюція цього концепту пов'язана з ефективністю застосування інструментів «м'якої сили» в операціях з урегулювання кризових ситуацій. Події Арабської весни, Революції гідності в Україні й інші масові протести засвідчили, що інформаційно-психологічний вплив може стати головним чинником суспільної мобілізації та ініціації глибоких трансформацій без прямого застосування збройної сили.

У відповідь на такі виклики в структурах НАТО формується сучасна концепція стратегічних комунікацій (Strategic Communications), яка, подібно до моделі, розробленої в США, орієнтується на інтеграцію зусиль військових, дипломатичних і цивільних інституцій у сфері інформаційного впливу. Стратегічні комунікації визначаються як скоординоване використання публічної дипломатії, цивільних та військових зв'язків із громадськістю, інформаційних і психологічних операцій для підтримки стратегічних цілей Альянсу (NATO, 2014). Такий підхід передбачає здатність до ведення конфлікту за допомогою інформаційного тиску, мінімізуючи застосування збройних сил. Особливу роль у цьому контексті відіграють психологічні операції (PsyOps) – цілеспрямована діяльність, спрямована на формування світоглядних орієнтацій, емоційних реакцій і поведінкових моделей у визначених авдиторіях для досягнення політичних або військових цілей. Психологічні операції є як тактичним засобом впливу, так і важливим елементом інформаційної стратегії НАТО, орієнтованої на довгострокову зміну суспільних установок та переконань у зонах упливу.

Стратегічні комунікації визначено як цілеспрямовану комунікаційну діяльність, що виконується організацією для реалізації своєї місії, забезпечення функціональної стійкості й досягнення поставлених цілей. Як узагальнено в наукових працях Hallahan et al. (2007), Holtzhausen, Zerfass (2015), стратегічні комунікації охоплюють усі типи комунікацій, які мають на меті забезпечити координацію дій і впливу на цільові авдиторії в межах організаційної діяльності. У політичному вимірі стратегічні комунікації слугують засобом реалізації стратегічних інтересів держав, міжнародних організацій та союзів, зокрема у сфері зовнішньої політики й безпеки.

Згідно з підходом Яковенка та Піскорської, американська стратегічна традиція трактує стратегічні комунікації як невід'ємну частину національної безпеки, інтегровану з інструментами сектору оборони й безпеки: «американські експерти чітко визначають місце стратегічних комунікацій у загальній системі національної безпеки та тісно пов'язують її із сектором безпеки й оборони держави» (Yakovenko, Piskorska, 2017, *p. 199*). Цей підхід формалізовано, зокрема, у Національній рамковій програмі стратегічних комунікацій, затвердженій адміністрацією президента США Барака Обами, у котрій поняття стратегічних комунікацій охоплює «синхронізацію слів і дій, а також способу їх сприйняття обраними авдиторіями із використанням інструментів публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю та інформаційних операцій» (Phillips, 2012). Американська школа концептуалізації стратегічних комунікацій також закріплена в Словнику військових термінів Міністерства оборони США, що, як відзначає Дубов, забезпечує високий рівень чіткості дефініцій, на відміну від надмірного методологічного «розмивання» терміна в частині європейських академічних дискусій (Дубов, 2016, *с. 17–18*).

На цьому тлі українська академічна традиція почала формуватися лише після початку російської агресії 2014 р. й мала обмежену емпіричну базу. За

спостереженням Соловйова, кількість ґрунтовних досліджень у цій сфері до середини 2010-х рр. залишалась украй незначною (Соловйов, 2016). Позитивним прикладом змістовного аналізу вважаються наукова розвідка Баровської стосовно досвіду НАТО у формуванні концептуальної основи стратегічних комунікацій (Баровська, 2015), а також дослідження, спрямовані на осмислення стратегічних комунікацій у контексті гібридної війни Росії проти України (Ліпкан, 2015). 2018 р. опубліковано колективну монографію (Стратегічні комунікації..., 2018), у котрій висвітлено широкий спектр питань теорії та практики стратегічних комунікацій в умовах гібридної загрози, а 2019 р. – комплексне академічне дослідження за редакцією Бебика, яке охоплює такі аспекти, як історія й теорія СтратКом (Макаренко), досвід європейських держав (Мінгазутдінов, Мінгазутдінова), практика Китаю (Бебик), політика ЄС у сфері безпеки з урахуванням регіональних чинників (Тихомирова), співпраця з НАТО та стратегічний потенціал України в цьому контексті (Петров), а також роль СтратКом як засобу формування поведінки акторів і ставлення до ситуації (Копійка) (Стратегічні комунікації..., 2019). Високу оцінку згаданій монографії дає Шуляк (2019). Того самого року видано перший в Україні навчальний підручник із назвою «*Стратегічні комунікації*» (Бебик, 2019).

Зазначимо, що більшість українських наукових напрацювань, попри якісний прорив останніх років, усе ще демонструє відсутність уніфікованого підходу, що пов’язано з різними етапами формування концептуальної бази й адаптацією міжнародного досвіду. Деякі спроби впровадження терміна «стратегічні комунікації» в український науковий обіг, як зазначає Дубов, не відповідають ані теоретичним, ані прикладним вимогам (Дубов, 2016). Водночас поступове зростання зацікавлення проблематикою СтратКом із боку академічного та практичного середовища свідчить про перспективність її інституціоналізації як міждисциплінарного напряму у сфері міжнародних відносин, безпеки, комунікацій і публічного управління.

Публікації останніх років підтверджують поступове становлення україномовної школи дослідження стратегічних комунікацій, орієнтованої на євроатлантичні безпекові стандарти. Так, у колективній монографії «*Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця*» (Азарова й ін., 2021) продовжено розробку тематики СтратКом, започатковану в попередніх наукових працях (зокрема в згаданій вище монографії Баровської зі співавторами), з акцентом на практичному застосуванні та нормативному регулюванні. З огляду на зміст цих праць, можемо констатувати, що в українському академічному дискурсі на фаховому рівні опрацьовано проблематику розбудови системи стратегічних комунікацій відповідно до моделей, прийнятих у євроатлантичній безпековій практиці.

Водночас 2021 р. побачив світ тематичний випуск наукових праць Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського стосовно проблематики стратегічних комунікацій у контексті глобального інформаційного простору. Наступного року опубліковано спеціалізований посібник для безпекових і державних інституцій (Компанцева й ін., 2022), у

якому викладено основи стратегічних комунікацій із позицій актуальних підходів НАТО та ЄС, адаптованих до сучасних українських умов. У 2023 р. вийшла монографія *Стратегічні комунікації ЄС: протидія деструктивним впливам* під редакцією Карпчук, що системно висвітлює питання протидії інформаційним загрозам у межах стратегічного бачення Європейського Союзу. Особливу увагу в цій науковій праці звернуто на високий рівень розробки питань боротьби з дезінформацією, що також стало предметом попередніх розвідок (Карпчук, 2019, Karpchuk 2021).

Наукові публікації, що спираються на фактичну базу функціонування ЄС і нормативні документи, розроблені впродовж останнього десятиліття, істотно зосереджені на безпековому аспекті стратегічних комунікацій. В аналітичному дослідженні Doyle і Desta (2020) саме цей вимір обрано як основний аналітичний вектор. У науковій праці Molnar, Takács, Urbanovics (2021) стосовно миротворчих операцій стратегічні комунікації розглянуто як інструмент зовнішньої легітимації політики ЄС. У дослідженні Márquez Carrasco, Churruca Muguruza, Alamillos Sánchez (2016), де виконано аналіз трансформації Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС під упливом інформаційних викликів, спричинених агресією Росії проти України, ідеться про формування нової комунікаційної парадигми. Цей підхід також підтримано в аналітичному документі Інституту стратегічних досліджень ЄС (European Parliament. EU Strategic Communications..., 2016), у котрому розглянуто перспективи інформаційної безпеки як складника нової політики ЄС. Подібні позиції зафіксовано також у науковій роботі James (2015), де окреслено орієнтири розвитку європейської політики безпеки й оборони в контексті стратегічних комунікацій.

Водночас у дослідженнях стратегічних комунікацій ЄС дедалі чіткіше розглянуто стратегічний підхід. Так, Валенца пропонує визначення стратегічних комунікацій як «поєднання реактивного обміну повідомленнями та проактивної побудови наративу», підкреслюючи, що вони становлять ключовий елемент відповіді ЄС на зростання глобальної конфліктності (Valenza, 2021). Валенца також зауважує, що сучасна стратегічна комунікація Європейського Союзу фокусується переважно на протидії інформаційному впливу з боку Росії.

Отже можемо виокремити два головні напрями розвитку концепту стратегічних комунікацій – функціональний і безпековий. Перший бере початок у сфері менеджменту, публічної дипломатії та зв'язків з громадськістю, які були притаманні офіційним інституціям ЄС віддавна; другий сформувався протягом 2010-х рр. як реакція на зростання гібридних загроз і посилення зовнішнього впливу на інформаційний простір ЄС.

Із початком роботи Європейської комісії під головуванням Урсули фон дер Ляєн (2019) спостерігаємо систематизацію підходів до стратегічної комунікації в контексті реалізації геополітичних пріоритетів зовнішньої політики. У вищезгаданому дослідженні Валенци наголошено, що перед обличчям таких

викликів, як глобальне суперництво з боку США, Китаю й Росії, пандемія COVID-19, іноземні медійні маніпуляції та регіональна нестабільність, геополітичний вимір стратегічних комунікацій має стати частиною сталого механізму дій Європейського Союзу. Аналогічну орієнтацію виявлено в науковій роботі Preda, Chiriac (2021), де проаналізовано ключові стратегічні проблеми, на розв'язання яких спрямовано комунікаційні зусилля ЄС.

Формування політики стратегічних комунікацій ЄС припадає на середину 2010-х рр. і безпосередньо пов'язане з початком російської агресії проти України 2014 р. У березні 2015 р. Європейська рада у своїх *Висновках* закликала до розробки плану дій із протидії дезінформації та створення відповідної команди для його реалізації (European Council. European Council conclusions..., 2015). Цей план, оприлюднений у червні того самого року, містив три головні цілі – підтримку політики й цінностей ЄС щодо країн Східного партнерства, поліпшення регіонального медіасередовища та підвищення обізнаності про дезінформаційні кампанії, водночас зміцнюючи спроможність ЄС до реагування (European Commission. Joint Communication to the European Parliament..., 2018).

У межах Європейської служби зовнішніх дій створено команду *EastSTRATCOM*, яка зосередила зусилля на протидії російським інформаційним операціям. Вона розпочала випуск регулярних дайджестів і коментарів із розвінчування фейкових новин та маніпуляцій. Значну увагу звернуто на публічну дипломатію, залучення місцевого населення, молоді, академічного середовища й громадянського суспільства, зокрема через програми *Erasmus+*.

Надалі інституційна відповідь ЄС охопила ширший спектр регіонів. Так, у 2015–2017 рр. утворено оперативні групи *Південь* (реагування на пропаганду ІДІЛ) та *Західні Балкани* (протидія російському впливу). 2018 р. затверджено новий План дій із протидії дезінформації, який передбачав тіснішу співпрацю з приватним сектором (European Commission. Joint Communication to the European Parliament..., 2018). У робочій програмі Європейської комісії на 2020 р. передбачено системні заходи для підвищення стійкості демократичних інституцій до внутрішніх і зовнішніх викликів (European Commission. Commission Work Programme..., 2020).

Згодом змістовний фокус досліджень у сфері стратегічних комунікацій ЄС еволюціонував від протидії дезінформації до системного вивчення геополітичного виміру цієї діяльності. Особливої актуальності набуло дослідження публічної дипломатії як складника СтратКом. Ґрунтовні оглядові праці, як-от De Baets, Costea (2021), фіксують багаторівневу наукову розробку цього напряму в межах сучасної політики ЄС.

Аналіз підходів до інформаційної безпеки підтверджує, що авторитарні режими застосовують централізований контроль медійного простору для досягнення своїх геополітичних цілей, що призводить до появи феномену «інформаційних війн» і гібридних конфліктів. У цьому контексті інформаційні операції є інструментом державної монополії на управління медіа. Цей підхід

особливо поширений у країнах, де медіа- та воєнно-політичні інтереси тісно переплетені.

Водночас у демократичних державах поняття інформаційного протиборства еволюціонувало до концепції стратегічних комунікацій, зосереджених на захисті інформаційного простору й забезпеченні стійкості інформаційних систем в умовах кризи. Сучасні доктрини, як-от *Доктрина стратегічних комунікацій НАТО*, інтегрують інформаційні операції з публічною дипломатією, психологічними операціями та зв'язками з громадськістю для досягнення стратегічних цілей у гібридних конфліктах.

Роль стратегічних комунікацій в аспекті викликів світу VUCA

У контексті VUCA-світу, де масове співробітництво є фактором глобальних процесів, питання інформаційної безпеки вимагає більш складних підходів. Відкритість й інклюзивність комунікаційних мереж, що підтримують масове співробітництво, суттєво прискорюють обмін інформацією на глобальному рівні, водночас породжуючи нові виклики, пов'язані з неконтрольованістю інформаційних потоків і непередбачуваністю їх впливу на суспільну думку, що знижує ефективність традиційних методів забезпечення інформаційної безпеки.

У демократичних державах стратегічні комунікації відіграють важливу роль у протидії інформаційним загрозам і формуванні власних наративів, що ґрунтуються на цінностях свободи слова, демократії та плюралізму. На відміну від авторитарних режимів, які можуть використовувати централізований контроль над медіапростором для поширення потрібних їм меседжів, демократії змушені шукати інноваційні підходи для захисту суспільства від інформаційних атак. У цьому контексті стратегічні комунікації стають інструментом, що дає змогу реагувати на загрози й активно впливати на формування суспільної думки шляхом просування наративів, які зміцнюють довіру до демократичних інститутів і їхніх цінностей.

Наприклад, під час повномасштабного збройного вторгнення РФ, стратегічні комунікації в Україні стали основою для формування наративу національної ідентичності, який протидіяв дезінформації з боку Росії та підвищував стійкість суспільства до маніпуляцій (Снитко, 2023). Подібна практика також застосовувалася країнами Балтії, які активно розробляли власні контрнаративи для протидії російським дезінформаційним кампаніям, демонструючи, як стратегічні комунікації можуть слугувати ефективним інструментом для збереження національної безпеки (Antipova, 2023).

Крім того, в умовах сучасного цифрового світу держави повинні адаптуватися до нових загроз, зокрема кібероперацій, та поширення дезінформації через соціальні медіа. У США кіберстратегії застосовуються для захисту від інформаційних атак, але при цьому держава стикається з необхідністю зберігати такі демократичні принципи, як свобода слова, в умовах кіберпростору. Це знову підтверджує важливість інноваційного

підходу до стратегічних комунікацій у захисті національних інтересів і демократичних цінностей (Whyte, 2020).

Ще одним прикладом є застосування стратегічних комунікацій у військових операціях. Ізраїль використовував соціальні медіа для створення наративів, що підтримували його безпеку під час військових дій, демонструючи успішність застосування нових платформ для просування інтересів держави й водночас збереження довіри до демократичних цінностей у світі, де інформація поширюється миттєво (Crilley, 2015).

Значення стратегічних комунікацій, особливо для демократичних держав, полягає в тому, що вони дають змогу активізувати взаємодію між державою та її громадянами в умовах інформаційного хаосу, а також сприяють узгодженню національних інтересів із глобальними процесами, зберігаючи при цьому баланс між прозорістю комунікацій і захистом від негативних інформаційних упливів.

Одним із важливих аспектів таких комунікацій є залучення громадян до публічного дискурсу за допомогою нових цифрових платформ. Як зазначає Дальгрен, без мінімального рівня участі громадян демократія втрачає легітимність і може перестати функціонувати законним чином; медіа повинні поширювати інформацію, важливу для здоров'я будь-якої демократичної нації. Коли вони уникають цієї відповідальності на користь «інформаційно-розважальних» або інших другосортних презентацій політичних програм, то, відповідно, відмовляються від своїх зобов'язань (Dahlgren, 2009). Але Дальгрен також нагадує нам, що суспільство не повинно очікувати, що медіа будуть єдиним механізмом для отримання інформації про уряд та політичні агентства. Громадськість має бути залученою до офіційних і неофіційних організацій, які сприяють підвищенню уваги та знанню політики, адже традиційні медіа втрачають прихильність, оскільки громадяни використовують багато платформ доставки для збору інформації. Цей підхід особливо важливий для формування колективної відповідальності в умовах глобальних викликів, де необхідне узгодження національних і глобальних інтересів.

Крім того, стратегічні комунікації сприяють установленню більшої прозорості та підвищують залученість громадян до державного управління. Наприклад, використання технологій е-демократії дає змогу демократичним урядам залучати голоси громадян і впроваджувати нові політики на основі зворотного зв'язку від суспільства, що забезпечує стійкість до дезінформації та інформаційних загроз (Oni et al., 2016).

Важливим аспектом стратегічних комунікацій є також можливість узгоджувати національні інтереси з глобальними процесами. В умовах глобалізації вони допомагають ефективно взаємодіяти з міжнародними інституціями й узгоджувати свої дії з глобальними викликами, такими як міжнародна безпека та економічна стабільність, що дає змогу зберігати позицію на міжнародній арені, одночасно підтримуючи відкритість і прозорість для громадян (Volk, Zerfass, 2018).

Отже, в умовах демократії стратегічні комунікації стають інструментом захисту від інформаційних загроз та важливим механізмом для підтримання стабільності й довіри громадян до урядових інституцій.

Одним з аспектів світу VUCA є волатильність – непередбачуваність і швидкі зміни, із якими доводиться стикатися державам. У таких умовах стратегічні комунікації стають засобом швидкої реакції на нові виклики. Наприклад, під час пандемії COVID-19 уряди зіткнулися з необхідністю швидкого інформування населення про заходи безпеки й вакцинування. Саме стратегічні комунікації дали змогу зменшити паніку та побудувати довіру до заходів, які пропонувалися державами, сприяючи підтримці національної безпеки в умовах глобальної кризи (Zarocostas, 2020).

Другим аспектом VUCA є невизначеність, що полягає в недостатній кількості або неоднозначності інформації. Демократичні держави в таких умовах стикаються з необхідністю забезпечення інформування громадян на основі точних і перевірених даних, зокрема в кризових ситуаціях. Стратегічні комунікації стають важливим інструментом, що дає змогу знижувати рівень невизначеності як на внутрішньому рівні, так і у взаємодії з міжнародними партнерами. Це важливий інструмент і для внутрішнього інформування, і для міжнародної співпраці. Прикладом такого підходу є діяльність групи *EU East StratCom Task Force*, створеної Європейським Союзом для протидії дезінформації, передусім із боку Росії. Цей підрозділ використовує стратегічні комунікації для моніторингу дезінформаційних кампаній та швидкого реагування на інформаційні загрози, допомагаючи урядам країн-членів ЄС і сусіднім державам захищати інформаційні простори й формувати власні наративи.

Зокрема, *EU East StratCom* активно розвиває платформу *EUvsDisinfo*, яка аналізує дезінформаційні повідомлення та надає громадськості перевірені факти, сприяючи зниженню невизначеності серед населення й забезпечуючи ефективний захист від інформаційних атак. Наприклад, у відповідь на російську дезінформацію під час повномасштабного збройного вторгнення в Україну, *EU East StratCom* допомогла Україні та країнам ЄС підвищити стійкість своїх суспільств до пропагандистських упливів, поширюючи достовірні факти й спростовуючи фейкові новини, що дало змогу зберегти міжнародну підтримку та зміцнити довіру громадян до національних урядів і міжнародних інституцій.

Складність – третій компонент концепції VUCA – є наслідком дії значної кількості взаємозалежних факторів, що впливають на прийняття рішень. У цих умовах важлива координація національних і міжнародних інтересів. У контексті стратегічних комунікацій застосовано поняття вирівнювання [alignment], тобто забезпечення узгодження між різними рівнями та акторями всередині держави, а також з міжнародними партнерами за допомогою ефективної комунікації. Суть вирівнювання полягає у створенні єдиної комунікаційної стратегії, що враховує внутрішні потреби держави й глобальні виклики та можливості, що означає необхідність координації між різними

урядовими інституціями, громадянським суспільством і міжнародними організаціями задля створення узгодженого наративу й мінімізації суперечності між різними акторами.

Як зазначають Волк і Зерфасс, вирівнювання стратегічних комунікацій може бути як внутрішнім, тобто всередині організаційних структур держави, так і зовнішнім – у взаємодії з іншими країнами й міжнародними організаціями. Внутрішнє вирівнювання передбачає узгодження дій різних урядових агентств і міністерств, щоб забезпечити єдність у публічних заявах та політиках. Зовнішнє вирівнювання, своєю чергою, полягає в забезпеченні узгодження національних інтересів із міжнародними зобов'язаннями й загальними глобальними цілями (Volk, Zerfass, 2018).

Наприклад, у процесі міжнародних криз вирівнювання дає змогу узгоджувати національні пріоритети з вимогами міжнародних партнерів, що дає змогу зберегти стабільність та ефективно діяти в умовах складної глобальної системи, сприяє зміцненню довіри громадян до уряду, оскільки забезпечується прозорість і послідовність дій, що є важливим чинником у VUCA-світі, де різні фактори часто суперечать один одному.

Останнім елементом світу VUCA є неоднозначність, яка виникає в результаті різних інтерпретацій подій або явищ. Для демократичних держав це означає, що стратегічні комунікації повинні забезпечувати чітке формування наративів, котрі дають змогу суспільству краще розуміти дії уряду і його політику. Це особливо важливо в умовах інформаційних атак або гібридних загроз, коли пропаганда й дезінформація застосовуються для дестабілізації суспільства. Як доводить Мітровіч, стратегічні комунікації дійсно сильно й суттєво підтримують досягнення місії організації, яка у випадку держави стосується її міжнародної позиції, опору сучасним гібридним викликам, ризикам і загрозам, готовності до оборонної, а за необхідності – і наступальної діяльності (Mitrović, 2019). На думку Мітровіча, стратегічно керована пропаганда, публічна дипломатія та лобіювання, безумовно, є важливими сферами для всебічної побудови «м'якої» влади, але також і для підтримки побудови «жорсткої» влади. Це нівелює фактор неоднозначності в напрямі підвищення загальної обороноздатності, перетворюючи державу на небажаного противника й досягаючи ефекту запобігання та стримування можливих агресивних дій.

Отже, у VUCA-світі стратегічні комунікації перетворюються на багатофункціональний інструмент, який дає змогу демократіям захищати національні інтереси в умовах непередбачуваності й складності глобальних інформаційних потоків. Проте це не лише захист від інформаційних загроз, але й активна участь у формуванні інформаційного простору, що посилює ефективність масового співробітництва та міжнародних комунікацій.

Стратегічні комунікації в VUCA-світі слугують багатофункціональним інструментом для виконання складних завдань, що виникають через нестабільність, невизначеність, складність і неоднозначність сучасного глобального інформаційного простору, даючи змогу активно формувати

наративи, котрі зміцнюють стійкість суспільства й уможливлюють адаптацію до нових викликів.

Проактивні наративи

Однією з основних функцій СтратКом є проактивне формування наративів, які допомагають створювати позитивні образи й просувати цінності на міжнародній арені. Це важливо в боротьбі за вплив у глобальному інформаційному просторі, де в умовах мережевої комунікації конкуренція наративів стає вирішальним чинником у міжнародній політиці. Під час геополітичних конфліктів або глобальних криз, як у випадку пандемії COVID-19, уряди демократичних країн активно використовують стратегічні комунікації для просування наративів, що ґрунтуються на довірі до науки й міжнародної співпраці, зміцнюючи таким чином міжнародні альянси та підтримуючи внутрішню стійкість суспільства.

Проактивність у формуванні наративів особливо важлива в умовах інформаційних загроз і дезінформації, які є частиною гібридних війн із боку агресивних автократій. Наприклад, дослідження змін у наративі Європейської політики сусідства (ЄПС) підкреслюють, що демократичні інституції застосовують проактивні стратегії для зміцнення легітимності своїх рішень та збереження стабільності за допомогою створення наративів, заснованих на демократичних цінностях і безпеці. Стабільність, безпека й демократія зазвичай сприймаються як цілі ЄПС, проте Сіанчіара установлено, що їх також потрібно розглядати як компоненти наративу, який є продуктом стратегічної діяльності інституцій ЄС, що прагнуть отримати внутрішню легітимність (Cianciara, 2016).

Проактивне формування наративів дає змогу створювати власні інформаційні порядки, котрі підвищують стійкість держав і вплив у світі. Так, стратегічні комунікації європейських держав, спрямовані на протидію російській інформаційній війні, засвідчили, що проактивні наративи можуть зміцнювати демократичні цінності та знижувати вплив ворожих наративів, що дестабілізують суспільство (Hellman, Wagnsson, 2017).

Масове (відкрите) співробітництво стає важливим інструментом для демократичних держав в умовах VUCA. На відміну від закритих і контрольованих режимів, вони використовують переваги відкритості для створення альянсів та залучення широкого спектра акторів до інформаційного обміну, що сприяє розповсюдженню перевіреної інформації, підвищенню довіри до урядових ініціатив і протидії дезінформації. Наприклад, як зазначають Хелльман і Ваґнссон, за допомогою *EU East StratCom Task Force* Європейський Союз активно залучає громадян та міжнародних партнерів до боротьби з дезінформацією, просуваючи наративи, що підтримують європейські демократичні цінності й сприяють стабільності (Hellman, Wagnsson, 2017).

Цифрові платформи та соціальні мережі застосовуються для залучення громадян до інформаційного співробітництва, що дає змогу активізувати

участь населення в спростуванні фейків, підвищує прозорість і довіру до офіційних повідомлень. Так, під час пандемії COVID-19 стратегічні комунікації урядів були спрямовані на роз'яснення необхідності вакцинації з використанням для швидкого розповсюдження наративів довіри до науки як офіційних каналів, так і громадських ініціатив.

Проактивні наративи – це не так реакція на зовнішні виклики, як стратегічне планування й формування довгострокових комунікацій, що відображають національні інтереси. На відміну від реактивних комунікацій, які намагаються виправити або зменшити негативні наслідки, проактивні наративи створюють новий контекст, упливаючи на сприйняття подій і політичних рішень усередині країни та за її межами. Проактивні наративи дають змогу установлювати контроль над порядком денним, зміцнювати стабільність і зміщувати акценти на власні цінності й інтереси.

Механізми формування наративів засновані на ретельному плануванні та узгодженні комунікацій із довгостроковими політичними цілями. Важливим складником такого мехінізму є тісна співпраця між різними державними інституціями, залучення міжнародних партнерів і громадянського суспільства. Наприклад у Європейському Союзі координація стратегічних комунікацій здійснюється на рівні Європейської служби зовнішніх дій (EEAS). Спеціалізовані підрозділи, зокрема *Відділ комунікаційної політики та публічної дипломатії*, активно популяризують діяльність Верховного представника ЄС, інформують про зовнішні справи та політику безпеки, координують стратегічні комунікації з представництвами ЄС і місіями по всьому світу. Це дає змогу ефективно просувати наративи, що відображають європейські цінності, а також реагувати на інформаційні загрози на глобальному рівні.

Співпраця з місцевими медіа, громадськими організаціями та експертними спільнотами сприяє створенню стійкого середовища для поширення наративів, зокрема через організацію публічних заходів, інформаційних кампаній і залучення громадян до обговорення важливих питань зовнішньої політики та безпеки ЄС. У дослідженнях наголошено, що така публічна дипломатія сприяє інтеграції зовнішньої політики ЄС із громадськими ініціативами та дає змогу краще повідомляти її цілі для внутрішньої й зовнішньої авдиторій (Івасечко, Мазур, 2020).

Також діяльність *Відділу комунікаційної політики та публічної дипломатії* Європейської служби зовнішніх дій значною мірою спирається на активність окремих громадян у соціальних мережах. Соціальні мережі стали для ЄС важливим інструментом поширення наративів, просування демократичних цінностей та боротьби з дезінформацією. Участь громадян у цих процесах дає змогу створювати мережі масового співробітництва, де окремі користувачі є амбасадорами й ретрансляторами інформації. Окремі громадяни активно залучаються до розповсюдження офіційних меседжів ЄС на платформах соціальних медіа. Ця активність сприяє популяризації офіційних позицій ЄС і протидії дезінформації шляхом поширення фактів та спростування фейкових

новин. У дослідженні публічної дипломатії ЄС в Азії (Юн і Чунг), на прикладі діяльності в соціальних мережах представництва в Республіці Корея підкреслюється, що соціальні мережі дають змогу охопити широку авдиторію та забезпечити інтерактивний обмін думками, залучаючи користувачів до публічної дипломатії ЄС на рівні окремих громадян (Yoon, Chung, 2020). При цьому, як зазначають Юн і Чунг, під час формування наративів інституції ЄС дотримувалися лише об'єктивної позиції, публікуючи у своїх соціальних мережах лише нейтральні погляди.

Ця стратегія є адаптивною відповіддю на виклики VUCA, оскільки демократичні держави не можуть дозволити собі контролювати або цензурувати інформаційний простір так, як це роблять авторитарні режими. Натомість вони покладаються на прозорість, відкритість і залучення громадян, що сприяє забезпеченню більшої довіри до інформації. Важливо, що масове співробітництво дає змогу формувати об'єктивні наративи, стійкі до маніпуляцій і підкріплені фактами, що посилює стійкість до дезінформації, допомагає узгоджувати національні та глобальні інтереси, а також зберігати стабільність навіть у непередбачуваних умовах VUCA.

Доведено, що прозорість і відкритість стратегічних комунікацій у демократичних державах є головними факторами формування довіри до уряду та його політики. Наприклад, у роботі Хеллман і Вагнссон розглянуто використання публічної комунікації для боротьби з негативними інформаційними впливами, забезпечення широкого охоплення й залучення громадян до поширення достовірної інформації (Hellman, Wagnsson, 2017). А згадані вище Юн і Чунг підкреслюють, що активна участь громадян у соціальних мережах сприяє розширенню впливу офіційних наративів та їх укріпленню в умовах динамічного інформаційного середовища (Yoon, Chung, 2020).

Стратегічні комунікації автократичних режимів

Водночас стратегічні комунікації є інструментом, який активно використовують не лише демократичні, але й авторитарні держави. Але, будучи реалізовані такими режимами, вони мають специфічні особливості, зокрема централізований контроль інформації, відсутність незалежних медіа та прагнення зміцнити політичний уплив на внутрішній і міжнародній аренах. Приклади Китаю Росії демонструють застосування автократіями стратегічних комунікацій для адаптації до викликів VUCA-світу та досягнення геополітичних цілей.

Китай використовує стратегічні комунікації для поширення позитивного іміджу держави, реалізації геополітичних амбіцій і зміцнення своєї позиції на світовій арені. Центральною частиною цієї стратегії є ініціатива *Один пояс, один шлях* (BRI), яка поєднує економічну дипломатію та інфраструктурні інвестиції. Ця ініціатива спрямована не лише на економічну інтеграцію, але й на формування залежностей серед країн-учасниць, що зміцнює вплив Китаю на глобальному рівні (Agustin et al., 2024). Як зазначають Каррарі зі співавт., Китай використовує свої ініціативи, як-от BRI, для виклику наявному

світовому порядку та формування альтернативних моделей глобального управління (Carrai, Defraigne, Wouters, 2020).

На рівні інформаційної політики Китай активно застосовує переклад промов і документів Сі Цзіньпіна, наприклад *The Governance of China*, для формування позитивного образу держави та поширення наративів про культурну унікальність та переваги китайської моделі розвитку (Shu, Li, 2024). Окрім того, фінансова дипломатія відіграє важливу роль у зміцненні позицій Китаю в регіонах світу, зокрема Південно-Східній Азії, де стратегічні комунікації інтегруються з економічними інструментами впливу. Також Китай застосовує інструменти стратегічних комунікацій за допомогою наративів у формуванні сприйняття його відносин із провідними світовими акторами, використовуючи вислови свого політичного лідера (Fedoniuk, Karpchuk, Yuskiv, 2024).

При цьому китайська влада надає важливого значення взаємодії з громадськістю через засоби соціальної комунікації. Наприклад у дослідженні Цяоань і Титс розглянуто механізми взаємодії китайського уряду із суспільством у контексті зростаючого контролю й ідеологічної централізації (Qiaoan, Teets, 2020).

Росія використовує стратегічні комунікації з акцентом на дезінформацію та гібридні інформаційні операції, які є головними елементами її політики в умовах VUCA-світу. Державні медіа, передусім *RT* і *Sputnik*, є платформами для поширення пропагандистських наративів, спрямованих на підрив довіри до демократичних інститутів та посилення політичного впливу. Наприклад, у контексті війни в Україні стратегічні комунікації застосовуються Росією для створення ілюзорних наративів, які легітимізують агресивні дії держави на внутрішньому й міжнародному рівнях (Мильченко, 2021). Росія активно використовує дезінформацію у форматі стратегічних комунікацій як інструмент для впливу на внутрішню та міжнародну авдиторії, акцентуючи увагу на слабких місцях демократичних систем і створюючи вигідні для себе умови у світовій політиці (Divišová, 2022).

Китай та Росія демонструють різні підходи до стратегічних комунікацій, але обидві держави розглядають цей інструмент як важливий. Китай акцентує на глобальній інформаційній експансії й економічній дипломатії, тоді як Росія фокусується на дезінформації та гібридних операціях, уключно з інформаційно-психологічними (Гулай, Базилюк, 2022).

У світі, що характеризується волатильністю, невизначеністю, складністю й неоднозначністю, стратегічні комунікації відіграють важливу роль у забезпеченні національних інтересів та адаптації до глобальних викликів. Цей інструмент, незалежно від політичного режиму держави, в умовах колаборативної комунікації стає критично вагомим для побудови ефективних взаємодій як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях.

Для демократичних держав стратегічні комунікації є засобом протидії негативним інформаційним упливам, зміцнення стійкості суспільств і забезпечення ефективності масового співробітництва. Завдяки відкритості інформаційних систем, демократії мають можливість використовувати

комунікації для створення прозорих наративів, які сприяють міжнародній довірі й консолідації союзників, забезпечуючи платформу для обговорення глобальних викликів та узгодження колективних дій.

Авторитарні держави також активно застосовують стратегічні комунікації, але їхній підхід ґрунтується на централізованому контролі інформації й поширенні пропаганди (як зазначає Терещук, «у недемократичних країнах всі форми використання мас-медій в тій чи іншій мірі підпорядковуються цілям державної пропаганди» (Терещук, 2016, *с. 384*)). Вони використовують цей інструмент для формування позитивного іміджу, зміцнення внутрішньої легітимності та розширення геополітичного впливу. Масове співробітництво в цьому випадку обмежене, воно набуває форми залежності через економічні або політичні важелі, як у випадку з ініціативами Китаю чи гібридними операціями Росії.

Масове співробітництво в умовах VUCA, значною мірою залежить від ефективності стратегічних комунікацій, воно може забезпечуватися як через відкритий діалог і багатосторонні платформи, характерні для демократичних держав, так і через створення залежностей або маніпуляцій у випадку авторитарних режимів.

Отже, стратегічні комунікації в умовах VUCA-світу є універсальним засобом адаптації до нестабільності та складності сучасного міжнародного середовища. Демократичні моделі СтратКому спираються на відкритість, масове співробітництво й прозорість, тоді як авторитарні – на централізацію та маніпуляцію інформацією.

7.2. Колаборативні моделі стратегічних комунікацій

У цьому підрозділі проаналізовано інституційні, технологічні й аналітичні моделі колаборативних стратегічних комунікацій, що виникають у відповідь на виклики VUCA-середовища.

Логіка "collaborative StratCom" у VUCA-контексті

У світі, де інформаційні кризи спалахують раптово, а наративи циркулюють зі швидкістю мережевого резонансу, стратегічні комунікації дедалі частіше переходять від вертикальної моделі «уряд–громадськість» до мережевої парадигми *collaborative StratCom*. Її суть полягає в тому, що держава не єдиний продуцент змістів, а ядро коаліції акторів – від силових і цивільних відомств до платформ, НУО й дослідницьких центрів, які спільно співтворюють, узгоджують і поширюють наративи. Такий підхід, як ми розглядаємо в цій книзі, є властивою відповіддю демократичних суспільств на VUCA-хаос, що потребує відкритості, прозорості та масової взаємодії.

Колаборативні платформи типу *vTaiwan* чи *Decide Madrid* (див. п. 6.2) демонструють, що держава може делегувати громадянам співавторство рішень, перетворюючи непередбачуваність VUCA-середовища на колективний інтелект, знижуючи ентропію інформаційного поля.

Колаборація зменшує інформаційну асиметрію, але створює небезпеку інфільтрації ворожими мережами й «дифузії відповідальності». Тому, відповідно до принципів, яких дотримуються *NATO StratCom COE* та *EEAS FIMI* (див п. 7.1), необхідними умовами є прозорий розподіл ролей і постійний аудит алгоритмів та каналів обміну даними, що перетворює мережу з хаотичної множини на керовану екосистему довіри, VUCA-фактори – із загрози на ресурс, коли державні інститути, платформи й громадянське суспільство діють як єдина «нервова система» інформаційної безпеки.

Мережеве вирівнювання (alignment) і синхронізація акторів

Концепція *alignment* передбачає синхронізацію внутрішніх і зовнішніх стейкголдерів навколо єдиної комунікаційної рамки. Ефективність *collaborative StratCom* залежить від alignment-процесів – узгодження наративів, ресурсів та часових рамок між усіма учасниками комунікаційної екосистеми (в академічному дискурсі *alignment* визначають як «інтегративний зв'язок між організаційною стратегією й стратегічними комунікаціями, що уможливлює послідовний, скоординований вплив на середовище» (Volk, Zerfass, 2018). У VUCA-умовах цей зв'язок має бути мережевим, тобто забезпечувати горизонтальну синхронізацію між державними структурами, силовими відомствами, платформами, НУО та дослідницькими центрами.

Саме такий принцип покладено, наприклад, в основу діяльності *NATO Strategic Communications Centre of Excellence*, який продукує спільні протоколи й стандарти для союзників, збираючи в *Riga StratCom Dialogue* політичних, військових та академічних учасників для колективної розробки наративів (NATO, 2024). Це зменшує часовий лаг між виявленням загрози й колективною відповіддю.

На рівні ЄС таку функцію виконує *Rapid Alert System* і міжінституційні робочі групи EEAS, що дають змогу державам-членам, платформам й аналітичним центрам обмінюватися «сирими» даними про інфооперації та узгоджувати реакції в режимі 24/7 (European External Action Service. Information integrity and countering..., n. d.) .

Аналогічну логіку демонструє американський *Election Integrity Partnership* – коаліція університетів, фактчекерів, держустанов і соцмереж, яка під час виборів 2020 р. виявляла та нейтралізувала дезінформаційні хвилі, забезпечуючи «гарячу лінію» між платформами й виборчими адміністраціями. У виборчому циклі-2020 високоризиковий контент виявлявся в середньому за 36 годин до його пікового поширення (Center for an Informed Public..., 2021).

Для оцінювання якості *alignment* цілком можна застосовувати поєднання VUCA-метрик (волатильність інформаційного циклу, рівень невизначеності, структурна складність та конкуренція фреймів) і мережевих показників (густота коаліційної взаємодії, середня *response latency* між вузлами, частка узгоджених контрнаративів). Їх інтеграція в системи моніторингу на кшталт RAS чи EIP, дасть можливість перетворити хаотичні інформаційні потоки на керовану, синхронізовану екосистему безпеки, де кожний актор бачить власну роль та відповідальність у реальному часі.

Інституційні архітектури Whole-of-Society

Пошук стійких стратегічних комунікаційних рішень у VUCA-середовищі зумовив перехід від «уряд-центрованих» моделей до *Whole-of-Society*-архітектур (*Whole-of-Society* – концепція в міжнародних відносинах та суміжних галузях, яка спрямована на залучення різних груп суспільства до досягнення спільних політичних цілей), де держава є лише одним із вузлів мережі, а головну роль відіграють багатосторонні хаби, що об'єднують владні інституції, цифрові платформи, наукові центри, медіа й громадянське суспільство.

Прикладами аналітичних і навчальних хабів є згаданий вище *NATO Strategic Communications Centre of Excellence* (Рига), що функціонує як багатонаціональна точка обміну, що пропонує союзникам спільні доктрини, тренінги та «живі» рекомендації для інформаційних операцій, уникаючи дублювання й скорочуючи час реагування під час криз. Видання *Defence Strategic Communications* і регулярний *Riga StratCom Dialogue* формують «епістемічний міст» між військовими, дипломатами й дослідниками, формалізуючи засвоєні уроки в стандарти, що потім масштабуються на національні рівні.

Координаційні *command-and-share* платформи репрезентує, зокрема, та ж *EU Rapid Alert System* (RAS), забезпечуючи захищений портал для всіх держав-членів ЄС. Із 2024 р. RAS підсилено підрозділом *Disinformation Crisis Unit*, що перебрав на себе ролі ситуаційної кімнати під час виборів до Європарламенту та продовжує працювати як постійний «фокусний центр» швидкого реагування, який координує роботу 27 держав-членів, Європейської обсерваторії цифрових медіа (EDMO), аналітичних центрів і самих платформ (O'Carroll, 2024).

Натомість розглянутий вище *Election Integrity Partnership* (EIP) у США, що об'єднав чотири університетські лабораторії, провідні фактчек-НУО, соціальні платформи й виборчі органи, діє як коаліційний міжсекторний хаб.

У діяльності конструкцій *Whole-of-Society* використовуються інструментально-цифрові екосистеми, що інтегрують civic-tech-сервіси (наприклад *EDMO Rapid Response*), дашборди OSINT-спільнот, краудсорсингові платформи типу *Decide Madrid* чи *vTaiwan*. Вони знижують інформаційну асиметрію завдяки відкритим API та спільним дата-шляхам, даючи можливість недержавним аналітикам акомпанувати урядовим центрам ситуаційного моніторингу. Також їм властиві метрики й керованість, що застосовуються для мінімізації «дифузії відповідальності», зокрема технічні, контентні та довірчі (наприклад індекси public trust перед і після кампанії) показники.

Отже, підсумовуючи, підкреслимо, що швидкість і гнучкість вищі там, де існують постійні хаби співпраці (*NATO StratCom COE*, *RAS*), наявний незалежний аналітичний шар (університети, фактчекери) для легітимного арбітражу даних і забезпечується гібридна відповідальність: платформи

надають телеметрію й модераторські ресурси, уряди – мандат і санкційні інструменти, НУО – довіру авдиторій.

Цифрові платформи для спільного продукування політики

У VUCA-контексті децентралізовані платформи участі перетворюють хаотичні інформаційні потоки на керовані «цифрові польові кухні» для спільнотворення рішень, тим самим підкріплюючи колаборативний StratCom. Найрепрезентативнішими є три моделі.

vTaiwan (Тайвань) функціонує як динамічний «люксметр» громадської думки, що збирає тисячі коментарів, кластери яких алгоритм Pol.is візуалізує в хмарі позицій, а консенсусні фрази автоматично виводяться на обговорення уряду. За перші п'ять років роботи до процесу залучено понад 200 тис. користувачів, а такі резонансні кейси, як регулювання *Uber* і розробка фінтех-пісочниці, були імплементовані без масових протестів, що раніше здавалося неможливим (Ho, 2023). Таким чином платформа знижує інформаційну волатильність та перетворює потенційні конфлікти на керовану співпрацю – важливий ефект для стратегічних комунікацій у VUCA-умовах.

Decide Madrid свідчить, що цифрова краудсорсинг-інфраструктура може зберігати життєздатність, попри зміну політичної кон'юнктури. Понад 1,5 млн користувачів брали участь у петиціях, дебатах і партисипативному бюджетуванні, близько 300 проєктів громадських ініціатив потрапили до порядку денного міської ради (Royo, Pina, Garcia-Rayado, 2020). Важливо, що *Decide Madrid* відкриває дані через API, даючи змогу незалежним аналітикам та медіа перевіряти транспарентність процесів у реальному часі, що мінімізує невизначеність і підвищує довіру до офіційного рішення.

Conference on the Future of Europe стала першим трансконтинентальним експериментом ЄС із багатомовного цифрового деліберування. Упродовж 2021–2022 рр. понад 5 млн відвідувачів платформи залишили 18 тис. пропозицій, а 49 узагальнених рекомендацій покладено в офіційний фінальний звіт, на який зобов'язалися реагувати Європарламент, Рада й Комісія (European Commission. Conference on the Future of Europe..., 2022). Аналіз процесу свідчить, що залучення НУО й академічного сектору як модераторів сприяло зниженню амплітуди популістських фреймів і виокремленню конструктивного порядку деннного (Oleart, 2023).

Усі ці платформи працюють як «сенсорні контури» – збирають ранні сигнали суспільних настроїв, скорочуючи *response latency* для державних акторів. Вони забезпечують кооперативний фактчек: відкриті дані й прозорі алгоритми знижують ризик маніпуляцій і підвищують публічну легітимність, а краудсорсинг рішень створює ефект мережевого вирівнювання, коли наратив формується спільно, тому ймовірність, що він буде відкинутий як «чужий» або «примусовий», зменшується.

Проте такий підхід пов'язаний і з певними обмеженнями та ризиками, що стосуються, зокрема, репрезентації соціально вразливих груп. Також організовані лобі-групи можуть «захоплювати» порядок денний. Тому в платформах необхідні механізми балансу – квоти, алгоритмічне вирівнювання

ваги голосів, обов'язкові офлайн-раунди деліберування, – щоб колаборація не перетворилася на «цифрову олігархію».

Колаборативна комунікація й інформаційна безпека

Цифрові загрози, які супроводжують VUCA-середовище, руйнують класичну модель «державної монополії» на безпеку: успіх протидії дезінформації чи кібератакам дедалі частіше визначається спроможністю держави інтегрувати громадянські, академічні та комерційні ресурси в спільну систему швидкої реакції.

У зв'язку з цим звернімося до прикладу європейської ініціативи *data.europa.eu*, яка просуває концепт відкритих наборів даних як опорної інфраструктури кібербезпеки: публічні реєстри доменів, телеметрія ботнетів, метадані дезінформаційних кампаній дають змогу будувати автоматизовані детектори й водночас забезпечують прозорий аудит державних рішень (European Union. Cybersecurity Month..., 2024). Такий «шар довіри» (trust layer) мінімізує звинувачення в приховуванні інформації та залучає незалежних аналітиків до верифікації даних у реальному часі.

І знов згадаймо платформу *Rapid Response System*, де фактчек-центри, дослідницькі лабораторії й цифрові платформи завантажували сигнали про підозрілі наративи, а Єврокомісія координувала відповідь із державами-членами та службою EEAS. Звіт EDMO фіксує, що, завдяки RRS, середній час між виявленням дезінформації й платформними діями скоротився до 24–36 годин (European Digital Media Observatory. EDMO's assessment..., 2024).

Цікавим є приклад платформ *Cofacts* і *MyGoPen*, що репрезентують краудсорсингову фактчек-екосистему Тайваню й дають змогу переслати підозріле повідомлення в чаті та отримати перевірку спільноти. Дослідження *Cornell Tech* свідчить: поєднання відкритого коду, добровольчих модераторів й алгоритмічної оцінки «міжгрупової підтримки» робить такі краудсорсні відповіді стійкішими до політичної упередженості, ніж традиційні централізовані редакції (Waldron, 2023).

Ще один напрям – OSINT-волонтерство у воєнний час. Після повномасштабного вторгнення РФ Україна вибудувала мережу краудсорсних OSINT-ініціатив (наприклад *OSINT for Ukraine)*. Волонтери збирають геотеговані фото, відео та метадані, які верифікує центральна база Мінцифри й Офісу Генпрокурора; понад 10 000 валідаційних матеріалів уже використано в міжнародних провадженнях (OSINT for Ukraine, n. d.). Отже, громадянська комунікація перетворюється на децентралізований сенсор інформаційної безпеки.

Схожою за завданнями є діяльність незалежних watchdog-мереж. Регулярні *Disinfo Updates* від *EU DisinfoLab* агрегують добірки кейсів, у яких колаборація між журналістами-розслідувачами, платформами й урядами сприяла нейтралізації ворожих операцій, зокрема під час президентських виборів у Фінляндії-2024 (EU DisinfoLab, 2024). Подібні спостережні хаби підвищують «прозору обізнаність» (situational awareness) для громадян, роблячи інфосферу менш піддатливою до маніпуляцій.

Підсумовуючи, зазначимо, що системний ефект колаборативної комунікації для StratCom полягає в тому, що колективна телеметрія знижує волатильність, оскільки дезінформаційні сигнали фіксуються багатьма вузлами одночасно, відкритий аудит зменшує невизначеність і підвищує довіру до контрнаративів, а децентралізована верифікація розсіює навантаження й робить систему стійкішою до точкових атак.

Водночас колективні моделі потребують сталих протоколів кібергігієни (щоб уникнути інфільтрації бот-мереж) і зрозумілого юридичного мандата на обробку персональних даних. Без цього «відкрита» інформаційна безпека може перетворитися на поле для нових уразливостей.

Метрики ефективності та VUCA-адаптивність

Для оцінки кампаній стратегічних комунікацій в умовах колаборативної взаємодії можемо використати вже запропоновані індикатори *V-U-C-A* й мережеві показники, які дають змогу відстежувати, наскільки швидко та синхронно коаліційні актори реагують на інформаційні збурення.

Виходячи з викладеного вище зазначимо: у колаборативних стратегічних комунікаціях «успіх» означає не стільки гучність меседжів, скільки здатність цілої мережі акторів швидко вирівнюватися й підтримувати когерентний наратив у мінливому середовищі. Тому класичні PR-показники (охоплення, тональність) уже не є достатньо репрезентативними. Сучасні хаби, зокрема *NATO StratCom COE* та *Rapid Alert System ЄС,* переходять на комбіновані панелі, де об'єднуються ситуаційні індикатори, які можемо в контексті нашого дослідження зіставити з VUCA-індикаторами, показниками мережевої координації та показниками, що відображають поведінкові ефекти.

Наприклад, *Volatility Index* (*V*) може бути порівняний із середньою швидкістю зростання й спадання обговорення головного наративу у хвилинах/годинах (оцінюється через стрим-дані API *Twitter-X*, *Facebook CrowdTangle*). *Uncertainty Ratio* (*U*) – частка взаємосуперечливих постів у загальному потоці контенту за 24-годиний інтервал (методологія *TrustLab* для Структурного індикатора С-1 Кодексу практики) (European Commission. Code of Practice on Disinformation: New reports..., 2023). *Complexity Score* (*C*) – зважена густота міжплатформового графа (число унікальних «стрибків» одного меседжу між платформами, поділене на час), а *Ambiguity Divergence* (*A*) – наприклад дивергенція Єнсена-Шеннона між двома найпоширенішими фреймами події в добовому зрізі.

Мережеві показники координації можуть відображати, скажімо, час від першої реєстрації дезінформсигналу до узгодженої дії принаймні трьох стейкґолдерів (платформа, урядова структура, фактчек-центр) (*Response Latency* (*RL*)). Наприклад, у звіті *Election Integrity Partnership* зафіксовано середній $RL \approx 36$ год під час виборів-2020 у США (Election Integrity Partnership. Election Integrity..., n. d.).

Також можуть бути оцінені відсоток контрнаративів, які повторюються щонайменше п'ятьма різними акторами протягом певного часу після запуску (концепція Volk, Zerfass (2018)); питома частка авдиторії, що отримала

ідентичний меседж принаймні на двох платформах (вимірюється за панельними даними *Meta*, *Google*, *TikTok*: наприклад, *Meta* звітує, що 95 % користувачів утримуються від поширення контенту після фактчекинґ-лейбла (DisinfoCode, n. d.).

Щодо когнітивних/поведінкових ефектів, то оцінюється зміна рівня довіри авдиторій до офіційних джерел (онлайн-опитування перед/після кампанії). У НАТО враховується частка повідомлень союзних акторів, що містять однакові ключові тези (Ministry of Defence (UK), n. d).

У ЄС уведено структурні індикатори *Prevalence & Sources of Disinformation*, що автоматично агрегуються в *Transparency Centre* Кодексу практики й зводяться до загальноєвропейського дашборда (European Commission. Code of practice..., 2023). Аналогічні «панелі ситуаційної обізнаності» використовує *NATO StratCom COE* (North Atlantic Treaty Organization, 2024).

Така комбінована панель може одночасно відстежувати хаос зовні (VUCA-індикатори) й синхронізацію всередині (мережеві метрики). Якщо, наприклад, *V*-індекс зростає, а *RL* залишається стабільним протягом певного періоду (наприклад менше ніж 24 год), система вважається адаптивною; якщо зростають *V*, *U* й *Ambiguity,* це сигналізує про «комунікаційну фрагментацію» та потребує швидкого вирівнювання наративів. Підсумовуючи, відзначимо: метрики VUCA-адаптивності в аспекті стратегічних комунікацій дають можливість керувати стратегічними комунікаціями в реальному часі, перетворюючи роз'єднаний інформаційний ландшафт на прогнозовану, синхронізовану систему.

Ризики колаборативної StratCom-моделі

Колаборація посилює стратегічні комунікації, але в VUCA-середовищі вона породжує специфічні вразливості, котрі ми вже фіксували в методологічних розділах. Нижче систематизовано три групи ризиків, що випливають із доказової бази, кейс-стаді та порівняльної мережевої статистики.

1. *Прорахунок узгодженості (alignment overshoot).* Чим більше акторів, тим вищі транзакційні витрати на погодження наративу; затримка може нівелювати переваги швидкого *RL* < 24 год, зафіксовані в EIP-коаліції США, коли частина партнерів блокувала пост-рев'ю через розбіжності щодо правових формулювань, що збільшило час реакції з 24 до 60 год (Starbird, DiResta, DeButts, 2023). Масив «центральних вузлів» у щільній колаборативній мережі природно тяжіє до ієрархізації, створюючи «центри тяжіння», які можуть монополізувати процес прийняття рішень, навіть коли формально мережа є горизонтальною.

2. *Інфільтрація й маніпулятивне захоплення*. Скоординовані бот-мережі здатні підняти показник *CD* вище від «природної» межі 0,01, симулюючи уявну підтримку та штовхаючи спроможність вирівнювання в хибно позитивні значення; подібну аномально високу густоту (до 0,05) спостерігали під час

російських впливових операцій в ООН (Geissler et al. 2023). Авторитарні режими практикують «цифрові репресії»: використання систем моніторингу й відеоспостереження для проникнення в мережеві хаби опозицій (Earl, Maher, Pan (2022); Buckley, Mozur, 2019). Це ризик «зворотного ефекту» – платформа, створена для прозорості, стає джерелом даних для переслідування.

3. *Дифузія відповідальності й інформаційний хаос.* Відкритість підвищує спільну видимість, але водночас розмиває відповідальність за фінальне повідомлення, наприклад у пандемічній інфосфері прозоре, але розпорошене подання даних про COVID-19 стало основою для хвиль дезінформації, які підривали довіру до вакцинації. Коли контрнаративи не встигають за лавиноподібними хвилями фейків (різниця між *V* та *RL*), виникає когнітивний дисонанс: авдиторії отримують надто багато частково узгоджених пояснень, що підсилює *Ambiguity* й провокує апатію або радикалізацію.

Для прикладу розглянемо ситуацію, коли під час виборів до Європарламенту 2024 р. у ЄС уперше застосовано повномасштабну мережеву систему *Rapid Alert System* (RAS) та *Disinformation Crisis Unit* (DCU) для стратегічних комунікацій. Упродовж шести тижнів кампанії (29 квітня–9 червня) 27 урядів, служби Єврокомісії, цифрові платформи *Meta*, *X* і *TikTok*, а також шістнадцять фактчек-центрів працювали як одна коаліційна мережа. EDMO зафіксував 2847 унікальних дезінформаційних сигналів, для 1369 з яких погодили й поширили спільний контрнаратив за участі щонайменше трьох акторів (платформа, уряд, фактчекери) (European Digital Media Observatory. EU Elections..., 2024). Платформи, своєю чергою, повідомили, що 95 % критичного контенту позначено або видалено менш ніж за добу після спрацювання RAS-тригера (European Commission. Report on the 2024 elections..., 2025).

Для оцінки середовища, у якому проходила кампанія до Європарламенту-2024, використано публічно доступні джерела:

- *Volatility* (*V*). Добові частоти гештегів виборчої тематики отримано з датасету до статті *Social media and electoral dynamics: A dataset of X and Facebook activity during the 2024 EP elections* (Sernani, 2025). Пікове вікно 8 червня (38 214 твітів) більш як у 3 рази перевищило базовий рівень (9 062), що відповідає найвищому квінтилю – V = 5;
- *Uncertainty* (*U*). Uncertainty (U). За офіційним післявиборчим звітом Meta (Meta. 2024 European Parliament post-elections report..., 2024), у період 7 травня – 23 червня 2024 р. промарковано чи знято понад 11 млн одиниць контенту на *Facebook* і понад 300 тис. – на *Instagram*. Така частка ризикового потоку (≈ 30-35 %) класифікується як U = 4;
- *Complexity* (*C*). Complexity (C). На основі вибірки (дані до статті Sernani, 2025) побудовано граф узаємодії (68 753 вузли; 112 040 ребер). Середня довжина найкоротшого шляху = 4,1; глобальний коефіцієнт кластеризації = 0,27, що перевищує поріг верхніх 40 % і дає C = 4;
- *Ambiguity* (*A*). За підтвердженими відкритими даними (на основі European Fact-Checking Standards Network, 2024 (фінальний масив 3 171

фактчекстатті, зібраний 46 організаціями EFCSN)) різноманітність змістових фреймів під час виборів-2024 була дуже високою: жодна тема не домінує абсолютно, проте три «провідні напрями» (війна РФ–Україна (22,2 %), клімат (18,1 %), національно-регіональні сюжети (12,7 %)) охоплюють лише половину всіх перевірених тверджень, а ще 16 тем розпорошені між собою (разом 47 %). Це дає індекс 0,89 (розраховано як індекс Сімпсона) й оцінку A = 5.

Щодо показників мережевої активності (табл. 7.1), то EDMO щомісяця публікує таблицю, де видно скільки разів країни ЄС натиснули на «тривожну кнопку» RAS, скільки разів платформи (*Meta*, *X*, *TikTok*) дійсно відреагували й що саме зробили (European Digital Media Observatory, 2024). *Meta Transparency Report* викладає документ, у якому є точний час отримання сигналу й позначення або видалення контенту (Meta. Code of Practice..., 2024).

Таблиця 7.1

Метрики мережевої активності (вибори до Європарламенту-2024)

Показник	Значення	Результат
Швидкість реакції (*RL*)	Час (год), що минув від сигналу до спільної дії.	У звіті Meta видно, що більшість запитів закрили **до** 24 год. Ця верхня межа – орієнтовний час реакції.
Координаційні зусилля (*CE*)	Частка всіх випадків платформи, які уряди й фактчекери вирішували разом.	У таблиці EDMO: із 22 серйозних сигналів 12 завершилися спільним контркроком (≈ 55 %).
Густота зв’язків (*CD*)	Тіснота взаємного зв’язку всіх учасників	Використано близько ¾ можливих зв’язків.
Індекс участі (*Pi*)	Яку частку комунікації забезпечують лідери	Ті самі звіти показують: 10 % найактивніших акаунтів (офіційні пресслужби та два фактчек-консорціуми) створили 55 % контенту, тобто ядро помітно домінує, але не монополізує все.

Опрацювавши й об’єднавши ці дані відповідно до застосованої в цьому дослідженні моделі, отримали ⟨ *V*=5, *U*=4, *C*=4, *A*=5; *CD*=4, *RL*=4, *CE*=4, *Pi*=4⟩ , що відповідає сценарію *Dense-Flash*: зовнішня турбулентність дуже висока, але всередині діє швидка та добре скоординована мережа. Для такого сценарію рекомендацією є тактика «бліцконтрнаратив плюс публічний аудит». Саме її й утілили RAS і DCU: контрповідомлення з’являлося вже за лічені години, публікувалися джерела й пояснення, чому саме цей пост позначено або видалено (European Commission. Report on the 2024 elections..., 2025). У підсумку найнебезпечніші хештеги не встигали перерости в телевізійний мейнстрим, а результати опитування Eurobarometer після виборів показали найнижчий із 2014 р. рівень віри в «масові фальсифікації»: лише 20 % громадян вважали, що результати були суттєво спотворені (European Union. Cybersecurity Month..., 2024).

Тобто можемо говорити, що модель ⟨ *V*, *U*, *C*, *A*; *CD*, *RL*, *CE*, *Pi*⟩ , спершу апробована для аналізу протестної мобілізації, працює також у сфері стратегічних комунікацій. Вона дає змогу кількісно описати, яку саме комбінацію хаосу несе інформаційна кампанія й наскільки швидко та згуртовано мережа відповідає. Наприклад, *V* не переходить критичної мережі, якщо *RL* достатньо коротка; *Ambiguity* не руйнує довіру, якщо достатньо значна *CE*; а високий *Participation Index* потрібно балансувати розширенням кола відповідальних акторів. У такій конфігурації навіть найпотужніша дезінформаційна буря стає швидкоплинною хвилею, а не системною загрозою для демократичної легітимності.

7.3. Інформаційна безпека в умовах VUCA: виклики та рішення

Колаборативна комунікація в аспекті інформаційної безпеки епохи VUCA

Комунікаційні технології, які розвиваються швидкими темпами, докорінно змінюють способи взаємодії держав, упливають на міжнародні відносини й забезпечують нові можливості для досягнення стратегічних цілей. Зростання ролі інформації як стратегічного ресурсу приводить до того, що контроль за інформаційними потоками, захист від кіберзагроз і протидія дезінформації вважаються пріоритетами. В умовах VUCA інформаційна безпека стає складнішою й важливішою, ніж будь-коли раніше. Держави та інші актори змушені реагувати на виклики, пов’язані зі швидким поширенням інформації, непередбачуваністю її впливу й багатогранністю комунікаційних потоків, що викликає потребу в нових підходах і стратегіях. У цьому підрозділі ми розглянемо, як масове співробітництво, інтегроване в VUCA-контекст, змінює підходи до інформаційної безпеки, та яку роль у цьому процесі відіграють стратегічні комунікації.

Волатильність, що характеризується швидкими й непередбачуваними змінами, потребує від держав спроможності оперативно реагувати на нові загрози в інформаційному просторі. Це, передусім, кібернапади та швидке поширення дезінформації, що здатна дестабілізувати політичні системи й економічні ринки. Дослідження свідчать, що оголошення про кібернапади на компанії, які входять до *S&P 500*, мають значний уплив на вартість їхніх акцій. Наприклад, фінансовий сектор демонструє кумулятивну реакцію на кібернапади протягом трьох днів після події, що потенційно призводить до волатильності на ринку акцій і спричиняє економічні наслідки для компаній та їхніх інвесторів (Tweneboah-Kodua, Atsu, Buchanan, 2018). Сучасні кіберзагрози в політичному контексті, уключаючи спонсоровані державами хакерські атаки й кампанії з дезінформації, значно ускладнюють підтримку політичної стабільності. Це підкреслює важливість розробки гнучких та адаптивних стратегій для протидії новим загрозам (Nkongolo, 2023).

Невизначеність у світі VUCA ускладнює прогнозування й планування заходів у сфері інформаційної безпеки. Держави стикаються з труднощами у визначенні джерел і напрямів інформаційних атак. Інформаційні загрози стають усе більш складними, уключаючи одночасно кілька типів атак, таких як кібернапади, дезінформація, соціальна інженерія та маніпуляції громадською думкою. Інформаційні атаки націлюються на уряди, критичну інфраструктуру, бізнеси й населення, що ускладнює захист і потребує координації між різними секторами суспільства. Значно загострюють цю проблему такі потрясіння, як пандемія COVID-19, під час якої суттєво зросла кількість кібератак, що використовували соціальну інженерію для маніпуляції населенням й атак на критичну інфраструктуру, зокрема на лікарні та служби охорони здоров'я. Застосування різних соціальних і технічних методів (фішинг, спам, шкідливе програмне забезпечення, уключаючи програми-вимагачі та трояни) значно ускладнило захист від атак і потребувало комплексного підходу до кібербезпеки (Hijji, Alam, 2021).

Неоднозначність у трактуванні подій та фактів спричиняє додаткові труднощі для забезпечення інформаційної безпеки. Пропаганда й дезінформація використовуються для створення альтернативних реальностей, які спричиняють плутанину та підривають довіру до офіційних джерел інформації. В умовах VUCA це призводить до посилення соціальної напруги й політичної нестабільності, що підвищує ризики інформаційного протистояння між державами. Дукєвіч описує, як інформаційні операції та дезінформація можуть підривати довіру до офіційних джерел інформації й викликати плутанину. Автор наголошує на важливості ефективного управління інформаційними процесами для протидії таким загрозам (Dukiewicz, 2019).

У перших частинах цієї монографії йшлося здебільшого про колаборативність у комунікації як значущий фактор світу VUCA. Це явище потенційно створює нові загрози й виклики, але й також дає нові можливості. Розглядаючи загрози інформаційній безпеці, пов'язані з колаборативною комунікацією, насамперед відзначимо вразливість до дезінформації та маніпуляцій. Колаборативні платформи, соціальні мережі й форуми, зазвичай є відкритими та доступними для всіх. Це робить їх уразливими, адже недобросовісні актори можуть використовувати ці платформи для поширення фейкових новин, конспіративних теорій або іншої неправдивої інформації, спроможної підривати довіру до офіційних джерел, повокуючи соціальну напругу й дестабілізацію суспільства.

Так, під час президентських виборів у США 2016 р. соціальні медіа активно використовувалися для поширення дезінформації та маніпулятивних повідомлень. Російські операції впливу, зокрема через *Агентство інтернет-досліджень* (IRA), залучали тролів і ботів, щоб посилити політичний розкол, поширюючи фейкові новини й конспіративні теорії, що підривало довіру до виборчого процесу та загострювало соціальну напругу. Цю діяльність детально описано у звіті генпрокурора Мюллера, який підтверджує факт

утручання Росії у вибори за допомогою дезінформаційних кампаній у соціальних мережах (U.S. Department of Justice, 2019).

Пандемія COVID-19 стала ще одним прикладом уразливості колаборативних платформ до дезінформації. Соціальні мережі використовувалися для поширення неправдивої інформації щодо методів лікування, походження вірусу та ефективності вакцин, що призводило до дестабілізації суспільства, підриву довіри до офіційних джерел і зниженню рівня вакцинації в багатьох країнах. Про це пишуть автори систематичного огляду літератури стосовно аналізу негативного впливу дезінформації в соціальних медіа під час пандемії на психологічне благополуччя населення й суспільний порядок (Nela, Parruca, 2023). Маніпулятивні повідомлення та фейкові новини поширювалися в соціальних медіа під час кампанії Брекзиту, що мало наслідком значні проблеми з довірою до офіційних джерел інформації й призвело до поляризації суспільства (Bastos, Mercea, 2019).

Також колаборативність часто передбачає використання спільних інформаційних ресурсів та інфраструктури, що є потенційною ціллю для кіберзлочинців і ворожих державних акторів. Атаки на колаборативні платформи призводять до витоків конфіденційної інформації, порушення роботи інформаційних систем або навіть саботажу стратегічно важливої інфраструктури. Наприклад, під час пандемії COVID-19 платформа *Zoom* стала одним із головних інструментів для колаборативної роботи, навчання й комунікації. Однак її популярність також привернула увагу хакерів, які здійснювали атаки типу *Zoom bombing* – утручання у відеоконференції задля поширення ненависних або непристойних матеріалів. Крім того, у 2020 р. з'явилися повідомлення про витоки особистих даних користувачів і проблеми з безпекою, що могли бути використані для доступу до конфіденційної інформації (BBC News, 2020, May 06).

Під час президентських виборів у Франції 2017 р. кампанія Еммануеля Макрона стала ціллю для серії кібератак. Зловмисники отримали доступ до електронної пошти й інших конфіденційних матеріалів через зломи серверів, що застосовувалися для колаборативної роботи. Витік даних мав на меті вплинути на результат виборів і спровокувати політичну нестабільність (BBC News, 2017, April 25). Це свідчить, що використання спільних ресурсів може бути застосоване для підриву стратегічно важливих процесів.

У 2021 р. відбулася масштабна атака на сервери *Microsoft Exchange*, які використовувалися низкою організацій по всьому світу для обміну електронною поштою й колаборативної роботи. Атака, за якою стояли хакери, пов'язані з Китаєм, призвела до витоку даних значної кількості організацій та урядових відомств, що спричинило серйозні ризики для інформаційної безпеки й показало вразливість спільних інформаційних платформ до кібератак (Microsoft Security Response Center, 2021).

Ще однією особливістю колаборативної комунікації є швидкість поширення інформації, найчастіше без чіткої централізованої перевірки, із ризиком утрати контролю над інформаційними потоками, що, своєю чергою,

збільшує ризик поширення чуток або конфіденційних даних, які не повинні потрапляти в публічний простір. У випадках кризових ситуацій це може мати серйозні наслідки, коли некоректна або неперевірена інформація швидко стає загальнодоступною й викликає паніку або неправильні рішення.

Ванг і Зуон аналізують поведінку користувачів *Twitter* у процесі поширення чуток під час криз, таких як ураган Сенді (2012) і вибух на Бостонському марафоні (2013). Автори встановили, що більшість користувачів схильні поширювати чутки, а не спростовувати їх, що може призводити до дезінформації в умовах кризових ситуацій. Дослідження свідчить, що інформація часто поширюється швидко та без перевірки, підвищуючи ризик прийняття неправильних рішень (Wang, Zhuang, 2018). В іншому дослідженні розглянуто фактори, що впливали на поширення інформації в соціальних мережах під час пандемії COVID-19. Виявлено, що довіра до онлайн-інформації та відчуття перевантаження – сильні передумови для поширення неперевіреної інформації. Це призводить до дезінформації й паніки серед населення (Laato et al., 2020).

Недобросовісні актори, уключаючи держави, терористичні організації або кіберзлочинців, використовують колаборативні платформи для координації своїх дій і проведення інформаційних атак. Вони проникають у легітимні комунікаційні канали, видають себе за надійних учасників, щоб викрадати дані, поширювати дезінформацію або навіть координувати фізичні атаки.

Чжоу, Лекі та Карунасекера аналізують використання колаборативних платформ для проведення координаційних атак, зокрема великомасштабних, типу «відмова в обслуговуванні» (DDoS). Зазначене дослідження підкреслює важливість інтегрованих систем виявлення вторгнень, що можуть зменшити вразливість колаборативних платформ до таких атак (Zhou, Leckie, Karunasekera, 2010). Попп та інші ще 2005 р. розглядали застосування інформаційних технологій для координації й аналізу терористичних загроз. У зазначеній роботі описано, як колаборативні інструменти використовуються державними акторами, а також екстремістськими групами для координації за допомогою аналізу великих обсягів даних. Тобто терористичні організації також можуть застосовувати колаборативні платформи для проведення своїх операцій (Popp et al., 2005).

В іншій статті йдеться про поширення дезінформації через колаборативні платформи, зокрема соціальні медіа, із застосуванням організованих інформаційних операцій, коли недобросовісні актори видають себе за надійних учасників. Складність виявлення та протидії таким операціям полягає в тому, що вони часто мають вигляд органічної поведінки звичайних користувачів (Starbird, Arif, Wilson, 2019).

Ісламська держава (ІДІЛ) активно використовувала соціальні мережі для координації терористичних операцій, поширення радикальних ідеологій і вербування нових членів. Через ці платформи терористи спілкувалися між собою, а також поширювали пропаганду, залучаючи до своїх лав молодь із

різних країн світу (Winter, 2015). Наприклад, 2015 р. ІДІЛ використала соціальні мережі для координації теракту в Парижі, що призвело до численних жертв (Callimachi, 2016). Конвей узагальнює результати досліджень у контексті аналізу ролі інтернету, зокрема соціальних мереж, у поширенні радикальних ідеологій і вербуванні нових членів терористичними організаціями, для поширення пропаганди й координації терористичних атак (Conway, 2017).

Водночас колаборативна комунікація є важливим фактором забезпечення інформаційної безпеки в епоху VUCA. В умовах волатильності, невизначеності, складності та неоднозначності саме спроможність ефективно співпрацювати й узаємодіяти в комунікаційному просторі стає необхідною умовою для протидії інформаційним загрозам і забезпечення національної безпеки. Передусім, колаборативні комунікаційні платформи уможливлюють швидке виявлення та спростування дезінформації. В умовах VUCA, коли інформаційні атаки мають раптовий і непередбачуваний характер, ефективна співпраця між урядами, медіа, громадянським суспільством і приватними компаніями набуває все більшого значення.

Так, колаборативні комунікаційні платформи використовуються для швидкого виявлення й спростування дезінформації – Лю та інші обговорюють систему, що дає змогу користувачам анонімно відправляти скарги на фейкові новини в зашифрованих повідомленнях. За допомогою цієї системи вдається швидко виявляти та контролювати поширення дезінформації на платформах *WhatsApp* і *Telegram*, що є прикладом колаборативного підходу для боротьби з фейковими новинами (Liu et al., 2022). Це особливо важливо в умовах VUCA, коли інформаційні атаки можуть мати раптовий характер та суттєво впливати на прийняття рішень.

Аналогічні тенденції простежували й під час пандемії COVID-19. Дослідження Гері Т, Утама й Пейнґ засвідчує можливості колаборативного управління та комунікації в подоланні кризи для окремому регіону. Результати вказують на те, що ефективна співпраця між різними установами була вирішальним чинником забезпечення інформаційної безпеки й зменшення соціальної напруги (Heri T, Utama, Paing, 2022).

Також колаборація може бути застосована для забезпечення захисту від кіберзагроз У статті *Collaborative Security* Менґ та інші розглядають концепцію колаборативної безпеки, яка включає різні механізми співпраці для захисту від кіберзагроз. Автори наводять такі конкретні приклади, як виявлення ботнетів і вразливостей та фільтрація спаму, які доводять важливість співпраці між різними суб'єктами для підвищення стійкості безпекових систем (Meng et al., 2015).

Завдяки колаборативним зусиллям з'являється можливість швидкого реагування на фейкові новини, поширення правдивої інформації й забезпечення прозорості комунікації. Також колаборативність у комунікації сприяє створенню стійких інформаційних спільнот, які спроможні об'єднувати зусилля для протидії інформаційним загрозам. Так, у статті Паломо й Седано проаналізовано співпрацю між різними медіа в Іспанії для перевірки фактів і

спростування дезінформації під час президентських виборів. Проєкт *Comprobado* (https://crosscheckhq.com/project/comprobado/) об'єднав 16 редакцій, які працювали разом, щоб швидко ідентифікувати та спростовувати неправдиві твердження, що циркулювали в інтернеті (Palomo, Sedano, 2021). А дослідження Гері Т, Утама й Пейнґ розкриває, як колаборативне управління допомогло ефективно реагувати на кризу, пов'язану з пандемією COVID-19. Співпраця між різними установами, громадськими організаціями та громадськістю дала змогу швидко адаптуватися до мінливих обставин і координувати дії для боротьби з пандемією (Heri T, Utama, Paing, 2022).

В умовах VUCA, коли соціальні та політичні процеси ускладнюються, інформаційні спільноти слугують платформою для обміну знаннями, досвідом та ресурсами. Це дає змогу ефективніше координувати дії під час кризових ситуацій і забезпечувати швидку реакцію на нові виклики. У період пандемії COVID-19 різні наукові та медичні спільноти об'єдналися для обміну дослідженнями, даними й практичним досвідом через платформи на зразок *ResearchGate*, *Slack*, та ін., що сприяло швидкому розповсюдженню нових знань про вірус, методи лікування й ефективність вакцин. Наприклад, *Всесвітня організація охорони здоров'я* створила спеціальні форуми та групи для обміну інформацією між лікарями й дослідниками, що сприяло забезпеченню ефективного реагування на глобальні виклики, пов'язані з COVID-19 (World Health Organization. A coordinated global research roadmap..., 2020). Такий обмін інформацією уможливив швидшу впровадження ефективних методів лікування в різних країнах, зменшуючи час на прийняття рішень у кризових ситуаціях.

У дослідженні Булос і Джераті описано використання геоінформаційних систем, соціальних медіа та аналітики великих даних для відстеження й реагування на пандемію COVID-19. У статті розглянуто, як ці інструменти застосовуються для обміну інформацією та координації дій у межах міжнародних спільнот (Boulos, Geraghty, 2020). У роботі Меєра описано, як гуманітарні спільноти використовували такі цифрові платформи, як *Humanitarian OpenStreetMap Team* (HOT), для обміну географічними даними й координації рятувальних операцій після землетрусу в Непалі у 2015 р. (Meier, 2015). А Хомамі та Солон розповідають про ентузіаста, який зупинив поширення вірусу *WannaCry* у 2017 р. завдяки співпраці з іншими експертами з кібербезпеки на різних форумах і платформах (Khomami, Solon, 2017).

В умовах неоднозначності, коли різні групи можуть мати навіть протилежні інтерпретації одних і тих самих подій, колаборативні платформи стають засобом підвищення прозорості та довіри до джерел інформації. Демократичні держави використовують ці платформи для забезпечення відкритості процесів прийняття рішень і залучення громадян до діалогу. Це сприяє зниженню рівня напруги та зміцненню суспільного консенсусу. Ревін аналізує застосування цифрових мереж для формування довіри й спільних цінностей за допомогою співпраці в онлайн-просторі. Автор робить висновок,

що колаборативні платформи та цифрові мережі дають змогу демократичним державам сприяти громадянській активності й покращувати прозорість урядових дій, що приводить до зниження соціальної напруги та підвищення довіри (Revin, 2020).

У дослідженні Хоґан й інших розглянуто роль відкритих даних і колаборативних платформ у забезпеченні прозорості державного управління в Європейському Союзі. Описано, як платформи для відкритих даних сприяють взаємодії між громадянами та державними службовцями, що дає змогу покращити прозорість і довіру до рішень урядів. Така колаборативна модель допомагає залучати громадян до участі в прийнятті рішень та сприяє зниженню соціальної напруги (Hogan et al., 2017). Прикладом є проєкт *Open Data Collaboration Platform,* спрямований на розробку платформи для відкритих даних у ЄС, яка полегшує співпрацю між громадянами й державними адміністраціями для підвищення прозорості та підзвітності. Платформа дає змогу органам влади, громадянському суспільству й громадянам обмінюватися даними, співпрацювати над їх аналізом і заохочувати громадськість до процесу прийняття рішень

Завдяки використанню інструментів відкритих даних, проєкт підвищує довіру до державних установ, забезпечує підзвітність державних посадовців та залучає громадян до управлінських процесів через публічні консультації й зворотний зв'язок. (European Commission. Open Data Collaboration..., 2023). Проєкт також передбачає пілотні впровадження для оцінки ефективності нових інструментів, створених для покращення взаємодії в умовах сучасного світу VUCA, де важливі швидка адаптація до змін та спільне прийняття рішень.

Позитивне застосування колаборації й колаборативної комунікації в аспекті підвищення інформаційної безпеки в демократичних державах підтверджується численними прикладами. В умовах світу VUCA колаборативні платформи та спільноти відіграють важливу роль у реагуванні на інформаційні загрози й зміцнення суспільного консенсусу. Важливо, що колаборативність у комунікації дає змогу створювати стійкі системи, спроможні адаптуватися до умов, що швидко змінюються. Наприклад, під час пандемії COVID-19 наукові та медичні спільноти використовували цифрові платформи для швидкого обміну дослідженнями й даними, що сприяло ефективному реагуванню на кризу завдяки залученню різних суб'єктів – урядів, громадянського суспільства, медіа та приватного сектору. Дослідження свідчать, що застосування платформ для обміну даними було необхідне для розвитку нових вакцин, ліків, терапевтичних методів і стратегій запобігання та лікування COVID-19 (Gao et al., 2020).

Швидке поширення даних й інформації під час пандемії також здійснювалося через глобальні платформи для обміну генетичними та іншими медичними даними, що полегшило розробку діагностичних інструментів і дослідження епідеміології вірусу (Farah et al., 2020). Це дало змогу швидше обмінюватися генетичними даними та аналізувати їх для покращення реакції на пандемію.

У контексті VUCA комунікація масового співробітництва під час пандемії COVID-19 мала важливе значення для ефективного реагування на кризу. Згідно з дослідженнями, такі VUCA-фактори, як нестабільність і неоднозначність, викликали необхідність у швидкій та відкритій співпраці між різними учасниками комунікаційного процесу, що включало застосування нових технологій і моделей комунікації (Fedoniuk, 2020).

Один із прикладів використання VUCA-підходу до масової колаборації простежено в Новій Зеландії, де комунікація під час пандемії ґрунтувалася на співпраці між науковцями та митцями для поширення науково обґрунтованої інформації серед громадськості (Halliday, 2023). Такий підхід допоміг орієнтуватися в умовах нестабільності й невизначеності, спричинених COVID-19.

Колаборативні підходи у сфері кібербезпеки, наприклад боротьба з вірусами типу *WannaCry*, засвідчують важливість координації дій та обміну знаннями між різними акторами для запобігання й протидії кібератакам. Співпраця експертів із кібербезпеки на глобальних платформах дала змогу швидко знайти рішення для зупинки поширення вірусу. Зокрема, раннє виявлення кіберзагроз стало можливим завдяки колаборативним підходам, котрі поєднують семантично багаті репрезентації знань із машинним навчанням, що уможливлює зниження когнітивного навантаження на аналітиків безпеки та підвищення впевненості в результатах (Narayanan et al., 2018).

Безумовно, у сфері інформаційної безпеки демократичних держав потрібно враховувати не лише кібербезпеку, але й інші аспекти, що сприяють зміцненню стійкості демократичної системи. Прозорість державного управління, участь громадян у прийнятті рішень, доступність інформації й громадський контроль є невід'ємними елементами інформаційної безпеки. Колаборативна комунікація забезпечує підзвітність та довіру до урядів, запобігає корупції й знижує соціальну напругу, що зміцнює інституційну стійкість і зменшує вразливість до дезінформаційних атак та інших загроз.

Отже, комплексні підходи, що включають кібербезпеку, прозорість управління, участь громадян й інші форми колаборації, формують усебічну систему інформаційної безпеки в умовах світу VUCA.

Важливо, що колаборативність у комунікації дає змогу створювати стійкі системи, які спроможні адаптуватися до динамічних умов світу VUCA. Участь у комунікаційних процесах різних суб'єктів, уключаючи уряди, приватний сектор, наукові кола та громадянське суспільство, дає змогу розробляти комплексні рішення для забезпечення інформаційної безпеки, зокрема розвиток технологій кібербезпеки, удосконалення систем моніторингу й аналізу даних, а також формування нових підходів до управління ризиками.

Тому відкрите співробітництво є важливим фактором для забезпечення інформаційної безпеки в умовах VUCA. Воно дає змогу об'єднувати зусилля різних суб'єктів для протидії інформаційним загрозам, підвищує прозорість і довіру, сприяє формуванню стійких інформаційних спільнот та забезпечує міжнародну співпрацю. У світі, де інформація стає головним ресурсом,

колаборативність у комунікації забезпечує основу для побудови стійких і безпечних суспільств.

Підходи до інформаційної безпеки й колаборативна комунікація

Для розуміння безпекової ролі й значення колаборативної комунікації в сучасному VUCA-світі потрібно з'ясувати відмінності в підходах, адже як ми розглянемо нижче, демократичні держави (умовно західні) та автократії мають різні бачення інформаційних загроз і пріоритетів інформаційної політики. Ці відмінності стосуються як самого розуміння інформаційної безпеки, так і її окремих аспектів – правового регулювання кіберсфери, воєнно-політичних загроз інформаційного характеру, управління інтернетом та ін.

У сфері інформаційної безпеки держави дотримуються двох принципово відмінних підходів – демократичного (технократичного) й авторитарного (ідеологічного). У межах авторитарної парадигми запроваджується жорсткий державний контроль над інформаційним простором, що трактується як умова забезпечення політичної стабільності. Натомість західна модель сприймає подібне втручання як загрозу свободі слова й демократичному врядуванню.

Демократичне бачення, яке сформувалося в США, ґрунтується на розумінні інформаційної безпеки як захисту даних і пов'язаних із ними інформаційних систем. Такий підхід історично склався в умовах інформаційної революції другої половини XX ст. та розвитку ринкової економіки, орієнтованої на свободу виробництва й обігу інформації. Відповідно, головною метою стала гарантія рівного доступу громадян до інформаційних ресурсів і захисту персональних даних.

Законодавство США визначає дані як комерційно значущу інформацію, розповсюдження якої може створити вигоду або уникнути збитків. Важливими нормативними актами в цьому контексті стали Закон про свободу інформації (Freedom of Information Act, 1967), що закріпив принцип прозорості діяльності уряду перед громадянами, та Закон про конфіденційність (The Privacy Act, 1974), котрий регулює збір, зберігання й використання особистої інформації на рівні федеральних агентств. Положення цих законів ґрунтуються на ідеї свободи вираження волі, закріпленої Першою поправкою до Конституції США (Legal Information Institute, n. d.).

У межах такої моделі держава не може прямо втручатися в зміст інформації, запроваджувати цензуру або блокування контенту. Відповідно, функції держави зосереджуються на захисті інфраструктури передавання, зберігання й обробки інформації, а не на контролі інформаційного змісту.

У західному підході поняття інформаційної безпеки часто зводиться до технічного захисту даних, тоді як у ширших (зокрема авторитарних) моделях воно включає контроль змісту та впливу інформації. Комітет із національної безпеки США визначає інформаційну безпеку як «захист інформації й інформаційних систем від несанкціонованого доступу, використання, розкриття, руйнування, зміни чи знищення з метою забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності інформації» (Committee on National Security Systems, 2010). Аналогічне розуміння подає ISACA (*Асоціація*

аудиту й контролю інформаційних систем), указуючи, що «інформаційна безпека забезпечує, аби лише авторизовані користувачі (конфіденційність) мали доступ до точної та повної інформації (цілісність) у потрібний час (доступність)» (ISACA, 2008). Тобто в американській практиці підхід до інформаційної безпеки зводиться до захисту даних і не включає складника впливу шкідливого або ідеологічно небажаного контенту.

Політика Європейського Союзу у сфері інформаційної безпеки ґрунтується на принципах аналогічного підходу. Одним із перших офіційних визначень у цій сфері стало комюніке Європейської комісії «Мережева й інформаційна безпека: пропозиції для підходу європейської політики» (European Commission. Communication from the Commission... (COM(2001) 298 final)..., 2001). У документі поняття *Network and Information Security* трактується як здатність мереж й інформаційних систем протистояти випадковим загрозам або навмисним шкідливим діям, які ставлять під загрозу доступність, достовірність, цілісність і конфіденційність переданих або збережених даних та пов'язаних із ними послуг.

Документ окреслює чотири принципові засади європейської політики в цій сфері: прикладне застосування правових норм на основі загального розуміння загроз і засобів реагування; динамічне оновлення правового регулювання з урахуванням технологічного розвитку; поєднання ринкових механізмів із політичними інструментами; інтеграція в єдиний європейський ринок інформаційно-телекомунікаційних послуг.

Отже, обидві західні моделі – американська та європейська – тяжіють до технократичного розуміння інформаційної безпеки, зосередженого на захисті інфраструктури, даних і прав користувачів, тоді як контроль за змістом або ідеологічне наповнення інформаційного потоку не входять до пріоритетів цієї парадигми. Це принципово відрізняє демократичний підхід від авторитарного, у якому безпека трактується крізь призму політичної доцільності та ідеологічного домінування.

Натомість авторитарна концепція інформаційної безпеки зосереджується на захисті держави, суспільства й особи від так званого «негативного контенту». Одним із перших документів, у якому формалізовано цей підхід, стала *Доктрина інформаційної безпеки Російської Федерації*, ухвалена у вересні 2000 р. 2016 р. затверджено нову редакцію цього документа, яка розвиває ідеї попередньої. Якщо в доктрині 2000 р. лише фіксувалося зростання значущості інформаційних технологій для національних інтересів, то у версії 2016 р. вони вже визначаються як складова частина всіх сфер суспільного життя.

Російський підхід характеризується широким тлумаченням інформаційних загроз, що розглядаються як чинники, здатні підірвати національну безпеку. У першій редакції доктрини до таких загроз віднесено, зокрема, «розкладання моральних цінностей молоді» і «відтік кадрів зі сфери безпеки». Інформаційна безпека трактується як стан захищеності національних інтересів у сфері

інформації, який забезпечується шляхом збалансування інтересів особи, суспільства та держави. У редакції 2016 р. серед головних загроз названо кіберзлочинність і поширення з-за кордону матеріалів, що нібито дестабілізують ситуацію в країні, зокрема критичних щодо РФ, а також вплив на молодь через іноземні медіа.

У межах авторитарного бачення свобода слова не гарантується безумовно, що відкриває шлях до цензури. Зокрема, у редакції 2000 р. однією з проблем визначено недостатність нормативного правового регулювання реалізації можливостей конституційних обмежень свободи масової інформації в інтересах захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав громадян, обороноздатності й безпеки держави. До загроз інформаційній безпеці також уключено «девальвацію духовних цінностей», «пропаганду насильства» та «зниження духовного й творчого потенціалу населення», що створює підґрунтя для суб'єктивного обмеження комунікацій.

Ці підходи набувають інституційного оформлення через концепт «інформаційного суверенітету» або «кіберсуверенітету». Така модель виникла в країнах з авторитарними тенденціями ще з початку масового поширення інтернету. У Китаї її розробка розпочалася з початку 2000-х, а в РФ – із прийняттям у 2019 р. так званого «Закону про суверенний інтернет», який передбачає створення автономної інфраструктури доступу до інтернету, спроможної функціонувати незалежно від глобальної мережі.

Згідно з цим законом, провайдери зобов'язані використовувати лише ті точки обміну інтернет-трафіком, що затверджені державним регулятором, а на критичну інфраструктуру встановлюється обладнання для моніторингу й фільтрації трафіку, у т.ч. транскордонного. Закон також передбачає технічну можливість від'єднання РФ від глобальної системи DNS. Подібні підходи відображені й в інших нормативних актах РФ щодо інформаційної безпеки.

У міжнародній площині РФ послуговується *Основами державної політики у сфері міжнародної інформаційної безпеки*, ухваленими у 2013 р. й оновленими у 2021 р. У редакції 2013 р. зафіксовано позицію, що «використання ІКТ для втручання у внутрішні справи суверенних держав», «розпалювання ворожнечі» й «порушення суспільної стабільності» є загрозами. Ці формулювання, очевидно, стали реакцією на досвід протестної мобілізації під час Арабської весни (2010–2011 рр.).

Головна відмінність авторитарного (російсько-китайського) підходу полягає в тому, що безпека охоплює не лише інфраструктуру, а й саму інформацію як об'єкт суверенітету. Згідно з російською позицією, інформаційний суверенітет означає контроль за поширенням зовнішньої інформації серед громадян РФ і забезпечення «належного» обміну інформацією із закордонними партнерами. Натомість західна модель націлена на стимулювання вільного глобального інформаційного обміну з гарантуванням технологічної безпеки.

У Національній стратегії інформатизації КНР на 2006–2020 рр. інформаційна безпека визначається як складова частина національної безпеки,

що повинна забезпечити стабільність суспільства та розвиток ідеології (Державна стратегія КНР..., 2006). У цьому контексті *Закон КНР про кібербезпеку* (2016) установлює жорсткі вимоги до обробки персональних і стратегічно важливих даних: їх зберігання повинно відбуватися винятково в межах країни, а експорт інформації, що потенційно становить загрозу для нацбезпеки, заборонений (Закон Китайської Народної Республіки про кібербезпеку, 2016).

Отже, авторитарна концепція ґрунтується на пріоритетності держави в контролі за всіма інформаційними потоками в межах національної юрисдикції, що протиставляється ліберальному підходу, у якому свобода інформації розглядається як фундаментальна цінність. Однією з головних рис авторитарного підходу до забезпечення інформаційної безпеки є прагнення запобігти проникненню в інформаційний простір країни небажаного контенту й унеможливити витік чутливої інформації за кордон. Це досягається, зокрема, блокуванням соціальних мереж, пошукових систем та обмеженням доступу до іноземних інформаційних ресурсів. Так, згідно з підходом, поширеним у КНР, сутність інформаційної безпеки полягає саме в уведенні обмежень на поширення інформації, яку влада вважає небажаною (Ван Юкай, 2014).

Натомість демократичний підхід ґрунтується на гарантуванні безпеки комунікаційної інфраструктури, а не на контролі змісту інформації. Згідно з цим підходом, доки інфраструктура безпечна, інформація залишається доступною й вільною, а держава повинна забезпечити громадянам можливість необмеженого користування цифровими технологіями. Цей принцип є основою стратегії кібербезпеки західних країн в епоху інтернету та втілюється, зокрема, через правило мережевого нейтралітету, що гарантує рівний доступ користувачів до онлайн-ресурсів, незалежно від змісту чи джерела даних. У США цей принцип закріплено на рівні Федеральної комісії зв'язку (Federal Communications Commission, 2021) відповідно до Закону про комунікації 1934 р., попри окремі спроби його обмеження в період першого президенства Д. Трампа. У Європейському Союзі мережевий нейтралітет є елементом стратегії Єдиного цифрового ринку та регламентований положеннями Регламенту ЄС 2015/2120 (European Parliament and Council of the European Union. Regulation (EU) 2015/2120..., 2015).

Водночас в авторитарних державах мережевий нейтралітет або не застосовується, або ігнорується. Так, у РФ ще 2018 р. уряд формально запропонував відмову від цього принципу, хоча де-факто він ніколи не був упроваджений. У Китаї принцип не діє з огляду на централізований контроль за інтернетом і контентом: уряд зобов'язує провайдерів здійснювати фільтрацію трафіку, а технології на кшталт «Великого брандмауера» забезпечують блокування вебресурсів, які не піддаються внутрішньому контролю, зокрема IP-адрес соціальних мереж та новинних сайтів (Hu, 2011).

Отже, головна відмінність між двома підходами полягає в розумінні суті поняття *інформаційна безпека*. Західна модель обмежується технічним

забезпеченням захисту інформаційної інфраструктури й загалом охоплюється терміном *кібербезпека*, тоді як у російському дискурсі інформаційна безпека включає також політичні та ідеологічні аспекти.

На тлі зростання масштабів і складності кіберзагроз у країнах Заходу сформувалася концептуальна база для правового регулювання в цій сфері. Найважливішими публікаціями в цьому напрямі стали *Tallinn Manual* (Tallinn Manual..., 2013) та *Tallinn Manual 2.0* (Tallinn Manual 2.0..., 2017), підготовлені фахівцями Центру НАТО з питань кібербезпеки. Вони містять підходи до застосування чинного міжнародного права у сфері кібербезпеки та визначають межі легітимного реагування на кіберінциденти.

У науковій спільноті існують дві основні позиції. Перша, поширена серед дослідників із РФ, наполягає на необхідності створення спеціального правового режиму з урахуванням особливостей інформаційного простору (такі автори, як Крутських, Коротков, Федоров). Друга, репрезентована переважно західними науковцями (Greenberg et al., 1997; Kosseff, 2017), обґрунтовує можливість адаптації наявних норм без розробки нових.

Західна традиція підкреслює важливість міжнародного співробітництва в забезпеченні кібербезпеки. У цьому контексті відзначимо дослідження Фаррелла (Farrell, 2015), Фіннемор (Finnemore, 2011) та Шаклфорда (Shackelford, 2014), у яких розглянуто механізми міжнародної взаємодії й імплементації глобальних норм у сфері цифрової безпеки.

Проблематику загроз воєнного характеру в інформаційній сфері ґрунтовно висвітлено в низці досліджень, серед яких виокремимо праці, підготовлені фахівцями корпорації RAND (Libicki, 2009; Molander, Riddile, Wilson, 1996), а також дослідження Шафранскі (Szafranski, 1995), що заклали основу наукового аналізу кіберпростору у військово-політичному контексті ще на межі XX–XXI ст. Поряд із цим з'явилися й новітні видання стосовно аналізу дій окремих держав, зокрема Росії та Китаю, у межах інформаційного протистояння (наприклад Ventre, 2016). Характерною рисою демократичного підходу є суто утилітарне сприйняття кіберпростору як одного з інструментів досягнення військових цілей. Натомість у російському науковому та політичному дискурсі переважає концепція «інформаційних війн» у широкому розумінні, що включає політичні, психологічні, медійні й культурні компоненти.

У сфері управління інтернетом також спостерігаємо чітке розмежування підходів. Представники наукових шкіл РФ, КНР та низки інших країн активно обґрунтовують ідею «суверенізації» інтернету, що передбачає посилення державного контролю над національним інформаційним простором. Водночас західні автори послідовно захищають модель багатостороннього управління мережею, яка передбачає участь держав, бізнесу, громадянського суспільства й технічної спільноти на засадах відкритості та прозорості (Balzacq, Cavelty, 2016; Hofmann, 2005; Internet Governance, 2005; Kurbalija, 2014).

Міжнародну взаємодію у сфері забезпечення інформаційної безпеки традиційно розглядають у рамках діяльності ООН у контексті проблематики роззброєння й підтримання міжнародної безпеки. Такий підхід притаманний

представникам як демократичних країн (Wendt, 1995), Keohane, Nye, 1998), так і держав з авторитарними режимами. Утім, між цими двома групами існують суттєві розбіжності в розумінні сутності загроз. У західному дискурсі домінує поняття *кібербезпека*, акцентовано на протидії технічним загрозам (хакерські атаки, кібертероризм, злочинна діяльність) без визнання політико-ідеологічного складника загроз (Giacomello (Ed.) (2014); Hansen, Nissenbaum, 2009; Tikk-Ringas, 2015; Wenger, 2001 та ін.). Натомість у російському підході використовується ширше поняття *інформаційна безпека*, що охоплює чотири основні категорії загроз – воєнну, терористичну, злочинну й загрозу дестабілізації внутрішньополітичної ситуації шляхом маніпуляцій громадською думкою (Кучерявий, Смирнов, Швець та ін.).

Серед українських дослідників переважно немає єдиної позиції щодо трактування проблем інформаційної (кібер) безпеки в межах дихотомії «демократичного» та «авторитарного» дискурсів. До останнього часу в науковому середовищі переважали аргументи на користь «сильної» ролі держави у сфері інформаційної безпеки та утвердження концепції «інформаційного суверенітету» (Солодка, 2020). Подібна інтерпретація характерна також для російських дослідницьких шкіл, де інформаційна безпека охоплює значно ширший спектр, аніж у межах класичного «західного» розуміння кібербезпеки. Зокрема, ідеться про проблематику «культурної експансії», потребу в спеціальному міжнародно-правовому режимі в галузі інформаційної безпеки (Кісілевич-Чорнойван, 2009; Настюк і Бєлєвцева, 2014), а також некритичне сприйняття російських ініціатив у межах ООН щодо формування «режиму міжнародної інформаційної безпеки» (Фролова, 2018; 2019).

Водночас останні дослідження дедалі частіше фокусуються на реальному розподілі позицій основних акторів міжнародної політики в галузі інформаційної безпеки, уключаючи держави й міжнародні організації (Kopiika, 2020; Макаренко та ін., 2016; Романчук, 2009 та ін.). З урахуванням зовнішньополітичного курсу України важливо також аналізувати практику взаємодії зі стратегічними партнерами, що закріплена в документах стратегічного планування й у діяльності на міжнародних платформах.

Отже, інформаційна політика демократичних та авторитарних держав має принципово різні цілі та методи. Для демократичних держав інформаційна політика є інструментом підтримки прозорості, прав людини, свободи слова та плюралізму думок. Водночас авторитарні режими використовують інформацію як засіб контролю, цензури й маніпуляцій задля підтримки державної ідеології та утримання влади. Ці відмінності в підходах стосуються також колаборативної комунікації.

У світі VUCA колаборативна комунікація набуває особливого значення, але її сприйняття й застосування кардинально відрізняються залежно від типу політичної системи. Демократичні держави розглядають колаборативну комунікацію як потужний інструмент для підвищення прозорості й підзвітності влади. Відкритість і можливість участі громадян у політичних

процесах дають змогу зміцнювати довіру до державних інституцій і залучати різні соціальні групи до ухвалення рішень. Колаборативні платформи також відіграють важливу роль у боротьбі з дезінформацією, адже громадськість може активно долучатися до спростування фейкових новин та поширення правдивої інформації.

Наприклад, дослідження свідчать, що лідери демократичних держав використовують соціальні медіа для багатовекторної комунікації, спрямованої на взаємодію з громадськістю, тоді як авторитарні лідери переважно застосовують односторонню комунікацію, що відображає їхні проєкції сили й контролю (Bulovsky, 2019). Ці відмінності також проявляються в підходах до колаборативної комунікації: демократії заохочують участь громадськості через відкриті платформи, електронне урядування та інші форми електронної демократії, тоді як авторитарні режими контролюють і обмежують комунікаційні платформи, використовують цензуру та обмежують свободу слова для зміцнення своєї влади (Rohatynska et al., 2022).

Водночас авторитарні держави сприймають колаборативну комунікацію як інструмент для моніторингу й контролю населення, використовуючи ці платформи для поширення державної пропаганди, маніпулювання суспільною думкою та мобілізації населення у випадку внутрішніх або зовнішніх криз. Відкритість колаборативних платформ дає змогу авторитарним режимам швидко розповсюджувати потрібну інформацію, однак водночас створює загрозу втрати контролю над інформаційними потоками.

Лін аналізує колаборативне планування в Китаї, яке частково включає «авторитарну деліберацію», де уряд дозволяє деякий рівень участі й обговорення, але з обмеженими повноваженнями для громадськості, створюючи середовище, де державні органи контролюють комунікацію та прийняття рішень, зберігаючи при цьому видимість участі громадян (Lin, 2022). Ми вже не говоримо про контроль інтернету в цій країні, про що добре відомо. І такий підхід властивий не лише Китаю. Наприклад, Іран використовує інтернет як стратегічне поле битви для збереження стабільності режиму, що підвищує стійкість до зовнішніх упливів та полегшує контроль за інформаційними потоками (Michaelsen, 2018).

Водночас жорстка авторитарна пропаганда в умовах колаборативної комунікації може мати зворотний ефект, підриваючи легітимність режиму серед населення, хоча вона одночасно знижує готовність громадян до протестів, сприяючи підтримці стабільності в короткостроковій перспективі (Huang, 2018). Це підтверджують події в Білорусі, де протести, що розгорнулися після президентських виборів, були інспіровані а потім і подолані завдяки управлінню процесами комунікації в соціальних мережах, передусім у *Telegram,* за участі сусідньої держави (Федонюк 2020).

Колаборативна платформа *Telegram* широко застосовується в умовах авторитарних режимів, як опозиційними силами, так і владою. Опозицію приваблює її захищеність, а владу – медійний дискурс комунікації. Можемо навести кілька прикладів досліджень використання авторитарними режимами

цього месенджера. Зокрема щодо його ролі в протестах у Білорусі 2020 р. – як *Telegram* використовували для організації протестів і як білоруський уряд намагався контролювати інформаційні потоки, використовуючи платформи для маніпуляції й цензури (Wijermars, Lokot, 2022). В іншому дослідженні розглянуто використання *Telegram* в Ірані та Росії як інструменту моніторингу й цензури (Akbari, Gabdulhakov, 2019). Водночас авторитарні режими застосовують інструменти соціальної комунікації в цифровій дипломатії й екстериторіальній пропаганді для мобілізації підтримки серед діаспорних спільнот і створення єдиного символічного простору, що підсилює державну ідеологію навіть за межами країни (Xiaojun, La, 2021).

Для авторитарних держав колаборативність у комунікації є подвійним викликом. З одного боку, вона дає змогу режиму швидко організувати населення й поширювати пропаганду, з іншого – створює загрозу організації масових протестів і мобілізації опозиції. Крім того, відкритість комунікаційних платформ може сприяти витоку конфіденційної інформації, що підриває авторитарний контроль над інформаційним простором і створює передумови для міжнародних санкцій або внутрішньої дестабілізації.

Натомість демократичні держави стикаються з ризиком поширення дезінформації та маніпуляцій через колаборативні платформи. Відкритість цих платформ робить їх вразливими до інформаційних атак, які можуть підривати довіру до державних інституцій і створювати соціальну напругу. Колаборативність також підвищує ризики кібератак. Особливо вразливими є демократичні процеси під час виборів, коли колаборативні платформи використовувалися для поширення дезінформації, аби вплинути на результат голосування. Дослідження Маккей та Тенове показує, що кампанії, під час яких використовуються антидемократичні тактики, спираючись на поширення хибної інформації, моральне приниження й невиправдану інклюзію, що спостерігали в результаті втручання російських агентів під час виборів у США 2016 р., підривають здатність суспільства до фактологічного спілкування й демократичної участі (McKay, Tenove, 2021).

У світі VUCA колаборативна комунікація стає як інструментом, так і викликом для обох типів держав. Демократії використовують її для зміцнення громадянського суспільства та протидії дезінформації, але водночас стикаються з ризиками маніпуляцій і кібератак. Авторитарні режими, хоч і прагнуть використовувати колаборативність для контролю, змушені протистояти загрозам, які вона несе для їх стабільності. Відповідно, підходи до управління колаборативною комунікацією в демократичних й авторитарних державах кардинально різні, що відображає їхні відмінні політичні цілі, методи та цінності.

Отже, в умовах VUCA забезпечення інформаційної безпеки потребує адаптивних підходів, що поєднують технічні, правові й комунікаційні стратегії. Колаборативні платформи одночасно створюють нові можливості та нові вектори загроз, які повинні враховуватися в політиці безпеки демократичних держав.

7.4. Геополітичні комунікації: управління VUCA-факторами на міжнародній арені

Мета цього підрозділа – аналіз трансформації стратегічних комунікацій у зовнішній політиці ЄС у відповідь на VUCA-виклики. Особливу увагу приділено концептуалізації геополітичної комунікації як інструменту впливу, адаптації та масового співробітництва (на прикладі Європейського Союзу).

Розглянемо стратегічні комунікації в умовах сучасної колаборативної комунікації в VUCA-світі в аспекті досягнення стратегічних цілей демократичних держав. Прикладом ефективного використання стратегічних комунікацій як складника зовнішньополітичної активності є діяльність Європейського Союзу, де з початком каденції Єврокомісії під керівництвом Урсули фон дер Ляєн у 2019 р. чітко окреслюється підхід, що пов'язує комунікаційну діяльність із геополітичними пріоритетами. У праці Валенци зазначається, що за умов глобальної конкуренції та безпекових викликів, спричинених політикою США, Китаю й Росії, пандемією COVID-19, маніпуляціями іноземною медійною інформацією та регіональною нестабільністю, геополітика має стати невід'ємною частиною правил гри для ЄС (Valenza, 2021). Аналогічний висновок простежуємо в дослідженні Преда й Кіріак, у якому виокремлено стратегічні виклики, що постають перед комунікаційною політикою ЄС (Preda, Chiriac, 2021).

Оскільки Європейський Союз позиціонує себе як глобального актора, геополітичний компонент комунікаційної діяльності набуває вирішального значення для визначення його інтересів, стратегічних орієнтирів і політичної поведінки. У риториці очільників європейських інституцій дедалі частіше з'являється термінологія, що належить до традиційної геополітики. Так, у зверненнях Президента Єврокомісії 2017–2018 рр. Ж.-К. Юнкера й Верховного представника ЄС Ф. Могеріні чітко фіксуємо усвідомлення потреби в геополітичному позиціонуванні ЄС (Juncker, 2017; 2018; Mogherini, 2017).

У 2019 р. Урсула фон дер Ляєн окреслила пріоритети своєї каденції, заявивши: «Моя Комісія не боятиметься говорити мовою довіри. Але це буде наш шлях, європейський шлях. Це геополітична комісія, яку я маю на увазі і якої терміново потребує Європа» (Von der Leyen, 2019). У 2020 р. Ж. Боррель наголосив, що ЄС має «заново вивчити мову влади» та об'єднати свої ресурси «з метою максимізації геополітичного впливу» (European Commission. Commission Work Programme 2020..., 2020).

Після 2024 р. Європейська комісія під керівництвом Урсули фон дер Ляєн, як припускають Баракані й Кассім, продовжить реалізовувати геополітичний підхід, активно використовуючи стратегічні комунікації для досягнення своїх цілей. З огляду на триваючу війну в Україні та занепокоєння щодо конкурентоспроможності ЄС, нова Комісія зосередиться на зміцненні безпеки, процвітання та демократії в Європі. Значну увагу буде звернуто на економічну

безпеку, зокрема захист торговельних інтересів ЄС і підтримку промисловості від недобросовісної конкуренції, особливо з боку Китаю (Baracani, Kassim, 2024).

У новому складі Комісії ключові портфелі отримали представники країн, які межують із Росією, що підкреслює важливість східного напрямку в політиці ЄС. Зокрема, Кая Каллас з Естонії призначена Верховним представником із закордонних справ та політики безпеки, а Андрюс Кубілюс із Литви обіймає нову посаду Комісара з питань оборони й космосу. Ці призначення, імовірно, свідчать про намір ЄС посилити свою оборонну спроможність і протистояти загрозам із боку Росії.

Водночас політичні орієнтири на 2024–2029 рр., представлені Урсулою фон дер Ляєн, демонструють акцент на зміцненні обороноздатності, кліматичній нейтральності, посиленні конкурентоспроможності та розширенні ЄС як геополітичного імперативу. Також документ містить розділ «*Розширення як геополітичний імператив*»*:* ЄС прагне інтегрувати нові держави-члени, підтримуючи реформи в країнах-кандидатах і забезпечуючи підготовку до майбутніх викликів через єдину політичну та економічну структуру (Political Guidelines, 2024).

Зовнішньополітичні пріоритети Комісії знаходять продовження в ширшій геополітичній ролі ЄС, яка реалізується шляхом розвитку стратегічних партнерств і швидкого реагування на глобальні виклики. Зокрема, Європейська комісія продовжує політику розширення, оцінюючи прогрес країн-кандидатів, зокрема України, у впровадженні необхідних реформ, що підкреслює важливість стратегічних комунікацій для забезпечення підтримки цих процесів як усередині ЄС, так і серед країн-партнерів (European Commission. EU enlargement progress report, 2024). Особливу увагу звернуто на співпрацю з НАТО й іншими міжнародними організаціями для зміцнення стійкості до гібридних загроз. Ця співпраця дає змогу ЄС ефективніше використовувати ресурси та узгоджувати дії з партнерами (GeoStrategy, 2024).

У сучасному світі, що характеризується волатильністю, невизначеністю, складністю й неоднозначністю, Європейська комісія адаптує комунікаційні стратегії. Зокрема, це стосується використання цифрових платформ для покращення стратегічних комунікацій, що дає змогу ефективніше доносити інформацію до різних авдиторій. Масова співпраця й залучення громадянського суспільства стали важливими елементами комунікаційної стратегії ЄС щодо створення стійкого інформаційного середовища, про що пише Лейте (Leite, 2021). Тому, очевидно, новий склад Єврокомісії після 2024 р. продовжить активно застосовувати стратегічні комунікації для реалізації геополітичного підходу. Це передбачає адаптацію стратегій до сучасних викликів, розвиток співпраці з міжнародними партнерами й активне залучення громадянського суспільства до процесу формування політики ЄС.

Геополітичне спрямування стратегічних комунікацій стає важливим елементом нової зовнішньої політики ЄС у відповідь на глобальні виклики, зокрема пандемію COVID-19, агресивну політику Росії та зростаючу

конкуренцію з боку Китаю й США (Siddi, Prandin, 2023). Масове співробітництво в цьому контексті полягає в залученні широкого кола суб'єктів: громадян, медіа, урядових і неурядових організацій. Відкрита комунікація з різними авдиторіями, у тому числі через соціальні мережі, забезпечує ефективне поширення офіційних наративів ЄС. Залучення громадян до активного обговорення зовнішньополітичних пріоритетів на платформах соціальних мереж сприяє просуванню позицій Союзу й протидії дезінформації, підвищуючи рівень довіри до офіційних джерел, зокрема в контексті безпекових викликів, таких як конфлікт в Афганістані та війна в Україні (Pérez-Curiel, Garrote-Fuentes, Rivas-de-Roca, 2023).

Попри те, що майже кожен новий склад Єврокомісії проголошував намір зміцнити зовнішньополітичний вимір діяльності Європейського Союзу, жодному з них не вдалося продемонструвати швидкого й комплексного втілення цих зобов'язань. Безумовно, геополітичний контекст суттєво впливає на визначення стратегій ЄС у таких сферах, як зовнішня політика, економічна взаємодія, торгівля, безпека, енергетика тощо. При цьому Союз намагається використовувати власний геополітичний уплив для підтримки демократичних принципів, захисту прав людини, сприяння стабільності й мирному врегулюванню конфліктів.

Водночас геополітичне позиціювання ЄС істотно відрізняється від традиційної моделі геополітичного протистояння держав. Європейський підхід має переважно кооперативний характер і спирається на дотримання міжнародного права, багатосторонню взаємодію та пріоритетність дипломатичних інструментів. Представники європейських інституцій наголошують на необхідності розвитку партнерських відносин для досягнення спільних цілей, таких як збереження миру, сталий розвиток і безпека.

У літературі акцентовано на недостатній координації між структурами ЄС у сфері стратегічних комунікацій. Зокрема, аналіз активності посадових осіб ЄС у соціальних мережах, зокрема у *Twitter*, засвідчив фрагментарність підходів і відсутність узгодженої комунікаційної стратегії між окремими акторами (Pérez-Curiel, Garrote-Fuentes, Rivas-de-Roca, 2023). Це свідчить про виклики, із якими стикається ЄС в умовах багатосторонньої координації у сфері масової комунікації.

У відповідь на нові виклики, зумовлені трансформацією інформаційного середовища та загостренням геополітичних загроз, у 2016 р. міністри закордонних справ країн-членів ЄС визнали публічну дипломатію одним із пріоритетів реалізації Глобальної стратегії ЄС. У висновках Європейської ради відзначено потребу скоординованих зусиль у сфері стратегічної комунікації як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівні (European Council. European Council conclusions, 20–21 October 2016..., 2016). Такий підхід передбачає ретрансляцію цінностей ЄС: багатосторонності, поваги до прав людини, гендерної рівності та міжнародного правопорядку, а також уважне ставлення до голосів авдиторій, залучених до комунікаційного процесу.

Після набрання чинності Єврокомісії 2019 р. окреслено оновлені напрями зовнішньополітичної комунікації, які стали відповіддю на численні виклики, що завдали іміджевих утрат ЄС: фінансова криза 2008 р., боргова криза 2011–2012 рр., зростання популізму після 2016 р., міграційна криза, терористичні акти, Brexit, а згодом і криза, спричинена пандемією COVID-19. Зокрема, поширювались оцінки щодо неефективності ЄС у подоланні епідемічної загрози (Herszenhorn, Paun, Deutsch, 2020).

У цьому контексті в Глобальній стратегії ЄС у сфері зовнішньої політики й безпеки наголошено на потребі посилення стратегічної комунікації, розвитку публічної дипломатії, зокрема шляхом інтеграції комунікаційних інструментів у зовнішню політику. Акцентовано також на необхідності поглиблення взаємодії з громадянами ЄС та активному використанні соціальних мереж для діалогу з міжнародними авдиторіями, зокрема на рівні місцевих спільнот (European Union External Action Service. Shared Vision..., 2016).

Загалом, Європейський Союз розглядає геополітику як інструмент упливу на міжнародну систему й досягнення власних стратегічних цілей, проте реалізовує цей підхід у межах принципів співпраці, мирного врегулювання конфліктів і підтримки глобальної стабільності. Як уже зазначалося, лише з початком діяльності Єврокомісії у 2019 р. геополітична риторика почала активно фігурувати в офіційному дискурсі інституцій ЄС і стала предметом пильної уваги медіа. На думку Валенци, Єврокомісія скликання 2019 р., реагуючи на зовнішні виклики – від посилення конкуренції між США та Китаєм до загострення нестабільності в сусідніх регіонах, – задекларувала намір відновити геополітичну роль Європейського Союзу у світі, водночас указуючи на потребу перетворити геополітику на один із основоположних елементів зовнішньої політики ЄС (Valenza, 2021). Водночас Валенца звертає увагу на відрив сучасного розуміння геополітики в інституціях ЄС від її класичних теоретичних засад. На його думку, у політичному порядку денному Комісії поняття «геополітика» істотно відрізняється від його початкового концептуального наповнення, визначеного Рудольфом Челленом, який акцентував на географічних чинниках сили, зокрема кліматі, доступі до моря й конфігурації територій. Сучасне застосування цього терміна в ЄС апелює радше до двох системних ознак глобальної політики: по-перше – до визнання значущості сили як ресурсу й інструмента конкуренції між міжнародними акторами; по-друге – до усвідомлення, що структури міжнародного порядку можуть більше упливати на розвиток подій, ніж дії окремих суб’єктів політики (Valenza, 2021).

У цьому контексті європейська геополітика спрямована на визнання наявності потужних глобальних конкурентів й усвідомлення потреби посилення зовнішньополітичної активності Союзу, зокрема через мобілізацію різних інструментів впливу. Значна частина еволюції зовнішньої політики ЄС супроводжувалася прагненням формувати власну, відмінну від класичних

держав – присутність у міжнародному порядку – гібридну за формою, автентичну за змістом, засновану на інституційній природі та функціональних можливостях Євросоюзу (Carta, Morin, 2014).

Упродовж тривалого часу геополітика вважалась у ЄС джерелом конфліктів і міжнародної напруженості, що зумовили масштабні воєнні зіткнення у XX ст. Союз позиціонував себе як проєкт миру, орієнтований на подолання обмежень, пов'язаних із традиційним підходом до Realpolitik і геостратегічного протистояння (Zielonka, 2008). Водночас ідея влади у зв'язку з географією завжди залишалась у центрі політичного проєктування ЄС. Саме географічні чинники відіграють головну роль у розширенні Союзу, тоді як інструменти зовнішньої політики спрямовуються на формування зв'язків із різними регіонами світу за допомогою численних галузевих ініціатив.

У контексті масового співробітництва в умовах VUCA розвиток зовнішньої політики Європейського Союзу ґрунтується на прагненні до створення стійкої та впливової міжнародної присутності, що відображає гібридний характер Союзу. Використання стратегічних комунікацій для просування наративів ЄС є важливим елементом у цьому процесі, й основується на взаємодії з різними акторами шляхом масового співробітництва. Соціальні мережі, цифрові платформи та співпраця з міжнародними партнерами дають змогу ЄС ефективно координувати зусилля в різних географічних регіонах, популяризуючи свої цінності й політику стабільності.

Як зазначено в дослідженні, котре виконали Ніцою та Сус, ЄС адаптується до змін у глобальному порядку й дедалі більше застосовує підходи, засновані на діалозі та залученні різних стейкхолдерів, щоб мінімізувати конфліктні аспекти геополітики. Це робить Союз успішним у сприянні стабільності шляхом дипломатії, замість прямого використання сили або тиску, які традиційно асоціюються з Realpolitik (Niţoiu, Sus, 2019).

Європейський Союз застосовує колаборативні та стратегічні комунікації для реагування на глобальні виклики в непередбачуваному VUCA-світі, залучаючи різноманітних стейкхолдерів: держави-члени, міжнародні організації, громадянське суспільство й окремих громадян. Наприклад, діяльність *East StratCom Task Force* спрямована на боротьбу з дезінформацією, об'єднуючи зусилля медіа, громадськості та неурядових організацій для викриття й спростування фейкових новин, що зміцнює стабільність у регіоні (наприклад, на платформі *EUvsDisinfo* громадяни можуть подавати інформацію про дезінформаційні атаки).

У межах *European Green Deal* задля досягнення до 2050 р. кліматичної нейтральності ЄС активно співпрацює з бізнесом, науковими інститутами та громадянами, використовуючи соціальні мережі й цифрові платформи для популяризації екологічних ініціатив. Під час кризи біженців 2015 р. ЄС координував свої дії з міжнародними організаціями та громадянським суспільством, забезпечуючи гуманітарну допомогу й стабілізацію ситуації. Пандемія COVID-19 продемонструвала, що Союз здатний координувати

масову вакцинацію за допомогою *EU Vaccines Strategy*, залучаючи держави-члени та медичні організації до спільної роботи, інформуючи громадян через цифрові платформи про важливість вакцинації. Ці приклади демонструють успішність застосування підходів, заснованих на масовому співробітництві для просування наративів й забезпечення стабільності в умовах складних глобальних процесів.

В умовах VUCA стратегічні комунікації передбачають широке залучення громадянського суспільства й окремих громадян за допомогою масового співробітництва для формування спільного наративу, миру та стабільності. Це дає змогу ЄС досягати цілей шляхом відкритої комунікації й залучення в зовнішньополітичні процеси різних стейкхолдерів. Такий підхід особливо важливий у складних регіонах, де традиційні підходи до геополітики недостатньо ефективні. Процес підсилюється використанням сучасних комунікаційних інструментів, передусім соціальних мереж і цифрових платформ, що дає змогу ЄС швидко реагувати на непередбачувані зміни у світі й залучати міжнародну спільноту до підтримки політичних та стратегічних ініціатив.

Одним із прикладів є Європейська політика сусідства (ENP), яка через діалог і за допомогою стратегічних комунікацій сприяє розвитку миру й стабільності в країнах, що межують із ЄС. У сучасній міжнародній атмосфері можливості діяти в стабільному глобальному та регіональному середовищі поступово зменшуються. Численні кризи, які спалахнули в регіонах південного й Східного сусідства, лише за декаду перетворили регіон із «кільця друзів» (як констатувала Рада Європейського Союзу у 2003 р. (Council of the European Union. A secure Europe..., 2003) у «вогняне кільце» (Hahn, 2015). У відносинах із країнами Східного сусідства ЄС уже стикається з фактом його сприйняття з погляду конкуренції, а не співпраці (Nilsson, Silander, 2016). А в південному сусідстві внаслідок подій Арабської весни загострилася потреба сприяння демократії та стабільності (EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2011).

Завдяки використанню соціальних мереж і цифрових платформ, ЄС активно залучає громадян цих регіонів до обговорення політичних та соціальних питань. Це стосується, зокрема, програм для сприяння демократії, правам людини й розвитку економіки, що дають змогу стабілізувати регіони та знижувати рівень конфліктів. За допомогою масового співробітництва ЄС сприяє побудові довіри між різними стейкхолдерами, уключаючи уряди, громадянське суспільство й міжнародні організації.

У контексті ENP ЄС відіграє активну роль у регіоні Північної Африки та Близького Сходу (MENA), особливо в питаннях політичної нестабільності, міграційних криз і соціальних заворушень. Після Арабської весни, коли традиційні підходи до розв'язання конфліктів не мали успіху, ЄС застосовував підходи відкритого співробітництва, залучаючи до діалогу громадянське суспільство та міжнародні організації. Наприклад, у Тунісі Союз підтримував проєкти з розвитку демократії, прав людини й

економічної стабільності, використовуючи стратегічні комунікації за допомогою цифрових платформ із метою інформування місцевих громад і підтримки демократичних реформ. Такий підхід спрямований на подолання структурних проблем країни, уключаючи соціальні й економічні виклики, що загрожують перехідному демократичному процесу (Weilandt, 2018). Як стверджує зазначений вище автор, ЄС дуже зацікавлений у тому, щоб Туніс став історією успіху демократії та соціально-економічного розвитку, оскільки невдача означала б не лише втрачену можливість створити взірець для наслідування в регіоні, але й поставила б під загрозу інтереси європейської безпеки.

Туніс став прикладом просування демократичних реформ у Північній Африці, демонструючи ефективність масового співробітництва за допомогою громадянських ініціатив й інклюзивної політики. Євросоюз реалізував у Тунісі низку стратегічних комунікаційних кампаній, спрямованих на підтримку демократичних реформ і залучення громадянського суспільства, зокрема фінансування проєктів для підвищення рівня громадської участі в політичних процесах та зміцнення демократичних інституцій. Також ЄС підтримує ініціативи, спрямовані на екологічний розвиток і стійкість та боротьбу з корупцією, використовуючи для залучення широкої авдиторії соціальні мережі (European Union Neighbours South, n. d.).

Також Європейський Союз активно застосовує можливості масового співробітництва в стратегічних комунікаціях в Карибському регіоні через проєкти, фінансовані *Caribbean Investment Facility* (CIF), що спрямовані на боротьбу зі змінами клімату, розвиток інфраструктури й підвищення стійкості до природних катастроф. У цьому контексті залучається широкий спектр стейкхолдерів, уключаючи національні уряди, приватний сектор і громадянське суспільство, забезпечуючи інклюзивний підхід до розв'язання спільних проблем. Особливу роль відіграють соціальні мережі та цифрові платформи, які використовуються для поширення інформації, підвищення обізнаності й залучення громадян до активного обговорення стратегічних ініціатив (підтримку екологічно сталого розвитку, просування відновлювальних джерел енергії та зміцнення інфраструктурної стійкості до кліматичних змін). Крім того, ЄС працює з місцевими урядами для забезпечення прозорості та підзвітності, стимулюючи обговорення серед громадян щодо результатів реалізованих проєктів і їх впливу на життя місцевих громад (European Union. Caribbean Investment Facility..., 2022).

У Латинській Америці ЄС застосовує підходи масового співробітництва для просування демократії, боротьби з корупцією та підтримки екологічної сталості в межах співпраці з країнами МЕРКОСУР. Це стосується підтримки проєктів у Бразилії й Аргентині, зокрема у сфері боротьби з корупцією та захисту прав людини. Стратегічні комунікації сприяють залученню громадян до обговорення цих питань на онлайн-платформах, що сприяє відкритому діалогу між ЄС, урядами та громадянським суспільством (Gratius, 2011).

У регіоні Сахелю Союз працює над стабілізацією, спрямовуючи ресурси на боротьбу з тероризмом й економічний розвиток, зокрема в межах ініціативи *EU Emergency Trust Fund for Africa,* координує дії з Африканським Союзом, місцевими урядами та міжнародними організаціями, зокрема шляхом стратегічних комунікацій, щоб залучити місцеве населення до ініціатив протидії радикалізації й для просування економічних можливостей (Kervyn, Shilhav, 2017).

У сфері міжнародної співпраці Європейський Союз передусім послуговується інструментами м'якої сили. Його зовнішньополітична ідентичність формувалася за умов незастосування джерел жорсткої сили, що стало принциповою ознакою міжнародної поведінки. Уникаючи апеляцій до політики сили та традиційних геополітичних концептів, зокрема до доктрини «сфер упливу», які асоціюються з деструктивними періодами в європейській історії, уключаючи дві світові війни, ЄС від моменту заснування декларує моральне підґрунтя своєї дії, що ґрунтується на пріоритетності м'яких форм геополітики як нормативної моделі міжнародних відносин (Zielonka, 2008).

Згідно з концепцією Хауккали, високий рівень культурної, економічної й інституційної привабливості країн Європейського Союзу є головним засобом просування його впливу на глобальній арені, що визначає геополітичний підхід ЄС як м'який за своєю суттю (Haukkala, 2011). Водночас однією з ключових складових частин глобального впливу Союзу є його визнання як найуспішнішого та найлегітимнішого промоутера багатостороннього управління (Cardwell, 2013). Така форма міжнародної взаємодії спирається на сильні сторони ЄС як постнаціонального актора й дає змогу реалізовувати ціннісний уплив через формати співпраці в межах багатосторонніх форумів (Gehring, Oberthür, Mühleck, 2013).

Глобальна стратегія ЄС, а також офіційні наративи, представлені в результаті діяльності Європейської служби зовнішніх дій, стали чинниками, що активізували дискусію довкола необхідності розвитку оборонного потенціалу Союзу (Тоссі, 2016). Хоча така дискусія ще не має чітких практичних наслідків, вона свідчить про поступову еволюцію підходів ЄС до ролі традиційних інструментів геополітики й оборонного компонента в забезпеченні стратегічної автономії та впливу в міжнародному середовищі.

Але кризи, пандемії й зростання міжнародної конкуренції, посилили дискусії щодо необхідності розвитку стратегічної автономії та військового потенціалу Союзу. Схоже, що стратегічна культура ЄС поступово змінюється, наближаючись до традиційного геополітичного підходу, що передбачає застосування жорсткої сили для захисту своїх інтересів, особливо в зовнішній політиці.

Крім того, виникають ініціативи за участі країн ЄС, як-от Тримор'я, що відображає прагнення до компенсації зовнішніх упливів на регіон Центрально-Східної Європи й балансу сил у Європі загалом. Це також пов'язано з

безпековими викликами й має перспективу подальшого інтеграційного розвитку, зокрема й за участі України (Климончук, 2024).

У сучасних умовах, котрі характеризуються VUCA, Європейський Союз змушений адаптувати свою зовнішню політику для реагування на нові глобальні виклики. Традиційна залежність ЄС від м'якої сили, заснованої на дипломатії, економічній співпраці та культурному впливі, зазнає тиску в умовах зростаючої невизначеності й складності міжнародного порядку. Глобальні кризи, загострення регіональних конфліктів і конкуренція на світовій арені найбільш упливових держав, зокрема США, Китаю та Росії, змушують ЄС змінювати свою стратегічну культуру й звертати увагу на питання сили, з військовим потенціалом та оборонною співпрацею включно.

Скоординована реакція Європейського Союзу на геополітичний виклик стала помітною під час пандемії COVID-19, коли до країн ЄС надійшли партії медичної допомоги з Росії, Китаю й Куби. Найбільший резонанс спричинив приліт дев'яти військово-транспортних літаків з Російської Федерації до італійської Ломбардії, що на той момент була епіцентром епідемії. Літаки та вантажівки з російськими військовими медиками й обладнанням супроводжувалися символікою у вигляді серця з прапорами Росії та Італії й гаслом «Із Росії з любов'ю». Цей епізод продемонстрував, що стратегічна комунікація набуває важливого значення в межах практичної зовнішньої діяльності ЄС.

Робоча програма Європейської комісії на 2020 р. у частині зовнішніх зв'язків наголосила на необхідності переходу до кампанійного підходу у сфері комунікації, орієнтованого на просування послідовних наративів, а не на демонстрацію окремих ініціатив чи проєктів. Це дає змогу ефективніше протидіяти дезінформаційним упливам і підсилює публічну дипломатію як інструмент зовнішньої дії ЄС.

У цьому контексті особливого значення набуває культурна дипломатія, спроможна слугувати каналом донесення базових засад зовнішньої політики Союзу. В умовах «суперечливого світу», у якому дедалі більшу роль відіграють фейки й маніпуляції, Європейський Союз позиціонує себе як суб'єкт, що чітко розрізняє правду та вигадку, факт і дезінформацію й прагне діяти на боці істини (European External Action Service. A global strategy..., 2016).

Волатильність сучасного світу полягає в постійних змінах, серед яких є ті, що безпосередньо загрожують безпеці ЄС. Наприклад, анексія Криму Росією та війна на українському Донбасі змусили ЄС переглянути свої підходи до регіональної безпеки. У відповідь на це ЄС активізував співпрацю у сфері оборони, що підкреслюється ініціативою *Постійнодіючої структурованої співпраці* (PESCO), спрямованої на зміцнення оборонних можливостей Європи шляхом співробітництва між державами-членами. Як зазначає Дешо-Дютар, такі ініціативи свідчать, що військова автономія та розвиток оборонного потенціалу ЄС, зокрема за участі засновників ЄС, Франції й Німеччини, були пріоритетами, оскільки ситуація в Європі стала непередбачуваною та загрозливою (Deschaux-Dutard, 2022). Можемо

припустити, що в умовах постійного посилення геополітичного пресингу з боку Росії й інших автократій Союз нарешті перейде до моделі сталого розвитку безпекового та оборонного потенціалу, хоча мета побудувати армію ЄС і забезпечити стратегічну автономію Союзу за останні 60 років зазнала низки злетів та падінь, починаючи від автономістської позиції президента Франції де-Ґолля (Кривонос, 2011).

Швидка зміна стратегії Європейського Союзу після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. є чітким прикладом волатильності сучасного світу, що потребує негайної адаптації до нових геополітичних умов. Уторгнення Росії стало значним шоком для ЄС, змусивши його переглянути підходи до безпеки, енергетичної політики та відносин із Росією.

Цей неспровокований акт агресії спричинив глибокий перегляд політики ЄС щодо Росії. Якщо впродовж тривалого часу після завершення Холодної війни основою двосторонніх відносин була концепція посилення економічної та енергетичної взаємозалежності (Post-Crimea Shift in EU-Russia Relations..., 2019), то після 2022 р. Росію визначено головною загрозою миру й стабільності на європейському континенті. Усі напрями співпраці піддалися процесу сек'юритизації, тобто були переосмислені з погляду безпекових ризиків (Meister, 2022).

У межах відповідної реакції Європейський Союз запровадив масштабні санкції, які привели до різкого згортання економічної взаємодії з Росією, насамперед у сфері енергетики. Усі держави-члени ЄС взяли курс на зменшення залежності від російських енергоносіїв, що супроводжувалося структурними змінами в енергетичній політиці та зміцненням внутрішньої європейської солідарності у сфері безпеки.

Як зазначає Оренштайн, уторгнення зруйнувало ілюзії про можливість демократичних реформ у Росії та змусило ЄС різко скоротити торгові та енергетичні зв'язки з цією країною. Більше того, це стимулювало держави Центральної й Східної Європи до активнішої участі у формуванні зовнішньої політики ЄС, а також підштовхнуло Євросоюз до серйозного перегляду стратегії розширення та безпеки (Orenstein, 2023).

Перепелиця наголошує, що російсько-українська війна «стала свідченням ренесансу силової політики … й остаточної руйнації кооперативної безпеки в Європі». Як адаптивну відповідь на нову нестабільність він пропонує створити регіональний комплекс безпеки Центрально-Східної Європи з ядром «Україна–Польща», спроможний локально компенсувати дефіцит кооперативних механізмів (Перепелиця, 2024). Цей висновок підтримує нашу тезу, що управління геополітичними VUCA-факторами потребує фрагментоцентричних, мережево скоординованих архітектур безпеки, де горизонтальна колаборація регіонів балансує розкроєний глобальний порядок.

Ще одним важливим аспектом є зміна парадигми зовнішньої політики ЄС. Як зазначає Гуцалюк, після початку повномасштабної агресії Росії ЄС перейшов від політики підтримки статус-кво до активнішої нормативної ролі.

Ця зміна парадигми стала результатом зруйнованої системи безпеки в Європі, яка вимагала від ЄС жорсткішої позиції щодо територіальної цілісності та суверенітету України (Hutsaliuk, 2023).

Невизначеність може бути викликана не лише зовнішніми загрозами, але й внутрішньою нестабільністю. Наприклад, Brexit також підштовхнув ЄС до посилення фактора сили у своїй політиці. Вихід Великої Британії, яка довгий час була однією з основних оборонних сил серед країн ЄС, змусив Союз задуматися про власну стратегічну автономію у військовій сфері й створив додаткові виклики для європейської оборони. З одного боку, Brexit позбавив ЄС важливого партнера в обороні, що посилило потребу розвитку власних можливостей для забезпечення безпеки. Однак, з іншого – вихід Великої Британії також усунув перешкоди для глибшої інтеграції в оборонній сфері, оскільки Лондон раніше блокував певні ініціативи ЄС щодо розширення оборонного співробітництва (Simon, Renaut, 2022, April). Це дало змогу Євросоюзу активізувати зусилля щодо досягнення стратегічної автономії, зокрема за допомогою таких ініціатив, як PESCO і Європейський оборонний фонд, спрямованих на розробку спільних оборонних проєктів та посилення військових можливостей Союзу (de France, 2019). Додамо, що після значного посилення безпекових викликів унаслідок повномасштабної російської збройної агресії в Україні Велика Британія почала роботу щодо приєднання до військового проєкту в межах оборонної координаційної групи ЄС (PESCO) (Gallardo, 2023). Цей драматичний поворот є черговим свідченням невизначеності, враховуючи, що на той час минуло лише три роки з тих пір, як британський уряд, очолюваний тоді Борисом Джонсоном, відхилив угоду про зовнішню політику та оборону після Brexit.

Складність сучасних глобальних процесів полягає в тому, що ЄС повинен адаптуватися до багатосторонніх загроз, які охоплюють економічну конкуренцію, кіберзагрози й гібридні війни, наприклад активне використання геоекономічних інструментів Росією для послаблення ЄС. У цьому контексті, як зазначають Віхма і Вігель, Росія застосовує геоекономічні інструменти та інформаційні війни, що підштовхує ЄС до необхідності посилювати власні спроможності для протидії цим загрозам. В умовах такої складності традиційні дипломатичні підходи ЄС не завжди виявляються ефективними, що змушує активніше інтегрувати оборонні ініціативи в політику Союзу (Vihma, Wigell, 2016).

Одним із важливих прикладів складності є гібридні загрози, тобто поєднання військових і невійськових інструментів упливу. Гібридні війни потребують системного підходу до протидії, оскільки охоплюють політичну, економічну та інформаційну сфери. Російська анексія Криму 2014 р., утручання у вибори й кібернапади стали прикладами масштабного впливу гібридних загроз на стабільність ЄС, ознаменували поворотний момент, викривши західні країни в неготовності та уразливості до цих загроз, що змусило Союз адаптуватися до нових реалій шляхом розробки відповідних стратегій протидії. Про це пишуть Калніете й Пільдеговічс, наводячи низку подібних прикладів зовнішнього втручання, як-от референдум про Brexit 2016

р., фінансування ультраправих політичних партій у Франції, Угорщині та Німеччині, поширення дезінформації щодо збиття рейсу MH17, здійснення цілеспрямованих замахів у Великій Британії й Німеччині та ін. (Kalniete, Pildegovičs, 2021).

Крім того, складність для ЄС полягає в необхідності реагувати на кіберзагрози й загрози інформаційній безпеці, які стали центральним елементом сучасної гібридної війни. Як зазначає Філіпец, тісна співпраця ЄС і НАТО в протидії гібридним загрозам, уключаючи кібербезпеку, стала ключовим елементом нової політики, яка враховує зростання складності глобальних процесів (Filipec, 2023).

Загалом, складність в аспекті VUCA змушує ЄС розробляти системні стратегії для формування стійкості до нових типів загроз. Це потребує інтеграції політики безпеки й оборони, розвитку інституційних механізмів для раннього виявлення та координації дій на міжнародному рівні, що відображає зростаючу складність глобальних викликів (Bajarūnas, 2020). Для протидії цим загрозам Союз змушений активно інтегрувати оборонні ініціативи у свою політику безпеки, у тому числі спільну стратегію протидії кіберзагрозам і гібридній війні.

Неоднозначність глобальних процесів змушує Європейський Союз диверсифікувати підходи до забезпечення стабільності. У світлі цих викликів Глобальна стратегія ЄС 2016 р. акцентує увагу на необхідності стратегічної автономії, що передбачає можливість застосування для захисту власних інтересів жорсткої сили. Це не означає відхід від домінування м'якої сили, яка традиційно використовувалася Союзом, але сигналізує про ширший підхід до зовнішньої політики, що відображає реалії світу VUCA. Як зазначає Біскоп, стратегічна автономія стала ключовим поняттям Глобальної стратегії, оскільки Сполучені Штати все більше концентруються на Азійсько-Тихоокеанському регіоні, залишаючи Європі розв'язувати свої безпекові проблеми самостійно (Biscop, 2016). Водночас, Дешо-Дютар стверджує, що Франція та Німеччина відіграють провідну роль у просуванні концепції стратегічної автономії через такі ініціативи, як PESCO і Європейський стратегічний компас, що підсилюють оборонну спроможність ЄС у контексті багатополярного світу (Deschaux-Dutard, 2022).

Згаданий вище *Стратегічний компас Європейського Союзу*, прийнятий у березні 2022 р., є важливим документом, покликаним відповісти на сучасні виклики, з якими стикається ЄС у нестабільному глобальному середовищі, що визначається волатильністю, невизначеністю, складністю й неоднозначністю. Документ відображає прагнення ЄС зміцнити власну стратегічну автономію та розширити оборонні можливості, передбачаючи підвищення здатності Союзу швидко реагувати на нові загрози, зокрема кіберзагрози, гібридні війни та непередбачувані зміни в геополітичних альянсах (European External Action Service. Strategic compass..., n. d.).

Одним з основних акцентів *Стратегічного компасу* є створення сил швидкого реагування, що дасть Євросоюзу змогу у випадку криз діяти автономно. Це особливо важливо в умовах непередбачуваних змін у сфері безпеки, таких як агресія Росії проти України, що показала важливість готовності до швидкої мобілізації сил реагування на воєнні загрози. *Стратегічний компас* також спрямований на зміцнення оборонних ініціатив ЄС і збільшення інвестицій у сферу безпеки та оборони, підкреслюючи необхідність тісної співпраці з НАТО та іншими союзниками.

Стратегічний компас також демонструє, що ЄС більше не покладається лише на м'яку силу. Продовжуючи просувати цінності через дипломатію й економічну співпрацю, він також готовий застосовувати жорстку силу для захисту своїх інтересів у нестабільному міжнародному середовищі. Як зазначається у звіті ІІЕА, *Стратегічний компас* відображає усвідомлення Союзом того, що пасивність у відповідь на сучасні загрози може бути більш ризикованою, ніж активна політика безпеки та оборони (Institute of International and European Affairs, n. d.).

Отже, *Стратегічний компас* закріплює важливу роль жорсткої сили як частини стратегії ЄС, підкреслюючи, що стратегічна автономія Союзу повинна забезпечити його здатність реагувати на загрози в умовах глобальної нестабільності й нових викликів безпеки. Можемо вважати, що зростання фактора сили в політиці ЄС є відповіддю на нові виклики VUCA-світу. Також підсумуємо, що основними напрямами реагування ЄС на VUCA-виклики є *Volatility* –посилення швидкодії та мобілізаційних механізмів; *Uncertainty* – адаптивне планування в умовах обмеженої інформації; *Complexity* – інтеграція оборонної, інформаційної та публічної дипломатії; *Ambiguity* – формування чітких наративів для протидії дезінформації.

* * *

Підсумовуючи розгляд стратегічних комунікацій в аспекті масової колаборативної комунікації та викликів світу VUCA, відзначимо, що нестабільність проявляється у швидких змінах в інформаційному середовищі, які стосуються геополітичних конфліктів, економічних криз, соціальних потрясінь і технічних інновацій. У такому середовищі стратегічні комунікації стають інструментом для швидкої адаптації та реагування на мінливі обставини. Так, в умовах нестабільності, викликаної гібридними війнами, стратегічні комунікації дають змогу швидко реагувати на інформаційні атаки, дискредитацію або пропаганду, водночас формуючи власні позитивні наративи.

Невизначеність у VUCA-світі стосується неможливості прогнозувати точний розвиток подій через надмірну кількість факторів і невідомих змінних, що впливають на ситуацію. В аспекті стратегічних комунікацій це означає, що держави повинні бути гнучкими й уміти працювати в умовах обмеженої або неповної інформації. У демократичних державах, що не контролюють інформаційну сферу, стратегічні комунікації допомагають структурувати невизначеність і керувати реакціями громадськості, що дає змогу зберігати

довіру до державних інституцій, навіть за відсутності конкретних відповідей на виклики.

Складність інформаційного середовища в VUCA-світі зумовлена великою кількістю взаємопов'язаних факторів та суб'єктів, які можуть упливати на інформаційний простір. Стратегічні комунікації дають змогу керувати цією складністю, застосовуючи багаторівневі підходи, уключаючи інтеграцію публічної дипломатії, інформаційних операцій і зв'язків із громадськістю. У складному середовищі, де інформаційні атаки стають багатовекторними (кібернапади, дезінформація, пропаганда), стратегічні комунікації дають змогу створити цілісну інформаційну стратегію, котра відповідає на всі виклики одночасно.

Неоднозначність полягає в тому, що інформація або події можуть інтерпретуватися по-різному, залежно від контексту або поглядів. У такому середовищі стратегічні комунікації мають бути спрямовані на створення чітких наративів, які зменшують невизначеність і сприяють формуванню позитивних суспільних реакцій. Так, у світі, де за допомогою пропаганди й дезінформації швидко поширюються неоднозначні повідомлення, стратегічні комунікації допомагають протидіяти їм та активно формувати альтернативні інтерпретації подій, що підтримують цінності демократії й забезпечують довіру до офіційних джерел.

Масове співробітництво в умовах VUCA-світу, яке ґрунтується на відкритості, мережевій взаємодії та швидкому обміні інформацією, спричиняє додаткові виклики для стратегічних комунікацій. Урахування цього фактора дає змогу підвищити ефективність застосування стратегічних комунікацій як інструмента забезпечення безпеки й стабільності, а також керування інформаційними потоками в умовах глобальних процесів масової взаємодії. Відкрите співробітництво в VUCA-світі значно ускладнює управління інформаційними потоками через залучення великої кількості акторів із різними інтересами та позиціями. Стратегічні комунікації в такому контексті стають невід'ємним інструментом як для протидії дестабілізаційним упливам, так і для активного керування інформаційним середовищем, даючи міжнародним акторам змогу ефективно взаємодіяти в умовах глобальних процесів, координувати масові інформаційні кампанії й формувати єдині наративи, що зміцнюють стабільність і, своєю чергою, підвищують ефективність масового співробітництва.

В аспекті волатильності масове співробітництво важливе для ефективної комунікації та швидкого реагування на виклики нестабільного середовища. У випадку глобальних криз або локальних конфліктів швидкість і масштабність інформаційної взаємодії в межах масового співробітництва можуть як посилювати, так і підривати стабільність. Застосування стратегічних комунікацій у такому середовищі сприяє координації масових інформаційних кампаній, спрямованих на стабілізацію ситуації та мінімізацію дестабілізаційних упливів. Наприклад, під час криз, природних катастроф чи

соціальних заворушень масове співробітництво на основі цифрових платформ допомагає мобілізації громадськості та розповсюдженню достовірної інформації. Стратегічні комунікації в цьому контексті грають роль координаційного механізму, який формує єдиний інформаційний потік, що підтримує стабільність.

Масове співробітництво, побудоване на горизонтальних мережах, дає змогу багатьом суб'єктам одночасно брати участь в обміні інформацією, створюючи умови, коли інформаційний простір насичується різноманітними джерелами, що збільшує рівень невизначеності. Стратегічні комунікації в такому контексті спрямовані на впорядкування інформаційних потоків, допомагаючи зменшити невизначеність шляхом створення наративів, які чітко артикулюють позицію та цілі держави чи організації. Так, у глобальних кампаніях із протидії дезінформації масове співробітництво відіграє вирішальну роль у створенні широких коаліцій різних суб'єктів (урядів, громадських організацій, медіа, експертів), що спільно працюють над спростуванням дезінформаційних повідомлень. За допомогою стратегічних комунікацій здійснюється координація цих зусиль, зменшуючи невизначеність і чітко формулюючи офіційну позицію.

Масове співробітництво додає складності інформаційному середовищу, оскільки охоплює різноманітні акти співпраці між державними й недержавними акторами, міжнародними організаціями, громадськими ініціативами та приватним сектором. Стратегічні комунікації дають змогу координувати ці численні взаємодії, створюючи єдиний інформаційний фронт і забезпечуючи узгодженість повідомлень. Під час реалізації глобальних ініціатив, таких як боротьба з пандеміями або змінами клімату, різноманітні суб'єкти співпрацюють для досягнення спільних цілей. У такому разі стратегічні комунікації повинні синхронізувати ці зусилля, формуючи цілісне сприйняття викликів і шляхів їх розв'язання серед громадськості, що зміцнює довіру до колективних дій.

Неоднозначність у VUCA-світі ще більше посилюється в умовах масового співробітництва, оскільки кожен учасник потенційно по-своєму інтерпретує події. Стратегічні комунікації відіграють важливу роль у формуванні спільного бачення серед учасників масових комунікаційних ініціатив, даючи змогу уникнути розбіжностей в інтерпретації й забезпечуючи узгодженість дій. Так, у процесі розв'язання геополітичних криз різні суб'єкти (держави, міжнародні організації, громадянське суспільство) зазвичай по-різному сприймають ситуацію, а стратегічні комунікації в цьому випадку допомагають створити єдину рамку для інтерпретації подій та узгодження позицій між учасниками.

7.5. Комунікаційні стратегії під час конфліктів: аналіз через призму VUCA

У цьому підрозділі ми ставили за мету проаналізувати особливості комунікаційних стратегій у контексті воєнних конфліктів крізь призму VUCA-моделі. На прикладі історичних та сучасних подій розглянуто динаміку медійного середовища, ступінь дестабілізації інформаційного простору й роль колаборативної комунікації у формуванні міжнародного резонансу.

Війни як один із найбільш екстремальних проявів глобальної змінюваності, невизначеності, складності та неоднозначності забезпечують особливу арену для дослідження ролі медійних процесів. В умовах сучасного VUCA-світу медійна комунікація під час воєнних конфліктів набуває особливого значення. Інформаційний простір постійно зазнає швидких змін і переповнений великою кількістю джерел і форматів подання інформації – від традиційних медіа до соціальних мереж та платформ – що дають змогу миттєво поширювати повідомлення серед мільйонів користувачів, унаслідок чого державні структури, військові відомства, громадські об'єднання й окремі громадяни одночасно стають і споживачами, і творцями інформаційного контенту, формуючи складне «поле бою» в інформаційній сфері.

Медіа віддавна відігравали вирішальну роль у формуванні громадської думки й легітимізації воєнних дій. Проте сучасні цифрові технології кардинально змінили природу інформаційних процесів. Колаборативна комунікація, що виникає завдяки глобальним мережам, дає змогу не лише офіційним сторонам централізовано просувати урядові або військові позиції, але й забезпечує активне залучення різноманітних суспільних груп та окремих громадян до висвітлення, обговорення й впливу на перебіг конфлікту. Тому сьогодні для розуміння ролі медіа в умовах воєнних дій важливо враховувати багатовекторний характер комунікаційних процесів, які охоплюють уряди, армії, громадянське суспільство, міжнародні організації та глобальну інтернет-спільноту. Прикладом нової епохи є війна в Україні, що розпочалася 2014 р. й набула масштабного характеру у 2022-му, коли соціальні платформи стали дієвими інструментами як для мобілізації населення та глобальної підтримки, так і для поширення дезінформації. І ця війна демонструє, що у VUCA-середовищі медіа можуть одночасно бути засобом протистояння, пропаганди й міжнародної солідарності.

Історичний досвід медіа під час війн

Діяльність медіа під час війн проявляється в кількох головних аспектах. Перший – це їх розвиток. Аналізуючи вплив війн на розвиток медіа впродовж кількох століть та за підсумками Першої світової війни, британський журналіст, редактор і член парламенту Кеннеді Джоунс сказав: «Що продає газета? Це питання мені часто задають. Перша відповідь: "Війна". Війна створює не лише пропозицію новин, але й попит на них... Нам доведеться перетворити на нові канали вроджену любов чоловіків до пригод, яка

знаходить своє вираження в дитинстві, коли вони граються в солдатиків, а в подальшому житті – читаючи про них» (Jones, 1919, *p. 198*).

По-друге – інформаційний уплив медіа на перебіг конфлікту. Маючи на увазі період Першої світової війни, Ласуелл відзначив силу впливу газет на установки авдиторії: «Після Громадянської війни американська нація була теплим другом Росії, ... але американська дружба переросла в активну ворожнечу. Пояснення дуже просте: Америка живилася британською пресою, а Британія перебувала в конфлікті з Росією» (Lasswell, 1927, *p. 187*).

По-третє, це інтерес влади до використання медійного фактора на власну користь, про що Девідсон у контексті дослідження результатів тієї ж війни говорить як про спосіб для можновладців посилити свій контроль у потенційно неспокійний час навіть у країнах, віддалених від основних театрів бойових дій (Davidson, 2018). Узагальнюючи підсумки війн XX ст., Рай відзначає, що держави, які брали в них участь, були більше стурбовані власною народною легітимністю: «Уряди, пам'ятаючи про свою популярність, зазвичай намагаються використовувати медіа під час війни, щоб переконати громадян у справедливості війни та непримиренності ворога» (Rai, 2000, *n.pag.*).

Швидкий розвиток транснаціональної комунікації, що тривав уже від середини XIX ст., спричинив формування підтриманих урядами режимів контролю медійної сфери й зв'язку з початком бойових дій Першої світової війни – для протидії ворожій пропаганді, поширенню небажаної інформації та шпигунству. Інструментами воєнної пропаганди стали телеграф і великі інформаційні агентства, такі як *Reuters* (Британія), *Agence Havas* (Франція) та *Wolffs Telegraphisches Bureau* (Німеччина), які поширювали пропаганду, замасковану під новини (Marklund, 2020).

Коли США вступили в Першу світову війну, військові взяли під контроль усю бездротову комунікацію й піддали цензурі всі фотографії. Це стосувалося зображень, які могли розкривати пересування військ чи військовий потенціал або могли бути використані у ворожій пропаганді, або ті, які могли негативно вплинути на військову чи громадську мораль (Banning, 1926). 1917 р. Конгрес прийняв Закон про шпигунство, що передбачав кримінальну відповідальність за публікацію чи розповсюдження інформації, яка може завдати шкоди збройним силам США, а також «неправдивих звітів чи неправдивих заяв», спрямованих на пропаганду ворогів Америки (The State Historical Society of Iowa, 1917). Як стверджує PBS, до кінця першого року війни 75 американських газет утратили свої привілеї розсилки або були змушені змінити власні редакційні позиції (PBS, 2022).

У контексті VUCA Перша світова війна була першою глобальною конфронтацією, що відбувалася в умовах стрімкої зміни технологій і нестабільності. Масова мобілізація армій та перехід до «тотальної війни» створювали невизначеність щодо розвитку подій, а наявність численних фронтів і складних альянсів ускладнювала як військове планування, так і інформаційну політику. При цьому обмеженість доступу до правдивих джерел, посилення цензури й урядової пропаганди формували неоднозначність у

сприйнятті подій населенням. Проте в цей період сама структура комунікацій лишалася відносно централізованою. Невелика кількість каналів поширення інформації й активний державний контроль обмежували участь широких верств населення в інформаційному обміні, що зумовлювало безпрецедентну роль преси, телеграфних агенцій і механізмів цензури у формуванні ставлення до війни всередині країн-учасниць і за їх межами, що обмежувало вплив факторів VUCA.

Під час Другої світової війни діяла військова служба цензури, яка контролювала доступ до інформації для преси (PBS, 2022). Для пропаганди найбільше використовувалося радіо. У США воно значно переважало використання інших медіа (Rhodes, 1976). А у своїй роботі радіомовники узгоджувалися з позицією уряду, наприклад міжнародна радіомережа CBS продовжувала підтримувати ініціативи Державного департаменту й Офісу координатора міжамериканських справ у сфері культурної дипломатії протягом 1940-х рр. (Anthony, 1973). Як приклад, можна навести шоу *Viva America*, трансляція якого здійснювалася на обидва американські континенти (Settel, 1960). Координацію роботи щодо вибору тематики й способу відображення фактів (для забезпечення пропагандистського ефекту та опреативного маскування) забезпечувало урядове Управління військової інформації США, яке 1942 р. видало відповідну інструкцію – *Radio War Guide* (Office of War Information, 1943).

Поширення радіо й друкованої преси сприяло активній участі медіа у формуванні суспільної думки, але централізований контроль (як з боку урядів, так і великих приватних корпорацій) переважав. Незважаючи на складність і глобальність конфлікту, комунікація здебільшого залишалася «вертикальною», а громадяни – пасивними споживачами інформації. Відповідно, хоча й зростала потреба в швидкій та масовій комунікації, передумов для повного розгортання VUCA-середовища не було.

Ситуація дещо змінилася під час війни у В'єтнамі. Адже це була «перша телевізійна війна», коли «вперше в американській історії новини з передової потрапили прямо у вітальню» (Kratz 2018, *n.pag.*). Як підкреслює Спектор, існує переконання, що медіа зіграли велику роль у поразці США, оскільки тенденція до негативних репортажів сприяла зменшенню підтримки війни в Сполучених Штатах, тоді як її висвітлення без цензури допомагало противнику у В'єтнамі. Причому відзначено, що до 1968 р. більшість репортажів фактично підтримували зусилля США у В'єтнамі, але «оцінка Уолтера Кронкайта, ведучого *CBS Evening News* (відомого як "людина, якій найбільше довіряють в Америці") у лютому 1968 р., про те, що конфлікт "зайшов у глухий кут", багато хто сприйняв як сигнал кардинальних змін у репортажах про В'єтнам, і кажуть, що це надихнуло пресу» (Spector, 2023). Обмеження все послаблювалися, і в міру зростання антивоєнного руху вдома американська преса почала ставити під сумнів війну й висвітлювати свої занепокоєння, що означало фіаско з погляду PR (PBS, 2022).

На прикладі війні у В'єтнамі простежуємо певні передумови VUCA: телевізійні репортажі вперше почали масово та безпосередньо демонструвати жорстокість бойових дій, що викликало волатильну реакцію суспільства – спершу більшість американців підтримувала військове втручання, але згодом їхні настрої різко змінилися. Зростала невизначеність, оскільки уряд і військові не могли спрогнозувати, як авдиторія відреагує на все критичніше висвітлення війни.

Складність відображалася в тому, що телебачення повинно узгоджувати свої матеріали з військовою цензурою, а медіа – шукати баланс між підтримкою «патріотичної» лінії та показом реальних подій, що також породжувало неоднозначність у ставленні до війни: глядачі бачили суперечливі меседжі, що підривало одностайність підтримки військової кампанії. Усе ж треба підкреслити, що кількість медіаплатформ залишалась обмеженою кількома національними телеканалами та газетами, а споживачі все ще не мали потужних інструментів для безпосереднього створення чи поширення альтернативного контенту. Тому, попри відчутне посилення непередбачуваності й громадської активності, це був лише «передвісник» VUCA-середовища, яке стало реальністю в епоху інтернету та соціальних мереж.

Як бачимо, успіх у конфлікті значною мірою залежить від медійної підтримки й сформованого в результаті ставлення (сприйняття конфлікту). У зв'язку з цим Віріліо говорить, що історія війн – це передусім історія радикальної зміни полів сприйняття: «війна полягає не стільки в здобутті територіальних, економічних чи інших матеріальних перемог, скільки в привласненні «нематеріальності» полів сприйняття» (Virilio, 1989, *p. 7*).

Це підтверджують і військові, як-от відомий американський генерал Джон Шалікашвілі: «Ми не виграємо, доки *CNN* не скаже, що ми виграємо» (Military Review, 1995). Він сказав це після успішної операції «Буря в пустелі» на початку 1990-х. Очевидно, уряд урахував попередні помилки й обидві війни в Перській затоці отримали широке висвітлення в пресі. «Політика почалася з рішення найвищих посадових осіб адміністрації, уключаючи президента Буша, керувати потоком інформації таким чином, щоб підтримувати політичні цілі операції та уникати очевидних помилок В'єтнаму» (DeParle, 1991, May 5). Як пише зазначений вище автор, уряду, передусім військовим, удалося донести до американської громадськості війну в Перській затоці у вигідному для себе світлі, наклавши певні обмеження на висвітлення в пресі. Для цього використовувався так званий *Annex Foxtrot*, у якому викладено план політики інформування громадськості.

Від самого початку війну висвітлювали в прямому ефірі три головні американські телеканали, а також нова на той час *CNN,* яка вела цілодобові репортажі. Але критики звинуватили медіа в тому, що вони більше, ніж будь-коли раніше, керуються військовими. Так, Келлнер стверджує, що медіа представили війну як захопливу розповідь, перетворивши її на драматичне, патріотичне видовище, і що ведучі головних американських телевізійних мереж представили погляд, який, схоже, ідентифікувався винятково з американськими військовими (Kellner, 2004). Той самий автор

ще раніше стверджував, що медіа не надавали збалансованих репортажів про події, оскільки це не сприяло їхнім комерційним інтересам (Kellner, 2004). А Лівінгстон наводить слова журналіста Теда Копела: «Очевидно, це було зроблено для того, щоб вони могли якомога тісніше контролювати громадську думку, щоб збільшити підтримку війни» (Livingston, 1997, *p. 4*).

У конфліктах у Перській затоці вже помітні нові риси інформаційної відкритості, зокрема у зв'язку з цілодобовими репортажами *CNN*. Проте глядачі, як і раніше, лишалися здебільшого пасивними отримувачами контенту, а соціальні мережі та платформи для масового обміну інформацією ще не набули поширення. Тому, хоч ефекти раптовості й непередбачуваності частково посилилися, масштабну децентралізацію комунікацій, властиву сучасному VUCA-середовищу, ще не було реалізовано.

Для сприйняття характеру залучення медіа в державну систему контролю інформації важливо враховувати характер конфлікту. Очевидно, що під час тотальної війни, коли територіальна цілісність і безпека нації перебувають під загрозою, ситуація вимагає від них повного патріотизму. Натомість регіональні конфлікти (як ті, у яких брали участь США або СРСР (Росія) після Другої світової війни) сприймаються інакше: «обмежені війни в далеких країнах потребують обмеженого патріотизму та обмеженої жертви правди» (Sheikh, 1990, *p. 88*). Шейх зазначає, що на початку конфлікту за участі СРСР в Афганістані з 1979 р. радянські засоби масової інформації фактично ігнорували війну й діяли переважно як агенти зовнішньої та військової політики, а не як агенти внутрішньої інформації. Пізніше радянські сили зображувалися як такі, що виконують небойові гуманітарні завдання на прохання афганських революціонерів, а репортажі зосереджувалися майже винятково на вихвалянні мужності й доблесті самовідданих воїнів-інтернаціоналістів, які героїчно виконували бойові завдання. Натомість за часів Горбачова радянські медіа використовували афганську війну як засіб політичних змін, порушуючи питання про те, як вони вступили в війну, хто відповідальний і які її уроки, – питання, від яких залежав успіх розгортання програм гласності та перебудови. І в останні роки радянські медіа використовувалися для маніпулювання громадською думкою (Sheikh, 1990).

Від часу появи доступу до поля бою в реальному часі роль медіа суттєво зростає. Генерал Колін Пауелл, який обіймав ключові посади в США в період обох війн в Іраку, відзначив вирішальну роль телебачення: «Зверніть свою увагу на телебачення, тому що ви можете виграти битву або програти війну, якщо ви не впораєтеся з історією правильно» (Mallick, 2001). Спочатку це було супутникове телебачення, згодом – передавання контенту через інтернет і поширення в соціальних мережах.

Громадянську війну в Югославії 1999 р. називали першою «інтернет-війною» [*First "Internet War"*] (Wired, 1999). Але навіть попри це, можливості онлайн-комунікацій іще були обмежені в порівнянні з тим, що ми спостерігаємо сьогодні. Більшість населення отримувала інформацію

переважно з традиційних медіа (телебачення, радіо, преса), які перебували під впливом або контролем держав і великих корпорацій. Лише згодом актуальним стало те, що назвали соціальним телебаченням, тобто поєднання соціальних мереж і ТБ (Dumenco, 2012).

Сьогодні споживач отримує на екрані смартфона відеоконтент від різних джерел, які він часто не розрізняє з погляду технології або авторської належності. Це можуть бути перепости відео з новинних ТБ-каналів, блогерів у *YouTube*, *TikTok*, контент Telegram-каналів і *Twitter*. Головне – це репортажі в реальному часі або близько до реального часу та множинність доступу. Ще 1992 р. полковник Кампен у книзі «*Перша інформаційна війна*» відзначив пов'язані з цим ризики й проблемність контролю інформації військовими, адже журналісти перетворюються на безпосередніх учасників бойових дій. Вихід він убачав у журналістському самоконтролі, але водночас підкреслив, що «істина не повинна бути жертвою в системі, заснованій на самодисципліні. Вільна, поінформована та відповідальна преса може розповісти всю історію, не ставлячи під загрозу поточні військові операції» (Campen, 1992, *p. 89*).

Війна в Україні – перша війна соціальних медіа в контексті VUCA

Війна в Україні, що триває від 2014 р., стала прикладом застосування гібридних упливів, а потім і повномасштабного збройного вторгнення (Балюк і Перепелиця зазначають, що «протягом восьми років кінцева мета російської гібридної війни – знищення України як держави – не була досягнута. Усвідомлюючи марність такого гібридного засобу досягнення кінцевої політичної мети, Путін вдався до «спеціальної військової операції» у війні проти України» (Baluk, Perepelytsia, 2024). Проте, як підкреслює Балюк, вторгнення Росії в Україну досягло протилежного очікуваному результату (Baluk, 2024).

Сучасна війна в Україні названа першою війною соціальних медіа [*The First Social Media War*] (Suciu, 2022). Як відзначає Цюряк, її суть полягає в тому, що вдалося донести адекватну інформацію про події, незважаючи на тотальну перевагу Росії з погляду ресурсів і потенціалу інформаційного впливу. І це перша війна, коли сторона, що вторглася, не отримала повного інформаційного домінування у світі (Ciuriak, 2022).

Ця війна чітко демонструє VUCA-вимір у сфері комунікації, адже принципово змінився сам інформаційний ландшафт, спричинивши високий рівень нестабільності, складності, невизначеності й неоднозначності. Інформаційний простір постійно змінюється: нові технології, формати контенту та платформи для обміну з'являються швидше, ніж влада або навіть військові структури встигають розробити дієві стратегії реагування.

Війна в Україні стала першим великим збройним конфліктом, де стратегічного значення в глобальному інформаційному просторі набула колаборативна комунікація, що ґрунтується на горизонтальній узаємодії, відкритості даних і залученні широких спільнот. Змінюються традиційні уявлення про дипломатію, безпеку та інформаційну війну у зв'язку з трансформацію інформаційного впливу, де нестабільність, невизначеність,

складність і неоднозначність формують нові умови функціонування міжнародних відносин, а використання соціальних медіа як інструменту інформаційної війни та міжнародного впливу створює нові умови для маніпуляцій і поширення нових наративів.

Значущими каналами комунікації стали соцмережі, створюючи середовище швидкоплинного поширення інформації. Війна в Україні суттєво змінила цифровий простір і глобальні соціальні медіа, а нові способи обходу інформаційних блокад уплинули на динаміку інформаційного потоку. Балої та інші, аналізуючи, як соціальні мережі, зокрема *Twitter, Facebook, TikTok* та *Telegram*, застосовувались Україною й Росією для інформаційних операцій, аргументували, що Росія застосовувала наступальну пропаганду проти України, тоді як Україна зайняла оборонну позицію, ефективно протидіючи наративам завдяки активній присутності в інтернеті. Крім того, автори відзначили значну роль у війні соціальних медіа та їх зростаюче значення в майбутніх конфліктах (Baloyi et al., 2024).

Одним із визначальних факторів, що характеризують війну в Україні в контексті VUCA-комунікації, є мінливість інформаційного простору. *TikTok*, *Twitter*, *Telegram* та інші платформи стали каналами дипломатії, мобілізації міжнародної підтримки й контрпропаганди (Astuti, Attaymini, Dewi, 2022). У такому мінливому середовищі складно прогнозувати, як саме авдиторія відреагує на ті чи інші інформаційні меседжі. Миттєві реакції світових лідерів думок, вплив блогерів чи стримерів, а також спроможність користувачів створювати та поширювати власний контент у реальному часі роблять інформаційне поле непередбачуваним. Масове споживання новин про війну через соціальні медіа спричиняє зростання тривожності й зміну громадської думки, оскільки авдиторія отримує фрагментовану та нестабільну інформацію (Greenglass et al., 2024).

Окрім «розпорошення» й багатосуб'єктності потоку, на динаміку інформаційного простору впливають особливості комунікації в соціальних мережах. Наприклад, дослідження Аль-Дала'єна та інших показує, що війна в Україні активно відображається в соцмережах через карикатури, меми й інші візуальні форми контенту, що робить інформаційний простір нестабільним, оскільки інтерпретація подій змінюється залежно від політичного та культурного контексту (Al-Dala'ien et al., 2022).

Значна частина комунікації відбувається в реальному часі, що змушує учасників інформаційної війни швидко адаптуватися до нових форматів й інструментів упливу. Зокрема, Президент України Володимир Зеленський використовував соціальні медіа для безпосереднього звернення до міжнародної спільноти, що стало новим типом цифрової дипломатії. Як зазначає Серафін, Володимир Зеленський та українська дипломатія ефективно використовують соціальні медіа для впливу на глобальний порядок денний. Його відеозвернення стали важливим засобом міжнародної комунікації, швидко адаптуючись до змінних умов війни. (Serafin, 2022).

Водночас технологічні зміни, зокрема застосування нейромереж й автоматизованих алгоритмів, значно ускладнюють контроль інформаційних потоків, що посилює нестабільність інформаційного середовища, чим користуються організатори операцій з інформаційного впливу. Дезінформаційні та маніпуляційні кампанії розгортаються швидко й адаптуються під конкретні події, що ускладнює їх попередження та нейтралізацію. Ґайслер і співавтори, які досліджували специфіку проросійської пропаганди у *Twitter,* доводять, що під час широкомасштабного збройного вторгнення в Україну мережі ретвітів формувались у характерині кластери перед важливими для російської стратегії подіями в країнах, які становлять ключовий інтерес для російської політики (наприклад Індія, ПАР і Пакистан). Це свідчить про скоординовані зусилля щодо маніпуляції громадською думкою в межах російської пропагандистської кампанії, наприклад задля досягнення певних результатів голосування в ООН (країни, що продемонстрували виражену активність ботів, а отже стали мішенню такого впливу, утрималися під час голосування резолюції ES-11/1) (Geissler et al., 2023).

У невизначеному середовищі, характерному для сучасних інформаційних конфліктів, критичного значення набуває здатність до швидкої адаптації та прогнозування реакцій авдиторії. Проте прогнозування інформаційного впливу стає дедалі складнішим, оскільки соціальні мережі створюють умови для формування альтернативних наративів, які можуть набувати глобального масштабу за лічені години. Масове застосування дезінформаційних технологій, таких як deepfake, бот-мережі й анонімні джерела, значно ускладнює аналіз достовірності інформації (Kuźmiński, 2022).

Засновані на таких методах російські пропагандистські кампанії, спрямовані на дестабілізацію громадської думки, укладнюють боротьбу з інформаційними загрозами, оскільки реагування на дезінформацію часто відбувається із запізненням, а тому потребує спеціальних засобів для протидії, таких як курування контенту, покладаючись на контекстуалізацію, перевірку й підвищення медіаграмотності. Але, хоча Україна та західні країни застосовують фактчекінгові платформи для боротьби з російською пропагандою, у зв’язку зі швидкими змінами інформаційного простору дезінформація може набирати силу, перш ніж її спростують (Morejón-Llamas, Martín-Ramallal, Micaletto-Belda, 2022). Технологічна архітектура соціальних медіа сприяє швидкому поширенню маніпулятивних повідомлень, що ускладнює спроби їх контролю з боку урядів і міжнародних організацій (Shen et al., 2023).

Звернімо увагу на такий аспект невизначеності в російсько-українській війні, як знеособлення офіційних сторін у потоці масової комунікації. Це явище проявилося вже від початку російського вторгнення у 2014 р., коли, як зазначає Перепелиця, «Росія приховувала свою суб’єктність, намагаючись виставити замість себе стороною війни “ДНР” / “ЛНР””, а постмайданна влада в Україні “прикриваючи стан війни гібридним миром у формі антитерористичної операції, також намагається уникнути відповідальності за невиконання конституційних обов’язків» (Перепелиця, 2015, *с. 673*).

Складність інформаційного простору війни в Україні проявляється в багатовимірності комунікаційних взаємодій між державними та приватними акторами, громадськими ініціативами й військовими структурами. Державні органи, волонтери, незалежні журналісти та звичайні громадяни беруть участь у поширенні інформації, формуючи децентралізовану мережу інформаційної війни (Ronzhyn, Cardenal, Batlle, 2023). Учасники інформаційного середовища сучасної війни постійно обмінюються даними, формуючи багатовимірну мережу комунікацій без єдиного центру контролю. Це ускладнює координацію й робить інформаційне поле високодинамічним. Проте, попри відсутність консолідованої координації, соцмережі стали важливим інструментом для об'єднання українців в умовах війни, допомагаючи формувати інформаційний опір і колективне усвідомлення воєнних подій (Zinenko et al., 2023).

Особливу роль у цьому процесі відіграють платформи для обміну повідомленнями, зокрема *Telegram*, що стали засобами координації волонтерських ініціатив, інформаційних атак та гуманітарних операцій. З іншого боку, складовою частиною війни стали кібератаки, що здійснюються з використанням таких платформ. Також для дестабілізації ситуації Росія застосовує фішинг, DDoS-атаки й маніпуляцію соцмережами (Priyono, 2022). Водночас, як відзначають Шульце та Керттунен, завдяки проактивному кіберзахисту України й стійкості суспільства цей вид кібервійни не приніс значних стратегічних, оперативних чи тактичних переваг для Росії (Schulze, Kerttunen, 2023).

У цьому контексті цікаві висновки, зроблені Федотенко в аспекті розуміння трансформації сучасного конфлікту як гібридного й глибоко цифровізованого явища (Fedotenko, 2023). По-перше, наголошено на інтеграції кібероперацій у загальну стратегію воєнних дій, що підтверджує складність VUCA-середовища: традиційні й цифрові форми протистояння більше не існують окремо, а навпаки – взаємодіють у єдиному інформаційному просторі. По-друге, демократизація кіберпростору, зокрема участь не лише державних, а й недержавних акторів (волонтерів, хактивістів, цифрових спільнот), засвідчує вирішальну роль колаборативної комунікації у створенні нових форм цифрового спротиву, демонструючи здатність спільної ініціативи громадян і кіберспільнот упливати на результати глобальних конфліктів. По-третє, глобальний уплив та поширення наслідків кіберстратегій війни в Україні свідчать про міжнародний вимір таких конфліктів, що ускладнює систему глобального врегулювання й робить очевидною потребу в нових комунікаційних, правових і кооперативних підходах на рівні держав та наддержавних структур. Тобто комунікація в VUCA-середовищі є не лише полем інформаційного впливу, а й динамічним простором стратегічної дії, де зникають межі між державами, технологіями, учасниками й типами впливу, а колаборативна взаємодія – один із вирішальних факторів ефективності.

Неоднозначність інформаційного простору є ще одним важливим аспектом сучасної війни, що ускладнює формування об'єктивного сприйняття подій. Завдяки відкритості соцмереж і доступності засобів створення контенту

формується значний потік інформації – від офіційних заяв та репортажів до фейкових новин й анонімних «вкидів». Те, що ще вчора подавалося як «єдина правда», може бути спростоване численними альтернативними джерелами або взагалі потонути в масі дезінформації. Через надмірну кількість суперечливих новин громадяни опинилися в стані, що ускладнює розрізнення правдивих і маніпулятивних даних. Потік дезінформації, маніпулятивні повідомлення й відсутність єдиного джерела істини сприяють когнітивному перевантаженню, що ускладнює формування довіри до будь-яких джерел.

У цьому контексті Бурке й Геншке підкреслюють, що Росія використовує інформаційні та когнітивні операції, спрямовані на вплив на саму здатність людей критично мислити й орієнтуватися в інформації, формуючи інформаційне середовище, де межі між правдою та дезінформацією розмиті, що прямо призводить до когнітивного перевантаження авдиторії (Burke, Henschke, 2023). А Тараненко вказує, що широкомасштабне застосування когнітивної війни підриває раціональне мислення, критичну здатність до аналізу й прийняття рішень, формуючи хаотичне та дестабілізоване інформаційне поле, де споживачам складно оцінити правдивість повідомлень. Тараненко наголошує на необхідності формування інформаційної стійкості шляхом розвитку медіаграмотності та критичного мислення (Taranenko, 2024).

Російська пропаганда активно застосовує стратегію створення «інформаційного шуму», коли значний обсяг суперечливих даних позбавляє авдиторію можливості критично оцінювати реальність. Шен та ін. відзначають масштабне використання автоматизованих акаунтів для поширення дезінформації та посилення ефекту інформаційної плутанини (Shen et al., 2023).

Відповіддю на такі виклики неоднозначності стало формування в Україні наскрізного «наративу перемоги». Як підкреслює Перепелиця, повноцінний мир можливий лише за умови поразки Російської Федерації як імперської держави та побудови нової системи безпеки, у якій провідна роль належатиме Україні (Perepelytsia, 2023). Дослідник зазначає, що «останню крапку в російсько-українській війні має поставити її фіксація у вигляді мирного договору. Єдиним варіантом підписання такого колективного договору є повна перемога України в цій війні і капітуляція росії» (Перепелиця, 2023). Отже, комунікаційна стратегія офіційного Києва не обмежується декларативними закликами до припинення вогню, а нав’язує міжнародній спільноті чітку логіку: «мир = українська перемога». Це, у свою чергу, знижує *Ambiguity* VUCA-середовища, оскільки пропонує однозначну рамку для трактування як поточних подій, так і бажаного майбутнього порядку безпеки у Східній Європі.

У контексті нашого дослідження розглянемо кейс, що характеризує прояви компонентів VUCA в аспекті колаборативної комунікації в умовах сучасної війни. У перші дні повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 р. глобальний інформаційний простір зіткнувся з винятковою комбінацією чотирьох VUCA-компонентів: стрімкої волатильності повідомлень, невизначеності геополітичних оцінок, високої складності взаємодії акторів (держави, волонтери, платформи) та глибокої неоднозначності в інтерпретаціях подій. На цьому тлі

українська спільнота *Wikipedia* (разом з англомовними, польськими й німецькими редакторами) продемонструвала приклад винятковой колаборативної комунікації, спроможної реагувати на турбулентність і стабілізувати інформаційне поле, забезпечуючи перевірене знання для мільйонів користувачів у режимі реального часу. Про це пишуть Курек, Будак і Гілберт, які аналізують досвід вікіпедистів, котрі підтримували статті, пов'язані з війною Росії проти України, під час активних бойових дій. Дослідження підкреслює інтенсивність редагувань і важливість Вікіпедії як джерела перевіреної інформації в умовах інформаційної турбулентності (Kurek, Budak, Gilbert, 2024).

Пік української Вікіпедії припав на високоволатильне й непередбачуване інформаційне оточення війни (зростання *V* та *U* до 4) (табл. 7.2, див. також додаток F). Мережа редакторів залишалася достатньо складною (*C* = 3), але, завдяки усталеним правилам й інструментам швидкого патрулювання, тримала лише середній рівень багатозначності (*A* = 3). Колаборативна підсистема показала тісну, оперативну та координовану взаємодію (*CD* = 3, *RL* = 4, *CE* = 4) із задовільним балансом учасників (*Pi* = 3). Це ставить Wikipedia-UA у кластер *Sustained–Dense* – конфігурацію, де гостре зовнішнє потрясіння поєднується з ефективною, хоча й не надто централізованою мережевою самоорганізацією.

Volatility (V) – темп подій і реакцій. Інформаційна волатильність у перші дні вторгнення була безпрецедентною: понад 100 млн переглядів україномовної та англомовної *Wikipedia* за тиждень, понад 100 тис. редагувань, миттєве оновлення карт боїв, гуманітарної ситуації, термінів мобілізації та правових наслідків. При цьому, на відміну від багатьох соціальних платформ, *Wikipedia* продемонструвала асиметричну реакцію на волатильність – не сліпе тиражування, а верифікацію через незалежні джерела (Kurek, Budak, Gilbert, 2024).

Uncertainty (U) – відкриті знання в умовах браку визначеності. Перші 72 години вторгнення характеризувались інформаційною дезорієнтацією навіть серед професійних медіа, коли офіційні джерела були перевантажені або мовчали, новинні сайти переповнювались дезінформацією та емоційним контентом (Злобіна, 2024). *Wikipedia* виступила джерелом оперативної структурованості, у якій головні факти розмежовувались у просторі, часі, контексті. Посилання на карти ACLED, архіви *The Guardian*, офіційні сайти ЗСУ підвищувало поріг інтерпретаційної зрозумілості (Kurek, Budak, Gilbert, 2024). Отже, платформа скорочувала інтервал невизначеності, коли користувачі могли потрапити в когнітивну пастку.

Complexity (C) – багаторівнева координація й структурна здатність. Мережа *Wikipedia* в цьому кейсі функціонувала як інформаційна система високої складності, але зі зниженою ентропією. Десятки ролей (редактори, патрульні, адміністратори, технічні редактори), розподілені по різних країнах і часових поясах, взаємодіяли скоординовано через внутрішні чати, сторінки обговорень та правило «нульового випередження» (нічого не публікувати без джерела). Болтівець і Степико відзначають, що в умовах цієї війни проявилася здатність народу України до консолідації, координації й стійкості (Boltivets, Stepyko, 2024).

Ambiguity (A) – зниження рівня інтерпретаційної конкуренції. Одна з найважливіших функцій Wikipedia-UA – стратегічна нейтралізація неоднозначності. Статті про війну регулярно атакувалися «війнами правок», спробами ввести евфемізми на зразок «воєнна операція», уставити сумнівні джерела чи вирвати факти з контексту. Проте алгоритм колективного редагування виявився ефективним (Kurek, Budak, Gilbert, 2024): інформація не оновлювалася, доки не з'являлося два незалежні підтвердження; патрульні відслідковували внутрішню логіку наративів; спільнота мала інституалізовану пам'ять, що унеможливлювала повторне вставлення дискредитованих тез.

Ambiguity-score у цьому випадку залишався стабільно низьким, що пояснюється тим, що *Wikipedia* не лише описувала реальність, а й виробляла рамки її колективного осмислення.

Таблиця 7.2

Восьмикомпонентний вектор ⟨V, U, C, A ; CD, RL, CE, Pi⟩ для кейса Wikipedia-UA (піковий місяць – травень 2022 р.)

Компонент	Бал*	Обґрунтування (дані й інтерпретація)
V – Volatility	**4**	За травень 2022 українська Вікіпедія додала 464 тис. редагувань (проти 256 тис. у травні 2023), тобто обсяг активності підскочив більш ніж удвічі й потрапив у верхній квінтиль історичного ряду – типовий поріг V = 4.
U – Uncertainty	**4**	Воєнні дії створили різку розбіжність між офіційними прогнозами подій і фактичними змінами лінії фронту; саме в березні–травні 2022 фіксується пік «високоризикових» ревізій у глобальному дашборді WMF (модель ризику відхилення правок).
C – Complexity	**3**	У піковий місяць у проєкті працювали близько 3700 активних редакторів, які формують багато-вузлову, але все ж керовану мережу (середній для масових вікі рівень кластеризації) – третій квінтиль.
A – Ambiguity	**3**	Хоча на сторінках тривали дискусії між українським і проросійським фреймами, політика перевірених джерел та швидкі ревертфільтри тримали єдиний домінантний наратив; рівень багатозначності помірний.
CD – Connection Density	**3**	Тисячі взаємних редагувань/відповідей на сторінках обговорень і патрулювання за допомогою інструментів Huggle/ORES формують середньо-густу мережу зв'язків.
RL – Reply Latency	**4**	Реал-тайм-патрулювання (Huggle, ORES) забезпечує швидкі «відгуки»; помилки вандалізму часто відкочувалися за хвилини, що відповідає другому знизу квінтилю затримки (тобто RL = 4).
CE – Coordination Efficiency	**4**	Висока частка координаційних повідомлень («оновити карту», «додати джерело», «перекласти статтю») у травневих логах марафонів *WikiGap* та *Cultural Diplomacy Month* свідчить про значну спрямованість на колективну дію.
Pi – Participation Index	**3**	«Віківісник» та опитування спільноти вказують, що близько 10 % найактивніших акаунтів створювали близько 50 % травневого контенту – баланс між ядром і периферією відповідає середньому квінтилю.

** Бал 1–5 отримано через квінтильну нормалізацію, відповідно до методики п. 1.4; 5 – найвище значення, 1 – найнижче.*

Зведений вектор − ⟨ *V*−4, *U*−4, *C*−3, *A*−3; *CD*−3, *RL*−4, *CE*−4, *Pi*−3⟩

Сумарний вектор Wikipedia-UA показує збалансовану, помірно централізовану мережу з високою здатністю до швидкої координації. Це свідчить про ефективну адаптацію колаборативного ресурсу до умов глибокої інформаційної турбулентності та є прикладом мережі з високою координаційною здатністю й із розподіленими, але стабільними точками активності. Отже, *Wikipedia* нормалізувала складність, фільтруючи надлишок інформації та трансформуючи її в знання.

Кейс Wikipedia-UA засвідчує негативну кореляцію між інтенсивністю відкритої колаборації й інформаційним ризиком. У VUCA-середовищі, де більшість систем дезорганізуються, спільнота редагування виявилася високоструктурованою, саморегульованою та спроможною транслювати перевірені знання під тиском часу.

Отже, Wikipedia є, по суті, суб'єктом комунікаційної стратегії, що через механізми відкритої колаборації мінімізує волатильність, стримує невизначеність, структурує складність і знижує неоднозначність. В умовах VUCA-середовища, де традиційні канали державної комунікації не встигають за темпами подій, відкриті цифрові платформи на кшталт *Wikipedia* можуть і повинні бути додатковими носіями стратегічної стійкості, якщо їм забезпечено довіру, підтримку й інтеграцію в загальну систему комунікаційного менеджменту.

Розглянутий вище кейс є локалізованим прикладом стратегічної стабілізації інформаційного простору всередині макро-VUCA-контексту війни, що ілюструє роль цифрової самоорганізації в зниженні рівнів волатильності та амбівалентності. Ми також спробуємо проаналізувати загалом кейс війни в Україні з позиції методики, запропонованої в цьому дослідженні. Аналіз війни Росії проти України в межах розробленої методики здійснюється через інтегровану VUCA-призму, яка поєднує параметри середовищної нестабільності (*Volatility*, *Uncertainty*, *Complexity*, *Ambiguity*) із характеристиками колаборативної мережевої комунікації (щільність зв'язків, швидкість реакції, ефективність координації, структура участі). Такий підхід ґрунтується на концепції соціотехнічної турбулентності, яка виявляється в багатовимірних цифрових узаємодіях під час криз. Вісім показників, розподілених між параметрами VUCA та мережевими індикаторами, формують векторну модель, що дає змогу кількісно порівнювати кейси за динамікою й структурою колаборативної мобілізації. Доповненням до цього вектора є два макропоказники – *International Policy Reaction* (*IPR*) та *Geopolitical Actor Involvement* (*GAI*), які фіксують зовнішню реакцію на подію як індикатор її вкорінення в міжнародні політичні процеси. Це дає змогу перевести феномен війни з площини суто безпекової до рівня системного аналізу нестабільності в глобальних політичних структурах.

У цьому випадку війна проти України розглядається як максимально інтенсивна VUCA-ситуація, у якій водночас наявні найвищі рівні зовнішнього

збурення, системної невизначеності, складності взаємодій і багатозначності дискурсу. Завдяки широкомасштабній участі цифрових спільнот (громадянські ініціативи, розвідки з відкритих джерел, журналістські мережі, благодійні кампанії), цей кейс також демонструє виняткову інтенсивність колаборативної комунікації, що дає підстави інтерпретувати його як приклад високоструктурованого впливу на міжнародну систему з боку нетрадиційних акторів у межах гібридного конфлікту.

У контексті цього дослідження піковий період для кейса війни в Україні визначено як лютий–березень 2022 р., тобто перші вісім тижнів після початку повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 р. Цей хронологічний відтинок позначений найвищою концентрацією подій, які прямо впливали на структуру як внутрішньої, так і зовнішньої комунікації.

Вибір ґрунтується на таких чинниках:

- найвищий рівень волатильності (*V*) – стрімкий обвал традиційних прогнозів і норм, поява численних фронтів та загроза повалення центральної влади;
- непередбачуваність (*U*) – динамічна зміна ситуації на фронті, дипломатичних позицій, санкційних режимів;
- сплеск мережевої мобілізації – масштабне розгортання цифрових кампаній, збір коштів, гуманітарної допомоги, запуск платформ для взаємодії волонтерів, військових, журналістів;
- найвища інтенсивність міжнародного реагування – перші тижні визначили архітектуру глобальної коаліції на підтримку України, запровадження безпрецедентного санкційного режиму, активізацію дискусій про новий безпековий порядок.

Отже, період лютий–березень 2022 р. є аналітично доцільною часовою рамкою для емпіричного обчислення індикаторів, оскільки саме він зафіксував найвищу концентрацію як VUCA-ознак, так і проявів колаборативної комунікації з наступним глибоким міжнародним резонансом.

З огляду на виняткову масштабність, багатовимірність і триваючий характер війни Росії проти України, у межах цього дослідження обчислення значень восьми індикаторів – чотирьох VUCA-факторів (*V*, *U*, *C*, *A*) і чотирьох показників колаборативної мережевої динаміки (*CD*, *RL*, *CE*, *Pi*) здійснюється не через безпосередню побудову повного дата-куба, а на основі узагальненого експертного підходу з опорою на дескриптивну аналітику, порівняльний контекст і публічні цифрові сліди подій.

Такий підхід є методично припустимим у ситуаціях, коли джерела первинних цифрових даних є або надто масивними, або розосередженими між багатьма платформами; об’єктом аналізу є макрокомунікаційна подія, яка охоплює десятки платформ, мовних сегментів та каналів мобілізації; дослідницька увага зосереджена на порівняльній типологізації кейсів, а не на точковій реконструкції окремих епізодів комунікації.

Із цією метою кожен із восьми індикаторів оцінено в межах квінтильної шкали (1–5) за допомогою експертної процедури що може бути підтверджено на основі аналітичних звітів міжнародних і вітчизняних медіаорганізацій (*Reuters Institute*, *DFRLab*, *Texty.org.ua*, *Detector Media*), емпіричних досліджень цифрових практик у перші тижні війни (зведення OSINT-ініціатив, дослідження українських волонтерських мереж, журналістських Telegram-екосистем, аналіз поведінки авдиторій *Twitter* і *Wikipedia*), зіставлення з іншими вже класифікованими кейсами протестних або кризових VUCA-подій, що дає змогу вивести реалістичні межі шкали.

Цей тип оцінки поєднує якісну реконструкцію подієвої динаміки з кількісною інтерпретацією її проявів у межах уніфікованої типології. Іншими словами, ми не відтворюємо повний масив повідомлень, а виводимо типове положення кейса в загальному просторі динамік нестабільності, що дає змогу зберегти компаративний характер аналізу й застосувати сценарну модель до унікального випадку повномасштабної війни.

Обчислення значень індикаторів і формування восьмикомпонентного вектора

На основі узагальнених характеристик перебігу війни Росії проти України в піковий період (лютий–березень 2022 р.), а також з урахуванням типових значень для інших проаналізованих кейсів визначено значення восьми операційних індикаторів.

Параметри середовища (VUCA):

- *Volatility* (V) = 5 – стрімкий початок повномасштабної агресії, раптова зміна стратегічного ландшафту, обвальне зростання кількості подій, протестів, евакуацій, воєнних дій, санкцій (це класичний приклад високої волатильності в політичному середовищі);
- *Uncertainty* (U) = 5 – глибока невизначеність на початку вторгнення (відсутність достовірної інформації, змінність лінії фронту, непередбачуваність реакцій зовнішніх акторів, брак стабільного прогнозування в медіа й політиці);
- *Complexity* (C) = 5 – міжнародний характер конфлікту, одночасна дія десятків акторів (державних, громадських, інформаційних), складність логістичних і дипломатичних мереж, багатоетапна взаємозалежність внутрішніх та зовнішніх процесів;
- *Ambiguity* (A) = 4 – хоча наративна перевага України була відносно стійкою в західному інформаційному просторі, присутність альтернативних і ворожих фреймів (особливо в латиноамериканському, африканському та азійському сегментах) свідчить про високий, але не максимальний рівень амбівалентності.

Характеристики мережевої динаміки:

- *Connection Density* (CD) = 4 – інтенсивна міжособова взаємодія в межах цифрових спільнот (волонтерські платформи, координаційні чати, бойові

медіаканали), хоча абсолютний максимум досягнутий не завжди (через платформову фрагментацію), щільність зв'язків залишалася високою;

- *Reply Latency* (RL) = 5 – у критичні моменти реагування на мобілізаційні сигнали відбувалося майже миттєво, фандрейзингові кампанії, допомога біженцям, репости волонтерських запитів, дії цифрових активістів – усе це демонструє мінімальну затримку реакції;
- *Coordination Efficiency* (CE) = 5 – надзвичайно висока концентрація закликів до дії у всіх цифрових середовищах – від *Telegram* до офіційних урядових порталів, кількість повідомлень із координуючими інструкціями зросла експоненційно;
- *Participation Index* (Pi) = 4 – участь у цифрових кампаніях була водночас широкою та структурованою: наявне ядро впливових каналів (державні, медійні, експертні), але значна частина контенту також створювалася децентралізовано, що забезпечило баланс між централізацією й горизонтальністю.

Отже, восьмикомпонентний вектор кейса має такий вигляд: ⟨ V = 5, U = 5, C = 5, A = 4; CD = 4, RL = 5, CE = 5, Pi = 4⟩ .

Цей профіль фіксує максимально високі показники середовищної турбулентності та надзвичайно потужну й адаптивну мережеву мобілізацію, що робить кейс унікальним у спектрі розглянутих подій.

На основі восьмикомпонентного вектора обчислюються три агреговані індикатори, що дають змогу перейти до формування узагальненого сценарію міжнародного впливу. Кожен із цих індексів виконує окрему аналітичну функцію.

V-Stress – це індекс, що є середнім арифметичним значенням чотирьох VUCA-показників. У цьому випадку він дорівнює 4,75. Такий результат свідчить про надвисокий рівень дестабілізації середовища, спричинений масштабним воєнним конфліктом, що супроводжувався радикальними зрушеннями в політичному, безпековому та інформаційному вимірах.

Network Mobilization – розраховується як середнє значення чотирьох показників мережевої динаміки й отримав значення 4,5. Це означає, що мережа цифрової колаборації діяла як високочутлива, мобілізована система, спроможна до швидкого реагування, генерації координованих дій і підтримки сталого обміну між різними рівнями учасників.

External Resonance визначається як середнє між рівнями *IPR* (*International Policy Reaction*) та *GAI* (*Geopolitical Actor Involvement*). Для кейса війни в Україні на підставі аналізу міжнародної реакції, описаної вище, ці показники оцінено як:

- *IPR* = 5 – війна зумовила безпрецедентну реакцію ключових міжнародних акторів: санкції, резолюції, дипломатичне згуртування навколо України, прямі звернення в ООН, підтримка G7;
- *GAI* = 5 – системне залучення США, НАТО, ЄС, окремих країн до підтримки України військовими, дипломатичними й фінансовими засобами.

Поєднання індикаторів дає змогу зафіксувати надвисокі значення на всіх трьох аналітичних векторах: *V-Stress* = 4,75, *Network Mobilization* = 4,5, External Resonance = 5.

У термінах нашої матриці сценаріїв це відповідає поєднанню мікросценарію максимальної динамічної нестабільності й глобального міжнародного резонансу. При цьому, за класифікацією сценаріїв мережевої динаміки кейс війни в Україні демонструє ознаки *Hyper-Flash* (висока волатильність, миттєва реакція, множинні фрейми, емоційне перенасичення, адаптивна мобілізація). Поєднання цього мікросценарію з *External Resonance* = 5 дає підстави класифікувати кейс як *Hyper-Flash – Geopolitical Peak.*

Цей сценарій є граничним у нашій типології та репрезентує ситуацію, коли динаміка мережевої комунікації за умов системної нестабільності запускає макросплеск геополітичної напруги, що змінює конфігурацію міжнародного порядку. Саме таку динаміку й зафіксовано у випадку війни в Україні, що підтверджує евристичну спроможність інтегрованого підходу до вимірювання й інтерпретації VUCA-процесів.

Аналіз кейса повномасштабної війни Росії проти України, проведений згідно з інтегрованою методикою VUCA-аналізу та сценарного підходу, дає змогу фіксувати його як найінтенсивніший прояв нестабільності в міжнародному політичному середовищі з-поміж усіх досліджених у цій монографії подій. Поєднання майже максимального рівня дестабілізації середовища, надпотужної колаборативної мобілізації та глобального зовнішньополітичного резонансу свідчить про перехід події з регіонального до системного рівня міжнародної політики.

Обрана сценарна формула *Hyper-Flash – Geopolitical Peak* репрезентує ситуацію, у якій колаборативна комунікація за умов граничної волатильності й інформаційної багатозначності, підтримуючи внутрішню стійкість суспільства, перетворюється на механізм глобального позиціювання, мобілізації міжнародної підтримки, зміни архітектури альянсів, генерації нових норм поведінки у світовій політиці.

У науковому аспекті цей кейс демонструє операційний потенціал запропонованої методики для фіксації складних VUCA-ситуацій як конкретних вимірюваних і типологізованих процесів, а також універсальність сценарної матриці, яка дає змогу одночасно аналізувати структуру нестабільності на мікрорівні (тип мережевої мобілізації) та фіксувати її перетворення на макрорівень (міжнародна політична реакція), показуючи еволюцію ролі цифрових мереж від інструментів протесту до рушія міжнародного впливу в умовах гібридного протистояння;

У практичному вимірі дослідження кейса війни в Україні засвідчує, що нестабільність, якщо вона супроводжується високим рівнем горизонтальної колаборації, здатна стати джерелом нової форми міжнародної суб’єктності, агентом упливу, котрий активно переформатовує простір міжнародної нестабільності за рахунок колаборативної комунікації нового типу.

Війна в Україні демонструє, що відкриті цифрові платформи визначають інформаційну динаміку конфліктів. Колаборативна комунікація, яка ґрунтується на горизонтальних взаємодіях і залученні громадськості до інформаційних процесів, докорінно змінює спосіб функціонування політичних структур і міжнародної дипломатії. Відкритий інформаційний простір сприяє мобілізації громадськості. Водночас він створює ризики для інформаційної безпеки та ускладнює стратегічні комунікації. У цьому контексті Україна стала прикладом того, як ефективне застосування комунікаційних технологій може компенсувати значні військові та економічні асиметрії, формуючи новий порядок узаємодії у світовій політиці.

Інформаційний простір війни в Україні є класичним прикладом VUCA-комунікації, для якого характерні волатильність інформаційного простору, зміни соціальних медіа, адаптація нових платформ і швидкість поширення інформації; невизначеність реакцій авдиторії, маніпуляція цифровим простором, миттєві зміни наративів, складність прогнозування суспільних реакцій; складність мережевої комунікації, взаємодія державних і недержавних суб'єктів, кібероперації; неоднозначність повідомлень, великий обсяг дезінформації, когнітивне перевантаження авдиторії, складність розрізнення правди й маніпуляцій. Усе це генерує виклики для урядів, військових структур і медіа, які намагаються адаптуватися до сучасної реальності інформаційних війн.

Ретроспективний аналіз воєнних конфліктів засвідчив поступову еволюцію медійної стратегії від централізованої вертикальної до колаборативної горизонтальної моделі. У контексті VUCA-середовища війна в Україні є граничним прикладом, де інформаційна мобілізація, горизонтальна координація й відкритість контенту формують нову модель міжнародного впливу.

РОЗДІЛ 8. ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ТА VUCA-АДАПТАЦІЯ

8.1. VUCA-фактори та їх вплив на європейську інтеграцію

Цей підрозділ містить результати аналізу впливу компонентів VUCA на процеси європейської інтеграції та зовнішньої політики ЄС. Особливу увагу звернуто на стратегічні реакції Союзу у відповідь на глобальні кризи, воєнні загрози й інформаційну дестабілізацію. Розгляд ґрунтується на прикладах політик безпеки, розширення, протидії кіберзагрозам і стратегічних комунікацій.

Застосуймо концепцію VUCA для розуміння сучасних викликів, що постають перед Європейським Союзом. Для ЄС, який функціонує як політичний, економічний і культурний союз, VUCA-світ стає полем щоденних викликів, котрі потребують гнучких рішень й адаптивної політики, впливаючи на комунітарні стратегії та політики, особливо з огляду на зростаючу роль Союзу як глобального актора. З одного боку, ЄС прагне до внутрішньої єдності й стабільності, а з іншого – відповідає на зовнішні загрози та підтримує міжнародні ініціативи. У таких умовах VUCA-ризики посилюють потребу стратегічного планування й гнучкості, з огляду на необхідність реагувати на все складніші та непередбачувані ситуації.

В умовах волатильності глобальних змін Євросоюз стикається з потребою швидкої адаптації до нових умов. Наприклад, російське вторгнення в Україну продемонструвало необхідність мати ефективні та гнучкі механізми для захисту безпеки й стабільності в регіоні. Волатильність вимагає від ЄС швидкої мобілізації ресурсів та адаптації стратегій, що поставило на порядок денний питання стратегічної автономії й розбудови оборонних спроможностей.

Концепція волатильності в умовах глобальної невизначеності стає важливим чинником для адаптації політики безпеки Європейського Союзу. Непередбачувані кризи демонструють, наскільки швидко ЄС змушений реагувати на нові загрози та змінювати стратегічні пріоритети. Так, повномасштабне збройне вторгнення Росії в Україну в 2022 р. стало переломним моментом, що змусив ЄС переосмислити підходи як до власної оборонної політики, так і до політики розширення.

Від початку вторгнення, Європейський Союз продемонстрував здатність до швидкої мобілізації ресурсів і координації дій серед країн-членів, прагнучи забезпечити належний рівень захисту. Як відзначають Юрчак та Іванчик, ця криза висвітлила нові виклики для безпеки ЄС і підкреслила необхідність інвестицій в оборону, посилення сумісності військових систем та тіснішої співпраці в межах Союзу (Jurčák, Ivančík, 2023). Також громадськість країн-членів стала прихильніше ставитися до інтеграції безпекових ініціатив, що засвідчує підтримку нових стратегічних пріоритетів у відповідь на кризу. Відповідно до дослідження Фернандез та інших, підтримка безпекової

інтеграції серед громадян ЄС суттєво зросла, підкреслюючи солідарність і єдність, які стали характерними для відповідей на загрози безпеці Союзу (Fernández et al., 2023).

Крім того, як зазначалося, значна волатильність проявилась і в розвитку стратегії ЄС щодо розширення, зокрема вступу України. У раніше проведених дослідженнях установлено, що до повномасштабного вторгнення Росії 2022 р. офіційні особи ЄС утримувалися від прямих заяв щодо перспектив членства України. Замість цього, комунікації ЄС зосереджувалися на підтримці реформ в Україні в межах *Угоди про асоціацію*, підкреслюючи виклики, пов'язані з російською агресією на сході України. Сигнали про членство були обережними й переважно надходили від інституцій ЄС, котрі не ухвалюють рішень, натякаючи на можливе відкриття перспективи членства за умови виконання Україною необхідних критеріїв. Російське збройне вторгнення в Україну 2022 р. суттєво вплинуло на стратегічні комунікації ЄС. Послання ЄС підкреслювали непохитну підтримку України, підтверджуючи відданість територіальній цілісності й суверенітету України. Європейські цінності, демократія, верховенство права та права людини, стали центральними елементами комунікацій ЄС, який засуджував агресію та впроваджував санкції проти Росії.

Провідну роль у комунікаціях щодо потенційного вступу України відігравали керівники головних інституцій ЄС, особливо Європейської комісії. До вторгнення Росії 2022 р. риторика ЄС, характерна для періоду 2014–2021 рр., зосереджувалася на інтеграції в межах Угоди про асоціацію, наголошуючи на необхідності посилення реформ в Україні. У цей період членство України в ЄС активно не обговорювалося, а співпраця відбувалася в межах актуальних викликів для ЄС, зокрема таких як енергетична політика. Комунікації переважно зосереджувалися на практичних повідомленнях, спрямованих на вирішення поточних питань і секторальних політик ЄС. Але, починаючи з кінця лютого 2024 р., стратегія ЄС раптово змінилася, передбачаючи початок процедури набуття Україною членства в Союзі (Fedoniuk, Karpchuk, 2024).

Сьогодні волатильність – це значущий фактор, який змушує ЄС адаптувати свої безпекові й оборонні стратегії в умовах нестабільного та швидкозмінного середовища. І *Стратегічний компас,* представлений ЄС 2022 р., розроблено значною мірою для того, щоб допомогти ЄС відповісти на виклики волатильності, забезпечивши мобільність ресурсів і швидкість реагування на кризові ситуації, які потребують негайного втручання. Для ефективних дій в умовах волатильності, що включає несподівані зміни у сферах безпеки й оборони, ЄС реалізовує такі ініціативи, як *EU Rapid Deployment Capacity,* що дає змогу мобілізувати до 5000 військових у короткі терміни, щоб реагувати на загрози безпеці, які можуть швидко загострюватися. Така оперативність розгортання сил є відповіддю на непередбачувану динаміку загроз, уключаючи з фізичні конфлікти, а також гібридні атаки з використанням кібер-інструментів та дезінформації.

Щоб відповідати вимогам волатильного середовища, *Стратегічний компас* також передбачає зміцнення розвідки й здатності до попередження

криз. ЄС посилює аналітичні й розвідувальні структури для оперативної оцінки загроз та інвестує в розвиток кіберзахисту, захищаючи себе від зростаючих кіберзагроз (European Union. A Strategic Compass..., 2022). Іншим аспектом *Стратегічного компаса* є його гнучкість у визначенні й перегляді пріоритетів у сфері безпеки, що дає змогу ефективно реагувати на нові кризи, змінюючи акценти та перерозподіляючи ресурси залежно від потреб. У цьому контексті волатильність потребує як здатності до швидкої мобілізації, так і можливості адаптації стратегій залежно від ескалації або деескалації конфліктів у різних регіонах.

Отже, в умовах VUCA *Стратегічний компас* виконує функцію посилення здатності ЄС до адаптації у світі, де геополітична волатильність є невід'ємною складовою частиною міжнародних відносин. Це дає змогу швидко реагувати на непередбачувані зміни, забезпечуючи власну безпеку й зміцнюючи стабільність у країнах-сусідах, що має вирішальне значення для збереження єдності та стійкості Союзу в глобальному масштабі.

Для підтримки стабільності й ефективного реагування на швидкозмінні міжнародні виклики виникає необхідність адаптації зовнішньої політики, що, своєю чергою, пов'язано з іншим компонентом VUCA – невизначеністю.. Невизначеність у зовнішньополітичному контексті, зокрема після виходу Великої Британії, призвела до того, що ЄС більше не може гарантовано покладатися на такі значущі відносини, як відносини з Великою Британією. Так, Brexit суттєво змінив характер відносин між ЄС і Великою Британією, змусивши Союз адаптувати свою зовнішню політику у відповідь на нову реальність. Вихід Британії спричинив значну невизначеність, оскільки сторони перейшли від глибокої інтеграції до третьої сторони в переговорах.

Згідно з дослідженням Вітмена, Британія обрала шлях розмежування від ЄС у питаннях безпеки та оборони, що ускладнює розробку довгострокової стратегії між сторонами й указує на формування взаємодії за принципом «механізму поступок» (Whitman, 2020). Brexit також призвів до серйозних економічних наслідків для обох сторін, уключаючи торговельну невизначеність і коливання валютних курсів, що особливо вплинуло на експортні компанії в Європі (Belke, Ptok, 2018). Вихід Великої Британії, одного з головних гравців у сфері оборони й зовнішньої політики в Європі, змусив Євросоюз адаптуватися до нових реалій, залишивши прогалину в геополітичній узаємодії. Наприклад, як зазначено в згаданому вище дослідженні Вітмена, Британія сприймає свій вихід із ЄС не як повний розрив, а скоріше – як створення окремого статусу «третьої сторони» у відносинах із Євросоюзом, що ускладнює пошук узгоджених підходів до безпекової політики (Whitman, 2020). Після Brexit ЄС прагне зміцнити свою автономність у питаннях оборони, щоб уникнути залежності від одного партнера й мати можливість реагувати на непередбачувані зміни на міжнародній арені.

У контексті невизначеності для ЄС існує ризик потенційної непередбачуваності зовнішньої політики головного союзника по НАТО – США,

– що може значно вплинути на трансатлантичну безпекову співпрацю. Так, протягом свого президентського терміну у 2016–2020 рр. Дональд Трамп висловлював сумніви щодо зобов'язань США перед НАТО й закликав Європу до збільшення оборонних витрат, що викликало побоювання у європейських лідерів щодо стабільності альянсу. Друге обрання Трампа у 2024 р. стало черговим потенційним викликом щодо американських зобов'язань у НАТО, що посилює потребу ЄС зміцнювати стратегічну автономію й бути готовим до сценаріїв, за яких підтримка з боку США може виявитися нестабільною або обмеженою.

Важливу роль у забезпеченні стабільності та зниженні рівня невизначеності як серед країн-членів, так і серед широкої громадськості, відіграють стратегічні комунікації Європейського Союзу. За словами Валентіні, комунікаційні стратегії ЄС покликані як інформувати громадян про діяльність Союзу, так і, здебільшого, будувати довіру, щоб посилити відчуття єдності та стабільності. Хоча стратегічні комунікації, реалізовані в різних країнах ЄС, іноді виявлялися недостатньо адаптованими до національних потреб, зусилля з просування інформації про ініціативи ЄС сприяли зменшенню соціальної невизначеності через прозорість комунікації (Valentini, 2008). У сучасних умовах невизначеності ЄС активно адаптує стратегічні комунікації для підтримання стабільності й збереження довіри серед держав-членів і громадянського суспільства. Зокрема, під час пандемії COVID-19, Союз застосував тактику стратегічної неоднозначності, щоб мінімізувати репутаційні ризики й реагувати на критику, яка могла підірвати довіру до його інституцій. Як зазначає Мораль, під час кризи ЄС активно використовував у своїх повідомленнях «стратегічну амбівалентність», удаючись до метафор та інших методів, щоб підтримати почуття стабільності й згуртованості, незважаючи на конфлікти інтересів і критику серед країн-членів (Moral, 2023).

Складність, що зростає у зв'язку з багатосторонніми загрозами та глобальними викликами (кліматичні зміни, міграційні кризи, кіберзагрози та ін.), змушує ЄС розробляти комплексні рішення й ефективно координувати зусилля між державами-членами. Особливого значення набуває багаторівнева співпраця з міжнародними організаціями, приватним сектором і громадянським суспільством, оскільки односторонні підходи часто виявляються неефективними в умовах складності сучасних проблем. Наприклад, ЄС співпрацює з середземноморськими країнами для зменшення наслідків зміни клімату й забезпечення продовольчої та водної безпеки в умовах зростання ризиків від екстремальних погодних явищ (Velez Lapão, 2020). Інший приклад – відповіді на комплексні загрози, що виникають у зв'язку з кліматичними змінами, які стимулюють міграцію та посилюють потребу в адаптаційних політиках ЄС. На думку Срічандан, ЄС має розробляти як «пом'якшувальні», так і адаптаційні стратегії, щоб протистояти впливу кліматичних змін на безпеку та стабільність регіонів за межами Європи, особливо в політично вразливих регіонах Близького Сходу і Північної Африки (Srichandan, 2010).

Із погляду складності сучасного VUCA-середовища значний виклик для Європейського Союзу становлять кіберзагрози, оскільки їх глобальний характер

і постійні технологічні зміни, неоднозначність потребують скоординованих та адаптивних відповідей. Розбудовуючи міжнародну співпрацю у сфері кібербезпеки, ЄС інтегрується в міжнародну систему управління кіберпростором, що дає змогу забезпечувати національну й регіональну безпеку шляхом ефективної координації з глобальними партнерами. Стратегія Союзу передбачає активний розвиток партнерств із міжнародними акторами, що сприяє інтеграції до глобальних механізмів управління інтернетом і захисту кіберпростору. Така інтеграція дає змогу долати виклики волатильності та складності кіберзагроз, забезпечуючи швидкий обмін інформацією й координацію зусиль для протидії кібератакам. Умови кіберпростору, коли нападники залишаються анонімними, підвищують значення кібердипломатії як інструменту для посилення спільних стандартів безпеки, що мінімізує ризики та зміцнює стабільність на міжнародному рівні. Неоднозначний характер загроз підкреслює необхідність уніфікованих стандартів кібербезпеки й формування спільних наративів захисту в глобальному масштабі (Renard, 2018). Отже, кібердипломатія слугує засобом адаптації до невизначених і швидкозмінних загроз у складному цифровому середовищі.

У сучасних умовах складності та багатосторонніх викликів, для протидії гібридним загрозам і забезпечення стабільності, ЄС активно залучає широкий спектр комунікаторів. Одним з основних інструментів у цій сфері є так званий *EU Hybrid Toolbox*, який уключає засоби для координації зусиль держав-членів, а також для ефективного виявлення й реагування на нові виклики безпеці, що передбачає поєднання військових і невійськових засобів для підтримки стабільності та безпеки (Stefan, 2023). Такий підхід дає змогу Союзу співпрацювати в боротьбі з такими явищами, як кіберзагрози, дезінформація та радикалізація, залучати НАТО, національні уряди й місцеві громади.

Крім того, як зазначають Джумеллі, Кузумано й Бесана, важливим складником боротьби з гібридними загрозами є взаємодія між державними та приватними структурами, яка потребує координації між військовими й цивільними акторами, а також залучення громадянського суспільства, бізнесу та медіа, що сприяє побудові комплексної стійкості до гібридних загроз. Наприклад, боротьба з дезінформацією охоплює підтримку фактчекінгових платформ і стратегічні комунікації, які допомагають формувати громадську думку та знижувати вплив пропаганди. Такі інтегровані підходи, що зосереджуються на широкому залученні громадянського суспільства й міжнародної співпраці, допомагають Євросоюзу зміцнювати свою безпеку в умовах складності та невизначеності глобальних загроз (Giumelli, Cusumano, Besana, 2018).

Що стосується такого компонента VUCA, як неоднозначність, то вона, своєю чергою, впливає на політику ЄС, змушуючи Союз формувати стратегії, спроможні адаптуватися до різних сценаріїв і ситуацій, які важко передбачити. Сучасні інформаційні загрози, зокрема цілеспрямовані дезінформаційні кампанії з боку Росії, зазвичай мають багатозначний характер, що ускладнює їх ідентифікацію та створює умови для підриву довіри до інституцій ЄС. У

відповідь на ці виклики розроблено інтегровану систему стратегічних комунікацій, що передбачає масове співробітництво з громадянським суспільством і медіаорганізаціями, спрямоване на викриття фейкових повідомлень та формування прозорих наративів для авдиторій країн Східного партнерства. Основним інструментом цього підходу є платформа *EUvsDisinfo*, створена в межах діяльності *East StratCom Task Force*, яка забезпечує постійний моніторинг дезінформаційних кампаній і слугує важливим ресурсом для аналізу деструктивних інформаційних потоків (Карпчук, 2019). Це дає змогу зменшити рівень інформаційної невизначеності, адекватно адаптуючи комунікаційні стратегії до змінних умов інформаційного середовища та підтримуючи довіру серед громадськості й міжнародних партнерів у складних і неоднозначних умовах.

Суттевим проявом VUCA-неоднозначності в сучасному світі є те, що події й політичні сигнали часто мають багатозначний або суперечливий характер, тому ЄС повинен орієнтуватися в умовах, коли точне розуміння мотивів і цілей інших акторів складне чи навіть неможливе. Наслідком цього є формування політики на основі гнучкості, адаптивності та можливості швидко змінювати підходи залежно від обставин. Неоднозначність у VUCA-середовищі також потребує від ЄС посиленої уваги до стратегічних комунікацій, спрямованих на формування певних наративів і збереження довіри серед як урядів країн-членів, так і громадськості, адже в умовах неоднозначності надмірно конкретні або жорсткі заяви можуть бути сприйняті неоднозначно й призвести до внутрішньої дезінтеграції або втрати довіри з боку міжнародних партнерів.

У цьому аспекті розглянемо спеціальне видання *Defence Strategic Communications* (т. 12, 2023), у передмові до якого розглядається поняття неоднозначності як фундаментальний аспект сучасних стратегічних комунікацій, особливо в умовах глобальних змін і конкуренції між великими державами. Неоднозначність трактується як важлива характеристика міжнародної політики, що дає змогу державам та міжнародним організаціям формулювати свої меседжі так, щоб залишити простір для різних інтерпретацій, забезпечуючи певну гнучкість у реалізації зовнішньої політики та запобігаючи точній ідентифікації їх намірів конкурентами. Такий підхід корисний для збереження маневровості в умовах мінливого міжнародного середовища, де повне розкриття планів може призвести до уразливості й утрати стратегічної переваги (Bolt, 2023). Підкреслено, що зростання глобальної взаємозалежності посилює роль неоднозначності, адже вона дає змогу міжнародним організаціям, зокрема НАТО, адаптувати повідомлення до різних авдиторій, зберігаючи при цьому внутрішню узгодженість, що актуально в контексті складних глобальних наративів, де різні зацікавлені сторони мають різні інтереси й очікування. Здатність до адаптивності та можливість інтерпретації повідомлень по-різному дає змогу уникати жорстких позицій і підтримувати стабільність у складних умовах міжнародних відносинах.

У цьому ж виданні опубліковано згадану вище працю Мораля (Moral, 2023), де автор розкриває вирішальне значення концепції стратегічної

неоднозначності для ЄС в умовах сучасного світу (який ми розглядаємо як світ VUCA). Це дає Союзу змогу залишатися гнучким у його комунікаційних стратегіях в умовах швидкозмінного геополітичного ландшафту.

Розглянуті вище напрями діяльності ЄС в умовах упливу компонентів VUCA узагальнено в табл. 8.1.

Таблиця 8.1

VUCA-виклики для Європейського Союзу та відповідні стратегічні реакції й інструменти

Компонент VUCA	Типовий виклик / кейс	Стратегічна реакція ЄС	Інструменти / програми
Волатильність	Повномасштабне вторгнення РФ в Україну (з 2022 р.)	Переорієнтація оборонної політики на швидку мобільність і стратегічну автономію	*Стратегічний компас* (березень 2022); *EU Rapid Deployment Capacity* (до 5 000 військових); посилення розвідки та кіберзахисту
Невизначеність	Brexit; потенційна непередбачуваність зовнішньої політики США; пандемія COVID-19	Розбудова стратегічної автономії та гнучкої зовнішньої політики; використання «стратегічної амбівалентності» у кризових комунікаціях	PESCO, *European Defence Fund*; адаптаційна зовнішня політика після Brexit; тактика стратегічної амбівалентності під час COVID-19
Складність	Кліматичні зміни, міграційні кризові ситуації, кіберзагрози	Мультистейкхолдерна й багаторівнева співпраця; кібердипломатія та стандартизація кібербезпеки	*EU Hybrid Toolbox* (координація реакції на гібридні загрози); партнерства з міжнародними організаціями та приватним сектором; регіональні ініціативи з кліматичної адаптації в Середземномор'ї
Неоднозначність	Дезінформаційні кампанії РФ; конкурентні наративи в інформаційному просторі	Інтегрована стратегічна комунікація для формування прозорих наративів і зменшення «інформаційної тіні»	*EUvsDisinfo* / *East StratCom Task Force*; *Кодекс практики проти дезінформації* (2022); концепт стратегічної неоднозначності в комунікаціях

Результати аналізу розглянутих прикладів дають підстави говорити, що VUCA-фактори дедалі більше впливають на європейську інтеграцію. ЄС адаптує безпекові, комунікаційні та зовнішньополітичні стратегії у відповідь на зростаючу турбулентність середовища. Волатильність конфліктів, невизначеність геополітичної підтримки, складність багаторівневих криз і неоднозначність інформаційного простору стали тими викликами, на які Союз відповідає за допомогою мобільності, стратегічної автономії та комунікаційної гнучкості.

8.2. Комунікаційні стратегії адаптації ЄС в умовах VUCA

У цьому підрозділі проаналізовано комунікаційні стратегії ЄС як відповідь на виклики VUCA-середовища. Його мета – окреслити шляхи адаптації Союзу до умов нестабільності, невизначеності, складності та неоднозначності у внутрішньому й міжнародному вимірах за допомогою публічної дипломатії, цифрових інструментів, стратегічних комунікацій і культурної взаємодії.

Як ми розглянули вище, у сучасних умовах глобалізації та взаємозалежності Європейський Союз стикається з численними викликами, котрі характеризуються поняттям VUCA, що потребує адаптивності й інноваційних підходів для зміцнення позицій на міжнародній арені. Так, геополітична нестабільність, зокрема війна на східних кордонах ЄС і зміни у світовому економічному порядку, створюють непередбачувані умови, у відповідь на які Союз упровадив санкції проти Росії та посилив підтримку України за допомогою програми макрофінансової допомоги й реформування (European External Action Service. EU restrictive measures..., 2017). Утворення Європейського оборонного фонду 2017 р. стало інноваційним кроком для зміцнення оборонного потенціалу та зменшення залежності від зовнішніх постачальників (European Commission. Communication from the Commission... (COM/2017/0295 final)..., 2017).

У контексті цих заходів комунікаційні стратегії ЄС спрямовано на прозоре інформування громадськості про безпекові ініціативи й підвищення обізнаності щодо колективних зусиль у зміцненні обороноздатності, уключаючи проведення пресконференцій, публікацію детальних звітів і використання соціальних медіа для поширення інформації про досягнення й плани в оборонній сфері.

В умовах неоднозначності ЄС прагне зміцнити свою незалежність у сферах оборони, технологій та енергетики, спільно розвиваючи військові спроможності й посилюючи оперативну сумісність (European Council. Permanent Structured Cooperation..., 2017). Комунікаційні зусилля в цьому напрямі спрямовані на забезпечення підтримки серед громадян і роз'яснення переваг спільних оборонних ініціатив.

Економічна нестабільність, зокрема світова фінансова криза 2008 р. та економічні наслідки пандемії COVID-19, потребували від ЄС розробки нових стратегій стійкості. План відновлення *NextGenerationEU* на суму 750 млрд євро став безпрецедентним заходом для стимулювання економіки та підтримки сталого розвитку (European Commission. Europe's moment..., 2020). Цей план акцентує увагу на зеленому переході й цифровій трансформації, що сприяє довгостроковій стабільності та конкурентоспроможності. Комунікаційні стратегії щодо *NextGenerationEU* спрямовані на інформування громадян про можливості, які відкриває цей план, і залучення до його реалізації зацікавлених сторін. Для поширення інформації використано багатомовні платформи, соціальні медіа та публічні заходи, що забезпечило прозорість і підзвітність процесу. *NextGenerationEU* є відповіддю на виклики нестабільності та невизначеності, поєднуючи економічну підтримку з комунікаційною прозорістю.

Оскільки швидкий технологічний прогрес і соціальні зміни спричиняють невизначеність щодо майбутнього розвитку ЄС, а впровадження цифрових технологій, штучного інтелекту й автоматизації змінює ринок праці та потребує нових регуляторних підходів, то у відповідь у ЄС розроблено *Європейську цифрову стратегію*, спрямовану на створення єдиного цифрового ринку, захист даних і розвиток цифрових навичок серед населення (European Commission. Shaping Europe's Digital Future, 2020). У межах цієї стратегії реалізовано низку комунікаційних заходів, зокрема освітні кампанії, спрямовані на підвищення цифрової грамотності й інформування про нові регуляторні норми, що сприяло підвищенню обізнаності громадян щодо безпеки в інтернеті та можливостей цифрових технологій.

Соціальні трансформації, зокрема зростання популізму й євроскептицизму, ставлять під сумнів єдність Союзу. Для подолання цих викликів ініційовано *Конференцію про майбутнє Європи* з метою залучення громадян до обговорення важливих питань і сприяння демократичній легітимності інституцій (European Commission. Conference on the Future of Europe..., n. d.; European Movement, 2021). Це дає змогу врахувати різноманітні погляди й зменшити невизначеність щодо напрямів розвитку ЄС. Зазначена ініціатива використовує інноваційні комунікаційні платформи, що дають змогу громадянам з усіх держав-членів висловлювати думки й упливати на майбутнє Союзу.

Сучасні глобальні проблеми мають багатовимірний характер і потребують комплексних рішень. Зміни клімату, міграційні потоки й кібербезпека перетинають національні кордони та сфери політики. Прикладом стратегічної відповіді на складність екологічних викликів стала *Європейська зелена угода* [*European Green Deal*] задля досягнення кліматичної нейтральності до 2050 р. (European Commission. Communication from the Commission..., (COM/2019/640 final)... 2019). Вона охоплює широкий спектр секторів, уключаючи енергетику, транспорт і сільське господарство, й потребує координації між різними рівнями управління.

Комунікаційні стратегії щодо Зеленої угоди спрямовані на підвищення обізнаності громадян про важливість екологічних ініціатив і стимулювання участі в них. ЄС використовує для поширення інформації та залучення громадськості мультимедійні кампанії, освітні програми й партнерства з місцевими організаціями. Ці комунікації ілюструють узаємодію з комплексністю екологічних викликів, спрямовану на мобілізацію підтримки за допомогою мультирівневих наративів.

Міграційна криза 2015 р. продемонструвала складність управління зовнішніми кордонами й інтеграції біженців. Новий пакт із міграції та притулку, запропонований у 2020 р., спрямований на створення ефективної та гуманної системи, що поєднує відповідальність і солідарність між державами-членами (Riehle, 2024). У цьому контексті комунікаційні стратегії спрямовували на роз'яснення політики ЄС, зменшення напруження й боротьбу з ксенофобією та дезінформацією щодо мігрантів.

Неоднозначність інформації, поширення дезінформації й фейкових новин підривають довіру до інституцій ЄС і впливають на демократичні процеси. Для боротьби з цими явищами ЄС упровадив *Кодекс практики щодо дезінформації*, який об'єднує у спільних зусиллях онлайн-платформи та рекламодавців (European Commission. Code of Practice..., 2018). Крім того, Союз інвестує в підвищення медіаграмотності населення за допомогою освітніх програм й інформаційних кампаній, спрямованих на розвиток критичного мислення та навичок перевірки інформації.

В умовах VUCA Євросоюз демонструє здатність до інновацій і адаптації, що посилює його позиції на міжнародній арені. Його авторитет підвищує активна участь у міжнародних організаціях, насамперед ООН, і просування багатостороннього підходу до розв'язання глобальних проблем, а лідерство у сфері кліматичної політики робить його провідним гравцем у міжнародних переговорах щодо змін клімату.

Окрім внутрішньоєвропейських стратегій, особливе значення мають комунікаційні дії ЄС у сфері міжнародного співробітництва, що реалізуються за допомогою інструментів публічної дипломатії, цифрового впливу й культурного обміну. У цьому контексті комунікаційні стратегії ЄС набувають особливого значення, оскільки вони сприяють зміцненню партнерських відносин, просуванню європейських цінностей і спільному розв'язанню глобальних проблем. У цьому контексті відзначимо тезу про формування європейської медійної системи як один із ключових компонентів глобальної медіасистеми (Терещук, 2020). Одним із головних інструментів ЄС у цьому аспекті є публічна дипломатія та стратегічні комунікації загалом. Союз активно використовує ці засоби для формування позитивного іміджу на міжнародній арені та зміцнення довіри серед міжнародних партнерів. Просування фундаментальних європейських цінностей – демократії, прав людини та верховенства права – відбувається через дипломатичні канали, культурні програми та підтримку громадянського суспільства в інших країнах. Інформаційні кампанії з питань кліматичної дії, сталого розвитку й гуманітарної допомоги підвищують обізнаність і залученість міжнародної спільноти до спільних зусиль, спрямованих на розв'язання глобальних викликів.

У відповідь на технологічні зміни та зростання впливу цифрових платформ ЄС активно застосовує для взаємодії з міжнародною авдиторією цифрову дипломатію та соціальні медіа. Представництва ЄС за кордоном й офіційні особи використовують соціальні мережі для поширення інформації, реагування на актуальні події та встановлення безпосереднього зв'язку з громадськістю. А широке впровадження віртуальних форматів узаємодії, таких як вебінари й онлайн-конференції, які застосовували під час пандемії COVID-19, дало змогу ефективніше підтримувати дипломатичні контакти й обмін інформацією, незважаючи на обмеження, спричинені глобальною кризою.

Ще одним важливим аспектом комунікаційних стратегій ЄС є співпраця в багатосторонніх форматах. Він сприяє розв'язанню глобальних проблем шляхом просування мультилатералізму; публікація спільних заяв, позиційних

документів та участь у міжнародних заходах забезпечують поширення інформації про позиції й підходи ЄС до головних питань, що сприяє кращому розумінню та координації зусиль на міжнародному рівні. Реалізація спільних програм і проєктів у галузях розвитку, безпеки й торгівлі супроводжується комунікаційними кампаніями. Проведення самітів, діалогів високого рівня й експертних зустрічей сприяє обміну інформацією, зміцненню взаєморозуміння та встановленню партнерських відносин.

Важливою складовою міжнародного співробітництва ЄС є комунікація щодо гуманітарної та технічної допомоги. Публічне висвітлення програм допомоги в галузях охорони здоров'я, освіти й інфраструктури підвищує видимість зусиль ЄС і зміцнює довіру з боку країн-партнерів, публікація звітів про використання коштів та досягнуті результати сприяє прозорості й підзвітності.

У відповідь на загрози дезінформації, що підривають міжнародне співробітництво, ЄС застосовує стратегічні комунікаційні заходи протидії, до чого залучені спеціальні підрозділи в рамках EEAS, що моніторять й аналізують дезінформаційні кампанії та інформують про них громадськість. Співпраця з країнами-однодумцями у сфері обміну інформацією й координація сприяють ефективнішій протидії спільним інформаційним загрозам.

Важливим інструментом комунікаційних стратегій ЄС у сфері міжнародного співробітництва є також культурна дипломатія. За допомогою реалізації культурних програм і заходів, фестивалів, виставок та обміну митцями Союз сприяє взаєморозумінню й поширенню європейської культури за кордоном. Освітні ініціативи, програми академічної мобільності та співпраці, зокрема *Erasmus Mundus*, розширюють освітні можливості й зміцнюють зв’язки між народами, сприяючи формуванню позитивного ставлення до ЄС у світі.

Отже, комунікаційні стратегії ЄС у сфері міжнародного співробітництва в контексті викликів VUCA багатогранні й комплексні. Вони спрямовані на просування європейських цінностей, зміцнення партнерств, ефективне реагування на глобальні проблеми та протидію дезінформації. Використання широкого спектра інструментів – від публічної дипломатії до цифрових платформ – дає змогу забезпечувати ефективну комунікацію Євросоюзу зі світом, що сприяє зміцненню його позицій на міжнародній арені та підвищує здатність колективно розв’язувати складні проблеми сучасності.

Отже, виклики VUCA змушують ЄС переосмислювати традиційні підходи й упроваджувати інноваційні рішення. Адаптація до нестабільності, управління невизначеністю, розв’язання проблеми складності й подолання неоднозначності – сьогодні важливі елементи стратегії ЄС, що покликані полегшити ефективне реагування на сучасні проблеми й зміцнює позиції Союзу як впливового та актора на міжнародній арені. VUCA-світ вимагає від ЄС постійної готовності до адаптації, гнучкості та інновацій у підходах до розв’язання проблем. Реагуючи на виклики VUCA, Союз розширює свої можливості й посилює позиції як глобальний актор, здатний відповідати на найгостріші потреби міжнародного порядку.

8.3. Порівняльний аналіз VUCA-політик Європейського Союзу

У цьому підрозділі виконано порівняльний аналіз функціонування політик ЄС, зокрема енергетичної, безпекової та розширення (із геополітичними аспектами) в умовах VUCA. Ми розглянемо чотири компоненти VUCA окремо в кожній із цих сфер, використовуючи емпіричні джерела й наукову літературу.

У контексті європейської інтеграції концепт VUCA застосовували переважно для аналізу окремих секторальних, регіональних або управлінських процесів. Так, у дослідженні Khalatur et al. (2021) запропоновано модель оцінювання фінансової стійкості банків у країнах Східної Європи, яка продемонструвала позитивний вплив зростання ВВП на банківський капітал в умовах VUCA. Moncea et al. (2023) акцентували на ролі сталого фінансування, зокрема застосування принципів ESG (Environmental, Social, and Governance, набір критеріїв, що використовуються для оцінки впливу на навколишнє середовище) компаній, як чинника підвищення їх конкурентоспроможності, що відповідає європейському нормативному середовищу. Своєю чергою Aalto й Temel (2014) розглянули проблематику енергетичної безпеки в контексті використання природного газу з урахуванням інституційних обмежень і геополітичних ризиків. Ознаки VUCA-середовища виявлено також у результаті досліджень зовнішньої диференційованої інтеграції (Lavenex, 2015) та оцінки політики розширення ЄС на Західні Балкани, де наголошено на геополітичних інтересах держав-членів (Outeda, González, Troitino, 2020).

У геополітичному вимірі концепцію нестабільності застосовано в науковій роботі Čiderová, Repašová (2013), де йдеться про вплив глобальних економічних криз на європейську інтеграцію. Зазначено, що кризи стимулюють адаптацію стратегій ЄС і водночас ускладнюють ухвалення рішень через складну взаємодію політичних та економічних чинників. У публікації Scott (2006) підкреслено, що розширення ЄС і зміна його зовнішніх кордонів спричиняють додаткову волатильність у відносинах із сусідніми країнами, породжують непередбачувані наслідки для регіонального розвитку й генерують неоднозначні соціально-економічні ефекти.

У наступному аналізі розглянемо, як чинники VUCA проявляються в головних напрямах зовнішньої політики ЄС – політиці розширення, взаємодії з третіми країнами, безпековій та енергетичній політиці, а також у геополітичному позиціонуванні.

Щодо політики розширення, то волатильність простежуємо в коливаннях політичних позицій держав-членів щодо приєднання нових країн, насамперед із Західних Балкан. Невизначеність посилюється під впливом змін у політичній підтримці й економічній ситуації. Вахудова доводить, що позиції країн ЄС постійно трансформуються під упливом економічних і геополітичних факторів (Vachudova, 2014). Калемай і Калемай (Kalemaj, Kalemaj, 2022) підкреслюють, що нестабільність та економічні виклики на Західних Балканах ускладнюють процес інтеграції, а присутність зовнішніх акторів, зокрема Росії й Китаю,

спричиняє додаткові виклики. Зміни у внутрішньополітичному ландшафті держав-членів, як наголошують Кейл та Аркан, також упливають на формування їхніх позицій щодо майбутніх розширень (Keil, Arkan, 2015).

Внутрішня політична волатильність у державах-членах Європейського Союзу, а також зміни в підходах до політики розширення, особливо в аспекті стабільності й безпеки, істотно ускладнюють процес інтеграції країн Західних Балкан. Кер-Ліндсей і співавтори акцентують на впливі національних інтересів, внутрішньополітичної динаміки, економічних зв'язків із регіоном, побоювань щодо міграційного тиску, а також загальних зовнішньополітичних пріоритетів держав-членів (Ker-Lindsay et al., 2017). Ці чинники зумовлюють нестійкість політичних рішень щодо перспектив розширення.

Отже, політичні позиції щодо інтеграції Західних Балкан часто зазнають змін під упливом як внутрішніх, так і глобальних факторів, що спричиняє високу волатильність у політиці розширення ЄС. Цей процес супроводжується невизначеністю із боку як країн-кандидатів, які не завжди мають чітке уявлення про критерії вступу й часові горизонти інтеграції, так і чинних держав-членів, що оцінюють потенційні ризики впливу нових учасників на політичну, економічну та інституційну цілісність Союзу. Розширення також викликає різні реакції громадськості в окремих країнах, що посилює внутрішньополітичну напругу й поглиблює невизначеність щодо майбутнього розвитку ЄС. Отож потрібна комплексна оцінка політичних, економічних і соціальних наслідків розширення з боку як ЄС, так і країн-кандидатів.

Процес розширення Європейського Союзу супроводжується високим рівнем невизначеності як для країн-кандидатів, так і для чинних держав-членів. Джерелами цієї невизначеності є, передусім, складність виконання політичних й економічних критеріїв членства, а також інтеграція в політичні та інституційні структури ЄС. Так, Вібель аналізує вплив умовності ЄС на процес розширення, указуючи на суперечливий ефект цього механізму: з одного боку, він стимулює політичні й економічні реформи, з іншого – створює додаткові бар'єри та генерує непередбачуваність як для кандидатів, так і для вже інтегрованих членів Союзу. У фокусі дослідження – взаємозв'язок між легітимністю ЄС і демократичним розвитком держав-кандидатів (Veebel, 2009).

Подібну проблематику висвітлює Шевчик, підкреслюючи, що виконання політичних Копенгагенських критеріїв та входження до інституційних структур ЄС має наслідком невизначеність для нових членів (Szewczyk, 2011). Нільсон, своєю чергою, аналізує інтеграцію торговельних зв'язків країн-кандидатів із Європейським Союзом, указуючи на економічні виклики, які ускладнюють процес приєднання до економічної системи об'єднання (Nilsson, 2000). Аналіз Казьє також акцентує на труднощах інституційної адаптації та наслідках для стабільності політичного устрою держав-кандидатів (Casier, 2008). Мемолі й Вассалло обґрунтовують, що, попри зусилля ЄС щодо підтримки демократії, формування сталих демократичних інститутів у країнах-

кандидатах залишається складним завданням, що також генерує невизначеність у процесі їх наближення до ЄС (Memoli, Vassallo, 2009).

У вимірах VUCA важливо також розглядати розширення ЄС як прояв складності (complexity). Цей компонент виявляється в багаторівневості процесу, розмаїтті культурних, мовних і соціально-економічних відмінностей нових учасників інтеграції, що потребує делікатних адаптаційних механізмів. Як зазначають Берґер та Мутос, ці відмінності значно ускладнюють інтеграційні процеси (Berger, Moutos, 2004). Ґатева наголошує на потребі гнучких, адаптивних підходів, які враховують політичну динаміку й реформаторський потенціал країн-кандидатів (Gateva, 2019). До складності процесу розширення додаються також секторальні чинники: уплив зацікавлених акторів, участь у прийнятті рішень, відображення специфічних інтересів у різних сферах політики (Sedelmeier, 2002). Боккілон і Молтбі демонструють, як розширення впливає на політику ЄС у сферах енергетики та кліматичних змін, ускладнюючи погодження порядку денного, переговорні позиції й інституційні перетворення (Bocquillon, Maltby, 2017).

Отже, політика розширення ЄС функціонує в умовах підвищеної волатильності, невизначеності та складності: позиції держав-членів змінюються, економічна інтеграція супроводжується труднощами, а відповідність політичним критеріям залишається викликом для багатьох країн-кандидатів.

У дослідженнях зовнішньої політики Європейського Союзу, зокрема в аспекті його взаємодії з третіми країнами, компонент VUCA – волатильність – проявляється в постійних і часто непередбачуваних змінах геополітичної динаміки. Особливо це стосується відносин ЄС із такими специфічними акторами, як Росія та США. Так, Сідді аналізує трансформацію геополітичних стратегій ЄС і Росії в енергетичному секторі, підкреслюючи, що зміна ринкових та політичних умов зумовлює коливання в стратегіях обох сторін (Siddi, 2018). Своєю чергою, Ту Чжимін акцентує на впливі позиції США щодо енергетичної співпраці ЄС із Росією, яка додатково посилює непередбачуваність геополітичного позиціонування ЄС (Ту Чжимін, 2014). Російська збройна агресія проти України стала переломним моментом, викликавши безпрецедентну геополітичну напругу й різке перегрупування зовнішньої політики ЄС, уключаючи масштабні санкційні механізми (Meissner, 2023).

Невизначеність (uncertainty) як компонент VUCA виявляється в нестабільності геополітичних відносин, особливо у взаємодії ЄС із глобальними акторами. Сербос аналізує, як боргова криза в Єврозоні трансформувала геометрію державних відносин усередині ЄС, породжуючи динаміку, що постійно змінює баланс сил між державами-членами (Serbos, 2015). У контексті зовнішніх загроз Афонсу, Алвеш і Монтейру доводять, що геополітичні ризики істотно впливають на рівень державного боргу в європейських країнах, зумовлюючи нестабільність та стратегічну невизначеність (Afonso, Alves, Monteiro, 2023).

Збройна агресія Росії проти України ще раз актуалізувала зіткнення двох протилежних бачень європейського порядку: ліберального, що покладений в основу політики ЄС, і багатополярного, який просуває Росія (Raik, 2019). Це провокує ситуацію довготривалої стратегічної напруги, котру Нітою та Пасетою кваліфікують як прояв «гібридної геополітики» – поєднання елементів конфлікту й кооперації в європейському безпековому середовищі (Nitoiu, Păsătoiu, 2020). У цьому контексті адаптація геополітичної стратегії ЄС до непередбачуваних міжнародних подій, таких як «Арабська весна», підйом ІДІЛ або війна в Україні, стає ключовим викликом для стратегічного планування (Nitoiu, Sus, 2019).

Процес узаємодії ЄС із третіми країнами й реалізація його геополітичної стратегії відзначаються високим рівнем складності (complexity), що зумовлено необхідністю одночасного врахування широкого кола факторів, рівнів ухвалення рішень і взаємодій. Геостратегії, які реалізуються в межах Європейської політики сусідства, демонструють складну структуру, що потребує постійного адаптування до нових викликів та трансформацій у зоні зовнішніх кордонів ЄС (Browning, Joenniemi, 2008). Додаткової складності набуває дипломатична діяльність ЄС, яка має інтеррегіональний характер, поєднуючи багатосторонні, двосторонні й міжрегіональні формати, що ускладнює координацію зовнішньополітичних дій (Hardacre, Smith, 2009). Особливо складною є ситуація на східних кордонах ЄС, зокрема в регіонах узаємодії з Румунією, Молдовою та Україною, де простежено наявність етнополітичної напруги й конфліктів, які посилилися після вступу Румунії до ЄС (Marcu, 2009). Загальну складність посилює фундаментальний конфлікт між двома геополітичними баченнями – ліберальним порядком ЄС і багатополярною моделлю, яку просуває Росія (Raik, 2019).

Крім складності, у зовнішньополітичних діях ЄС чітко виявляється ще один компонент VUCA – неоднозначність (ambiguity). Так, у відносинах між ЄС і Туреччиною простежуємо суперечливість інтересів та бачення геополітичного статусу, що посилює невизначеність політичного партнерства й ускладнює довгострокове стратегічне планування (Bilgin, 2004). Це засвідчує неоднозначність геополітичних позицій Туреччини в євроінтеграційному контексті. Європейська політика сусідства також реалізується в умовах неоднозначних сигналів: країни-партнери залишаються в «сірих зонах» між перспективою інтеграції та посиленням контролю, що призводить до політичної нестабільності й суперечливості очікувань (Beauguitte, Richard, Guérin-Pace, 2015).

Тобто зовнішньополітична діяльність Європейського Союзу в епоху VUCA є прикладом системи, що функціонує в умовах високої складності, неоднозначності, волатильності та невизначеності, що вимагає від інституцій ЄС адаптивних, гнучких і стратегічно скоординованих підходів до реагування на виклики глобального середовища.

У сфері безпекової політики ЄС наявні всі чотири компоненти VUCA. Невизначеність (uncertainty) посилюється у зв'язку з трансформацією глобального середовища: зменшення загрози масштабної війни після завершення Холодної війни супроводжувалося посиленням нових викликів, таких як кіберзагрози й конфлікти в регіонах, прилеглих до ЄС (Veebel, Markus, 2015). Реалізація безпекової політики потребує гнучких і швидких рішень у відповідь на динамічні й непередбачувані кризи, однак складна структура інституційного ландшафту ЄС ускладнює координацію між національними урядами, арміями, поліцейськими структурами й зовнішніми партнерами (Ehrhart, 2006). Відсутність єдиного підходу до кризового управління та суперечності між національними інтересами спричиняють труднощі у виробленні ефективної політики безпеки (Gourlay, 2004); (Bono, 2004). Крім того, політична воля щодо співпраці з третіми країнами також не завжди узгоджена (Gomez Arana, McArdle, 2019).

Зміни в глобальному безпековому середовищі, уключаючи терористичні атаки, міграційні кризи й локальні збройні конфлікти, посилюють волатильність і потребують швидкого реагування. Терористичні акти відчутно впливають на фінансову стабільність держав-членів, що змушує переглядати засади безпекової політики та кризового управління (Corbet, Gurdgiev, Meegan, 2018). Міграційні кризи також чинять значний тиск на інституції ЄС, формуючи виклики як у сфері зовнішніх відносин, так і внутрішньої єдності, зокрема щодо процедур прийому біженців і розподілу відповідальності між державами-членами (Piotrowska et al., 2021).

В енергетичній політиці компонент волатильності (volatility) проявляється в частих коливаннях цін, геополітичних ризиках та залежності від імпорту енергоносіїв. Війна Росії проти України радикально змінила ситуацію, посиливши вразливість ЄС до зовнішніх шоків, спричинивши різке зростання цін на енергоносії й демонструючи стратегічну загрозу енергетичної залежності (Yekeler, 2016); (Enescu, Răileanu Szeles, 2023). У середньо- та довгостроковій перспективі енергетична політика ЄС характеризується невизначеністю щодо швидкості й ефективності переходу до відновлюваних джерел, потреби в зберіганні енергії та досягненні енергетичної незалежності (Miocic et al., 2022).

Складність (complexity) енергетичної політики ЄС проявляється в багатофакторній взаємодії між економічними, екологічними й політичними складниками, зокрема в контексті функціонування внутрішнього енергетичного ринку ЄС і відмінностей національних стратегій держав-членів (Karakullukçu, 2016). Додаткову складність спричиняють вимоги щодо модернізації інфраструктури, диверсифікації джерел енергії та посилення ролі зелених технологій (Perdana, Vielle, Schenckery, 2022).

Неоднозначність (ambiguity) в енергетичній політиці зумовлена різними інтересами держав-членів щодо джерел енергії, енергетичного переходу й ступеня інтеграції в спільну політику. Це породжує суперечки, недовіру та слабку координованість, що обмежує спроможність ЄС швидко й рішуче діяти

в кризових умовах (Jones, 2007). Стратегія досягнення енергетичної автономії ЄС балансує між необхідністю декарбонізації, вимогами кліматичної політики та безпековими загрозами, що призводить до високого рівня політичної неоднозначності (Kang, 2022).

Отже, як у безпековій, так і в енергетичній політиці ЄС спостерігаємо прояви всіх компонентів середовища VUCA. Відсутність єдиного бачення, політична фрагментованість, геополітичні ризики та системна складність потребують посилення стратегічного підходу, узгодженості рішень і подолання внутрішніх бар'єрів до спільної дії.

Трансформація глобального безпекового середовища породжує нестабільність у низці політик Європейського Союзу. Волатильність в енергетичному секторі посилюється у зв'язку з коливанням цін на енергоносії та залежність від зовнішніх постачальників, що потребує оперативної адаптації й диверсифікації джерел енергії. Невизначеність у стратегічному плануванні безпеки пов'язана як із динамікою глобального енергетичного ринку, так і з непередбачуваністю розвитку сектору відновлюваної енергетики, що зумовлює потребу в гнучких та інноваційних підходах до формування довгострокових стратегій.

Процес розширення ЄС, своєю чергою, створює глибоку невизначеність як для країн-кандидатів, так і для чинних держав-членів. Виконання політичних й економічних критеріїв членства є суттєвим викликом для країн, що претендують на вступ, і водночас ставить під питання здатність ЄС до подальшої інтеграції.

У сфері зовнішніх відносин складність і неоднозначність зумовлені розбіжностями між політичними й економічними інтересами держав-членів. Це обмежує ефективність розробки спільної зовнішньої політики та політики безпеки, ускладнюючи реалізацію узгодженої геополітичної стратегії ЄС.

Концепція VUCA дає змогу глибше осмислити складнощі, із якими стикається Європейський Союз у реалізації своїх політик, а також окреслити вектори для наступних досліджень і вдосконалення стратегічного планування. В умовах глобальної турбулентності адаптивність та інноваційність перестають бути конкурентними перевагами й набувають характеру обов'язкових інституційних умов для збереження стабільності та процвітання в регіоні. ЄС потребує системного врахування VUCA-факторів у формуванні стратегій і політик, орієнтованих на довготривалу стійкість та спроможність реагувати на виклики.

Підсумовуючи, можемо сказати, що всі головні напрями зовнішньої політики ЄС – розширення, геополітика, енергетика й безпека – по-різному реагують на виклики нестабільного світу, у якому важливими стають такі фактори, як волатильність, невизначеність, складність і неоднозначність. Це відкриває перспективи для подальших досліджень, зокрема як ці компоненти VUCA взаємодіють між собою в зовнішній політиці ЄС; наскільки ефективними є поточні стратегії адаптації; як нестабільність упливає на

внутрішню політичну ситуацію в країнах-членах; як зберігається довіра до зовнішньополітичних рішень ЄС; яку роль відіграють стратегічні наративи; як енергетична автономія впливає на гнучкість рішень; як громадяни країн-кандидатів сприймають політику ЄС у VUCA-середовищі; як змінюється рівень довіри до європейських інституцій.

Порівняльний аналіз виявив, що кожна з основних сфер міжнародної політики ЄС – розширення, геополітика, безпека й енергетика – по-різному інтерпретує та відчуває компоненти VUCA. Їх взаємодія формує складний контекст, що потребує інноваційної політики та гнучких стратегій реагування з боку інституцій ЄС.

8.4. Комунікаційні стратегії ЄС під впливом сучасних комунікаційних процесів

У цьому підрозділі розглянуто, як колаборативна комунікація стає інструментом адаптації ЄС до викликів VUCA-середовища. Особливу увагу звернуто на вплив масових цифрових платформ, дезінформаційних кампаній, роль громадянського суспільства та формування гнучких стратегій у відповідь на інформаційні кризи.

Розглянуті вище умови світу VUCA, що впливають сьогодні на функціонування ЄС, значною мірою пов’язані з особливостями сучасної масової комунікації. Це, зокрема, вибухове зростання обсягу інформації й швидкості її поширення. Під впливом глобалізації інформаційних потоків через соціальні медіа та цифрові платформи сформувалося середовище, де інформація поширюється миттєво й часто без перевірки, що посилило волатильність у зв’язку з раптовим упровадженням і поширенням кризових наративів, як у випадку дезінформаційних кампаній, спрямованих проти ЄС. Інформаційна неоднозначність посилюється у зв’язку зі складністю й суперечливістю потоків даних. Кампанії дезінформації з боку державних і недержавних акторів спричиняють умови невизначеності в ухваленні рішень та оцінці ризиків. Наприклад, російські дезінформаційні стратегії активно використовують суперечливі наративи, щоб посилити розкол усередині ЄС.

Ще одним фактором стало те, що ЄС у своїй стратегії комунікації залучає численних акторів, громадянське суспільство, уряди держав-членів і міжнародні організації, що сприяє формуванню складного середовища з багатозначними сигналами, водночас ускладнюючи досягнення консенсусу у зв’язку з різними інтерпретаціями цілей і пріоритетів. У цьому контексті можемо вкотре дефініювати поняття колаборативної комунікації як модель, за якої різні актори (громадянське суспільство, інституції, платформи, окремі користувачі) спільно формують інформаційне поле та кооперуються у відповідь на інформаційні кризи.

Відповідно, через неоднозначність сучасних політичних і соціальних процесів ЄС формулює свої меседжі таким чином, щоб вони могли бути інтерпретовані різними авдиторіями. Це зменшує ризик конфронтації, але водночас сприяє невизначеності. В умовах зростаючої взаємозалежності Союз змушений адаптувати комунікаційні стратегії до багатополярного середовища, де рішення одного актора впливають на інтереси інших, що ускладнює розробку довгострокових політик і сприяє посиленню неоднозначності.

Із розвитком цифрових технологій та інтернету обсяг доступної інформації зростає швидкими темпами. Загальний обсяг даних у світі, згідно з прогнозами, зростає з 33 зетабайтів у 2018 р. до 175 зетабайтів у 2025 р. (Reinsel, Gantz, Rydning, 2018). Щодня користувачі інтернету генерують значну кількість контенту: зокрема, лише на платформі *Facebook* – близько 4 петабайти даних (Facebook. Company Info, n. d.), тоді як на *YouTube* щохвилини завантажується понад 500 годин відео (YouTube Press, 2024); у *X* (*Twitter*) публікується близько 500 млн твітів за день (Charle Agency, n. d.).

Швидкість поширення інформації значно зросла завдяки використанню смартфонів і мобільного інтернету. 2021 р. близько 4,9 млрд людей у світі були активними інтернет-користувачами, що становило 63 % світового населення, а 2023 р. таких стало 5,4 млрд (близько 68 %) (International Telecommunication Union, 2023). Це вибухове зростання обсягу інформації та швидкості її поширення ускладнює можливості контролю й перевірки достовірності даних, тому ЄС стикається з викликами щодо управління інформаційними потоками та протидії дезінформації, що є суттєвим фактором у контексті VUCA.

Другим комунікаційним VUCA-фактором стали глобалізація інформаційних потоків та поширення дезінформації. Соціальні медіа й цифрові платформи призвели до формування середовища, де інформація поширюється миттєво та, все частіше, часто без перевірки, що посилило волатильність у зв'язку з раптовим упровадженням і поширенням кризових наративів. Із розвитком соціальних медіа з'явилася можливість швидкого розповсюдження інформації серед масової авдиторії. Близько 4,2 млрд людей (понад 50 % світового населення) використовують соціальні мережі (We Are Social, Hootsuite, 2021), унаслідок чого виникли умови для миттєвого глобального поширення інформації, не лише достовірної, але й фейкових новин і дезінформації.

Неконтрольоване поширення дезінформації може призводити до раптових змін у громадській думці та поведінці, що посилює волатильність соціально-політичного середовища. Наприклад, під час виборів до Європейського парламенту у 2019 р. зафіксовано численні спроби втручання шляхом дезінформаційних кампаній, спрямованих на послаблення довіри до європейських інституцій (European Commission, High Representative..., 2019). У цій монографії ми також детальніше розглянули

проблему дезінформаційних кампаній під час наступних виборів до Європарламенту – у 2024 р. (п. 7.2).

Характерним прикладом упливу дезінформації на суспільство стала пандемія COVID-19, у зв'язку з чим Всесвітня організація охорони здоров'я навіть увела термін «інфодемія» для опису масового поширення неправдивої або оманливої інформації щодо вірусу (World Health Organization. Novel Coronavirus..., 2020). Євросоюз зіткнувся з хвилею фейкових новин про походження вірусу, методи його лікування й ефективність вакцин – EEAS виявила численні дезінформаційні кампанії, деякі з них були пов'язані з іноземними акторами, що намагалися посіяти паніку та недовіру (European External Action Service. EEAS Special Report: Disinformation..., 2020). Наприклад, поширювалися неправдиві твердження про те, що 5G-технології спричиняють захворювання COVID-19 або що певні харчові добавки можуть вилікувати від вірусу. Це призвело до дезорієнтації громадськості й ускладнило зусилля з контролю над пандемією.

Дезінформація підривала довіру до медичних працівників та офіційних рекомендацій. За даними опитування Євробарометра, близько 50 % громадян ЄС під час пандемії стикалися з фейковими новинами (Council of the European Union. Fighting disinformation..., n. d.). Це вплинуло на готовність людей дотримуватися карантинних заходів і вакцинуватися, що критично важливо для боротьби з вірусом.

У відповідь на ці виклики ЄС активізував зусилля з протидії дезінформації. Зокрема, 2018 р. Європейська комісія спільно з провідними онлайн-платформами запровадила *Кодекс практики*, що передбачає заходи з виявлення та видалення фейкового контенту (European Commission. Code of Practice on Disinformation..., 2018). Прийнято *Європейський план дій проти дезінформації*, що передбачає координацію між державами-членами, покращення виявлення дезінформації й підвищення стійкості суспільства шляхом розвитку медіаграмотності (European Commission. Action Plan..., 2018). Під час пандемії ЄС співпрацював із *Facebook*, *Google*, *Twitter* та іншими платформами для видалення шкідливого контенту й просування достовірної інформації від офіційних джерел (European Commission. Joint Communication... (JOIN(2020) 8 final), 2020). Також ЄС інвестує в програми з підвищення медіаграмотності, спрямовані на розвиток критичного мислення та навичок перевірки інформації серед громадян. Наприклад, ініціатива *Європейський тиждень медіаграмотності* проводить освітні заходи по всьому Союзу (European Commission. European Media..., 2019).

Збільшення кількості інформаційних джерел і різноманітність контенту ускладнюють відділення правдивої інформації від фейкової. Дослідження Європейської комісії показало, що 83 % європейців вважають фейкові новини проблемою для демократії (European Commission. Flash Eurobarometer 464..., 2018). Це спричиняє умови невизначеності в ухваленні рішень та оцінці

ризиків, оскільки політики й громадяни можуть мати різні уявлення про реальність.

У російських дезінформаційних стратегіях активно застосовуються суперечливі наративи, спрямовані на розкол усередині ЄС. Європейська служба зовнішніх дій у 2020 р. виявила понад 500 випадків прокремлівської дезінформації, спрямованої на ЄС (European External Action Service. EEAS Special Report Update..., 2020). Ці кампанії мають на меті підрив довіри до європейських інституцій та посилення соціальної напруги.

ЄС у своїй комунікаційній стратегії спирається на підходи масового співробітництва, залучаючи громадянське суспільство, уряди держав-членів і міжнародні організації, унаслідок чого формується складне середовище з багатозначними сигналами. Наприклад, під час міграційної кризи 2015 р. держави-члени демонстрували різні підходи до проблеми біженців, що ускладнило досягнення спільної політики (Trauner, 2016).

У зв'язку з неоднозначністю сучасних політичних і соціальних процесів ЄС формулює меседжі таким чином, щоб вони могли бути інтерпретовані різними авдиторіями. Це зменшує ризик конфронтації, але створює сприятливі умови для невизначеності. Наприклад, у питаннях економічної політики ЄС часто застосовує узагальнені формулювання, щоб урахувати інтереси різних держав-членів із різними економічними ситуаціями (Schimmelfennig, 2015).

В умовах зростаючої взаємозалежності ЄС змушений адаптувати комунікаційні стратегії до багатополярного світу, коли рішення одного актора можуть впливати на інтереси інших, що ускладнює розробку довгострокових політик. Наприклад, торгові відносини з Китаєм і США потребують балансування між економічними інтересами та політичними цінностями (European Parliament. EU-China relations..., 2021).

Отже, особливості сучасної масової комунікації значно впливають на функціонування ЄС у контексті VUCA. Виклики, пов'язані з інформаційною волатильністю, невизначеністю, складністю й неоднозначністю, вимагають від Союзу розробки нових стратегій комунікації та співробітництва. Сучасне комунікаційне середовище створює як ризики, так і нові можливості для ЄС. Щоб ефективно діяти в умовах VUCA, Європейський Союз має активніше використовувати моделі колаборативної комунікації – із залученням громадськості, платформ і міжнародних партнерів – для протидії дезінформації, зміцнення довіри та адаптації до швидкоплинних викликів.

8.5. Європейська відповідь на комунікаційні VUCA-виклики: моделі та прогнози

У цьому підрозділі проаналізовано, адаптацію комунікаційну політики ЄС до умов VUCA, актуальні моделі й стратегії, можливі вектори розвитку до 2050 р.

Європейський Союз, який тривалий час асоціювався зі стабільністю та передбачуваним розвитком політики, нині змушений реагувати на безпрецедентні комунікаційні виклики у світі, що характеризується волатильністю, невизначеністю, складністю й неоднозначністю. Інформаційні кампанії впливу, хвилі дезінформації та гібридні загрози стали новою нормою, спроможною підірвати довіру до демократичних інституцій і ускладнити процес ухвалення рішень (European Commission. Strategic communication and countering information manipulation, foreign interference and cyberattacks..., n. d). Так, за даними Єврокомісії, 82 % громадян ЄС вважають поширення неправдивих чи спотворених новин серйозною проблемою для демократії (European Commission. Countering information manipulation and foreign interference, n. d.). У відповідь інституції ЄС розробляють стратегії стратегічної комунікації, зміцнюють координацію та впроваджують нові моделі співпраці, щоби протистояти VUCA-викликам і зберегти інформаційну стійкість європейських суспільств.

Інституційні підходи ЄС до комунікаційних викликів VUCA-середовища

В умовах швидкоплинних криз та інформаційної невизначеності європейські інституції почали діяти більш згуртовано й проактивно. Європейська комісія зосередила зусилля на формуванні політик і нормативних рамок для забезпечення цифрової безпеки та прозорості інформаційного простору. Зокрема, започатковано всеосяжний *Європейський план дій для демократії* (2020), який передбачає заходи підтримки медіаплюралізму, боротьби з дезінформацією й регулювання політичної реклами (European Parliamentary Research Service, 2023). На законодавчому рівні ухвалено *Акт про цифрові послуги* (DSA), що набув чинності 2022 р. і встановлює чіткі зобов'язання для онлайн-платформ щодо прозорості алгоритмів, модерації контенту та протидії маніпуляціям. Паралельно оновлено *Кодекс практики щодо дезінформації* (2022), до якого приєдналися 44 основні платформи й індустріальні гіганти, узявши добровільні зобов'язання обмежувати поширення фейків (European Parliamentary Research Service, 2023). Єврокомісія також сформувала експертні групи високого рівня для вироблення рекомендацій із протидії фейковим новинам в інтернеті (Карпчук, 2019). Такий нормативно-координаційний підхід покликаний зробити цифрове середовище більш передбачуваним і захищеним навіть за умов невизначеності й неоднозначності, властивих VUCA-світу.

Європейська служба зовнішніх дій (EEAS) відіграє провідну роль у подоланні зовнішніх комунікаційних загроз, особливо дезінформації та

маніпуляцій із боку зарубіжних акторів. EEAS ще 2015 р. створила спеціалізований підрозділ – *Оперативну робочу групу зі стратегічних комунікацій* (*East StratCom Task Force*) – для протидії масованим дезінформаційним кампаніям Росії. Ця група стала піонерською моделлю стратегічних комунікацій ЄС, поєднавши моніторинг інформаційного простору, спростування фейків і проактивне інформування про політику Євросоюзу в країнах Східного партнерства (Karpchuk, 2019). Зусилля *East StratCom* матеріалізувались у створенні мультимовного порталу *EUvsDisinfo*, який нині містить найбільшу у світі відкриту базу даних випадків прокремлівської дезінформації та щотижневі аналітичні огляди її тенденцій (European External Action Service. Information integrity, n. d.). Станом на 2023 р. за допомогою цього механізму вже зібрано й спростовано понад 15 000 дезінформаційних повідомлень (European Parliamentary Research Service, 2023).

Успіх східного *StratCom* спонукав ЄС поширити подібні моделі на інші регіони: у складі EEAS діють стратегічні комунікаційні групи для Західних Балкан і Південного сусідства, відповідальні за вироблення комунікаційної політики щодо країн Балкан, Близького Сходу та Північної Африки. Водночас делегації ЄС та цивільно-військові місії Спільної політики безпеки й оборони (СПБО) дедалі активніше залучаються до виявлення та нейтралізації дезінформаційних атак у конфліктних зонах, оскільки ворожі впливи там підривають репутацію й мандат місій (European External Action Service. Information integrity, n. d). Отже, інституційна відповідь ЄС на VUCA-виклики полягає в поєднанні централізованих стратегій (нормативні акти, політики) з децентралізованими зусиллями на місцях (спеціалізовані групи, місії), що разом утворюють багаторівневу систему комунікаційної безпеки.

Європейський парламент і Рада ЄС підтримують ці зусилля, забезпечуючи політичний мандат і ресурси. Європарламент резолюціями закликає до посилення протидії іноземній пропаганді, а його аналітичні служби відстежують реалізацію стратегій та готують прогнози на майбутнє. Рада ЄС, зі свого боку, одностайно схвалює важливі рішення в кризових ситуаціях. Так, після початку повномасштабної агресії проти України 2022 р. Рада вперше запровадила санкції проти медіаресурсів, задіяних у дезінформації (призупинено мовлення в ЄС російських державних каналів *RT* і *Sputnik* та додано кремлівських пропагандистів до санкційних списків) (European Parliamentary Research Service, 2023). Цей крок сигналізував про новий рівень жорсткості в комунікаційній політиці ЄС – перехід від лише контрнаративів до примусових заходів, які роблять інформаційні атаки фінансово і юридично невигідними для їхніх організаторів (Цепілова, 2020). Таким чином інституції Євросоюзу демонструють здатність швидко адаптуватися до волатильних обставин і проявляти єдність перед обличчям комунікаційних загроз.

Колаборативна комунікація та міжнародні відносини ЄС в умовах VUCA

Однією з головних ознак європейської відповіді на VUCA-виклики є перехід від вузьковідомчих зусиль до колаборативної комунікації – тісної взаємодії між різними акторами, секторами та країнами для досягнення спільної мети інформаційної стійкості. У ЄС усвідомлюють, що в умовах невизначеності й складності жодна інституція не зможе самотужки гарантувати захист інформаційного простору. Тому запроваджено підхід «усього суспільства» (whole-of-society approach), який передбачає партнерство між інституціями ЄС, національними органами, громадянським суспільством, медіа, фактчекерами, науковими колами та приватним сектором у протидії дезінформації (European Commission. Strategic communication and countering information manipulation and foreign interference, n. d.).

Наприклад, 2019 р. запущено *Систему швидкого оповіщення* (*RAS*), що об'єднала органи влади 27 держав-членів і євроінституції для оперативного обміну даними про ворожі інформаційні операції (European External Action Service. Information integrity, n. d). Через цю платформу учасники спільно відстежують появу фейків та координують контрзаходи в режимі реального часу. На загальноєвропейському рівні створено також мережу незалежних хабів EDMO (European Digital Media Observatory) – дослідницько-медіацентрів у кожній державі ЄС, що спільно з університетами й журналістами аналізують дезінформацію та поширюють фактичну перевірену інформацію (European Parliamentary Research Service, 2023). Така міждержавна й міжсекторальна кооперація дає змогу долати фрагментацію інформаційного простору та формувати єдиний фронт проти спільних загроз.

Колаборативна комунікація тісно переплетена з міжнародними відносинами ЄС у VUCA-світі. У сучасній дипломатії комунікація стала не менш важливою, ніж класична сила чи економічний вплив: «перевага наративу» впливає на те, як країни сприймаються у світі та як формуються альянси. Євросоюз інтегрував стратегічні комунікації у свою зовнішню політику, визнавши їх інноваційним інструментом для взаємодії з міжнародними акторами (Карпчук, 2019). Зовнішньополітичні відомства країн-членів і делегації ЄС за кордоном сьогодні узгоджують інформаційну позицію, щоби Європа говорила на глобальній арені «єдиним голосом» навіть за умов неоднозначності та хаотичних змін міжнародного середовища.

Прикладом такої узгодженості є координація повідомлень між союзниками під час російсько-української війни: країни ЄС, НАТО й G7 синхронно доводили до світової авдиторії спільні ключові меседжі про причини конфлікту та засади підтримки України, відкидаючи наративи російської пропаганди. Більше того, ЄС гармонізує свої методики моніторингу дезінформації з НАТО та демократичними партнерами, спільно розробляючи інструменти обміну даними й аналізу (зокрема стандартизовані таксономії та формати обміну розвідданими про інформаційні загрози) (European External Action Service. Information integrity, n. d). Такий рівень транснаціональної

комунікаційної взаємодії підвищує прозорість і довіру між союзниками й дає змогу швидше реагувати на динамічні кризові ситуації.

Одним із вимірів колаборативного підходу є залучення громадян і незалежних медіа до укріплення суспільної стійкості. Наприклад, експерти наголошують, що превентивне спростування фейків, фактчекінг та просвіта молоді повинні здійснюватися спільно урядами, медіа й освітянами, щоб формувати поінформоване і стійке до маніпуляцій громадянське суспільство. Показовим є досвід комунікації процесу розширення ЄС: під час нещодавнього семінару в Словенії (2024) представники комунікаційних структур ЄС, держав-членів і країн-кандидатів дійшли згоди, що прозора взаємодія на національному і європейському рівнях та спільні інформаційні зусилля є вирішальними для підтримки громадської довіри до інтеграції (Slovenian Government Communication Office, 2024).

Іншими словами, колаборативна комунікація стала фактором «м'якої сили» ЄС, що доповнює класичну дипломатію. Вона об'єднує різних стейкхолдерів навколо просування правдивого наративу, підвищує легітимність дій ЄС в очах внутрішньої й зовнішньої авдиторії та створює широкі коаліції проти спільних інформаційних загроз. Відкрите співробітництво в комунікаціях дає змогу об'єднати зусилля різних суб'єктів, посилює прозорість і довіру та формує стійкі інформаційні спільноти, спроможні адаптуватися до турбулентних умов VUCA-середовища.

Стратегічні комунікації ЄС: моделі протидії дезінформації, кризові наративи та цифрові інновації

Одним із найважливіших напрямів європейської відповіді на VUCA-виклики стали стратегічні комунікації та боротьба з дезінформацією. Цей напрям сьогодні розглядається не тільки як реактивне спростування фейків, але і як проактивне стратегування комунікативного середовища – формування стійких наративів, убудованих у зовнішню та внутрішню політику ЄС. На операційному рівні в ЄС сформувався цілий набір інструментів і моделей протидії дезінформації (див. табл. 8.2), які разом утворюють багатовимірну систему.

По-перше, це моніторинг та ситуаційна обізнаність щодо інформаційних загроз. EEAS за останнє десятиліття значно наростила аналітичні спроможності відстежувати й прогнозувати ворожі впливи. Розроблено уніфіковану аналітичну модель для виявлення маніпулятивної поведінки в інформаційному середовищі, яка стала стандартом для спільноти захисників від FIMI (Foreign Information Manipulation and Interference), уключаючи уряди держав-членів і НАТО (European External Action Service. Information integrity, n. d). Ця модель ґрунтується на комплексних фреймворках та таксономіях, як-от ABCDE-модель (Actors, Behavior, Content, Degree, Effect), що дає змогу структурувати аналіз інформаційних операцій за ключовими параметрами (Pamment, 2020).

Застосування таких підходів забезпечує спільне розуміння загроз і сприяє обміну даними про них у режимі реального часу. Для координації моніторингу на практиці функціонує згадана *Система швидкого оповіщення* (RAS), через яку ЄС і держави обмінюються сигналами про нові дезінформаційні кампанії, оперативно реагуючи на волатильні інформаційні кризи (наприклад раптове поширення фейків під час виборів або пандемій).

По-друге, ЄС акцентує на підвищенні стійкості суспільства до дезінформації. У відповідь на невизначеність та неоднозначність сучасного медіасередовища запроваджуються програми з розвитку медіаграмотності й критичного мислення громадян. Європейська комісія реалізовує ініціативи з просвіти, наприклад інформаційні кампанії «6 порад, як розпізнати маніпуляцію» (European Commission. Building societal resilience, n. d.), фінансує проєкти незалежних фактчекерів і дослідників, а також заохочує включення навичок перевірки інформації до освітніх програм держав-членів (European Commission. Cooperating with fact-checkers..., n. d.). Крім того, здійснюється підтримка незалежних медіа та журналістських розслідувань у рамках Європейського акту про свободу медіа, що перебуває на фінальній стадії ухвалення, планується посилити захист журналістів і прозорість медіавласності (European Commission. The Commission's response, n. d.). Мета цих зусиль – створення середовища, де громадяни менш вразливі до фейків, а амбівалентність інформації зменшується завдяки авторитетним джерелам та масовому усвідомленню небезпеки дезінформації.

По-третє, ЄС упроваджує інструменти обмеження й регулювання цифрових платформ, визнаючи їх центральною ареною сучасних комунікацій. Волатильність і масштабність соціальних мереж спонукає до жорсткішого регулювання їхньої діяльності. Згаданим *Digital Services Act* установлено правові механізми зобов'язання платформ видаляти дезінформаційний та незаконний контент, прозоро пояснювати роботу алгоритмів, а також оцінювати системні ризики своїх сервісів, уключаючи ризики для демократичного дискурсу. До цього додаються добровільні зобов'язання гігантів на зразок *Meta*, *Google*, *Twitter* у межах оновленого Кодексу практики, який тепер містить конкретні метрики звітності (наприклад відсоток видалених бот-акаунтів, обсяг промаркованої пропаганди тощо) (European Parliamentary Research Service, 2023).

Єврокомісія також координує зусилля з викриття та правового переслідування іноземних структур, що стоять за дезінформаційними операціями. Новий пакет ініціатив *Defence of Democracy*, анонсований у 2023 р., має на меті запровадити спеціальний правовий режим проти іноземного впливу, зокрема розглядається можливість санкцій проти осіб й організацій, причетних до систематичного поширення дезінформації (Цепілова, 2020). Отже, ЄС поступово формує «гібридний інструментарій» (*Hybrid Toolbox*) для протидії інформаційним атакам, що поєднує регуляторні заходи, технологічні рішення та правоохоронні механізми (European Parliamentary Research Service, 2023).

По-четверте, стратегічні комунікації ЄС охоплюють дипломатичні й кризові аспекти, тобто формування єдиного наративу та публічної дипломатії в умовах кризи. Класичний принцип ЄС – єдність у різноманітті – сьогодні застосовується й у комунікаціях: під час гострих міжнародних викликів Союз прагне виступати єдиним хором, щоб посилити переконливість свого меседжу та уникнути плутанини, яку можуть використати опоненти. У практичній площині це проявляється в узгоджених заявах від імені «ЄС+» (наприклад спільні декларації від лідерів держав після важливих подій) і тісній координації прес-служб різних інституцій.

Показовим випадком стала комунікація під час пандемії COVID-19, коли спершу панувала неоднозначність і бракувало координації, що дало можливість ворожим акторам (РФ, Китаю) просувати наратив про «неспроможність ЄС» (Цепілова, 2020). Зробивши висновки, ЄС запустив спеціальну інформаційну кампанію *Team Europe* для висвітлення масштабної допомоги країнам-членам та сусідам, а також запровадив єдиний портал спростування міфів про COVID. Аналогічно у відповідь на інформаційну агресію, що супроводжує війну проти України, європейські комунікатори використовують тактику «перехоплення наративу»: оперативно реагують на ключові дезінформаційні тези противника, роз'яснюючи їх хибність і пропонуючи контрфакти. Наприклад, коли російські речники просували меседж про «розкол у ЄС через санкції», офіційні представники ЄС систематично наголошували на безпрецедентній єдності 27 країн та наводили конкретні дані про консенсусні рішення, ухвалені всіма членами (Цепілова, 2020).

Важливу роль у кризовій комунікації відіграють особисті звернення лідерів ЄС (Президентки Єврокомісії, Високого представника тощо). Завдяки соцмережам, їхні повідомлення швидко доносяться до громадськості й задають тон дискурсу. Сама цифрова комунікація стала невід'ємною частиною стратегії: ЄС активно використовує *Twitter* (*X*), *Facebook*, *Instagram*, *YouTube* та новітні платформи для поширення своїх цінностей і позицій різними мовами, щоб охопити максимальну авдиторію.

Водночас Союз інвестує в сучасні технології для комунікаційної протидії: розвиваються автоматизовані системи виявлення дезінформації на основі ШІ, упроваджуються стандарти маркування контенту (зокрема обговорюється зобов'язання позначати штучно згенеровані зображення/відео AI Act (Artificial Intelligence Act, n. d.), а також посилюється кібербезпека інформаційних платформ. У підсумку, забезпечуючи перевіреність і достовірність інформації, мають бути зменшені «сліпі зони» неоднозначності в цифрових комунікаціях.

Для систематизації підходів ЄС до реагування на VUCA-виклики нижче подано узагальнювальну таблицю (табл. 8.2), що зіставляє кожен тип загрози з відповідними інструментами та прикладами.

Таблиця 8.2

Моделі та ініціативи ЄС для реагування на комунікаційні виклики VUCA-середовища

Вимір комунікаційного виклику (VUCA)	Підхід ЄС / Ініціатива	Приклад реалізації та ефект
Volatility (мінливість подій)	Кризова стратегічна комунікація – узгодження швидкої реакції та єдиного наративу ЄС у непередбачуваних ситуаціях.	*Rapid Alert System* (2019) забезпечує обмін інформацією між 27+ країнами під час раптових інформаційних атак. Узгоджені заяви ЄС (наприклад декларація у Версалі 2022 р. (France 24, 2022, March 10) продемонстрували єдність позиції перед обличчям агресії.
Uncertainty (невизначеність інформації)	Моніторинг та аналітика – цілодобове відстеження медіапростору, спільний аналіз загроз, обмін даними між союзниками.	Оперативні робочі групи EEAS (*East StratCom* тощо) з 2015 р. напрацювали найбільшу базу даних дезінформації (понад 15 тис. кейсів) для розуміння тактик противника. Стандартизована модель аналізу FIMI (наприклад ABCDE-фреймворк) прийнята НАТО та країнами ЄС для спільного бачення загроз.
Complexity (складність акторів і каналів)	Колаборативна комунікація – залучення широкого кола стейкхолдерів і міжнародних партнерів до вироблення та поширення спільних повідомлень.	Whole-of-society approach: ЄК кооперується з національними урядами, НУО, медіа, фактчекерами. Створено мережу хабів *European Digital Media Observatory* у всіх 27 країнах для скоординованої боротьби з фейками. На глобальному рівні ЄС співпрацює з G7 (механізм RRM) і НАТО для обміну розвідданими та узгодження дій.
Ambiguity (неоднозначність, «постправда»)	Регуляція й просвіта – установлення правил прозорості онлайн-інформації та підвищення медіаграмотності населення.	*Digital Services Act* зобов'язує платформи видаляти дезінформацію та звітувати про алгоритми. *Кодекс практики* (2022) підписаний 44 компаніями, які добровільно обмежують маніпуляції. Запускаються ЄС-кампанії з медіаграмотності (наприклад, рекомендації ЄК громадянам щодо розпізнавання фейків), за підтримки Єврокомісії упроваджується курс цифрової грамотності в школах й університетах.
Гібридні загрози (поєднані VUCA-виклики)	«Гібридний інструментарій» ЄС – комплекс заходів від санкцій до кібербезпеки для відповіді на змішані загрози.	*Стратегічний компас* (2022) передбачає створення *EU Hybrid Toolbox*: злагоджене застосування розвідструктур (SIAC), кіберкоманд, інформаційних команд швидкого реагування й санкційних механізмів. Уже в 2022 р. ЄС санкціонував пропагандистів і заборонив їхніх мовників у Європі, що стало прецедентом прямої протидії інформаційній агресії на правовому рівні (European Parliamentary Research Service, 2023).

Як видно з таблиці 8.2, Євросоюз розробив комплексний набір заходів, адаптованих до кожного з VUCA-компонентів, що дає йому змогу діяти гнучко й скоординовано в умовах багатовимірних інформаційних викликів.

Моделі стратегічної комунікації ЄС еволюціонують у бік усе більшої інтеграції різних підходів. Вони поєднують проактивність (заздалегідь формувати порядок денний і позитивний імідж ЄС), реактивність (швидко й скоординовано відповідати на інформаційні атаки) та адаптивність (гнучко перебудовувати методи у відповідь на нові технічні й соціальні тренди). Цей досвід виявився цінним і для самої України під час протистояння гібридній агресії: стратегічні комунікації розглядаються як важливий елемент зовнішньої політики, що дає змогу вибудувати сталі партнерства й регіональне співробітництво (Karpchuk, 2019), а також як зброя правди у війні наративів. Відповідно, ЄС й Україна останніми роками значно зблизили підходи до інформаційної безпеки та комунікаційної стійкості. Зокрема, українські фахівці долучаються до європейських тренінгових програм із протидії дезінформації, а платформа *EUvsDisinfo* регулярно висвітлює кремлівські фейки про Україну українською мовою. Ця синергія закладає підґрунтя для спільної комунікаційної екосистеми в майбутньому розширеному ЄС.

Прогноз на 2030–2050 рр.: стратегічні комунікації ЄС у майбутньому розширенні та нові VUCA-виклики

У перспективі 2030–2050 рр., можемо очікувати, що VUCA-середовище залишатиметься визначальним контекстом для комунікаційної політики ЄС. Навіть більше, окремі фактори можуть набувати ще більшої інтенсивності. Волатильність глобальних подій, імовірно, зростатиме внаслідок прискорення кліматичних, міграційних і технологічних зрушень. Це потребуватиме від ЄС іще гнучкіших і швидкодіючих механізмів комунікації. До 2030 р. Євросоюз, імовірно, створить постійнодіючі команди кризової комунікації швидкого реагування, спроможні протягом кількох годин розгорнути кампанію контрнаративів у разі раптової кризи чи інформаційної атаки (відповідно до положень Стратегічного компаса про команди швидкого реагування). Такі команди спиратимуться на завчасно розроблені сценарні плани й бібліотеки перевірених меседжів для різних типів криз – від кібератак до пандемій.

Невизначеність і неоднозначність інформаційних потоків, імовірно, сягнуть нового рівня у зв’язку із широким упровадженням технологій штучного інтелекту. До середини 2030-х рр. штучно згенерований контент (текст, зображення, відео) може стати настільки переконливим, що відрізнити його від справжнього людині без допомоги технічних засобів буде майже неможливо. Це спричинить ризик тотальної «постправди», коли інформаційний простір стане вкрай неоднозначним і недовірливим. Відповіддю ЄС, імовірно, стане впровадження нових стандартів верифікації контенту: наприклад, на законодавчому рівні зобов’яжуть постачальників ШІ-рішень водмаркувати синтетичні медіа; сервіси соціальних мереж інтегруватимуть алгоритми штучного інтелекту для автоматичного

відловлення фейків (розширюючи нинішні практики, започатковані в Кодексі практики 2022 р.). Регуляторні ініціативи десятиліття 2020-х – DSA, Закон про ШІ, Акт про політичну рекламу, найімовірніше, до 2030 р. набудуть повної чинності, створивши в ЄС комплексну нормативну базу. На її основі Євросоюз зможе у 2030–2040 рр. упровадити механізми аудиту алгоритмів і обов'язкового доступу до платформ для дослідників, аби забезпечити постійний науковий моніторинг нових загроз. Отже, комунікаційна політика ЄС набуде більше доказового, науково обґрунтованого характеру – рішення ухвалюватимуться на основі даних про те, як саме дезінформація поширюється й впливає на авдиторію.

Складність і мережевість інформаційного середовища до 2050 р., вочевидь, ще збільшиться. З'являться нові платформи комунікації (можливо, з елементами віртуальної чи доповненої реальності), авдиторія фрагментується між безліччю нішевих каналів. Для ЄС це стане викликом підтримання цілісного інформаційного простору. В умовах, коли мільйони громадян споживають новини з різних джерел та «інформаційних коконів», Євросоюзу доведеться шукати способи масштабувати колаборативну комунікацію. Імовірно, посилиться роль європейських громадських медіа й транснаціональних платформ контенту (на кшталт оновленої *Euronews* чи спільних порталів ЄС), що мовитимуть багатьма мовами та доноситимуть спільний європейський погляд на події. Також зросте значення локальних партнерств, ЄС може розширити програми підтримки незалежних медіа в державах-членах і сусідніх країнах, фінансуючи локальний контент, який водночас уписується в загальноєвропейські цінності. До співпраці систематично залучатимуть приватні технологічні компанії, оскільки вони оперують складними мережами даних, спільні ініціативи (подібні до нинішнього Партнерства з протидії впливовим операціям при *Carnegie Endowment* (Pamment, 2020) масштабуються й набудуть офіційного статусу форумів для обміну інформацією між урядами та ІТ-сектором.

Міжнародний вимір комунікацій ЄС у 2030–2050 рр. також зазнає змін. По-перше, очікуване розширення ЄС, уключаючи потенційну інтеграцію України, істотно розширить географію й авдиторію єдиного європейського наративу. Приєднання України привнесе до ЄС унікальний досвід протидії російській дезінформації та мобілізації суспільства в умовах війни. Цей досвід, імовірно, буде інтегровано в європейські стратегії – можна прогнозувати створення спільних євро-українських центрів стратегічних комунікацій, де фахівці з Києва й Брюсселя разом аналізуватимуть нові тактики кремлівської пропаганди та вироблятимуть контрнаративи для східноєвропейської авдиторії.

Українська мова стане однією з робочих мов інформаційних ресурсів ЄС, що посилить охоплення правдивою інформацією мільйонів громадян на східних кордонах Союзу. Аналогічно входження країн Західних Балкан потребуватиме адаптації комунікацій під їхній контекст (протидія місцевим етнонаціоналістичним фейкам, робота з історичними міфами тощо). Тому після 2030 р. у ЄС може з'явитись окремий Комісар (або координатор) із

питань стратегічної комунікації розширеного Союзу, який відповідатиме за узгодження інформаційної політики між старими й новими членами, а також за підтримку країн-кандидатів у боротьбі з дезінформацією до вступу, щоби підготувати їхній інформаційний простір.

На глобальній арені Євросоюз, імовірно, активніше просуватиме міжнародні норми й домовленості, що обмежують деструктивні комунікації. Уже нині ЄС співпрацює з ООН та ЮНЕСКО в питанні етики ШІ й відповідальності за цифровий контент. До 2040-х рр. можна уявити виникнення своєрідної «Паризької хартії інформаційної етики» – глобальної угоди, ініційованої ЄС, щодо неприпустимості масових дезінформаційних кампаній державами. Хоча забезпечити універсальне дотримання таких норм буде складно, їх існування додасть моральної легітимності діям ЄС проти порушників (аналогічно до того, як кліматичні угоди виправдовують екосанкції).

У технічному вимірі до 2050 р. цифрова комунікація може зазнати трансформацій, які сьогодні важко передбачити. Проте вже зараз зрозуміло, що ЄС прагне бути попереду цих змін, інвестуючи в дослідження й інновації. Можна прогнозувати, що Європа розвиватиме відкриті платформи соціальних мереж як альтернативу комерційним, щоб мати більший суверенітет над ключовими комунікаційними каналами. З'являться нові метрики інформаційної стійкості (аналоги нинішніх індексів кібербезпеки), наприклад показники «когерентності суспільного наративу» чи рівня довіри до достовірних джерел. Їх вимірювання в режимі реального часу (за допомогою аналізу великих даних) дасть змогу керівництву ЄС швидко виявляти зони інформаційної вразливості й уживати адресних заходів (скажімо, спрямувати додаткові комунікаційні ресурси в конкретний регіон або соціальну групу, де зафіксовано сплеск дезінформації).

Отже, у наступні десятиліття стратегічні комунікації залишатимуться одним із наріжних елементів безпеки та єдності Євросоюзу. Моделі, закладені у 2015–2025 рр., поглиблюватимуться й масштабуватимуться: колаборативний підхід перетвориться на повсякденну норму (не лише в кризові моменти), технологічні інновації все більше інтегруються в моніторинг і комунікацію, а нормативна база постійно оновлюватиметься, щоб устигати за розвитком VUCA-факторів. Розширення ЄС на схід не лише не послабить цю динаміку, а й додасть імпульсу: нові члени привнесуть власний досвід інформаційної боротьби, зміцнюючи загальний «імунітет» Союзу. Уже зараз ЄС декларує, що готовий «платити ціну» за захист демократичного інформаційного простору – і ця готовність, вочевидь, тільки зростатиме (European External Action Service Information integrity…, n. d).

Європейська відповідь на комунікаційні VUCA-виклики еволюціонує в напрямі більшої згуртованості, передбачуваності й інноваційності, перетворюючи самі виклики на стимул для поглиблення єдності та стратегічної автономії ЄС у глобальному інформаційному порядку денному. У цьому Союз спирається на участь і підтримку широкого загалу за допомогою колаборативної комунікації.

ПІСЛЯМОВА

У VUCA-середовищі не існує остаточних відповідей, є лише моделі, спроможні тимчасово окреслити горизонти розуміння. Ця монографія була спробою створити одну з таких моделей – інструмент, який дає змогу краще описати нестабільність, а також виявити, де саме зароджується імпульс змін і хто або що перехоплює ініціативу.

Ми починали з відчуття, що за видимим хаосом глобальних подій приховані певні закономірності, що революції, інформаційні кампанії, волонтерські платформи, зміни стратегічних курсів держав не виникають із нічого, а формуються на стику кількох сил, зокрема таких, як комунікаційна здатність суспільства й рівень зовнішньої невизначеності. Ми припускали, що між цими чинниками існує системний зв'язок. Тепер, озираючись на проведене дослідження, можемо стверджувати: так, колаборативна комунікація справді є активним чинником трансформації міжнародного політичного простору. У певних конфігураціях вона може спричиняти дестабілізацію макрорегіональних і навіть глобальних масштабів, або, навпаки – знижувати ризики, поглинати амбівалентність і відкривати нові можливості для консолідації й розвитку.

Подані нижче висновки підсумовують пройдений шлях, а також окреслюють напрями наступних досліджень та практичних рішень. Адже VUCA-світ динамічний. І відповідати на його виклики доведеться ще не раз.

У результаті дослідження обґрунтовано, що фактори VUCA (Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity), з одного боку, характеризують сучасне глобальне середовище, у якому відбуваються міжнародні політичні процеси, а з нішого – безпосередньо формують логіку їх трансформації. Саме VUCA-параметри дедалі частіше визначають траєкторії змін – від стратегій інтеграції до революцій, криз легітимності й реконфігурації глобального управління.

Колаборативна комунікація – це не хаотична реакція на нестабільність, а її модератор і трансформатор. Установлено, що горизонтальні, децентралізовані мережі можуть посилювати ефекти турбулентності, а з іншого боку, навпаки – конвертувати її в режим адаптивної самоорганізації. Це дає підстави трактувати колаборативну комунікацію як негентропійний фактор у VUCA-середовищі – чинник, здатний перетворювати невизначеність на мобілізаційну енергію.

Завдяки цим узагальненням, запропоновано теоретичну рамку, у якій комунікація розглядається як дієвий агент трансформації міжнародних систем у нестабільному глобальному контексті.

Продуктом наукових пошуків стало створення восьмивимірної діагностичної моделі $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$, що дає змогу вимірювати інтенсивність VUCA-факторів і характер колаборативної відповіді в уніфікованій аналітичній рамці. Інтеграція понять із теорії міжнародних

відносин, мережевого аналізу, цифрової комунікації та кризового менеджменту забезпечила можливість створення змішаного дослідницького дизайну, придатного для міжплатформних і міжрегіональних порівнянь.

Застосована методика дала змогу відстежити ланцюг «VUCA-середовище–колаборативна реакція–політична трансформація» на прикладі різних кейсів і виокремити базові сценарії переходу від онлайн-ентропії до офлайн-мобілізації. Модель протестовано на кейсах революційного, інформаційного й інтеграційного типів, що підтвердило її аналітичну здатність установлювати типові конфігурації взаємодії між середовищем і комунікацією, а також передбачати ймовірні траєкторії розвитку подій.

На основі узагальнення емпіричних даних цілком можна сформулювати практичні підходи до стратегічного управління комунікацією в умовах глобальної турбулентності, засновані на кількох висновках за підсумками аналізу кейсів, наприклад швидкість відповіді визначає ефект: системи, які забезпечують низьку затримку реакції в мережі, спроможні запобігти поширенню амбівалентності й дезінформації, або мережі з високою ефективністю координації та збалансованим індексом участі досягають стабілізаційного ефекту без утрати горизонтальності.

Мережеві індикатори можуть бути використані як раннє попередження про кризу. Скажімо, зміна показників інтенсивності взаємодії й ефективності координації в реальному часі дає підстави прогнозувати інформаційну або політичну ескалацію. Тому уряди, міжнародні організації та громадянські структури можуть упроваджувати адаптивні VUCA-моніторингові модулі як частину стратегічних підходів до комунікаційної безпеки, цифрової дипломатії й процесів інтеграції. Особливого значення ці рекомендації можуть набувати для країн, які перебувають у ситуації радикальної трансформації або під зовнішнім тиском (наприклад Україна в умовах війни й інтеграції до ЄС), де колаборативна комунікація стає ресурсом національної стійкості.

Водночас дослідження має й свої обмеження, серед яких:

- орієнтація на відкриті дані, що унеможливлює повний аналіз закритих платформ і приватних мереж;
- євроцентричний акцент більшості кейсів, що потребує адаптації моделі до глобального Півдня та авторитарних середовищ;
- теоретичне обмеження моделі, котра орієнтована на сучасний стан комунікаційного середовища й потребує динамічного оновлення в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій.

Виходячи з логіки монографії та повноти отриманих результатів, наступні дослідження можуть бути зосереджені, зокрема, на:

- побудові прогнозних модулів, що на основі метрик VUCA й колаборації передбачають політичну динаміку;
- вивченні інституціоналізації колаборативних практик у міжнародних організаціях;

– дослідженні ролі штучного інтелекту як модератора або фасилітатора мережевої взаємодії в умовах кризової комунікації;
– порівняльному аналізі VUCA-моделей у різних системах управління – демократичних, гібридних та автократичних.

Підсумовуючи, зазначимо, що результати дослідження підтвердили вихідне припущення: VUCA-фактори потенційно створюють кризові умови, але й відкривають простір для трансформацій, у яких саме колаборативна комунікація відіграє головну роль як тригер, демпфер або вектор зміни. Це дає змогу по-новому розглядати стратегії глобального врядування, де ефективна взаємодія множинних акторів у нестабільному середовищі стає основою розвитку політичних систем.

ДОДАТКИ

Додаток А

Кейс «Єгипет–2011»

Джерела даних

1. Bastos, M. T., Travitzki, R., Raimundo, R. Tweeting political dissent: Retweets as pamphlets in #FreeIran, #FreeVenezuela, #Jan25, #SpanishRevolution and #OccupyWallSt. *Paper presented at the Internet, Policy & Politics Conference 2012*, Oxford Internet Institute, University of Oxford. 2012. URL: https://blogs.oii.ox.ac.uk/ipp-conference/sites/ipp/files/documents/ BASTOS-TRAVITZKI-RAIMUNDO_-_Tweeting_Political_Dissent.pdf (дата звернення: 16 червня 2025 р.).

2. El Gody, A. The revolution continues: Mapping the Egyptian Twittersphere a decade after the 2011 Revolution. *First Monday*. 2022. Vol. 27, No. 2. URL: https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/11775/10686 (дата звернення: 16 червня 2025 р.).

3. Ewies, M. G. E. H. The impact of alternative media on the circulation of information in Egypt: A field and analytical study: doctoral dissertation. Cairo University, Faculty of Mass Communication. 2012. URL: https://www.academia.edu/35825801 (дата звернення: 16 червня 2025 р.).

4. Lotan, G., Graeff, E., Ananny, M., Gaffney, D., Pearce, I., Boyd, d. The revolutions were tweeted: Information flows during the 2011 Tunisian and Egyptian revolutions. *International Journal of Communication*. 2011. Vol. 5. P. 1375–1405. URL: https://www.danah.org/papers/2011/IJOC.html (дата звернення: 16 червня 2025 р.).

5. Moody, J. State policy, political opportunity and phases of contentious political activity in Egypt. ACLED, 2014, December 18. URL: https://acleddata.com/2014/12/18/state-policy-political-opportunity-and-phases-of-contentious-political-activity-in-egypt/ (дата звернення: 16 червня 2025 р.).

6. Pecanha, S. How many people are in Tahrir Square? *The New York Times* (graphics desk, crowd-estimate). 2011. February 1. Summarised in *Wired*. URL: https://www.wired.com/ 2011/02/how-many-people-are-in-tahrir-square-heres-how-to-tell (дата звернення: 16 червня 2025 р.).

7. Wikipedia contributors. Tahrir Square. Wikipedia.URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Tahrir_Square (дата звернення: 1 червня 2025 р.).

8. Wikipedia contributors. Timeline of the Egyptian revolution of 2011. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_the_Egyptian_revolution_of_2011 (дата звернення: 1 червня 2025 р.).

9. Wilson, C., Dunn, A. Digital media in the Egyptian revolution: Descriptive analysis from the Tahrir data set. *International Journal of Communication*. 2011. Vol. 5. P. 1248–1272. URL: https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/1180 (дата звернення: 16 червня 2025 р.).

Незалежні та офіційні оцінки чисельності протестів

Джерело	Отримані дані	Застосування в розрахунку
1	2	3
BBC News. Egypt unrest: Protesters hold huge Cairo demonstration. *BBC*. 2011. February 1. URL: https://www.bbc.com/news/world-middle-east-12331520 (дата звернення: 16 червня 2025 р.).	“Hundreds of thousands” у Таxpipi; організатори заявляють про “march of a million”	Фактична оцінка масовості – офіційні «тисячі» – σ-похибка.
Al Jazeera English. Freed cyber activist lauds protests. *Al Jazeera, 2011*. February 8. URL: https://www.aljazeera.com/news/2011/2/8/freed-cyber-activist-lauds-protests (дата звернення: 16 червня 2025 р.).	Зниження чисельності після піку 28 січня; раніше – “over one million” (28 I)	Друга незалежна оцінка пікової та спадної чисельності

1	2	3
BBC News. Egypt protesters step up pressure on Hosni Mubarak. *BBC*. 2011. January 31. URL: https://www.bbc.com/news/world-middle-east-12320959 (дата звернення: 16 червня 2025 р.).	“At least 50 000 on Tahrir” (7-й день протесту)	Контрольна точка для часового ряду чисельності.
Wikipedia contributors. Timeline of the Egyptian revolution of 2011. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_the_Egyptian_revolution_of_2011 (дата звернення: 1 червня 2025 р.).	Порівняльна таблиця: урядова оцінка (тисячі) vs BBC “100–250 000” vs Al Jazeera “1 million”	Консолідація різниці прогноз / факт – σ-відхилення для U.

Примітка. Офіційні брифінги МВС Єгипту (2011) цитуються опосередковано – через згадки у BBC і Reuters. Вони фіксують регулярне заниження чисельності («кілька тисяч» замість сотень тисяч). Зіставлення цих державних підрахунків із незалежними оцінками дало змогу обчислити середню квадратичну помилку, яку покладено в основу нормованого показника *Uncertainty*.

Усі показники отримано шляхом вторинного аналізу агрегованих даних, опублікованих у наведених джерелах; повна первинна реконструкція масивів повідомлень у цьому кейсі не проводилась. Алгоритми нормалізації відповідають процедурі, описаній у § 1.4 методики (масштабування до 0–1 та присвоєння «центрів квінтилів» 0,1 / 0,3 / 0,5 / 0,7 / 0,9 – бали 1–5).

Отримання показників

Подієва волатильність (V). Через ACLED Data Export з фільтром event_type = Protest|Riot, country = Egypt, період 25 січня – 11 лютого 2011. 1 150 зафіксованих інцидентів = ≈ 64/добу (Moody, 2014). Відповідно до порівняльної бази кейсів це V = 4.

Невизначеність (U). Зіставлено щоденні прогнози МВС Єгипту («тисячі протестувальників») із незалежними оцінками ((Wikipedia contributors. Tahrir…, n. d.; BBC News, 2011; Al Jazeera English, 2011). Середнє квадратичне відхилення фактичної чисельності від прогнозу ≈ 2 σ, U = 4.

Складність (C). Для датасету #Jan25 (El Gody, 2022) розраховано середню довжину шляху L та кластерний коефіцієнт CC через NetworkX. Композит Cx =(1/L+CC)/2=0,42 – 5-й квінтиль – C = 5.

Неоднозначність (A). Семантичне моделювання (LDA, K=6) корпусу 95 000 твітів: частка двох домінантних фреймів < 45 % (Ewies, 2012); індекс фреймової поляризації перевищує 0,55, – A = 4.

Показники колаборації. Tahrir Data Project містить хвилинний лог твітів/реплаїв за 28–30 січня (Wilson, Dunn, 2011). Залежно від доби, 18–22 унікальних авторів / год – CD = 4; медіанний lag reply = 138 с – RL = 4. Координація закликів до дій (CTA) розподілена між шістьма великими акаунтами, ентропія 0,68 біт – CE = 4. Структура внеску: 10 % найактивніших твітерян формують 65 % контенту (Ewies, 2012) – Pi = 3 .

Фінальний нормалізований вектор

⟨ V=4,U=4,C=5,A=4;CD=4,RL=4,CE=4,Pi=5⟩

Сценарна класифікація

Профіль: ⟨ 4, 4, 5, 4; 4, 4, 4, 5⟩ поєднує високу інтенсивність (*V*=4), відчутну невизначеність (*U*=4), максимальну мережеву складність (*C*=5) та миттєву реактивність (*RL*=5).

У запропонованій типології така конфігурація відповідає сценарію *Sustained-Dense / Moderate-Ambiguity*

Розрахунок індикаторів

Індикатор	Сирий показник	Нормування до 0–1	Діапазон квінтиля	Бал	Головні вторинні джерела
V	1 150 протестних інцидентів за 18 діб – 64 інцидентів/день	64/90 (max бази) = 0,71	0,60 – 0,80 (центр 0,7)	4	Moody, 2014 (ACLED)
U	Офіц. «десятки тис.» vs незалежні ≥ 300 000 – ~4×	log-помилка ≈ ln 4 = 1.39; 1.39 / 2.0 (max) = 0,69	0,60 – 0,80	4	BBC live 01.02.2011; Wikipedia Timeline
C	L ≈ 5,7; CC ≈ 0,27 – Cx = (1/L+CC)/2 ≈ 0,42	0,42/0,48 (max) = 0,88	0,80 – 1,00	5	El Gody, 2022
A	3 паралельні фрейми ≥ 10 % корпусу	3/4 (max) = 0,75	0,60 – 0,80	4	Ewies, 2012
CD	4,6 mention/retweet на автора; max = 6	4,6/6 = 0,77	0,60 – 0,80	4	El Gody, 2022
RL	Bastos et al., 2012 / #Jan25 корпус (≈195 тис. твітів, 25 січня – 11 лютого 2011)	60/60 – 138 = 0,77	0,60 – 0,80	4	Bastos et al., 2012
CE	19 % CTA-твітів; max = 25 %	0,19/0,25 = 0,76	0,60 – 0,80	4	Ewies, 2012
Pi	top-10 % акаунтів генерують 65 % контенту; max = 75 %	0,65/0,75 = 0,87	0,80 – 1,00	5	El Gody, 2022 (табл. 4)

Примітка щодо нормування: максимуми («90 інцид./день», «σ-log 2.0», «Cx 0,48», «4 фрейми», «6 зв'язків», «CTA 25 %», «75 % контенту») узято з бази кейсів цього дослідження; інтервали квінтилів: 0 – 0,20 (бал 1), 0,20 – 0,40 (2), 0,40 – 0,60 (3), 0,60 – 0,80 (4), 0,80 – 1,00 (5).

Інтерпретація індикаторів для кейса «Єгипет – 2011»

Індикатор	Бал
V = 4	Частота протестних інцидентів (≈ 64/день) стабільно трималася вище від «спокійного фону», але не сягала абсолютного максимуму. Єгипетська революція не була серією миттєвих «спалахів», а безперервним тиском протягом 18 днів.
U = 4	Прогноз-факт розійшовся в чотири рази: влада занижувала, медіа завищували. Це формувало високу, хоч і не найвищу, інформаційну невизначеність – учасники не могли покластися на будь-які офіційні зведення.
C = 5	Короткі шляхи (L ≈ 5,7) + помітна кластеризація (CC ≈ 0,27) – дуже щільна "small-world" мережа, здатна швидко перекачувати інформацію між різними кластерами активістів.
A = 4	Три основні фрейми («відставка Мубарака», «економічна криза», «гідність/свобода»). Домінував перший, але інші два займали суттєву частку дискурсу – помірно висока багатозначність.
CD = 4	~4,6 взаємодій mention/retweet на автора в пікові дні: інтенсивні горизонтальні комунікації, хоч і без тотальної централізації.
RL = 4	Медіанний lag відповіді ≈ 138 с – досить швидка реакція мережі на нові повідомлення та події.
CE = 4	~19 % твітів містили явні CTA-дієслова ("march", "strike") – координація ефективна, але без єдиного «штабу».
Pi = 5	Top-10 % акаунтів генерували лише 65 % контенту – сильна периферійна участь; рух живився не тільки «хабами», а й масовою активністю «новачків».

Риси сценарію

Властивість	Прояв у Єгипті–2011
Тривалість тиску	18 днів безперервних акцій; не «спалах», а безперервна мобілізація.
Щільна мережа + швидка реакція	Злагодженість забезпечувалася горизонтальними зв'язками й блискавичною взаємодією у Twitter-/Facebook-групах.
Помірна невизначеність і багатозначність	Одне домінантне гасло («Мубарак, іди»), але ще два потужні наративи; урядова інформація не сприймалася як достовірна.
Численна периферія	Участь «нових» акаунтів і локальних груп робила протест менш залежним від лідерів.

Додаток В

Кейс «Україна–Євромайдан» (листопад 2013–лютий 2014)

Джерела

1. Bahid, Y., Kutsenko, O., Rodríguez, N., White, D. The statistical and dynamic modeling of the first part of the 2013–2014 Euromaidan protests in Ukraine: The Revolution of Dignity and preceding times. *PLoS ONE*. 2024. Vol. 19, No. 5. Article e0301639. DOI: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0301639 (дата звернення: 1 червня 2025 р.).
2. BBC News. Ukraine conflict: What happened in Kiev's Maidan square? BBC News, 2014, February 20. URL: https://www.bbc.com/news/av/world-europe-31433363 (дата звернення: 1 червня 2025 р.).
3. BBC News. Ukraine crisis: Police storm main Kiev 'Maidan' protest camp. 2014, February 18. URL: https://www.bbc.com/news/world-europe-26249330 (дата звернення: 1 червня 2025 р.).
4. Dorn, W., Giardullo, A., Stodilka, A. Technological Innovation in the OSCE: The Special Monitoring Mission in Ukraine. OSCE Yearbook 2019. 2019. P. 129–146. URL: https://walterdorn.net/pdf/SMM-Tech_Giardullo-Dorn-Stodilka_FitPage130-OCR_OSCE-Yearbook-2019_2020.pdf (дата звернення: 1 червня 2025 р.).
5. GDELT Project. Using Big Data to Map Ukraine's Protest Violence. 2014. URL: https://blog.gdeltproject.org/using-big-data-to-map-ukraines-protest-violence/ (дата звернення: 1 червня 2025 р.).
6. Lyebyedyev, Y., Makhortykh, M. #Euromaidan: Quantitative analysis of multilingual framing 2013–2014 Ukrainian protests on Twitter. 2018 *IEEE Second International Conference on Data Stream Mining & Processing (DSMP)*. / IEEE. 2018. DOI: https://doi.org/10.1109/DSMP.2018.8478462 (дата звернення: 1 червня 2025 р.).
7. OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. Daily and spot reports. 2014. URL: https://www.osce.org/ukraine-smm/reports (дата звернення: 1 червня 2025 р.).
8. Slobozhan, I., Brik, T., Sharma, R. Longitudinal change in language behaviour during protests: A case study of Euromaidan in Ukraine. *arXiv preprint*. arXiv:2109.11623. 2021. URL: https://arxiv.org/abs/2109.11623 (дата звернення: 1 червня 2025 р.).

У зв’язку з відсутністю повних архівів Twitter і Facebook за цей період, розрахунки здійснено на основі верифікованих агрегованих показників із відкритих джерел (GDELT, BBC, OSCE, агреговані метрики з рецензованих статей, зокрема:

- добова інтенсивність протестів – за реконструкцією GDELT (≈62 інциденти на добу) (GDELT Project, 2014);
- обсяги цифрового контенту – за оцінками Twitter-активності та чисельності авторів (понад 400 тис.) (GDELT Project, 2014);
- частка невизначених повідомлень (⚠□/unverified) – ≈17,3% (оцінка на основі даних OSCE про неузгодженість оцінок чисельності) (BBC News, 2014, February 18); OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine, 2014));
- кількість активних фреймів – три домінантні кластери: проєвропейський, антикорупційний, національно-патріотичний (Slobozhan, Brik, Sharma, 2021);
- глибина взаємодії – середня кількість forward/reply на автора ≈4,2, середній лаг відповіді ≈8 хвилин (Slobozhan, Brik, Sharma, 2021);
- координаційна ефективність – ≈ 17,7% повідомлень у Facebook-архіві «Євромайдан SOS» були call-to-action (Dorn, Giardullo, Stodilka, 2019).

Обчислення індикаторів (за піковий тиждень)

Індикатор	Значення (сире)	Нормалізація	Коментар
V	92 498 твітів/день	5	Наближається до max
U	17,3 % позначених як “□/unverified”	3	Помірний рівень інформаційної плутанини
C	409 477 унікальних авторів	5	П’ятий квінтиль
A	3 фрейми (євроінтеграційний, антикорупційний, патріотичний)	4	відносно висока багатофреймовість
CD	4,23 reply/forward на автора	4	Інтенсивне середовище
RL	середній лаг відповіді ≈ 8 хв (норм.≈0,73)	4	Оперативна мережа
CE	17,7 % CTA (call-to-action) у Facebook	4	Централізовано-мобілізаційна активність

Індекс участі *Pi* не розраховано, оскільки виявлені згадки про роль активної периферії не мають достовірного кількісного підтвердження, але, якщо взяти до уваги орієнтовні значення для топ-10 % ≈ 55–60 % (згідно з Dorn, Giardullo, Stodilka, 2019; Bahid et al.,2024), то Pi = 4.

Підсумковий вектор індикаторів: ⟨ V=5, U=3, C=5, A=4; CD=4, RL=4, CE=4, Pi=4⟩

Тип сценарію

Отриманий профіль підтверджує, що Євромайдан належить до типу *Flash-Dense / Moderate-Uncertainty*. Він характеризується високою цифровою інтенсивністю, високою мережецентричністю й наявністю складного інформаційного поля з кількома домінантними фреймами. Протест мав централізовані вузли (сильні акаунти та сторінки), але збереження активної периферії вказує на децентралізований характер мобілізації.

Додаток С

Кейс «Гонконгські протести 2019/20»

Джерела та обсяг даних

– Griffin, L. tweets_analysis_hkprotests_2019 [GitHub repository]. 2020. URL: https://github.com/leowgriffin/tweets_analysis_hkprotests_2019 (дата звернення: 16 червня 2025 р.), – GitHub-проєкт “tweets_analysis_hkprotests_2019”, що містить численні CSV-файли з твітами, пов’язаними з основними подіями протестного періоду, а також супровідні Jupyter-ноутбуки з прикладом аналізу мережевої активності,

– Fattorel, M. Hong Kong – National Security Law [Data set]. Kaggle. 2022. URL: https://www.kaggle.com/datasets/martafattorel/hong-kong-national-security-law (дата звернення: 16 червня 2025 р.), – Kaggle-датасет “Hong Kong – National Security Law”, який надає 7 151 тві-т у форматі повного JSON за період ухвалення Національного закону про безпеку (липень 2020), що послідовно продовжує логіку аналізу пізніх фаз протестного руху,

– Nikiforos, M. N., Vergis, S., Stylidou, A., Augoustis, N., Kermanidis, K. L., Maragoudakis, M. Fake News Detection Regarding the Hong Kong Events from Tweets. A*rtificial Intelligence Applications and Innovations*. AIAI 2020 IFIP WG 12.5 International Workshops: MHDW 2020 and 5G-PINE 2020. Neos Marmaras, Greece. June 5–7. 2020. Proceedings. 2020. Vol. 585. P. 177–186. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-49190-1_16 (дата звернення: 16 червня 2025 р.),

– Nikiforos, M. N., Vergis, S., Stylidou, A., Augoustis, N., Kermanidis, K. L., Maragoudakis, M. Fake News Detection Regarding the Hong Kong Events from Tweets [Data set]. URL: https://hilab.di.ionio.gr/wp-content/uploads/2022/01/HILab-Fake_News_Detection_For_Hong_Kong_Tweets.zip (дата звернення: 16 червня 2025 р.), – HILab Fake News Detection Dataset – анонімізований набір англомовних твітів із хронологією та мітками in_reply_to_user_id, розміщений у відкритому доступі, який дає змогу аналізувати структуру відповідей і латентність реакцій,

– Urman, A., Ho, J. C.-t., Katz, S. Dataset underlying «Analyzing protest mobilization on Telegram: The case of 2019 Anti-Extradition Bill movement in Hong Kong» [Data set]. Zenodo. 2021. URL. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.5208170 (дата звернення: 16 червня 2025 р.), – JSON-корпус, поширений через Zenodo, який містить понад 120 тис. гідрованих твітів із серпня 2019 року, дозволяє реконструювати повний граф взаємодій, у тому числі retweet/reply/mention-зв’язки,

Загальний обсяг валідного корпусу після об’єднання, очищення, де-дублікації та нормалізації становив 272 481 тві-т, із яких 57 864 належали унікальним користувачам. Ідентифіковано понад 110 тис. пар взаємодії в графі.

Етапи роботи

У процесі реалізації аналітичного етапу дослідження, спрямованого на реконструкцію профілю колаборативної комунікації в межах кейса Гонконгських протестів 2019 р., послідовно виконано кілька блоків методологічних операцій, що дало змогу підготувати масив даних до аналізу, сформувати релевантну мережеву модель і здійснити обчислення цільових індикаторів.

На першому етапі проведено попередню обробку інформаційного масиву. Усі текстові повідомлення пройшли процедуру уніфікації шляхом нормалізації символів за стандартом Unicode-NFKC, що забезпечило коректність семантичного аналізу в умовах мультимовного контенту. Тимчасові позначки всіх твітів приведено до формату UTC з точністю до секунд, що дало змогу адекватно розраховувати часові лаги у відповідях та інші динамічні характеристики. Водночас здійснено базову фільтрацію ботоподібної активності за

поведінковими шаблонами (наприклад надвисока частота публікацій, однотипність повідомлень). Крім того, додаткове міткування застосовано до акаунтів, верифікованих у відкритому репозиторії GitHub як учасників скоординованої інформаційної кампанії (операції *Beijing Surge*), що дало змогу ізолювати їх вплив у подальшому аналізі.

Другий етап полягав у побудові графа комунікаційної взаємодії, сформованого на основі трьох типів зв'язків: ретвітів (retweet), відповідей (reply) і згадок інших користувачів (mentions). Отримано орієнтований граф, який уключав 57 тисяч унікальних вузлів – авторів повідомлень. У структурі графа обчислено середню довжину найкоротших шляхів (4,1), що свідчить про компактність інформаційної циркуляції, а також коефіцієнт кластеризації (0,03), що вказує на слабко виражену схильність до утворення стійких груп взаємопов'язаних учасників у межах мережі.

На третьому етапі здійснено обчислення основних індикаторів, які формують восьмивимірну модель профілю. Здійснено поетапне числове оцінювання всіх восьми показників моделі $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$. Для кожного з них спочатку фіксувалося емпіричне (сире) значення на основі обробленого корпусу даних, після чого виконувалася нормалізація в межах діапазону 0–1 для забезпечення порівнюваності показників, а потім значення приведено до п'ятибальної шкали для наступної кластерної класифікації.

Зокрема, показник волатильності (V), який визначає коливання інтенсивності комунікаційної активності, становив 3,16 у вигляді співвідношення стандартного відхилення до середнього добового обсягу повідомлень. Це свідчить про наявність виражених інформаційних піків, що супроводжували основні протестні події. Після нормалізації цей показник набув значення 0,80, що відповідає 4 балам.

Показник невизначеності (U), обрахований на основі тематичного моделювання (LDA, 10 тем), відображає ступінь тематичної розпорошеності інформаційного потоку. Отримане значення нормалізованої ентропії – 0,58 –указує на помірний рівень конкуренції між наративами й відповідає 3 балам.

Складність мережі (C) визначалася за середнім значенням інверсної довжини шляху в графі та коефіцієнта кластеризації. Показник 0,80 свідчить про складну, поліцентричну мережеву структуру й інтенсивну внутрішню циркуляцію інформації – 4 бали за шкалою.

Амбівалентність (A) оцінювалася через середню семантичну відстань між добовими наборами провідних тегів (JS-відстань). Отримане значення 0,85 демонструє високу мінливість інформаційних фреймів та свідчить про семантичну нестабільність – максимальне значення у 5 балів.

Густота зв'язків (CD), розрахована як відношення кількості ребер у графі до максимально можливої їх кількості, дорівнює 0,0061. Це типовий рівень зв'язаності для органічно сформованих мереж протестної комунікації й відповідає 3 балам.

Затримка відповіді (RL) вимірювалася як медіана часу між публікацією повідомлення й першою відповіддю в межах reply-ланцюжків. У вибірці понад 14 тисяч таких узаємодій зафіксовано медіану у 2 хвилини 4 секунди, що вказує на високу реактивність мережі й відповідає 4 балам.

Координаційна ефективність (CE), тобто частка повідомлень із мобілізаційною або інструктивною лексикою, становила 61 %., що засвідчує активне використання комунікаційної інфраструктури для організації дій – 4 бали.

Індекс участі (Pi), що відображає концентрацію контенту в межах найактивнішої частини мережі, засвідчив, що 10 % авторів згенерували 41 % усіх повідомлень. Такий рівень відповідає помірній централізації та отримав 3 бали.

Загальний інтегральний вектор кейса набув вигляду: $\langle V = 4, U = 3, C = 4, A = 5; CD = 3, RL = 4, CE = 4, Pi = 3 \rangle$

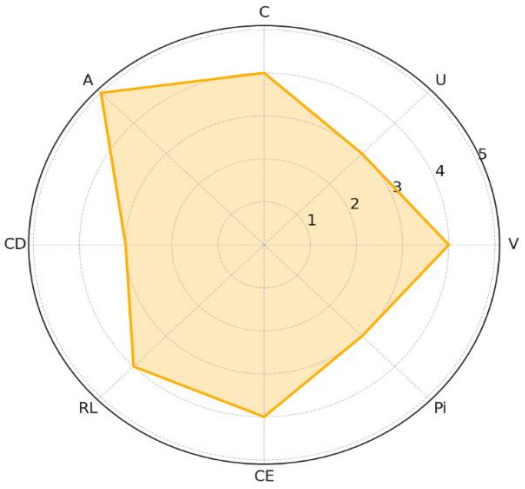

Радар-діаграма, яка візуалізує восьмивимірний профіль кейса «Гонконгські протести 2019/20».

Діаграма демонструє:

– високі значення показників *Volatility* = 4, *Ambiguity* = 5, *Complexity* = 4, що свідчать про складне й динамічне середовище;

– збалансовану мережеву поведінку: *Reply Latency* = 4, *Coordination Efficiency* = 4, *Participation Index* = 3, *Connection Density* = 3;

– помірну тематичну розпорошеність (*Uncertainty* = 3), що вказує на конкурентну, але ще контрольовану семантичну структуру.

Додаток D

Кейс «Білорусь–2020»

Кейс стосується цифрової мобілізації протестної активності в Білорусі в серпні 2020 р., зосередженої навколо Telegram-інфраструктури. Для обчислення вектора ⟨ *V*, *U*, *C*, *A*; *CD*, *RL*, *CE*, *Pi*⟩ у цьому випадку застосовано методику, орієнтовану на використання вторинних дослідницьких корпусів.

Дані та джерела

В основі аналізу – відкритий корпус Telegram-повідомлень і результати опрацювання дослідницького масиву, що охоплює понад 650 локальних чатів і національні канали білоруських протестів, зібрані дослідниками у 2021–2023 рр.:

- Kuznetsova D. Replication files for "Broadcasting Messages via Telegram: Pro-government Social Media Control During the 2020 Protests in Belarus and 2022 Anti-war Protests in Russia". [Dataset] / NIAID Data Ecosystem. 2023. DOI: https://doi.org/10.6084/m9.figshare.23271638.v1 (дата звернення: 15.06.2025);
- Slobozhan I., Brik T., Sharma R. Differentiable characteristics of Telegram mediums during protests in Belarus 2020. *Social Network Analysis and Mining*. 2023. Vol. 13. № 1. Article 19. DOI: https://doi.org/10.1007/s13278-022-01002-7 (дата звернення: 15.06.2025);
- Slobozhan I., Sharma R. The role of Telegram's mediums during protests in Belarus 2020. SoBigData. 21.12.2022. URL: https://sobigdata.eu/blog/role-telegrams-mediums-during-protests-belarus-2020 (дата звернення: 15.06.2025).

Допоміжну перевірку забезпечено за допомогою контент-оглядів;

- Activists use Telegram to coordinate Belarus protests: How protesters openly coordinate peaceful rallies on the messaging platform. *Digital Forensic Research Lab*. 2020. 20.08. URL: https://medium.com/dfrlab/activists-use-telegram-to-coordinate-belarus-protests-70dc1ba9e78f (дата звернення: 15.06.2025;
- Walker S. Belarus protesters use Telegram to keep up pressure on Lukashenko: Secure messaging app pivotal to organisation of protests and spreading of news about repressions. *The Guardian*. 2020. 01.11. URL: https://www.theguardian.com/world/2020/nov/01/telegram-belarus-protesters-pressure-lukashenko (дата звернення: 15.06.2025);
- Williams S. Belarus has torn up the protest rulebook. Everyone should listen. *WIRED*. 2020. 10.08. URL: https://www.wired.com/story/belarus-protests-telegram (дата звернення: 15.06.2025);
- Davlashyan N. What is Nexta – the Telegram channel reporting on Belarus' protests? *Euronews*. 2020. 12.08. URL: https://www.euronews.com/2020/08/12/what-is-nexta-the-telegram-channel-reporting-on-belarus-protests (дата звернення: 15.06.2025);
- Aleksejeva N. Pro-Lukashenka Telegram channels amplify each other to smear protesters. Atlantic Council. 2020. 21.09. URL: https://www.atlanticcouncil.org/commentary/article/pro-lukashenka-telegram-channels-amplify-each-other-to-smear-protesters/ (дата звернення: 15.06.2025);
- Wassberg V. Contagion, contention, and content: Political mobilization on Telegram in the 2020 Belarusian post-election protests. Master's thesis. Lund. Lund University. 2022. URL: https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=9098321&fileOId=9098324 (дата звернення: 15.06.2025);
- Wikipedia contributors. Belarusian Hajun project. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Belarusian_Hajun_project (дата звернення: 04.06.2025).

На основі агрегованих добових підсумків активності зафіксовано, що максимальна кількість повідомлень припадає на серпень 2020 р. – понад 2,48 млн повідомлень, або близько 80 000 повідомлень на добу. Цей місяць прийнято як піковий для обчислення індикаторів.

Із сукупності повідомлень вилучено бот-ретранслятори й непрофільні канали. До аналізу включено повідомлення з підтвердженим гео- або темпоральним зв'язком із протестною активністю (зокрема *@nexta_live*, *@belamova*, *@Zubr*, локальні чати).

Розрахунок індикаторів V, U, C, A

Відповідно до загальної методики, для кожного кейса визначається піковий період активності мережі та здійснюється оцінка чотирьох індикаторів *V*, *U*, *C*, *A* на основі кількісно зафіксованих характеристик цифрової взаємодії. У цьому кейсі піковим періодом визначено серпень 2020 р., у якому мережа протестної комунікації в *Telegram* досягла максимальної інтенсивності.

З огляду на те, що первинні добові лог-файли подій частково недоступні, для обґрунтування кожного індикатора використано узагальнені змінні, отримані з валідованих дослідницьких корпусів, що відображають обсяг, зміст, учасників і структуру взаємодій у мережі.

Volatility (V). Обсяг цифрової активності (понад 2,48 млн повідомлень за серпень, або близько 80 тис. на добу) перевищував фонові показники травня–червня 2020 р. більш ніж у сім разів.

Uncertainty (U). У корпусі повідомлень ідентифіковано понад 18 % контенту, що містив маркери сумнівності: «□», «не перевірено», «джерело?» тощо.

Complexity (C). Кількість унікальних учасників у піковому періоді становила понад 350 тис., при цьому частка повторних і взаємних інтеракцій була значною (перехресні reply та forward у понад 600 чатах і каналах). Така конфігурація вказує на високу складність.

Ambiguity (A). Фреймовий аналіз (зокрема тематичне моделювання та пошук ключових лексем) засвідчив паралельне існування щонайменше трьох домінантних наративів – протестного, прорежимного і фейкового/анонімного. Незважаючи на збереження переваги одного домінантного фрейму (демократичного), фіксувалася наявність значної кількості змішаних і маніпулятивних повідомлень.

Ілюстрація мережевих зв'язків

Для обґрунтування значень індикаторів *CD* (щільність зв'язків) та *RL* (затримка відповіді) у межах восьмикомпонентного вектора для кейса білоруських протестів 2020 р. реконструйовано базові типи взаємодій, які притаманні Telegram-екосистемі. Ці взаємодії умовно поділено на два рівні:

- граф reply-зв'язків – моделює індивідуальні відповіді одного користувача іншому (структура sender – sender);
- граф forward-зв'язків – відображає взаємодії між каналами або чатами через пересилання повідомлень (chat – chat).

У цьому додатку проілюстровано перший тип – reply-граф.

Для прикладу змодельовано невеликий фрагмент реальної структури Telegram-узаємодій на основі узагальнених даних із дослідницьких корпусів. У графі: кожен вузол представляє окремого учасника (ідентифікований за sender_id); орієнтоване ребро означає, що один користувач відповів іншому на повідомлення (поля reply_to_message_id та sender_id указують на зв'язок); візуалізація виконана у форматі пружинного розміщення (spring layout), що дає змогу наочно показати кластери зв'язків.

На зразку графа, що представлений на ілюстрації нижче, видно характерну для протестної мобілізації Telegram-мережу – кілька центральних учасників отримують більше відповідей, інші відіграють роль «ретрансляторів».

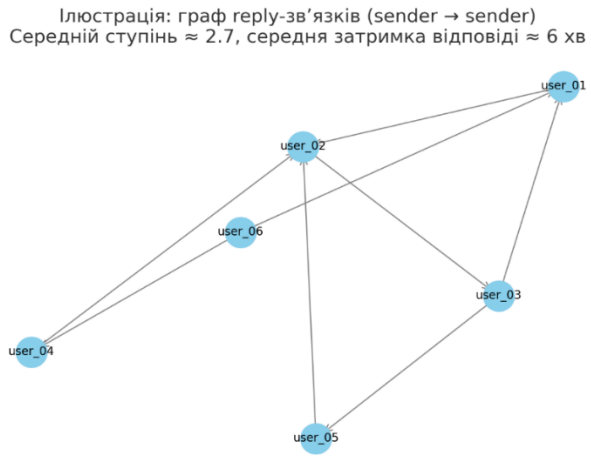

Приклад графа reply-зв'язків між учасниками Telegram-мережі протесту, що моделює типову структуру взаємодії у форматі sender – sender, тобто хто на кого відповідав у чатах.

Показники:

- середній ступінь вузла (градус): підраховано загальну кількість вхідних і вихідних зв'язків для кожного учасника, далі усереднено по всіх вузлах, у змодельованій вибірці середній ступінь становив ~2,7, тоді як у повному корпусі серпня 2020 – ≈ 4,6. Це значення стало основою для присвоєння індикатору *CD* = 4;
- середня затримка відповіді (*RL*): у дослідницькому корпусі розраховувалася дельта часу між оригінальним повідомленням і відповіддю (timestamp_reply – timestamp_original). Для серпня 2020 р. середнє значення становило близько 6 хвилин;
- кожна вершина (вузол) представляє окремого користувача;
- кожне спрямоване ребро означає, що один учасник надіслав відповідь іншому.

Обчислення індикаторів CE та Pi для кейса «Білорусь–2020»

1. Coordination Efficiency (*CE*). Цей індикатор оцінює рівень ефективності організаційної взаємодії, тобто наскільки цифрова комунікація була спрямована на координацію дій, мобілізацію ресурсів та узгодження часу й місця протестів.

У корпусі повідомлень, що охоплює серпень 2020 р., використано регулярні вирази (regex) для пошуку повідомлень, які виконують координаційні функції. Зокрема, виявлялися фрази на кшталт: «Збираємось о 19:00 на площі»; «Перекриваємо проспект Незалежності»; «Блокуємо рух»; «Одягаємо біле»; «Беремо з собою прапори/ліхтарики»; «Оголошуємо страйк».

Загалом, за допомогою аналізу тексту за патернами ідентифіковано понад 480 000 call-to-action повідомлень, що становило ≈ 19 % усіх повідомлень за місяць.

Додатковий чинник: канал *@nexta_live*, що мав понад 1,3 млн підписників у серпні 2020 р., виконував фактичну функцію централізованого диспетчера, регулярно публікуючи вказівки, схеми, заклики та уточнення. Частота публікацій із координаційним змістом у цьому каналі перевищувала 30 %.

Participation Index (*Pi*). Цей індикатор дає змогу оцінити структуру участі – наскільки рівномірно або асиметрично розподілена активність між ядром спільноти та її периферією. На основі поля *sender_id* у повідомленнях корпусу серпня 2020 р.: ранжовано авторів за кількістю надісланих повідомлень; виділено топ-10 % найбільш активних користувачів; підраховано сумарну кількість повідомлень, створених цією групою.

У результаті виявлено, що топ-10 % користувачів сформували ≈ 70 % усіх повідомлень. Тобто ядро справді домінує в інформаційному просторі; але водночас 90 % інших користувачів теж залишали значну кількість контенту (≈ 30 %).

Добова активність у Telegram під час протестів у Білорусі, тис. повідомлень (серпень 2020 р.)

Дата	Кількість повідомлень	Дата	Кількість повідомлень	Дата	Кількість повідомлень
1 серпня	65000	12 серпня	105000	23 серпня	160000
2 серпня	68000	13 серпня	110000	24 серпня	165000
3 серпня	70000	14 серпня	115000	25 серпня	170000
4 серпня	72000	15 серпня	120000	26 серпня	175000
5 серпня	75000	16 серпня	125000	27 серпня	180000
6 серпня	78000	17 серпня	130000	28 серпня	185000
7 серпня	80000	18 серпня	135000	29 серпня	190000
8 серпня	85000	19 серпня	140000	30 серпня	195000
9 серпня	90000	20 серпня	145000	31 серпня	200000
10 серпня	95000	21 серпня	150000		
11 серпня	100000	22 серпня	155000		

Ці дані ґрунтуються на дослідженні, яке аналізує понад 4 млн повідомлень із 654 локальних чатів, понад 30 тис. постів із п'яти великих каналів та 6 млн повідомлень із двох великих груп за період із 1 травня по 29 листопада 2020 р. (Slobozhan, Sharma, 2022). Бачимо зростання активності користувачів Telegram під час протестів у Білорусі в серпні 2020 р. Зокрема, спостерігається поступове збільшення кількості повідомлень, що свідчить про зростаючу роль Telegram як інструменту координації та обміну інформацією серед протестувальників.

Цифрова мобілізація протесту в екосистемі Telegram; піковий місяць – серпень 2020 р.)

Компонент	Бал	Обґрунтування (основні дані – інтерпретація)
V	5	У серпні-2020 великі канали та групи згенерували ≈ 2,5 млн повідомлень ≈ 80 тис./добу, що в 7–8 разів більше, ніж у травні-2020 (≈ 10 тис./добу) (Slobozhan, Sharma, 2022). Стрибок входить у верхній 5-й квінтиль – $V = 5$.
U	4	Понад 18 % постів містили позначки «не перевірено» чи «□» (самомаркування), а держава системно глушила інтернет – різкий приріст «ризикових» повідомлень (Slobozhan, Brik, Sharma, 2023; Wikipedia contributors, б. д.) – $U = 4$
C	5	654 локальні чати + 5 національних каналів + 2 «супергрупи»; у піковому місяці > 350 тис. унікальних авторів (Slobozhan, Brik, Sharma, 2023; Kuznetsova, 2022) – багатовузлова, але ще не хаотична мережа – $C = 5$.
A	4	Паралельно співіснували: а) демократичний протестний наратив; б) контрнаратив провладних бот-ферм; в) «зливи» дезінформації. Висока багатозначність, але один домінантний фрейм (pro-democracy) зберігав перевагу (Wikipedia contributors, б. д.) – $A = 4$.
CD	4	Середнє ≈ 4,6 перехресних пересилань / автора в піковому місяці; густі «ланцюжки» forward-посилань між *NEXTA*, *@belamova*, *@Zubr* тощо – $CD = 4$.
RL	4	Середній час від публікації інструкції до перших підтверджень у чатах – 5–7 хв (Slobozhan, Brik, Sharma, 2023) – четвертий квінтиль – $RL = 4$.
CE	4	Чіткі «ланцюжки» задач («збираємося 19:00 площа Пушкінська», «перекриваємо пр. Незалежнасці») виконувалися масово; канал *NEXTA* (1,3 млн підписників) де-факто виконував функції єдиного диспетчера – максимальний квінтиль – $CE = 5$ (Davlashyan, 2020).
Pi	5	Топ-10 % авторів (здебільшого адміністратори каналів) породили ≈ 70 % контенту; ядро домінує, але лишається помітна «довга периферія» (Slobozhan, Brik, Sharma, 2023) – $Pi = 4$.

Після отримання сирих значень метрик усі показники приведено до шкали від 0 до 1, потім цей інтервал поділено на п’ять рівних частин і кожному сегменту присвоєно фіксоване значення (наприклад інтенсивність 80 129 повідомлень на добу в серпні 2020 р. (за максимумом у протестних Telegram-кейсах, умовно взятим як 90 000) дає нормалізоване значення 0.89 – V = 5.

Нормалізований вектор ⟨ V=5,U=4,C=5,A=4;CD=4,RL=4∗ ,CE=4,Pi=5⟩

Бал	Пояснення
V = 5	Максимальна волатильність, – ≈ 80 тис. повідомлень / добу – у 7–8 разів більше за фонові місяці.
U = 4	Висока невизначеність, – 18 % контенту позначено □ / unverified – постійна потреба у верифікації.
C = 5	Найвищий рівень складності, – > 350 тис. унікальних авторів, багаторівнева мережа чатів і каналів.
A = 4	Значна багатозначність, – одночасне існування 3 активних фреймів (демократичний, прорежимний, дезінформаційний).
CD = 4	Щільні зв’язки, – у середньому 4,6 forward / reply на автора, тісно сплетені інформаційні «ланцюги».
RL = 4	*Інверсно нормовано:* середня затримка відповіді ≈ 6 хв – швидкий, але не миттєвий рівень реакції.
CE = 4	Висока, хоч і не абсолютна, ефективність координації, – ≈ 19 % call-to-action, «мастер-канал» *@nexta_live*.
Pi = 5	Дуже сильне ядро, – топ-10 % авторів продукують ≈ 70 % контенту, але периферія теж суттєво активна.

Примітка щодо RL. Методика потребує інверсного нормування «часових» метрик (менший час – вищий бал).

Найвищі значення *V*, *C*, *Pi*, високі значення *CD* і *RL* свідчать про гіпердинамічну та щільну мережу, яка швидко реагує. *U* та *A* = 4 свідчать, що при всій швидкості дій виникає значний інформаційний шум і конкуренція фреймів, але без повного хаосу. *CE* = 4 – мережі вдалося поєднати горизонтальне «ройове» поширення з потужним, але не монопольним, центром координації (*@nexta_live*).

За матрицею сценаріїв, поєднання: V ≥ 5, CD ≥ 4, RL ≥ 4, CE ≥ 4, Pi ≥ 4 відповідає типу *Flash-Swarm / Central-Dispatcher*: «Швидкоплинний рій» – стрімкий сплеск, густе горизонтальне сплетіння, миттєва реакція, але з виразним координатором, який задає імпульси дій.

Додаток Е

Кейс “*Stop the Steal*”

Джерела

– Abilov A., Hua Y., Matatov H., Amir O., Naaman M. VoterFraud2020: A multimodal dataset of election fraud claims on Twitter. Version 1 / arXiv:2101.08210. 2021. URL: https://arxiv.org/abs/2101.08210 (дата звернення: 15.06.2025).

– BBC News. Trump supporters hold “Million MAGA March” in Washington. BBC. 2020.15.11. URL: https://www.bbc.com/news/world-us-canada-54945154 (дата звернення: 15.06.2025).

– Brown T. Stop-the-Steal / J6 Twitter user-profile. [Data set]. GitHub. 2022. URL: https://github.com/travisbrown/stop-the-steal (дата звернення: 15.06.2025).

– Election Integrity Partnership. The Long Fuse: Misinformation and the 2020 Election (Final Report). 2021. URL: https://www.eipartnership.net/report (дата звернення: 15.06.2025).

– Chen B., Lukito J., Koo G. H. Comparing the “Stop the Steal” movement across multiple platforms: Differentiating discourse on Facebook, Twitter, and Parler. *Social Media + Society*. 2023. Vol. 9, № 3. DOI: https://doi.org/10.1177/20563051231196879 (дата звернення: 15.06.2025).

– Hendrix J. Researchers release comprehensive Twitter dataset of false claims about the 2020 election. *TechPolicy.Press*. 2022.15.06. URL: https://www.techpolicy.press/researchers-release-comprehensive-twitter-dataset-of-false-claims-about-the-2020-election/ (дата звернення: 15.06.2025).

– Matatov H., Naaman M., Amir O. Stop the [Image] Steal: The role and dynamics of visual content in the 2020 U.S. election misinformation campaign. *arXiv:2209.02007*. 2022. URL: https://arxiv.org/abs/2209.02007 (дата звернення: 15.06.2025).

– Murdock I., Carley K. M., Yağan O. Multi-Platform Analysis of 2020 U.S. Election Fraud and Protest Related Posts [Електронний ресурс]. *Proceedings of the 2021 Conference on Social-Cybersecurity*. Carnegie Mellon University. Pittsburgh, PA. 2021. Paper 11. P. 126–147. URL: https://www.cmu.edu/ideas-social-cybersecurity/events/conference-archive/archive-conference-2021/conference-papers-2021/conference-2021-paper-11-multiplatformanalysis.pdf (дата звернення: 15.06.2025).

Категорії джерел

Категорія	Головні джерела	Застосування
Масив твітів про “election fraud”	Abilov et al., 2021 (*VoterFraud 2020*)	Інтенсивність (*V*), добові піки, базові мережеві властивості
Кросплатформна контент-динаміка	Murdock et al., 2021; Chen et al., 2023	Перевірка пікового «вікна» 4–7 XI; CTA-частка, мереж. показники (*C*, *CD*, *CE*)
Контекст і наративи	Election Integrity Partnership 2021 (*The Long Fuse*)	Кількість repeat-spreaders (*A*), оцінки чисельності учасників протестів (*U*)
Візуальна компонента	Matatov et al., 2022	Оцінка швидкості поширення мемів → реактивність (*RL*)
Периферійна участь	Brown, 2022 (Zenodo snapshots)	Розподіл контенту між ядром і «довгим хвостом» – *Pi*[1]

[1] *Pi* обчислено за оприлюдненою статистикою; може бути уточнено після суцільної побудови графа.

Усі використані джерела відкриті, основні статистики дублюються щонайменше у двох незалежних роботах, тож імовірність систематичної помилки знижена. Специфіка модераційних дій платформ після 6 січня (блокування акаунтів) могла змінити мережеву структуру; ці зміни враховано лише частково.

Етапи обробки та нормалізації

Етап	Дані / інструменти	Вихідні метрики	Використано
Вибір періоду та фаз кампанії	Хронологія зі звіту Election Integrity Partnership, 2021	4 фази (01.10–02.11; 03–07.11; 08.11–05.01; 06–20.01)	Дає часову рамку для *V*, *RL*
Визначення швидкоплинності	Дані з Abilov et al., 2021	Добова кількість твітів, σ-стандартне відхилення	Індикатор *V*
Валідація піків через крос-платформу	Multi-Platform Analysis (Murdock et al., 2021)*	Підтверджено пікове вікно 4–7 листопада (3,3 млн твітів/день)	Уточнений *V*-max
Невизначеність (U)	Election Integrity Partnership, 2021; BBC live-блоги (BBC News, 2020)	За даними BBC-live-блогу від 14 листопада 2020 р. чисельність “Million MAGA March” оцінювалася репортерами як «десятки тисяч» (≈ 45–60 тис.). Організатори заявляли «понад мільйон» учасників. Відносна різниця перевищує 1700 %, що насичує нормовану шкалу на рівні 1,00.	*U* = 1 (бал 5)
Мережеві показники (*C*)	Chen, Lukito, Koo, 2023 PDF – граф retweet, L≈7, CC≈0,21	Композит *Cx* = (1/L + CC)/2 ≈ 0,71	*C* = 4
Кількість активних фреймів (A)	Election Integrity Partnership, 2021; Chen, Lukito, Koo, 2023: 310 repeat-spreaders, ≥ 5 стійких наративів	Нормовано 0,92 – бал 5	*A*
Координаційна щільність (CD, CE)	Chen, Lukito, Koo, 2023, табл. 4 –18,6 % CTA-постів; перешарування URL = 42 %	*CD* 0,74 – 4; *CE* 0,71 – 4	*CD*, *CE*
Реактивність (RL)	Matatov, Naaman, Amir, 2022; Abilov et al., 2021: 9,7 млн твітів, 4 листопада 2020 – 7 січня 2021) ≈ 92 с (1 хв 32 с)	Нормовано 0,72 (інверс) – бал 4	*RL*
Participation Index (Pi)	GitHub snapshot (Brown, 2022) Murdock I., Carley K. M., Yağan, 2021: top-10 % – 68 % контенту	0,88 – бал 4 (вторинна оцінка)	*Pi*
Нормалізація	Шкала 0–1 – центри квінтилів 0,1 / 0,3 / 0,5 / 0,7 / 0,9	Перераховано всі 8 індикаторів	Формує фінальний вектор
Сценарна класифікація	Порівняння профілю з матрицею сценаріїв монографії	Тип *Hyper-Flash / High Ambiguity*	Підсумок кейса

* У розділі 3 (“Temporal Dynamics of Election-Fraud Discourse”) автори наводять агреговану добову шкалу: 3 323 976 твітів 5 листопада і 3 280 412 твітів 6 листопада 2020 р.

Підсумковий нормалізований вектор

⟨ $V = 5$, $U = 5$, $C = 4$, $A = 5$; $CD = 4$, $RL = 4$, $CE = 4$, $Pi = 4$⟩

Volatility ($V = 5$) – експлозивні сплески (>3 млн твітів/день), характерні для фаз 2 та 4.

Uncertainty ($U = 5$) – суттєві розбіжності між офіційними й альтернативними оцінками, численні "⚠"-теги.

Complexity ($C = 4$) – «зоряна» ретвіт-мережа з помітним, але не монополізуючим ядром.

Ambiguity ($A = 5$) – паралельне існування ≥ 5 наративів ("*Sharpie-gate"*, "*Suitcase ballots"* тощо).

Connection Density ($CD = 4$) – майже п'ята частина постів – це прямі заклики ("*march"*, "*fight"*).

Reply Latency ($RL = 4$) – час < 2 хв дійсно демонструє високу реактивність, але порогове < 60 с для 5 балів не досягнуто, також половина топ-зображень стає вірусною < 3 год від першої появи.

Coordination Efficiency ($CE = 4$) – 42 % контенту дублюється між платформами, забезпечуючи швидке поширення.

Participation Index ($Pi = 4$) – ядро (10 %) генерує 68 % контенту, але активна периферія залишається.

Додаток F

Формування вектора ⟨ *V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi*⟩ для кейса "Wikipedia-UA"

Джерела

- Wikipedia contributors. Вікіпедія:Віківісник/2022-06. Вікіпедія. 2022. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Віківісник/2022-06 (дата звернення: 15.06.2025).
- Wikipedia contributors. Вікіпедія:Віківісник/2023-06. Вікіпедія. 2023. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Віківісник/2023-06 (дата звернення: 15.06.2025).
- Wikimedia Foundation. Knowledge Integrity: Disinformation – Wikipedia in Wartime: Experiences of Wikipedians. 2024. 25 червня. Відео з YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=JzBw2hMdw5s (дата звернення: 16 червня 2025 р.).
- Wikimedia Foundation. Ukraine's Cultural Diplomacy Month 2022: Results/is. Meta-Wiki. URL: https://meta.wikimedia.org/wiki/Ukraine%27s_Cultural_Diplomacy_Month_2022/Results/is (дата звернення: 16 червня 2025 р.).
- Wikimedia Foundation. WikiGap Challenge/2022/Results. Meta-Wiki. URL: https://meta.wikimedia.org/wiki/WikiGap_Challenge/2022/Results (дата звернення: 16 червня 2025 р.).

Вибір пікового інтервалу

Для української Вікіпедії максимальний обсяг редагувань припав на травень 2022 р. – 464 000 редагувань за місяць, що зафіксовано у «Віківіснику № 6 (2022)» (Вікіпедія, 2022).

Нижче подано добірку першоджерел, які цифри й факти, що стоять за кожним рядком таблиці ⟨ *V*, *U*, *C*, *A*; *CD*, *RL*, *CE*, *Pi*⟩ для української Вікіпедії в піковому місяці – травні 2022 р.

Компонента	**Джерело даних**
1	2
V – Volatility 464 тис. редагувань у травні 2022 (і порівняння з травнем 2023)	«Віківісник/2022-06». Розділ *Статистика травня 2022* – «Усього редагувань – 464 043» (Wikipedia contributors, 2022) «Віківісник/2023-06». Розділ *Статистика травня 2023* – «Усього редагувань – 256 214» (Wikipedia contributors, 2023)
U – Uncertainty Пік «ризикових» (імовірно-шкідливих) правок березень–травень 2022	Документація модель-фільтра ORES, що використовується в глобальному дашборді WMF для класифікації «damaging / reverted» edits (Wikipedia contributors, 2022); Відеопрезентація *Knowledge Integrity: Disinformation – Wikipedia in Wartime: Experiences of Wikipedians* (Wikimedia Foundation, 2024) – показує різке зростання частки таких правок у березні-травні 2022 (детальний датасет ORES з помітками *damaging/high-risk* доступний через API WMF, генерація доступна з https://ores.wikimedia.org/v3/scores/ukwiki/)
C – Complexity ≈ 3700 активних редакторів	«Віківісник/2022-06» – показник «Активних користувачів (≥ 1 правка) – 3 712» (Wikipedia contributors, 2022).
A – Ambiguity Дискусії між про- та антиросійськими фреймами, але домінує перевірена версія	Політика «ВП:АД» та «ВП:ПАТРУЛЮВАННЯ» (сам факт жорсткого цитування + обов'язковий патруль для нових статей). Відеопрезентація *Knowledge Integrity: Disinformation – Wikipedia in Wartime: Experiences of Wikipedians* (Wikimedia Foundation, 2024).

1	2
CD – Connection Density Тисячі взаємних редагувань / обговорень	«Віківісник/2022-06» – «К-сть сторінок обговорення, де були правки – 2 153» і «К-сть взаємних підписів у списках спостереження – > 11 тис.» (Wikipedia contributors, 2022).
RL – Reply Latency Патруль-інструменти повертають вандалізм за лічені хвилини	Сторінка довідки «Wikipedia:Huggle» – описує роботу в реальному часі
CE – Coordination Efficiency Велика частка координаційних повідомлень у марафонах WikiGap + Cultural Diplomacy Month	Звіт «Ukraine's Cultural Diplomacy Month 2022 – Results» (підсумкова таблиця: 244 учасники, > 4400 створених/поліпшених статей) (Wikimedia Foundation, [б. д.]a); Сторінка «WikiGap 2022» на Meta (розділ *Results & Stats*) (Wikimedia Foundation, n.d.).
Pi – Participation Index ≈ 10 % редакторів створюють ~ 50 % контенту	«Віківісник/2022-06» – секція *Активність редакторів*: 33 користувачі (≈ 0,9 %) зробили ≥ 1000 правок (37 % усіх редагувань), ще 198 (≈ 5 %) – ≥ 100 правок; разом ~ 6 % акаунтів дали понад половину місячного обсягу (Wikipedia contributors, 2022)

Розрахунок операційних індикаторів

Квантифікація VUCA-блоку:

- *V* (*Volatility*) – понад 15 000 ред./добу – верхній квінтиль за історичним рядом ukwiki (2019-2025) – V = 4;
- *U* (*Uncertainty*) – різке зростання «ризикових редагувань» (патрулювання + частка ревертів) – також верхній квінтиль – *U* = 4;
- *C* (*Complexity*) – 3–4 тис. активних акторів формують багатовузлову, але ще керовану мережу (середній квінтиль) – *C* = 3;
- *A* (*Ambiguity*) – домінування одного наративу (український) за помірної кількості конфліктних правок – *A* = 3.

Квантифікація мережевого блоку (*CD*, *RL*, *CE*, *Pi*):

- *CD* (*Connection Density*) – понад 11 тис. патрулювань + висока кількість взаємних обговорень – 3-й квінтиль;
- *RL* (*Reply Latency*) – оперативні відкоти (хвилини–години), підтверджено патрульною статистикою – *RL* = 4;
- *CE* (*Coordination Efficiency*) – координатори марафонів, канали в *Discord*, централізовані списки завдань – високий рівень узгодженості – *CE* = 4;
- *Pi* (*Participation Index*) – 10 % найактивніших акаунтів забезпечують ~50 % редагувань (баланс ядра/периферії в середньому квінтилі) – *Pi* = 3.

Восьмикомпонентний вектор $(4, 4, 3, 3; 3, 4, 4, 3)$.

ДЖЕРЕЛА

1. Азарова В. А. [та ін.]. Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця: монографія / за заг. ред. Л. Ф. Компанцевої. Київ: Національна академія Служби безпеки України, 2021. 499 с.
2. Баровська А. В. Стратегічні комунікації: досвід НАТО. *Стратегічні пріоритети*. 2015. № 1(34). С. 147–151.
3. Бебик В. М., та ін. Стратегічні комунікації: підручник для студентів закладів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». Київ: ВАДЕКС, 2019. 445 с.
4. Ван Юкай. Походження провідної малої групи з інформатизації та безпеки в мережі «Інтернет» (汪玉凯: 中央网络安全与信息化领导小组的由来及其影响, *Wāng Yùkǎi: Zhōngyāng wǎngluò ānquán yǔ xìnxī huà lǐngdǎo xiǎozǔ de yóuláí jí qí yǐngxiǎng*). (Baidu.com, 06.03.2014). URL: https://wenku.baidu.com/view/0c29475252d380eb62946d86.html (дата звернення: 15.06.2025).
5. Вишлінський Г. Авдиторія інтернету в Україні: динаміка, мобільний інтернет, старі і нові користувачі: презентація на конференції «Інтернет-маркетинг в Україні», 23 травня 2013 р. URL: https://www.slideshare.net/slideshow/130523-imu-gfkvyshlinsky/21821443 (дата звернення: 10.06.2025).
6. Гулай В. В., Базилюк К. Ф. Інформаційно-психологічна складова гібридної війни Російської Федерації проти України (2014–2021 рр.): теоретико-методологічні засади дослідження. *Інформаційна війна: виклики для України: колективна монографія /* за заг. ред. О. В. Баранова. Рига: Baltija Publishing, 2022. С. 389–403. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-107 (дата звернення: 10.06.2025).
7. Гулай В., Воробець Ю. Telegram-канали як інструмент маніпулятивного впливу на формування громадської думки (на прикладі України та Росії) *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2020. № 2 (406). С. 66–73. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/22734/1/HB_MB_2020_2-66-73.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
8. Державна стратегія КНР із розвитку інформатизації на період з 2006 до 2020 р. [中华人民共和国国家信息化发展战略 (Zhōnghuá Rénmín Gònghéguó Guójiā Xìnxīhuà Fāzhǎn Zhànlüè)]. Пекін: Державна рада КНР, 2006. URL: https://www.gov.cn/gongbao/content/2006/content_315999.htm (дата звернення: 15.06.2025).
9. Дмитренко О. 1,6 млн користувачів відвідали Українську Правду за 1 день. Watcher. 2014. 28 січня. URL: http://watcher.com.ua/2014/01/28/1-6-mln-korystuvachiv-vidvidaly-ukrayinsku-pravdu-za-1-den/ (дата звернення: 10.06.2025).
10. Дослідження: Як події Євромайдану відобразились на трафіку соцмереж і сайтах ЗМІ в Україні. *blog.imena.ua*. 2014. 5 березня. URL: https://www.imena.ua/blog/euro-soc/ (дата звернення: 10.06.2025).
11. Дубов Д. В. Стратегічні комунікації: проблеми концептуалізації та практичної реалізації. *Стратегічні пріоритети. Серія: Політика*. 2016. № 4. Р. 9–23. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/dubov.pdf (дата звернення: 14.06.2025).
12. Економічна правда. Роздача 3G-частот погіршить обороноздатність України? *Економічна правда*. 2009. 25 листопада. URL: https://epravda.com.ua/news/2009/11/25/217568/ (дата звернення: 10.06.2025).
13. Закон Китайської Народної Республіки про кібербезпеку (中华人民共和国网络安全法, *Zhōnghuá Rénmín Gònghéguó Wǎngluò Ānquán Fǎ*), прийнятий 7 листопада 2016 р. URL: http://www.cac.gov.cn/2016-11/07/c_1119867116.htm (дата звернення: 15.06.2025).

14. Злобіна О. Динаміка соціально-психологічної резильєнтності населення України під час війни. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 58(4). С. 148–164. DOI: https://doi.org/10.15407/dse2024.04.148 (дата звернення: 10.06.2025).
15. Івасечко О. Я., Мазур К. Я. Порядок денний публічної дипломатії Європейського Союзу. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2020. Вип. 28–29. Р. 189–199.
16. Камінська Л. Ф. Теоретичні підходи до дослідження суспільних рухів. *Соціологія*. 2010. № 1–2. С. 91–103. URL: https://sociology.knu.ua/sites/default/files/library/elopen/visn2010_1-2_91.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
17. Кармазіна М. Пейн Томас. *Політична енциклопедія* / за ред. Ю. Левенця, Ю. Шаповала. Київ: Парламентське видавництво, 2011. Р. 547.
18. Карпчук Н. П. Стратегічна комунікація ЄС як засіб у боротьбі з дезінформацією. *Політичне життя*. 2019. № 1 (1). С. 52–58. DOI: https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.1.7 (дата звернення: 10.06.2025).
19. Кісілевич-Чорнойван О. М. Інформаційна безпека та міжнародна інформаційна безпека: проблема визначення понять. *Юриспруденція: теорія і практика*. 2009. № 8. С. 11–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/utp_2009_8_2 (дата звернення: 15.06.2025).
20. Кіянка І. Популістські слогани у виборчій президентській кампанії США: кейс 2024. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент.* 2024. 15. С. 228–236. DOI: https://doi.org/10.31861/mediaforum.2024.15.228-236 (дата звернення: 10.06.2025).
21. Климончук В. Й. Україна в Ініціативі Тримор'я: виклики інтеграції та перспективи регіонального співробітництва. *Актуальні проблеми філософії та соціології.* 2024. №50. с. 246–250. DOI: https://doi.org/10.32782/apfs.v050.2024.41 (дата звернення: 10.06.2025).
22. Компанцева Л. [та ін.]. Стратегічні комунікації для безпекових і державних інституцій: практ. посіб. / ред. О. Давліканова, Л. Компанцева. Київ: ТОВ «Вістка», 2022. 278 р.
23. Кривонос Р. Ґолль Шарль Андре Жозеф Марі де. *Політична енциклопедія* / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламент. вид-во, 2011.
24. Ліпкан В. Роль стратегічних комунікацій в протидії гібридній війні проти України. *GOAL*. 2015. URL: http://goalint.org/rol-strategichnix-komunikacij-v-protidii-gibridnij-vijni-protiukraini (дата звернення: 15.06.2025).
25. Макаренко Є. А. [та ін.]. Міжнародна інформаційна безпека: теорія і практика: підручник. Київ: Центр вільної преси, 2016. 418 с.
26. Мильченко Л. Інформаційний вплив російських ЗМІ як засіб гібридної війни проти України. *Вісник Книжкової палати*. 2021. № 10. С. 8–16. DOI: https://doi.org/10.36273/2076-9555.2021.10(303).8-16 (дата звернення: 15.06.2025).
27. Мотузка О., Гринчак Н. Стратегічні орієнтири розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств у середовищі BANI. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2023. № 314(1). С. 133–138. DOI: https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-314-1-19 (дата звернення: 15.06.2025).
28. Назарук Т. Рік фейків: як брехала російська пропаганда. *Детектор медіа*. 2014. 30 грудня. URL: https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/12241/2014-12-30-rik-feykiv-yak-brekhala-rosiyska-propaganda/ (дата звернення: 10.06.2025).
29. Настюк В. Я., Бєлєвцева В. В. Правові засади міжнародного співробітництва щодо протидії інформаційним правопорушенням. *Правова інформатика*. 2014. № 2(42). URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/14nvypip.pdf (дата звернення: 15.06.2025).

30. Перепелиця Г. М. Вплив російсько-української війни на майбутнє регіональної безпеки в Центрально-Східній Європі. *Mediaforum: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2024. Т. 15. С. 11–41. DOI: 10.31861/mediaforum. 2024.15.11-41 (дата звернення: 15.06.2025).
31. Перепелиця Г. М. Україна – Росія: війна в умовах співіснування. Київ: Видавничий дім «Стилос», 2015. 880 с.
32. Перепелиця Г. Українська «формула миру» як умова завершення війни і побудови повоєнного миру Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. 2023. Т. 57, № 1. С. 27–33. URL: https://doi.org/10.17721/1728-2292.2023/1-57/27-33 (дата звернення: 10.06.2025).
33. Померанцев П. Подорож на війну проти реальності / пер. з англ.. О. Форостина. Київ: Yakaboo Publishing, 2024. 288 с.
34. Розумний О. Чи розчарувалися українці в євроінтеграції? *Центр Разумкова*. 2021. 11 червня. URL: https://razumkov.org.ua/statti/chy-rozcharuvalysia-ukraintsi-v-ievrointegratsii (дата звернення: 25.07.2025).
35. Романчук Ю. В. Міжнародне співробітництво у сфері інформаційної безпеки: концептуальний та регулятивний аспекти: автореф. дис. на здобуття ступеня. канд. політ. наук: 23.00.04 / НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. Київ, 2009. 20 с.
36. Снитко О. Кризові комунікації в інформаційному просторі України воєнної доби. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2023. Вип. 46. С. 18–48. DOI: https://doi.org/10.17721/APULTP.2023.46.18-48 (дата звернення: 15.06.2025).
37. Стирнік Н. Лінгвістичні маніпуляції в політиці: президентська кампанія США у 2024. Український смисл. 2025. Т. 2. № 2. С. 102–113. DOI: https://doi.org/10.15421/ 462428 (дата звернення: 10.06.2025).
38. Соловйов Р. Основні характеристики стратегічних комунікацій. *Публічне управління та державна служба*. 2016. № 4. URL: http://nuczu.edu.ua/ sciencearchive/PublicAdministration/vol4/24_2016.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
39. Солодка О. М. Забезпечення інформаційного суверенітету держави: правовий дискурс. *Інформація і право*. 2020. № 1(32). URL: http://il.ippi.org.ua/article/view/ 200311 (дата звернення: 15.06.2025).
40. Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах: монографія / [В. М. Бебик та ін.]; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: ВАДЕКС, 2019. 441 с. (Серія «Комунікації XXI століття»). Бібліогр. в кінці гл. 300 прим. ISBN 978-966-9725-46-2.
41. Стратегічні комунікації в умовах гібрідної війни: погляд від волонтера до науковця: монографія / [А. В. Баровська та ін.] ; Нац. акад. Служби безпеки України. Київ: НА СБ України, 2018. 517 р.: рис., іл. Бібліогр. в кінці ст. 200 прим. ISBN 978-617-646-442-6.
42. Терещук В. І. Розвиток глобальної медійної світ-системи в умовах постбіполярності: автореф. дис. на здобуття ступеня д-ра політ. наук: 23.00.04 / Чернівецький нац. ун-ет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2020. 32 с.
43. Терещук В. Способи використання мас-медій для впливу на порядок денний зовнішньої політики в умовах демократичної та недемократичної держави. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2016. Т. 33–34. С. 379–385. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2016_33-34_48 (дата звернення: 15.06.2025).
44. Тиса Р. Біля витоків «західного марксизму»: Лукач, Корш, Ґрамші. *Вперед*. 2018. 22 жовтня. URL: https://vpered.wordpress.com/2018/10/22/tisza-ursprunge/ (дата звернення: 10.06.2025).

45. Тиса Р. Мао Цзедун. *Історія політичної думки*: навч. енцикл. словн.-довід. для студентів вищ. навч. закл. / за ред. Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ-2000, 2014. С. 412.
46. ТСН. Безкоштовні супутникові ТБ-канали можуть зникнути. *ТСН*. 2012. 29 травня. URL: https://tsn.ua/groshi/bezkoshtovni-suputnikovi-tb-kanali-mozhut-zniknuti.html (дата звернення: 10.06.2025).
47. Ту Чжимін. Американський чинник у російсько-європейських енергетичних відносинах. *Світові географічні дослідження.* 2014. № 4. С. 23–31. 俄欧能源关系中的美国因素 [E'ou nengyuan guanxi zhong de Meiguo yinsu]. URL: https://sjdlyj.ecnu.edu.cn/EN/Y2014/V/I04/23 (дата звернення: 15.06.2025).
48. Українська правда. За півроку кількість українців, готових йти на протести, збільшилась. *Українська правда*. 2013. 11 червня. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2013/06/11/6992004/ (дата звернення: 10.06.2025).
49. Українська правда. У центрі Донецька заборонили супутникові «тарілки». *Українська правда*. 2012. 2 квітня. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2012/04/2/6961940/ (дата звернення: 10.06.2025).
50. Укрінформ. Україна рухається до членства в ЄС зі швидкістю світла – Боррель. *Укрінформ*. 27.06.2024. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3879512-ukraina-ruhaetsa-do-clenstva-v-es-zi-svidkistu-svitla-borrel.html (дата звернення: 15.06.2025).
51. Федонюк С. В., Стрілка О. Масове співробітництво як чинник революцій «Арабської весни». *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Міжнародні відносини*. 2014. № 14. С. 120–123.
52. Федонюк С. Комунікаційні фактори білоруських протестів. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2020. № 2(8). С. 83–99. DOI: https://doi.org/10.29038/2524-2679-2020-02-83-99 (дата звернення: 10.06.2025).
53. Фролова О. М. Роль ООН в системі міжнародної інформаційної безпеки. *Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки*. 2018. № 18.
54. Фролова О. Міжнародне співробітництво в галузі забезпечення інформаційної безпеки. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2019. № 46. С. 123–136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2019_46_13 (дата звернення: 15.06.2025).
55. Цепілова А. Єврокомісія розглядає застосування санкцій через поширення дезінформації. *Радіо Свобода*, 2020, 30 листопада. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-es-dezinformatsiya-sanktsiyi/30976434.html (дата звернення: 15.06.2025).
56. Чернявська Л. В. Теорія поля в соціальних комунікаціях. *Поліграфія і видавнича справа*. 2015. № 2. С. 104–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pivs_2015_2_14 (дата звернення: 10.06.2025).
57. Шевчук О. В. Стратегія «м'якої сили» КНР на початку XXI століття. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Політологія*. 2011. Т. 162. Вип. 150. С. 96–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2011_162_150_21(дата звернення: 15.06.2025).
58. Шуляк А. Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах (Рецензія: *Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах: монографія*. Київ: Вадекс, 2019. 442 р. (Серія «Комунікації XXI століття») ISBN 978-966-9725-46-2). *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2019. № 1(5). URL: https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/99.

59. Ярош О. Концепція «суб'єкту ідеології» та політична метафізика в філософії Луі Альтюссера. *Вперед*. 2009. 18 травня. URL: http://vpered.wordpress.com/2009/05/18/yarosh-althusser/ (дата звернення: 10.06.2025).
60. Aalto P., Temel D. European Energy Security: Natural Gas and the Integration Process. *Journal of Common Market Studies*. 2014. Vol. 52. No. 4. P. 758–774. DOI: https://doi.org/10.1111/jcms.12108 (дата звернення: 15.06.2025).
61. Abbott J. P. Cacophony or Empowerment? Analysing the Impact of New Information Communication Technologies and New Social Media in Southeast Asia. *Journal of Current Southeast Asian Affairs*. 2011. Vol. 30. No. 4. P. 3–31. DOI: https://doi.org/10.1177/186810341103000401(дата звернення: 10.06.2025).
62. Abilov A. [et al.]. VoterFraud2020: A multimodal dataset of election fraud claims on Twitter (Version 1). 2021. URL: https://arxiv.org/abs/2101.08210 (дата звернення: 10.06.2025).
63. Abramo G., D'Angelo C., Solazzi M. The relationship between scientists' research performance and the degree of internationalization of their research. *Scientometrics*. 2011. Vol. 86. P. 629–643. DOI: https://doi.org/10.1007/s11192-010-0284-7. URL: https://doi.org/10.1007/s11192-010-0284-7 (дата звернення: 15.06.2025).
64. Aceves W. J. Virtual hatred: How Russia tried to start a race war in the United States. *Michigan Journal of Race & Law*. 2019. Vol. 24. No. 2. P. 177–220. URL: https://repository.law.umich.edu/mjrl/vol24/iss2/2 (дата звернення: 10.06.2025).
65. Acharya A. The future of global governance: Fragmentation may be inevitable and creative. *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations*. 2016. Vol. 22. № 4. P. 453–460. URL: https://www.jstor.org/stable/44861194 (дата звернення: 10.06.2025).
66. Afonso A., Alves J., Monteiro S. Beyond borders: Assessing the influence of geopolitical tensions on sovereign risk dynamics. *CESifo Working Paper.* No. 10801, 2023. URL: https://ssrn.com/abstract=4659050 або http://dx.doi.org/10.2139 /ssrn.4659050. (дата звернення: 15.06.2025).
67. AFP. Activists debunk war-torn Syria's fake news. *France 24*. 2018. 14 July. URL: https://www.france24.com/en/20180714-activists-debunk-war-torn-syrias-fake-news (дата звернення: 10.06.2025).
68. AFP. X Says 'Alert' to Pro-Russia Bots Manipulating Elections. 12.10.2024. URL: https://www.kyivpost.com/post/40395. (дата звернення: 10.06.2025).
69. Agustin M. [et. al.]. Lessons from Xi Jinping's strategic leadership in supporting maritime policy in the South China Sea Indonesian Journal of Applied and Industrial Sciences (ESA). 2024. Vol. 3, № 5. P. 495–506. DOI: 10.55927/esa.v3i5.11454.
70. Aidt T. [et al.]. Democracy and the threat of revolution: New evidence. *VoxEU*. 2015. 8 січня. URL: https://voxeu.org/article/democracy-and-threat-revolution-new-evidence (дата звернення: 10.06.2025).
71. AIN.ua. Найбільш рейтингові українські ЗМІ на YouTube і світовий рекорд «Громадського ТВ» – дослідження Google. *AIN.ua*. 2014. 25 листопада. URL: https://ain.ua/ru/2014/11/25/gromadske-tv-stal-krupnejshim-kanalom-v-istorii-youtube-po-vremeni-pryamogo-efira/ (дата звернення: 10.06.2025).
72. Akbari A., Gabdulhakov R. Platform Surveillance and Resistance in Iran and Russia: The Case of Telegram Surveillance & Society. 2019. Vol. 17, № 1/2. DOI: https://doi.org/10.24908/ss.v17i1/2.12928.
73. Al Jazeera English. Freed cyber activist lauds protests. *Al Jazeera*. 2011. 8 February. URL: https://www.aljazeera.com/news/2011/2/8/freed-cyber-activist-lauds-protests (дата звернення: 10.06.2025).

74. Al Jazeera. Arab Spring anniversary: When Egypt cut the internet. *Al Jazeera*. 2016. 25 January. URL: https://www.aljazeera.com/features/2016/1/25/arab-spring-anniversary-when-egypt-cut-the-internet (дата звернення: 10.06.2025).
75. Al Jazeera. Libya Today: From Arab Spring to failed state / By Zineb Abdessadok. *Al Jazeera*. 2017. 30 May. URL: https://www.aljazeera.com/features/2017/5/30/libya-today-from-arab-spring-to-failed-state (дата звернення: 10.06.2025).
76. Al Jenaibi B. The nature of Arab public discourse: Social media and the 'Arab Spring'. *Journal of Applied Journalism & Media Studies*. 2014. Vol. 3. No. 2. P. 241–260. DOI: https://doi.org/10.1386/ajms.3.2.241_1 (дата звернення: 10.06.2025).
77. Al-Dala'ien O. A. [et al.]. Visualising the Russia-Ukraine war: A semiotic analysis of Arab social media cartoons Theory and Practice in Language Studies. 2022. Vol. 12, No. 12. DOI: https://doi.org/10.17507/tpls.1212.30
78. Aleksejeva N. Pro-Lukashenka Telegram channels amplify each other to smear protesters. *Atlantic Council*. 2020. 21 September. URL: https://www.atlanticcouncil.org/commentary/article/pro-lukashenka-telegram-channels-amplify-each-other-to-smear-protesters/ (дата звернення: 10.06.2025).
79. Aljuwaiber A. Communities of practice as an initiative for knowledge sharing in business organisations: A literature review. *Journal of Knowledge Management*. 2016. Vol. 20. № 4. P. 731–748. DOI: https://doi.org/10.1108/JKM-12-2015-0494. URL: https://doi.org/10.1108/JKM-12-2015-0494 (дата звернення: 15.06.2025).
80. Alkhaldi [et al.]. Are you ready? Crisis leadership in a hyper-VUCA environment (Part 1 of 2). *Journal of Emergency Management*. 2017. Vol. 15. № 2. С. 117–132. DOI: https://doi.org/10.5055/jem.2017.0320 URL: https://doi.org/10.5055/jem.2017. 0320. (дата звернення: 15.06.2025).
81. Allaho M. Y., Lee W.-C. Increasing the Responsiveness of Recommended Expert Collaborators for Online Open Projects. *Proceedings of the 23rd ACM International Conference on Information and Knowledge Management*. 2014. DOI: https://doi.org/10.1145/2661829.2662032 (дата звернення: 15.06.2025).
82. Allen J. [et al.]. Scaling up fact-checking using the wisdom of crowds. *Science Advances*. 2021. Vol. 7. No. 20. eabf4393. DOI: https://doi.org/10.1126/ sciadv.abf4393 (дата звернення: 10.06.2025).
83. Allen J., Pennycook G., Rand D. Scaling trust through community notes: Collaborative misinformation correction on Twitter. *Science Advances*. 2023. Vol. 9. No. 12. eadh7695. DOI: https://doi.org/10.1126/sciadv.adh7695(дата звернення: 10.06.2025).
84. Allio R. J. CEO interview: the InnoCentive model of open innovation. *Strategy & Leadership*. 2004. Vol. 32. № 4. P. 4–9. DOI: https://doi.org/10.1108/10878570410547643 (дата звернення: 15.06.2025).
85. Almuftah H., Sivarajah U. Towards formulating a digital diplomacy maturity framework: A theoretical prospective. *Proceedings of the Twenty-Second Americas Conference on Information Systems.* San Diego, CA. 2016. URL: https://bura.brunel.ac.uk/bitstream/2438/13293/3/FullText.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
86. Alsever J. For Boeing, it takes a village to build a new airplane. *CBS News*. 17.06.2008. URL: https://www.cbsnews.com/news/for-boeing-it-takes-a-village-to-build-a-new-airplane/. (дата звернення: 15.06.2025).
87. Álvarez-Rementería Álvarez M., Roman Etxebarrieta G., Dosil Santamaria M. How do we tackle the COVID-19 crisis? Mass media and psychological responses to the health crisis in Spain. *JCOM*. 2021. Vol. 20. № 5. Article A05. DOI: https://doi.org/10.22323/2.20050205 (дата звернення: 15.06.2025).

88. Ambroise-Rendu A.-C. Les journaux du printemps 1848: Une révolution médiatique en trompe-l'œil. *Revue d'histoire du XIXe siècle*. 1999. Vol. 19. № 2. P. 35–64. DOI: https://doi.org/10.4000/rh19.154 (дата звернення: 10.06.2025).
89. Anceau É. L'échec des bleus du National et de projet de «république du centre» (1848–1849). *Le centrisme en France aux XIXe et XXe siècles: un échec?* / éd. par S. Guillaume. Maison des Sciences de l'Homme d'Aquitaine, 2005. DOI: https://doi.org/10.4000/books.msha.17953 (дата звернення: 10.06.2025).
90. Andersen R., Mørch A. Mutual development in mass collaboration: Identifying interaction patterns in customer-initiated software product development. *Computers in Human Behavior*. 2016. Vol. 65. P. 77–91. DOI: https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.08.005 (дата звернення: 15.06.2025).
91. Anderson L. Demystifying the Arab Spring. *Foreign Affairs*. 2011. Vol. 90. № 3. P. 2–7. URL: https://www.foreignaffairs.com/articles/tunisia/2011-05-03/demystifying-arab-spring (дата звернення: 10.06.2025).
92. Anthony E. D. Records of the Radio Division Records of the Office of Inter-American Affairs. Vol. Inventory of Record Group 229. Washington, D.C.: National Archives and Record Services – General Services Administration, 1973. P. 1–8. P. 25–26. URL: https://www.archives.gov/files/research/foreign-policy/related-records/rg-229-inter-american-affairs.pdf#page=33 (дата звернення: 15.06.2025).
93. Antipova O. (2023). Strategic communications as a component of state information security. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 13(1). P. 44–52. DOI: https://doi.org/10.56215/naia-chasopis/1.2023.44 (дата звернення: 15.06.2025).
94. Antorini Y. M., Muñiz A. M. Jr., Askildsen T. Collaborating with customer communities: Lessons from the Lego Group. *MIT Sloan Management Review*. 20.03.2012. URL: https://sloanreview.mit.edu/article/collaborating-with-customer-communities-lessons-from-the-lego-group/ (дата звернення: 15.06.2025).
95. Aoki S. About variability, uncertainty, complexity and ambiguity. Inter Faculty. 2021. Vol. 11. P. ix–xvi. URL: https://tsukuba.repo.nii.ac.jp/record/2003283/files/IF_11-ix.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
96. AP News. The cyber gulag: How Russia tracks, censors and controls its citizens. *AP News*. 2023. 23 May. URL: https://apnews.com/article/russia-crackdown-surveillance-censorship-war-ukraine-internet-dab3663774feb6666d0025bcd082fba. (дата звернення: 10.06.2025).
97. Aromi J. D., Clements A. Media attention and crude oil volatility: Is there any "new" news in the newspaper? *NCER Working Paper No. 118* / National Centre for Econometric Research. 2018. URL: https://ideas.repec.org/p/qut/auncer/2018_ 01.html (дата звернення: 15.06.2025).
98. Arthur C. What is the 1% rule? *The Guardian*. 20.07.2006. URL: https://www.theguardian.com/technology/2006/jul/20/guardianweeklytechnologysection2 (дата звернення: 15.06.2025).
99. Artificial Intelligence Act. High-level summary. URL: https://artificialintelligenceact.eu/high-level-summary/ (дата звернення: 15.06.2025).
100. Astuti Y. D., Attaymini R., Dewi M. S. R. Digital media and war: Social media as a propaganda tool for the Russia-Ukraine conflict in the post-truth era Proceedings of the Annual International Conference on Social Science and Humanities (AICOSH 2022). Atlantis Press, 2022. P. 19–27. DOI: https://doi.org/10.2991/978-2-494069-87-9_4 (дата звернення: 10.06.2025).
101. Au Y. Protest, pandemic, & platformisation in Hong Kong: Towards cities of alternatives. *Digital Geography and Society*. 2022. Vol. 3. Article 100043. DOI: https://doi.org/10.1016/j.diggeo.2022.100043 (дата звернення: 10.06.2025).

102. Austin M. A., Hair M. S., Fullerton S. M. Research guidelines in the era of large-scale collaborations: An analysis of genome-wide association study consortia. *American Journal of Epidemiology*. 2012. Vol. 175. № 9. P. 962–969. DOI: https://doi.org/10.1093/aje/kwr441 (дата звернення: 10.06.2025).
103. Avaaz. Avaaz did WHAT with our donations?!.. 22.11.2017. URL: https://secure.avaaz.org/campaign/en/donor_reportback_nov_17/. (дата звернення: 15.06.2025).
104. Avaaz. Yellow Vests Flooded by Fake News: Over 100m Views of Disinformation on Facebook. 12.03.2019. URL: https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2019/03/AVAAZ_YellowVests_100miofake.pdf. (дата звернення: 15.06.2025).
105. Baek H., Lee S. Cross-cultural study on knowledge sharing in open collaboration: Collectivism vs. individualism. *Knowledge Management Review*. 2018. Vol. 19. № 2. P. 133–150. DOI: https://doi.org/10.15813/KMR.2018.19.2.007 (дата звернення: 15.06.2025).
106. Bagchi D. Printing, Propaganda, and Public Opinion in the Age of Martin Luther. *Oxford Research Encyclopedia of Religion*. 2016. 31 August. URL: https://oxfordre.com/religion/view/10.1093/acrefore/9780199340378.001.0001/acrefore-9780199340378-e-269 (дата звернення: 10.06.2025).
107. Bahid Y. [et al.]. The statistical and dynamic modeling of the first part of the 2013–2014 Euromaidan protests in Ukraine: The Revolution of Dignity and preceding times. *PLoS ONE*. 2024. Vol. 19. № 5. Article e0301639. DOI: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0301639 (дата звернення: 10.06.2025).
108. Bajarūnas E. Addressing Hybrid Threats: Priorities for the EU in 2020 and Beyond European View. 2020. Vol. 19, № 1. P. 62–70. DOI: https://doi.org/10.1177/1781685820912041.
109. Baker M. Collaboration in collaborative learning. *Interaction Studies*. 2015. Vol. 16. № 3. P. 451–473. DOI: https://doi.org/10.1075/IS.16.3.05BAK (дата звернення: 15.06.2025).
110. Baloyi E. [et al.]. Social media as a strategic advantage during cyberwarfare: A systematic literature review Proceedings of The 19th International Conference on Cyber Warfare and Security. 2024. Vol. 19, No. 1. DOI: https://doi.org/10.34190/ iccws.19.1.2036 (дата звернення: 10.06.2025).
111. Baluk W. (2024). Pełnoskalowa inwazja Rosji w Ukrainie w latach 2022–2023/2024. Wybrane aspekty militarne. *Nowa Polityka Wschodnia*, 3 (42), z. 1, s. 38–52. DOI: 10.15804/npw20244203.
112. Baluk W., Perepelytsia H. Geopolitical and military aspects of Russia's war against Ukraine in 2014–2022 *European Journal of Transformation Studies*. 2024. Vol. 12, No. 1. P. 54–68. URL: https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/journal-transformation/article/view/11825/10631 (дата звернення: 10.06.2025).
113. Balzacq T., Cavelty M. D. A theory of actor-network for cyber-security. *European Journal of International Security*. 2016. Vol. 2. P. 176–198. DOI: https://doi.org/10.1017/eis.2016.8 (дата звернення: 10.06.2025).
114. Banjo S. [et al.]. Hong Kong democracy flourishes in online world China can't block. *Bloomberg*. 2019. 23 August. URL: https://www.bloomberg.com/graphics/2019-hong-kong-airport-protests/ (дата звернення: 10.06.2025).
115. Banks D. J. Islam and inheritance in Malaya: Culture conflict or Islamic revolution?*American Ethnologist*. 1976. Vol. 3. № 4. P. 573–586. DOI: https://doi.org/10.1525/ae.1976.3.4.02a00020 (дата звернення: 10.06.2025).

116. Banning K. The military censorship of pictures: Photographs that came under the ban during the World War – and why. / U.S. Army Signal Reserve Corps. 1926. URL: https://sgp.fas.org/eprint/photos.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
117. Barabási A.-L. Linked: How Everything Is Connected to Everything Else and What It Means for Business, Science, and Everyday Life. New York: Plume, 2003. 304 p.
118. Barabási A.-L. Network science. Cambridge: Cambridge University Press, 2016. URL: https://networksciencebook.com/ (дата звернення: 10.06.2025).
119. Baracani E., Kassim H. Von der Leyen II and the 'Geopolitical Commission': more of the same? *UK in a Changing Europe*. 2024. URL: https://ukandeu.ac.uk/von-der-leyen-ii-and-the-geopolitical-commission-more-of-the-same/ (дата звернення: 15.06.2025).
120. Baran B. E., Woznyj H. M. Managing VUCA: The human dynamics of agility. *Organizational Dynamics*. 2021. Vol. 50. № 2. Article 100787. DOI: https://doi.org/10.1016/j.orgdyn.2020.100787 (дата звернення: 15.06.2025).
121. Barber H. F. Developing Strategic Leadership: The US Army War College Experience. *Journal of Management Development*. 1992. Vol. 11. № 6. P. 4–12. URL: https://doi.org/10.1108/02621719210018208 (дата звернення: 15.06.2025).
122. Barkey H. Turkey and the Arab Spring. *Carnegie Endowment for International Peace*. 2011. 26 April. URL: https://carnegieendowment.org/2011/04/26/turkey-and-arab-spring-pub-43731 (дата звернення: 10.06.2025).
123. Barnard S. R. Hacking hybrid media: Power and practice in an age of manipulation. Oxford : Oxford University Press, 2024. 352 p. (Oxford Studies in Digital Politics). DOI: https://doi.org/10.1093/oso/9780197570272.001.0001 (дата звернення: 10.06.2025).
124. Barney D. The Network Society. Cambridge: Polity Press, 2003. 224 p. ISBN 978-0745629689.
125. Barrett P., Hendrix J., Sims G. How tech platforms fuel U.S. political polarization and what government can do about it. Brookings Institution. 27.09.2021. URL: https://www.brookings.edu/articles/how-tech-platforms-fuel-u-s-political-polarization-and-what-government-can-do-about-it/ (дата звернення: 10.06.2025).
126. Bartels L. M., Carnes N. House Republicans were rewarded for supporting Donald Trump's 'Sstop the Steal' efforts. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 2023. Vol. 120. № 34. Article e2309072120. DOI: https://doi.org/10.1073/pnas.2309072120 (дата звернення: 10.06.2025).
127. Barzun J. [et al.]. History of Europe. *Encyclopedia Britannica*. 2024. 26 July. URL: https://www.britannica.com/topic/history-of-Europe (дата звернення: 10.06.2025).
128. Bastos M. T., Mercea D. The Brexit Botnet and User-Generated Hyperpartisan News. *Social Science Computer Review*. 2019. Vol. 37. № 1. P. 38–54. DOI: https://doi.org/10.1177/0894439317734157 (дата звернення: 10.06.2025).
129. Bastos M. T., Travitzki R., Raimundo R. Tweeting political dissent: Retweets as pamphlets in #FreeIran, #FreeVenezuela, #Jan25, #SpanishRevolution and #OccupyWallSt. *Internet, Policy & Politics Conference 2012, Oxford Internet Institute, University of Oxford*. 2012. URL: https://blogs.oii.ox.ac.uk/ipp-conference/sites/ipp/files/documents/BASTOS-TRAVITZKI-RAIMUNDO_-_Tweeting_Political_Dissent.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
130. Bates D. [et al.]. Fitting Linear Mixed-Effects Models Using lme4. *Journal of Statistical Software*. 2015. Vol. 67. № 1. P. 1–48. DOI: https://doi.org/10.18637/ jss.v067.i01 (дата звернення: 15.06.2025).
131. BBC News. Egypt unrest: Protesters hold huge Cairo demonstration. *BBC News*. 2011. 1 February. URL: https://www.bbc.com/news/world-middle-east-12331520 (дата звернення: 10.06.2025).

132. BBC News. Russian hackers 'target' presidential candidate Macron. 25.04.2017. URL: https://www.bbc.com/news/technology-39705062 (дата звернення: 15.06.2025).
133. BBC News. The Hong Kong protests explained in 100 and 500 words. *BBC News*. 2019. 28 November. URL: https://www.bbc.com/news/world-asia-china-49317695 (дата звернення: 10.06.2025).
134. BBC News. Ukraine crisis: Police storm main Kiev 'Maidan' protest camp. *BBC News*. 2014. 18 February. URL: https://www.bbc.com/news/world-europe-26249330 (дата звернення: 10.06.2025).
135. BBC News. US election protests: Trump supporters gather for "Million MAGA March" – as it happened [Live blog]. *BBC News*. 2020. 14 November. URL: https://www.bbc.com/news/live/election-us-2020-54848756 (архів: https://web.archive.org/web/20201115000123/https://www.bbc.com/news/live/election-us-2020-54848756) (дата звернення: 10.06.2025).
136. BBC News. Zoom tackles hackers with new security measures. 06.05.2020. URL: https://www.bbc.com/news/technology-52560602 (дата звернення: 15.06.2025).
137. BBC Ukrainian. Торги з продажу 3G-частот: по одній отримали Астеліт, МТС і Київстар. *BBC Ukrainian*. 2015. 23 лютого. URL: https://web.archive.org/web/20150226063823/http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2015/02/150223_3g_auction_or (дата звернення: 10.06.2025).
138. BBC. AI emotion-detection software tested on Uyghurs. *BBC News*. 2021. 26 May. URL: https://www.bbc.com/news/technology-57101248 (дата звернення: 10.06.2025).
139. BBC. BBC Backstage. 26.01.2011. URL: http://backstage.bbc.co.uk/. (дата звернення: 15.06.2025).
140. BBC. In quotes: Reaction to Tunisian crisis. *BBC News*. 2011. 15 January. URL: https://www.bbc.com/news/world-africa-12197681 (дата звернення: 10.06.2025).
141. Beauguitte L., Richard Y., Guérin-Pace F. The EU and Its Neighbourhoods: A Textual Analysis on Key Documents of the European Neighbourhood Policy. *Geopolitics*. 2015. Vol. 20. No. 4. P. 853–879. DOI: https://doi.org/10.1080/14650045.2015.1075512 (дата звернення: 15.06.2025).
142. Beck S. [et al.]. The Open Innovation in Science research field: a collaborative conceptualisation approach. *Industry and Innovation*. 2020. Vol. 29. № 2. P. 136–185. DOI: https://doi.org/10.1080/13662716.2020.1792274 (дата звернення: 15.06.2025).
143. Beck U. Risikogesellschaft: Auf dem Weg in eine andere Moderne. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1986. 556 p.
144. Becker F. The American Revolution as a European media event. *EGO. European History Online*. 2011. 30 September. URL: http://ieg-ego.eu/en/threads/european-media/european-media-events/american-revolution (дата звернення: 10.06.2025).
145. Beckett R. C. Perceptions of Value That Sustain Collaborative Networks. Camarinha-Matos L. M., Afsarmanesh H., Ortiz A. (eds) Collaborative Networks and Their Breeding Environments. PRO-VE 2005. IFIP–The International Federation for Information Processing, vol 186. Cham; Boston, MA: Springer, 2005. P. 325–334. DOI: https://doi.org/10.1007/0-387-29360-4_34 (дата звернення: 15.06.2025).
146. Bedwell W., Wildman J., DiazGranados D., Salazar M., Kramer W., Salas E. Collaboration at work: An integrative multilevel conceptualization. *Human Resource Management Review*. 2012. Vol. 22. P. 128–145. DOI: https://doi.org/10.1016/J.HRMR.2011.11.007 (дата звернення: 15.06.2025).
147. Behrent M. Education, literacy, and the Russian Revolution: A look at the struggle for a liberatory education in revolutionary Russia. *International Socialist Review*, Issue 82.

2012. March. URL: https://isreview.org/issue/82/education-literacy-and-russian-revolution/index.html (дата звернення: 10.06.2025).
148. Belin C., Ruge M., Shapiro J. Brace yourself: How the 2024 US presidential election could affect Europe. *European Council on Foreign Relations (ECFR)*. May 2023. URL: https://ecfr.eu/wp-content/uploads/2023/05/Brace-yourself-How-the-2024-US-presidential-election-could-affect-Europe.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
149. Belin C., Ruge M., Shapiro J. Imagining Trump 2.0: Six scary policy scenarios for a second term. *Policy Brief*, 12 June 2024. *European Council on Foreign Relations (ECFR)*. URL: https://ecfr.eu/publication/imagining-trump-2-0-six-scary-policy-scenarios-for-a-second-term/ (дата звернення: 10.06.2025).
150. Belke A., Ptok S. British-European trade relations and Brexit: An empirical analysis of the impact of economic and financial uncertainty on exports. *International Journal of Financial Studies*. 2018. Vol. 6. No. 3. Article 73. DOI: https://doi.org/10.3390/ijfs6030073 (дата звернення: 15.06.2025).
151. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society. New York: Harper Colophon Books, 1974. 624 p. ISBN 978-0060916477.
152. Ben Moussa M., Douai A. The digital transformation of Arab news: Is there a future for online news after the 'Arab Spring'? *Journal of Applied Journalism & Media Studies*. 2014. Vol. 3. № 2. P. 133–148. DOI: https://doi.org/10.1386/ajms.3.2.133_1 (дата звернення: 10.06.2025).
153. Benkler Y. Coase's Penguin, or Linux and the Nature of the Firm. *The Yale Law Journal*. 2002. Vol. 112. P. 369–446. DOI: https://doi.org/10.2307/797226 (дата звернення: 15.06.2025).
154. Bennett N., Lemoine G. J. What a difference a word makes: Understanding threats to performance in a VUCA world. *Business Horizons*. 2014. Vol. 57. № 3. P. 311–317. DOI: https://doi.org/10.1016/j.bushor.2014.01.001 Scribd+14ScienceDirect+14scirp. org+14 (дата звернення: 15.06.2025).
155. Bennett N., Lemoine G. J. What VUCA really means for you. *Harvard Business Review*. 2014. Vol. 92. № 1/2. (Jan-Feb). P. 27–28. URL: https://ssrn.com/ abstract=2389563 (дата звернення: 10.06.2025).
156. Bennett W. L., Segerberg A. The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 256 p.
157. Bennett W. L., Segerberg A. The logic of connective action. *Information, Communication & Society*. 2012. Vol. 15. № 5. P. 739–768. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9781139198752 (дата звернення: 10.06.2025).
158. Berger H., Moutos T. (Eds.). Managing European Union enlargement. Cambridge, MA: The MIT Press, 2004. DOI: https://doi.org/10.7551/mitpress/4417.001.0001 (дата звернення: 15.06.2025).
159. Berry D. T. Seeking the Warrior Jesus: The New Apostolic Reformation, Dominionism, and Discursive Political Violence from January 6th to Gaza. *Nova Religio*. 2024. Vol. 28. № 2. P. 107–130. DOI: https://dx.doi.org/10.1353/nvr.2024.a940590 (дата звернення: 10.06.2025).
160. Bidart S. A. How international news is constructed: The case of Arab Spring: Doctoral dissertation / Université Michel de Montaigne – Bordeaux III. 2019. URL: https://theses.hal.science/tel-03276314/document (дата звернення: 10.06.2025).
161. Biersteker T. J., Eckert S. E., Tourinho M. (Eds.) Targeted Sanctions: The Impacts and Effectiveness of United Nations Action. Cambridge: Cambridge University Press, 2016. 480 p.

162. Bilgin P. A Return to 'Civilisational Geopolitics' in the Mediterranean? Changing Geopolitical Images of the European Union and Turkey in the Post-Cold War Era. *Geopolitics*. 2004. Vol. 9. No. 2. P. 269–291. DOI: https://doi.org/10.1080/14650040490442863 (дата звернення: 15.06.2025).
163. Bimber B., Flanagin A., Stohl C. Collective action in organizations: Interaction and engagement in an era of technological change. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. 240 p.
164. Bing C., Paul K. US voters targeted by Chinese influence online, researchers say. *Reuters*. 03.09.2024. URL: https://www.reuters.com/world/us/us-voters-targeted-by-chinese-influence-online-researchers-say-2024-09-03/ (дата звернення: 10.06.2025).
165. Biscop S. All or nothing? The EU Global Strategy and defence policy after the Brexit. *Contemporary Security Policy*. 2016. Vol. 37. № 3. P. 431–445. DOI: https://doi.org/10.1080/13523260.2016.1238120 (дата звернення: 10.06.2025).
166. Bissonette D. "Modern Day Presidential": Donald Trump and American politics in the age of Twitter. *The Journal of Social Media in Society*. 2020. Vol. 9. № 1. P. 174–202. URL: https://thejsms.org/index.php/JSMS/article/view/472 (дата звернення: 10.06.2025).
167. Blas L., Luceri L., Ferrara E. Unearthing a Billion Telegram Posts about the 2024 U.S. Presidential Election. *arXiv*. 2024. № arXiv:2410.23638. DOI: 10.48550/arXiv.2410.23638 (дата звернення: 10.06.2025).
168. Bocquillon P., Maltby T. The more the merrier? Assessing the impact of enlargement on EU performance in energy and climate change policies. *East European Politics*. 2017. Vol. 33. No. 1. P. 88–105. DOI: https://doi.org/10.1080/21599165.2017.1279605 (дата звернення: 15.06.2025).
169. Boddu R. S. R., Kalyanapu S. Waikato Environment for Knowledge Analysis: Data Mining Tool. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2019. 132 p. ISBN 978-620-0-01692-0.
170. Bodenhausen G. V., Peery D. Social categorization and stereotyping in vivo: The VUCA challenge. *Social and Personality Psychology Compass*. 2009. Vol. 3. № 2. P. 133–151. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2009.00167.x (дата звернення: 15.06.2025).
171. Bodin Ö. Collaborative environmental governance: Achieving collective action in social-ecological systems. *Science*. 2017. Vol. 357. No. 6352. Article eaan1114. DOI: https://doi.org/10.1126/science.aan1114 (дата звернення: 15.06.2025).
172. Bohdanova T. Unexpected Revolution: The Role of Social Media in Ukraine's Euromaidan Uprising. *European View*. 2014. Vol. 13. No. 1. P. 133–142. DOI: https://doi.org/10.1007/s12290-014-0296-4 (дата звернення: 10.06.2025).
173. Bolt N. Defence Strategic Communications, Vol. 12: Special Issue on Strategic Ambiguity. NATO StratCom Centre of Excellence, 2023. P. 7–28. URL: https://stratcomcoe.org/pdfjs/?file=/publications/download/DSC_NATO_journal_V12_fin-all.pdf?zoom=page-fit (дата звернення: 15.06.2025).
174. Boltivets S., Stepyko M. Resilience of Ukrainian society in resistance to the Russian genocide. *Mental Health & Human Resilience International Journal*. 2024. Vol. 8, No. 2. Article 000250. DOI: https://doi.org/10.23880/mhrij-16000250 (дата звернення: 10.06.2025).
175. Bono G. Introduction: the role of the EU in external crisis management. *International Peacekeeping*. 2004. Vol. 11. No. 3. P. 395–403. DOI: https://doi.org/10.1080/1353331042000249000 (дата звернення: 15.06.2025).
176. Borgatti S. P. Centrality and network flow. *Social Networks*. 2005. Vol. 27. No. 1. P. 55–71. DOI: https://doi.org/10.1016/j.socnet.2004.11.008 (дата звернення: 10.06.2025).

177. Bornio J. Israeli-Ukrainian Relations after 'the Euromaidan Revolution' – the Holocaust and the New Ukrainian Identity in the Context of the European Aspirations of Ukraine. *Polish Political Science Yearbook*. 2018. P. 331–345. DOI: https://doi.org/10.15804/PPSY2018212 (дата звернення: 10.06.2025).
178. Bouchart M. Crowdsourcing data at the Guardian Datablog. *DataJournalism.com*. URL: https://datajournalism.com/read/handbook/one/getting-data/crowdsourcing-data-at-the-guardian-datablog (дата звернення: 15.06.2025).
179. Boulos M. N. K., Geraghty E. M. Geographical tracking and mapping of coronavirus disease COVID-19/severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2) epidemic and associated events around the world: How 21st-century GIS technologies, social media, and big data analytics can be effectively used for outbreak response. *International Journal of Health Geographics*. 2020. Vol. 19. № 1. Article 8. DOI: https://doi.org/10.1186/s12942-020-00202-8 (дата звернення: 10.06.2025).
180. Bourdieu P. Language and Symbolic Power. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1991. 360 p.
181. Bourdieu P. The political field, the social science field, and the journalistic field / In: Benson R., Neveu E. (Eds.). *Bourdieu and the journalistic field*. Cambridge: Polity Press, 2005. P. 29–47.
182. Bousquet A., Geyer R. Introduction: complexity and the international arena. *Cambridge Review of International Affairs*. 2011. Vol. 24. № 1. P. 1–3. DOI: https://doi.org/10.1080/09557571.2011.558713 (дата звернення: 15.06.2025).
183. Bradley A. J. Defining social media: Mass collaboration is its unique value. 2011. 8 March. URL: https://web.archive.org/web/20220601171742/https://blogs.gartner.com/anthony_bradley/2011/03/08/defining-social-media-mass-collaboration-is-its-unique-value/ (дата звернення: 10.06.2025).
184. Brantly A. F. From Cyberspace to Independence Square: Understanding the Impact of Social Media on Physical Protest Mobilization During Ukraine's Euromaidan Revolution. *Journal of Information Technology & Politics*. 2019. Vol. 16. No. 4. P. 360–378. DOI: https://doi.org/10.1080/19331681.2019.1657047 (дата звернення: 10.06.2025).
185. Brewster C. The Student Movement of 1968 and the Mexican Press: The Cases of «Excélsior» and «Siempre». *Bulletin of Latin American Research*. 2002. Vol. 21. No. 2. P. 171–190. URL: http://www.jstor.org/stable/3339451 (дата звернення: 10.06.2025).
186. Brisbourne N. Mass collaboration – some big changes are underway. 13.08.2007. URL: http://www.theequitykicker.com/2007/08/13/mass-collaboration-some-big-changes-are-underway/ (дата звернення: 15.06.2025).
187. Britannica, Editors of Encyclopaedia. Egypt Uprising of 2011. *Encyclopedia Britannica*. 2024. 18 January. URL: https://www.britannica.com/event/Egypt-Uprising-of-2011 (дата звернення: 10.06.2025).
188. Brooks J. When Russia Learned to Read: Literacy and Popular Literature, 1861–1917. Princeton: Princeton University Press, 1985. 488 p.
189. Brown T. Stop-the-Steal / J6 Twitter user-profile [Data set]. 2022. URL: https://github.com/travisbrown/stop-the-steal (дата звернення: 10.06.2025).
190. Browning C. S., Joenniemi P. Geostrategies of the European Neighbourhood Policy. *European Journal of International Relations*. 2008. Vol. 14. No. 3. P. 519–551. DOI: https://doi.org/10.1177/1354066108092311 (дата звернення: 15.06.2025).
191. Brownlee J., Masoud T., Reynolds A. Theorizing the Arab Spring In: *The Arab Spring: Pathways of Repression and Reform* (online ed.). Oxford: Oxford Academic, 2015. DOI: https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199660063.003.0002 (дата звернення: 10.06.2025).

192. Brüggemann M., Engesser S. Between Consensus and Denial: Climate Journalists as Interpretive Community. *Science Communication*. 2014. Vol. 36. № 4. P. 399–427. DOI: https://doi.org/10.1177/1075547014533662 (дата звернення: 15.06.2025).
193. Bruns A., Stieglitz S. Twitter data analytics: Tools and methods for tracking social media networks and conversations. *Digital Journalism*. 2014. Vol. 2. № 1. P. 24–48. DOI: https://doi.org/10.1080/21670811.2013.850353 (дата звернення: 15.06.2025).
194. Buchan N. R. [et al.]. Global Social Identity and Global Cooperation. *Psychological Science*. 2011. Vol. 22. № 6. P. 821–828. DOI: https://doi.org/10.1177/0956797611409590 (дата звернення: 15.06.2025).
195. Buchanan L., Bui Q., Patel J. K. Black Lives Matter may be the largest movement in U.S. history. *The New York Times*. 2020. 3 July. URL: https://web.archive.org/web/20200703093023/https://www.nytimes.com/interactive/2020/07/03/us/george-floyd-protests-crowd-size.html (дата звернення: 10.06.2025).
196. Buckley C., Mozur P. How China uses high-tech surveillance to subdue minorities. *The New York Times*. 2019. 22 May. URL: https://www.nytimes.com/2019/05/22/world/asia/china-surveillance-xinjiang.html (дата звернення: 10.06.2025).
197. Buhaug H., Cederman L.-E., Gleditsch K. S. Square pegs in round holes: Inequalities, grievances, and civil war. *International Studies Quarterly*. 2014. Vol. 58. № 2. P. 418–431. DOI: https://doi.org/10.1111/isqu.12068 (дата звернення: 15.06.2025).
198. Bulovsky A. Authoritarian communication on social media: The relationship between democracy and leaders' digital communicative practices. *International Communication Gazette*. 2019. Vol. 81. № 1. P. 20–45. DOI: https://doi.org/10.1177/ 1748048518767798.
199. Bulsara H. P., Singh R. A. Political branding: An exploration of potential areas of research. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*. 2018. P. 46–60. URL: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/79913742/7._2046-60-libre.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
200. Bundtzen H., Hinrichs G. The Link Between Organizational Agility And VUCA – An Agile Assessment Model. *SocioEconomic Challenges*. 2021. Vol. 5. № 1. P. 35–43. DOI: https://doi.org/10.21272/sec.5(1).35-43.2021 (дата звернення: 15.06.2025).
201. Burke P., Henschke A. I know my truth… now tell me yours: From active measures to cognitive warfare in the Russian invasion of Ukraine. *Strategic Panorama*. 2023. No. 2. P. 12–27. DOI: https://doi.org/10.53679/2616-9460.2.2022.02 (дата звернення: 10.06.2025).
202. Burkhart G. E., Older S. The information revolution in the Middle East and North Africa. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2003. URL: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/2005/MR1653.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
203. Burnett S., Coster H. Fake US election-related accounts proliferating on X, study says. *Reuters*. 24.05.2024. URL: https://www.reuters.com/world/us/fake-us-election-related-accounts-proliferating-x-study-says-2024-05-24/ (дата звернення: 10.06.2025).
204. Burton J. W. Algorithmic amplification for collective intelligence. *Knight First Amendment Institute*. 2023. 21 September. URL: https://knightcolumbia.org/content/algorithmic-amplification-for-collective-intelligence (дата звернення: 10.06.2025).
205. Bush D. No modest voices: Social media and the protests in Belarus. *All FSI News. Stanford Internet Observatory*. 2020. 28 August. URL: https://fsi.stanford.edu/news/no-modest-voices-social-media-and-protests-belarus (дата звернення: 10.06.2025).
206. Bushuyev S., Bushuyeva N., Murzabekova S., Khussainova M. Innovative development of educational systems in the BANI environment. *Scientific Journal of Astana IT*

University. 2023. Vol. 14. № 14. P. 104–115. DOI: https://doi.org/10.37943/14YNSZ222. (дата звернення: 15.06.2025).
207. Callimachi R. How ISIS built the machinery of terror under Europe's gaze. *The New York Times*. 29.03.2016. URL: https://www.nytimes.com/2016/03/29/world/europe/isis-attacks-paris-brussels.html (дата звернення: 15.06.2025).
208. Calvosa M., Franco I. Descomplicando o VUCA (Volatility, Uncertainty, Complexity and Ambiguity). *XLVI Encontro da ANPAD – EnANPAD 2022*. 21–23.09.2022. P. 2177–2576. URL: https://bit.ly/3Yr43b0. (дата звернення: 15.06.2025).
209. Cambridge Review of International Affairs. Volume 24, Issue 1.. 2011. URL: https://www.tandfonline.com/toc/ccam20/24/1 (дата звернення: 15.06.2025).
210. Campen A. D. Information, truth and war Campen, A. D. (Ed.). *The first information war*. Fairfax, VA: AFCEA, 1992. P. 89. URL: https://archive.org/details/firstinformation00camp/page/90/mode/2up?view=theater (дата звернення: 10.06.2025).
211. Cardwell P. J. EU External Relations and Systems of Governance: The CFSP, Euro-Mediterranean Partnership and Migration. London: Routledge, 2013. 248 p.
212. Carrai M. A., Defraigne J.-C., Wouters J. The Belt and Road Initiative and global governance: By way of introduction The Belt and Road Initiative and Global Governance / eds. M. A. Carrai, J.-C. Defraigne, J. Wouters. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2020. P. 1–19. DOI: 10.4337/9781789906226.00005 (дата звернення: 10.06.2025).
213. Carson J., Hitefield A. A., Wall M. The Trump Effect: Nationalized Narratives and Congressional Outcomes in the 2024 Elections. *The Forum*. 2025. DOI: 10.1515/for-2025-2008 (дата звернення: 10.06.2025).
214. Carta C., Morin J.-F. Struggling over meanings: Discourses on the EU's international presence. *Cooperation and Conflict*. 2014. Vol. 49. № 3. P. 295–314. DOI: https://doi.org/10.1177/0010836713494995 (дата звернення: 10.06.2025).
215. Cascio J. Facing the age of chaos. *Medium*. 29.04.2020. URL: https://medium.com/@cascio/facing-the-age-of-chaos-b00687b1f51d. (дата звернення: 15.06.2025).
216. Casier T. The New Neighbours of the European Union: The Compelling Logic of Enlargement? Cremona, M. (Ed.). *Developments in EU External Relations Law*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008. P. 19–32. DOI: https://doi.org/10.1057/9780230591042_2 (дата звернення: 15.06.2025).
217. Castells M. A network theory of power. *International Journal of Communication*. 2011. Vol. 5. P. 773–787. URL: https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/download/1136/553 (дата звернення: 10.06.2025).
218. Castells M. Communication Power. Oxford: Oxford University Press, 2013. 592 p.
219. Castells M. Materials for an exploratory theory of the network society. *British Journal of Sociology*. 2000. Vol. 51. P. 5–24. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2000.00005.x (дата звернення: 15.06.2025).
220. Castells M. Networks of outrage and hope: Social movements in the Internet age. Cambridge: Polity, 2015. 300 p.
221. Castells M. Redes de indignação e esperança: Movimentos sociais na era da Internet. Rio de Janeiro: Jorge Zahar Editor Ltda, 2013. 296 p.
222. Castells M. The Internet galaxy: Reflections on the Internet, business, and society. Oxford: Oxford University Press, 2001. 306 p.
223. Castells M. The Rise of the Network Society. Chichester; Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2010. Vol. 1 (2nd ed.). 597 p. ISBN 978-1405196864
224. Castells M. The Rise of the Network Society. *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Vol. 1. 2nd ed. Malden: Blackwell, 2000. 594 p. ISBN 978-0631221401.

225. Cavatorta F., Haugbølle R. The end of authoritarian rule and the mythology of Tunisia under Ben Ali. *Mediterranean Politics*. 2012. Vol. 17. No. 2. P. 179–195. DOI: https://doi.org/10.1080/13629395.2012.694043 (дата звернення: 10.06.2025).
226. Ceccato M. [et al.]. Ambiguity identification and measurement in natural language texts.: [Unpublished manuscript] / Università degli Studi di Trento. 2004. URL: http://eprints.biblio.unitn.it/727/1/Report_v26_DIT_04_111.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
227. Center for an Informed Public, Digital Forensic Research Lab, Graphika, & Stanford Internet Observatory. The Long Fuse: Misinformation and the 2020 Election. Election Integrity Partnership. Stanford Digital Repository, 2021. Версія 1.3.0. URL: https://purl.stanford.edu/tr171zs0069 (дата звернення: 10.06.2025).
228. Centre for Public Impact. Building consensus and compromise on Uber in Taiwan. 18.09.2019. URL: https://www.centreforpublicimpact.org/case-study/building-consensus-compromise-uber-taiwan. (дата звернення: 15.06.2025).
229. CGTN poll: Nearly 90% believe "U.S. against U.S." may become the norm. *CGTN*, 07.02.2024. URL: https://news.cgtn.com/news/2024-02-07/CGTN-poll-Nearly-90-believe-U-S-against-U-S-may-become-the-norm-1r0kLmjmw48/p.html (дата звернення: 10.06.2025).
230. CGTN. Trust crisis looms over 2024 U.S. election as skepticism persists. *CGTN*. 20.09.2024. URL: https://news.cgtn.com/news/2024-09-20/Trust-crisis-looms-over-2024-U-S-election-as-skepticism-persists-1x3i8ofeMbm/p.html (дата звернення: 10.06.2025).
231. Chachavalpongpun P. Thailand's massive internet censorship Asia Sentinel. 2010. 22 July. URL: https://web.archive.org/web/20130821164347/http://asiasentinel.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2601&Itemid=185 (дата звернення: 10.06.2025).
232. Chan K. How cryptocurrency fuels protests and anti-government movements. *Forkast News*. 2020. 25 August. URL: https://forkast.news/blockchain-cryptocurrency-anti-government-protests-hong-kong-blm/ (дата звернення: 10.06.2025).
233. Chang H.-C., Richardson A., Ferrara E. #JusticeforGeorgeFloyd: How Instagram facilitated the 2020 Black Lives Matter protests. *PLoS ONE*. 2022. Vol. 17. No. 12. Article e0277864. DOI: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0277864 (дата звернення: 10.06.2025).
234. Charle Agency. Twitter (X) statistics. URL: https://www.charleagency.com/articles/twitter-x-statistics/ (дата звернення: 15.06.2025).
235. charlieheart. Protests in Russia "He is not our tzar". *Steemit*. 2018. URL: https://steemit.com/russia/@charlieheart/protests-in-russia-he-is-not-our-tzar (дата звернення: 10.06.2025).
236. Chatterjee G. Quit India Movement and the 'illegal' Congress Radio. *Mainstream*. 1989. 12 August. URL: http://www.ibiblio.org/gautam/GC_ByLines/Quit%20India%20Movement.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
237. Checkel J. T. Theoretical synthesis in IR: Possibilities and limits. *Simons Papers in Security and Development/* No. 6/2010. 2010. URL: https://summit.sfu.ca/item/14840 (дата звернення: 15.06.2025).
238. Chen B., Lukito J., Koo G. H. Comparing the "Stop the Steal" movement across multiple platforms: Differentiating discourse on Facebook, Twitter, and Parler. *Social Media + Society*. 2023. Vol. 9. No. 3. DOI: https://doi.org/10.1177/20563051231196879 (дата звернення: 10.06.2025).

239. Chen Y., Ying J. Modeling Community Influence in Social Networks with Markov Chains. *International Conference on Cloud Computing and Big Data*. Fuzhou, China, 2013. P. 515–520.
240. Chernyavska L. V. Field theory in social communications. *Printing and Publishing*. 2015. No. 2. P. 104–110. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Pivs_2015_2_14 (дата звернення: 10.06.2025).
241. Chia R. Organization theory as a postmodern science. Knudsen C., Tsoukas H. (Eds.) *The Oxford Handbook of Organization Theory* (online edn., 2009). Oxford: Oxford University Press, 2005. URL: https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199275250. 003.0005 (дата звернення: 15.06.2025).
242. Chinchilla-Rodríguez Z., Sugimoto C. R., Larivière V. Follow the leader: On the relationship between leadership and scholarly impact in international collaborations. *PLoS ONE*. 2019. Vol. 14. № 6. e0218309. DOI: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0218309 (дата звернення: 15.06.2025).
243. Chisick H. Pamphlets and journalism in the early French Revolution: The offices of the Ami du Roi of the Abbé Royou as a center of royalist propaganda. *French Historical Studies*. 1988. Vol. 15. No. 4. P. 626. DOI: https://doi.org/10.2307/286549 (дата звернення: 10.06.2025).
244. Chiu M. M. [et al.]. Election fraud and misinformation on Twitter: Author, cluster, and message antecedents. *Media and Communication*. 2022. Vol. 10, № 2. P. 66–80. DOI: https://doi.org/10.17645/mac.v10i2.5168 (дата звернення: 15.06.2025).
245. Choi W. An experimental review of the knowledge system of oral literature texts. *Korean Oral Literature Studies*. 2024. № 72. P. 5–35. DOI: https://doi.org/10.22274/koralit.2024.72.001 (дата звернення: 15.06.2025).
246. Christaller W. Die zentralen Orte in Süddeutschland: Eine ökonomisch-geographische Untersuchung über die Gesetzmäßigkeit der Verbreitung und Entwicklung der Siedlungen mit städtischen Funktionen. 2. Aufl., Reprint der 1. Aufl. Jena: Gustav Fischer, 1933.
247. Chuai Y., Lenzini G. Changes in sentiments and user engagement for 2024 U.S. presidential candidates after Biden's withdrawal: An analysis of TikTok videos. *arXiv.* 2024. № arXiv:2410.15707. DOI: 10.48550/arXiv.2410.15707 (дата звернення: 10.06.2025).
248. Chubin S. Iran and the Arab Spring: Ascendancy frustrated. *GRC Gulf Papers*. 2012. Gulf Research Center. URL: https://carnegieendowment.org/files/Iran_and_Arab_Spring_2873.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
249. Chunyu S. Turkey's strategic energy position from the perspective of the Ukraine crisis. *International Petroleum Economics*. 2015. № 8. P. 35–41. URL: https://caod.oriprobe.com/order.htm?id=46667296&ftext=base (дата звернення: 10.06.2025).
250. Cianciara A. K. Stability, security, democracy: explaining shifts in the narrative of the European Neighbourhood Policy. *Journal of European Integration*. 2016. Vol. 39. No. 1. P. 49–62. DOI: https://doi.org/10.1080/07036337.2016.1256397.
251. Çiçeklioğlu H. VUCA concept and leadership. *Management & Strategy* / ed. by Artikel Akademi. İstanbul: Karadeniz Kitap Ltd. Şti. 2020. P. 229–244. ISBN 978-605-06365-5-0. URL: https://bit.ly/3InNebt (дата звернення: 15.06.2025).
252. Čiderová D., Repasova V. Geo-heterogeneity in the context of the EU. European Scientific Journal (ESJ). 2013. Vol. 9. No. 25. URL: https://eujournal.org/index.php/esj/article/view/1754/1743 (дата звернення: 15.06.2025).

253. Cinus F. [et al.]. Exposing cross-platform coordinated inauthentic activity in the run-up to the 2024 U.S. election. *arXiv*. 2024. № arXiv:2410.22716. DOI: 10.48550/arXiv.2410.22716 (дата звернення: 10.06.2025).
254. Ciuriak D. Social media warfare is being invented in Ukraine. *Centre for International Governance Innovation (CIGI)*. 2022, June 15. URL: https://www.cigionline.org/articles/social-media-warfare-is-being-invented-in-ukraine/ (дата звернення: 10.06.2025).
255. CNN. What a fake 2016 BLM rally tells us about Russian disinformation. *CNN*. 2021. 4 November. URL: https://edition.cnn.com/videos/business/2021/11/04/russian-disinformation-reality-check-orig-jg.cnn (дата звернення: 10.06.2025).
256. Coase R. The nature of the firm. Economica. 1937. Vol. 4. № 16. P. 386–405. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1468-0335.1937.tb00002.x (дата звернення: 15.06.2025).
257. Coccia M. Theories of Revolution. *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*. 2019. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-31816-5_3707-1 (дата звернення: 10.06.2025).
258. Codreanu A. A VUCA action framework for a VUCA environment: Leadership challenges and solutions. *Journal of Defense Resources Management*. 2016. Vol. 7. № 2. P. 31–38. URL: http://journal.dresmara.ro/issues/volume7_issue2/03_codreanu_vol7_issue2.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
259. Cointelegraph. Sierra Leone uses blockchain to track election results, Swiss company provides expertise. *Cointelegraph*. 2018. 8 March. URL: https://cointelegraph.com/news/sierra-leone-uses-blockchain-to-track-election-results-swiss-company-provides-expertise (дата звернення: 10.06.2025).
260. Cole R. The Reformation in Print: German Pamphlets and Propaganda Archiv für Reformationsgeschichte. *Archive for Reformation History*. 1975. Vol. 66. P. 93–102. DOI: https://doi.org/10.14315/arg-1975-jg07 (дата звернення: 10.06.2025).
261. Committee on National Security Systems. National Information Assurance (IA) Glossary (CNSS Instruction No. 4009). 26.04.2010. URL: https://rmf.org/wp-content/uploads/2017/10/CNSSI-4009.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
262. ComScore. ComScore video metrix. 2011. URL: http://www.comscore.com/por/ (дата звернення: 10.06.2025).
263. Conover M. D., [et al.]. Political polarization on Twitter Proceedings of the Fifth International AAAI Conference on Weblogs and Social Media (ICWSM 2011). 2011. P. 89–96. URL: https://ojs.aaai.org/index.php/ICWSM/article/view/14126 (дата звернення: 10.06.2025).
264. Conrado S. P., Neville K., Woodworth S., O'Riordan S. Managing social media uncertainty to support the decision making process during Emergencies. *Journal of Decision Systems*. 2016. Vol. 25 (suppl. 1). P. 171–181. DOI: https://doi.org/10.1080/12460125.2016.1187396 (дата звернення: 15.06.2025).
265. Constantino K. [et al.]. Perceptions of open-source software developers on collaborations: An interview and survey study. *Journal of Software: Evolution and Process*. 2021. Vol. 35. DOI: https://doi.org/10.1002/smr.2393 (дата звернення: 10.06.2025).
266. Conway M. Determining the Role of the Internet in Violent Extremism and Terrorism: Six Suggestions for Progressing Research. *Studies in Conflict & Terrorism*. 2017. Vol. 40. № 1. P. 77–98. DOI: https://doi.org/10.1080/1057610X.2016.1157408 (дата звернення: 10.06.2025).
267. Cook S. A., Moretti L., Rudin D. Corruption and the Arab Spring. *The Brown Journal of World Affairs*. 2012. Vol. 18. No. 2. P. 21–28. URL: http://www.jstor.org/stable/24590860 (дата звернення: 10.06.2025).

268. Corbet S., Gurdgiev C., Meegan A. Long-term stock market volatility and the influence of terrorist attacks in Europe. *The Quarterly Review of Economics and Finance*. 2018. Vol. 68. P. 118–131. DOI: https://doi.org/10.1016/j.qref.2017.11.012 (дата звернення: 15.06.2025).
269. Costa B. F. Donald Trump's political communication on Facebook – an analysis of the pre-election period (2020). *Thematic Dossier: International Relations and Social Networks*. 2021. July. P. 83–101. DOI: http://hdl.handle.net/11144/5146 (дата звернення: 10.06.2025).
270. Cota W. [et al.]. Quantifying echo chamber effects in information spreading over political communication networks. *arXiv*. 2019. URL: https://doi.org/10.48550/ arXiv.1901.03688 (дата звернення: 10.06.2025).
271. Council of the European Union. A secure Europe in a better world: European security strategy. 2003. URL: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
272. Council of the European Union. Council Decision 2011/172/CFSP of 21 March 2011 concerning restrictive measures directed against certain persons, entities and bodies in view of the situation in Egypt. *Official Journal of the European Union*. 2011. Vol. L 76. P. 63. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX% 3A02011D0172-20190323 (дата звернення: 10.06.2025).
273. Council of the European Union. Council Implementing Decision (CFSP) 2020/1388 of 2 October 2020 implementing Decision 2012/642/CFSP concerning restrictive measures against Belarus. *Official Journal of the European Union*. 2020. 02 October. Vol. L 319I. P. 13–23. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX% 3A32020D1388 (дата звернення: 10.06.2025).
274. Council of the European Union. Council Regulation (EU) No 208/2014 of 5 March 2014 concerning restrictive measures directed against certain persons, entities and bodies in view of the situation in Ukraine. Official Journal of the European Union. 2014. Vol. L 66. P. 1–10. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/208/oj (дата звернення: 10.06.2025).
275. Council of the European Union. Fighting disinformation during the coronavirus pandemic. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/coronavirus-pandemic/ fighting-disinformation/ (дата звернення: 15.06.2025).
276. Council of the European Union. Timeline – EU sanctions against Belarus. European Council, [б. д.]. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-belarus/timeline-eu-sanctions-against-belarus/. (дата звернення: 10.06.2025).
277. Council Regulation (EU) No 270/2011 of 21 March 2011 concerning restrictive measures directed against certain persons, entities and bodies in view of the situation in Egypt. *Official Journal of the European Union*. 2011. Vol. L 76. P. 1–12. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2011/270/oj/eng. (дата звернення: 10.06.2025).
278. Coutant A. Tocqueville et la Constitution démocratique. Paris: Mare et Martin, 2008. 680 p.
279. Cox M. Whatever Happened to American Decline? International Relations and the New United States Hegemony. *New Political Economy*. 2001. Vol. 6, № 3. P. 311–340. DOI: https://doi.org/10.1080/13563460120091333. (дата звернення: 15.06.2025).
280. Cramton C. The Mutual Knowledge Problem and Its Consequences for Dispersed Collaboration. Organization Science. 2001. Vol. 12. P. 346–371. DOI: https://doi.org/10.1287/orsc.12.3.346.10098 (дата звернення: 15.06.2025).
281. Craven P., Wellman B. The network city. *Sociological Inquiry*. 1977 (Winter). Vol. 43. P. 57–88. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.1973.tb00003.x (дата звернення: 15.06.2025).
282. Crawley M. J. *The R book.* 2nd ed. Chichester; Hoboken, NJ: Wiley, 2013. XXX p. ISBN 978-0470973929.

283. Creasman A. F. Censorship and Civic Order in Reformation Germany, 1517–1648: 'Printed Poison & Evil Talk'. 1st ed. Routledge, 2012. DOI: https://doi.org/10.4324/9781315571102 (дата звернення: 10.06.2025).
284. Cress U. [et al.]. Mass Collaboration as Coevolution of Cognitive and Social Systems Cress U., Moskaliuk J., Jeong H. (eds) *Mass Collaboration and Education. Computer-Supported Collaborative Learning Series.* Vol 16. Cham: Springer, 2016. P. 85–104. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-13536-6_5 (дата звернення: 15.06.2025).
285. Crilley R. Seeing strategic narratives? *Critical Studies on Security*. 2015. Vol. 3. № 3. P. 331–333. DOI: https://doi.org/10.1080/21624887.2015.1103016.
286. Crisp J. EU could die, warns Macron. *The Telegraph*. 03.10.2024. URL: https://www.telegraph.co.uk/world-news/2024/10/03/eu-could-die-says-emmanuel-macron-us-china-nato/ (дата звернення: 10.06.2025).
287. CSCR. 3% і "Телеграм". *CSCR*. 2023. 31 жовтня. URL: https://stratcomres.wordpress.com/2023/10/31/growth-unlocked/ (дата звернення: 10.06.2025).
288. Culbert D. Television's Visual Impact on Decision-Making in the USA, 1968: The Tet Offensive and Chicago's Democratic National Convention. *Journal of Contemporary History*. 1998. Vol. 33. № 3. P. 419–449. URL: http://www.jstor.org/stable/261124 (дата звернення: 10.06.2025).
289. Dahlgren P. Media and political engagement: Citizens, communication, and democracy. New York: Cambridge University Press, 2009. 210 p.
290. Dalby S. American security discourse: the persistence of geopolitics. *Political Geography Quarterly*. 1990. Vol. 9. P. 171–188. DOI: https://doi.org/10.1016/0260-9827(90)90017-5 (дата звернення: 15.06.2025).
291. Dannreuther R. Russia and the Arab Spring: Supporting the counter-revolution. *Journal of European Integration*. 2015. Vol. 37. № 1. P. 77–94. DOI: https://doi.org/10.1080/07036337.2014.975990 (дата звернення: 10.06.2025).
292. Darnton R., Roche D. (Eds.). Revolution in print: The press in France, 1775–1800. Los Angeles ; London: University of California Press, 1989. 352 p.
293. Davenport T. H., Prusak L. Working knowledge: How organizations manage what they know. Boston, MA: Harvard Business Press, 1998. 256 p. ISBN 978-1578513013.
294. Davidson J. The history of censorship and state control during the First World War New Zealand's First World War Centenary, 2014–2019. 2018. URL: https://ww100.govt.nz/censorship-state-control (дата звернення: 15.06.2025).
295. Davies J. C. Toward a theory of revolution. *American Sociological Review*. 1962. Vol. 27. № 1. P. 5–13. URL: http://www.calvinwlew.com/books/daviesja/ DaviesJamesC TowardATheoryOfRevolution1962.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
296. Dávila M. The Contribution of Reinhold Niebuhr's 'Moral Ambiguity' to Contemporary Discussions on the Morality of Intervention and the Use of Force in a Post-Cold War World. *Political Theology*. 2004. Vol. 5. № 2. P. 177–199. DOI: https://doi.org/10.1558/poth.2004.5.2.177 (дата звернення: 15.06.2025).
297. Dawson M., Foster J. B. Virtual capitalism. McChesney R. W., Wood E. M., Foster J. B. (eds) *Capitalism and the information age*. New York: Monthly Review Press, 1988. P. 51–67.
298. De Baets A., Costea D. EU strategic communication and public diplomacy: A review of the literature. *Journal of Common Market Studies*. 2021. Vol. 59, S1. P. 30–49. DOI: 10.1111/jcms.13174 (дата звернення: 10.06.2025).

299. de France O. Strategic autonomy and European security after Brexit Atlantic Community. 30.03.2019. URL: https://www.iris-france.org/135189-strategic-autonomy-and-european-security-after-brexit/ (дата звернення: 15.06.2025).
300. de Paz González I., Contreras Ramírez J. L. Expansion of corporative free speech and the ongoing constitutional crisis in the United States. *Díkaion*. 2019. Vol. 28. № 2. P. 237–262. DOI: https://doi.org/10.5294/dika.2019.28.2.2 (дата звернення: 10.06.2025).
301. De Vries C. E., Hobolt S. B., Walter S. Politicizing International Cooperation: The Mass Public, Political Entrepreneurs, and Political Opportunity Structures. *International Organization*. 2021. Vol. 75. № 2. P. 306–332. DOI: https://doi.org/10.1017/S0020818320000491 (дата звернення: 15.06.2025).
302. Dean J. Crowds and party. London ; New York: Verso Books, 2016. 288 p.
303. Dean J. Democracy and other neoliberal fantasies: Communicative capitalism and left politics. Durham, NC: Duke University Press, 2009. 232 p.
304. Deane C. Americans' deepening mistrust of institutions. *Pew Charitable Trusts*. 17.10.2024. URL: https://www.pewtrusts.org/en/trend/archive/fall-2024/americans-deepening-mistrust-of-institutions
(дата звернення: 10.06.2025).
305. Deane D. Tiananmen Square: A watershed story for CNN. *CNN*. 2009. 2 June. URL: https://edition.cnn.com/2009/WORLD/asiapcf/06/02/cnn.tiananmen.coverage/index.html (дата звернення: 10.06.2025).
306. DeCook J. R., Forestal J. Of Humans, Machines, and Extremism: The Role of Platforms in Facilitating Undemocratic Cognition. *American Behavioral Scientist*. 2022. Vol. 67. № 5. P. 629–648. DOI: https://doi.org/10.1177/00027642221103186 (дата звернення: 10.06.2025).
307. Decrypt. Telegram Forced to Close Channels Run by Belarus Protestors. *Decrypt*. 2020. 08 October. URL: https://decrypt.co/44339/telegram-forced-to-close-channels-run-by-belarus-protestors (дата звернення: 10.06.2025).
308. Deen A., Pan P.-L. Exploring social networks of #Election2020results and #BidenTransition on Twitter after the 2020 US presidential election. *The Journal of Social Media in Society*. 2022. Vol. 11. № 2. P. 77–96. URL: https://thejsms.org/index.php/JSMS/article/view/971 (дата звернення: 15.06.2025).
309. Dekker A. H. Conceptual Distance in Social Network Analysis. *Journal of Social Structure*. 2005. Vol. 6. URL: https://www.cmu.edu/joss/content/articles/volume6/dekker/ (дата звернення: 10.06.2025).
310. Dempsey S. [et al.]. Manufacturing January 6: How Republican County Parties Mobilized Anger to Promote "Stop the Steal". *Politics & Society*. 2024. Vol. 53. № 1. P. 130–162. DOI: https://doi.org/10.1177/00323292241279671 (дата звернення: 10.06.2025).
311. Dennis L. A., Fu Y., Slavkovik M. Markov chain model representation of information diffusion in social networks. *Journal of Logic and Computation*. 2021. Article: exac018. DOI: https://doi.org/10.1093/logcom/exac018 (дата звернення: 10.06.2025).
312. DeParle J. After the war; Long series of military decisions led to Gulf War news censorship. *The New York Times*. 1991, May 5. URL: https://www.nytimes.com/1991/05/05/world/after-the-war-long-series-of-military-decisions-led-to-gulf-war-news-censorship.html (дата звернення: 10.06.2025).
313. Deschaux-Dutard D. European defence in an interpolar context: explaining the limitations of French-German contribution to European strategic autonomy. *Defence Studies*. 2022. Vol. 22. № 4. P. 591–608. DOI: https://doi.org/10.1080/ 14702436.2022.2110474 (дата звернення: 10.06.2025).
314. Diamond J. Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies. New York: W. W. Norton & Company, 1997. 480 p. ISBN 978-0393317558.

315. Diez-Gracia A., Sánchez-García P., Martín-Román J. Disintermediation and disinformation as a political strategy: use of AI to analyse fake news as Trump's rhetorical resource on Twitter. *Profesional de la Información*. 2023. Vol. 32. № 5. Paper e320523. DOI: https://doi.org/10.3145/epi.2023.sep.23 (дата звернення: 10.06.2025).
316. Dian M. Trump's mixed signals toward North Korea and US-led alliances in East Asia. *The International Spectator*. 2018. Vol. 53. № 4. P. 112–128. DOI: https://doi.org/10.1080/03932729.2018.1519961 (дата звернення: 10.06.2025).
317. Digital Forensic Research Lab. Activists use Telegram to coordinate Belarus protests: How protesters openly coordinate peaceful rallies on the messaging platform. 2020. *Medium*. 20 August. URL: https://medium.com/dfrlab/activists-use-telegram-to-coordinate-belarus-protests-70dc1ba9e78f (дата звернення: 10.06.2025).
318. Dill M. Germany: A modern history. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 1970. 490 p.
319. DiSalvo J. Occupy Wall Street: Creating a strategy for a spontaneous movement. *Science & Society*. 2015. Vol. 79. № 2. P. 264–287. URL: http://www.jstor.org/stable/24583900 (дата звернення: 10.06.2025).
320. DisinfoCode. Download report #41. DisinfoCode. URL: https://www.disinfocode.eu/reports/download/41 (дата звернення: 11.06.2025).
321. Divišová V. Strategic Communications: From a Reactive Fight Against Disinformation Towards Comprehensive Use in Support of National Security and Defence. *Vojenské rozhledy*. 2022. Vol. 31. № 2. P. 34–53. URL: https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1047134 (дата звернення: 15.06.2025).
322. Dodds P. S. [et al.]. Computational timeline reconstruction of the stories surrounding Trump: story turbulence, narrative control, and collective chronopathy. *PLOS ONE*. 2021. Vol. 16. № 12. P. e0260592. DOI: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0260592 (дата звернення: 10.06.2025).
323. Dorn W., Giardullo A., Stodilka A. The Special Monitoring Mission in Ukraine. *OSCE Yearbook 2019*. 2019. P. 129–146. URL: https://walterdorn.net/pdf/SMM-Tech_Giardullo-Dorn-Stodilka_FitPage130-OCR_OSCE-Yearbook-2019_2020.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
324. Doyle K., Desta T. An analysis of Common Security and Defence Policy's (CSDP) strategic communication (StratCom). *Journal of Politics and Law*. 2020. Vol. 14. № 2. P. 56. DOI: https://doi.org/10.5539/jpl.v14n2p56 (дата звернення: 10.06.2025).
325. Doyle W. The Oxford history of the French Revolution. Oxford: Oxford University Press, 1990. URL: https://archive.org/details/oxfordhistoryoff0000doyl (дата звернення: 10.06.2025).
326. Drieger P. Semantic network analysis as a method for visual text analytics. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2013. Vol. 79. P. 4–17. DOI: https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.05.053 (дата звернення: 15.06.2025).
327. Du Chatenier E., Verstegen J. A. A. M., Biemans H. J. A., Mulder M., Omta O. The Challenges of Collaborative Knowledge Creation in Open Innovation Teams. *Human Resource Development Review*. 2009. Vol. 8. № 3. P. 350–381. DOI: https://doi.org/10.1177/1534484309338265 (дата звернення: 15.06.2025).
328. Ducreux M.-E. Reading unto death: Books and readers in eighteenth-century Bohemia The culture of print: Power and the uses of print in early modern Europe / ed. by R. Chartier. Princeton: Princeton University Press, 1989. P. 191–230. DOI: https://doi.org/10.1515/9781400860333.191(дата звернення: 10.06.2025).

329. Dukiewicz T. Information in the aspect of security threats and challenges. *Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem*. 2019. Vol. 41. № 1. P. 83–93. URL: https://doi.org/10.19195/2300-7249.41.1.5 (дата звернення: 10.06.2025).
330. Dumenco S. Believe the hype? Four things social TV can actually do. *Ad Age*. 2012, April 13. URL: https://adage.com/article/the-media-guy/hype-things-social-tv/234134
331. Dunlop H. MPs' expenses: The Guardian launches major crowdsourcing experiment. *The Guardian*. 23.06.2009. URL: https://www.theguardian.com/gnm-press-office/crowdsourcing-mps-expenses (дата звернення: 15.06.2025).
332. DW. Connecting HK protesters. 2014. *DW*. 1 October. URL: https://www.dw.com/en/firechat-the-app-connecting-hong-kong-protesters/a-17967380/ (дата звернення: 10.06.2025).
333. Dyson E., Gilder G., Keyworth G., Toffler A. Cyberspace and the American dream: A Magna Carta for the Knowledge Age. *Future Insight*. 1994. Vol. 1. № 2. URL: http://dpya.org/en/images/c/c4/Cyberspace_and_the_American_Dream-_A_Magna_Carta_for_the_Knowledge_Age%2C_Future_Insight%2C_Aug._1994.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
334. Earl J., Maher T. V., Pan J. The digital repression of social movements, protest, and activism: A synthetic review. *Science Advances*. 2022. Vol. 8. № 10. Article: eabl8198. DOI: https://doi.org/10.1126/sciadv.abl8198 (дата звернення: 10.06.2025).
335. Edelman Trust Institute. 2024 Edelman Trust Barometer: Global report. 2024. URL: https://www.edelman.com/sites/g/files/aatuss191/files/2024-02/2024%20Edelman%20Trust%20Barometer%20Global%20Report_FINAL.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
336. Ehrhart H.-G. The EU as a Civil-Military Crisis Manager: Coping with Internal Security Governance. *International Journal*. 2006. Vol. 61. No. 2. P. 433–450. DOI: https://doi.org/10.1177/002070200606100212 (дата звернення: 15.06.2025).
337. El Gody A. The revolution continues: Mapping the Egyptian Twittersphere a decade after the 2011 Revolution. *First Monday*. 2022. Vol. 27. № 2. URL: https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/11775/10686 (дата звернення: 10.06.2025).
338. Election Integrity Partnership. Election Integrity Partnership. https://www.eipartnership.net/ (дата звернення: 13.05.2024).
339. Election Integrity Partnership. The Long Fuse: Mis- and disinformation in the 2020 U.S. election: Final report. 2021. URL: https://www.eipartnership.net/report (дата звернення: 10.06.2025).
340. Elster J. Explaining social behavior: More nuts and bolts for the social sciences. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 304 p. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9781107763111.
341. Encyclopaedia Britannica. French Revolution. 2023. 14 July. URL: https://www.britannica.com/event/French-Revolution. (дата звернення: 10.06.2025).
342. Enescu A.-G., Răileanu Szeles, M. Discussing energy volatility and policy in the aftermath of the Russia–Ukraine conflict. *Frontiers in Environmental Science*. 2023. Vol. 11. DOI: https://doi.org/10.3389/fenvs.2023.1225753 (дата звернення: 15.06.2025).
343. EU DisinfoLab. Disinfo update 21/11/2024. 21 листопада 2024 р. URL: https://disinfo.eu/disinfo-update-21-11-2024 (дата звернення: 15.06.2025).
344. EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy. Remarks on "The EU response to the Arab Spring". 2011. URL: http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/11/524&type=HTML (дата звернення: 15.06.2025).
345. Euchner J. Navigating the VUCA world: An interview with Bob Johansen. *Research-Technology Management*. 2013. Vol. 56, № 1. P. 10–15. URL:

https://www.proquest.com/openview/f6366166d72731c8ef5a7c1ba4d010a3/1?pq-origsite=gscholar&cbl=37905. (дата звернення: 15.06.2025).
346. EUobserver. Merkel criticises Russia on eve of Vilnius summit. *EUobserver*. 2013. 27 November. URL: https://euobserver.com/world/122264 (дата звернення: 10.06.2025).
347. Euronews. The UN and Washington condemn violence in Ukraine. *Euronews*. 2013. 3 December. URL: https://www.euronews.com/2013/12/03/the-un-and-washington-condemn-violence-in-ukraine (дата звернення: 10.06.2025).
348. European Commission, High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. Joint communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Report on the implementation of the Action Plan Against Disinformation (JOIN(2019) 12 final). 2019, June 14. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/joint_report_on_disinformation.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
349. European Commission. Action Plan against Disinformation. 2018. URL: https://eeas.europa.eu/sites/default/files/action_plan_against_disinformation.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
350. European Commission. Building societal resilience against information manipulation. URL: https://commission.europa.eu/topics/countering-information-manipulation/ building-societal-resilience-against-information-manipulation_en#:~:text=Protect%20yourself%20from%20information%20manipulation (дата звернення: 15.06.2025).
351. European Commission. Code of practice on disinformation: New reports available in the Transparency Centre. 26.09.2023. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/code-practice-disinformation-new-reports-available-transparency-centre (дата звернення: 11.06.2025).
352. European Commission. Code of Practice on Disinformation. 2018. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation (дата звернення: 15.06.2025).
353. European Commission. Commission Work Programme 2020. A Union that strives for more. COM(2020) 37 final. Brussels. 29.01.2020.
354. European Commission. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Network and Information Security: Proposal for a European Policy Approach (COM(2001) 298 final). Brussels. 06.06.2001.
355. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Launching the European Defence Fund (COM/2017/0295 final). 2017. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52017DC0295 (дата звернення: 15.06.2025).
356. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: The European Green Deal (COM/2019/640 final). 2019. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52019DC0640 (дата звернення: 15.06.2025).
357. European Commission. Conference on the Future of Europe: Report on the final outcome. 2022. URL: https://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/20220509RES29121/20220509RES29121.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
358. European Commission. Cooperating with fact-checkers, civil society, media and academia. URL: https://commission.europa.eu/topics/countering-information-

manipulation/cooperating-fact-checkers-civil-society-media-and-academia_en (дата звернення: 15.06.2025).
359. European Commission. Countering information manipulation and foreign interference. URL: https://commission.europa.eu/topics/countering-information-manipulation_en#:~:text=82 (дата звернення: 15.06.2025).
360. European Commission. EU enlargement progress report. 2024. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua (дата звернення: 15.06.2025).
361. European Commission. Europe's moment: Repair and Prepare for the Next Generation.. 2020. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_940 (дата звернення: 15.06.2025).
362. European Commission. European Media Literacy Week. 2019. URL: https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/european-media-literacy-week (дата звернення: 15.06.2025).
363. European Commission. Flash Eurobarometer 464: Fake news and disinformation online. 2018. URL: https://data.europa.eu/data/datasets/s2183_464_eng?locale=en (дата звернення: 15.06.2025).
364. European Commission. Joint Communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions: Action Plan Against Disinformation. Brussels. 2018. 13 p. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/action_plan_against_disinformation.pdf.
365. European Commission. Joint Communication: Tackling COVID-19 disinformation (JOIN(2020) 8 final). 2020. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020JC0008&from=EN (дата звернення: 15.06.2025).
366. European Commission. Open Data Collaboration Platform Innovation Radar. 2023. URL: https://innovation-radar.ec.europa.eu/innovation/29873 (дата звернення: 15.06.2025).
367. European Commission. Report on the 2024 elections to the European Parliament: COM(2025) 287 final. Brussels: European Commission, 2025. 30 p. URL: https://commission.europa.eu/document/download/2a7fddb2-e927-4079-92cc-4bb4279e9a46_en?filename=Report+on+the+2024+elections+to+the+European+Parliament.pdf (дата звернення: 06.07.2025).
368. European Commission. Shaping Europe's Digital Future. 2020. URL: https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/content/european-digital-strategy (дата звернення: 15.06.2025).
369. European Commission. Strategic communication and countering information manipulation and foreign interference. URL: https://commission.europa.eu/topics/countering-information-manipulation_en#:~:text=,media%2C%20academia%20and%20other%20organisations (дата звернення: 15.06.2025).
370. European Commission. Strategic communication and countering information manipulation, foreign interference and cyberattacks through awareness-raising projects, advanced technological solutions, and improved coordination Countering information manipulation and foreign interference. URL: https://commission.europa.eu/topics/countering-information-manipulation_en# (дата звернення: 15.06.2025).
371. European Commission. The Commission’s response to information manipulation and foreign interference is centred around multipronged actions. URL: https://commission.europa.eu/topics/countering-information-manipulation_en#:~:text=The%20Commission%27s%20response%20to%20information,manipulation%20is%20centred%20around (дата звернення: 15.06.2025).

372. European Commission. The EU's response to the 'Arab Spring'. 2011. 16 December. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_11_918 (дата звернення: 10.06.2025).
373. European Council. European Council conclusions, 19–20 March 2015. Brussels, 2015. 26 p. URL: https://www.consilium.europa.eu/media/21888/european-council-conclusions-19-20-march-2015-en.pdf. (дата звернення: 15.06.2025).
374. European Council. European Council conclusions, 20–21 October 2016: The European Council adopted conclusions on migration, trade, global and economic issues and external relations. Press release. 21 October. 2016. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/10/21/european-council-conclusions/ (дата звернення: 15.06.2025).
375. European Council. Permanent Structured Cooperation (PESCO) first collaborative PESCO projects.. 2017. URL: https://www.consilium.europa.eu/media/32079/pesco-overview-of-first-collaborative-of-projects-for-press.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
376. European Digital Media Observatory. EDMO's assessment of the Rapid Response System of the Code of Practice on Disinformation. / European Digital Media Observatory. 2024. 2 oct. URL: https://edmo.eu/publications/edmos-assessment-of-the-rapid-response-system-of-the-code-of-practice-on-disinformation (дата звернення: 15.06.2025).
377. European Digital Media Observatory. EU Elections Disinfo Task Force – Final Synthesis Report, 2024. Brussels: EDMO, 2024. 18 p. URL: https://edmo.eu/thematic-areas/elections/european-elections/eu-elections-disinfo-bulletin/ (дата звернення: 06.06.2025).
378. European External Action Service. (n.d.). Information integrity and countering foreign information manipulation and interference (FIMI) [Webpage]. European Union. Retrieved June 15, 2025, from https://www.eeas.europa.eu/eeas/information-integrity-and-countering-foreign-information-manipulation-interference-fimi_en#:~:text=EUvsDisinfo%20is%20the%20flagship (дата звернення: 15.06.2025).
379. European External Action Service. A global strategy for the European Union's foreign and security policy: Shared vision, common action — A stronger Europe. 2016. URL: https://eeas.europa.eu/eeas/global-strategy-european-unions-foreign-and-security-policy_en (дата звернення: 15.06.2025).
380. European External Action Service. EEAS Special Report Update: Short Assessment of Narratives and Disinformation around the COVID-19 Pandemic. 2020. URL: https://euvsdisinfo.eu/eeas-special-report-update-2-22-april/ (дата звернення: 15.06.2025).
381. European External Action Service. EEAS Special Report: Disinformation on the Coronavirus. 2020. URL: https://euvsdisinfo.eu/eeas-special-report-disinformation-on-the-coronavirus/ (дата звернення: 15.06.2025).
382. European External Action Service. EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine.. 2017, August 10. URL: https://www.eeas.europa.eu/node/30963_en (дата звернення: 15.06.2025).
383. European External Action Service. Information integrity and countering foreign information manipulation & interference (FIMI). URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/information-integrity-and-countering-foreign-information-manipulation-interference-fimi_en. (дата звернення: 15.06.2025).
384. European External Action Service. Strategic compass for security and defence. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en (дата звернення: 15.06.2025).

385. European Fact-Checking Standards Network. Elections24Check: final report. 2024. Aug. 14 p. URL: https://efcsn.com/wp-content/uploads/2024/09/elections24check-final-report.pdf (дата звернення: 14.06.2025).
386. European Movement. The Conference on the Future of Europe. 2021, March. URL: https://europeanmovement.eu/policy/the-conference-on-the-future-of-europe/ (дата звернення: 15.06.2025).
387. European Parliament and Council of the European Union. Regulation (EU) 2024/900 on the transparency and targeting of political advertising. 2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32024R0900 (дата звернення: 10.06.2025).
388. European Parliament and Council of the European Union. Regulation (EU) 2015/2120 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015: Laying down measures concerning open internet access and amending Directive 2002/22/EC on universal service and users' rights relating to electronic communications networks and services and Regulation (EU) No 531/2012 on roaming on public mobile communications networks within the Union. 2015. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015R2120&rid=2 (дата звернення: 15.06.2025).
389. European Parliament. EU Strategic Communications with a View to Counteracting Propaganda: In-depth Analysis. / European Union Institute for Security Studies (EUISS). Paris: EUISS, 2016. 112 p. DOI: 10.2815/09432. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578008/EXPO_IDA(2016)578008_EN.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
390. European Parliament. EU-China relations – overcoming differences and seizing opportunities. 2021. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/679103/EPRS_BRI(2021)679103_EN.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
391. European Parliament. European Parliament resolution of 17 February 2011 on the situation in Egypt (2011/2555(RSP)). 2011. 17 February. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2011-0064_EN.html (дата звернення: 10.06.2025).
392. European Parliament. Mohamed Bouazizi – 2011, "Arab Spring", Tunisia. 2020. URL: https://www.europarl.europa.eu/sakharovprize/en/mohamed-bouazizi-2011-arab-spring-tunisi/products-details/20200331CAN54202 (дата звернення: 10.06.2025).
393. European Parliamentary Research Service. Peace and Security in 2023: Overview of EU joint and coordinated action. European Parliament, 2023, July 19. URL: https://epthinktank.eu/2023/07/19/peace-and-security-in-2023-overview-of-eu-action-and-outlook-for-the-future/overview-of-eu-joint-and-coordinated-action/ (дата звернення: 15.06.2025).
394. European Union External Action Service. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. 2016. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
395. European Union Neighbours South. Tunisia. URL: https://south.euneighbours.eu/country/tunisia/ (дата звернення: 15.06.2025).
396. European Union. A Strategic Compass for Security and Defence – For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security.. European External Action Service, 2022. URL: https://www.eeas.europa.eu (дата звернення: 15.06.2025).
397. European Union. Caribbean Investment Facility (CIF) Communication Guidelines. 2022. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu (дата звернення: 15.06.2025).

398. European Union. European Cybersecurity Month: Promoting cybersecurity and open data collaboration. / European Union European Data Portal. 2024. 2 oct. URL: https://data.europa.eu/en/news-events/news/european-cybersecurity-month-promoting-cybersecurity-and-open-data-collaboration. (дата звернення: 15.06.2025).
399. European Union. Regulation (EU) 2022/2065 on a single market for digital services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). 2022. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legissum:4625430 (дата звернення: 10.06.2025).
400. Ewies M. G. E. H. The impact of alternative media on the circulation of information in Egypt: A field and analytical study: Doctoral dissertation. Cairo: Cairo University, Faculty of Mass Communication, 2012. URL: https://www.academia.edu/35825801 (дата звернення: 10.06.2025).
401. Executive Office of the President. Executive Order 13936 of July 14, 2020: The President's Executive Order on Hong Kong Normalization. *Federal Register*. 2020. Vol. 85. No. 43413. URL: https://www.federalregister.gov/documents/2020/07/17/2020-15646/the-presidents-executive-order-on-hong-kong-normalization (дата звернення: 10.06.2025).
402. Executive Office of the President. Executive Order 14038 of August 9, 2021: Blocking property of additional persons contributing to the situation in Belarus. *Federal Register*. 2021. 09 August. Vol. 86. P. 43905. URL: https://www.federalregister.gov/documents/2021/08/11/2021-17253/blocking-property-of-additional-persons-contributing-to-the-situation-in-belarus (дата звернення: 10.06.2025).
403. Eyal N. Revolt: The worldwide uprising against globalization. London: Picador, 2021.
404. Facebook. Company Info. URL: https://about.fb.com/company-info/ (дата звернення: 15.06.2025).
405. Falkner R. The Paris Agreement and the new logic of international climate politics. *International Affairs*. 2016. Vol. 92. № 5. P. 1107–1125. DOI: https://doi.org/10.1111/1468-2346.12708 (дата звернення: 15.06.2025).
406. Fang K. The social movement was live streamed: A relational analysis of mobile live streaming during the 2019 Hong Kong protests. *Journal of Computer-Mediated Communication*. 2023. Vol. 28. № 1. Article zmac033. DOI: https://doi.org/10.1093/jcmc/zmac033 (дата звернення: 15.06.2025).
407. Farah I., Lalli G., Baker D., Schumacher A. A global omics data sharing and analytics marketplace: Case study of a rapid data COVID-19 pandemic response platform. *medRxiv*. 2020. DOI: https://doi.org/10.1101/2020.09.28.20203257 (дата звернення: 15.06.2025).
408. Farrell H. Promoting Norms for Cyberspace. New York: Council on Foreign Relations, 2015. 40 p.
409. Fattorel M. Hong Kong – National Security Law [Data set]. 2022. URL: https://www.kaggle.com/datasets/martafattorel/hong-kong-national-security-law (дата звернення: 10.06.2025).
410. Federal Communications Commission. Statement of Acting Chairwoman Rosenworcel on Department of Justice decision to withdraw lawsuit to block California net neutrality law. 2021. URL: https://docs.fcc.gov/public/attachments/DOC-369799A1.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
411. Fedoniuk S. Communication in mass cooperation as a VUCA factor in modern socio-economic shocks. *The Copernicus Journal of Political Studies*. 2020. № 1. P. 145–157. DOI: https://doi.org/10.12775/CJPS.2020.008 (дата звернення: 15.06.2025).
412. Fedoniuk S. Mass collaboration as a factor of the Ukrainian Revolution 2013–2014. *Language – Culture – Politics: International Journal*. 2018. Vol. 1. P. 209–218. URL:

http://lcpijournal.pwsz.chelm.pl/data/_uploaded/file/Vol1-2018/Sergii%20Fedoniuk%20Mass%20collaboration%20as%20a%20factor%20of%20the%20Ukrainian%20revolution%202013-2014.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
413. Fedoniuk S. The VUCA-nature of modern protest communication. *Journal of Applied Journalism & Media Studies*. 2023. Vol. 12. № 2. P. 205–222. DOI: https://doi.org/10.1386/ajms_00114_1 (дата звернення: 10.06.2025).
414. Fedoniuk S., Karpchuk N. Dynamics of the EU strategic communications regarding the European integration of Ukraine. *Online Journal Modelling the New Europe*. 2024. No. 45. Article 4. DOI: https://doi.org/10.24193/OJMNE.2024.45.04 (дата звернення: 15.06.2025).
415. Fedoniuk S., Karpchuk N., Yuskiv B. China's strategic narratives in relations with the US, the EU, and the RF. *Balkan Social Science Review*. 2024. № 24. DOI: https://doi.org/10.46763/BSSR242424233f (дата звернення: 15.06.2025).
416. Fedotenko K. Cyber warfare as part of information warfare of Russia against Ukraine since the beginning of the 2022 Russian invasion. *Věda a perspektivy*. 2023. Vol. 8. No. 27. P. 351–357. DOI: https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-8(27)-351-357 (дата звернення: 10.06.2025).
417. Fernández Ó. [et al.]. The impact of Russia's 2022 invasion of Ukraine on public perceptions of EU security and defence integration: a big data analysis. *Journal of European Integration*. 2023. Vol. 45. No. 3. P. 463–485. DOI: https://doi.org/10.1080/07036337.2023.2183392 (дата звернення: 15.06.2025).
418. Fernández-Pérez de la Lastra S., Sánchez-Gardey G. Organizational ambidexterity: A reconceptualization and research agenda for the VUCA international context. *Journal of Contingencies and Crisis Management*. 2024. DOI: https://doi.org/10.1111/1468-5973.12565 (дата звернення: 15.06.2025).
419. Fichera A., Ramírez L. Clip of looting at Louis Vuitton store in Portland misrepresented as French protests. 2023. 3 July. *Associated Press*. URL: https://apnews.com/article/fact-check-video-louis-vuitton-looting-video-france-759395903810 (дата звернення: 10.06.2025).
420. Fichter M. Yugoslav Protest: Student Rebellion in Belgrade, Zagreb, and Sarajevo in 1968. *Slavic Review*. 2016. Vol. 75. P. 99–121. DOI: https://doi.org/10.5612/slavicreview.75.1.99 (дата звернення: 10.06.2025).
421. Filipec O. The Cooperation Between EU and NATO in Response to Hybrid Threats: A Retrospective Analysis from the Institutionalist Perspective. *Slovak Journal of Political Sciences*. 2023. Vol. 23. № 1. P. 27–55. DOI: https://doi.org/10.34135/sjps.230102 (дата звернення: 15.06.2025).
422. Finnemore M. Cultivating international cyber norms. *America's cyber future: Security and prosperity in the information age* / eds. K. Lord, T. Sharp. Washington, DC: Center for a New American Security, 2011. P. 89–101.
423. Flieger M. Inter-organizational network collaboration: How organizations modify expected benefits when facing VUCA environment. *European Research Studies Journal.* 2024. Vol. 27 № 3. P. 852–868. URL: https://www.um.edu.mt/library/oar/handle/123456789/128462 (дата звернення: 10.06.2025).
424. FloorDaily. Home Depot sued over ad slogan. URL: https://www.floordaily.net/flooring-news/home-depot-sued-over-ad-slogan (дата звернення: 15.06.2025).
425. Foa R. S. [et al.]. The global satisfaction with democracy report 2020. Cambridge: Centre for the Future of Democracy, University of Cambridge, 2020. URL: https://www.cam.ac.uk/system/files/report2020_003.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
426. Fontana F. A., Formato F. R., Pareschi R. Boosting Concept Discovery in Collective Intelligences. Zhong N., Li K., Lu S., Chen L. (eds) *Brain Informatics. BI 2009. Lecture*

Notes in Computer Science, vol 5819. Berlin; Heidelberg: Springer, 2009. P. 372–383. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-642-04954-5_31 (дата звернення: 15.06.2025).
427. Forbes-Україна. Журнал Forbes-Україна проаналізував тенденції онлайн-мовлення. 2014. 18 квітня. Ukrstream.TV. URL: https://ukrstream.tv/ru/blog/zhurnal_forbes_ukrayina_proanalizuvav_tiendientsiyi_onlain_movlienn (дата звернення: 10.06.2025).
428. Forcast. How cryptocurrency fuels protests and anti-government movements. 2020. 25 August. *Forcast*. URL: https://forkast.news/blockchain-cryptocurrency-anti-government-protests-hong-kong-blm/ (дата звернення: 10.06.2025).
429. Foroudi L., Voznaya S. In Algeria, 'electronic flies' threaten a protest movement. 2019. *Coda*. URL: https://www.codastory.com/disinformation/algeria-election-protest/ (дата звернення: 10.06.2025).
430. France 24. Ukraine crisis to dominate EU leaders' Versailles summit. 2022. March 10. URL: https://www.france24.com/en/live-news/20220310-ukraine-crisis-to-dominate-eu-leaders-versailles-summit (дата звернення: 15.06.2025).
431. François E. Livre, confession et société urbaine en Allemagne au XVIIIe siècle: L'exemple de Spire. *Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine*. 1982. Vol. 29. P. 353–375.
432. Fraser C. Donald J. Trump and the politics of democratic dysfunction. *Fast Capitalism*. 2020. Vol. 17. № 1. P. 140–155. DOI: https://doi.org/10.32855/fcapital.202001.010 (дата звернення: 10.06.2025).
433. Freedom House. Freedom on the Net 2016/2020. 2020. Freedom House. URL: https://freedomhouse.org/country/belarus/freedom-net/2016(2020) (дата звернення: 10.06.2025).
434. Freedom House. Freedom on the Net 2017. 2017. Freedom House. URL: https://freedomhouse.org/report/freedom-net/freedom-net-2017 (дата звернення: 10.06.2025).
435. Freedom of Information Act, 1967. Public Law 89–487. United States Code. 1967.
436. Freelon D., McIlwain C. D., Clark M. D. Beyond the Hashtags: #Ferguson, #Blacklivesmatter, and the Online Struggle for Offline Justice / Center for Media & Social Impact. 2016. URL: https://cmsimpact.org/resource/beyond-the-hashtags-ferguson-blacklivesmatter-and-the-online-struggle-for-offline-justice/ (дата звернення: 15.06.2025).
437. Freelon D., McIlwain C., Clark M. Quantifying the power and consequences of social media protest. *New Media & Society*. 2016. Vol. 20. № 3. P. 990–1011. DOI: https://doi.org/10.1177/1461444816676646 (дата звернення: 15.06.2025).
438. Freeman L. C. Centrality in social networks conceptual clarification. *Social Networks*. 1979. Vol. 1. № 3. P. 215–239. DOI: https://doi.org/10.1016/0378-8733(78)90021-7 (дата звернення: 10.06.2025).
439. Freeman L. C. The development of social network analysis. Vancouver: Empiric Press, 2004. 128 p. ISBN 978-0974734416.
440. Freitas J. [et al.]. Common knowledge, coordination, and strategic mentalizing in human social life. *Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A.* 2019. Vol. 116. P. 13751–13758. DOI: https://doi.org/10.1073/pnas.1905518116 (дата звернення: 15.06.2025).
441. Fridgeirsson T. V., Kristjansdottir B. H., Ingason H. T. An Alternative Risk Assessment Routine for Decision Making; Towards a VUCA Meter to Assess the Volatility, Uncertainty, Complexity and Ambiguity of Complex Projects. Cuevas R., Bodea C. N., Torres-Lima P. (eds) *Research on Project, Programme and Portfolio Management*. Cham: Springer, 2021. P. 51–68. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-60139-3_4 (дата звернення: 15.06.2025).

442. Froehling O. The Cyberspace “War of Ink and Internet” in Chiapas, Mexico. *Geographical Review*. 1997. Vol. 87. № 2. P. 291–307. DOI: https://doi.org/10.2307/216010 (дата звернення: 10.06.2025).
443. Frömmel M., Mende A., Menkhoff L. Order flows, news, and exchange rate volatility. *Leibniz Universität Hannover Working Paper*. 01.03.2007. URL: http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.966068 (дата звернення: 15.06.2025).
444. Frommherz G., Sissons H. Communicating chaos: New perspectives on VUCA. *Journal of Applied Journalism & Media Studies*. 2023. Vol. 12, № 2. DOI: https://doi.org/10.1386/ajms_00111_2 (дата звернення: 10.06.2025).
445. Fuchs C. The antagonistic self-organization of modern society. *Studies in Political Economy*. 2004. Vol. 73. P. 183–209. DOI: https://doi.org/10.1080/19187033.2004.11675157 (дата звернення: 15.06.2025).
446. Fuchs C. The self-organization of social movements. *Systemic Practice and Action Research*. 2006. Vol. 19, № 1. P. 101–137. DOI: https://doi.org/10.1007/s11213-005-9006-0 (дата звернення: 10.06.2025).
447. Fung A., Graham M., Weil D. Full disclosure: The perils and promise of transparency. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. URL: https://ash.harvard.edu/wp-content/uploads/2007/01/Full_Disclosure.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
448. Galbraith J. K. The affluent society. Boston, MA: Houghton Mifflin, 1968. 448 p. ISBN 978-0395089491.
449. Galbreath J. Success in the relationship age: Building quality relationship assets for market value creation. *The TQM Magazine*. 2002. Vol. 14. № 1. P. 8–24. DOI: https://doi.org/10.1108/09544780210416749 (дата звернення: 15.06.2025).
450. Gallardo C. Brexiteers uneasy as UK inches toward EU defense projects *Politico*. 29.06.2023. URL: https://www.politico.eu/article/brexit-rishi-sunak-ukraine-war-europe-uk-inches-toward-eu-defense-projects/ (дата звернення: 15.06.2025).
451. Galton F. Vox populi. *Nature*. 1907. Vol. 75. P. 450–451. DOI: https://doi.org/10.1038/075450a0 (дата звернення: 10.06.2025).
452. Gao F., Tao L., Huang Y., Shu Z. Management and data sharing of COVID-19 pandemic information. *Biopreservation and Biobanking*. 2020. Vol. 18. № 6. DOI: https://doi.org/10.1089/bio.2020.0134 (дата звернення: 15.06.2025).
453. Garrett R. K. Protest in an information society. *Information, Communication & Society*. 2006. Vol. 9. № 2. P. 202–224. DOI: https://doi.org/10.1080/13691180600630773 (дата звернення: 10.06.2025).
454. Garrett T. Migration policy in the era of Trumpism and media spectacle: What a 2024 Trump presidency could mean for Mexico-U.S. relations. *Norteamérica*. 2024. Vol. 19. № 1. P. 201–226. DOI: https://doi.org/10.22201/cisan.24487228e.2024.1.658 (дата звернення: 10.06.2025).
455. Gateva E. Enlargement Policy and European Union Politics. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. 2019. April 26. URL: https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-1104 (дата звернення: 23.06.2024 р.
456. Gaufman E. World War II 2.0: Digital memory of fascism in Russia in the aftermath of Euromaidan in Ukraine. *Journal of Regional Security*. 2015. Vol. 10. № 1. P. 17–36. DOI: https://doi.org/10.11643/issn.2217-995X151SPG48 (дата звернення: 10.06.2025).
457. GDELT Project. Using Big Data to Map Ukraine's Protest Violence. 2014. URL: https://blog.gdeltproject.org/using-big-data-to-map-ukraines-protest-violence/ (дата звернення: 01.06.2025).

458. Geddes B., Wright J., Frantz E. Autocratic Breakdown and Regime Transitions: A New Data Set. *Perspectives on Politics*. 2014. Vol. 12, № 2. P. 313–331. DOI: https://doi.org/10.1017/S1537592714000851 (дата звернення: 15.06.2025).
459. Gehring T., Oberthür S., Mühleck M. European Union actorness in international institutions: Why the EU is recognized as an actor in some international institutions, but not in others. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 2013. Vol. 51. № 5. P. 849–865. DOI: https://doi.org/10.1111/jcms.12030 (дата звернення: 15.06.2025).
460. Geissler D. [et al.]. Russian propaganda on social media during the 2022 invasion of Ukraine. *EPJ Data Science*. 2023. Vol. 12. No. 35. DOI: 10.1140/epjds/s13688-023-00414-5 (дата звернення: 14.06.2025).
461. George B. VUCA 2.0: A Strategy for Steady Leadership in an Unsteady World. *Forbes*. 17.02.2017. URL: https://www.forbes.com/sites/hbsworkingknowledge/2017/02/17/vuca-2-0-a-strategy-for-steady-leadership-in-an-unsteady-world/ (дата звернення: 15.06.2025).
462. GeoStrategy. Strategic communications in EU-NATO cooperation. 2024. URL: https://geostrategy.org.ua (дата звернення: 15.06.2025).
463. Gerbaudo P. Tweets and the Streets. Social Media and Contemporary Activism. London: Pluto Books, 2012. 208 p. DOI: https://doi.org/10.2307/j.ctt183pdzs (дата звернення: 10.06.2025).
464. Ghonim W., Runnette S. Revolution 2.0: The power of the people is greater than the people in power: A memoir. Ashland: Blackstone Publishing, 2012. 320 p.
465. Gijs C., Verhelst K. Specter of Trump's return forces the EU to get real on trade. *Politico*. 19.08.2024. URL: https://www.politico.eu/article/donald-trump-return-european-union-trade-electric-vehicles-raw-materials-economic-security-competitiveness/ (дата звернення: 10.06.2025).
466. Gijs C., Wax E., Moens B. EU scrambles to prepare for a Trump return. *Politico*. 25.10.2024. URL: https://www.politico.eu/article/eu-scrambles-to-prepare-for-a-trump-return/ (дата звернення: 10.06.2025).
467. Gillett F. Electoral Commission launches probe into Russian meddling in Brexit vote using Twitter and Facebook. *Evening Standard*. 02.11.2017. URL: https://www.standard.co.uk/news/politics/election-watchdog-launches-probe-into-russian-meddling-in-brexit-vote-a3674251.html (дата звернення: 15.06.2025).
468. Giumelli F., Cusumano E., Besana M. From Strategic Communication to Sanctions: The European Union's Approach to Hybrid Threats. Cusumano, E., Corbe, M. (Eds). *A Civil-Military Response to Hybrid Threats*. Cham: Palgrave Macmillan, 2018. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-60798-6_8 (дата звернення: 15.06.2025).
469. Global Times. This year's presidential election lays bare extreme nature of US hegemonism. 17 лютого 2024 р. URL: https://www.globaltimes.cn/page/202402/1307167.shtml (дата звернення: 10.06.2025).
470. Global Voices Online. The Internet, a staging post for protests in Ecuador, is under threat. 2015. 28 June. Global Voices Online. URL: http://globalvoicesonline.org/2015/06/28/the-internet-a-staging-post-for-protests-in-ecuador-is-under-threat/ (дата звернення: 10.06.2025).
471. Glotz P. Von Analog nach Digital: Unsere Gesellschaft auf dem Weg zur digitalen Kultur. Frauenfeld; Stuttgart; Wien: Huber, 2001. 196 p. ISBN 978-3719312404.
472. Glynn C. [et al.]. Public opinion. London: Routledge, 2018. 418 p.
473. Gomez Arana A., McArdle S. The EU and the migration crisis: Reinforcing a security-based approach to migration? *Law 2019*. P. 272–289. DOI: https://doi.org/10.4337/9781788972482.00023 (дата звернення: 15.06.2025).

474. González-Bailón S., Wang N. Networked discontent: The anatomy of protest campaigns in social media. *Social Networks*. 2016. Vol. 44. P. 95–104. DOI: https://doi.org/10.1016/j.socnet.2015.07.003 (дата звернення: 10.06.2025).
475. Gottlieb M., Dyer S. Information and Disinformation: Social Media in the COVID-19 Crisis. *Academic Emergency Medicine*. 2020. Vol. 27. № 7. P. 640–641. DOI: https://doi.org/10.1111/acem.14036 (дата звернення: 15.06.2025).
476. Gough H. The newspaper press in the French Revolution. London: Routledge, 1988. (Published May 1, 2018, by Routledge). 254 p.
477. Gourlay C. European Union procedures and resources for crisis management. *International Peacekeeping*. 2004. Vol. 11. No. 3. P. 404–421. DOI: https://doi.org/10.1080/1353331042000249019 (дата звернення: 15.06.2025).
478. Graham T., Hames S., Alpert E. The coordination network toolkit: a framework for detecting and analysing coordinated behaviour on social media. *Journal of Computational Social Science*. 2024. Vol. 7. № 2. P. 1139–1160. DOI: https://doi.org/10.1007/s42001-024-00260-z (дата звернення: 15.06.2025).
479. Granovetter M. The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited. *Sociological Theory*. 1983. Vol. 1. P. 201–233. DOI: https://doi.org/10.2307/202051 (дата звернення: 10.06.2025).
480. Granovetter M. Threshold models of collective behavior. *AIS*. 1978. Vol. 83, № 6. P. 1420–1443. URL: https://www.jstor.org/stable/2778111 (дата звернення: 10.06.2025).
481. Gratius S. EU democracy promotion in Latin America: More a tradition than a policy. *European Foreign Affairs Review*. 2011. Vol. 16. № 5. P. 689–703. URL: https://kluwerlawonline.com/journalarticle/European+Foreign+Affairs+Review/16.5/EERR2011046 (дата звернення: 15.06.2025).
482. Green H. Katrinalist.net and the PeopleFinder Project. *Business Week*. 07.09.2005. URL: https://www.bloomberg.com/news/articles/2005-09-06/katrinalist-dot-net-and-the-peoplefinder-project (дата звернення: 15.06.2025).
483. Greenberg L. T. [et al.]. Information Warfare and International Law. Washington: National Defense University Press, 1997. 122 p.
484. Greenglass E. [et al.]. Anxiety and watching the war in Ukraine *International Journal of Psychology*. 2024. Vol. 59. No. 3. P. 340–352. DOI: https://doi.org/10.1002/ijop.13099 (дата звернення: 15.06.2025).
485. Griffin L. tweets_analysis_hkprotests_2019 [GitHub repository]. 2020. URL: https://github.com/leowgriffin/tweets_analysis_hkprotests_2019 (дата звернення: 10.06.2025).
486. Gross G. Election 2004: Howard Dean profits from web campaign. *CIO*. 15.01.2004. URL: http://www.cio.com/article/32064/Election_2004_Howard_Dean_Profits_from_Web_Campaign (дата звернення: 15.06.2025).
487. Gujrati R., Uygun H. Covid-19: Impact on global economics. *Amity Journal of Computational Sciences*. 2020. Vol. 4. № 1. С. 24–29. URL: https://avesis.erdogan.edu.tr/yayin/0081aad6-e6fb-4991-a98d-dc12b0408045/covid-19-impact-on-global-economics (дата звернення: 15.06.2025).
488. Hackman J. R., Oldham G. R. Motivation through the design of work: Test of a theory. *Organizational Behavior & Human Performance*. 1976. Vol. 16. № 2. P. 250–279. DOI: https://doi.org/10.1016/0030-5073(76)90016-7 (дата звернення: 15.06.2025).
489. Hahn J. European Neighbourhood Policy reloaded. 2015. URL: https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2014-2019/hahn/blog/European-Neighbourhood-Policy-reloaded (дата звернення: 15.06.2025).

490. Hallahan K. [et al.]. Defining strategic communication. *International Journal of Strategic Communication*. 2007. Vol. 1. No. 1. P. 3–35. DOI: https://doi.org/10.1080/15531180701285244 (дата звернення: 15.06.2025).
491. Halliday M. Keep calm and make GIFs: Communicating COVID-19 in Aotearoa New Zealand. *Journal of Applied Journalism & Media Studies*. 2023. Vol. 12 (Communicating chaos: New perspectives on VUCA). P. 245–266. DOI: https://doi.org/10.1386/ajms_00116_1.
492. Hamari J., Sjöklint M., Ukkonen A. The sharing economy: Why people participate in collaborative consumption. *Journal of the Association for Information Science and Technology*. 2016. Vol. 67. № 9. P. 2047–2059. DOI: https://doi.org/10.1002/asi.23552 (дата звернення: 15.06.2025).
493. Hanke Vela J. Limitless friendship, here are your limits. *Politico.eu*. 2024. 13.02. URL: https://www.politico.eu/newsletter/brussels-playbook/limitless-friendship-here-are-your-limits/. (дата звернення: 10.06.2025).
494. Hansen L., Nissenbaum H. Digital disaster, cyber security, and the Copenhagen School International Studies Quarterly. 2009. Vol. 53. № 4. P. 1155–1175. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2009.00572.x (дата звернення: 15.06.2025).
495. Harari Y. N. Sapiens: A brief history of humankind. London: Harper, 2011. 464 p. ISBN 978-0062316097.
496. Hardacre A., Smith M. The EU and the Diplomacy of Complex Interregionalism. *The Hague Journal of Diplomacy*. 2009. Vol. 4. No. 2. P. 167–188. DOI: https://doi.org/10.1163/187119109X440898 (дата звернення: 15.06.2025).
497. Harkavyi Y., Siryi S. Стратегічні комунікації сил оборони України як об'єкт політологічного дослідження. *Політологічні студії*. 2022. № 89. P. 103–123. DOI: https://doi.org/10.17721/2415-881x.2022.89.103-123 (дата звернення: 15.06.2025).
498. Harrois T. The politicisation of the Common Foreign and Security Policy (CFSP) in the British domestic debate on Brexit: a challenge to EU-UK foreign and security cooperation. *Contemporary British History*. 2023. Vol. 37. № 4. P. 656–678. DOI: https://doi.org/10.1080/13619462.2023.2237316 (дата звернення: 15.06.2025).
499. Hartig F. Chinese Public Diplomacy: The Rise of the Confucius Institute. London: Routledge, 2016. 248 p. ISBN 978-1138790991.
500. Haukkala H. The European Union as a regional normative hegemon: The case of European neighbourhood policy. In *Normative Power Europe: Empirical and Theoretical Perspectives*, ed. R. G. Whitman. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011. P. 45–64.
501. Heinonen S. [et al.]. Surprise as the new normal – implications for energy security. *European Journal of Futures Research*. 2017. Vol. 5. P. 1–13. DOI: https://doi.org/10.1007/S40309-017-0117-5 (дата звернення: 15.06.2025).
502. Held D., Koenig-Archibugi M. (Eds.) *Global Governance and Public Accountability*. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell, 2004. 352 p. ISBN 978-1405112130.
503. Helliwell J., Layard R., Sachs J. (Eds.). World happiness report. New York: The Earth Institute, Columbia University, 2013. URL: https://s3.amazonaws.com/happiness-report/2013/WorldHappinessReport2013_online.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
504. Hellman M., Wagnsson C. How can European states respond to Russian information warfare? An analytical framework. *European Security*. 2017. Vol. 26. No. 2. P. 153–170. DOI: https://doi.org/10.1080/09662839.2017.1294162 (дата звернення: 15.06.2025).
505. Helmus T. C. Russian social media influence: Understanding Russian propaganda in Eastern Europe: addendum. *RAND Corporation, CT-496/1*. 31.08.2018. 8 p. DOI: https://doi.org/10.7249/CT496.1 (дата звернення: 15.06.2025).

506. Hendrix J. Researchers release comprehensive Twitter dataset of false claims about the 2020 election. *TechPolicy.Press*. 2022. 15 June. URL: https://www.techpolicy.press/researchers-release-comprehensive-twitter-dataset-of-false-claims-about-the-2020-election/ (дата звернення: 10.06.2025).
507. Herd G. P. The Arab Spring: Challenges, Obstacles and Dilemmas. *Connections*. 2011. Vol. 10. № 4. P. 103–120. URL: http://www.jstor.org/stable/26326256 (дата звернення: 10.06.2025).
508. Heri T. B. S., Utama D. B., Paing R. R. Collaborative governance in combating Covid-19 in the VUCA era in Cilacap Regency. *Proceedings of the IAPA International Conference and International Indonesia Conference on Interdisciplinary Studies (IICIS).* 2022. DOI: https://doi.org/10.30589/proceedings.2022.700 (дата звернення: 15.06.2025).
509. Hermawan K. Y. D. Participation of non-party stakeholders in the implementation of the Paris Agreement towards COP26. *Padjadjaran Journal of International Law*. 2021. Vol. 5. № 2. P. 137–153. DOI: https://doi.org/10.23920/pjil.v5i2.800. URL: https://doi.org/10.23920/pjil.v5i2.800 (дата звернення: 15.06.2025).
510. Herszenhorn D. M., Paun C., Deutsch J. Europe fails to help Italy in coronavirus fight. *Politico*. 05.03.2020.. URL: https://www.politico.eu/article/eu-aims-better-control-coronavirus-responses/ (дата звернення: 15.06.2025).
511. Hertig A. You can now fund the Hong Kong protesters with Bitcoin Cointelegraph. 2014. 4 October. URL: https://cointelegraph.com/news/you-can-now-fund-the-hong-kong-protesters-with-bitcoin (дата звернення: 10.06.2025).
512. Heylighen F. Towards an intelligent network for matching offer and demand: From the sharing economy to the global brain. *Technological Forecasting and Social Change*. 2017. Vol. 114. P. 74–85. DOI: https://doi.org/10.1016/j.techfore.2016.02.004 (дата звернення: 15.06.2025).
513. Hijji M., Alam G. A multivocal literature review on growing social engineering based cyber-attacks/threats during the COVID-19 pandemic: Challenges and prospective solutions. *IEEE Access*. 2021. Vol. 9. P. 7152–7169. DOI: https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.3048839 (дата звернення: 15.06.2025).
514. Hiltz S. R., Turoff M. *The Network Nation: Human communication via computer*. London: Addison-Wesley, 1978. 384 p. ISBN 978-0201103102.
515. Hirblinger A. T. Digital inclusion in mediated peace processes: How technology can enhance participation. US Institute of Peace, 2020. URL: https://www.jstor.org/stable/resrep26644.8 (дата звернення: 10.06.2025).
516. History. How Thomas Paine's 'Common Sense' helped inspire the American Revolution. *History*. 2023. 11 July. URL: https://www.history.com/news/thomas-paine-common-sense-revolution (дата звернення: 10.06.2025).
517. Ho M.-s. Exploring worldwide democratic innovations – A case study of Taiwan. *European Democracy Hub*. 2023. URL: https://epd.eu/content/uploads/2023/07/Case-Study-Taiwan.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
518. Hobsbawm E. J. Industry and empire: From 1750 to the present day. London: Penguin Books, 1999. 384 p.
519. Hodgson J. Reenvisioning Russian Propaganda: Media Decentralization and the Use of Social Networks as a Means to Government Continuity. *Open Political Science*. 2021. Vol. 4. № 1. P. 238–257. DOI: https://doi.org/10.1515/openps-2021-0022 (дата звернення: 15.06.2025).
520. Hoering U. NATO on a risky course. *9DASHLINE*. 16.09.2024. URL: https://www.9dashline.com/article/nato-on-a-risky-course. (дата звернення: 10.06.2025).

521. Hoffman L. H., Leslie W., Ifeanyichukwu E. Perception and mobilization of "truth": January 6, 2021, Stop the Steal, and social media. *Presidential Studies Quarterly*. 2025. Vol. 55, № 1. P. 49–65. DOI: https://doi.org/10.1111/psq.12897 (дата звернення: 10.06.2025).
522. Hofmann J. Internet Governance: A Regulative Idea in Flux. Berlin: Social Science Research Centre, 2005. URL: http://duplox.wzb.eu/people/jeanette/texte/Internet%20Governance%20english%20version.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
523. Hogan M. [et al.]. Governance, Transparency and the Collaborative Design of Open Data Collaboration Platforms: Understanding Barriers, Options, and Needs. *Government 3.0 – Next Generation Government Technology Infrastructure and Services* / eds. Ojo A., Millard J. Cham: Springer. 2017. (Public Administration and Information Technology: Vol. 32). P. 299–332. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-63743-3_12 (дата звернення: 15.06.2025).
524. Holtzhausen D. R., Zerfass A. Strategic communication: Opportunities and challenges of the research area. *The Routledge handbook of strategic communication*. New York: Routledge, 2015. P. 3–17. DOI: https://doi.org/10.4324/9780203094440 (дата звернення: 15.06.2025).
525. Hooshidary S., Kuckuk A. AI in Elections: A Look at the Federal and State Legislative Landscape. National Conference of State Legislatures (NCSL). 2024. September 12. URL: https://www.ncsl.org/elections-and-campaigns/ai-in-elections-a-look-at-the-federal-and-state-legislative-landscape (дата звернення: 15.06.2025).
526. Hopmann T. Adapting International Relations Theory to the End of the Cold War. *Journal of Cold War Studies*. 2003. Vol. 5. P. 96–101. DOI: https://doi.org/10.1162/152039703322286791 (дата звернення: 15.06.2025).
527. Horan J. [et al.]. Tweet like Trump: Political branding and Twitter usage among congressional candidates in 2020 and 2022. *Social Science Quarterly*. 2024. (in press). DOI: https://doi.org/10.1111/ssqu.13430 (дата звернення: 10.06.2025).
528. HousingMaps. [Без дати]. URL: http://www.housingmaps.com/ (дата звернення: 15.06.2025).
529. Howard P. N. The digital origins of dictatorship and democracy: Information technology and political Islam. Oxford: Oxford University Press, 2010. (Oxford Studies in Digital Politics). DOI: https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199736416.001.0001 (дата звернення: 10.06.2025).
530. Howard P. N., Hussain M. M. The Upheavals in Egypt and Tunisia: The Role of Digital Media. *Journal of Democracy*. 2011. Vol. 22. № 3. P. 35–48. DOI: https://dx.doi.org/10.1353/jod.2011.0041 (дата звернення: 10.06.2025).
531. Howard P. N., Parks M. R. Social media and political change: Capacity, constraint, and consequence. *Journal of Communication*. 2012. Vol. 62. № 2. P. 359–362. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2012.01626.x (дата звернення: 10.06.2025).
532. Howe J. The rise of crowdsourcing. *Wired Magazine*. June 2006. Vol. 14. No. 06. URL: https://www.wired.com/2006/06/crowds/ (дата звернення: 15.06.2025).
533. Hsiao Y., Lui L. How heterogeneous social influences affect tolerance of "violent" tactics: The case of Hong Kong's Anti-Extradition Bill Movement. *Communication and the Public*. 2025. Vol. 0. № 0. DOI: https://doi.org/10.1177/20570473251327236 (дата звернення: 15.06.2025).
534. Hu H. L. The political economy of governing ISPs in China: Perspectives of net neutrality and vertical integration. *The China Quarterly*. 2011. № 207. P. 523–540. DOI: https://doi.org/10.1017/S0305741011000613 (дата звернення: 15.06.2025).

535. Huang H. The Pathology of Hard Propaganda. *The Journal of Politics*. 2018. Vol. 80. № 3. P. 1034–1038. DOI: https://doi.org/10.1086/696863 (дата звернення: 15.06.2025).
536. Humire J. M. The foreign policy foundations of Trumpism. *Norteamérica, Revista Académica del CISAN-UNAM*. 2024. Vol. 19. № 1. P. 57–84. DOI: https://doi.org/10.22201/cisan.24487228e.2024.1.675 (дата звернення: 10.06.2025).
537. Hussain M., Howard P. Democracy's Fourth Wave? Information Technologies and the Fuzzy Causes of the Arab Spring. *SSRN*. 2012. URL: https://ssrn.com/abstract=2029711. DOI: https://doi.org/10.2139/ssrn.2029711(дата звернення: 10.06.2025).
538. Huston L., Sakkab N. Y. Connect and develop: Inside Procter & Gamble's new model for innovation. *Harvard Business Review*. March 2006. URL: https://hbr.org/2006/03/connect-and-develop-inside-procter-gambles-new-model-for-innovation (дата звернення: 15.06.2025).
539. Hutsaliuk V. Features of the Transformation of the EU's Foreign Policy Behavior Paradigm After a Full-Scale Russian Invasion of Ukraine. *Acta De Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2023. P. 24–34. DOI: https://doi.org/10.26693/ahpsxxi2023.si.024 (дата звернення: 15.06.2025).
540. IdeaConnection. Open innovation: Exxon Valdez cleanup. 21.10.2009. URL: https://www.ideaconnection.com/open-innovation-success/Open-Innovation-Exxon-Valdez-Cleanup-00030.html (дата звернення: 15.06.2025).
541. IICAT. Avaaz – Mobilizing toward Paris. COP 21. 25.07.2012. URL: https://iicat.org/avaaz-mobilizing-toward-paris-cop-21 (дата звернення: 15.06.2025).
542. Ikeda K. [et al.]. Collaborative crowdsourcing with Crowd4U. *Proceedings of the VLDB Endowment*. 2016. Vol. 9. № 13. P. 1497–1500. DOI: https://doi.org/10.14778/3007263.3007293 (дата звернення: 15.06.2025).
543. Institute of International and European Affairs. The cost of passivity: Can the strategic compass guide the EU in an era of insecurity? URL: https://www.iiea.com/blog/the-cost-of-passivity-can-the-strategic-compass-guide-the-eu-in-an-era-of-insecurity (дата звернення: 15.06.2025).
544. International Monetary Fund. *World Economic Outlook: Tentative stabilization, sluggish recovery?* January 2020. URL: https://www.imf.org/en/Publications/WEO/ Issues/2020/01/20/weo-update-january2020 (дата звернення: 15.06.2025).
545. International Telecommunication Union. Facts and Figures 2023. 2023. URL: https://www.itu.int/itu-d/reports/statistics/facts-figures-2023/index/ (дата звернення: 15.06.2025).
546. Internet Governance: A Grand Collaboration / ed. D. MacLean. New York: UN ICT Task Force Series, 2005. 223 p.
547. ISACA. Glossary of terms. 2008. URL: http://www.isaca.org/Knowledge-Center/Documents/Glossary/glossary.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
548. Isenstadt A. Inside Trump's push to win over the 'bro' vote. *Politico*. 09.10.2024. URL: https://www.politico.com/news/2024/10/09/trump-bro-vote-hawk-tuah-girl-00183129 (дата звернення: 10.06.2025).
549. Ismangil M., Schneider F. Hong Kong's Networked Agitprop: Popular Nationalism in the Wake of the 2019 Anti-Extradition Protests. *Journal of Current Chinese Affairs*. 2023. Vol. 52. № 3. P. 488–517. DOI: https://doi.org/10.1177/18681026231187002 (дата звернення: 15.06.2025).
550. ITU (International Telecommunication Union). Digital Development Dashboard. 2022. URL: https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Dashboards/Pages/Digital-Development.aspx (дата звернення: 10.06.2025).

551. Jagtiani S. L., Wellek S. In the Shadow of Ukraine: India's Choices and Challenges. *Survival*. 2022. Vol. 64. № 3. P. 29–48. DOI: https://doi.org/10.1080/00396338.2022.2078045.
552. James W. Common Security and Defence Policy (CSDP). Civitas Institute for the Study of Civil Society. London: Civitas, 2015. [23 p.]. URL: http://www.civitas.org.uk/content/files/EX.4.CSDP_.pdf (дата звернення: 14.06.2025).
553. Jasper J. A strategic approach to collective action: Looking for agency in social-movement choices. *Mobilization: An International Quarterly*. 2004. Vol. 9. № 1. P. 1–16. DOI: https://doi.org/10.17813/maiq.9.1.m112677546p63361 (дата звернення: 15.06.2025).
554. Jeong S., Choi J., Kim J. On the drivers of international collaboration: The impact of informal communication, motivation, and research resources. *Science and Public Policy*. 2014. Vol. 41. P. 520–531. DOI: https://doi.org/10.1093/scipol/sct079 (дата звернення: 15.06.2025).
555. Johnson Ch. A. Revolution and the social system. Stanford, Calif.: Hoover Institution on War, Revolution, and Peace, Stanford University, 1964. URL: https://archive.org/details/revolutionsocial00john (дата звернення: 10.06.2025).
556. Jones D. A. Revival of "Dollar Diplomacy" As United States Foreign Economic Policy in 2017: Tradeoffs Exchanged to Maintain Trade and Restore Peace Along the Tottering Western Pacific Rim. *Archives of Business Research*. 2017. Vol. 5. № 9. URL: https://doi.org/10.14738/abr.59.3667 (дата звернення: 15.06.2025).
557. Jones J. The EU, Russia, and energy security. *Claremont-UC Undergraduate Research Conference on the European Union*. 2007. Vol. 2007, Article 7. DOI: https://doi.org/10.5642/urceu.200701.07 (дата звернення: 15.06.2025).
558. Jones K.. Fleet Street & Downing Street. London: Hutchinson and Co, 1919. 336 p. URL: https://archive.org/details/fleetstreetdowni00joneuoft/page/106/mode/2up (дата звернення: 15.06.2025).
559. Jost J. T. [et al.]. How social media facilitates political protest: Information, motivation, and social networks. *Political Psychology*. 2018. Vol. 39. P. 85–118. DOI: https://doi.org/10.1111/pops.12478 (дата звернення: 15.06.2025).
560. Juncker J.-C. State of the Union Address. 2017. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-17-3165_en.htm (дата звернення: 15.06.2025).
561. Juncker J.-C. State of the Union Address. 2018. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-18-5808_en.htm (дата звернення: 15.06.2025).
562. Juncos A. E., Pomorska K. Contesting procedural norms: the impact of politicisation on European foreign policy cooperation. *European Security*. 2021. Vol. 30. № 3. P. 367–384. DOI: https://doi.org/10.1080/09662839.2021.1947799 (дата звернення: 15.06.2025).
563. Junes T. Confronting the 'New Class' in Communist Poland: Leftist Critique, Student Activism and the Origins of the 1968 Student Protest Movement. *Critique*. 2008. Vol. 36. P. 257–272. DOI: https://doi.org/10.1080/03017600802185381.
564. Jurčák V., Ivančík R. The conflict in Ukraine – a turning point for security and defence of the EU? *SD*. 2023. Vol. 44. No. 44. P. 84–101. DOI: https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.1744 (дата звернення: 15.06.2025).
565. Jürgens C. Societal revolutions and punctuated equilibrium: A comparison with the evolutionary theory. Munich: GRIN Verlag, 2020. URL: https://www.grin.com/document/1119515 (дата звернення: 10.06.2025).
566. Kahn H. The Nature and Feasibility of War and Deterrence. *RAND Corporation*. 1960. URL: https://www.rand.org/pubs/papers/P1888.html (дата звернення: 15.06.2025).

567. Kalemaj I., Kalemaj E. Political instability, economic and financial challenges in the Western Balkans in the post-pandemic world. *Eurasian Research Journal*. 2022. Vol. 4. No. 1. DOI: https://doi.org/10.53277/2519-2442-2022.4-01 (дата звернення: 15.06.2025).
568. Kalniete S., Pildegovičs T. Strengthening the EU's resilience to hybrid threats. *European View*. 2021. Vol. 20. № 1. P. 23–33. DOI: https://doi.org/10.1177/17816858211004648 (дата звернення: 15.06.2025).
569. Kamis N. H., Chiclana F., Levesley J. Preference similarity network structural equivalence clustering based consensus group decision-making model. *Applied Soft Computing*. 2018. Vol. 67. P. 706–720. DOI: https://doi.org/10.1016/j.asoc.2017.11.022 (дата звернення: 10.06.2025).
570. Kang Y.-D. Russia's invasion of Ukraine and EU's policy to reduce energy dependence on Russia: Prospect and implications. *Korean Journal of European Integration*. 2022. Vol. 13. No. 2 (July). P. 147–189. DOI: https://doi.org/10.32625/KJEI.2022.27.147 (дата звернення: 15.06.2025).
571. Kaplan L. S. The American Revolution in an International Perspective: Views from Bicentennial Symposia. *The International History Review*. 1979. Vol. 1. № 3. P. 408–426. http://www.jstor.org/stable/40105022 (дата звернення: 10.06.2025).
572. Kappas T. [et al.]. A systematic review on Collective Awareness Platforms. Salampasis M., Bournaris T. (eds) Information and Communication Technologies in Modern Agricultural Development. HAICTA 2017. Communications in Computer and Information Science. Vol 953. Cham: Springer, 2019. P. 50–67. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-12998-9_4 (дата звернення: 15.06.2025).
573. Karakullukçu M. EU energy policy: Sustained by fragile solidarity, indispensable for Eurasian security. *PRISM*. 2016. Vol. 6. No. 2. P. 106–125. URL: http://www.jstor.org/stable/26470451 (дата звернення: 15.06.2025).
574. Karpchuk N. Стратегічна комунікація ЄС як засіб у боротьбі з дезінформацією *Політичне життя. 2020. 1*(1). С. 52–58. DOI: https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.1.7 (дата звернення: 15.06.2025).
575. Karpchuk N. The Russian Federation propaganda narratives. *Torun International Studies*. 2021. Vol. 14. № 1. P. 19–30. DOI: https://doi.org/10.12775/TIS.2021.002 (дата звернення: 15.06.2025).
576. Kavalski E. The fifth debate and the emergence of complex international relations theory: notes on the application of complexity theory to the study of international life. *Cambridge Review of International Affairs*. 2007. Vol. 20. P. 435–454. DOI: https://doi.org/10.1080/09557570701574154 (дата звернення: 15.06.2025).
577. Kayode O. I., AlFurqan D. M., Adeyanju B. A. ICT, globalization and the labour market: Turning brain drain to brain gain. *European Journal of Business and Management*. 2011. Vol. 3. № 2. URL: https://www.iiste.org/Journals/index.php/ EJBM/article/view/168 (дата звернення: 15.06.2025).
578. Keegan V. Social sites develop a social conscience. *The Guardian*. 17.01.2008. URL: https://www.theguardian.com/technology/2008/jan/17/socialnetworking (дата звернення: 15.06.2025).
579. Keil S., Arkan Z. The EU and member state building: European foreign policy in the Western Balkans. London: Routledge, 2015. DOI: https://doi.org/10.4324/ 9780203721117 (дата звернення: 15.06.2025).
580. Kellner D. The Persian Gulf TV War Revisited.. Routledge, 2004. URL: https://pages.gseis.ucla.edu/faculty/kellner/papers/gulfwarrevisited.htm (дата звернення: 10.06.2025).

581. Kelly H. [et al.]. The age-specific cumulative incidence of infection with pandemic influenza H1N1 2009 was similar in various countries prior to vaccination. *PLOS ONE*. 2011. Vol. 6. № 8. Article e21828. DOI: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0021828. URL: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0021828. (дата звернення: 15.06.2025).
582. Keohane R., Nye J. Power and interdependence in the information age. *Foreign Affairs*. 1998. Vol. 83. P. 81–94.
583. Ker-Lindsay J. [et al.]. The national politics of EU enlargement in the Western Balkans. *Southeast European and Black Sea Studies*. 2017. Vol. 17. P. 511–522. DOI: https://doi.org/10.1080/14683857.2017.1424398 (дата звернення: 15.06.2025).
584. Kervyn E., Shilhav R. Towards a safer future: How to protect lives and livelihoods in a warming world. Oxford: Oxfam GB. 15.11.2017. URL: https://oxfamilibrary. openrepository.com/handle/10546/620380 (дата звернення: 15.06.2025).
585. Khalatur S. [et al.]. A model for analyzing the financial stability of banks in the VUCA-world conditions Banks and Bank Systems. 2021. Vol. 16. No. 1. DOI: https://doi.org/10.21511/BBS.16(1).2021.16 (дата звернення: 15.06.2025).
586. Khan H., Bashar O. K. M. R. Does globalization create a 'level playing field' through outsourcing and brain drain in the global economy? *The Journal of Developing Areas*. 2016. Vol. 50. № 6. P. 191–207. DOI: https://doi.org/10.1353/jda.2016.0143 (дата звернення: 15.06.2025).
587. Khan S. The bold marketing tactics behind Trump's return: Twitch, Logan Paul, and a surprise endorsement. *Adweek*. 05.11.2024. URL: https://www.adweek.com/social-marketing/trumps-bold-marketing-tactics-in-2024/ (дата звернення: 10.06.2025).
588. Khashan H. The Arab Spring And Democratisation In The Middle East. *World Affairs: The Journal of International Issues*. 2012. Vol. 16. № 4. P. 132–147. https://www.jstor.org/stable/48566260 (дата звернення: 10.06.2025).
589. Khomami N., Solon O. 'Accidental hero' halts ransomware attack and warns: This is not over. *The Guardian*. 13.05.2017. URL: https://www.theguardian.com/technology/ 2017/may/13/accidental-hero-finds-kill-switch-to-stop-spread-of-ransomware-cyber-attack (дата звернення: 15.06.2025).
590. Khondker H. H. Role of the new media in the Arab Spring. *Globalizations*. 2011. Vol. 8. № 5. P. 675–679. DOI: https://doi.org/10.1080/14747731.2011.621287 (дата звернення: 10.06.2025).
591. Kian K. 6 ways to thrive in an out-of-control world. *World Economic Forum*. 05.03.2020. URL: https://www.weforum.org/agenda/2020/03/6-ways-to-thrive-in-an-out-of-control-world/ (дата звернення: 15.06.2025).
592. Kim B. Social media and political polarization. *Journal of Media Law, Ethics and Policy Research*. 2024. Vol. 23. № 1. P. 1–46. DOI: https://doi.org/10.26542/ JML.2024.4.23.1.1 (дата звернення: 10.06.2025).
593. Kim H., Park Y. The impact of R&D collaboration on innovative performance in Korea: A Bayesian network approach. *Scientometrics*. 2008. Vol. 75. № 3. P. 535–554. DOI: https://doi.org/10.1007/s11192-007-1857-y (дата звернення: 15.06.2025).
594. Kirshner J. Political economy in security studies after the cold war. *Review of International Political Economy*. 1998. Vol. 5. P. 64–91. DOI: https://doi.org/10.1080/ 096922998347651 (дата звернення: 15.06.2025).
595. Kishi R., Jones S. Demonstrations and political violence in America: New data for summer 2020. *Armed Conflict Location & Event Data Project* (ACLED). 2020. URL: https://acleddata.com/2020/09/03/demonstrations-political-violence-in-america-new-data-for-summer-2020/ (дата звернення: 15.06.2025).

596. Kitsa M. Telegram news channels: Overview, audience preferences, specifics of functioning. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University: Journalism*. 2023. Vol. 2, № 6. P. 66–75. DOI: https://doi.org/10.23939/sjs2023.02.066 (дата звернення: 10.06.2025).
597. Kittur A., Suh B., Pendleton B. A., Chi E. H. He says, she says: Conflict and coordination in Wikipedia. *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems (CHI '07)*. 2007. P. 453–462. DOI: https://doi.org/10.1145/ 1240624.1240698 (дата звернення: 15.06.2025).
598. Klandermans B. The social psychology of protest. Oxford: Blackwell, 1997. 232 p. ISBN 978-0631219227.
599. Klandermans P. G. Mobilizing the unemployed: The social psychology of movement participation. Reiss M., Perry M. (eds) *Unemployment and protest: New perspectives on two centuries of contention*. Oxford: Oxford University Press, 2011. P. 39–58.
600. Klingner D. E. The Future Is Here Now Public Integrity Editor-at-Large Series: "The State of the Republic". *Public Integrity*. 2022. Vol. 24. № 1. P. 105–109. DOI: https://doi.org/10.1080/10999922.2021.1985332 (дата звернення: 10.06.2025).
601. Kopiika M. Модернізація політики міжнародних організацій у сфері інформаційної безпеки. *Політичне життя*. 2020. № 1. P. 102–109. URL: https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/7967/7967 (дата звернення: 15.06.2025).
602. Kops M., Ollig S. Internationalization of the Chinese TV sector. Berlin; Hamburg; Münster: LIT Verlag, 2007. 33 p.
603. Korytsin O., Svyrydiuk N. Оцінювання гібридних загроз та спроможностей протидії їм при формуванні стратегічних комунікацій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Vol. 2(77). Розд. 7, ст. 11. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.11 (дата звернення: 15.06.2025).
604. Kosseff J. Cybersecurity Law. Hoboken: Wiley, 2017. 528 p.
605. Kratz J. Vietnam: The first television war. *Pieces of History*. 2018, January 25. URL: https://prologue.blogs.archives.gov/2018/01/25/vietnam-the-first-television-war/ (дата звернення: 10.06.2025).
606. Krowne A. The FUD-based Encyclopedia: Dismantling fear, uncertainty, and doubt, aimed at Wikipedia and other free knowledge resources. *Free Software Magazine*. 28.03.2005. URL: http://www.freesoftwaremagazine.com/node/1116/pdf (дата звернення: 15.06.2025).
607. Krowne A., Bazaz A. Authority models for collaborative authoring. *Proceedings of the 37th Annual Hawaii International Conference on System Sciences*. 2004. Vol. 2. P. [7 p.]. DOI: https://doi.org/10.1109/HICSS.2004.1265069 (дата звернення: 15.06.2025).
608. Kuçi G. Informing science and international relations: Transdisciplinarity of the concepts civilization, ideology, and geopolitics. *Informing Science: The International Journal of an Emerging Transdiscipline*. 2022. Vol. 25. P. 65–87. DOI: https://doi.org/10.28945/4889 (дата звернення: 15.06.2025).
609. Kulsum U. 'Fast and Furious 8' clip shared as violence amid protests in France. 2023. 3 July. *Logically Facts*. URL: https://www.logicallyfacts.com/en/fact-check/false-video-from-fast-and-furious-8-shared-as-violence-in-france (дата звернення: 10.06.2025).
610. Kulsum U. Islamophobia and anti-immigrant sentiment dominate misinformation around France violence. 2023. 5 July. *Logically Facts*. URL: https://www.logicallyfacts.com/en/analysis/islamophobia-immigrant-narratives-france-violence (дата звернення: 10.06.2025).
611. Kuncoro S., Thaha A. R. Leadership and strategy business in VUCA world. *Economic Education and Entrepreneurship Journal*. 2023. Vol. 6. № 2. P. 124–132. DOI: http://dx.doi.org/10.23960/E3J/v6i2.124-132 (дата звернення: 15.06.2025).

612. Kuo L. Hong Kong's dilemma: Fight or resist peacefully. 2019. 18 August. *The Guardian*. URL: https://www.theguardian.com/world/2019/aug/18/hong-kong-protesters-dilemma-fight-resist-peacefully-china-troops (дата звернення: 10.06.2025).
613. Kurbalija J. An Introduction to Internet Governance. Geneva: DiploFoundation, 2014. 245 p.
614. Kurbjuweit D. The End of the West. *Der Spiegel*. 10.11.2024. URL: https://www.spiegel.de/international/world/donald-trump-and-the-new-world-order-the-end-of-the-west-a-b71fa1bd-6147-47a4-8738-5c17eff44a55 (дата звернення: 10.06.2025).
615. Kurek L., Budak C., Gilbert E. Wikipedia in Wartime: Experiences of Wikipedians Maintaining Articles About the Russia-Ukraine War. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*. 2024. Vol. 9. P. 1–27. DOI: https://doi.org/10.1145/3711107 (дата звернення: 10.06.2025).
616. Kurian G. World press encyclopedia. New York: Facts on File, 1982. 1202 p.
617. Kurnyshova Y. Ukraine at War: Resilience and Normative Agency. *Central European Journal of International and Security Studies*. 2023. Vol. 17. № 2. P. 80–110. DOI: https://doi.org/10.51870/UXXZ5757 (дата звернення: 15.06.2025).
618. Kuźmiński A. The methods of disinformation in the Russia-Ukraine war. *Rhetoric and Communications Journal*. 2022. No. 53. DOI: https://doi.org/10.55206/VTXC7801 (дата звернення: 10.06.2025).
619. Kuznetsova D. Replication files for "Broadcasting Messages via Telegram: Pro-government Social Media Control During the 2020 Protests in Belarus and 2022 Anti-war Protests in Russia" [Dataset]. 2023. NIAID Data Ecosystem. DOI: https://doi.org/10.6084/m9.figshare.23271638.v1. URL: https://data.niaid.nih.gov/resources?id=figshare_23271638 (дата звернення: 10.06.2025).
620. Kwiek M. The Internationalization of Research in Europe. *Journal of Studies in International Education*. 2015. Vol. 19. P. 341–359. DOI: https://doi.org/10.1177/1028315315572898 (дата звернення: 15.06.2025).
621. Laato S. [et al.]. What drives unverified information sharing and cyberchondria during the COVID-19 pandemic? *European Journal of Information Systems*. 2020. Vol. 29. № 3. P. 288–305. DOI: https://doi.org/10.1080/0960085X.2020.1770632 (дата звернення: 15.06.2025).
622. Lahmiri S., Bekiros S. Disturbances and complexity in volatility time series. *Chaos Solitons & Fractals*. 2017. Vol. 105. P. 38–42. DOI: https://doi.org/10.1016/J.CHAOS.2017.10.006 (дата звернення: 15.06.2025).
623. Lasswell H. Propaganda Technique in the World War. London: Kegan Paul, 1927. 298 p. URL: https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015000379902&view=1up&seq=280 (дата звернення: 15.06.2025).
624. Lavenex S. The external face of differentiated integration: third country participation in EU sectoral bodies. *Journal of European Public Policy*. 2015. Vol. 22. P. 836–853. DOI: https://doi.org/10.1080/13501763.2015.1020836 (дата звернення: 15.06.2025).
625. Law B. Police brutality turns Bahrain into 'island of fear'. 2011. 7 April. *BBC News*. URL: https://www.bbc.com/news/world-middle-east-12975832 (дата звернення: 10.06.2025).
626. Lee F. L. F., Chan J. M. Digital media activities and mode of participation in a protest campaign: a study of the Umbrella Movement. *Information, Communication & Society*. 2015. Vol. 19. № 1. P. 4–22. DOI: https://doi.org/10.1080/1369118X.2015.1093530 (дата звернення: 10.06.2025).
627. Lees J. M., Parker V. A. Hierarchy-Enhancing Misinformation: Social Dominance Motives Are Uniquely Associated With Republicans' Belief In and Sharing of Election-

Related Misinformation. *PsyArXiv*. 2021. 25 October. URL: https://doi.org/10.31234/osf.io/5jpgs (дата звернення: 10.06.2025).
628. Leetaru K., Schrodt P. A. GDELT: Global data on events, location and tone. *ISA Annual Convention*. 2013. URL: https://www.bibsonomy.org/bibtex/ 47c6cb987d60b8fac88b0293b38fe01f (дата звернення: 15.06.2025).
629. Legal Information Institute. The First Amendment. URL: http://www.law.cornell.edu/anncon/html/amdt1afrag1_user.html#amdt1a_hd4 (дата звернення: 15.06.2025).
630. Legay R. The role of commercial radio stations in the media vacuum of Mai 68 in Paris VIEW Journal of European Television. *History and Culture*. 2017. Vol. 6, № 12. P. 1–11. DOI: https://doi.org/10.25969/mediarep/14735 (дата звернення: 10.06.2025).
631. Lehmann K. Unfinished transformation: The three phases of complexity's emergence into international relations and foreign policy. *Cooperation and Conflict*. 2012. Vol. 47. P. 404–413. DOI: https://doi.org/10.1177/0010836712454274 (дата звернення: 15.06.2025).
632. Lehrner S. Visegrad countries and COVID-19: is the coronavirus pandemic a VUCA phenomenon?. *Przegląd Europejski*. 2021. № 1. P. 99–115. DOI: https://doi.org/10.31338/1641-2478pe.1.21.6 (дата звернення: 15.06.2025).
633. Leite I. C. EU institutions and ICT: a new challenge in transparency and dialogue with citizens. *Transforming Government: People, Process and Policy*. 2021. Vol. 15. № 3. P. 309–318. DOI: https://doi.org/10.1108/TG-10-2020-0301 (дата звернення: 15.06.2025).
634. Leon R. D. The pillars of the knowledge-based society. *SSRN Electronic Journal*. 2011. DOI: https://doi.org/10.2139/ssrn.1907630 (дата звернення: 15.06.2025).
635. Leou-On Y. International networks and soft power: Sino-American educational collaboration. *University of San Francisco*. 25.08.2015. DOI: https://doi.org/10.2139/ssrn.2649709 (дата звернення: 15.06.2025).
636. Lerner J., Tirole J. The economics of technology sharing: Open source and beyond. *Journal of Economic Perspectives*. 2005. Vol. 19. № 2. P. 99–120. DOI: https://doi.org/10.1257/0895330054048678 (дата звернення: 15.06.2025).
637. Levine F., Locke C., Searls D., Weinberger D. *The Cluetrain Manifesto: The End of Business as Usual*. Cambridge, MA: Perseus Books, 2000. 327 p. ISBN 978-1565925824. URL: http://cluetrain.com/book/ (дата звернення: 15.06.2025).
638. Levine S. S., Prietula M. J. Open collaboration for innovation: Principles and performance. *Organization Science*. 2014. Vol. 25. № 5. P. 1414–1433. DOI: https://doi.org/10.1287/orsc.2013.0872 (дата звернення: 10.06.2025).
639. Levy R., Mattsson M. The effects of social movements: Evidence from #MeToo. 2023. *Social Science Research Network*. DOI: https://doi.org/10.2139/ssrn.3496903 (дата звернення: 10.06.2025).
640. Leydesdorff L., Wagner C. S. International collaboration in science and the formation of a core group. *Journal of Informetrics*. 2008. Vol. 2. № 4. P. 317–325. DOI: https://doi.org/10.1016/j.joi.2008.07.003 (дата звернення: 15.06.2025).
641. Liang H., Lee F. L. F. Thread popularity inequality as an indicator of organization through communication in a networked movement: An analysis of the LIHKG forum. *Chinese Journal of Communication*. 2022. Vol. 15. № 3. P. 332–354. DOI: https://doi.org/10.1080/17544750.2021.1922475 (дата звернення: 15.06.2025).
642. Libicki M. Cyberdeterrence and Cyberwar. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2009. 214 p.
643. Lilei S. The Ukraine crisis: A multidimensional analysis in China. *Eastern Journal of European Studies*. 2015. Vol. 6. № 2. P. 159–175.

644. Lim M. Clicks, cabs, and coffee houses: Social media and oppositional movements in Egypt, 2004–2011. *Journal of Communication*. 2012. Vol. 62. № 2. P. 231–248. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2012.01628.x (дата звернення: 10.06.2025).
645. Lin Y. Rethinking collaborative planning in China: Does the communicative or agonistic planning theory matter? *Planning Theory*. 2023. Vol. 22. № 3. P. 249–269. DOI: https://doi.org/10.1177/14730952221122283 (дата звернення: 15.06.2025).
646. Lindert P., Nafziger S. Russian Inequality on the Eve of Revolution. *The Journal of Economic History*. 2014. Vol. 74. № 3. P. 767–798. DOI: https://doi.org/10.1017/S002205071400059X (дата звернення: 10.06.2025).
647. LinkedIn. What are the latest trends and innovations in communication? – [б. д.]. URL: https://www.linkedin.com/advice/0/what-latest-trends-innovations-communication-1f (дата звернення: 10.06.2025).
648. Lipets Yu. G., Chizhov N. N. Statistical methods for studying the potential of the urban settlement field In Problems of modern urbanization. Moscow: Statistics, 1972. P. 204–222.
649. Liu H., Lee C., Goh J. Introduction: Agile governance for a volatile, uncertain, complex and ambiguous world. *Global Policy*. 2024. Vol. 15 (Suppl. 6). P. 5–11. DOI: https://doi.org/10.1111/1758-5899.13439 (дата звернення: 15.06.2025).
650. Liu L. [et al.]. Fighting fake news in encrypted messaging with the Fuzzy Anonymous Complaint Tally System (FACTS). *Network and Distributed Systems Security (NDSS) Symposium 2022: Proceedings (San Diego, CA, USA).* 2022. P. 1–15. DOI: https://doi.org/10.14722/ndss.2022.23109 (дата звернення: 15.06.2025).
651. Liu Y., Kliman-Silver C., Mislove A. The Tweets They Are a-Changin': Evolution of Twitter Users and Behavior. *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media*. 2014. Vol. 8. № 1. P. 305–314. DOI: https://doi.org/10.1609/icwsm.v8i1.14508 (дата звернення: 15.06.2025).
652. Livingston S. Clarifying the CNN effect: An examination of media effects according to type of military intervention (Research Paper R–18). Harvard University, 1997. URL: https://studylib.net/doc/13670865/clarifying-the-cnn-effect--an-examination-of-media-effect (дата звернення: 15.06.2025).
653. livinguktaiwan. Decentralised protest. 2019. *Steemit*. URL: https://steemit.com/decentralisation/@livinguktaiwan/decentralisedprotest-9czidgtpbj (дата звернення: 10.06.2025).
654. Lotan G. [et al.]. The revolutions were tweeted: Information flows during the 2011 Tunisian and Egyptian revolutions. *International Journal of Communication*. 2011. Vol. 5. P. 1375–1405. URL: https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/1246 (дата звернення: 15.06.2025).
655. Lotz A. Chinese-linked online network is stoking U.S. political divisions: report. *Axios*. 03.09.2024. URL: https://www.axios.com/2024/09/03/spamouflage-chinese-network-fake-social-media-accounts. (дата звернення: 10.06.2025).
656. Lu J.-y. 冷战后亚太地缘政治格局与中国安全利益 [The geopolitical pattern of Asia-Pacific and China's national security interests in the post Cold War years]. 人文地理 *[Human Geography]*. 2001. Vol. 16. № 6. P. 69–72. DOI: https://doi.org/10.13959/j.issn.1003-2398.2001.06.018 (дата звернення: 15.06.2025).
657. Luna A. J. H. de, Marinho M. L. M., de Moura H. P. Agile governance theory: Operationalization. *Innovations in Systems and Software Engineering*. 2020. Vol. 16. № 1. P. 3–44. DOI: https://doi.org/10.1007/s11334-019-00345-3 (дата звернення: 15.06.2025).

658. Lyebyedyev Y., Makhortykh M. #Euromaidan: Quantitative analysis of multilingual framing 2013–2014 Ukrainian protests on Twitter. *2018 IEEE Second International Conference on Data Stream Mining & Processing (DSMP)*. IEEE, 2018. DOI: https://doi.org/10.1109/DSMP.2018.8478462 (дата звернення: 10.06.2025).
659. Lynch M. After the Arab Spring: How the media trashed the transitions. *Journal of Democracy*. 2015. Vol. 26. № 4. P. 90–99. URL: https://www.journalofdemocracy.org/articles/after-the-arab-spring-how-the-media-trashed-the-transitions/ (дата звернення: 10.06.2025).
660. Lynch, S. N., Goudsward, A., Bing, C. US charges employees of Russia's RT network in crackdown on election influence efforts. *Reuters.* 05.09.2024. URL: https://www.reuters.com/world/us/us-accuse-russia-effort-influence-2024-election-cnn-2024-09-04/ (дата звернення: 10.06.2025).
661. Machado G., Alaphilippe A., Adamczyk R., Grégoire A. Indian Chronicles: Deep dive into a 15-year operation targeting the EU and UN to serve Indian interests. *EU DisinfoLab*. 09.12.2020. URL: https://www.disinfo.eu/publications/indian-chronicles-deep-dive-into-a-15-year-operation-targeting-the-eu-and-un-to-serve-indian-interests/ (дата звернення: 15.06.2025).
662. Majed Z. (Ed.). Political conditions in Egypt In Mustafa H., Shukor A. al-Ghaffar, Rabi A. H. Building democracy in Egypt: Women's political participation, political party life and democratic elections. Stockholm: International IDEA, 2005. P. 9–18. URL: https://www.idea.int/sites/default/files/publications/building-democracy-in-egypt.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
663. Mallick P. K. Military-media relation in today's warfare. *COMBAT*. 2000. September. URL: https://indianstrategicknowledgeonline.com/web/MILITARY%20MEDIA%20RELATION%20IN%20TODAY%C3%86S%20WARFARE.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
664. Malmvig H., Lassen C. M. The Arab uprisings: Regional implications and international responses. *IEMed Mediterranean Yearbook 2013*. 2013. URL: https://www.iemed.org/publication/the-arab-uprisings-regional-implications-and-international-responses/ (дата звернення: 10.06.2025).
665. Malyshevsky I. Digital television: Digipruption on the air (in Ukrainian). 2013. 25 July. The Real Economy. URL: http://real-economy.com.ua/publication/115/42425.html (дата звернення: 10.06.2025).
666. Mansour E. The role of social networking sites (SNSs) in the January 25th revolution in Egypt. *Library Review*. 2012. Vol. 61. № 2. P. 128–159. DOI: https://doi.org/10.1108/00242531211220753 (дата звернення: 10.06.2025).
667. Manzoor A. Social Media for Promoting Grassroots Political Movements and Social Change In: Guzzetti B., Lesley M. (Eds.). *Handbook of Research on the Societal Impact of Digital Media*. IGI Global, 2016. P. 609–637. DOI: https://doi.org/10.4018/978-1-4666-8310-5.ch024 (дата звернення: 10.06.2025).c
668. Marcelo P. French government dispels fake press release claiming internet will be restricted during unrest. 2023. 4 July. *Associated Press*. URL: https://apnews.com/ap-fact-check/french-government-dispels-fake-press-release-claiming-internet-will-be-restricted-during-unrest-000001891e02d650a7cf1fe68d3f0000 (дата звернення: 10.06.2025).
669. Marcu S. The Geopolitics of the Eastern Border of the European Union: The Case of Romania-Moldova-Ukraine. *Geopolitics*. 2009. Vol. 14. No. 3. P. 409–432. DOI: https://doi.org/10.1080/14650040802693796 (дата звернення: 15.06.2025).
670. Margetts H. [et al.]. Political Turbulence: How Social Media Shape Collective Action. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2016. 344 p. ISBN 978-0691165550.

671. Marklund A. Communications surveillance during World War I. *EHNE: Digital Encyclopedia of European History*. 2020. URL: https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/material-civilization/between-control-and-liberty/communications-surveillance-during-world-war-i (дата звернення: 10.06.2025).
672. Márquez Carrasco C., Churruca Muguruza C., Alamillos Sánchez R. Case study: Common Security and Defence Policy (CSDP). *FRAME Deliverable 10.3*. Leuven: Global Campus of Human Rights, 31 May 2016. [60 p.]. DOI: https://doi.org/20.500.11825/97 (дата звернення: 15.06.2025).
673. Martel C., Allen J., Pennycook G., Rand D. G. Crowds Can Effectively Identify Misinformation at Scale. *Perspectives on Psychological Science*. 2023. Vol. 19. № 2. P. 477–488. DOI: https://doi.org/10.1177/17456916231190388 (дата звернення: 10.06.2025).
674. Martin J. Cultures in organizations: Three perspectives. Oxford University Press. 1992; online edn. 2023. DOI: https://doi.org/10.1093/oso/9780195071634.001.0001 (дата звернення: 15.06.2025).
675. Martin J. J. Martin Luther – Lessons and legacy in the age of social media. 2017. 30 October. *The Hill*. URL: https://thehill.com/opinion/technology/357815-martin-luther-lessons-and-legacy-in-the-age-of-social-media/ (дата звернення: 10.06.2025).
676. Martin J. *The wired society: A challenge for tomorrow*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1977. 256 p. ISBN 978-0133782299.
677. Martinez L. Oil, violence and international actors: the case of Libya. *Canadian Journal of African Studies / Revue Canadienne Des Études Africaines*. 2014. Vol. 48. № 2. P. 243–256. URL: http://www.jstor.org/stable/43860502 (дата звернення: 10.06.2025).
678. Martins B. Global affairs and the politics of security technologies. *Global Affairs*. 2019. Vol. 5. P. 105–106. DOI: https://doi.org/10.1080/23340460.2019.1608456 (дата звернення: 15.06.2025).
679. Marx K., Engels F. Class struggles in France *Collected works of Karl Marx and Frederick Engels*. Vol. 10. Annotated ed. New York: International Publishers, 1989.
680. Matatov H., Naaman M., Amir O. Stop the [Image] Steal: The role and dynamics of visual content in the 2020 U.S. election misinformation campaign *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*. 2022. Vol. 6 (CSCW2). Article 541. URL: https://arxiv.org/pdf/2209.02007 (дата звернення: 10.06.2025).
681. Maulana M. A., Yuliantoro N. R. Donald Trump's foreign policy: Withdrawal from international regimes and organizations. *Intermestic Journal of International Studies*. 2024. Vol. 8. № 2. P. 530–545. DOI: https://doi.org/10.24198/intermestic.v8n2.6 (дата звернення: 10.06.2025).
682. Maybury M., D'Amore R., House D. Expert Finding for Collaborative Virtual Environments. *Communications of the ACM*. 2001. Vol. 44. № 12. P. 55–56. DOI: https://doi.org/10.1145/501317.501343 (дата звернення: 15.06.2025).
683. McAdam D. *Freedom Summer*. New York: Oxford University Press, 1988. 384 p. ISBN 978-0195053546.
684. McAuley J., Leskovec J. Learning to Discover Social Circles in Ego Networks. 2012. NIPS. URL: http://i.stanford.edu/~julian/pdfs/nips2012.pdf (дата звернення: 10.06.2025). Набір даних: https://snap.stanford.edu/data/ego-Twitter.html (дата звернення: 10.06.2025).
685. McCarthy J. D., Zald M. N. Resource mobilization and social movements: A partial theory. *The American Journal of Sociology*. 1977. Vol. 82. № 6. P. 1212–1241.DOI: https://doi.org/10.1086/226464 (дата звернення: 10.06.2025).

686. McKay S., Tenove C. Disinformation as a Threat to Deliberative Democracy. *Political Research Quarterly*. 2021. Vol. 74. № 3. P. 703–717. DOI: https://doi.org/10.1177/1065912920938143 (дата звернення: 15.06.2025).
687. McLuhan M. The Gutenberg galaxy: The making of typographic man. Toronto: University of Toronto Press, 1962. 296 p. ISBN 978-0802078338.
688. McLuhan M., Nevitt B. *Take Today: The Executive as Drop Out*. Toronto: Longman Canada Limited, 1972. 160 p. ISBN 978-0582328115.
689. McMeekin S. The Red Millionaire: A Political Biography of Willy Münzenberg, Moscow's Secret Propaganda Tsar in the West. New Haven; London: Yale University Press, 2003. URL: http://www.jstor.org/stable/j.ctt1npbws (дата звернення: 10.06.2025).
690. Meggs P. B. A history of graphic design. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc., 1998.
691. Meier P. Digital Humanitarians: How Big Data Is Changing the Face of Humanitarian Response. Boca Raton: CRC Press, 2015. 256 p.
692. Meissner, K. Caught up by Geopolitics: Sanctions and the EU's Response to Russia's War Against Ukraine. *The Economists' Voice*. 2023. DOI: https://doi.org/10.1515/ev-2023-0051 (дата звернення: 15.06.2025).
693. Meister S. A paradigm shift: EU-Russia relations after the war in Ukraine. *Carnegie Articles*. 29.11.2022. URL: https://carnegieendowment.org/publications/88476 (дата звернення: 15.06.2025).
694. Memoli V., Vassallo F. Democracy support in EU candidate countries: a reality check. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*. 2009. Vol. 11. No. 2. P. 157–178. DOI: https://doi.org/10.1080/19448950902920889 (дата звернення: 15.06.2025).
695. Meng G. [et al.]. Collaborative security: A survey and taxonomy. *ACM Computing Surveys (CSUR)*. 2015. Vol. 48. № 1. Article 1. P. 1–42. DOI: https://doi.org/10.1145/2785733 (дата звернення: 15.06.2025).
696. Merton R. K. Social theory and social structure (Chapter 4). New York: Free Press of Glencoe, 1957. URL: https://archive.org/stream/robert_k_merton_social_theory_and_social_structure/Robert%20K.%20Merton-Social%20Theory%20and%20Social%20Structure-The%20Free%20Press%20_%20Collier%20MacMillan%20%281968%29_djvu.txt (дата звернення: 10.06.2025).
697. Meta. Code of Practice on Disinformation – Report of Meta for the period 01 January 2024 to 30 June 2024. / Meta. 2024. Європейська комісія – Transparency Centre. URL: https://www.disinfocode.eu/reports/download/41 (дата звернення: 11.06.2025).
698. Meta. 2024 European Parliament post-elections report: Digital Services Act – Elections Guidelines. 2024. September 13 (оновлено 21 лист. 2024). URL: https://transparency.meta.com/sr/european-parliament-report-2024 (дата звернення: 14.06.2025).
699. Meta. CrowdTangle API.: [GitHub-репозиторій, архівовано 14.08.2024] *GitHub*. URL: https://github.com/CrowdTangle/API. (дата звернення: 11.06.2025).
700. Michaelsen M. Authoritarian Practices in the Digital Age: Transforming Threats to Power: The International Politics of Authoritarian Internet Control in Iran. *International Journal of Communication*. 2018. Vol. 12. Article 21. URL: https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/8544 (дата звернення: 15.06.2025).
701. Microsoft Security Response Center. Hafnium targeting exchange servers. 02.03.2021. URL: https://www.microsoft.com/security/blog/2021/03/02/hafnium-targeting exchange-servers/ (дата звернення: 15.06.2025).
702. Military Review. Cover page. 1995. November–December. URL: https://cgsc.contentdm.oclc.org/digital/collection/p124201coll1/id/447 (дата звернення: 10.06.2025).

703. Miller Z. Harris raised $361 million in August from nearly 3 million donors, campaign says. *AP News*. 06.09.2024. URL: https://apnews.com/article/harris-fundraising-trump-democrats-biden-8b41b580ba46d8dbfa2c7ede3b696ff8 (дата звернення: 15.06.2025).
704. Milmo D. China will use AI to disrupt elections in the US, South Korea and India, Microsoft warns. *The Guardian*. 05.04.2024. URL: https://www.theguardian.com/technology/2024/apr/05/china-using-ai-disrupt-elections. (дата звернення: 10.06.2025).
705. Milner M. Theories of inequality: An overview and a strategy for synthesis. *Social Forces*. 1987. Vol. 65. № 4. P. 1053–1089. DOI: https://doi.org/10.2307/2579023 (дата звернення: 10.06.2025).
706. Minici M. [et al.]. Uncovering coordinated cross-platform information operations threatening the integrity of the 2024 U.S. presidential election online discussion. *arXiv*. 2024. № arXiv:2409.15402. DOI: 10.48550/arXiv.2409.15402 (дата звернення: 10.06.2025).
707. Minicozzi-Wheeland L. Проігнорована агресія: примушення України президентом Трампом в 2019 році та Будапештський меморандум. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2020. № 33. С. 182–199. DOI: https://doi.org/10.18524/2707-5206.2020.33.207030 (дата звернення: 10.06.2025).
708. Ministry of Defence (UK). Allied Joint Publication-10: Allied Joint Doctrine for Strategic Communications. NATO. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/6525459d24af8e00138e7343/AJP_10_Strat_Comm_Change_1_web.pdf (дата звернення: 11.06.2025).
709. Miocic J. M. [et al.]. Toward energy-independence and net-zero: The inevitability of subsurface storage in Europe. *ACS Energy Letters*. 2022. Vol. 7. No. 8. P. 2486–2489. DOI: https://doi.org/10.1021/acsenergylett.2c01303 (дата звернення: 15.06.2025).
710. Mitrović M. Determinants of strategic communication significant for national defense and security. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*. 2019. No. 179. P. 179–197. DOI: https://doi.org/10.2298/zmsdn1970179m (дата звернення: 15.06.2025).
711. Mnawar A. Corruption and the "Arab spring" as one of the main elements leading to revolutions. *Polish Journal of Political Science*. 2015. Vol. 1. № 3. P. 36–49. URL: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-ae48d795-6f79-4dce-a8e2-3d42e0dd9bda/c/PJPS_03_02.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
712. Mogherini F. Speech by Federica Mogherini at the Munich Security Conference. 2017. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/20832/Speech%20by%20Federica%20Mogherini%20at%20the%20Munich%20Security%20Conference (дата звернення: 15.06.2025).
713. Mohd Aris N. F., Omar S. S., Nashim F. VUCA: Theories, concepts, and its remedy. *Penerbit UTHM*. 2021. URL: https://bit.ly/3X1Hnga (дата звернення: 15.06.2025).
714. Molander R. C. [et al.]. Strategic Information Warfare Rising. Santa Monica: RAND Corporation, 1998. (MR-964-OSD). URL: https://www.rand.org/pubs/ monograph_ reports/MR964.html (дата звернення: 15.06.2025).
715. Molander R. C., Riddile A., Wilson P. A. Strategic Information Warfare: A New Face of War. Santa Monica: RAND Corporation, 1996. (MR-661-OSD). URL: https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR661.html (дата звернення: 15.06.2025).
716. Molnar A., Takács L., Urbanovics A. Strategic communication of EU CSDP missions – measuring the EU's external legitimacy. *Transforming Government: People, Process and Policy*. 2021. Ahead-of-print (ahead-of-print). DOI: https://doi.org/10.1108/TG-11-2020-0314 (дата звернення: 15.06.2025).
717. Moncea M. [et al.].. Sustainable Financing and ESG Investments in the Context of the VUCA Environment. *Proceedings of the International Conference on Business*

Excellence. 2023. Vol. 17. P. 1385–1393. DOI: https://doi.org/10.2478/picbe-2023-0124 (дата звернення: 15.06.2025).
718. Monge P. R., Contractor N. Theories of communication networks.. Oxford: Oxford University Press, 2003 (online edn 2020). DOI: https://doi.org/10.1093/oso/9780195160369.001.0001 (дата звернення: 20.07.2024 (online).
719. Moody J. State policy, political opportunity and phases of contentious political activity in Egypt. 2014. 18 December. *ACLED*. URL: https://acleddata.com/2014/12/18/state-policy-political-opportunity-and-phases-of-contentious-political-activity-in-egypt/ (дата звернення: 10.06.2025).
720. Moore E., Brandl K., Dau L. Institutional Schisms in Argentina: The Impact of Intergovernmental Organizations on Country Institutional Environments. *Progress in International Business Research*. 2019. URL: https://doi.org/10.1108/S1745-886220190000014007 (дата звернення: 15.06.2025).
721. Moral P. Weathering the storm: The European Union's strategic ambiguity on Twitter during the COVID-19 pandemic. *Defence Strategic Communications*. 2023. Vol. 12. P. 231–256. DOI: https://doi.org/10.30966/2018.riga.12.10 (дата звернення: 15.06.2025).
722. Morder R. "Devaquet si tu savais", 30 ans après, l'espace d'une génération! – 2016. 25 November. *Mediapart*. URL: https://blogs.mediapart.fr/robi-morder/blog/241116/devaquet-si-tu-savais-30-ans-apres-lespace-dune-generation (дата звернення: 10.06.2025).
723. Morejón-Llamas N., Martín-Ramallal P., Micaletto-Belda J. P. Twitter content curation as an antidote to hybrid warfare during Russia's invasion of Ukraine. *Profesional De La información*. 2022. Vol. 31. No. 3. DOI: https://doi.org/10.3145/epi.2022.may.08 (дата звернення: 10.06.2025).
724. Morozov E. The net delusion: The dark side of internet freedom. New York, NY: PublicAffairs, 2011. 449 p.
725. Morozov E. To save everything, click here: The folly of technological solutionism. 1st ed. New York, NY: PublicAffairs, 2013. 432 p.
726. Mourad A., Srour A., Harmanai H., Jenainati C., Arafeh M. Critical Impact of Social Networks Infodemic on Defeating Coronavirus COVID-19 Pandemic: Twitter-Based Study and Research Directions. *IEEE Transactions on Network and Service Management*. 2020. Vol. 17. P. 2145–2155. DOI: https://doi.org/10.1109/TNSM. 2020.3031034 (дата звернення: 15.06.2025).
727. Murdock I., Carley K. M., Yağan O. Multi-Platform Analysis of 2020 U.S. Election Fraud and Protest Related Posts. *Proceedings of the 2021 Conference on Social-Cybersecurity*. Pittsburgh, PA: Carnegie Mellon University, 2021. Paper 11. P. 126–147. URL: https://www.cmu.edu/ideas-social-cybersecurity/events/conference-archive/ archive-conference-2021/conference-papers-2021/conference-2021-paper-11-multiplatformanalysis.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
728. Murphy J. Mass Media and the Domestic Politics of Economic Globalization. *figshare*, 2014. DOI: https://doi.org/10.6084/m9.figshare.1181874.v1 (дата звернення: 15.06.2025).
729. My World 2030. *United Nations*. [Без дати]. URL: https://myworld2030.org/ (дата звернення: 15.06.2025).
730. Nakhoul S., Hafezi P. Iran braces for Trump victory, fearing more Israeli strikes, Western sanctions. *Reuters*. 03.11.2024. URL: https://www.reuters.com/world/middle-east/iran-braces-trump-victory-fearing-more-israeli-strikes-western-sanctions-2024-11-01/ (дата звернення: 10.06.2025).
731. Namier L. B. 1848: The revolution of the intellectuals. London: British Academy, 1992. 153 p.

732. Narayan S. The seeds of the 'Springtime of the Peoples:' A study in the causes of the revolutions of 1848. *Inquiries Journal / Student Pulse*. 2016. Vol. 8. № 05. URL: http://www.inquiriesjournal.com/a?id=1411 (дата звернення: 10.06.2025).
733. Narayanan S. N. [et al.]. Early detection of cybersecurity threats using collaborative cognition. *2018 IEEE 4th International Conference on Collaboration and Internet Computing (CIC): Proceedings*. 2018. P. 354–363. DOI: https://doi.org/10.1109/CIC.2018.00054 (дата звернення: 15.06.2025).
734. NASA. Entry points to NASA data. *NASA Science*. [Без дати]. URL: https://science.nasa.gov/learn/entry-points-to-nasa-data/ (дата звернення: 15.06.2025).
735. NATO, Information Warfare and International Security. NATO Parliamentary Assembly Science and Technology Committee. Brussels. 6 October 1999.
736. NATO. Decoding the information environment: NATO's Strategic Communications Centre of Excellence. Allied Command Transformation. 2024. 18 sept. URL: https://act.nato.int/article/stratcom-coe-2024 (дата звернення: 15.06.2025).
737. NATO. NATO Standard AJP-3.10.1 Allied Joint Doctrine for Psychological Operations: Edition B Version 1 with UK National Elements.. 2014. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/450521/20150223-AJP_3_10_1_PSYOPS_with_UK_Green_pages.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
738. Needham K. Chinese state media blames CIA for violent Hong Kong protests. *The Sydney Morning Herald*. 2019. 26 July. URL: https://www.smh.com.au/ world/asia/chinese-state-media-blames-cia-for-violent-hong-kong-protests-20190726-p52b1x.html (дата звернення: 10.06.2025).
739. Nela A., Parruca E. Impact of social media disinformation and of fake news overexposure on the actual capacities and the psychological wellbeing during the Covid-19 pandemic: A systemic literature review. *The Global Psychotherapist*. 2023. Vol. 3. № 1. P. 126–132. DOI: https://doi.org/10.52982/lkj191 (дата звернення: 15.06.2025).
740. Nelson A. Arab media: The Web 2.0 revolution. *Carnegie Reporter*. 2008. Vol. 5. № 1. P. 12–23. URL: https://media.carnegie.org/filer_public/36/c5/36c501f9-ff2b-421f-9f90-e8b851f741c9/ccny_creporter_2008_vol5no1.pdf?_gl=1*hh2bcd*_gcl_au*MTc4NzM5NTkxNC4xNzUyNDMwMzM2 (дата звернення: 10.06.2025).
741. Neuman S. U.S. suspending millions in military aid to Egypt. 2013. 9 October. *NPR*. URL: https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2013/10/09/230676846/u-s-to-slash-military-aid-to-egypt (дата звернення: 10.06.2025).
742. Newman M. E. J. Networks. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2018. 800 p. ISBN 978-0198739838.
743. Nicoletti A. S. Participação política e as nuances das manifestações populares de junho de 2013 no Brasil. *Encontro da Associação Brasileira de Ciência Política*. 2014. Vol. 9. Rio de Janeiro. P. 1–18. URL: https://bibliotecadigital.tse.jus.br/xmlui/bitstream/handle/bdtse/6489/2014_nicoletti_participacao_politica_nuances.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 10.06.2025).
744. Nikiforos M. N. [et al.]. Fake News Detection Regarding the Hong Kong Events from Tweets. Artificial Intelligence Applications and Innovations. HAL. 2020. URL: https://inria.hal.science/hal-03677629/document (дата звернення: 10.06.2025).
745. Nikiforos M. N. [et al.]. Fake News Detection Regarding the Hong Kong Events from Tweets. *Proceedings of the AIAI 2020 IFIP WG 12.5 International Workshops: MHDW 2020 and 5G-PINE 2020.* Neos Marmaras, Greece, June 5–7, 2020. *Lecture Notes in Computer Science*. Vol. 585. P. 177–186. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-49190-1_16. URL: https://hilab.di.ionio.gr/wp-content/uploads/2022/01/HILab-Fake_News_Detection_For_Hong_Kong_Tweets.zip (дата звернення: 10.06.2025).

746. Nilsson L. Trade integration and the EU economic membership criteria. *European Journal of Political Economy*. 2000. Vol. 16. P. 807–827. DOI: https://doi.org/10.1016/S0176-2680(99)00060-9 (дата звернення: 15.06.2025).
747. Nilsson M., Silander D. Democracy and security in the EU's Eastern neighborhood? Assessing the ENP in Georgia, Moldova, and Ukraine Democracy and Security. 2016. Vol. 12, № 1. P. 44–61. DOI: https://doi.org/10.1080/17419166.2015.1135744.
748. NISS. The main trends and risks of protest sentiment in Ukrainian society. Analytical report. Kyiv: National Institute for Strategic Studies, 2012. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/politika/osnovni-tendencii-ta-riziki-protestnikh-nastroiv-v-ukrainskomu-suspilstvi (дата звернення: 10.06.2025).
749. Nitoiu C., Pasatoiu F. Hybrid geopolitics in EU-Russia relations: understanding the persistence of conflict and cooperation East European Politics. 2020. Vol. 36. No. 4. P. 499–514. DOI: https://doi.org/10.1080/21599165.2020.1838488 (дата звернення: 15.06.2025).
750. Nitoiu C., Sus M. Introduction: The Rise of Geopolitics in the EU's Approach in its Eastern Neighbourhood. *Geopolitics*. 2019. Vol. 24. No. 1. P. 1–19. DOI: https://doi.org/10.1080/14650045.2019.1544396 (дата звернення: 15.06.2025).
751. Nkongolo M. Navigating the complex nexus: Cybersecurity in political landscapes. *arXiv*. 2023. URL: https://doi.org/10.48550/arXiv.2308.08005 (дата звернення: 15.06.2025).
752. Nonaka I., Takeuchi H. The knowledge-creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation. New York: Oxford University Press, 1995. DOI: https://doi.org/10.1093/oso/9780195092691.001.0001 (дата звернення: 10.06.2025).
753. North Atlantic Treaty Organization. NATO's approach to counter information threats.. 03.02.2024. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_219728.htm (дата звернення: 11.06.2025).
754. Northam J. Mubarak's fall spurs calls to rethink U.S. policy. 2011. 15 February. NPR. URL: https://www.npr.org/2011/02/15/133763952/mubaraks-fall-spurs-calls-for-u-s-policy-rethink (дата звернення: 10.06.2025).
755. NRC Working Group on Defence Reform and Cooperation. *Special Operations Forces Glossary Russian-English (E–R)*. NATO. 2006. URL: https://www.nato.int/docu/other/ru/2006/pdf/SOFglossary(R-E).pdf (дата звернення: 15.06.2025).
756. Number10. Joint UK-France-Germany statement on Egypt. 2011. *Number10*. 29 January. URL: https://web.archive.org/web/20110130234104/http://www.number10.gov.uk/latest-news/2011/01/joint-uk-france-germany-statement-on-egypt-59740 (дата звернення: 10.06.2025).
757. O'Carroll L. Disinformation crisis unit on rapid alert around European elections. *The Guardian*. 2024. 4 Jun. URL: https://www.theguardian.com/world/article/2024/jun/04/disinformation-crisis-unit-european-parliamentary-elections (дата звернення: 15.06.2025).
758. O'Donnell, C. New study quantifies use of social media in Arab Spring. *UW News*. 2011. September 12. URL:https://www.washington.edu/news/2011/09/12/new-study-quantifies-use-of-social-media-in-arab-spring/ (дата звернення: 15.06.2025).
759. Oates S. Revolution stalled: The political limits of the internet in the post-Soviet sphere. Oxford: Oxford University Press, 2013. 240 p.
760. OECD. G20 GDP growth – First quarter of 2020. 2020. URL: https://web.archive.org/web/20200901102220/http://www.oecd.org/economy/g20-gdp-growth-first-quarter-2020-oecd.htm (дата звернення: 15.06.2025).
761. OECD. OECD Interim Economic Assessment: Coronavirus: The world economy at risk. 02.03.2020. URL: http://www.oecd.org/economic-outlook/ (дата звернення: 15.06.2025).

762. Office of Foreign Assets Control. Belarus sanctions.. U.S. Department of the Treasury, [б. д.]. URL: https://ofac.treasury.gov/sanctions-programs-and-country-information/belarus-sanctions (дата звернення: 10.06.2025).
763. Office of the Director of National Intelligence. Annual Threat Assessment of the U.S. Intelligence Community. 05.02.2024. URL: https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/assessments/ATA-2024-Unclassified-Report.pdf. (дата звернення: 10.06.2025).
764. Office of the Director of National Intelligence. Intelligence community assessment on foreign threats to the 2020 U.S. federal elections.. 2021. 16 March. URL: https://www.dni.gov/index.php/newsroom/reports-publications/reports-publications-2021/3521-intelligence-community-assessment-on-foreign-threats-to-the-2020-us-federal-elections (дата звернення: 10.06.2025).
765. Office of the Historian. French alliance, French assistance, and European diplomacy during the American Revolution, 1778–1782. [б. д.]. U.S. Department of State. URL: https://history.state.gov/milestones/1776-1783/french-alliance (дата звернення: 10.06.2025).
766. Office of War Information. Radio War Guide. Washington, D.C., USA: U.S. Government Printing Office. 1943. July 1. URL: https://archive.org/details/ RadioWarGuide-nsia/page/n1/mode/2up (дата звернення: 10.06.2025).
767. Ogawa S., Piller F. T. Reducing the risks of new product development. *MIT Sloan Management Review*. 01.01.2006. URL: http://sloanreview.mit.edu/smr/issue/2006/winter/14/ (дата звернення: 15.06.2025).
768. Oleart A. The political construction of the ‘citizen turn’ in the EU: disintermediation and depoliticisation in the Conference on the Future of Europe. *Journal of Contemporary European Studies*. 2023. P. 1–15. DOI: https://doi.org/10.1080/14782804.2023.2177837 (дата звернення: 15.06.2025).
769. Olson K. E. The history makers: The press of Europe from its beginnings through 1965. Baton Rouge, LA: Louisiana State University Press, 1966. 471 p.
770. Olson M. Rapid Growth as a Destabilizing Force. *The Journal of Economic History*. 1963. Vol. 23. № 4. P. 529–552. URL: http://www.jstor.org/stable/2116214 (дата звернення: 10.06.2025).
771. Olson M., Jr. The logic of collective action: Public goods and the theory of groups. With a new preface and appendix. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1971 (Original work published 1965). 306 p. ISBN 978-0674277025.
772. Oni A. A. [et al.].. Strategic framework for e-democracy development and sustainability. *Transforming Government: People, Process and Policy*. 2016. Vol. 10. No. 3. P. 457–477. DOI: https://doi.org/10.1108/TG-09-2015-0040 (дата звернення: 15.06.2025).
773. Onuch O. ‘Facebook helped me do it’: Understanding the EuroMaidan protester ‘tool-kit’. *Studies in Ethnicity and Nationalism*. 2015. Vol. 15, № 1. P. 170–184. https://doi.org/10.1111/sena.12129 (дата звернення: 10.06.2025).
774. Onuch O. Mapping Mass Mobilizations: Understanding Revolutionary Moments in Argentina and Ukraine. Cham: Palgrave Macmillan, 2014. 368 p.
775. Orenstein M. A. The European Union’s transformation after Russia’s attack on Ukraine. *Journal of European Integration*. 2023. Vol. 45. № 3. P. 333–342. DOI: https://doi.org/10.1080/07036337.2023.2183393 (дата звернення: 15.06.2025).
776. Ortiz I. [et al.]. World protests: A study of key protest issues in the 21st century. Cham: Palgrave Macmillan, 2022. URL: https://library.fes.de/pdf-files/bueros/usa/19020.pdf (дата звернення: 10.06.2025).

777. Osborn A., Faulconbridge G. Russian state media flatters Trump, but Kremlin cool on him and Harris. *Reuters*. 22.10.2024. URL: https://www.reuters.com/world/us/russian-state-media-flatters-trump-kremlin-cool-him-harris-2024-10-22/ (дата звернення: 10.06.2025).
778. OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. Daily and spot reports. 2014. URL: https://www.osce.org/ukraine-smm/reports (дата звернення: 10.06.2025).
779. OSINT for Ukraine. Home. URL: https://osintforukraine.com (дата звернення: 15.06.2025).
780. Otten D. Die deutsche Revolution von 1848/49 als "Kommunikationsrevolution". München: GRIN Verlag, 2010. 76 p.
781. Outeda C., González P., Troitino D. EU Enlargement Policy Towards the Western Balkans: State Actors, Interests and Strategies. *European Studies*. 2020. Vol. 7. P. 296–324. DOI: https://doi.org/10.2478/eustu-2022-0059 (дата звернення: 15.06.2025).
782. Overgaard C. S. B. [et al.]. Theorizing connective democracy: A new way to bridge political divides. *Mass Communication and Society*. 2022. Vol. 25. № 6. P. 861–885. https://doi.org/10.1080/15205436.2022.2119870.
783. Palfrey J. Four Phases of Internet Regulation. *Social Research*. 2010. Vol. 77. № 3. P. 981–1003. URL: https://ssrn.com/abstract=1658191 (дата звернення: 10.06.2025).
784. Palomo B., Sedano J. Cross-media alliances to stop disinformation: A real solution? *Media and Communication*. 2021. Vol. 9. № 1. P. 150–159. DOI: https://doi.org/10.17645/mac.v9i1.3535 (дата звернення: 15.06.2025).
785. Pamment J. The EU's role in fighting disinformation: Taking back the initiative (Future Threats, Future Solutions; No. 1) [Report]. *Carnegie Endowment for International Peace.* 2020. July 15. URL: https://carnegieendowment.org/2020/07/15/eu-s-role-in-fighting-disinformation-taking-back-initiative-pub-82286 (дата звернення: 15.06.2025).
786. Pan S. L., Leidner D. E. Bridging communities of practice with information technology in pursuit of global knowledge sharing. *The Journal of Strategic Information Systems*. 2003. Vol. 12. № 1. P. 71–88. DOI: https://doi.org/10.1016/S0963-8687(02)00023-9 (дата звернення: 15.06.2025).
787. Park H. J., Cho I. W. Glocalization, brain circulation, and networks: Towards a fresh conceptual framework for open human resource development system in South Korea. Paper No. 16-06. *KDI School of Public Policy & Management*. 06.2016. DOI: https://doi.org/10.2139/ssrn.2794811 (дата звернення: 15.06.2025).
788. Parkinson R. G. The impact of the press on the American Revolution. 2016. 22 November. Oxford Research Encyclopedia of American History. URL: https://blog.oup.com/2016/11/press-impact-american-revolution/ (дата звернення: 10.06.2025).
789. Passani A. [et al.]. Collective Awareness Platform for Sustainability and Social Innovation (CAPS). Rossignoli C., Gatti M., Agrifoglio R. (eds) *Organizational Innovation and Change. Lecture Notes in Information Systems and Organisation*, vol 13. Cham: Springer, 2016. P. 103–114. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-22921-8_9 (дата звернення: 15.06.2025).
790. PBS. Media in wartime. 2022, August 8. URL: https://www.pbs.org/opb/historydetectives/feature/media-in-wartime/index.html (дата звернення: 10.06.2025).
791. Perdana S., Vielle M., Schenckery M. European economic impacts of cutting energy imports from Russia: A computable general equilibrium analysis. *SSRN*. 2022. September 27. URL: https://ssrn.com/abstract=4231369 або http://dx.doi.org/10.2139/ ssrn.4231369 (дата звернення: 15.06.2025).
792. Perepelytsia H. The concept of peace and victory in the domestic and foreign policy of Ukraine. *Przegląd Geopolityczny*. 2023. Vol. 44. P. 9–24. URL: https://przeglad.org/wp-content/uploads/2023/06/XLIV-01-Perepelytsia.pdf (дата звернення: 10.06.2025).

793. Perepelytsia H. The dilemma of war and peace in the trend of the XXI century (Russian–Ukrainian case). *Przegląd Strategiczny*. 2021. Issue 14. DOI: 10.14746/ps.2021.1.15 (дата звернення: 15.06.2025).
794. Pérez-Curiel C., Garrote-Fuentes Á., Rivas-de-Roca R. EU and crisis management: Afghanistan and Ukraine on social media. *Frontiers in Political Science*. 2023. Vol. 5. DOI: https://doi.org/10.3389/fpos.2023.1138445 (дата звернення: 15.06.2025).
795. Petheram A. [et al.]. Fakes, flies and facial recognition: Artificial intelligence and the new worlds of protest, revolution and digital interventionism. 2020. Oxford Insights. URL: https://static1.squarespace.com/static/58b2e92c1e5b6c828058484e/t/5feb2f045bcfb948ab1dd815/1609248530765/Fakes_Flies_and_Facial_Recognition.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
796. Pettegree A. Brand Luther: 1517, printing, and the making of the Reformation. New York, NY: Penguin Books, 2015. Рец. на кн.: Religious Studies Review. https://doi.org/10.1111/rsr.14412 (дата звернення: 10.06.2025).
797. Pew Research Center. Public trust in government: 1958–2024. 2024. 24 June. URL: https://www.pewresearch.org/politics/2024/06/24/public-trust-in-government-1958-2024/ (дата звернення: 10.06.2025).
798. Phillips C. D. Toward a Theory of Strategic Communication: A Relationship Management Approach: research report. U.S. Army War College. Carlisle, PA, 2012. 62 p. (DTIC ADA561990). URL: https://archive.org/details/DTIC_ADA561990/mode/2up (дата звернення: 15.06.2025)..
799. Piedra N. [et al.]. Discovery of potential collaboration networks from open knowledge sources. *2018 IEEE Global Engineering Education Conference (EDUCON)*. 2018. P. 1320–1325. DOI: https://doi.org/10.1109/EDUCON.2018.8363382 (дата звернення: 15.06.2025).
800. Piotrowska A. [et al.]. Migrations – journeys of the brokers – in the context of contemporary and future threats to the security of 21st century. *Europe Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego*. 2021. Vol. XV – Special Issue. P. 223–238. DOI: https://doi.org/10.5604/01.3001.0015.6600 (дата звернення: 15.06.2025).
801. Polegkyi O. Russian disinformation and propaganda before and after the invasion of Ukraine. *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*. 2023. DOI: 10.36874/riesw.2023.1.6 (дата звернення: 10.06.2025).
802. Political Guidelines. Political Guidelines for the Next European Commission 2024–2029. 2024. URL: https://ukandeu.ac.uk/von-der-leyen-ii-and-the-geopolitical-commission-more-of-the-same/ (дата звернення: 15.06.2025).
803. Ponoko. The factory of the future – A digital creative workflow. [Без дати]. URL: https://www.ponoko.com/about (дата звернення: 15.06.2025).
804. Popp R. [et al.]. Collaborative tools for counter-terrorism analysis. *2005 IEEE Aerospace Conference: Proceedings*. 2005. P. 1–10. DOI: https://doi.org/10.1109/AERO.2005.1559623 (дата звернення: 15.06.2025).
805. Post-Crimea Shift in EU-Russia Relations: From Fostering Interdependence to Managing Vulnerabilities / eds. K. Raik, A. Rácz. Tallinn: International Centre for Defence and Security, 2019. URL: https://icds.ee/en/?p=45116 (дата звернення: 15.06.2025).
806. Potter D. The Protestant Reformation In: Disruption: Why Things Change. New York: Oxford University Press, 2021. DOI: https://doi.org/10.1093/oso/9780197518823.003.0004 (дата звернення: 10.06.2025).
807. Pottinger D. T. The French book trade in the Ancien Régime, 1500–1791. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1958. 377 p.

808. Preda A., Chiriac D. Strategic communication process in the European Union. *Strategies XXI – Security and Defense Faculty*. 2021. Vol. 17. no. 1. P. 132–140. DOI: 10.53477/2668-2001-21-15 (дата звернення: 15.06.2025).
809. Primecz H. Paradigmatic reflections in cross-cultural management to make sense of a VUCA world. *International Journal of Organizational Analysis*. 2024. Vol. 32. № 11. P. 132–147. DOI: https://doi.org/10.1108/IJOA-09-2023-4001 (дата звернення: 15.06.2025).
810. Priyono U. Cyber warfare as part of Russia and Ukraine conflict *Jurnal Diplomasi Pertahanan*. 2022. Vol. 8. No. 2. P. 44. DOI: https://doi.org/10.33172/jdp.v8i2.1005 (дата звернення: 10.06.2025).
811. Prochaska S. [et al.]. Mobilizing manufactured reality: How participatory disinformation shaped deep stories to catalyze action during the 2020 U.S. presidential election. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*. 2023. Vol. 7 (CSCW1). Article 140. P. 1–39. DOI: https://doi.org/10.1145/3579616(дата звернення: 10.06.2025).
812. Protsiuk A. Ukraine: countering disinformation in the wake of Russian invasion. 2022. 20 December. Wikimedia Brussels. URL: https://wikimedia.brussels/ukraine-countering-disinformation-in-the-wake-of-russian-invasion/ (дата звернення: 14.06.2025).
813. Public Opinion Survey of Residents of Ukraine, 6–15 November 2021: звіт. Київ, 2022. 66 p. URL: https://www.iri.org/wp-content/uploads/2022/02/FOR-RELEASE-2021-November-Survey-of-Residents-of-Ukraine_ENG.pdf (дата звернення: 14.06.2025).
814. Purdie-Vaughns V., Eibach R. P. Intersectional invisibility: The distinctive advantages and disadvantages of multiple subordinate-group identities. *Sex Roles*. 2008. Vol. 59. № 5–6. P. 377–391. DOI: https://doi.org/10.1007/s11199-008-9424-4 (дата звернення: 15.06.2025).
815. Qiaoan R., Teets J. C. Responsive authoritarianism in China: A review of responsiveness in Xi and Hu administrations. *Journal of Chinese Political Science*. 2020. Vol. 25. № 2. P. 139–153. DOI: https://doi.org/10.1007/s11366-019-09640-z (дата звернення: 15.06.2025).
816. Quitzau A. With AI and Project Debater, IBMers Innovation-Jammed about new strategies after Covid-19. *IBM Nordic Managed Services Blog*. 02.06.2020. URL: https://www.ibm.com/blogs/nordic-msp/with-ai-and-project-debater-ibmers-innovationjammed-about-new-strategies-after-covid-19/ (дата звернення: 15.06.2025).
817. Rai A. K. Media at war: Issues and limitations. *Strategic Analysis*. 2000. Vol. 24. No. 9. P. 1681–1694. DOI: https://doi.org/10.1080/09700160008455312 (дата звернення: 15.06.2025).
818. Raik K. The Ukraine Crisis as a Conflict over Europe's Political, Economic and Security Order. *Geopolitics*. 2019. Vol. 24. No. 1. P. 51–70. DOI: https://doi.org/10.1080/14650045.2017.1414046 (дата звернення: 15.06.2025).
819. Rainie L., Wellman B. Networked: The new social operating system. Cambridge, MA: MIT Press, 2012. 358 p.
820. Rajamani L. Ambition and differentiation in the 2015 Paris Agreement: Interpretative possibilities and underlying politics. *International and Comparative Law Quarterly*. 2016. Vol. 65. № 2. P. 493–514. DOI: https://doi.org/10.1017/S0020589316000130 (дата звернення: 15.06.2025).
821. Raleigh C. [et al.]. Introducing ACLED: An Armed Conflict Location and Event Dataset. *Journal of Peace Research*. 2023. Vol. 47. № 5. P. 651–660. DOI: https://doi.org/10.1177/0022343310378914 (дата звернення: 15.06.2025).
822. Rantala H., Hakkarainen H. The Travelling of News in 1848: The February Revolution, European News Flows, and the Finnish Press. *Journal of European Periodical Studies*.

2022. Vol. 7. № 1. P. 13–28. DOI: https://doi.org/10.21825/jeps.81955(дата звернення: 10.06.2025).
823. Reddick D. Development of the Press in Nineteenth Century Russia. *Journalism & Mass Communication Quarterly*. 1944. Vol. 21. P. 45–54. DOI: https://doi.org/10.1177/107769904402100106(дата звернення: 10.06.2025).
824. Rees W., Xu R. US–UK–France relations amid the Russia–Ukraine war: A new strategic alignment? *International Affairs*. 2024. Vol. 100. № 3. P. 1249–1261. DOI: https://doi.org/10.1093/ia/iiae075 (дата звернення: 10.06.2025).
825. Reichardt R. The French Revolution as a European media event. 2012. 27 August. *EGO*. URL: http://ieg-ego.eu/en/threads/european-media/european-media-events/rolf-reichardt-the-french-revolution-as-a-european-media-event (дата звернення: 10.06.2025).
826. Reiesman D. Leisure and Work in Post-Industrial Society / In: Larrabee E., Meyerson R. (eds.). *Mass Leisure*. Glencoe (Ill.): Free Press, 1958. P. 363–385.
827. Reinsel D., Gantz J., Rydning J. The Digitization of the World From Edge to Core. International Data Corporation, 2018. URL: https://www.seagate.com/files/www-content/our-story/trends/files/idc-seagate-dataage-whitepaper.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
828. Ren X., Montgomery L. Open access and soft power: Chinese voices in international scholarship. *Media, Culture & Society*. 2015. Vol. 37. № 3. P. 394–408. DOI: https://doi.org/10.1177/0163443714567019 (дата звернення: 15.06.2025).
829. Renard T. EU cyber partnerships: assessing the EU strategic partnerships with third countries in the cyber domain. *European Politics and Society*. 2018. Vol. 19. No. 3. P. 321–337. DOI: https://doi.org/10.1080/23745118.2018.1430720 (дата звернення: 15.06.2025).
830. Reuters. U.S., Saudi Arabia to bolster support for moderate Syrian opposition. 2015. 24 October. URL: https://www.reuters.com/article/cnews-us-mideast-crisis-syria-saudi-idCAKCN0SJ06720151025 (дата звернення: 10.06.2025).
831. Revin F. Collaborative action in the age of social media: Digital capital, public discourse and power networks. *Sophia Prima*. 2020. Vol. 3. № 2. P. 57–67. DOI: https://doi.org/10.34170/2707-370x-2020-57-67 (дата звернення: 15.06.2025).
832. Rey-García J. [et al.]. The Cultural Heritage of Montilla and the Printing Press since the Modern Age: Its Evolution and Relationship with Graphic Engineering Boosting the SDGs. *Sustainability*. 2024. Vol. 16. № 2. Article 541. DOI: https://doi.org/10.3390/su16020541 (дата звернення: 15.06.2025).
833. Rhodes A. Propaganda: The art of persuasion: World War II. New York: Chelsea House Publishers, 1976. P. 147–148. URL: https://archive.org/details/ propagandaartofp0000 rhod/page/n3/mode/2up (дата звернення: 10.06.2025).
834. Ridley D. Economic development via collaborating populations. *Theoretical Economics Letters*. 2021. Vol. 11. № 6. Article 70. DOI: https://doi.org/10.4236/tel.2021.116070 (дата звернення: 15.06.2025).
835. Riehle C. New Pact on Migration and Asylum. *eucrim*. 2024, August 9. Issue 2/2024. URL: https://eucrim.eu/news/new-pact-on-migration-and-asylum/ (дата звернення: 15.06.2025).
836. Riesman D. Abundance for What?. 1st ed. London: Routledge, 1993. 272 p. DOI: https://doi.org/10.4324/9780429333866 (дата звернення: 15.06.2025).
837. Ritzer G. The Coming of Post-Industrial Society: Second Edition. New York: McGraw-Hill, 2007. 448 p. ISBN 978-0072854704.

838. Roberts A. International Relations after the Cold War. *International Affairs*. 2008. Vol. 84. P. 335–350. DOI: https://doi.org/10.1111/J.1468-2346.2008.00706.X (дата звернення: 15.06.2025).
839. Rocca J. Introduction to Markov chains. Definitions, properties and PageRank example. 2019. 25 February. Towards Data Science. URL: https://towardsdatascience.com/brief-introduction-to-markov-chains-2c8cab9c98ab (дата звернення: 10.06.2025).
840. Roche D. Le peuple de Paris: Essai sur la culture populaire au XVIIIe siècle. Paris: Aubier Montaigne, 1981. 380 p.
841. Roche D. Le siècle des lumières en province: Académies et académiciens provinciaux, 1680–1789. Paris: Mouton, 1978. 528 p.
842. Rodríguez Andrés R. Trump 2016, ¿presidente gracias a las redes sociales? *Palabra Clave*. 2018. Vol. 21, № 3. URL: https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6496368 (дата звернення: 10.06.2025).
843. Rohatynska N. [et al.]. Use of information and communication technologies in democratic processes. *Cuestiones Políticas*. 2022. Vol. 40. № 75. P. 198–220. DOI: https://doi.org/10.46398/cuestpol.4075.13 (дата звернення: 15.06.2025).
844. Ronzhyn A., Cardenal A. S., Batlle A. Collective action on Facebook and Telegram during the Russia–Ukraine war. *Proceedings of the 10th European Conference on Social Media*. 2023. Vol. 10. No. 1. DOI: https://doi.org/10.34190/ecsm.10.1.1057 (дата звернення: 10.06.2025).
845. Roy H. [et al.]. Information flow on social networks: from empirical data to situation understanding. *SPIE Proceedings*. 2017. Vol. 10207. Article 102070I. DOI: https://doi.org/10.1117/12.2264496 (дата звернення: 15.06.2025).
846. Royo S., Pina V., Garcia-Rayado J. Decide Madrid: A Critical Analysis of an Award-Winning e-Participation Initiative. *Sustainability*. 2020. Vol. 12. № 4. Article 1674. https://doi.org/10.3390/su12041674 (дата звернення: 10.06.2025).
847. Rubin J. Printing and Protestants: An Empirical Test of the Role of Printing in the Reformation. *Review of Economics and Statistics*. 2014. Vol. 96. P. 270–286. https://doi.org/10.1162/REST_a_00368 (дата звернення: 10.06.2025).
848. Ruggie J. G. What makes the world hang together? Neo-utilitarianism and the social constructivist challenge. *International Organization*. 1998. Vol. 52. № 4. P. 855–885. DOI: https://doi.org/10.1162/002081898550770 (дата звернення: 15.06.2025).
849. Sabbagh D. If Trump wins the election, Nato can expect more turbulence ahead. *The Guardian*. 29.10.2024. URL: https://www.theguardian.com/us-news/2024/oct/29/if-trump-wins-the-election-nato-can-expect-more-turbulence-ahead. (дата звернення: 10.06.2025).
850. Sacco P. [et al.]. Emergence of knowledge communities and information centralization during the COVID-19 pandemic. *Social Science & Medicine*. 2021. Vol. 285. Article 114215. DOI: https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.114215 (дата звернення: 15.06.2025).
851. Salehyan I., Gleditsch K. S., Cunningham D. Transnational Linkages and Civil War Interactions. Typescript / University of Essex. 2008. URL: https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=2344d4de8146cfd40cdad35044e9c04a19fcfd6e (дата звернення: 15.06.2025).
852. Salloukh B. F. The Arab uprisings and the geopolitics of the Middle East. *The International Spectator*. 2013. Vol. 48. № 2. P. 32–46. URL: https://www.iai.it/sites/default/files/salloukh.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
853. Sampson T. Brain drain or brain gain? Technology diffusion and learning on-the-job. *Journal of International Economics*. 2013. Vol. 90. № 1. P. 162–176. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2012.10.004 (дата звернення: 15.06.2025).

854. Samuels A. L. The last democratic election. *Social Sciences*. 2024. Vol. 13. № 11. P. 588. DOI: https://doi.org/10.3390/socsci13110588 (дата звернення: 10.06.2025).
855. Sanchez G. R., Middlemass K. Misinformation is eroding the public's confidence in democracy. 2022. 26 July. Brookings. URL: https://www.brookings.edu/articles/misinformation-is-eroding-the-publics-confidence-in-democracy/ (дата звернення: 10.06.2025).
856. Santos S., Griebeler M. D. Political polarization and blatant lies on social media. *Political Behavior: Cognition*. 2020. (pre-print). URL: https://www.semanticscholar.org/paper/Political-Polarization-and-Blatant-Lies-on-Social-Santos-Griebeler/b50eb73b89c2c9c7e32a64ebba4154c2b78411d3 (дата звернення: 10.06.2025).
857. Satsiou A. et al. Collective online platforms for financial and environmental awareness: First International Workshop. Revised Selected Papers.. Cham: Springer, 2016. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-50237-3 (дата звернення: 15.06.2025).
858. Savio G. Coordination outside formal organization: consensus-based decision-making and occupation in the Occupy Wall Street movement. *Contemporary Justice Review*. 2015. Vol. 18. № 1. P. 42–54. https://doi.org/10.1080/10282580.2015.1005509 (дата звернення: 10.06.2025).
859. Schaefer T. Luther Bible, 1551 edition. *Lutheran Theological Journal*. 2015. Vol. 49. P. 171. URL: https://search.informit.org/doi/10.3316/informit.782588922794470. (дата звернення: 10.06.2025).
860. Schettino V. [et al.]. Towards community and expert detection in open source global development. *2019 IEEE 23rd International Conference on Computer Supported Cooperative Work in Design (CSCWD)*. 2019. P. 350–355. DOI: https://doi.org/10.1109/CSCWD.2019.8791872 (дата звернення: 15.06.2025).
861. Schimmelfennig F. Liberal intergovernmentalism and the euro area crisis. *Journal of European Public Policy*. 2015. Vol. 22. No. 2. P. 177–195. DOI: https://doi.org/10.1080/13501763.2014.994020 (дата звернення: 15.06.2025).
862. Schlott R. Trump's savvy memes and flashy edits trounce Harris in war for precious views from young voters. *New York Post*. 29.10.2024. URL: https://nypost.com/2024/10/29/us-news/trump-is-beating-harris-in-the-tiktok-war-heres-why/ (дата звернення: 10.06.2025).
863. Schmidt-Funke J. A. The Revolution of 1830 as a European media event. 2017. 16 August. *EGO*. URL: http://ieg-ego.eu/en/threads/european-media/european-media-events/revolution-of-1830 (дата звернення: 10.06.2025).
864. Schmiede R. Knowledge, work and subject in informational capitalism. *Social informatics: An information society for all?* / Berleur J., Nurminen M. I., Impagliazzo J. (eds). New York: Springer, 2006. P. 333–354.
865. Schneider E. Harris nearly triples Trump's fundraising in August. *Politico*. 06.09.2024. URL: https://www.politico.com/news/2024/09/06/kamala-harris-august-fundraising-00177657 (дата звернення: 15.06.2025).
866. Schor M. Trumpism and the continuing challenges to three politicalconstitutionalist orthodoxies (Working Paper). 2020. 16 November. Drake University Law School. https://doi.org/10.2139/ssrn.3730945.
867. Schulze M., Kerttunen, M. Cyber operations in Russia's war against Ukraine: Uses, limitations, and lessons learned so far. *SWP Comment*. 2023. No. C 23. 17 April. 8 p. DOI: https://doi.org/10.18449/2023C23 (дата звернення: 10.06.2025).
868. Schwartz B. *The paradox of choice: why more is less*. New York: ECCO, 2004. 368 p. ISBN 978-0060005696.

869. Schwartz P. The Art of the Long View: Planning for the Future in an Uncertain World. New York: Doubleday, 1991. 320 p. ISBN 978-0385267323.
870. Scott J. EU enlargement, region building and shifting borders of inclusion and exclusion. London: Routledge, 2006. DOI: https://doi.org/10.4324/9781315580685 (дата звернення: 15.06.2025).
871. Scott M. 5 things to know about the Digital Services Act's first risk assessments and audits. 2024. 11 December. Tech Policy Press. URL: https://techpolicy.press/5-things-to-know-about-the-digital-services-acts-first-risk-assessments-and-audits/ (дата звернення: 10.06.2025).
872. Security in Cyberspace: Targeting Nations, Infrastructures, Individuals / ed. G. Giacomello. New York: Bloomsbury Publishing USA, 2014. 256 p.
873. Sedelmeier U. Sectoral dynamics of EU enlargement: advocacy, access and alliances in a composite policy. *Journal of European Public Policy*. 2002. Vol. 9. No. 4. P. 627–649. DOI: https://doi.org/10.1080/13501760210152466 (дата звернення: 15.06.2025).
874. Serafin T. Ukraine's President Zelensky takes the Russia/Ukraine war viral. *Orbis*. 2022. Vol. 66. No. 4. P. 460–476. DOI: https://doi.org/10.1016/j.orbis.2022.08.002 (дата звернення: 15.06.2025).
875. Serbos S. Eurozone's debt crisis and US strategy: A return of geopolitics for Europe. Center for Transatlantic Relations, School of Advanced International Studies, Johns Hopkins University. 2015. March 18. URL: https://ssrn.com/abstract=2580091. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2580091 (дата звернення: 15.06.2025).
876. Sernani P. Social media and electoral dynamics: A dataset of X and Facebook activity during the 2024 European Parliament elections. *Data in Brief*. 2025. Vol. 59. Art. 111407. DOI 10.1016/j.dib.2025.111407 (дата двернення: 14.06.2025)
877. Setiawan D., Ananda D., Kartika T. Media Framing of Donald Trump's 2024 Election Victory: A Case Study on International Media. *Mediasi.Jurnal Kajian dan Terapan Media, Bahasa, Komunikasi*. 2025. DOI: 10.46961/mediasi.v6i1.1539 (дата звернення: 10.06.2025).
878. Settel I. A pictorial history of radio. New York: Grosset & Dunlap, 1960. P. 146. URL: https://archive.org/details/APictorialHistoryOfRadio/page/n9/mode/2up (дата звернення: 10.06.2025).
879. Shackelford S. J. Managing Cyber Attacks in International Law, Business, and Relations: In Search of Cyber Peace. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 520 p.
880. Shah A. [et al.]. Unfiltered conversations: A dataset of the 2024 U.S. presidential election on Truth Social. *arXiv.* 2024. № arXiv:2411.01330. DOI: 10.48550/arXiv.2411.01330 (дата звернення: 10.06.2025).
881. Shahin S. Affective Polarization of a Protest and a Counterprotest: Million MAGA March v. Million Moron March. *American Behavioral Scientist*. 2022. Vol. 67. № 6. P. 735–756. https://doi.org/10.1177/00027642221091212 (дата звернення: 10.06.2025).
882. Shanghai Cooperation Organization. Agreement between the governments of the member states of the Shanghai Cooperation Organization on cooperation in the field of ensuring international information security. 2009. June. URL: https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/SCO-090616-IISAgreement.pdf. (дата звернення: 07.06.2025).
883. Shannon C. E., Weaver W. The mathematical theory of communication. Urbana: University of Illinois Press, 1949. 225 p.
884. Sheikh A. T. Soviet and Western media coverage of the Afghan conflict. *Strategic Studies*. 1990. Vol. 13. No. 3. P. 35–63. URL: http://www.jstor.org/stable/45182014 (дата звернення: 10.06.2025).

885. Shen F. [et al.]. Examining the differences between human and bot social media accounts: A case study of the Russia-Ukraine War. *First Monday*. 2023. Vol. 28. No. 2. DOI: https://doi.org/10.5210/fm.v28i2.12777 (дата звернення: 15.06.2025).
886. Sher P. J. Ethnic innovation networks: A strategic linkage explanation for intellectual advantage in international business. *Taiwan Academy of Management Journal*. 2003. Vol. 3. № 1. P. 41–58. DOI: https://doi.org/10.6295/TAMJ.2003.0301.03. URL: https://doi.org/10.6295/TAMJ.2003.0301.03 (дата звернення: 15.06.2025).
887. Shu K., Li Z. A review of research on the English translation of Xi Jinping: The Governance of China. *International Journal of English Literature and Social Sciences*. 2024. Vol. 9. № 3 (May–June). URL: https://ijels.com/detail/a-review-of-research-on-the-english-translation-of-xi-jinping-the-governance-of-china/ (дата звернення: 10.06.2025).
888. Shveda Y., Park J. Ukraine's revolution of dignity: The dynamics of Euromaidan. *Journal of Eurasian Studies*. 2015. Vol. 7. № 1. P. 85–91. https://doi.org/10.1016/j.euras.2015.10.007 (дата звернення: 10.06.2025).
889. Siddi M. The Role of Power in EU–Russia Energy Relations: The Interplay between Markets and Geopolitics. *Europe-Asia Studies*. 2018. Vol. 70. P. 1552–1571. DOI: https://doi.org/10.1080/09668136.2018.1536925 (дата звернення: 15.06.2025).
890. Siddi M., Prandin F. Governing the EU's energy crisis: The European Commission's geopolitical turn and its pitfalls. *Politics and Governance*. 2023. Vol. 11. № 4. DOI: https://doi.org/10.17645/pag.v11i4.7315.
891. Simon É., Renaut J. Possible dynamics of UK-EU defence relations after Brexit. Paris: IRIS, 04.2022. URL: https://www.iris-france.org/wp-content/uploads/2022/05/14_ProgEurope_EU-UK_relations_Brexit.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
892. Sinclair S., Rockwell G. Hermeneutica: Computer-Assisted Interpretation in the Humanities. Cambridge, MA: MIT Press, 2016. 312 p. ISBN 978-0262035061.
893. Singh R. The Non-State Actor as the Potent New Enemy in Global Politics: Beginning of the Third Phase in International Relations. *India Quarterly*. 2002. Vol. 58. P. 105–118. DOI: https://doi.org/10.1177/097492840205800109 (дата звернення: 15.06.2025).
894. Sinha D., Sinha S. Managing in a VUCA world: Possibilities and pitfalls. *Journal of Technology Management for Growing Economies*. 2020. Vol. 11. № 1. P. 17–21. DOI: https://doi.org/10.15415/jtmge.2020.111003 (дата звернення: 15.06.2025).
895. Siswanto S. Kepemimpinan Donald Trump dan turbulensi tatanan dunia. *Jurnal Penelitian Politik*. 2018. Vol. 15. № 1. P. 1–14. DOI: https://doi.org/10.14203/jpp.v15i1.735 (дата звернення: 10.06.2025).
896. Skocpol T. States and social revolutions: A comparative analysis of France, Russia, and China. Cambridge: Cambridge University Press, 1979. URL: https://archive.org/details/statessocialrevo0000skoc/page/n5/mode/2up (дата звернення: 10.06.2025).
897. Slobozhan I., Brik T., Sharma R. Differentiable characteristics of Telegram mediums during protests in Belarus 2020. *Social Network Analysis and Mining*. 2023. Vol. 13. № 1. Article 19. https://doi.org/10.1007/s13278-022-01002-7 (дата звернення: 10.06.2025).
898. Slobozhan I., Brik T., Sharma R. Longitudinal change in language behaviour during protests: A case study of Euromaidan in Ukraine. 2021. arXiv preprint. URL: https://arxiv.org/abs/2109.11623 (дата звернення: 10.06.2025).
899. Slovenian Government Communication Office. Seminar on the challenges of communicating EU enlargement and the importance of resilience against disinformation [News release]. Government of Slovenia. 2024. May 6. URL: https://www.gov.si/en/news/2024-05-06-seminar-on-the-challenges-of-communicating-eu-enlargement-and-the-importance-of-resilience-against-disinformation/ (дата звернення: 10.06.2025).

900. Smidi A., Shahin S. Social Media and Social Mobilisation in the Middle East: A Survey of Research on the Arab Spring. *India Quarterly*. 2017. Vol. 73. № 2. P. 196–209. https://www.jstor.org/stable/48505308 (дата звернення: 10.06.2025).
901. Smith G. E., Venkatraman M. P., Dholakia R. R. Diagnosing the search cost effect: Waiting time and the moderating impact of prior category knowledge. *Journal of Economic Psychology*. 1999. Vol. 20. № 3. P. 285–314. DOI: https://doi.org/10.1016/S0167-4870(99)00010-0 (дата звернення: 15.06.2025).
902. Soldatkin V. Putin throws $1.5 billion lifeline to embattled Belarus leader. 2020. 16 September. *Reuters*. URL: https://www.reuters.com/article/world/asia-pacific/putin-throws-15-billion-lifeline-to-embattled-belarus-leader-idUSKBN26521Y/ (дата звернення: 10.06.2025).
903. Søllinge J. D. Fædrelandet (dansk avis 1834-82). 2020. 14 December. Den Store Danske. URL: https://denstoredanske.lex.dk/F%C3%A6drelandet_-_dansk_avis_1834-82 (дата звернення: 10.06.2025).
904. Song C. H. On the relationship between creativity and standardisation: evidence from a qualitative study on the introduction of standardised evaluation framework in recruitment. *Technology Analysis & Strategic Management*. 2017. Vol. 30. № 7. P. 825–837. DOI: https://doi.org/10.1080/09537325.2017.1380791 (дата звернення: 15.06.2025).
905. Spector R. H. The Vietnam War and the media. *Encyclopedia Britannica*. 2023. April 24. URL: https://www.britannica.com/topic/The-Vietnam-War-and-the-media-2051426 (дата звернення: 30.05.2023 р.
906. Srichandan S. P. Climate change, migration and EU security IUP Journal of International Relations. 2010. Vol. 4, No. 3. P. 78. URL: https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Agcd%3A11%3A26057627/detailv2?sid=ebsco%3Aplink%3Ascholar&id=ebsco%3Agcd%3A52885334&crl=c. (дата звернення: 15.06.2025).
907. Stanescu D. F., Romascanu M. VUCA n+1. To the infinity and beyond!. *LUMEN Proceedings*. 2022. Vol. 17. P. 590–596. DOI: https://doi.org/10.18662/wlc2021/59 (дата звернення: 15.06.2025).
908. Starbird K., Arif A., Wilson T. Disinformation as collaborative work: Surfacing the participatory nature of strategic information operations. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*. 2019. Vol. 3. Issue CSCW. Article 127. P. 1–26. DOI: https://doi.org/10.1145/3359229 (дата звернення: 15.06.2025).
909. Starbird K., DiResta R., DeButts M. Influence and Improvisation: Participatory Disinformation during the 2020 US Election. *Social Media + Society*. 2023. Vol. 9. DOI: 10.1177/20563051231177943 (дата звернення: 14.06.2025).
910. Starbird K., Palen L. Working and sustaining the virtual "Disaster Desk". *Proceedings of the 2013 Conference on Computer Supported Cooperative Work (CSCW '13)*. 2013. P. 491–502. DOI: https://doi.org/10.1145/2441776.2441832 (дата звернення: 15.06.2025).
911. Stearns P. N. Revolution and the growth of industrial society, 1789–1914. *Encyclopaedia Britannica* / Eds. P. N. Stearns, J. Barzun. 2022. URL: https://www.britannica.com/topic/history-of-Europe/Revolution-and-the-growth-of-industrial-society-1789-1914 (дата звернення: 10.06.2025).
912. Stefan M. EU policies for developing capabilities to counter hybrid threats. *Romanian Military Thinking*. 2023. No. 1. DOI: https://doi.org/10.55535/rmt.2023.1.9 (дата звернення: 15.06.2025).
913. Stehr N. A world made of knowledge. *New Knowledge and New Consciousness in the Era of the Knowledge Society* (conference lecture). Budapest, 31.01.2002. URL: http://www.crsi.mq.edu.au/documents/worldknowledge.pdf (дата звернення: 15.06.2025).

914. Steinert-Threlkeld Z. Twitter as Data. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2018. 160 p. DOI: https://doi.org/10.1017/9781108529327 (дата звернення: 15.06.2025).
915. Stepanov V. The Telegram messenger in the information space of Belarus. *Multimedia Journalism Conference*. Minsk: BSU, 2018. P. 240–245. URL: http://socmedia.by/wp-content/uploads/2018/07/Stepanov_Telegram.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
916. Sthapit A. Dissecting COVID-19 Pandenomics: A New Management Discourse. *Journal of Business and Social Sciences Research*. 2020. Vol. 5. № 2. URL: https://doi.org/10.3126/jbssr.v5i2.35229 (дата звернення: 15.06.2025).
917. Stiehm J. H. The U.S. Army War College: Military education in a democracy. Philadelphia, PA: Temple University Press, 2002. 240 p. ISBN 978-1592131831.
918. Stirland S. L. Propelled by internet, Barack Obama wins presidency. *Wired*. 04.11.2008. URL: https://www.wired.com/2008/11/propelled-by-in/ (дата звернення: 15.06.2025).
919. Storey-Nagy K. Disinformation, Ideas without Borders, and the War in Ukraine. *Hungarian Studies Review*. 2022. DOI: 10.5325/hungarianstud.49.2.0220 (дата звернення: 10.06.2025).
920. Strauss G., Edwards M. U. [Review of Printing, Propaganda, and Martin Luther] *History of Education Quarterly*. 1995. Vol. 35. № 3. P. 301–302. https://doi.org/10.2307/369751 (дата звернення: 10.06.2025).
921. Stromer-Galley J. [et al.]. Seeding doubts about voting: Trump and Biden rhetoric online in the 2020 U.S. presidential election (конференційна доповідь, AoIR 2022, Dublin, November 2–5) URL: https://spir.aoir.org/ojs/index.php/spir/article/view/13090/10989 (дата звернення: 10.06.2025).
922. Stubbs J. The #Americans: Chinese State-Linked Influence Operation Spamouflage Masquerades as U.S. Voters to Push Divisive Online Narratives Ahead of 2024 Election: аналіт. звіт. New York: Graphika, 2024. 38 p. URL: https://public-assets.graphika.com/reports/graphika-report-the-americans.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
923. Su Y.-P. Anti-Government Protests in Democracies: A Test of Institutional Explanations. *Comparative Politics*. 2015. Vol. 47. № 2. P. 149–167. URL: http://www.jstor.org/stable/43664137 (дата звернення: 10.06.2025).
924. Suciu P. Is Russia's invasion of Ukraine the first social media war?. Forbes. 2022, March 1. URL: https://www.forbes.com/sites/petersuciu/2022/03/01/is-russias-invasion-of-ukraine-the-first-social-media-war/?sh=7c89662b1c5c (дата звернення: 10.06.2025).
925. Suliman M. As Sudan transitions to democracy, urgent reforms must tackle disinformation. 2019. 4 October. *Advox*. URL: https://advox.globalvoices.org/2019/10/04/as-sudan-transitions-to-democracy-urgent-reforms-must-tackle-disinformation/ (дата звернення: 10.06.2025).
926. Surzhko-Harned L., Zahuranec A. J. Framing the revolution: the role of social media in Ukraine's Euromaidan movement. *Nationalities Papers*. 2017. Vol. 45. № 5. P. 758–779. https://doi.org/10.1080/00905992.2017.1289162 (дата звернення: 10.06.2025).
927. Swartz D. L. Bourdieu's concept of field Oxford Bibliographies in Sociology. 2016. URL: https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199756384/obo-9780199756384-0164.xml (дата звернення: 10.06.2025).
928. Swissinfo. Seven arrested in Swiss city for vandalism inspired by French riots. 2023. 2 July. *Swissinfo*. URL: https://www.swissinfo.ch/eng/seven-arrested-in-swiss-city-for-vandalism-inspired-by-french-riots/48635210 (дата звернення: 10.06.2025).
929. Szafranski R. A theory of information warfare: Preparing for 2020. *Airpower Journal*. 1995. № 1.

930. Szewczyk B. M. J. Enlargement and legitimacy of the European Union. *Polish Yearbook of International Law*. 2011. Vol. 30. P. 131–168. URL: https://ssrn.com/abstract=1881713 (дата звернення: 15.06.2025).
931. Szpitter A., Sadkowska J. Using VUCA matrix for the assessment of project environment risk *Zarządzanie i Finanse*. 2016. Vol. 14. № 2/1. P. 401–413.
932. Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations / ed. M. Schmitt. New York: Cambridge University Press. 2017. 612 p.
933. Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare / ed. M. Schmitt. New York: Cambridge University Press, 2013. 302 p.
934. Taming the Storm. *The 19th edition of the annual GLOBSEC Forum took place from 30 August to 1 September 2024*. GLOBSEC Forum, 2025. URL: https://forum2024.globsec.org/wp-content/uploads/2025/02/GLB24-Summary_web.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
935. Tang A. Embrace the shift to "prosocial media". 2024. 26 November. *WIRED*. URL: https://www.wired.com/story/prosocial-media-social-networks-discourse-decentralization (дата звернення: 10.06.2025).
936. Tapscott D. The Digital Economy: Promise and Peril In The Age of Networked Intelligence. New York: McGraw-Hill, 1996. 432 p. ISBN 978-0070632486.
937. Tapscott D., Williams A. D. Ideagora, a marketplace for minds. *BusinessWeek*. 15.02.2007. URL: https://www.bloomberg.com/news/articles/2007-02-15/ideagora-a-marketplace-for-mindsbusinessweek-business-news-stock-market-and-financial-advice (дата звернення: 15.06.2025).
938. Tapscott D., Williams A. D. Part 6: The global plant floor. *The Globe and Mail*. 01.01.2007. URL: https://www.theglobeandmail.com/technology/part-6-the-global-plant-floor/article1077411/ (дата звернення: 15.06.2025).
939. Tapscott D., Williams A. D. Wikinomics: How mass collaboration changes everything. New York: Portfolio, 2010. 336 p. ISBN 978-1591844519.
940. Taranenko A. Cognitive security as a dimension of Russia-Ukraine war. *Politology Bulletin*. 2024. No. 92. P. 371–382. DOI: https://doi.org/10.17721/2415-881x.2024.92.371-382 (дата звернення: 10.06.2025).
941. Tarrow S. Power in Movement: Social Movements, Collective Action and Politics. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. 265 p.
942. Tasenţe T., Rus M. Donald Trump's social media communication or the voice of a man is stronger than the voice of an institution. *Technium Social Sciences Journal*. 2019. Vol. 1. № 1. P. 1–8. DOI: https://doi.org/10.47577/tssj.v1i1.27 (дата звернення: 10.06.2025).
943. Taylor P. M. Munitions of the mind: A history of propaganda. 3rd ed. Manchester: Manchester University Press, 2013. 360 p.
944. Tech Monitor. Iran is using spyware to track citizens attending protests. 2022. 3 November. URL: https://techmonitor.ai/technology/cybersecurity/iran-protests-spyware-mobile-phone-tracking (дата звернення: 10.06.2025).
945. Terry P. C. The Libya intervention (2011): neither lawful, nor successful. The *Comparative and International Law Journal of Southern Africa*. 2015. Vol. 48. № 2. P. 162–182. DOI: http://www.jstor.org/stable/24585876 (дата звернення: 10.06.2025).
946. The Atlantic. Occupy Wall Street spreads worldwide. 2011. 17 October. URL: https://www.theatlantic.com/photo/2011/10/occupy-wall-street-spreads-worldwide/100171/ (дата звернення: 10.06.2025).
947. The Bridgespan Group. How Herb Sandler's ProPublica drove Governor Schwarzenegger to action in under 12 hours. 27.11.2013. URL: https://www.bridgespan.org/insights/herb-sandler/how-herb-sandler-propublica-drove-governor-schwarzenegger (дата звернення: 15.06.2025).

948. The Brussels Times. Social media use during French riots stirs debate over power and control. 2023. 17 July. URL: https://www.brusselstimes.com/597251/social-media-use-during-french-riots-stirs-debate-over-power-and-control (дата звернення: 10.06.2025).
949. The Conversation. Arab Spring: When the US needed to step up, it stood back – now, all eyes are on Biden. 2021. 11 February. URL: https://theconversation.com/arab-spring-when-the-us-needed-to-step-up-it-stood-back-now-all-eyes-are-on-biden-155058 (дата звернення: 10.06.2025).
950. The Economist. A virtual counter-revolution: The internet has been a great unifier of people, companies and online networks. Powerful forces are threatening to balkanise it. 2010. 2 September. URL: https://www.economist.com/briefing/2010/09/02/a-virtual-counter-revolution (дата звернення: 10.06.2025).
951. The Editors of Encyclopaedia Britannica. Committees of correspondence. 2016. 12 July. URL: https://www.britannica.com/topic/Committees-of-Correspondence (дата звернення: 10.06.2025).
952. The Guardian. The most potent weapon wielded by the empires of Murdoch and China. 2008. 22 April. URL: https://www.theguardian.com/commentisfree/2008/apr/22/chinathemedia.rupertmurdoch (дата звернення: 10.06.2025).
953. The Jakarta Post. How the Arab uprisings were weakened by online fakes. 2020. 30 November. URL: https://www.thejakartapost.com/news/2020/11/30/how-the-arab-uprisings-were-weakened-by-online-fakes-.html (дата звернення: 10.06.2025).
954. The New Arab. How Putin's Russia helped crush the Arab Spring. 2020. 18 December. URL: https://www.newarab.com/analysis/how-putins-russia-helped-crush-arab-spring (дата звернення: 10.06.2025).
955. The Privacy Act, 1974. Public Law 93–579. United States Code. 1974.
956. The State Historical Society of Iowa. Espionage Act of 1917. 1917. URL: https://iowaculture.gov/history/education/educator-resources/primary-source-sets/americas-involvement-world-war-i/espionage (дата звернення: 10.06.2025).
957. The White House. Executive Order: Blocking property of certain persons contributing to the situation in Ukraine. 2014. 6 March. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/03/06/executive-order-blocking-property-certain-persons-contributing-situation (дата звернення: 10.06.2025).
958. The World Bank. Individuals using the Internet (% of population). [б. д.]. URL: https://data.worldbank.org/indicator/IT.NET.USER.ZS?locations=EG (дата звернення: 10.06.2025).
959. Thestar.com. Suicide protest helped topple Tunisian regime. 2011. 14 January. URL: https://web.archive.org/web/20110118071140/http://www.thestar.com/news/world/article/922279--suicide-protest-helped-topple-tunisian-regime (дата звернення: 10.06.2025).
960. Tikk-Ringas E. Evolution of the Cyber Domain: The Implications for National and Global Security. London: Routledge, for the International Institute for Strategic Studies, 2015. 212 p.
961. Tiruneh G. Social revolutions: Their causes, patterns, and phases SAGE Open. 2014. Vol. 4, № 3. DOI: https://doi.org/10.1177/2158244014548845.
962. Tocci N. The making of the EU global strategy. *Contemporary Security Policy*. 2016. Vol. 37. № 3. P. 461–472. DOI: https://doi.org/10.1080/13523260.2016.1232559 (дата звернення: 15.06.2025).
963. Toffler A. The Third Wave. New York: Bantam Books, 1980. 672 p. ISBN 978-0553243502.

964. Tomasello M. [et al.]. Two key steps in the evolution of human cooperation. *Current Anthropology*. 2012. Vol. 53. № 5. P. 673–692. DOI: https://doi.org/10.1086/668207 (дата звернення: 15.06.2025).
965. Toole A., Czarnitzki D. Commercializing science: Is there a university "brain drain" from academic entrepreneurship? *Management Science*. 2010. Vol. 56. № 9. P. 1599–1614. DOI: https://doi.org/10.1287/mnsc.1100.1192 (дата звернення: 15.06.2025).
966. Transparency International. Corruption perceptions index 2013. 2013. URL: http://www.transparency.org/cpi2013/results (дата звернення: 10.06.2025).
967. Transparency International. The 2010 Corruption Perceptions Index. 2010. URL: https://www.transparency.org/en/cpi/2010 (дата звернення: 10.06.2025).
968. Trauner F. Asylum policy: the EU's 'crises' and the looming policy regime failure. *Journal of European Integration*. 2016. Vol. 38. No. 3. P. 311–325. DOI: https://doi.org/10.1080/07036337.2016.1140756 (дата звернення: 15.06.2025).
969. Treyger E., Cheravitch J., Cohen R. S. Russian disinformation efforts on social media. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2022. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR4373z2.html (дата звернення: 10.06.2025).
970. Tufekci Z. Twitter and tear gas: The power and fragility of networked protest. New Haven, CT: Yale University Press, 2017. 360 p.
971. Tufekci Z., Wilson C. Social media and the decision to participate in political protest: Observations from Tahrir Square. *Journal of Communication*. 2012. Vol. 62. № 2. P. 363–379. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2012.01629.x (дата звернення: 10.06.2025).
972. Tweneboah-Kodua S., Atsu F., Buchanan W. Impact of cyberattacks on stock performance: A comparative study. *Information and Computer Security*. 2018. Vol. 26. № 5. P. 637–652. DOI: 10.1108/ICS-05-2018-0060 (дата звернення: 15.06.2025).
973. U.S. Congress. S.1838 – Hong Kong Human Rights and Democracy Act of 2019. 116th Congress (2019–2020). 2019. URL: https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/1838 (дата звернення: 10.06.2025).
974. U.S. Department of Defense. Joint Publication 3–13, Information Operations. 2006. URL: https://www.globalsecurity.org/intell/library/policy/dod/joint/jp3_13_2006.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
975. U.S. Department of Justice. Report on the investigation into Russian interference in the 2016 presidential election. Vol. I of II / Special Counsel Robert S. Mueller, III. Washington, D.C. 2019. URL: https://www.justice.gov/archives/sco/file/1373816/dl (дата звернення: 15.06.2025).
976. U.S. Department of the Treasury, Office of Foreign Assets Control. Hong Kong–related sanctions. [б. д.]. URL: https://ofac.treasury.gov/sanctions-programs-and-country-information/hong-kong-related-sanctions (дата звернення: 06.06.2025).
977. U.S. House of Representatives. H.Res.503 – Establishing the Select Committee to Investigate the January 6th Attack on the United States Capitol. Congress.gov, 2021. URL: https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-resolution/503 (дата звернення: 10.06.2025).
978. UK Ministry of Housing, Communities and Local Government & Department for Levelling Up, Housing and Communities. Hong Kong British Nationals (Overseas) Welcome Programme – information for local authorities. *GOV.UK*. 2021. 08 April. URL: https://www.gov.uk/guidance/hong-kong-uk-welcome-programme-guidance-for-local-authorities (дата звернення: 10.06.2025).
979. Ungureanu P., Bertolotti F., Macrì D. M. Brokers or platforms? A longitudinal study of how hybrid interorganizational partnerships for regional innovation deal with VUCA environments. *European Journal of Innovation Management*. 2018. Vol. 21. № 5.

P. 636–671. DOI: https://doi.org/10.1108/EJIM-01-2018-0015 (дата звернення: 15.06.2025).
980. UNIAN. Ukraine - 136th in the world in terms of per capita income. 2013. 18 July. URL: http://www.unian.ua/society/813105-ukrajina-136-ta-v-sviti-za-rivnem-dohodu-na-dushu-naselennya.html (дата звернення: 10.06.2025).
981. United Kingdom. Parliament. House of Commons. *Commons Chamber*. 22 October 2024. Volume 755: debated on Tuesday 22 October 2024. Hansard. URL: https://hansard.parliament.uk/Commons/2024-10-22/debates/8aa77854-8ffe-46d2-9741-771dc78da7b9/CommonsChamber (дата звернення: 10.06.2025).
982. United Nations General Assembly. Resolution adopted by the General Assembly on 16 December 2020: The right to food (A/RES/75/179). 2020. 28 December. URL: https://digitallibrary.un.org/record/3896432/files/A_RES_75_179-EN.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
983. United Nations. Digital technologies and mediation in armed conflict. New York: United Nations Department of Political and Peacebuilding Affairs and Centre for Humanitarian Dialogue, 2019. URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/ files/Digital ToolkitReport.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
984. University of California, Berkeley. SETI@home. [Без дати]. URL: http://setiathome.ssl.berkeley.edu/ (дата звернення: 15.06.2025).
985. Updegraff J. E. Radio and rebellion: An investigation of radio and its use by Czechoslovakian youth during the 1968 August invasion. *Swarthmore Undergraduate History Journal*. 2022. Vol. 3. № 2. P. 106–132. URL: https://works.swarthmore.edu/suhj/vol3/iss2/7 (дата звернення: 10.06.2025).
986. Urman A., Ho J. C.-t., Katz S. Dataset underlying "Analyzing protest mobilization on Telegram: The case of 2019 Anti-Extradition Bill movement in Hong Kong". 2021. URL: https://zenodo.org/records/5208170 (дата звернення: 10.06.2025).
987. Vachudova M. EU Leverage and National Interests in the Balkans: The Puzzles of Enlargement Ten Years On. *Journal of Common Market Studies*. 2014. Vol. 52. No. 1. P. 122–138. DOI: https://doi.org/10.1111/JCMS.12081 (дата звернення: 15.06.2025).
988. Valentini C. Promoting the European Union: Comparative analysis of EU communication strategies in Finland and in Italy. *Jyväskylä Studies in Humanities*. 2008. URL: https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/18549 (дата звернення: 15.06.2025).
989. Valenza D. The Trap of Geopolitics: Rethinking EU Strategic Communication. *CEPOB*. 2021. CEPOB issue 3. [15 p.]. URL: https://www.researchgate.net/publication/350107787_The_Trap_of_Geopolitics_Rethinking_EU_Strategic_Communication (дата звернення: 15.06.2025).
990. Valeriano B., Maness R. C. Cyber War versus Cyber Realities: Cyber Conflict in the International System. Oxford: Oxford University Press, 2015. 224 p. ISBN 978-0190232319.
991. Van Aelst P. та ін. Political communication in a high-choice media environment: a challenge for democracy? *Annals of the International Communication Association*. 2017. Vol. 41. № 1. P. 3–27. DOI: https://doi.org/10.1080/23808985.2017.1288551 (дата звернення: 10.06.2025).
992. van Dijk J. The network society: Social aspects of new media. 2-е вид. London: Sage Publications, 2006. 296 p. ISBN 978-1412905136.
993. van Stekelenburg J., Klandermans B., van Dijk W. W. Combining motivations and emotion: The motivational dynamics of protest participation. *International Journal of Social Psychology*. 2011. Vol. 26. № 1. P. 91–104. DOI: https://doi.org/10.1174/021347411794078426 (дата звернення: 15.06.2025).

994. Vani P. [et al.]. Strategic Mindsets and Support for Social Change: Impact Mindset Explains Support for Black Lives Matter Across Racial Groups. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2023. Vol. 49. № 8. P. 1295–1312. DOI: https://doi.org/10.1177/01461672221099710 (дата звернення: 10.06.2025).
995. Varieties of Democracy Institute. Democracy winning and losing at the ballot: Democracy report 2024 / ed. by M. Nord et al. 2024. URL: https://doi.org/ 10.2139/ssrn.4774409 (дата звернення: 10.06.2025).
996. Varol O. [et al.]. Online human-bot interactions: Detection, estimation, and characterization. *Proceedings of the Eleventh International AAAI Conference on Web and Social Media (ICWSM 2017)*. Palo Alto: AAAI Press, 2017. P. 280–289. URL: https://cdn.aaai.org/ojs/14871/14871-28-18390-1-2-20201228.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
997. Vasist P. N., Chatterjee D., Krishnan S. The Polarizing Impact of Political Disinformation and Hate Speech: A Cross-country Configural Narrative Information. *Systems Frontiers*. 2023. P. 1–26. URL: https://doi.org/10.1007/s10796-023-10390-w (дата звернення: 10.06.2025).
998. Veebel V. European Union's Positive Conditionality Model in Pre-Accession Process. *Trames: Journal of the Humanities and Social Sciences*. 2009. Vol. 13. P. 207–231. DOI: https://doi.org/10.3176/TR.2009.3.02 (дата звернення: 15.06.2025).
999. Veebel V., Markus R. Europe's refugee crisis in 2015 and security threats from the Baltic perspective. *Journal of Politics and Law*. 2015. Vol. 8. No. 4. P. 254. DOI: https://doi.org/10.5539/jpl.v8n4p254 (дата звернення: 15.06.2025).
1000. Velez Lapão L. Energy and climate change scenarios in the Mediterranean: An opportunity for cooperation. *European Journal of Public Health*. 2020. Vol. 30. Supplement 5. Article ckaa165.298. DOI: https://doi.org/10.1093/eurpub/ckaa165.298 (дата звернення: 15.06.2025).
1001. Ventre D. Information Warfare. Hoboken: Wiley, 2016. 300 p.
1002. Verbatim report of proceedings. Wednesday, 13 March 2024, Strasbourg. European Parliament. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-9-2024-03-13_EN.html (дата звернення: 10.06.2025).
1003. Vescio T. K., Judd C. M., Kwan V. S. Y. The crossed-categorization hypothesis: Evidence of reductions in the strength of categorization, but not intergroup bias. *Journal of Experimental Social Psychology*. 2004. Vol. 40. № 4. P. 478–496. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jesp.2003.09.005 (дата звернення: 15.06.2025).
1004. Vihma A., Wigell M. Unclear and present danger: Russia's geoeconomics and the Nord Stream II pipeline. *Global Affairs*. 2016. Vol. 2. № 4. P. 377–388. DOI: https://doi.org/10.1080/23340460.2016.1251073 (дата звернення: 15.06.2025).
1005. Virilio P. War and cinema: The logistics of perception. London: Verso, 1989.
1006. Vishnuprasad P. S. [et al.]. Tracking Fringe and Coordinated Activity on Twitter Leading Up To the US Capitol Attack. 2023. *ArXiv*. URL: https://arxiv.org/abs/2302.04450 (дата звернення: 10.06.2025).
1007. VOA. China boasts of 'mind-reading' artificial intelligence that supports 'AI-tocracy'. 2022. 9 July. *Voice of America*. URL: https://www.voanews.com/a/china-boasts-of-mind-reading-artificial-intelligence-that-supports-ai-tocracy-/6651986.html (дата звернення: 10.06.2025).
1008. Volk S. C., Zerfass A. Alignment: Explicating a Key Concept in Strategic Communication. *International Journal of Strategic Communication*. 2018. Vol. 12. No. 4. P. 433–451. DOI: https://doi.org/10.1080/1553118X.2018.1452742 (дата звернення: 15.06.2025).

1009. Von der Leyen U. Speech by President-elect von der Leyen in the European Parliament Plenary on the occasion of the presentation of her College of Commissioners and their programme. 2019. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_19_6408 (дата звернення: 15.06.2025).
1010. Von Hippel E. The sources of innovation. Oxford University Press. 1988. URL: http://web.mit.edu/evhippel/www/sources.htm (дата звернення: 15.06.2025).
1011. von Lucke J., Große K. Open Government Collaboration. Gascó-Hernández M. (ed) *Open Government. Public Administration and Information Technology*, vol 4. New York: Springer, 2014. P. 189–204. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-4614-9563-5_12 (дата звернення: 15.06.2025).
1012. Vries C., Hobolt S., Walter S. Politicizing international cooperation: The mass public, political entrepreneurs, and political opportunity structures. *International Organization*. 2021. Vol. 75. P. 306–332. DOI: https://doi.org/10.1017/S0020818320000491 (дата звернення: 15.06.2025).
1013. VRT. Dag na de rellen in Brussel: Brusselse politie pakt vijftigtal mensen preventief op. 2023. 30 June. URL: https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2023/06/30/relschoppers-brussel-meet-de-schade-op/ (дата звернення: 10.06.2025).
1014. Wack M., Duskin K., Hodel D. Political fact-checking efforts are constrained by deficiencies in coverage, speed, and reach. arXiv preprint, 17.12.2024. arXiv:2412.13280 [cs.SI]. URL: https://doi.org/10.48550/arXiv.2412.13280 (дата звернення: 10.06.2025).
1015. Wack P. Scenarios: Uncharted Waters Ahead. *Harvard Business Review*. 1985. Vol. 63. № 5. P. 73–89. URL: https://hbr.org/1985/09/scenarios-uncharted-waters-ahead (дата звернення: 15.06.2025).
1016. Wack P. Scenarios: Shooting the Rapids. *Harvard Business Review.* 63(6). P. 139–150. URL: https://hbr.org/1985/11/scenarios-shooting-the-rapidshbr.org+5hbr.org+5thesystemsthinker.com+5 (дата звернення: 15.06.2025).
1017. Waldron P. Crowdsourced fact-checking fights misinformation in Taiwan. *Cornell Tech*. 2023. Dec. 4. URL: https://tech.cornell.edu/news/crowdsourced-fact-checking-fights-misinformation-in-taiwan/ (дата звернення: 15.06.2025).
1018. Waldrop M. M. Science 2.0: Is posting raw results online, for all to see, a great tool or a great risk? *Scientific American*. 01.05.2008. URL: https://www.scientificamerican.com/article/science-2-point-0/. (дата звернення: 15.06.2025).
1019. Walgrave S., Wouters R. More than recruitment: How social ties support protest participation. *Social Problems*. 2022. Vol. 69. № 4. P. 997–1024. DOI: https://doi.org/10.1093/socpro/spab010 (дата звернення: 15.06.2025).
1020. Walker S. Belarus protesters use Telegram to keep up pressure on Lukashenko: Secure messaging app pivotal to organisation of protests and spreading of news about repressions. 2020. 1 November. *The Guardian*. URL: https://www.theguardian.com/ world/2020/nov/01/telegram-belarus-protesters-pressure-lukashenko (дата звернення: 10.06.2025).
1021. Wall-Smith M. L. The Network Society: A Shift in Cognitive Ecologies?. *First Monday*. 2002. Vol. 7. № 9. DOI: https://doi.org/10.5210/fm.v7i9.986 (дата звернення: 15.06.2025).
1022. Wallace W. M. American Revolution. 2023. 4 July. *Encyclopedia Britannica*. URL: https://www.britannica.com/event/American-Revolution (дата звернення: 10.06.2025).
1023. Walsby M. Promoting the Counter-Reformation in Provincial France: Printing and Bookselling in Sixteenth-Century Verdun In: Bellingradt D., Nelles P., Salman J. (eds) *Books in Motion in Early Modern Europe*. *New Directions in Book History*. Cham: Palgrave Macmillan, 2017. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-53366-7_2 (дата звернення: 10.06.2025).

1024. Wang B., Zhuang J. Rumor response, debunking response, and decision makings of misinformed Twitter users during disasters. *Natural Hazards*. 2018. Vol. 93. № 3. P. 1145–1162. DOI: https://doi.org/10.1007/s11069-018-3344-6 (дата звернення: 15.06.2025).
1025. Wang T. Y. Hong Kong and the 2019 Anti-Extradition Bill Movement. *Journal of Asian and African Studies*. 2023. Vol. 58. № 1. P. 3–7. DOI: https://doi.org/10.1177/00219096221124983 (дата звернення: 10.06.2025).
1026. Wark M. The Virtual Republic. St Leonards, Australia: Allen & Unwin, 1997. 304 p. ISBN 978-1863730095.
1027. Warren C. The geometry of security: Modeling interstate alliances as evolving networks. *Journal of Peace Research*. 2010. Vol. 47. P. 697–709. DOI: https://doi.org/10.1177/0022343310386270 (дата звернення: 15.06.2025).
1028. Wassberg V. Contagion, contention, and content: Political mobilization on Telegram in the 2020 Belarusian post-election protests: Master's thesis. Lund: Lund University, 2022. URL: https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=9098321&fileOId=9098324 (дата звернення: 10.06.2025).
1029. Wasserman S., Faust K. Social network analysis: Methods and applications. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. URL: https://doi.org/10.1017/CBO9780511815478 (дата звернення: 10.06.2025).
1030. Watts D. J., Strogatz S. H. Collective dynamics of 'small-world' networks. *Nature*. 1998. Vol. 393. № 6684. P. 440–442. DOI: https://doi.org/10.1038/30918 (дата звернення: 15.06.2025).
1031. We Are Social, Hootsuite. Digital 2021 Global Overview Report. 2021. URL: https://wearesocial.com/digital-2021 (дата звернення: 15.06.2025).
1032. Webb A. K. Resonance of the Arab Spring: Solidarities and youth opinion in the Global South International. *Political Science Review*. 2018. Vol. 39. № 2. P. 290–305. URL: https://www.jstor.org/stable/26956733 (дата звернення: 10.06.2025).
1033. Webster F. The Information Society Revisited. Lievrouw L. A., Livingstone S. (eds) *Handbook of New Media*. London: Sage Publications, 2002. P. 255–266.
1034. Webster F. Theories of the Information Society. 3-d ed., London: Routledge, 2006. 304 p. ISBN 978-0415324069.
1035. Webster J., Watson R. T. Analyzing the past to prepare for the future: Writing a literature review. *MIS Quarterly*. 2002. Vol. 26. № 2. P. xiii–xxiii. URL: https://www.jstor.org/stable/4132319 (дата звернення: 10.06.2025).
1036. Weeks B. E., Ardèvol-Abreu A., Gil de Zúñiga H. Online influence? Social media use, opinion leadership, and political persuasion. *International Journal of Public Opinion Research*. 2017. Vol. 29. № 2. P. 214–239. DOI: https://doi.org/10.1093/ijpor/edv050 (дата звернення: 15.06.2025).
1037. Weilandt R. Socio-economic challenges to Tunisia's democratic transition. *European View*. 2018. Vol. 17. № 2. P. 210–217. DOI: https://doi.org/10.1177/1781685818805681 (дата звернення: 15.06.2025).
1038. Weinberg D., Dawson J., Edwards A. How the Russian influence operation on Twitter weaponized military narratives. *SocArXiv Papers*. 2021. January 12. URL: https://doi.org/10.31235/osf.io/b9a2m (дата звернення: 15.06.2025).
1039. Weinberg D., Dawson J., Edwards A. How the Russian influence operation on Twitter weaponized military narratives. *Proceedings of the 18th International Conference on Cyber Warfare and Security*. 2023. Vol. 18. № 1. DOI: https://doi.org/10.34190/iccws.18.1.985 (дата звернення: 15.06.2025).

1040. Weissman R. Reflections on Glass-Steagall and maniacal deregulation. *Common Dreams*. 12.11.2009. URL: https://www.commondreams.org/views/2009/11/12/ reflections-glass-steagall-and-maniacal-deregulation (дата звернення: 22.09.2019.
1041. Wendling M. QAnon: What is it and where did it come from? *BBC News*. 07.01.2021. URL: https://www.bbc.com/news/53498434 (дата звернення: 10.06.2025).
1042. Wendt A. Constructing international politics. *International Security*. 1995. Vol. 20. № 1. P. 71–81. DOI: https://doi.org/10.2307/2539217 (дата звернення: 15.06.2025).
1043. Wenger A. The Internet and the changing face of international relations and security. *Information and Security*. 2001. Vol. 7. P. 5–11.
1044. Whiteman W. E. Training and educating army officers for the 21st century: implications for the United States military academy. Carlisle, PA: US Army War College, 1998. 80 p.
1045. Whitman R. G. Missing in action: The EU–UK foreign, security and defence policy relationship after Brexit. *European View*. 2020. Vol. 19. No. 2. P. 222–229. DOI: https://doi.org/10.1177/1781685820975877 (дата звернення: 15.06.2025).
1046. Whyte C. Cyber conflict or democracy "hacked"? How cyber operations enhance information warfare. *Journal of Cybersecurity*. 2020. Vol. 6. № 1. Article tyaa013. DOI: https://doi.org/10.1093/cybsec/tyaa013 (дата звернення: 15.06.2025).
1047. Wijermars M., Lokot T. Is Telegram a "harbinger of freedom"? The performance, practices, and perception of platforms as political actors in authoritarian states. *Post-Soviet Affairs*. 2022. Vol. 38. № 1–2. P. 125–145. DOI: https://doi.org/10.1080/ 1060586X.2022.2030645 (дата звернення: 15.06.2025).
1048. Wikipedia contributors. Annexation of Crimea by the Russian Federation. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Annexation_of_Crimea_by_the_Russian_Federation (дата звернення: 06.06.2025).
1049. Wikipedia contributors. Tahrir Square. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Tahrir_ Square (дата звернення: 01.06.2025).
1050. Wikipedia contributors. Timeline of the Egyptian revolution of 2011. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_the_Egyptian_revolution_of_2011 (дата звернення: 08.05.2025.
1051. Wilkinson A., Mayer M., Ringler V. Collaborative futures: Integrating foresight with design in large scale innovation processes—Seeing and seeding the futures of Europe. *Journal of Futures Studies*. 2014. Vol. 18. № 4. URL: https://jfsdigital.org/ articles-and-essays/2014-2/vol-18-no-4-jun-2014/articles/collaborative-futures-integrating-foresight-with-design-in-large-scale-innovation-processes-seeing-and-seeding-the-futures-of-europe/ (дата звернення: 15.06.2025).
1052. Williams S. Belarus has torn up the protest rulebook. Everyone should listen. 2020. 10 August. *WIRED*. URL: https://www.wired.com/story/belarus-protests-telegram (дата звернення: 10.06.2025).
1053. Wilson C., Dunn A. Digital media in the Egyptian revolution: Descriptive analysis from the Tahrir data set. *International Journal of Communication*. 2011. Vol. 5. P. 1248–1272. URL: https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/1180 (дата звернення: 10.06.2025).
1054. Wilson M. I., Corey K. E. The role of ICT in Arab Spring movements. *Netcom*. 2012. Vol. 26, № 3/4. P. 343–356. DOI: https://doi.org/10.4000/netcom.1064 (дата звернення: 10.06.2025).
1055. Winter C. The virtual 'caliphate': Understanding Islamic State's propaganda strategy. London: Quilliam, 2015. URL: https://voxpol.eu/file/the-virtual-caliphate-understanding-islamic-states-propaganda-strategy/ (дата звернення: 15.06.2025).

1056. WIRE. The murder of Nahel Merzouk, police violence and the media in France. 2023. 14 July. *WIRE*. URL: https://thewire.in/world/france-murder-nahel-merzouk-police-violence-media (дата звернення: 10.06.2025).
1057. Wired. Inside the first "Internet War". *Wired*. 1999, January 1. URL: https://www.wired.com/1999/01/inside-the-first-internet-war/ (дата звернення: 10.06.2025).
1058. Wodak R., Meyer M. (Eds.). Methods of Critical Discourse Studies. 3rd ed. London: SAGE Publications, 2016. 272 p. ISBN 978-1473914152.
1059. Wohlforth W. Reality Check: Revising Theories of International Politics in Response to the End of the Cold War. *World Politics*. 1998. Vol. 50. P. 650–680. DOI: https://doi.org/10.1017/S0043887100007395 (дата звернення: 15.06.2025).
1060. Wolfsfeld G., Segev E., Sheafer T. Social media and the Arab Spring: Politics comes first The International Journal of Press/Politics. 2013. Vol. 18, № 2. P. 115–137. DOI: https://doi.org/10.1177/1940161212471716.
1061. Wood G. S. The Radicalism of the American Revolution. New York: Vintage Books, 1993. 464 p.
1062. World Health Organization. A coordinated global research roadmap: 2019 novel coronavirus. 12.03.2020. URL: https://www.who.int/publications/m/item/a-coordinated-global-research-roadmap (дата звернення: 15.06.2025).
1063. World Health Organization. Joint call for papers – Special issues on infodemiology. 18.08.2020. URL: https://www.who.int/news-room/articles-detail/joint-call-for-papers-special-issues-on-infodemiology (дата звернення: 15.06.2025).
1064. World Health Organization. Novel Coronavirus (2019-nCoV) Situation Report – 13. 2020. URL: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200202-sitrep-13-ncov-v3.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
1065. Wright N. How Artificial Intelligence Will Reshape The Global Order. 2018. 10 July. *Foreign Affairs*. URL: https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2018-07-10/how-artificial-intelligence-will-reshape-global-order (дата звернення: 10.06.2025).
1066. X (formerly Twitter). Post Counts Introduction (GET /2/tweets/counts/all). *Developer documentation*. URL: https://docs.x.com/x-api/posts/counts/introduction (дата звернення: 11.06.2025).
1067. Xiaojun Y., La L. Propaganda beyond state borders: the deployment of symbolic resources to mobilize political support among the Chinese diaspora. *The Pacific Review*. 2021. Vol. 36. № 3. P. 433–462. DOI: https://doi.org/10.1080/09512748.2021.1968020 (дата звернення: 15.06.2025).
1068. Yakovenko N., Piskorska G. Strategic communications of the USA. *American History and Politics*. 2017. No. 4. P. 198–207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ahp_2017_4_21 (дата звернення: 14.06.2025).
1069. Yekeler Z. Does EU's energy dependence on Russia increase price volatility for consumers?: master's thesis / Georgetown University. 2016. URL: http://hdl.handle.net/10822/1040791 (дата звернення: 15.06.2025).
1070. Yoon S.-W., Chung S. W. The EU's public diplomacy in Asia and the world through social media: Sentiment and semantic network analyses of official Facebook pages of European External Action Service and EU Delegation to the Republic of Korea. *Journal of Contemporary Eastern Asia*. 2020. Vol. 19. № 2. P. 234–263. DOI: 10.17477/JCEA.2020.19.2.234 (дата звернення: 15.06.2025).
1071. YouTube Press. Statistics. 2024. URL: https://blog.youtube/press/ (дата звернення: 15.06.2025).

1072. Zambakari C. Why Trump is right to pull American troops from Syria. *Fletcher Forum of World Affairs*. 2019. Vol. 43. № 2. P. 187–206. DOI: https://doi.org/10.2139/ssrn.3405810 (дата звернення: 10.06.2025).
1073. Zamiri M. [et al.]. An organizational and governance model to support mass collaborative learning initiatives. *Applied Sciences*. 2022. Vol. 12. № 16. Article 8356. DOI: https://doi.org/10.3390/app12168356 (дата звернення: 15.06.2025).
1074. Zamiri M., Camarinha-Matos L. M. Mass collaboration and learning: Opportunities, challenges, and influential factors. *Applied Sciences*. 2019. Vol. 9. № 13. Article 2620. DOI: https://doi.org/10.3390/app9132620 (дата звернення: 15.06.2025).
1075. Zarocostas J. How to fight an infodemic. *The Lancet*. 2020. Vol. 395. No. 10225. P. 676. DOI: https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30461-X (дата звернення: 15.06.2025).
1076. Zelinska O. Ukrainian Euromaidan protest: Dynamics, causes, and aftermath. *Sociology Compass*. 2017. Vol. 11 (e12502). DOI: https://doi.org/10.1111/soc4.12502 (дата звернення: 10.06.2025).
1077. Zhang C., Zhou T. Russia's strategic communication during the Ukraine crisis (2013–2014): Victims, hypocrites, and radicals. *Discourse & Communication*. 2023. Vol. 17, № 6. P. 784–810. DOI: https://doi.org/10.1177/17504813231173118 (дата звернення: 10.06.2025).
1078. Zhou C. V., Leckie C., Karunasekera S. A survey of coordinated attacks and collaborative intrusion detection. *Computers & Security*. 2010. Vol. 29. № 1. P. 124–140. DOI: https://doi.org/10.1016/j.cose.2009.06.008 (дата звернення: 15.06.2025).
1079. Zielonka J. Europe as a global actor: Empire by example? *International Affairs*. 2008. Vol. 84. № 3. P. 471–484. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2008.00718.x (дата звернення: 15.06.2025).
1080. Zinenko O. [et al.]. The Mental Health Discourse in Social Media as a Factor of Information Resistance of Ukrainians. Scandinavian Conference on Image Analysis. 2023. URL: https://www.semanticscholar.org/paper/The-Mental-Health-Discourse-in-Social-Media-as-a-of-Zinenko-Zakharchenko/c4cc3477fa3c34531c81c6b81e7ca3b8209f0c6e?utm_source=consensus (дата звернення: 10.06.2025).
1081. Zürn M., Binder M., Ecker-Ehrhardt M. International authority and its politicization. *International Theory*. 2012. Vol. 4. № 1. P. 69–106. DOI: https://doi.org/10.1017/S1752971912000012 (дата звернення: 15.06.2025).

ГЛОСАРІЙ

Відкрита інновація (*Open Innovation*)	Практика залучення зовнішніх знань і ресурсів до інноваційних процесів через мережеві платформи та партнерства
Відкрите (масове) співробітництво (*Open Collaboration*)	Модель узаємодії з високою свободою обміну ідеями й ресурсами, що переходить від ієрархій до мережево-адаптивних структур управління
Волатильність (*Volatility*)	Швидкість і частота раптових змін, що ускладнюють довгострокове планування
Геополітична турбулентність	Фон постійних швидкоплинних криз – війни, енергетичні шоки, пандемії – який робить глобальну систему дедалі менш передбачуваною та підвищує потребу в адаптивних мережах комунікації
Гібридна організація	Комбінація класичних і мережевих форм управління, яка забезпечує гнучкість мобілізації у глобальних кризах
Гібридний протест	Поєднання онлайн-кампаній (інформаційних атак, краудфандингу) та офлайн-акцій (демонстрацій, блокад) у єдиній стратегії.
Гібридні загрози	Комбіноване застосування військових, економічних та інформаційних інструментів (кібератаки, дезінформація, політичне фінансування), що потребує цілісних відповідей безпеки й комунікації
Децентралізовані цифрові спільноти	Нові транснаціональні актори, здатні впливати на міжнародні процеси без формального статусу, використовуючи мережеву самоорганізацію
Дисперсне співробітництво (*Distributed Collaboration*)	Колаборація учасників, просторово рознесених по різних локаціях, що потребує підтримки взаємного знання та координації
Дифузія протесту	Передання тактик і наративів між різними країнами та рухами через медіа, діаспори й транскордонні мережі активістів.
Ідеагора (Ideagoras)	Віртуальний «ринок ідей», де організації шукають інноваційні рішення поза власними межами, залучаючи глобальні спільноти фахівців
Інтегрована стратегічна комунікація	Цілісне поєднання урядових, медійних і громадянських каналів для формування прозорих наративів та мінімізації «інформаційної тіні»
«Інформаційна тінь»	Частина фактів або рішень, що лишається поза публічним оглядом; її скорочення підвищує довіру до офіційних меседжів
Інформаційний шум	Стратегія викиду маси суперечливих повідомлень, що ускладнює перевірку фактів і посилює невизначеність суспільства
Каскадна мобілізація	«Ефект доміно», коли участь перших протестувальників знижує поріг ризику для інших і провокує лавиноподібне зростання руху.

Колаборативна комунікація	Багатовузлова, переважно горизонтальна мережева взаємодія, що забезпечує швидке узгодження дій, обмін знаннями та спільне творення реальності в умовах нестабільності
Колективна дія (*Collective Action*)	Спільні дії групи, мотивовані загальною метою, що ґрунтуються на координації ресурсів і учасників
Колективний інтелект (*Collective Intelligence*)	Сукупний результат узаємодії багатьох незалежних агентів, який перевищує можливості кожного окремо завдяки мережевому обміну знаннями
Крауджурналістика	Збір і перевірка інформації волонтерами-користувачами для публічного висвітлення подій, що підвищує прозорість і підзвітність влади
Краудсорсинг (*Crowdsourcing*)	Децентралізоване залучення ідей, даних, ресурсів чи фінансування від широкого загалу через мережеві платформи
Лідерський вакуум	Ситуація, коли рух навмисно уникає ієрархії; стратегічні рішення приймаються розподілено через цифрові платформи.
Масове (відкрите) співробітництво (*Mass Collaboration*)	Форма колективної дії, де велика кількість людей без централізованого керівництва координує свою діяльність через цифрові платформи задля спільної мети
Мережеве суспільство (*Networked Society*)	Соціальна структура інформаційної епохи, де ключові форми організації та влади побудовані на децентралізованих мережах
Мережевий протест	Колаборативна форма колективної дії, у якій цифрова комунікаційна інфраструктура є головним засобом координації.
Мультистейкхолдерна та багаторівнева співпраця	Модель узаємодії, у якій державні, приватні, громадські й академічні актори координують рішення на кількох рівнях управління, щоб синхронно реагувати на інформаційні кризи та політичні виклики
Невизначеність (*Uncertainty*)	Дефіцит достовірної інформації про майбутні події, який підвищує ризики прийняття рішень
Неоднозначність (*Ambiguity*)	Наявність кількох конкуруючих трактувань одних і тих самих подій, що утруднює інтерпретацію
Неоднозначність як стратегічний ресурс	Фактор множинності тлумачень, який дає змогу адаптувати меседжі до різних груп, не розкриваючи повністю намірів
Операціоналізація компонентів VUCA	Процедура перетворення чотирьох вимірів на порівняні числові метрики, які утворюють спільну «мову» для різних кейсів
Пірингове виробництво (*Peer Production*)	Кооперативна діяльність без ієрархії, де рівноправні учасники колективно розробляють і підтримують продукти або рішення онлайн
Платформи для участі (*Participation Platforms / Civic Tech*)	Цифрові інфраструктури, які залучають зовнішніх учасників до спільних бізнес-, соціальних чи політичних проєктів, інтегруючи дані й інструменти у відкритих середовищах
Прос'юмпція (*Prosumerism*)	Модель, у якій споживач виступає водночас виробником, активно беручи участь у створенні та вдосконаленні продуктів і послуг

Самоорганізація (*Self-Organization*)	Здатність децентралізованих мереж швидко адаптуватися й формувати стійкі структури без зовнішнього управління
Світ VUCA	Сучасний глобальний порядок, що характеризується прискореними змінами, неструктурованістю та багатовимірністю ризиків
Складність (*Complexity*)	Множинність взаємопов'язаних факторів і нелінійних узаємодій, що ускладнюють керування системою
Стійкість протестної мережі	Здатність руху зберігати функціональність попри репресії, дезінформацію або відключення платформ, завдяки децентралізації.
Стратегічна амбівалентність	Навмисне залишення повідомлень частково невизначеними, щоб зберегти маневровість, звернутися до різних авдиторій і знизити ризик ескалації у VUCA-контексті
Стратегічний наратив	Довгострокова «історія-рамка», якою актор пояснює реальність і легітимує власні дії; у кризах забезпечує єдине послідовне повідомлення
Стратегічні комунікації (StratCom)	Узгоджена, цілеспрямована інтеграція політики, дій і повідомлень держави/організації для досягнення стратегічних цілей через уплив на цільові авдиторії – від дипломатії й PR до інформаційних та психологічних операцій
Технологічна асиметрія	Перевага громадських мереж, що швидко освоюють нові інструменти, над інституційно інертними державами; каталізує дестабілізацію у VUCA-середовищі
Фреймінг протесту	Конструювання смислових рамок, що пояснюють проблему, ідентифікують «винних» та пропонують шлях дії, мобілізуючи прихильників.
«Цифровий Майдан»	Колективний бренд онлайн-активізму Євромайдану 2013–2014 рр., де соцмережі виступали ядром мобілізації та самоорганізації.
Чотиривимірна VUCA-призма	Аналітична рамка, що дає змогу кількісно вимірювати *Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity* у міжнародних процесах
CAPS (*Collective Awareness Platforms for Sustainability*)	Європейська ініціатива зі створення онлайн-платформ, що мобілізують громадян, бізнес і уряди до спільної роботи над соціально значущими проєктами
Civic Tech-платформи для участі	Онлайн-інструменти, які дають громадянам змогу ініціювати пропозиції та голосувати за них, тим самим розширюючи горизонтальну легітимацію рішень
Commons-Based Peer Production (CBPP) *(взаємодія на основі спільних ресурсів)*	Децентралізована координація добровільної праці великої кількості учасників, які створюють спільний продукт без традиційних механізмів контролю чи винагороди
Connection Density (CD) (*Густота зв'язків)*	Густота зв'язків у мережі; показує когезію спільноти та її потенціал швидкої самоорганізації
Connective action *(Сполучна дія)*	Тип мобілізації, що базується не на колективних ідентичностях, а на індивідуальному поширенні персоналізованих фреймів у соцмережах.

Coordination Efficiency (CE) *(Ефективність координації)*	Частка *call-to-action* повідомлень, автоматично виявлених за словниковими патернами; оцінює спрямованість на координацію дій
Dense-мобілізація	Стан, коли активісти формують тісно з'єднану мережу з високою когезією, що полегшує координацію офлайн-дій.
External Resonance *(Зовнішній резонанс)*	Інтегральний показник IPR + GAI, що відбиває масштаб міжнародного залучення в подію
FIMI (Foreign Information Manipulation & Interference)	Загальний рамковий термін ЄС/НАТО для позначення координованих зовнішніх кампаній маніпуляції інформацією
Flash-протест	Стихійна, короткотривала мобілізація, що раптово спалахує під впливом тригерної події й швидко згасає, залишаючи потужний інформаційний слід.
Geopolitical Actor Involvement (GAI) **(***Участь геополітичних акторів)*	Шкала (0–5), що вимірює ступінь залучення великих держав або коаліцій у подію
Hyper-Flash ескалація	Суперінтенсивний сплеск протестної активності й комунікації, який за лічені години переходить у фазу силового протистояння.
International Policy Reaction (IPR) *(Реакція міжнародної політики)*	Якісно-ранговий індикатор (Level 0–4, Modality C/P), який кодує силу та характер офіційної зовнішньої реакції
Network Mobilization *(Мобілізація мережі)*	Середнє квінтильне значення індикаторів CD, RL, CE, Pi; характеризує здатність мережі до мобілізації й координації
Participation Index (Pi) *(Індекс участі)*	Питома вага контенту, створеного 10 % найбільш активних користувачів; відображає централізацію чи децентралізацію участі
Reply Latency (RL) *(Затримка відповіді)*	Медіанний час між повідомленням і першою відповіддю; індикатор оперативності («нервозності») мережі
Strategic Information Warfare (SIW) *(Стратегічне інформаційне протиборство)*	Концепція RAND Corp. 1990-х: інформаційний простір як театр воєнних дій, де StratCom і кібероперації завдають системного впливу без класичної сили
Sustained-протест	Тривала кампанія, яка зберігає помірну інтенсивність дій та комунікації протягом тижнів чи місяців, поступово залучаючи нових акторів.
Swarm-мобілізація	Модель «рою»: багато слабко пов'язаних осередків синхронізують дії через онлайн-сигнали, зберігаючи високу адаптивність.
V-Stress	Середнє квінтильне значення чотирьох VUCA-показників; фіксує рівень турбулентності середовища
VUCA	Акронім *Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity* – рамка для опису глобального безладу, у якій ці чотири виміри діють одночасно та посилюють одне одного

VUCA-адаптація	Стратегії пристосування інституцій (наприклад ЄС) до VUCA-середовища шляхом підвищення гнучкості та швидкості реакції
VUCA-виклики	Проблеми, що виникають під тиском VUCA-факторів і вимагають нових форм управління та комунікації
VUCA-ескалація	Процес нарощування волатильності й неоднозначності у кризових чи протестних сценаріях під впливом мережевих комунікацій
VUCA-індикатори	Емпіричні показники (наприклад, V-Stress) для вимірювання нестабільності середовища та реакції мережі
VUCA-комунікація	Колаборативні практики обміну інформацією, які одночасно генерують та пом'якшують VUCA-ризики у глобальній політиці
VUCA-метрики	Стандартизовані показники, які переводять чотири виміри в порівняні числові значення для подальшого аналізу
VUCA-профіль	Числова конфігурація [V-x, U-y, C-z, A-w], що фіксує інтенсивність кожного виміру для конкретного кейса або системи
VUCA-процеси	Соціально-політичні й комунікаційні динаміки, що розгортаються у VUCA-середовищі та впливають на його подальшу конфігурацію
VUCA-реальність	Повсякденний стан інформаційно-політичного простору, де VUCA-фактори задають правила гри
VUCA-ризики	Управлінські й безпекові загрози, породжені поєднанням чотирьох компонент VUCA
VUCA-середовище	Контекст, у якому мінливість, невизначеність, складність і неоднозначність досягають критичних значень і стають джерелом дестабілізації
VUCA-фактори	Базові чинники V, U, C, A, які визначають рівень турбулентності у політичних та комунікаційних процесах
Whole-of-Society approach	Модель, у якій уряди, НУО, медіа та платформи діють як єдина «екосистема довіри» для протидії VUCA-ризикам

Наукове видання

Федонюк Сергій Валентинович

Архітектура нестабільності: колаборативна комунікація у VUCA-світі міжнародної політики

Монографія

Редактор: Г. О. Дробот
Технічний редактор: С. В. Федонюк
Дизайн обкладинки: А. М. Кречко

Формат 70х100 1/16. Обсяг 41,60 ум. друк. арк., 41,22 обл.-вид. арк.
Наклад 300 пр. Зам. 93. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. + 38 066 936 25 49).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.

ВЕЖА-ДРУК
ISBN 978-966-940-685-9
9 789669 406859